

આભાર.

આ પુસ્તક પ્રગટ કરવા માટે નીચેજણાવેલા સહૃદયોએ તરફથી જે ઉદાર આર્થિક સહાય નથી છે, તે માટે પોતાના મુદત કરારના દ્રવ્યનો આપા સહયોગી સહયોગ કરવા માટે તેઓનો જન કરભૂતને આભાર માનવામાં આવે છે અને બીજા સહૃદયો પણ તેઓનું અનુકરણ કરશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

૧. ૫૦૦ શેડ. પાનાચંદ કરનુચંદ મનુષ્યાર-મહેમાણા.
૨. ૧૨૫ જામી આલી દા. દોમી મનસાસ કલમખાઈ-પાલજીપુર.
૩. ૫૦ એક આલિશ તરફથી. " " "
૪. ૫૦ કોડાગી પરમચંદ ચંત્રજી-પાલજીપુર.
૫. ૧૦૦ શેડ અમનસાસ નયુમાઈ. "
૬. ૧૦૦ પારખ રવચંદ દા. દોમી મનસાસ કલમખાઈ-પાલજીપુર.
૭. ૧૦૦ એક સહૃદય તરફથી દા. દરેગારિંદદામ મનસાસ મહેમાણા.
૮. ૧૦૦ જામી રૂપી દા. મેનાખાખા સાલ નમનવના મહેમા આલી.
૯. ૧૦૦ બહેન દરેકોર. પાલજી દા. } છઠી દરેકોર. ના પા આલી-મંથુમાઈ. } છઠી જાનકીજીના તદુપરેગથી.
૧૦. ૩૦ દેડમીરદેસ મણીબહેન હમનસાસ રત્નક-પાલજી-પાલજી.
૧૧. ૨૦ મેની કાલીબહેન મયુરાદામ-પાલજી.
૧૨. ૧૦૧ શેડ હીરાસાસ વરનારામખાઈ-કેંઝી.
૧૩. ૭૫ શેડ જગાખીદાસ વીરચંદખાઈ. "
૧૪. ૭૫ શેડ વીરચંદ શામજીખાઈ. "
૧૫. ૫૧ શેડ વરનારામ પરસોનમખાઈ. "
૧૬. ૫૧ શેડ જામીચંદ પાનાચંદખાઈ. "
૧૭. ૫૧ શેડ હમનચંદ મનસાસખાઈ. "
૧૮. ૫૧ શેડ સહૃદય મનસાસખાઈ. "
૧૯. ૨૫ શેડ ડોમાખાઈ રતેચંદ પારખ. "
૨૦. ૨૫ શેડ નીલાસચંદ કુલચંદખાઈ. "
૨૧. ૨૫ શેડ અમચાવાસ મચાચંદખાઈ. "
૨૨. ૨૫ શેડ મચાચંદ દરખચંદખાઈ. "
૨૩. ૨૫ શેડ અંબાસાસ ડોમાખાઈ. "
૨૪. ૨૫ શેડ મોનીચંદ મુલાખચંદખાઈ. "
૨૫. ૨૫ શેડ વીરુદાસ નાયરદાસ. "

જેરીસાસ-જામેરીસાસ, અમદાવાદ.

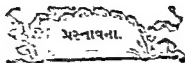
"પ્રસિદ્ધ કર્તા"



નિવેદન

પ્રસિદ્ધ વક્તા પંચાસજી અજીતસાગરજી ગણિતું સં. ૧૯૭૫ ની સાલનું વ્યાનુમાસ પાલજીપુરમાં હતું તે વખતે પ્રકરણ મુખ- સિન્ધુ મન્થનું મેટર તૈયાર થતું હતું. જેથી તે કાર્યસર મારે ઘણીવાર પાલજીપુર જવાનું થતું. એકાદ વખત મહારાજશ્રી પામેના ફેટલાક લેખો તથા નોંધજુકો જોવાનો પ્રસંગ મને મળ્યો. તેમાં સંવેધપત્રીશીના દરેક મૂળદારપર ટુંકા વર્ણન આપેનો એક લેખ મને ખાસ ઉપયોગી લાગ્યો. પરંતુ તે સધળા દારનો પરસ્પર સંબંધ આપી તથા તે ઉપર થયું વિસ્તારથી વિવેચન કરાવી અંધરૂપે જનસમાજ સમક્ષ મૂકવામા આવે તો તે ધણે અંશે ઉપયોગી થઈ પડે એમ મને લાગવાથી આ વિચાર મે મહારાજશ્રીને લખાવતાં તેઓશ્રીએ મારા આ વિચારને સંપૂર્ણ રીતે અનુમોદન આપ્યું અને દરેક રીતે મદદ આપવા ખુશી લખાવી. થોડા દિવસ પછી શ્રીનોરનિવાસી પંડિત ચંદુલાલ નાનચંદ કંઈક કાર્યસર પાલજીપુર ગયેલા, જે વખતે આ લેખ તેઓના પત્ની જોવામાં આવ્યો. આ વિવચન તે સારા અનુદાન લેવાથી આ વિવચની ઉપયોગ્યતામાં વધારો થાય તેથી સદન દ્વારા વિવેચન કરી આપવા દરજા લખાવી. જેથી તે મૂળ લેખ તેને સંપવામાં આવે. તેમજ આ કાર્ય પુરતા ખંતથી અને કુતુંદ્ર કર્યું છે મારે તેમને ધન્યવાદ થઈ છે.

હાલની સાલની મેંપવારીને લખેને આપરે કાલે રૂબરૂ આવો મોટો અન્ધ જહાર પાડ્યાં અરસ થયું દરનું જરૂર પડે એ સ્વાભાવિક થઈ છે. તેથી પંચાસજી મહારાજશ્રીને કૃતજ્ઞ



સંવત્ ૧૬૭૫ના ચાતુર્માસમાં મારે કંઈક કાર્ય પ્રસંગે
 પાણડુપુર જવાનું થયું. તે વખતે ત્યાં થંડા મહેતાની ધર્મશા-
 સ્ત્રામાં મન્દિરોપધિપતિ શાસ્ત્રવિદ્યારદ જૈનચાર્ય યોગનિધિ પૂજ્યપદ
 પાત્રસ્મરણીય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરીશ્વરના શિષ્ય પ્રસિદ્ધ
 વખ્તા પંન્યાસજી જળનસાગરજી મળિયાત્યાં ચાર ચાતુર્માસ હતી.
 તેઓશ્રીના દર્શનાર્થે જતાં ત્યાં આગળ જૈનતત્ત્વજ્ઞાનના સંબં-
 ધમાં ટેટલીક વાતચિત્ કરવાનો પ્રસંગ મને મળ્યો. જૈનતત્ત્વજ્ઞાન
 ટેટલું બધું કીનું અને રહસ્યમય છે કે જે ઘણા લોકોએ
 તેટલી અરજનાથી સમજી શક્યા નથી. આ અગવડતા ડર કરવા
 માટે તે વિષય ઉપર પ્રકાશ નાંખે એવા આરા મંથોની ખાત
 કરીને આવશ્યકતા છે. આ પ્રસંગે સંવેધગ્રીરીના મૂળકારના
 ટુંક વિવેચન સાથેના મહારાજશ્રીએ લખેલા એક લેખે માફ
 લક્ષ્ય ખેતરું. વિષય તાવજ્ઞાન સંબંધી હોઈ પણ ઉપયોગી
 જણાયો, પણ વિવેચન થતા ટુંકાણમાં હોવાથી એકંદરે સમજવામાં
 વધુ પ્રમાણમાં તે ઉપયોગી થઈ ન પડે એમ મને લાગ્યું. મહા-
 રાજશ્રીની પણ સંપૂર્ણ એવી ઇચ્છા હતી કે આ લેખ ઉપર
 વધુ વિસ્તાર પૂર્વક વિવેચન કરવામાં આવે તો આખો વિષય
 સમજવામાં ઘણાજ સરળ થઈ પડે અને પણ તેઓશ્રીના આ વિચાર
 યોગ્ય લાગ્યો. જેથી આ કાર્ય પૂર્ણ કરી આપવા મને જણાવવામાં
 આવ્યું. મૂળ વસ્તુસંકલ્પના મહારાજશ્રીએ કરેલી હતી તેથી
 આ મંથના મૂળ યોગ્યક તરીકે તેઓશ્રી છે. હવે આ મંથના
 વિષય સંબંધમાં કંઈક લખીશું તો અસ્થાને નહિજ ગણાય.

જૈનદ્રષ્ટિએ આ જગત્ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આ-
 કાશ્વસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, અને પુદ્ગલસ્તિકાય એ ૫ પદાર્થોના
 સમુદાયરૂપ અનાદિકાગથી છે, અને અનન્તકાળ સુધી રહેવાનું
 છે. તેમાં પદાર્થોનાં રૂપાન્તર પદ્ધતિ હીનાધિક થવા કરે છે,
 પરન્તુ આ જગત્નો સર્વથા પ્રલય અન્વદર્શનમાં મનાયલા

વિનાશ માફક થતો નથી. એ ૫ પદાર્થોમાં વધુ સંખ્યા જીવ
 અને પુદ્ગલો કે જાતોને પ્રમાણિકાયાદિ વળુ પદાર્થો એકેક
 ન આવતા હોય, અને જીવ તથા પુદ્ગલ નો અનન્ત છે. અર્થાત્
 એ ૫ પદાર્થોને કોઈ અમર કે પરાધે વિગેરે કોઈપણ ગણીતાનુ-
 વાત ન આપી ગણી શકાય નહિ. જૈનશાસ્ત્રમાં એ ૫ પદાર્થોનું
 વર્ણન કરેલું છે, તેમાં જીવ તથા પુદ્ગલનું વર્ણન વાહ્યું છે. સમય
 નિશાન્ત સ્વભાવ જીવ અને પુદ્ગલના વળુ નથીજ ભરેલું છે, એમ
 શ્રદ્ધાએ તોષણ ચાલે. એકે પાંચ પદાર્થોની વર્ણનારૂપ કાળને પણ
 કહી દ્રવ્ય-પદાર્થ તરીકે નિશાન્તમાં ઉપચારથી ન્વીકારેલ છે,
 પરંતુ જીવાદિવત્ નાજ પદાર્થરૂપ નહિ હિંસાથી અહિં પદાર્થ
 પાચજ કદા છે. જીવના નિબંધન, જૈનશાસ્ત્રમાં જીવના મૂળ
 મુદ્દ ન્વરૂપનું વર્ણન, અને પુદ્ગલના નિબંધનથી થયેલું વિકાર-
 જન્ય ન્વરૂપનું વર્ણન છે. તેમજ પુદ્ગલના મુદ્દ ન્વરૂપનું અને
 જીવનયોગે થયેલા વિકારજન્ય ન્વરૂપનું વર્ણન છે અને વિકાર-
 જન્ય ન્વરૂપના વળુતને અને પુદ્ગલનો અને જીવનો સમય
 કેવી રીતે થાય ? અને તે નિબંધના વિનાશ કેવી રીતે થાય ?
 પુદ્ગલના નિબંધન જીવ કેવા કેવા વિચિત્ર ભાવ પામે ધન્યાદિ જીવ-
 પુદ્ગલનું અનેક પ્રકારે વર્ણન છે. એવું વિસ્તૃત વર્ણન જૈનશાસ્ત્ર
 સિવાય અન્ય કોઈપણ શાસ્ત્રમાં જોવામાં આવતું નથી. વિશેષ વર્ણન
 તો દૂર રહે, પણ કયો જીવ કેટલી ધ્વન્દ્વવાળો, કયા જીવને
 કર્મનો સમય કેવી રીતે ? કર્મ શું પદાર્થ છે ? ઇત્યાદિ
 સામાન્ય વિગત પણ અન્ય શાસ્ત્રમાંથી મળી આવતી મુશ્કેલ છે.
 એ કે આત્મવાદના અનેક ગ્રંથો અન્ય દર્શનમાં વિદ્યમાન છે,
 પરંતુ તેને સુકાગરે જૈનદર્શનમાં આત્મવાદનું સ્વરૂપ કોઈ જૂદાજ
 પ્રકારનું અલક્ષ્ય વર્ણવેલું છે. આ ચાતુ ગ્રંથમાં પણ આત્મવાદને
 અને આત્મા પુદ્ગલના સંયોગે દેવ ગત્યાદિ જે વિચિત્ર ભાવો
 પ્રાપ્ત કરે છે તે ભાવો એ કે અનેકો તેમજ સામાન્યથી ઉદભાવો
 નિર્દિષ્ટ કર્યા છે, એ ભાવોને જૈનનિદાન્તની પરિભાષાએ દામો
 કહેવાય છે. એ ઉદભાવમ. પણ દરેક દામમાં દરેક દારનો દરેક દાર સાથે

સંબંધ દર્શાવ્યો છે. જેમકે ગતિદારમાં દેવગતિદારમાં ગતિ-અન્દ્રિય-
કાચ દંબ્યાદિ ૩૬ દારોના જે જે ઉત્તરમેદ પ્રાપ્ત થતા હોય તે તે
ઉત્તરમેદ કયા કારણે કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય ? તે યથાયોગ્ય દર્શાવેલું છે.
જે પ્રમાણે નરકગતિ વિગેરે શેષ ૩ ગતિમાં દરેકમાં ૩૬ દારોના
ઉત્તરમેદનો સંબંધ કારણપૂર્વક દર્શાવેલ છે. જે રીતે ૩૬ દારો
(ના ઉત્તરમેદ) માં છત્રીયે દારો (ના ઉત્તરમેદ) નો યથાયો-
ગ્ય સંબંધ યથામતિ ચાલતી અપેક્ષા રાખીને દર્શાવેલ છે. જે
૩૬ દારોમાં ૩૬ દારોની પ્રાપ્તિને સંવેષ એવું નામ આપેલ છે,
કારણકે સંવેષ એ શબ્દનો અર્થ "સમ્યક્ પ્રકારે એટલે યથા-
યોગ્ય રીતે, યથાએટલે માર્ગ કરવો અથવા વ્યાપ્ત થવું એવો
અર્થ થાય છે, અને અહિં પણ એક દારમાં બીજું દાર યથા-
યોગ્ય માર્ગ કરીને વ્યાપ્ત થયેલું છે તેથી સંવેષ શબ્દ યથાર્થ છે.
જેમ છતાં ક્રમબંધમાં બંધ હોય અને સત્તા એ ત્રણની પરસ્પર
યથાયોગ્ય પ્રાપ્તિને બધોડય સત્તાનો સંવેષ કહ્યો છે તેમ આ
બંધમાં પણ ૩૬ દારોમાં ૩૬ દારની યથાયોગ્ય પ્રાપ્તિને સંવેષ
કહેવામાં આવ્યો છે, અને દારમંજ્યા છત્રીયા હોવાથી આ
બંધનું નામ સંવેષ છત્રીયી રાખેલું છે. આ સંવેષ છત્રીયી
મંજ્યા કારણજેન નામનો પ્રથમ વિભાગ છે કે જેમાં છત્રીય
દારોનું પ્રત્યેકનું ઉત્તરમેદ સહિત ભિન્ન ભિન્ન વર્ણન સવિસ્તાર
દર્શાવ્યું છે. અને બીજા વિભાગમાં દારોમાં પરસ્પર પ્રાપ્તિ (૩૫
સંવેષ) દર્શાવેલ હોવાથી બીજા વિભાગનું નામ કારસંવેષ
છે. પુનઃ ત્રીજા વિભાગ તરીકે દારસંવેષના ચંત્રો તૈયાર હતા
પણ તે વધુ ઉપયોગી નહિ જણાવાથી આ પુસ્તકમાં તેનો સમા-
વેશ કર્યો નથી માટે આ બંધ દારવર્ણન અને દારસંવેષ નામના
બે વિભાગમાં વહેંચાવેલ છે.

કેવળ મૂળ દારપ્રાપ્તિ વંચક વર્ગને અધિક અનુકૂળ નહિ
થાય એમ ધારી જે ૩૬ દારો ઉપર મોટાસહિત વિસ્તારપૂર્વક
વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. દારસંવેષ વિભાગના પ્રારંભમાં કેટ-
લાંકેક દારોમાં કંઈક વિશેષ અર્થ લખ્યો છે, પરંતુ જે ૫૬-

નિચે લખવાથી અંથ લગભગ ૨૦૦ ફારમ જેવડા મોટે થઇ જશે એમ ધારી આગળ વિવેચન સંરોપમાં કર્યું છે. અને ઘણાંખરાં દારો કે જે દારો પ્રથમનું વર્ણન ધ્યાનપૂર્વક વાંચવાથી સ્હેજે સમજાય તેવાં છે, તેવાંની દારપ્રાપ્તિઓ પ્રસંગે “મુખ્ય છે” અથવા “અમુક દારવત્” એમ લખેલું છે. એ પ્રમાણે સંકોચ કરતાં પણ આ અંથને શરૂઆતમાં જે ૩૦-૪૦ ફારમ જેટલો પાર્યો હતો તે સંપૂર્ણ થતાં લગભગ ૬૦ ફારમ જેટલો થયો છે.

આ અંથનું વિવેચન લખતી વખતે ઘણે સ્થળે શ્રી પ્રજાપના સૂત્ર, શ્રી હવાભિગમસૂત્ર, શ્રી પચસંગ્રહ, શ્રીમદ્દેવચન્દ્રહૃત વચારસાર, યંત્રપૂર્વકે કર્મઅંથાદિ વિચાર, ઇત્યાદિ અંથોની સહાય લીધી છે, અને જે દારને અંગે જે દારપ્રાપ્તિ અંથોમાંથી મેળવી શકાયી નથી તે દારપ્રાપ્તિ યથામતિ ગણતરી કરીને લખી છે, કારણકે પૂર્વોક્ત અંથોમાં ઘણુંખરું ૬૨ માર્ગજ્ઞાદારે ૧૪ હવલેદ અને ૧૪ શુભરથાન પ્રત્યે કેટલીએક દારપ્રાપ્તિઓ મળી શકે છે, પરન્તુ આ અંથમાં તો ૩૬ દારોના ઉત્તર લેદ ગણતાં લગભગ ૧૦૦ થી પણ ઉપરની સંખ્યા થાય છે, માટે ઘણી ખરી દારપ્રાપ્તિઓ તો નવી ગણતરીથી ઉપજાવેલી છે. વળી અંથોમાંથી મળી આવતી દારપ્રાપ્તિઓ પણ તેમાંથી દરેક જોડ જોડને ઉતારી નથી પરન્તુ જે દારપ્રાપ્તિમાં વિશેષ નિર્ણય કરવા જેવું લાગે તે દારપ્રાપ્તિમાટે પૂર્વોક્ત અંથોનો આશ્રય લીધો છે. વિશેષ નિર્ણય કરવા જેવી શંકારપદ દારપ્રાપ્તિઓ તો અંથના આશ્રયથી જ લખી છે. છતાં આ અંથના વિવેચનમાં મતિદોષથી તેમજ પ્રેસદોષથી થયેલી ભૂલો માટે હું વાંચકવર્ગ પાસે સવિનય શમા ચાર્દુ છું અને સુધારી વાંચવાની ભલામણ કરું છું. તેમજ તેવી ભૂલો માટે હું મિથ્યાદુષ્ટત દઉં છું.

લખનાર:—

શ્રી ભૃગુકચ્છ (ભરૂચ) નિવાસી ધ્રેણીવર્ય શ્રીયુત્ત અનુપચન્દ્રસ્ય
વિદ્યાર્થી ચાંદુલાલ નાનચંદ.

મુકામ સીનોર, હાલ-અમદાવાદ.

સૂચના.

૧૭૬ પાને એકેન્દ્રિયને ૧૪૫ ની સત્તા જનનામ અને આહારકદિક વિના લખેલી છે. તે સ્થાને જનનામ, દેવાયુ, અને નરકાયુ વિના ૧૪૫ ની સત્તા વાંચવી.

આ અંથમા દરેક પ્રસંગે અન્યુત્તરેવનું ગમન ત્રીજી વા ચોથી નરકમુખી લખ્યું છે તે સીતેન્દ્ર રાવણુ લક્ષ્મણનું મુદ્દ નિરાસવા ચોથી નરકમાં ગયા એમ સ્પષ્ટિમદ્દ રામાયણાદિક અધ્યામા લખેલું જલ્પવાથી લખ્યું છે. અને પંચસંઘ્રમાનો આનન્દાદિ ૪ દેવોનું નરકમાં જ્વાનોજ નિરેધ વાચ્યો છે.

લોકપ્રકાશમાં કેવળીપર્યાય પૂર્વકોડરખમાંથી ૬ વર્ષન્યૂન કહ્યો છે અને આ અંથમાં ૮ વર્ષ ૭ માસ ન્યૂન લખ્યો છે તે કર્મ-પ્રકૃત્યાદિ અંથને અનુસરી લખ્યો છે.

સર્વજ્ઞને સંસારરૂપે આહારસંજ્ઞા નથી. પરન્તુ આ અંથમા જે આહાર સંજ્ઞા વારંવાર મળાવી છે, તે કેવળ મુધાવેદનીયતા ઉદયને અંગેજ જાણવી, પણ દાયોપશ્ચમિક ઈચ્છારૂપ નહિ.

સ્ત્રી પંચસંઘ્ર અને સ્ત્રી ભગવતિજીમા મનુષ્ય-તિર્યચને અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં વિભંગજ્ઞાનનો નિરેધ કર્યો છે, પરન્તુ આ અંથમાં ચોથા પદશિતિક કર્મઅંથની ૨૬ મી ગાથાને અનુસરી વિભંગજ્ઞાન મળાવ્યું છે. કારણકે એ ગાથામાં વિભંગમાર્ગજ્ઞામાં આદ્યારિક મિથ્યેયોગ કહ્યો છે. પુનઃ નરાનુપૂર્વો અને તિરિચાનુપૂર્વો પણ વિભંગમાર્ગજ્ઞામાં આત્રુ અંથની અંદર એજ કારણસર મળાવી છે.

એ પ્રમાણે બીજી પણ જે જે વાતનો તદ્દાવત માદ્દમ પડે તે મુજોએ યથાયોગ્ય વિચારવો, અને સર્વથા અગ્રુદ્ધ લાગે તો મુધારી વાંચવા વિનંતિ છે.

अनुक्रमणिका.

नं०अ२.	विषय.	पृ०.
	द्वारवर्णन.	१-१६२
१	गति ४	२
२	ध्निद्वय ५	४
३	काय ६	७
४	योग १५	६
५	वेद ३	११
६	उपाय ४-१६-२५	१४
७-८	ज्ञान ८	१७
९	सुखम ७	१६
१०	दर्शन ४	२५
११	देश्या ६	२६
१२	संय २	२६
१३	संयत्न ६	३०
१४	संज्ञि २	४१
१५	आहारी २	४२
१६	सुखस्थान १४	४७
१७	सुखमेव १४-५६३	६८
१८	पर्याप्ति ६	७४
१९	प्रत्य १०	८२
२०	संज्ञा ४-१०-३	८६
२१	उपयोग १२	९१
२२	दृष्टि ३	९०
२३	संज्ञ ८-१२०	९३
२४	उद्देश ८-१२२	१०५
२५	दृष्टिस्थिति ...	१०८

नं०.	विषय.	पृ०.
२६	संज्ञा ८-१४८	११०
२७	शरीर ५	१११
२८	अधेहेतु ४-५७	११५
२९	ध्यान ४-१६	११७
३०	संघयत्तु ६	१३०
३१	संस्थान ६	१३२
३२	समुत्पात्त ७	१३४
३३	भाव ५	१३७
३४	अवगाहना ३	१४०
३५	स्थिति २	१४२
३६	योगि ८४ व्याख	१४३
	३६ द्वारना उत्तरकोट सहस्रपत्रं	१४५
	द्वारसंवेध.	१५३-१५५
(१)	४ गतिमां ३६ द्वारनी प्राप्ति.	१५५-१७२
	हेवगतिमां ...	१५५
	भनुष्यगतिमां ...	१६१
	तिर्य्यगतिमां ...	१६५
	नरगतिमां ...	१६६
(२)	५ इन्द्रियमां ३६ द्वारनी प्राप्ति.	१७२-१९१
	क्षेत्रेन्द्रियमां ...	१७२
	दीप्तिन्द्रियमां ...	१८०
	ग्रीप्तिन्द्रियमां ...	१८४
	अनुसिन्द्रियमां ...	१८५
	पक्षेन्द्रियमां ...	१८६
(३)	६ कायमार्गमां ३६ द्वारनी प्राप्ति.	१९२-२०८
	पृथ्वीमार्गमां ...	१८२
	अपामार्गमां ...	१८७

નંબર.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
	અગ્નિ તથા વાયુકાયમાં ...	૧૯૮
	વનસ્પતિકાયમાં ..	૨૦૧
	ત્રસકાયમાં... ..	૨૦૩
(૪)	યોગમાર્ગણામાં ૩૬ દારની પ્રાપ્તિ	૨૦૦-૨૬૬
	મનોયોગમાં ...	૨૦૬
	વચનયોગમાં ..	૨૧૪
	કાયયોગમાં ..	૨૧૬
	સત્ય અને વ્યવહાર મનોયોગમાં	૨૧૭
	અસત્ય અને મિશ્ર મનોયોગમાં ..	૨૧૮
	સત્ય વચનયોગમાં ..	૨૧૯
	અસત્ય અને મિશ્ર વચનયોગમાં	"
	વ્યવહાર વચનયોગમાં	"
	આદારિકમિશ્રકાયયોગમાં	૨૨૧
	આદારિકકાયયોગમાં	૨૩૨
	વૈક્રિયમિશ્રકાયયોગમાં	૨૩૭
	વૈક્રિયકાયયોગમાં ...	૨૪૬
	આદારિકમિશ્રયોગમાં ...	૨૫૪
	આદારિકયોગમાં ..	૨૫૮
	તૈજસકાર્મણ્યકાયયોગમાં ..	૨૫૬
(૫)	૩ વેદમાં ૩૬ દારની પ્રાપ્તિ	૨૬૬-૭૬
	રીવેદમાં....	૨૬૬
	પુરુષવેદમાં	૨૭૨
	નપુંસકવેદમાં ...	૨૭૪
(૬)	મૂઢ ૪ કપાલમાં ૩૬ દારની પ્રાપ્તિ	૨૭૬-૭૯
	કોષમાં	૨૭૬
	માન અને માયામાં—દોષમાં	૨૭૬
(૭)	૬ જ્ઞાનમાં ૩૬ દારની પ્રાપ્તિ	૨૮૦-૨૯૩
	મનિજ્ઞાન અને શુનજ્ઞાનમાં ...	૨૮૦

નંબર.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
	અવધિજ્ઞાનમાં	૨૮૩
	મનઃપર્યવજ્ઞાનમાં	૨૮૬
	કેવલજ્ઞાનમાં	૨૮૬
(૮) ૩. અજ્ઞાનમાં ૩૬ દારની પ્રાપ્તિ		૨૯૪-૨૯૮
	મતિ અને સુતજ્ઞાનમાં	૨૯૪
	વિશંજ્ઞાનમાં	૨૯૬
(૯) ૭ મંયમમાં ૩૬ દારની પ્રાપ્તિ		૨૯૮-૩૧૧
	સામાધિક ચારિત્રમાં... ..	૨૯૮
	ઉદ્દોપસ્થાપનિય ચારિત્રમાં	૩૦૧
	પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્રમાં	૩૦૧
	સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રમાં	૩૦૩
	સદ્યાખ્યાન ચારિત્રમાં	૩૦૫
	દેશવિરતિ ચારિત્રમાં	૩૦૮
	અવિરતિ ચારિત્રમાં	૩૦૬
(૧૦) ૪ દર્શનમાં ૩૬ દારની પ્રાપ્તિ		૩૧૧-૩૧૪
	અચક્ષુર્દર્શનમાં	૩૧૧
	અક્ષુર્દર્શનમાં	૩૧૨
	અવધિર્દર્શનમાં—કેવલર્દર્શનમાં	૩૧૪
(૧૧) ૬ લેહ્યામાં ૩૬ દારની પ્રાપ્તિ		૩૧૬-૩૨૨
	કૃષ્ણલેહ્યામાં	૩૧૫
	નીલલેહ્યામાં	૩૧૬
	કાપીતલેહ્યામાં—તેજલેહ્યામાં	૩૧૭
	પદ્મલેહ્યામાં	૩૧૯
	શુભ્રલેહ્યામાં	૩૨૧
(૧૨) ૨ મલ્લમાં ૩૬ દારની પ્રાપ્તિ		૩૨૨-૩૨૪
	શબ્દમાં	૩૨૨
	અશબ્દમાં	૩૨૩

नं०	विषय	पृ०
(१३) ३	सम्यक्त्वमां ३३ द्वारनी प्राप्ति	३२४-३८
	उपशम सम्यक्त्वमां ...	३२४
	क्षयोपशम सम्यक्त्वमां ...	३२८
	क्षयिष्ठ सम्यक्त्वमां...	३३०
	मिश्रसम्यक्त्वमां ...	३३३
	सास्वादनमां ...	३३५
	मिथ्यात्वमां ...	३३७
(१४) २	संज्ञिमां ३३ द्वारनी प्राप्ति	३३८-४२
	संज्ञिमां ...	३३८
	असंज्ञिमां ...	३३९
(१५) २	आहारकद्वारमां ३३ द्वारनी प्राप्ति	३४२-३४७
	आहारकमां ...	३४२
	अनाहारकमां ...	३४३
(१६) १४	गुणस्थानमां ३३ द्वारनी प्राप्ति	३४७-३५०
	मिथ्यादृष्टि गुणस्थानमां ...	३४७
	सास्वादन—मिश्र—सम्यक्त्वमां ..	॥
	देशविरति—प्रभत्ता ..	३४९
	अप्रभत्ता ..	३५०
	अपूर्वदृष्टि ..	३५१
	अनिवृत्तिदृष्टि ..	३५३
	सुखमसुखसाय—उपशान्तमोह ..	३५४
	क्षीणमोह ..	३५५
	सर्वोपनिवृत्ति ..	३५६
	असर्वोपनिवृत्ति ..	३५८
(१७) १	गौड अने पांचमोनेमट जीवमेदमां	
	३३ द्वारनी प्राप्ति	३६०-४१०
१	सुखमसुखसाय—अनेन्द्रियमां ...	३६०

नं०.	विव०.	पृष्ठ.
	सूक्ष्मपर्याप्तं श्रोत्रेन्द्रियमां ...	३६३
	बाह्यर अपर्याप्तं—आह्वयपर्याप्तं "	३६४
	अपर्याप्तं द्वान्द्वियमां ...	३६५
	पर्याप्तं "	३६६
	अपर्याप्तं—पर्याप्तं त्रीन्द्रियमां .	३६७
	अपर्याप्तं चतुरिन्द्रियमां ..	३६८
	पर्याप्तं "	३६९
	अपर्याप्तं अक्षति पञ्चिन्द्रियमां .	३७०
	पर्याप्तं "	३७२
	अपर्याप्तसंति "	३७४
	पर्याप्तं "	३७७
	५६३ अवशेषमां ..	३७८
(१८)	६ पर्याप्तिमां ३६ द्वारनी प्राप्ति	४१०.
(१९)	१० प्राणमां ३६ द्वारनी प्राप्ति	४२२
(२०)	४-३ संज्ञाद्वारमां ३६ द्वारनी प्राप्ति	४२७
	आह्वयसि ४ संज्ञाभां ..	४२७
	हेतुपरोक्षिणी विभेदे ३ संज्ञाभां .	४२८
(२१)	१६ उपयोगमां ३६ द्वारनी प्राप्ति	४३५.
(२२)	२ दृष्टिमां ३६ द्वारनी प्राप्ति	४३५.
(२३-२६)	संघादि ४ द्वारमां ३६ द्वारनी प्राप्ति	४३७
(२७)	५ क्षरीरमां ३६ द्वारनी प्राप्ति	४३७-३९.
	नैऋतिकक्षरीरमां: ...	४३७
	वैश्विकक्षरीरमां—आह्वयक्षरीरमां	४३८
(२८)	५७ सन्धहेतुमां ३६ द्वारनी प्राप्ति	४३९.
(२९)	४ प्यानमां ३६ द्वारनी प्राप्ति	४४०-४४
	३ आर्त्तध्यानमां ...	४४१
	अवशेष आर्त्तध्यानमां ...	४४२

નંબર	વિષય	પૃષ્ઠ.
	૪ ધર્મધ્યાનમાં	૪૪૨
	૧ ભા-૨ ભા-૩ ભા શુદ્ધધ્યાનમાં	૪૪૩
	૪ યો	૪૪૪
(૩૦) ૧	મંગળાગમાં ૩૩ દ્વારની પ્રાપ્તિ	૪૪૪-૪૦
	જ્યોતિષનારાય સમયભાં	"
	જ્યોતિષનારાય અને નારાય ..	૪૪૬
	અર્ધનારાય અને મિત્રિકા ..	૪૪૮
	મંગલાર્ધનાંધ્યાનમાં ..	૪૪૯
(૩૧) ૧	મંગળાગમાં ૩૩ દ્વારની પ્રાપ્તિ	૪૫૦-૫૦
	સમયજુગત્વ મંગળાગમાં	... ૪૫૦
	મંગલ ૬ મંગળાગમાં	.. ૪૫૧
	શુદ્ધ ૩૩મ મંગળાગમાં	... ૪૫૨
(૩૨) ૧	સમુદ્ધાગમાં ૩૩ દ્વારની પ્રાપ્તિ	૪૫૩-૫૦
	વેદનામુદ્ધાગમાં "
	જ્ઞાપનમુદ્ધાગમાં ૪૫૬
	મન્યુદ્ધાગમાં "
	વેદિયબળે આદ્ય૧૩માં—નૈઋત્યમુદ્ધાગમાં	૪૫૭
	કેવલમુદ્ધાગમાં	૪૫૮
(૩૩) ૨	આવમાં ૩૩ દ્વારની પ્રાપ્તિ	૪૬૦-૬૧
	૧ અમલગમ.—અગ્નિપરમલગમ "
	અગ્નિપરમલગમ ૪૬૧
	અગ્નિવિદ્યગમ—પ્રાણિ ૬ મિત્રગમ "
(૩૪) ૨	અવગાવના (૩૦) વિવિધ (૩૩) યોનિદ્વારમાં	
	૩૩ દ્વારની પ્રાપ્તિ	૪૬૨
	અગ્નિવિદ્યગમ	૪૬૩



મધ્યારિત્રચુદામણિ શુદ્ધત્રિયાયોગિ ગણ્ડાગ્રધિપતિ-
ધોમસ્તુગણગરગુરુવરપદમલેખ્યોત્તમઃ ॥

શ્રી સંવેધ છત્રીશી.

મંગળાચરણ.

(શાંદિલકિત્રીદિતવૃત્તમ)

શ્રીમત્પાર્શ્વજિનેશ્વરં દ્વાદિપરં ધ્યાતાઽમલજ્ઞાનદં,
સ્મારંસ્મારમદં પરાર્થાવિબુધ શ્રીકૃદિયારાંનિધેઃ ।

ધ્વ્યાં વાચમનેફયોપવિશદાં મુર્તીશિતુઃસદ્ગુણ-

ધૃષ્યાનાં તિતદાંતનોદિમુગદાં સંવેષપટ્ટીર્વિશિષ્ટામ્ ૧.૧॥

૩૬ દ્વારોનું સ્વરૂપ.

આ સંવેધ છત્રીશી નામના મંથને વિષે પ્રથમ ૧૪ માર્ગ
જુનાં ૧૫ દ્વાર છે, અને બીજાં ૨૧ દ્વાર છે. એ પ્રમાણે કુલ
૩૬ દ્વારોનું સ્વરૂપ, તેમજ એ છત્રીશ દ્વારોની પરસ્પર એકબીજા
એકબીજાની પ્રતિસ્પર્ધ સંબંધ, એ બે વિષય દહેવાના છે. તેમાં
પ્રથમ ૩૬ દ્વારોનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે.

૧ અગ્નિ, ૨ હંન્દ્રિય, ૩ કાવ, ૪ યોગ, ૫ વેદ, ૬ ક્ષપાય.
૭ જ્ઞાન, ૮ અજ્ઞાન, ૯ સંયમ, ૧૦ હર્ષન, ૧૧ લેશણ, ૧૨ ભવ્ય,
૧૩ સમ્યક્ત્વ, ૧૪ સંસ્તિત્વ, ૧૫ આહારક, ૧૬ સ્વપ્નચાલન, ૧૭
ઉપજો, ૧૮ પર્યાપ્તિ, ૧૯ પ્રાણ, ૨૦ સંસ્થ, ૨૧ ઉપયોગ, ૨૨
દષ્ટિ, ૨૩ ભય, ૨૪ હૃદય, ૨૫ દીર્ઘજી, ૨૬ કલ્પા, ૨૭ સ્ત્રી-

૧ નીચે માર્ગજુનાં જ્ઞાનમર્મજુનાં મંથનમાં જ્ઞાન અને અજ્ઞાન એ
બે દ્વાર વિષય સ્વરૂપથી ૧૫ દ્વાર કાવ પણ મર્મજુનાં તે ૧૪ સ્ત્રી છે.

૨૮ બંધહેતુ, ૨૯ ક્યાન, ૩૦ સંઘયલુ, ૩૧ સંસ્થાન, ૩૨ સમુદ્ધાન, ૩૩ લાવ, ૩૪ અવગાહના, ૩૫ સ્થિતિ, અને ૩૬ યોનિ.

(૧) ગતિ ૪—દેવત્વ, મનુષ્યત્વ વિગેરે પર્યાયોની (રૂપાન્તરોની) પ્રાપ્તિ તે ગતિ કહેવાય, તેના દેવગતિ-મનુષ્યગતિ-તિર્થંચ ગતિ અને ગરુડગતિ એમ ૪ પ્રકાર છે. જ્યાં પૌદ્ગલિક મુખનો અનકુદ આનંદ લોગવાય છે, મુંદર નવયુવાન દિવ્ય સીયોનો સંગમ હોય છે, ઝળહળતા રત્નોના આવાસ, ભુવન તથા વિમાનરૂપ મકાનાં રહેવાને માટે હોય છે, ઇચ્છા પ્રમાણે વિચિત્ર પ્રકારનાં રૂપ રચવાની તથા અન્ય પદાર્થોમાં યથાયોગ્ય રૂપાન્તર કરવાની દિવ્યશક્તિઓ જન્મ-સિદ્ધ હોય છે, વિગેરે અનેક પ્રકારના વૈભવનાં અમુક અમુક સ્થાન હોય છે, તે દેવલોક વા સ્વર્ગના નામથી ઓળખાય છે, અને તેવા દેવલોકની પ્રાપ્તિ થવી તે દેવગતિ કહેવાય છે.

જ્યાં મુખ અને દુઃખ પ્રાયઃ સરખા પ્રમાણમાં છે, જન તપશ્ચર્યાદિ મોક્ષમાર્ગની (દર્શનજ્ઞાન ચારિત્રરૂપ) પ્રવૃત્તિઓ સાનુકૂળ હોઈ જ્યાં મોક્ષ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, સંપૂર્ણ ચારિત્ર-સંપૂર્ણ જ્ઞાન-ને સર્વ લઘિયો જ્યાં સાધ્ય છે, તેમજ વાસુદેવ, ચક્રવર્તિ અને તીર્થંચર વિગેરે અનેક મહાપદવીઓ તથા ત્રણ લોકનું આધિપત્ય જ્યાં પ્રાપ્ત થઈ શકે છે તે મનુષ્યલોક કહેવાય, અને તેવા મનુષ્યપણાની જ પ્રાપ્તિ થવી તે મનુષ્યગતિ કહેવાય છે.

જ્યાં મુખ અદ્ય છે, ને દુઃખ તેથી વિશેષ પ્રમાણમાં છે, મતિ વિગેરે જ્ઞાનની પ્રાયઃ પરિસ્ફુરણા અતિ અદ્ય હોય, માતા, પિતા, પુત્ર અને પુત્રી વિગેરેના વિવેકબ્યવહારનો અભાવ હોય, શૂંઝ અને પૂંઝનાં લક્ષણોવડે લક્ષિત હોય, જતાદિ ધર્મમાર્ગનો પ્રાયઃ અભાવ હોય, એવા વિવેકબ્યવહાર શૂન્ય તિર્થંચ જીવો હોય છે; તેવા તિર્થંચપણાની પ્રાપ્તિ થવી તે તિર્થંચગતિ કહેવાય છે.

૧ અન્તર ગતિન. દેવે માટે આવાસ, ભુવનપતિ દેવે માટે ભુવન, અને ગ્રોહિન તથા વૈશ્વાનર દેવેને રહેવા માટે વિમાન હોય છે. એ ત્રણેની આકૃતિઓ બિન્ન હોવાથી ત્રણ નામ જુદાં પડ્યાં છે.

જ્યાં એકાન્તે દુઃખ જ અધિક હોય, માત્ર હનેશ્વરના
 દર્શનથી કષયભૂતો થાય છે અને અનુદ્યોત પદ્ધતિ કર્ષક મુખ્યાન્તિ
 અનુભવાય, તેમજ કર્મપ્રકૃતિ તથા પંચસંગ્રહમાં તો કશું છે કે
 કેટલાએક નારહીનાં હવે એવા હોય છે કે એવોને ભવના પ્રથમ
 સમયથી ભવના અન્ત સમય સુધી અચાન્તિ જ હોય છે, એ
 પ્રમાણે અત્યંત દુઃખનું રથાન છે; જ્યાં હૃત્પત્ત યત્રં દુઃખ,
 હૃત્પત્ત યથા ભાદ પરમાધામિ આદિકનું દુઃખ, હૈત્ર પશુ
 દુઃખદાયી, આહાર પશુ દુઃખદાયી વિગેરે દેહેક વાતનું નરહીના
 હવેને દુઃખ દુઃખ ને દુઃખ જ હોય છે, એ દુઃખ નારહીઓ
 ભોમવી શકે છે; તેના અનંતમા ભાગનું દુઃખ મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાય
 તો હવે શકે પણ નહિ એવો નરહીક છે, તે નરહીકમાં
 જે હવનું યમન થાય તે નરહીક કહેવાય.

૧ જનમાન કાળનાં કેવલ-ચિન્તા કેવલ-એક મનુષ્યો માત્ર મેલના
 પ્રમાણ મનનારા હોવાથી તેઓ કહે છે કે સ્વર અને નરહી એ જન
 સરગુણ નથી, પણ ભોમને નીતિ માત્રા પ્રવચનવચ અને અનુદ્યોત મનથી
 અધિક મનના કારે સ્વર અને નરહી નામથી નામય તથા ભવ જાતા-એ
 છે, આ કથન તેઓનું પ્રમાણ કહે છે, કારણ કે જે પ્રવચન ભોમને તે
 મનનું, અને પશુ પ્રમાણ નરહી મનના એ ભવનનાં મન સ્વરનાર ન
 કહેવાય, જેઓએ સ્વર અને નરહી નામથી કારણ અને જેઓ અ-
 નુદ્યોત માત્ર માન્ય છે તેઓ ભૂતને અનુદ્યોત નામથી કારણ કહેવા
 જેને તો તેમનું વર્ણન ભૂત-અનુદ્યોત સુ અસત્ય ભવનું કારણ કે વર્ણન
 નામના ભવન, અસત્યના આમ પુણ્યને આધીન છે જાણે કે તેનાર જે
 પ્રવચન તેનાર તે જાણે સત્ય અને અનુદ્યોત હોય તે તે જાણે
 ભવ થા અને જાણે હોય તે અને નરહી મનનું વર્ણન ભૂત-અનુદ્યોત તથા
 ભવન નામના આમ પુણ્યને કારણ છે, કારે અનુદ્યોત-પ્રમાણ
 નરહી નરહી અનુદ્યોત-અનુદ્યોત, પુનઃ વર્ણન-અનુદ્યોત-અનુદ્યોત એવી જાણ
 તેના અનુદ્યોત પ્રમાણથી કરી છે કે અસત્યના ભવન અનુદ્યોત માત્ર એ
 ભૂત-અનુદ્યોત નામ છે, અને તે ભૂત-અનુદ્યોત આ વર્ણનથી કારણ થાય છે
 અને જે અનુદ્યોત વર્ણનને જ કારણથી સ્વર કહે છે, તેના વર્ણન કારણ
 તેનાર જેને નરહી અનુદ્યોત પણ હોય તે તેનાર વર્ણન છે.

(૨) ઇન્દ્રિય ૫—ઈન્દ્ર એટલે આત્મા, તેનું ચિહ્ન તે ઇન્દ્રિય કહેવાય. તે ઇન્દ્રિયો સ્પર્શ, રસના, નાસિકા, ચક્ષુ, અને શ્રોત્ર એમ પાંચ પ્રકારની છે. એ દરેક ઇન્દ્રિય અભ્યન્તર નિર્વૃત્તિ અને બાહ્યનિર્વૃત્તિ એમ બે પ્રકારની છે, તેમાં સ્પર્શાદિ વિષયને અહણ કરવાવાળાં અભ્યન્તર પુદ્ગલો જે અમુક અમુક આકારે રચાયેલાં છે, તે પુદ્ગલો અભ્યન્તર નિર્વૃત્તિ (અંતરંગ રચના) ઇન્દ્રિય કહેવાય છે, આ અભ્યન્તર નિર્વૃત્તિ ઇન્દ્રિય દરેક પ્રાણીની નિયમિત આકારવાળી છે, જેમ સ્પર્શ ઇન્દ્રિય સ્વસ્થ દેહાકારવાળી, રસના ઇન્દ્રિય પુરુષા સરખી, નાસિકા ઇન્દ્રિય કાહલ નામના વાણંત્ર સરખી, ચક્ષુ ઇન્દ્રિય મસુરની ઢાંગ સરખી અને કર્ણેન્દ્રિય કાંબવૃક્ષના ફુલ સરખી છે. વિષયોને બહુનાર પૂર્વોક્ત આકૃતિવાળી અંતરંગ ઇન્દ્રિયો છે.

તથા સ્પર્શ ઇન્દ્રિય સિવાયની ચાર ઇન્દ્રિયોને સ્થાને જે ચક્ષુગોચર યથા છબી, નાસિકા, ચક્ષુ, અને કાનરૂપ દેહના અવયવો તે જાણ નિર્વૃત્તિ (બાહ્ય આકારરૂપ) ઇન્દ્રિયો લેકમાં પ્રસિદ્ધ છે. એ આકારો દરેક જાતના પ્રાણીયોને જુદા જુદા હોય છે, જેમ અંધ, મનુષ્ય, અને હસ્તિ આદિકના કાન (સ્પર્શદિકા આકારવાળા) જુદી જુદી જાતના પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, તે પ્રમાણે શેષ બાહ્ય ઇન્દ્રિયોના આકારોનો તદ્દાવત પણ વિચારવો. આ બાહ્ય આકારો વસ્તુતઃ ઇન્દ્રિયપુદ્ગલો નથી, તેથી વિષયો સ્વનાઃઅહણ કરી શકે નહિ, પણ એ બાહ્ય આકારરૂપ દેહાવયવોને સ્થાને વિષય અહણ કરનાર ઇન્દ્રિયપુદ્ગલો ગોડવાયલાં છે, તે ઇન્દ્રિયપુદ્ગલોજ (અભ્યન્તર નિર્વૃત્તિન્દ્રિયો) વિષય અહણ કરી શકે છે. ત્યારે એ પરથી માર એ જાણ્યો કે લોક જેને ઇન્દ્રિયો કહે છે તે ઇન્દ્રિયો નથી પણ ઇન્દ્રિયોના સ્થાને ગોડવાયલા દેહાવયવો છે, અને ઇન્દ્રિયોતો સ્વસ્થતર પુદ્ગલના સમુદરૂપ જુદાજ પદાર્થો છે, તેમજ શરીર અને સ્પર્શેન્દ્રિય એ બે ભિન્ન પદાર્થ છે, શરીર દેખાય છે પણ શરીરના ઉપલા પડમાં અને તાલ નીચેના પડમાં (મધ્યગા માંસ રૂધિરને ઢાંકના જામમાં નહિ)

વ્યાસ યથેચ્છી માખીની પાંખથી પણ વિશેષ પાનગી (અંગુલીના અમંજ્યાનમા ભાગ જેટલી બધી) અને શરીરમાં રહ્યાથી શરીર પ્રમાણુલોની પ્લેગી સંલગ્ન બેપડવાગી પણ શરીરમાંથી બહાર કાઢીયે તો બમણી લાળી પ્લેગી અને અતિ બારીક રેશમના કપડા સમાન એકજ પડ ત્રી સ્પર્શ હિન્દ્રિય છે, અથવા ચેલડીના માંડાનું કાતું ઠોડું ઉખેતાં જેમ ધોળા ગરનું અતિ ખાતનું પડ ઉખડે છે, અને તે ધોળા ગરનું પડ જેમ ચેલડીની કાગી છાલમા વ્યાપી રહું છે, તેમ સ્પર્શ હિન્દ્રિયના અણુઓ પણ સંપૂર્ણ દેહના ઉપર અંદરના ભાગમાં વ્યાપી રહ્યા છે.

એ પ્રમાણે રમના હિન્દ્રિયના અણુઓ દેખાતી હલ્કામા એક પડરૂપે અંગુલીની અમંજ્યાનમા ભાગની બહાર અને વધુમાં વધુ ૬ અંગુલ જેટલી લંબાઈ અને જીલની પ્લેગાઈ પ્રમાણે પ્લેગાઈના માપથી જીભમાં વ્યાપ રહ્યા છે, તેજ સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ પુદ્ગલો તીખાસમીકાશનો અનુભવ જીવને આપી શકે છે, પણ દેખાતી જીભ તેનો અનુભવ આપી શકતી નથી.

નાસિકા સ્થાનમાં નાસિકા હિન્દ્રિયના અણુઓ વ્યાપ યથેચ્છા છે, તે પડરૂપે વ્યાપ નથી પણ સમુદિત પિંડરૂપે કાહલાકારે રહેલા છે અને તે બે ચક્ષુના મધ્યભાગમાં હશે એમ સમજાવ છે, પછી છી બહુમુન કહે તે સત્ય.

ચક્ષુસ્થાને કાગી કીકીના મધ્યભાગમાં બે ચગકતો તારો દેખાય છે, અને જેની અંદર સન્નુખ રહેલા પદાર્થનું પ્રતિબિંબ પણ પડી શકે છે, એ તારો અભ્યન્તર નિર્વૃત્તિ હિન્દ્રિય પુદ્ગલરૂપ હોવાથી વિવચ શ્રદ્ધા કરી શકે છે. પણ બાકીનો કીકીનો ભાગ તથા ડોળા પાંખણ વિગેરે બાહ્યનિર્વૃત્તિ હિન્દ્રિય કહેવાય તેથી તેઓ વિવચ શ્રદ્ધા કરી શકતા નથી.

૧ અથવા પોક્કા માંદીન્ય પુનઃગાને મુવર્ત્તી ચીકીટના રમમાં બિગતના જેમ ઉપર અંદરના મર્ચ ભાગમાં ચીકીટ લાગે તેમ સ્પર્શહિન્દ્રિય ઉપર અંદરના ભાગમાં વ્યાપ છે.

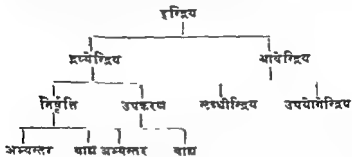
એ પ્રમાણે કર્ણને સ્થાને પણ અંદરના ભાગમાં સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ પુદ્ગલો કર્ણેન્દ્રિયનાં છે તે કદંબપુષ્પાકારે રહેલાં છે, તેજ વિષય ગ્રહણ કરી શકે છે.

જે પ્રાણીઓ ઇન્દ્રિયો છતાં પણ બહેરા, આંધળા વિગેરે હીન ઇન્દ્રિય થાય છે, તેનું કારણ સમજવા માટે ઇન્દ્રિયોના ઉપકરણો લેઈ નીચે પ્રમાણે શાસ્ત્રકાર કહે છે.

અભ્યન્તર ઉપકરણ ઇન્દ્રિય અને બાહ્ય ઉપકરણ ઇન્દ્રિય એમ ઉપકરણોન્દ્રિયના બે ભેદ છે. તેમાં અભ્યન્તર નિર્વૃત્તિરૂપ અંતરંગ ઇન્દ્રિય પુદ્ગલોમા વિષય ગ્રહણ કરવાની જે શક્તિ છે તે શક્તિનું નામ અભ્યન્તર ઉપકરણેન્દ્રિય છે, અને કર્ણપર્પટિકા પાંપણુ ઇત્યાદિ બાહ્ય નિર્વૃત્તિ ઇન્દ્રિયરૂપ દેહાવયવોમાં અભ્યન્તર નિર્વૃત્તીન્દ્રિયરૂપ અન્તર્ગત સ્વરૂપ પુદ્ગલોને રક્ષણાદિ ઉપગ્રહ અનુગ્રહ કરવાની જે શક્તિ તે બાહ્ય ઉપકરણેન્દ્રિય છે. એ બેમાંથી અભ્યન્તર ઉપકરણેન્દ્રિયને ઉપધાન પહોંચવાથી વિષયગ્રાહકતા ઓછી થાય છે, તેમ બાંધ પણ થઈ જાય છે. માટે બાંધ મનુષ્યની અભ્યન્તર નિર્વૃત્તિ છે તોપણ શક્તિ (ઉપકરણ) માત્રને ઉપધાતે પહોંચવાથી બાંધતા પ્રાપ્ત થઈ જાય; એ પ્રમાણે શેષ ઇન્દ્રિયોના સંબંધમાં પણ તે પ્રમાણે વિચારવું.

ઉપરની સર્વવાત દ્રવ્ય જન્દ્રિય સંબંધિ જાણવી, માત્ર જન્દ્રિય તો જાણી અને ઉપયોગરૂપ બે પ્રકારની છે, તેમાં પ્રાણીને દ્રવ્યેન્દ્રિયો દ્વારા વિષય અનુભવવાની જે શક્તિ દર્શનાવરણીય કર્મના કથોપશમવડે (હીનાધિકતાવડે) એટલે અંગે પ્રાપ્ત થઈ હોય તેટલા અંશવાળી તે આત્મશક્તિ સ્વધોન્દ્રિય કહેવાય. દરેક પ્રાણીને જાણીન્દ્રિયો પાંચે હોય છે, જે આત્મા એકેન્દ્રિય દ્વીન્દ્રિય કહેવાય છે, તે આત્મા પ્રાપ્ત થયેલી દ્રવ્યેન્દ્રિયોના કારણથી જ એકેન્દ્રિયાદિ કહેવાય છે, અન્યથા જાણીન્દ્રિયની અપેક્ષાએતો સર્વ પ્રાણીમાત્ર પંચેન્દ્રિય છે. પુનઃ આત્મા જે ઇન્દ્રિયના ઉપયોગમાં પ્રવર્તેલો હોય તે ઇન્દ્રિય ઉપયોગ જન્દ્રિય

કહેવાય. દરેક પ્રાણી પાંચમાંની કેઈપણ એકજ ઇન્દ્રિયના ઉપ-
યોગમાં પ્રવર્તી શકે પણ સમગ્રએ એ ઇન્દ્રિયોના ઉપયોગ હોય
નહિ. માટે સર્વ પ્રાણીઓ ઉપયોગ ઇન્દ્રિયની અપેક્ષાએ એકેન્દ્રિય
કદી શકાય એ પ્રમાણે ઇન્દ્રિયની અપેક્ષાએ સર્વ પ્રાણીયો
પચ્ચેન્દ્રિય છે. ઉપયોગેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ સર્વ પ્રાણીયો એકેન્દ્રિય
છે. દ્વયેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ પ્રાણીયો એકેન્દ્રિય અને દ્વીન્દ્રિયાદિ છે.
તે ઇન્દ્રિયના લેણીની સ્થાપના નીચે પ્રમાણે છે.



(૩) કાચ ૬—કાચ એટલે શરીર અથાત્ તે જીવ જેવા
શરીરમાં ઉપજે તે જીવનું તેવું નામ પડે, અથવા જે જીવ જેવા
પ્રકારનું શરીર રહે તે જીવ તે કાચવાળો કહેવાય. તેમાં જે જીવો
પૃથ્વીરૂપ શરીરમાં ઉત્પન્ન થાય અથવા પૃથ્વીરૂપ રેહુની રચના
કરે તે યથા માટી, પાપાણુ, ઘાતુ, અને ઝવેરાત^૧ વિગેરે જીવો.

૧ ઝવેરાતમાં મેનીને ફેરણએક પૃથ્વીકાચ નહિ મનનાં દ્વીન્દ્રિય
જીવનું રમ (પુરુષ) માને છે, પણ તે મનનું વધારું નથી, કાચ
કે છાંય એ દ્વીન્દ્રિય પ્રાણી હોવાથી જો મેનીને દ્વીન્દ્રિયનું પુરુષ માનવામાં
આવે તો દક્ષિણ મસ્તકમાંથી નિકળતાં મેનીને પચ્ચેન્દ્રિયનું પુરુષ માનવું
પડે, ખાણમાંથી અને વાંકામાંથી નિકળતાં મેનીને એકેન્દ્રિયનું પુરુષ માનવું
પડે, સર્પના શરીરને પચ્ચેન્દ્રિય પુરુષ માનવું પડે દત્તાદિ અનેક વિરોધ
આવે છે માટે જેમ તેમને દેવતા યનાં મેનીને એકેન્દ્રિય તરિક મન-
વામાં કાંઈ દરજ્જા નથી. જગો કરો કે પચ્ચેન્દ્રિયાદિ જીવોમાં એકેન્દ્રિય
જીવો કેમ ઉપજે ! તે તેનું મુખ્યકાચ પ્રવૃત્તિનિદ છે કે અજીવન પચ્ચેન્દ્રિય

પૃથ્વીકાયરૂપ કહેવાય.

જે જીવો જળરૂપ શરીરમાં ઉત્પન્ન થાય અથવા જળરૂપ શરીરની રચના કરે તેઓ તથા પાણી, કરા, ધૂંવર, વરદિ, આકાશ, હિમ ઇત્યાદિ અપ્કાયના જીવો અપ્કાયરૂપ કહેવાય.

જે જીવો અગ્નિરૂપ દેહમાં ઉત્પન્ન થાય અથવા અગ્નિરૂપ શરીરની રચના કરે તે, અગ્નિ, વીજળી, ઉડકા, ખરતા તારા ઇત્યાદિ અગ્નિકાયના જીવો અગ્નિકાયરૂપ કહેવાય. એ પ્રમાણે ઉદ્ભ્રામક-ઉત્કલિકા-વટોત્રીયો વિગેરે જીવો વાયુકાય, અને આકાશાદિકના જીવો વનસ્પતિકાય કહેવાય. એ પાંચે કાયો ત્રાસ પામી તહકેથી છાયાએ અને છાયાથી તહકે ગમનાગમનાદિ-રૂપ ઇષ્ટાર્થમાં પ્રવૃત્તિ અને અનિષ્ટાર્થથી નિવૃત્તિ કરનાર નહિ હોવાથી સ્થાવર નિકાય કહેવાય છે.

જે જીવો ત્રાસ પામી સ્થાનાન્તરે જઈ શકે અને ઇષ્ટમાં પ્રવૃત્તિ તથા અનિષ્ટની નિવૃત્તિ કરી શકે તેવા દ્વીન્દ્રિયાદિથી પંચેન્દ્રિય પર્યંત સર્વ જીવો ત્રસકાય કહેવાય.

પ્રશ્ન:—અગ્નિ અને વાયુ સ્થાનાન્તરે ગમન કરી શકે છે તો તેઓ ત્રસકાયમાં કેમ ન ગણાય ?

ઉત્તર:—સ્થાનાન્તરે ગમન માત્રથી જીવ ત્રસ કહી શકાતો નથી પણ ઇષ્ટ અર્થમાં પ્રવૃત્તિ કરવા માટે અથવા અનિષ્ટ અર્થથી

કોઈવરોમાં જેમ દ્વીન્દ્રિયાદિ મુદ્દમત્તમ જીવો અને પથરી આદિ પૃથ્વી-કાય ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ પંચેન્દ્રિયના એવગમા એકેન્દ્રિયોની ઉત્પત્તિ આશ્વર્થનક નથી. પુનઃ ત્રી સુવચ્છામ સુત્રમાં સ્ત્રીના ન હોઈ અને કીપના મોનીને આધારપરિણા નામના અધ્યયનમાં પૃથ્વીકાયજી કહ્યા છે.

૨. વર્તમાન વિજ્ઞાનીઓ ખાલુના કાલનાને તનુરૂપિ કહે છે, પણ વસ્તુના તે પૃથ્વીકાય છે, જેમ મુરમાની મનના કાળા પથરા પૃથ્વીકાય છે તેમ આ કાલસા વસ્તુના વનસ્પતિકાય નથી હોય જોઈ શકે એવા કાળા પથરા અથવા માટીના પીંડે દે, પણ વનસ્પતિના કે.કાળની માફક બળે છે, તેથી એ પૃથ્વી કાલસા તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

નિવૃત્ત થવા એ સ્થાનાન્તરે ગમન કરે તો ત્રસકાય કહી શકાય. એ હેતુથી અગ્નિ અથવા વાયુ સ્થાનાન્તર કરે છે ? “ આ મુને અનિષ્ઠ છે માટે હું તેનાથી દૂર જાઉં અથવા અમુક મુને ઇષ્ઠ છે માટે હું તહેની પાસે જાઉં ” એવા વિચારથી સ્થાનાન્તર થતા નથી, અને સ્વાભાવિક ગતિસ્વભાવથી ચાહે ઇષ્ઠ હોય કે ચાહે અનિષ્ઠ હોય પણ ગમે તે સ્થળે ગમન કરે છે માટે હેતુ-શૂન્ય ગમનક્રિયાવાળા અગ્નિ અને વાયુકાયના જીવો ગતિથી ત્રસ કહી શકાય પણ વાસ્તવિક રીતે લઘિત્રસ ન ગણાય. શાસ્ત્રોમાં જે ત્રસપણું પ્રસિદ્ધ છે તે લઘિત્રસપણાની અપેક્ષાએ છે, માટે અગ્નિ અને વાયુ ત્રસ નહિ પણ સ્થાવર છે. શ્રી તત્વાર્થ સૂત્રમાં “ તેજોવાયુદ્વોગ્નિત્રયાદયઃત્રસાઃ ” એ સૂત્ર કહ્યું છે તે ગતિત્રસ-પણાની અપેક્ષાએ જણવું.

(૪) યોગ ૧૫—યોગ એટલે મન, વચન અને કાયાનો વ્યાપાર, તે મનયોગ, વચનયોગ અને કાયયોગ એમ ૩ પ્રકારનો છે, તેમાં કાયયોગવડે શ્રદ્ધા કરેલા મનોવર્ગણાની જાતિના પુરુષોને મનરૂપે પરિણુભાવી (ચિંતવનના ઉપયોગમાં લઈ) અવલંબી (વિસર્જનથી ખેલાં મથત વિશેષે કરી) વિસર્જન કરવારૂપ જ આત્મવ્યાપાર તે મનોયોગ કહેવાય છે. અહિં મનપુરુષલના પર-માણુઓને^૧ શ્રદ્ધા કરવાની ક્રિયા કાયયોગ ગણાય છે, અને ચિંત-વન-અવલંબન મનોયોગ ગણાય છે, તથા વિસર્જનક્રિયા એ પણ યોગરૂપે ગણી શકાય છે.

કાયયોગવડે શ્રદ્ધા કરેલાં જાણાદ્રવ્યોને (વચનપણે પરિણુભ પામવા યોગ્ય પુરુષલપરમાણુઓને) શ્રદ્ધા કરી જાણાપણે પરિણુ-

૧ આ અર્થપદથી જણવું જોઈએ કે જૈનદર્શન, મન અને જાણ એ બન્નેને પુરુષત્વપરમાણુરૂપે રૂપી માને છે. જ્યારે અન્યદર્શનો મનને આરૂપી કહે છે, અને સંસ્કારને આકાશનો ગુણ કહે છે. પુનઃ વર્તમાન વિજ્ઞાનીઓની કૌંઠવ્યોજ્ય પ્રમાણે સંસ્કાર એ પદમાણુ છે એમ અનુમાનથી જાણામાદ દર્શિત વિગેરે વજ્ર દ્વારા સિદ્ધ થઈ શકે છે.

ખાતે-અવગતીને વિષયને કચ્છપ આ-ખાવાવા ને જનજન કહેવા.

એવાંજ વિનેરે કીડાયા છે. કીડા-વેનું કીડાંજ કાચેકાચા જે આ-ખાવાવા ને જનજન.

એ ૩ મૂલ્યેના કુલ્લો ૧૫ થાય છે, તે નીચે પ્રમાણે-
મન, અમન, મિત્ર, અમિત્ર એ ૪ મૂલ્યેના અને એજ પ્રમાણે ૪ જનજન માટે ૮ થેય, અને એવાંજ કાચેકા ૧, એવાંજ મિત્ર કાચેકા ૨, કેટિવ કાચેકા ૩, કેટિવ મિત્ર કાચેકા ૪, અમિત્ર કાચેકા ૫, અમિત્ર મિત્ર કાચેકા ૬, અને તેજન કાચેકા ૭, એ માત્ર કાચેકા માત્રી એકંદર થેય ૧૫ થાય; કહેનું સજ્જન ત્વરે નીચે પ્રમાણે છે.

૧ સમ્યક જાણવા-કુલ્લો અર્થને સમજાવે અને અર્થને અસમજાવે ચિત્તવે, અર્થ જે વસ્તુ જેનું સ્વરૂપ છે તે વસ્તુ તેવું જ વસ્તુ ત્વરે ચિત્તવું પણ વિપરીત ન ચિત્તવું. જેમકે આત્મા, ધર્મ, કર્મ, પુન્ય, પાપ, સર્વ, નરક અને દેહ વિનેરે પણ એ સુ છે, અને એવાંજ નથી, રત્નરત્ને આગળ વિના કુલ્લો નથી વિનેરે ચિત્તવું, તે સુવ મને થેય કહેવા.

૨ સમ્યક જાણવા-કુલ્લો અર્થને અસમજાવે અને અર્થને સમજાવે ચિત્તવે, અર્થ જે વસ્તુ જે ત્વરે છે, તે ત્વરેથી વિપરીત ત્વરે તે વસ્તુ વિચારી, જેમકે આત્મા, ધર્મ, કર્મ, પુન્ય, પાપ, સર્વ, નરક અને દેહ વિનેરે નથી નહીં આત્મા પંચમૂલ્ય છે, કલ્પાનુકૂળ જાણેથી દેહ થાય છે, સુવ એ આત્માને સુ છે, મન અર્થે છે કલ્પાદિ ચિંતવું તે અસુવ મને થેય કહેવા.

૩ નિમગ્નતા-કંઈક સુવ અને કંઈક અસુવ એમ નિમગ્નતા વસ્તુ વિચારી એમ કેટલું સમય કેટલા જાણક જાણ તેની દેહરૂપ જાણ નહીં છતાં આત્મા જાણક જાણક એમ મન પામ્યા એમ ચિંતવું વિનેરે નિમગ્નતા થેય કહેવા.

૪ વ્યવહાર મનોયોગ—જે ચિંતવનમાં વસ્તુનો સત્ત્વપ વા અસત્ત્વપ નિર્ણય ભાવ ન રહેો હોય એવી સંજ્ઞા, સકેત, પ્રશ્ન, આજ્ઞા, વિધિ અને અવકાર વિગેરે ૧૨ પ્રકારનાં વાક્યો વિચારવાં તે જોમકે હે રેવદત્ત ૧ ઘટ ભાવ, અદ્વૈતજ્ઞ એ પાંચ સ્વરોની સમાન સંજ્ઞા, તમે ક્યાંથી આવ્યા ? હવેથી આમ ન કરવું, વગેરે જે ચિંતવવું તે વ્યવહારમનોયોગ.

૫ સત્ય વચનયોગ—સત્ય મનયોગથી ચિંતવન કર્યા પ્રમાણે સત્ય જ બોલવું તે સત્ય વચનયોગ.

૬ અસત્ય વચનયોગ—અસત્ય મનયોગથી ચિંતવન કર્યા પ્રમાણે અસત્યજ બોલવું તે અસત્ય વચનયોગ.

૭ મિથ્ય વચનયોગ—મિથ્ય મનયોગથી ચિંતવ્યા પ્રમાણે જે બોલવું તે મિથ્ય વચનયોગ.

૮ વ્યવહાર વચનયોગ—વ્યવહારમનોયોગથી ચિંતવ્યા પ્રમાણે જે વ્યવહારથી બોલવું તેમાં વિશેષ એ જ કે ક્ષીન્દ્રિયાદિકના અસ્પષ્ટ ઉચ્ચાર તથા અર્થ વિનાની ભાષા દે-લોલ-હારે ઇત્યાદિ વ્યવહાર વચનયોગ છે.

એ મનયોગ તથા વચનયોગ બન્નેમાં સત્યના ૧૦, અસત્યના ૧૦, મિથ્યના ૧૦ અને વ્યવહારના ૧૨ લેઈ મળી ૪૨ મનયોગ અને ૪૨ વચનયોગ થાય છે. પુનઃ મિથ્યયોગનું બીજું નામ સત્યા-સત્ય અને વ્યવહારયોગનું બીજું નામ અસત્યામુષા છે. જેઓના ઉત્તર ભેદોનું વિશેષ સ્વરૂપ લોકપ્રકાશાદિ ગ્રંથોમાંથી જાણવું.

(૫) વેદ ૩—વેદ એટલે ઐયુન સંબંધિ અમિલાષ. તે સીવેદ, પુરૂષવેદ, અને નપુંસકવેદ એમ ૩ પ્રકારનો છે; તેમાં સીનો પુરૂષ પ્રત્યે જે વિષયાભિલાષ તે સ્ત્રીવેદ, પુરૂષનો સી પ્રત્યે જે વિષયાભિલાષ તેપુરૂષવેદ, અને જેનો સી પુરૂષ બન્ને ઉપર અભિલાષ હોય તે નપુંસકવેદ કહેવાય. સી, પુરૂષ અને નપુંસકનાં દ્રવ્ય-લક્ષણો નીચે પ્રમાણે—યોનિ, સ્તન, કેશ વિગેરે સીનાં લક્ષણો છે, પુરૂષચિહ્ન. ઠાટી, મુછ વિગેરે પુરૂષનાં લક્ષણો છે, અને સ્તનાદિ

કેટલાંક સ્ત્રીનાં લક્ષણ પણ હોય તેમજ કેટલાંક પુરુષનાં લક્ષણ પણ હોય, તે નપુંસકનાં લક્ષણ છે. પુનઃ નપુંસકના ૧૬ ભેદ કહ્યા છે, તે ધર્મજિન્દુ' આદિ ત્રયોપી બાજુના. તથા સ્ત્રી, પુરુષ અને નપુંસક એ દરેક, વેદ, આકાર અને વેદ એમ ત્રણ

૧ શ્રી ધર્મજિન્દુ ત્રયમા કથ્યું છે કે—

વંદ્ય વાદ્ય કીર્ત્યે, કુંભી ર્જસાલુવતિય
મહાત્મા તક્ષમસંધો, પરિકયા પરિકપ દય ॥૧॥
મોગંધિય ય આમસો, ય ય વસ નપુંસગા
સકલિદ્વિતિ નાદુજ, પચ્ચાવેડં અકપ્પિયા ॥૨॥
વિદ્ધિય વિલ્પિય ચેવ, મંત્રાસહિત્રો દય ।
રુસિમતે દેવસતેય, પચ્ચાવેડં નપુંસય ॥ ૩ ॥

અર્થ:—૫૬ક, રાતિક, ક્ષીત, કુંભી, હાંચાં, સુકુનિ, તત્કર્મસેવી, રાક્ષિત્યાપાક્ષિક, આમધિક અને આમજન-એ ૧૦ પ્રકારના નપુંસકો મહિષટ પનિગ્રામી દોરાવી માધુઓએ દીક્ષા ન આપી એવા કથ્ય છે, અને વર્દિન, વિપત મનાત ન્યાપવિહન, અપિશમ અને દેવશમ એ ૬ નપુંસકોને ૧૬ આપવી કથ્યે.

૧ હેમા પ્રથમ વંદકનાં લક્ષણ કે છે—

મહિલાસદાવો નરવજ્રમેષો, મોદંમદ્દમ મહુરાય ધાળો ।

નરદય મુતમકેમય ચ વજ્રાણી છ વંદ્ય લક્ષણાણિ ॥૧॥

અર્થ:—ઓના જેવા સ્વભાવ હોય એટલે મંદમતિએ પછાડે જોનો તના સામે, શરીર શીતળ અને કામળ હોય. સ્ત્રીવત્ હાથના ફેંકા ઢળતા મોઝે, કેડે નય દહ સામે, જાતી રાંધી રાખે, બોલતાં બોલતાં વારંવાર મરી ઉઘી કરે, ભીની પેડે કેસના સેયાપાડે, અનોડી બાંધે, ઓતી મા- ૩૦ વસ્ત્ર પહેરે, આશ્રુપણા ગડુ ગમે, ગુપ્ત સ્નાન કરે, પુરુષ સમામાં ખેનના બધ શદ્ધ ઉપજે, સ્ત્રી સમામાં નિઃશંક મેમે, ૧૨૨૨, વર્ધુ મંથ, ૫૫, ૫૫૨, વિલક્ષણ હોય ૨, પુરુષ ચિન્દ મોટું હોય ૩, વાણી કામળ હોય ૪, મૂત કરતાં અચાજ વધારે થાય ૫, અને શીજ ન થાય એ ૬ લક્ષણો વંદક નપુંસકનાં લક્ષણો.

૨ વાનિક—પુરુષચિહ્ન અન્ય યનાં સ્ત્રી મંથમ કર્યા વિના ન બંદી શકે નવું તીવ્ર કામી.

વધુ પ્રાપ્તિ છે; તેમાં પુરૂષ ઉપર અભિલાષ તે વેદવતી. એનિ
સ્નાતિયુક્ત દેહાપૃતિ તે આકારણો અને પુરૂષ હોઈ સીનેા વેદ
પહેર્યો દેવ અથવા સીને સી વેદ પહેર્યો હોય તે વેદની અપેક્ષા
એ વેદવતી હોઈ હોવાય એ પ્રમાણે સી ઉપર અભિલાષ તે

૧ ક્રોધ—એને નમ દેવી હોય અને તે દષ્ટિ ક્રોધ ૧, એને
ગન્ધ સાંભળી હોય અને તે રુદ્રક્રોધ ૨, એને અભિલાષ ૩, એ
અને એના નિમગ્નથી હોય અને તે નિ
મગ્નક્રોધ ૪, એ ૪ પ્રાપ્તિ ક્રોધ નપુસક છે.

૨ કુંભો—પુરુષિય સ્નાત્ત રુદ્ર ક્રોધ, અને જાનુ ૫૫ સ્નાત્ત
રુદ્રે તે કુંભો નપુસક અભિલાષ ૩૫ સ્નાત્ત એક સ્નાત્ત દેવ
ને એ ૫૫ અર્થ છે.

૩ હર્ષાનુ—એને પુરૂષે સેવન ક્રોધી એને સ્નાત્ત અરુદ્ર ઉપર
એકે એ પ્રમદ હરણને અરુદ્ર પુરૂષ દેવ તે હર્ષાનુ નપુસક અભિલાષ

૪ હર્ષાનુ—આદર્શ પદ્મોત્તમી આદર્શ એક વિભવ. અનેકા.
અર્થમદ્દ હરે તે હર્ષાનુ નપુસક અભિલાષ

૫ સ્નાત્તક્રોધ—વિભવ એને સ્નાત્તક્રોધ આદર્શ નિષ્ઠા ૩૫ ૩૫.
નપુસક અને તે સ્નાત્તક્રોધ નપુસક અભિલાષ

૬ સ્નાત્તક્રોધ—આદર્શક્રોધ અભિલાષી તે પુરુષક્રોધ અભિલાષ
અર્થ દેવ તે સ્નાત્તક્રોધ અભિલાષ

૭ સ્નાત્તક્રોધ—એના ક્રોધને સ્નાત્તક્રોધ અર્થને મુખ્ય ક્રોધ

૮ સ્નાત્તક્રોધ—એના ક્રોધને સ્નાત્તક્રોધ અર્થને મુખ્ય ક્રોધ
અભિલાષ ૩૫ ૩૫ રુદ્રે તે સ્નાત્તક્રોધ નપુસક અભિલાષ

૯ સ્નાત્તક્રોધ—અભિલાષ ૩૫ ૩૫ પુરૂષ

૧૦ સ્નાત્તક્રોધ—અભિલાષ ૩૫ ૩૫ અભિલાષ ૩૫ ૩૫
અભિલાષ ૩૫ ૩૫ રુદ્રે તે સ્નાત્તક્રોધ નપુસક અભિલાષ

૧૧ સ્નાત્તક્રોધ—અભિલાષ ૩૫ ૩૫ પુરૂષ

૧૨ સ્નાત્તક્રોધ—અભિલાષ ૩૫ ૩૫ અભિલાષ ૩૫ ૩૫

૧૩ સ્નાત્તક્રોધ—અભિલાષ ૩૫ ૩૫ પુરૂષ

૧૪ સ્નાત્તક્રોધ—અભિલાષ ૩૫ ૩૫ અભિલાષ ૩૫ ૩૫

૧૫ સ્નાત્તક્રોધ—અભિલાષ ૩૫ ૩૫ પુરૂષ

૧૬ સ્નાત્તક્રોધ—અભિલાષ ૩૫ ૩૫ અભિલાષ ૩૫ ૩૫

ત્રેદુરુપ, પુરુષચિહ્ન, દાદી, મૂછ ઇત્યાદિ યુક્તા દેહાકાર તે આકાર પુરુષ, અને પુરુષવેષ પ્હેરનાર સી વિગેરે નૈષઠ્ય પુરુષ, સી પુરુષ બન્ને ઉપર અભિલાષયુક્તા એવ યેદનપુંમક, દાદી મૂછ વિગેરે પુરુષ લક્ષણના અભાવવાળો પુરુષ, અથવા સી ચોખ્ખ લક્ષણના અભાવવાળી સી તથા નપુંસકનાં લક્ષણયુક્તા નપુંસક એ ત્રણે આકારનપુંમક, બને નપુંસકવેષ ધારણ કરનાર પુરુષાદિ નૈષઠ્ય નપુંમક કહેવાય, કારણ કે નપુંસક સી, પુરુષ અને નપુંસક^૧ એમ ત્રણે પ્રકારના હોય છે.

(૬) કથાય ૪-૧૬-૨૫:—કય એટલે મંસાર તેનો આય એટલે લાભ જેનાથી પ્રાપ્ત થાય તે કથાય, અને તે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એમ ચાર પ્રકારનો છે; તેમાં ઇર્ષ્યા-દ્વેષ-ખેડ-સુરસો ઇત્યાદિ ક્રોધ કહેવાય, અહંપણુ-જર્વ તે માન કહેવાય, છળ પ્રપંચ તે માયા અને અધિકાધિક લાભની ઇચ્છારૂપ તૃષ્ણા તે લોભ કહેવાય. સર્વ જીવોને કર્મ બાંધવામાં ને સંસાર-પરિભ્રમણ કરવામાં એ કથાયોજ બીજબૂત છે. પુનઃ એ ક્રોધાદિ દરેક કથાયો અનંતાનુબંધિ, અપ્રત્યાખ્યાની, પ્રત્યાખ્યાની અને સંજ્ઞવજન એમ ચાર પ્રકારના છે. ત્હેમાં અનંતસંસારનો અનુ-બંધ-સંબંધ કરાવનાર ક્રોધાદિક તે અનંતાનુબંધિ કથાય કહેવાય, તેઓ જીવના શ્રદ્ધાન શુણ્ણને રોકે છે, એની સ્થિતિ અઘન્યપણે અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ યાવજજીવ સુધી, તેમજ પરબવમાં પણ એ કથાય સાથે આવે છે. એ કથાયના ઉદયવાળો જીવ અવશ્ય નરકગતિમાં જાય છે.

૧ શ્રી વિશેષારમ્ભમાં સી, પુરુષ અને નપુંમકને દરેક અન્તર્મુહૂર્ત ને અંતરે ત્રણે ભાવવેદની પરાવૃત્તિ થવા કરે છે, અર્થાત્ પુરુષને પુરુષવેદ, સીવેદ અને નપુંસકવેદ એમ ત્રણે વેદ દર અન્તર્મુહૂર્તે અનુક્રમે પ્રાપ્ત થાય છે એમ કહ્યું છે. પુનઃ પ્રમોદર ગ્રંથમાં શ્રી મહાનિશિથની સાક્ષીપૂર્વક એક પુરુષને એકજ જગમાં ત્રણે દેવ અને ભાવવેદ પ્રાપ્ત થાય એમ કહ્યું છે.

અપ્રત્યાખ્યાન એટલે મતનો સર્વથા અટકાવ કરનાર જે કપાય તે પ્રત્યાખ્યાનો કપાય, આ કપાય જે જીવને ઉદયમાં હોય તે જીવને આદરવા યોગ્ય વસ્તુનો આદરણ્ય અને ત્યાજ્ય વસ્તુનો ત્યાગભાવ બાજુના છતાં પણ હોઈ શકતો નથી, કારણકે સમ્યક્દષ્ટિ જીવ આ વસ્તુ આદરવા યોગ્ય છે અને આ વસ્તુ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે એમ બંને છે છતાં જ્યાંમુખી આ અપ્રત્યાખ્યાની કપાયરૂપ સમદ્રેષ્ટુ અસ્તિત્વ છે, ત્યાંમુખી તે વસ્તુનો આદર અથવા ત્યાગ કરી શકતો નથી. એવા ઘટ્ટા જીવ જોવામાં આવે છે કે જે વિવેકની વાત કહે પણ પોતે તે વિવેકમાં હોય નહિ, એવો આ કપાયનો પ્રભાવ છે. આ કપાય બ્યવહારથી એક વર્ષની સ્થિતિવાળો અને નિશ્ચયથી અનિશ્ચયિત સ્થિતિવાળો છે. આ કપાયના ઉદયવાળો જીવ વિદ્યમતિમાં બંધ છે.

જે કપાયના ઉદયથી ત્યાગ કરવા યોગ્ય સર્વ વસ્તુઓનો સર્વથા ત્યાગ ન કરી કપાય પરંતુ કેટલીક ત્યાજ્ય વસ્તુઓનો કેટલેક અંશે ત્યાગ કરી છોડાય તે કપાય પ્રત્યાખ્યાનો કહેવાય. આ કપાયના ઉદયથી દેશવિરતિ શુભ પ્રમદ થાય પણ સર્વ વિરતિ શુભ પ્રમદ થતો નથી, એની સ્થિતિ બ્યવહારથી ચાર માસ કહી છે, અને એના ઉદયથી જીવ મનુષ્ય ગતિમાં બંધ છે.

જે કપાયનો ઉદય સહજ્યારમાં ટળી બંધ, અને જે મોટા વૈરાગ્યવંત મુનિમહાત્માઓને પણ હીનાધિક પ્રમાણમાં હોઈ શકે તે મંજ્જલન કપાય કહેવાય અને તે યથાખ્યાત (સર્વાંશે કપાયો-દવાભાવરૂપ) ચારિત્રને રોકે છે, એની સ્થિતિ બ્યવહારથી ૧૫ દિવસની કહી છે, અને જે કપાયના ઉદયવાળો જીવ દેવગતિમાં બંધ છે. જે પ્રમાણે ૪ કપાયના ૧૬ લેહ છે. પુનઃ જે પ્રત્યેકના ચાર ચાર લેહ હોવાથી કપાયના ૬૪ લેહ પણ થાય છે, જેમ અનંતાનુગધિ, અનંતાનુગધિકોષ, અપ્રત્યાખ્યાની અનંતાનુગધિ કોષ, પ્રત્યાખ્યાની અનંતાનુગધિ કોષ, સંબંધજન અનંતાનુગધિ કોષ જે પ્રમાણે જેમ ૪ પ્રકારનો અનંતાનુગધિ કોષ છે, તેમ ચાર પ્રકારનો અપ્રત્યાખ્યાની કોષ, ચાર પ્રકારનો પ્રત્યાખ્યાની

કાથ, અને ચાર પ્રકારનો સંજ્ઞવચન ક્રોધ સર્વ મળી ૧૬ પ્રકારનો ક્રોધ થાય, તેમ ૧૬ પ્રકારનું માન, ૧૬ પ્રકારની માયા ને ૧૬ પ્રકારનો લોભ એ પ્રમાણે ૬૪ પ્રકાર કથાયના છે. એ ૬૪ પ્રકારની સાથેકતા ગ્રંથાન્તરથી બાલુવી. પુનઃ શ્રી કાણ્ડાંગ સૂત્રમાં સ્વપ્રતિષ્ઠિત, પરપ્રતિષ્ઠિત, સ્વપરપ્રતિષ્ઠિત અને અપ્રતિષ્ઠિત એમ ચાર પ્રકારના કથાય કહ્યા છે તેનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે—

પોતાની ભૂલ થવાથી પોતે પોતાના ઉપર ક્રોધ કરે તે સ્વપ્રતિષ્ઠિત કહેવાય, પત્થર વિગેરેની ઠાકર વાગતાં ક્રોધ કરે તે પરપ્રતિષ્ઠિત, પોતાની અને સામા માણસની ભૂલ થવાથી કોઈ કાર્ય બગડ્યું હોય ને ક્રોધ થાય તો સ્વપરપ્રતિષ્ઠિત, અને કંઈ-પણ કારણવિના મોહનીય કર્મના ઉદય માત્રથી ક્રોધ થાય તે અપ્રતિષ્ઠિત કથાય કહેવાય. અહિં આગળના સંવેધ પ્રસંગે મૂળ ચાર કથાયો દરેક દ્વારમા કહેવાશે, પણ અનન્તાનુબંધ્યાદિકના ઉત્તરભેદો મુખ્યત્વે નહિ કહેવામાં આવે. આ પ્રમાણે કથાયોનું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ કહ્યું.

પુનઃ કથાયના કારણભૂત અથવા કથાયના સહચારી એવા રતિ, અરતિ, હર્ષ-હાસ્ય, શોક, ભય, જુગુપ્સા અને ૩ વેદ એ ૧ નોકપાલ છે, કારણ કે રતિ વિગેરેથી કથાયોની ઉત્પત્તિ થાય છે, અથવા જ્યાં સુધી કથાયો હોય ત્યાં સુધીજ રતિ વિગેરે નોકપાલો હોય છે પરંતુ રતિ વિગેરે ૯ હોય ત્યાં સુધી કથાયો હોય એ નિયમ નથી, માટે કારણ અને સહચારી અર્થવાળા નોક શબ્દના સંયોગથી એ નવે નોકપાલ કહેવાય છે. તેમાં મુખના સાધનોથી મુખ માનવું તે રતિ, દુઃખના સાધનોથી દુઃખ માનવું તે અરતિ, મુખ માનવાથી હરખાઈ જવું તે હર્ષ (અથવા હાસ્ય), દુઃખ માનીને દીલગીરી રાખવી તે શોક, ચમકી ઉડવું या ત્રાસ પામવો તે ભય, અનિષ્ટ પદાર્થપર તિરસ્કાર છુટવો તે જુગુપ્સા અને ત્રણે વેદનો અર્થ પ્રથમ જણાવ્યો છે તે પ્રમાણે બાલુવો. એ નવ નોકપાલ કંઈક બાહ્ય નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને કોઈક વખત બાહ્યનિમિત્ત વિના માત્ર મોહનીય કર્મના ઉદયથી

પણ હાલ યાચ છે. આ નવ નોકપાય પ્રથમના સોળ કપાયમાં મેળવતાં પચ્ચીસ કપાય ગણાય છે. એ પચ્ચીસ કપાયની ગણતરીનો ઉપયોગ ચાતુ પ્રકરણદ્વારના સંવેધ પ્રસંગે કથન કરવામાં આવશે.

(૭-૮) જ્ઞાન આદ્ય-એનાવડે વસ્તુનું સ્વરૂપ જણાય તે જ્ઞાન. તે પ્રતિજ્ઞાન, સુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન. પ્રતિજ્ઞાન, સુતજ્ઞાન, અને વિભંગજ્ઞાન એમ આડે પ્રકારનું છે. એ આડમાં પાંચ યથાર્થજ્ઞાન હોવાથી જ્ઞાન કહેવાય છે, અને છેલ્લા ત્રણ અયથાર્થ જ્ઞાન હોવાથી અજ્ઞાન કહેવાય છે. પણ અહિં અજ્ઞાન એટલે જ્ઞાનનો અભાવ એવો અર્થ નથી. એ આડે જ્ઞાનનું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે.

મન અને ઇન્દ્રિયોના નિમિત્તથી થતો યથાર્થ અવગ્રોધ તે મતિજ્ઞાન.

મન અને ઇન્દ્રિયોના નિમિત્તથી થતો સુગતુસારિ યથાર્થ અવગ્રોધ તે સુતજ્ઞાન.

મન અને ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષા વિના આત્મસાક્ષાત્ થતો રૂપી પદાર્થનો યથાર્થ ગ્રોધ તે અવધિજ્ઞાન.

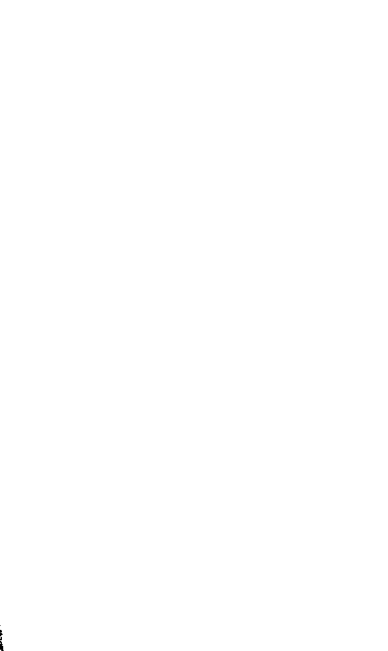
મન અને ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષા વિના આત્મસાક્ષાત્ થતો મનપણે પરિભ્રમેણ પુણ્ય ભાવનો ગ્રોધ તે મનઃપર્યવજ્ઞાન. આ જ્ઞાન અયથાર્થ હોય છે માટે “અયથાર્થ” વિદેયજ્ઞ આપ્યું નથી.

મન અને ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષા વિના આત્મસાક્ષાત્ સપ પદાર્થનો સર્વાંગ સંપૂર્ણ ગ્રોધ તે કેવળજ્ઞાન.

મન અને ઇન્દ્રિયોના નિમિત્તથી થતો અયથાર્થ અવગ્રોધ તે મતિજ્ઞાન.

મન અને ઇન્દ્રિયોના નિમિત્તથી થતો અયથાર્થ અવગ્રોધ તે સુતજ્ઞાન.

મન અને ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષા વિના આત્મસાક્ષાત્ રૂપી પદાર્થનો અયથાર્થ અવગ્રોધ તે વિભંગજ્ઞાન. (વસ્તુનું અવધિજ્ઞાન



અનુભવરાદિ દંન્દિયસાક્ષાત્ પદાર્થોનો અનુભવ પણ પરાશ-
મણાય એ જીનદર્શનની હિતમ નીતિ છે. કારણ કે જીનદર્શનમાં
આત્મપુરુષો આત્મસાક્ષાત્ અનુભવને પ્રત્યક્ષજ્ઞાન કહે છે, અને
દંન્દિયાદિ અન્ય પદાર્થની સહાયથી થતા આત્માના જ્ઞાનને પરાશ-
જ્ઞાન કહે છે, તે સુક્ષ્મ છે.

એ આઠ જ્ઞાનોના દ્રવ્ય-ક્ષેત્રાદિ વિષયો ત્રંયાન્તરથી બહુવા.

(૬) સંયમ સાત—મેં એટલે સમ્યક્ પ્રકારે, યમ એટલે
નિયમ કરવો, અર્થાત્ અમુક પ્રકારના સમ્યક્ નિયમોથી આત્માને
અંકુશમાં આણવો તે સંયમ અથવા ચારિત્ર કહેવાય. તે ચારિત્ર
સામાયિક, ઉદ્યોગસ્થાપનીય, પરિહારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મ સંપરાય,
ચર્યાખ્યાત, દેશવિરતિ અને અવિરતિ એ નામથી સાત પ્રકારનું
છે, તેનો સંક્ષિપ્ત ભાષાર્થ નીચે પ્રમાણે છે.

૧. સામાયિક ચારિત્ર—સર્વથા સંસારનો ત્યાગ કરી દીક્ષા
અંગીકાર કરવી તે સામાયિક ચારિત્ર અહિં જમ એટલે જ્ઞાન-
દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણનો પ્રાચ એટલે લાભ જેમાં હોય તે
સામાયિક^૧ કહેવાય, એ સામાયિક ચારિત્ર પહેલા અને દેહ-
વીર્ધકર વખતે ભરત અને એવગત ક્ષેત્રમાં સ્થિરિય એટલે દેહ-
શાસ્ત્ર કહેવાય છે, તે લપુદીક્ષા કહેવાય છે. અન મધ્યના બાવિય દર્શન
વખતે ભરત, એવગ અને મહાવિદેહમાં યાવત્કલિત એટલે
અવનપર્વત કહેવાય છે, કારણકે તે વખતમાં વધી દીક્ષા દેવે નહીં

૨. ઉદ્યોગસ્થાપનોય ચારિત્ર—ઉદ્ય એટલે પૂર્વ જન્મે ઉદ્ય
કરી પુનઃ ઉપસ્થાપન એટલે નવા દીક્ષા પર્વાવનું અર્ચનું કરવું
તે ઉદ્યોગસ્થાપનોય ચારિત્ર કહેવાય, અને દેહ રાજ્ય - વધી
દીક્ષા^૨ કહે છે. અને વાસ્તવિક રીતે વિચારીએ તો ઉદ્યોગસ્થા-
પનીય ચારિત્ર પુનર્દીક્ષાના રૂપમાં ઉતરે છે. એ પુનર્દીક્ષા અને

૧. મુદરથો એ ને વધી માત્રુ સામાયિક દિવ્ય કે ને નુજા.
સામાયિક ચારિત્ર ન કહેવાય પણ દેહવિરતિ એવગ એવગ અને
સામાયિક સંયમ એવ મહુષો નહિ

વખત અપાય છે, તેમાં પ્રથમતો કોઈ મુનિને ચારિત્રના મૂળ ગુણમાં એટલે પાંચ મહાત્મન પૈકી કોઈપણ એક વા અનેક મહાત્મનો ધાત થતાં પ્રથમ જેટલી મુંઢત મુંઢી દીક્ષા પાળી હોય તે સર્વ નકામું ગયું એમ ગણી પુનઃ દીક્ષા આપવી તે. અથવા અમુક મુદત જેટલીજ દીક્ષા નકામી ગઈ એમ ગણી પુનઃ દીક્ષા આપ કરવો તે, બન્ને પ્રકાર પ્રથમ માનિષ્ઠ્યાર છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર ગણાય. તથા પ્રથમ લઘુદીક્ષા અંગીકાર કરી યોગ વહનાદિ કર્યા બાદ પુનઃ વડીદીક્ષા આપવી તે બીજું નિરનિષ્ઠ્યાર છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર ગણાય, અને ત્રેવિંશતીર્થીકરના શાસનમાં વર્તના ચાર મહાત્મનધારી મુનિ મહાત્મઓ ચોવિંશતીર્થીકરના શાસનનો પ્રારંભ થતાં તે શાસનમાં પાંચ મહાત્મન અંગીકાર કરે છે, તે પાંચ મહાત્મન દીક્ષાપર્યાયનો પ્રારંભ થયો અને પ્રથમનો દીક્ષાપર્યાય ગણત્રીમાં ન આવ્યો, એ પ્રકારે જે પુનર્દીક્ષારોપ કરવો તે ત્રીજું તોષાંભગ્નમંક્રાન્તિ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર ગણાય. આ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર ભરત અને ઐરવતક્ષેત્રમાં પ્લેતા ને છેદા તીર્થીકર વખતેજ હોય.

૩ પરિહારવિશુદ્ધિ વાગ્નિ—અમુક પ્રકારનું તપ તે પરિહાર કહેવાય, અને તે તપવટે વિશુદ્ધ એવું જે ચારિત્ર તે પરિહાર-વિશુદ્ધિ ચારિત્ર કહેવાય. એ પરિહારતપનો વિધિ નીચે પ્રમાણે—

જે મુનિઓ ઓછામાં ઓછા ઓગણત્રિસ વર્ષ મૃદુરથાવામમાં રથા હોય અને વિંશ વર્ષ દીક્ષા લીધે થયાં હોય તેવા પ્રથમ વજ્રાંતનારાય સંદનનવાળા નવ મુનિરાજ ગુરુઆજ્ઞાએ સમુદાયથી મિત્ર પડી તપ કરવા નિકળે, તેમાં એક મુનિરાજ ગુરુ તરીકે થાય, ચાર મુનિરાજ તપ કરનાર હોય, અને ચાર મુનિરાજ તપ-સ્વીએની કારમંભાગ કરનાર હોય. તે તપ કરનાર ચાર મુનિ ઉન્દુગાની જગુમાં એકથી વજ્ર ઉપવાસ કરે, શિયાળે બે, વજ્ર અથવા ચાર ઉપવાસ કરે, અને ચામાચામાં વજ્ર, ચાર કે પાંચ ઉપવાસ કરે. આ તપથેવા કરનાર મુનિઓ નિવિંશમાત્ર ચારિ-

ત્રીયા ગણાય. ખારણે અભિમદ્યૂર્વક આંખિત કરે,
 વચ્ચ કરનાર ચાર મુનિ દરદોષ આંખિત કરે,
 માત્ર મુખી તપ ચાલે ત્યારનાં વૈયાવચ્ચ કરનાર
 ચાર મુનિઓ પૂર્વવત તપસ્યા કરે અને તપશ્ચય
 ચાર મુનિઓ વૈયાવચ્ચ કરવાવાળા થાય, એ તપ
 મુખી ચાલે, ત્યારનાં એક અનુક્રમે વાચનાચાર્ય દ
 તપશ્ચર્યા કરે અને સાત મુનિમહાત્માઓ વૈયાવચ્ચ
 આત્મથી એક ગુરૂપણે સ્થપાય, એ રીતે અઢાર મા
 પૂર્વે થાય તતપશ્ચર્યા પુનઃ પરિહારસ્તપ આદરે, અ
 કરપ અંગીકાર કરે, અથવા તે પુનઃ મચ્છમાં પ્રવેશ
 મુનિઓ સ્ત્રી વીર્યકરના શિખ્ય હોય અથવા શિખ્યના
 પણ ત્યારપછીના ન હોય, આ ચારિત્ર પણ ભરત અ
 સેત્રમાં પહેલા અને છેલા છનેશ્વરના શાસનમાં હોય,
 ન્યના શાસનમાં તથા મહાવિદેહ સેત્રમાં ન હોય.

૪ સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર—સૂક્ષ્મ એટલે કિદ્દિશપ
 સંપરાય એટલે કપાયનો ઉદય એ ચારિત્રમાં હોય તે સૂક્ષ્
 રાય ચારિત્ર કહેવાય; અહિં સંપરાયનો અર્થ કપાય છે
 કોષાદિ કપાય નહિ પ્રકૃષ્ઠ કરતાં માત્ર સૂક્ષ્મ લોભનોજ
 અણુવેલ આ ચારિત્ર દશમા અણુસ્થાન રૂપ છે માટે
 મોહનીય સંભવિ મેષિયે ચક્રતાં વિશુદ્ધ સૂક્ષ્મસંપરાય
 અને અગ્રિયારમા અણુસ્થાનથી પડતાં દશમે અણુસ્થાને આવે
 મંચિત્ત સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર હોય પુનઃ વિશુદ્ધ સૂક્ષ્મ સંપ
 ચારિત્ર પણ એ પ્રકારનું છે, ત્યાં ઉપશમમેષિયે ચ
 ઉપશમક સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર, અને સપ્તઅણુવંતનું એ સૂક્ષ્

૧. લોભની તીવ્રમંદગાત જે અગ્રે પ્રથમ અનુક્રમે એક અણુ
 રૂપ રૂપરૂપે અનુભવે હવ ને એકાધિક અનુક્રમ તેથી ત્રીયમ અનુક્ર
 રૂપે કરે તે કિદ્દિશ કરેલ અને તેથી ચિત્રવ અનુક્રમ
 અનુભવ કરે તે દશમા અણુસ્થાનમાં



સ્થાપનની દયા સંબંધિ દયા વસા બાદ જતાં ૧
 દયા વસા કાયમ રહ્યા પુનઃ ત્રસજીવની દયા
 ત્યાગથી અને પ્રારંભર દિસાત્યાગથી એમ જે
 શુદ્ધરૂપ સંકરપ દિસાત્યાગથી ત્રસજીવોની દયા પામી
 પ્રારંભ દિસાના ત્યાગથી ત્રસજીવોની દયા પામી
 પૂર્વે બાકી રહેલી દયા વસા દયામાથી પ્રારંભર
 વસા જ્યાં બાકી સંકરપ દિસાના ત્યાગરૂપ ૫ વસા
 પુનઃ સંકરપ પણ સાપરાધિ અને નિરપરાધિ એ
 છે, તેમાં સાપરાધિ ત્રસજીવની સંકરપ દિસાનો
 પામી શકે નહિ, અને નિરપરાધિ ત્રસજીવની સ
 ત્યાગ કરી શકે માટે સંકરપના ૫.૨ વસામાથી
 બરી વસા જ્યા નિરપરાધી ત્રસની દયાના અર્થ
 પુનઃ નિરપરાધિ ત્રસની દયાના સાપેક્ષ અને
 જે લેહમાથી સાપેક્ષ નિરપરાધી ત્રસની દયા શુદ્ધ
 શકે નહિ, માટે તે સંબંધિ સવા વસો જ્યા
 નિરપરાધિ ત્રસજીવને સંકરપથી લજીવો ના

૧ " અનુરૂપ કરને ૬ મારી નાખ " એમાં કુદિપણ
 'દમા કરી ને મરણ દિવા નેત્ર ત્રવ શુદ્ધ કરી શકે
 ૨ " મગન રિવેરે ભાવના રમજીવે અરમ્ય લજીવ છે
 શુદ્ધ જમજીવને લજીવનો નથી એ ૧ રમની દિવા પ્રેરક દિમ
 એ દિસાને ત્રવ શુદ્ધરૂપ નથી એ સારંગ.

૩ પ્રારંભર સાપરાધી અને શુદ્ધરૂપને રૂપ દિસા ક
 રમજીવના નિરપર છે અને સાપરાધીના દિવર ૫૫ મુનિ
 ૪ એ રૂપ દિવર નિરપર રૂપ છે પણ શુદ્ધરૂપ ત્રસજીવ નિરપર
 રૂપે ત્રસજીવ કરતા પડે. એવે-નરમ્ય કન્યા દલિત ભવે ઉદ
 નિરપર સાપરાધી નથી કો. જ્યા અરુદ્ધ જે દિવરને માટે જે
 દલિત કરતા ને ભાવે નિરપર રૂપે જમન દિવા

૫ વિવા પ્રેરકને નિરપર રૂપે રમજીવે ૧૩-૧૪ મુનિ
 ૬ નિરપર રૂપે જમનને

નિયમથી સવા વસા બેટલીજ દયા ભાકી રહી. આ નિયમ તે ગૃહસ્થધર્મનું પહેલું અણુવત^૧ છે, અને સ્થૂતમૃધાવાદવિરમણ,^૨ સ્થૂત અદત્તાદાનવિરમણ, સ્વદારાસંતોષ, સ્થૂતપરિગ્રહવિરમણ એ ચાર અણુવત, તથા દિગ્ગ્રમાણ, ભોગોપભોગવિરમણ અને અનર્થદડવિરમણ એ ત્રણ ગુણવત, તથા સામાયિક, દેશાવકાશિક, પાપધોપવાસ અને અતિથિસંવિભામ એ ચાર શિશાવત મળી ગૃહસ્થધર્મના બાર વત છે. એ બાર વતના કોટિંગમે ભેદાનુભેદ છે, તેમાનો એક ભેદ પણ જો સમ્યક્ત્વયુક્ત હોય તો તે ગૃહસ્થ દેશવિરનિ ચારિત્રવાળો કહેવાય છે. પુનઃ ત્યાગ્ય વસ્તુઓનો ત્યાગ ગૃહસ્થને મન, વચન અને કાયાથી કરવો અને કરાવવો એમ છ ભાગે હોય છે, પણ મન, વચન અને કાયાની અનુમતિનો ત્યાગ ગૃહસ્થને પ્રાયઃ દોષ^૩ શકે નહિ. અને જે એ ત્રણે અનુમતિનો પણ ત્યાગ કરે તે મુનિ જ કહેવાય. એ પ્રમાણે દેશવિરનિ ચારિત્ર બળવું.

૩ ત્રિવર્તિનિ—આદરવાયોગ્ય વસ્તુનો આદર અને ત્યાગ્ય વસ્તુનો ત્યાગ દેવ, ગુરુ કે આત્મસાક્ષીએ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક ન હોય તે અવિરનિ કહેવાય. અહિં અત્રગ એ ચારિત્ર નહિ છતાં ચારિત્ર માર્ગભામાં મળવાનું કારણ એ છે કે માર્ગભામાં સર્વ જીવોનો નિઃશ્રદ્ધ કરવાનો હોવાથી અવિરનિ માર્ગભા મહણ ન કરે તો ચારિત્રમાર્ગભામાં સર્વ જીવોનો સમવતાર થાય નહિ, માટે અવિરનિ પત્રાને ચારિત્રમાર્ગભામાં મહોલ છે. અથવા ચારિત્ર એટલે આચાર-વ્યવહાર તે જોનો કુન્નિગ હોય એટલે આદરવાયોગ્ય વસ્તુનો ત્યાગ કરે, અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય વસ્તુનો આદર કરે તે મન નહિ પણ અત્રગ કહેવાય અને એવા અત્રગરૂપ આચારવાળા જીવો તે અવિરનિચારિત્રીયા કહેવાય. એ અપેક્ષાએ અવિરનિ જીવને ચારિત્ર શબ્દનો અર્થોત્ત કરતાં અવિરનિચારિત્ર શબ્દની પ્રકરણઃ અર્થોત્ત ન કહેવાય અર્થોત્ત યોગ્યજ કહેવાય.

૧ મુનિ-ગૃહસ્થના ગૃહસ્થના અપેક્ષાએ અનિનુકૂલમત મારે અવરન.

૨ વિરમણ એટલે અવર.

(૧૮) દર્શન ૪—દર્શન એટલે સામાન્ય દરેક પદાર્થમાં સામાન્યધર્મ અને વિશેષધર્મ : છે, તેમાં આત્મા ત્યારે સામાન્યધર્મના ઉપયોગી કહેવાય, અને વસ્તુના વિશેષો દર્શનોપયોગી કહેવાય, અને ત્યારે આત્મા જ્ઞાનોપયોગી ગણવાળો હોય ત્યારે “આ ઘટ છે” એટલું જ માત્ર બાલકે કેવા વર્ણવાળો, વિગેરે વિગેરે વિશેષપણે ન બાલકે અને “આ ઘટ છે, મયુરા નગરીમાં બનેલો છે” વિગેરે વિશેષપણે બાલકું તે જ્ઞાનોપયોગી મતિજ્ઞાનના વ્યંજનાવગ્રહાદિ ભેદોમાંથી વ્યંજનાવગ્રહ અને હંદા એ ત્રણ ભેદ દર્શનોપયોગી છે, અને ધારણા એ ભેદ જ્ઞાનોપયોગી છે, એમ ક્ષી લે છે. એ દર્શનોપયોગી બીજું નામ સામાન્ય નિરાકારોપયોગ^૧ છે; તેમ જ્ઞાનોપયોગી બીજું ઉપયોગ અને સાકાર ઉપયોગ છે. તથા ઇન્દ્રિય એ અન્તર્મુદ્ધર્ત મુખી દર્શનોપયોગ વર્ત્યા બાદ અન્તર્મુદ્ધર્ત જ્ઞાનોપયોગ અને જ્ઞાનોપયોગની પ્રત્યેક અન્તર્મુદ્ધર્ત તથા કર્ત, અને સર્વજ્ઞ એવને પ્રથમ સમયે જ્ઞાનોપયોગ સમયે દર્શનોપયોગ એ પ્રમાણે સમયે સમયે ભે ઉપયોગ

૧ અર્થ સંશયરદ્ધાન એ છે કે જે વ્યંજનાવગ્રહથી જ્ઞાનોપયોગ નહાય તે “આ ઘટ છે” એ મતિજ્ઞાનનો આ જ્ઞાનોપયોગ રજુએ જોઈએ છતાં દર્શનોપયોગ તેમ જ્ઞાનોપયોગ અલગથી “આ ઘટ છે” એ અધ્યયન દેવાળે જ્ઞાનોપયોગ નથી જ્ઞાનોપયોગ છે, પણ જે અધ્યયન તે અવગણિત ૧૨૮ અધ્યયન અધ્યયનના અર્થાવગ્રહાદિ અર્થેકાએ છે. તે “આ ઘટ છે” એવા ઉપયોગને રજુકનયે દર્શન કહી દર્શન

૨ આકાર એટલે અદ્વૈત ૧મું, અદ્વૈત ૨મું વિગેરે વિગેરે

૩ ઉપયોગ તે નિરાકારોપયોગ.

વૃત્તિ થયા કરે પણ એક ઉપયોગ થતા કાગ મુધી ટકે નહિ, એ જીવનો સ્વભાવ છે.

(૧૧) લેશ્યા ૬-જેના વડે આત્મા કર્મોની સાથે જોડાય તે જ્ઞેય. તે કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તેજો, પદ્મ અને શુક્લ એમ છ પ્રકારની છે; પુનઃ એ લેશ્યા શું પદાર્થ છે? તે સંલંધિ સમન્વાનું કે દ્રવ્ય લેશ્યા ને પુદ્ગલ પરમાણુઓનો સમુદાય છે, અને ભાવલેશ્યા તે દ્રવ્ય લેશ્યાના સંયોગવાળો આત્માનો અધ્યવસાય છે, અને આમાન્ય પ્રકારે તે યોગપરિણામો જ્ઞેયના એ વચનથી મન, વચન અને કાયાના યોગે થયેલા પરિણામ-પરિણતિ વિશેષ તે લેશ્યા છે, પુનઃ યોગાન્તર્ગત દ્રવ્ય એ વચનથી લેશ્યાદ્રવ્યને યોગાન્તર્ગત કહેવું છે, પણ યોગાન્તર્ગતપણાનો જોડો તેવો સ્પષ્ટ અર્થ ઉપદ્રવ્ય થતો નથી. લેશ્યા પુદ્ગલો જીવને ગ્રહણપ્રાયોગ્ય આઠ વર્ગીણાઓમાંથી કઈ વર્ગીણામાં છે, તેની સ્પષ્ટતા દ્રષ્ટિગોચર થતી નથી. લેશ્યાની ઉત્પત્તિમાં યોગ એ કારણભૂત છે, અને જ્યાં મુધી યોગ છે ત્યાં મુધી લેશ્યા છે, તેમજ યોગ નહિ તો લેશ્યા પણ નહિ એ રીતે અન્વયવ્યતિરેકપણે યોગને લેશ્યાનું કારણ માનેલ છે; લેશ્યા શું કાર્ય કરે છે? તે સંલંધમાં સામાન્યતાઃ કણું છે કે લેશ્યા એ કર્મના રસ-મંદમાં કારણભૂત છે, તેથી આત્માના અધ્યવસાયોની પરાવૃત્તિમાં કારણભૂત છે, એમ કર્મપ્રકૃત્યાદિ અંશથી શ્રમજી શકાય છે. એ જ લેશ્યાના કૃષ્ણાદિ જે નામો તે પુદ્ગલના કૃષ્ણાદિ વર્ણને અનુનાર છે, જ લેશ્યામાં પ્રથમની ત્રણ લેશ્યા અશુભ અને છેડતી ત્રણ લેશ્યા શુભ છે. ત્રણ અશુભ લેશ્યાના વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ ચારે અતિ અશુભ, અને શુભ લેશ્યાના વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ ચારે શુભ હોય છે.

પુનઃ જ્યે લેશ્યા વત્ર સરખી અને સ્ફટિકમણી સરખી એમ બે પ્રકારની છે, તેમાં વત્ર જેમ રંગમાં બોળવાથી તારંગમય બની જાય છે, અને પોતાનો મૂળ રંગ છેડી દે છે, તેમ વત્રસ્વભાવી લેશ્યાઓ પરસ્પર યોગે પોતાનો મૂળ સ્વભાવ બદલી

તેલેશ્યામય એટલે તદ્દર્શ, તદ્દર્શ, તદ્દર્શ અને તત્સર્પ્યમય બની
 જાય છે. સર્વ તિર્થંચ અને સર્વ મનુષ્યોને વસત્સ્વભાવી લેશ્યાજ રોય
 છે, તે કારણથી મનુષ્ય અને તિર્થંચની લેશ્યાઓ દરેક અન્તર્મુદૂર્ત
 બદલાયા કરે છે. તે પણ એવી રીતે કે પ્રથમ મૂખ્યલેશ્યાના
 પરમાણુ નીલ લેશ્યાના સંયોગે નીલલેશ્યારૂપ થઈ જાય, કાપોત
 લેશ્યાના સંયોગે કાપોતરૂપ થઈ જાય; એ પ્રમાણે મનુષ્ય અને
 તિર્થંચની દરેક લેશ્યા પરસ્પર એક બીજારૂપે પરિભ્રમી જાય છે
 તથા જે લેશ્યા અન્ય લેશ્યાના સંયોગે સર્વાયે તદ્દર્શ ન બની
 જાય પણ આકાર મત્ર બદલાય તે રશ્મિકમલિ સરખી લેશ્યા
 છે, એ લેશ્યા સર્વ દેવને અને સર્વ નારક છોડેને હોય છે, તે
 કારણથી દેવની અને નારકની દૃશ્યલેશ્યા અવસ્થિત એટલે
 હાંડગી પર્યન્ત અને જે અન્તર્મુદૂર્ત (પૂર્વજવ પરજવ સંબંધિ
 અધિક કાળ મુખી ટકી રહે છે, પણ અન્ય લેશ્યાના સંયોગે
 સર્વથા બદલાઈ જતી નથી. રશ્મિકમલિના વેદમા પરાવેશ
 લાલ દોરાથી રશ્મિકમલિનું સ્વેતરૂપ મૂળથી બદલાતું નથી પણ
 તેજ સ્વેતરૂપ આકાર-આભાસ માત્રથી લાલ દેખાય છે, તેમ દેવ
 અને નારકની મૂળ લેશ્યા અન્ય લેશ્યાના સંયોગે કિચિત્ તફા
 વતવાની (દીનાધિક નિર્મળતા અથવા મલિનતાવાળી) થાય છે,
 પણ સર્વથા ન અન્ય લેશ્યારૂપ બની જતી નથી.

૧ અત્રિ મનુષ્ય દેવથી સંજુગત મિલનના મારં મનુષ્ય બનવા
 ૧.૩૫ ૧ આત્મા મુક્તસ્થાનં. તેમજ મુક્તસ્થાન મુખી મનુષ્યને મુક્ત સ્થાન
 તથા છે. અને તે વજુરૂ વજુ મિલનપૂર્વે કોઈ વર્ષ કમળ કાચક રહે છે

૨ તે જો અવધારી આત્મા દેવ તે અવધારી અવધારી દેવ
 અન્તર્મુદૂર્ત દેવ અવધારી દેવ અવધારી તે સેવ્ય સદિન દેવ અવધારી દેવ
 કાં પુનઃ કાંજુ ૧૩૫ માંજ અવધારી દેવ અવધારી તે અવધારી દેવ
 સેવ્ય અન્તર્મુદૂર્ત કુર્ષ અવધારી અવધારી તે અવધારી દેવ
 દેવ અવધારી દેવ અવધારી તે અવધારી દેવ અવધારી દેવ
 તે અન્તર્મુદૂર્ત કુર્ષ દેવ રહે છે.

એ છ લેશ્યાઓ કેવા કેવા અધ્યવસાયરૂપ છે તેનાં જે બે દ્રષ્ટાન્ત શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ છે તે નીચે આપવામાં આવે છે.

છ મનુષ્યો અટવીમાં ગયા ત્યાં ફળથી ઝુડી રહેલું જંબુવૃક્ષ એક કુધાના વશથી તે જંબુવૃક્ષ પાસે આવ્યા તેમાંના એક જાણે કહ્યું કે આ વૃક્ષ મૂળ સહિત ઉખેડી નાખી ભૂમિપર પાડીએ તોથી મુખપૂર્વક જાંબુ ખવાય, ત્યારે બીજાએ કહ્યું મૂળથી ઉખેડવાનું કંઈ પ્રયોજન નથી પણ એને ઘડમાંથી કાપી નીચે પાડો, ત્યારે ત્રીજાએ કહ્યું કે વૃક્ષ કાપવાનું પ્રયોજન નથી પણ વૃક્ષની શાખાઓ કાપી નીચે પાડો, ચોથાએ કહ્યું જાંબુના શુભ્રાવાળી નાની પ્રતિશાખાઓ તોડી નીચે પાડો, પાંચમાએ કહ્યું શુભ્રામાંથી જાંબુ ચુટી ચુટીને લણણ કરો, ત્યારે છઠ્ઠાએ કહ્યું માત્ર કુધા શમાવવાનું જો કાર્ય છે તો નોંચે પડેલાં જાંબુથીજ ચક્ષાવી દ્યો. એ પ્રમાણે છએ પુરોના ઉત્તરોત્તર નિર્મળ નિર્મળતર પરિણામ કદા તેમ છ લેશ્યાઓ અનુક્રમે અધિક અધિકતર નિર્મળ પરિણામરૂપ જાણવી.

છ ચોર એક ગામ હુંટવા આવ્યા તેઓએ રસ્તામાં વિચાર કરવા માંડયો, ત્યારે એકે કહ્યું કે જે કોઈ મળે તેને મારી નાખવો, બીજાએ કહ્યું સર્વ મનુષ્યોને મારી નાખવા પણ પશુને ન મારવાં, ત્યારે ત્રીજાએ કહ્યું મનુષ્ય સ્ત્રી પુરૂષો બન્ને હોય છે તેમાં પુરૂષોને મારી નાખવા પણ અજ્ઞા એવી સ્ત્રીઓને માર્યાંથી શું ? ત્યારે ચોથાએ કહ્યું દરેક પુરૂષોને મારવાની શી જરૂર છે ? જેટલા શસ્ત્રધારી પુરૂષો હોય તેટલાનેજ મારી નાખવા, કારણ કે શસ્ત્રરહિત પુરૂષો આપણને શું કરી શકે તેમ છે ? ત્યારે પાંચમાએ કહ્યું સર્વ શસ્ત્રધારી પુરૂષોને મારી નાખવાનું શું પ્રયોજન છે ? માત્ર જેટલા શસ્ત્રધારી પુરૂષો સામા થાય તેટલાનેજ મારી નાખવા છઠ્ઠાએ કહ્યું કોઈને પણ મારવાની શી જરૂર છે ? આપણે ધન માલનું પ્રયોજન હોવાથી તેજ હુંટીને આવ્યા જવું. એ પ્રમાણે છ એ લેશ્યાઓના ભિન્ન ભિન્ન અધ્યવસાય જાણવા.

સમ્યક્, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ અને યોગ્ય વગેરેને પ્રારંભ તથા શુભલક્ષણોમાંની કોઈપણ શુભલક્ષણોને વર્તતા હોય. દરેક લેખના અર્થ, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એમ ત્રણ પ્રકારનાં છે. તે ત્રણે પ્રકારની લેખનાઓમાં અસંખ્ય અધ્યવસાય રહેલો. (પરિણામ ભેદ) રહેલો છે. તે અસંખ્યાતની સંખ્યા પણ અસંખ્ય હોવાકારના પ્રદેશ પ્રમાણ છે. પુનઃ વિશુદ્ધિના અર્થોની અપેક્ષાએ વિચારતાં દરેક અશુભ લેખમાં અનંત અનંત અકલિપતા છે, અને દરેક શુભ લેખમાં અનંત અનંત વિશુદ્ધિશુભ છે. સામાન્યતઃ વિચારતાં કૃષ્ણલેખથી નીલલેખ અનંત વિશુદ્ધ, નીલથી કાપોત અનંતશુભ વિશુદ્ધ. એ પ્રમાણે યજુશુભ લેખના સુધી અનંતશુભ વિશુદ્ધિ ભણવી.

(૧૨) ભાગ્ય ૨—જે હવમ. મોક્ષ પામવાની દેશના તે ભાગ, અને મોક્ષ પામવાની અયોગ્યતાવાળો હોય કહેવાય. નિમોદાદિ સર્વ જાતિવાળા હોય જન્મે પ્રકરના તેમાં કેટલાએક હોય એવા છે કે જેઓ મોક્ષ પામવાની વાત છે, પણ સૂક્ષ્મ નિમોદાદિ જહારજ નિરૂપણ. — મોક્ષ કેવી રીતે પામે ? એવા માત્ર યોગ્યતાવાળા હોય જન્મ એમ ત્રીજા પ્રકારના પણ કહી શકાય. જે અમા અંતર્ગત હોવાથી જુદો ન મળે તેમજ ત્રણ પ્રકારના હોવાનું કહી શકાય પ્રમાણ—

મોક્ષ જ્યે એવા જન્મ હોય મર્ત્ય. —
સધવા સ્ત્રી સરખા છે: જેમ પત્નિદેવી જે
પણ વખતે મર્ત્ય પામવા કરી પુત્ર ઉત્પન્ન
હોય કોઈપણ કાલે મનુષ્યત્વાદિ રૂપે.
મોક્ષ જ્યે તે મર્યાદ.

મોક્ષ જ્યે માત્ર યોગ્યતા
પામવા કરી શકે એવી પતિદેવી
જે પતિના સંયોગે મર્ત્યપામવા

યોગે તે સ્ત્રીની આખી જીંદગી બ્યતીન યર્ષ તોપણ પતિને સમાગમ ન થયો અને તે કારણથી પુત્ર પણ ન થયો પરન્તુ એ સ્ત્રી વંધ્યા નથી, તેની રીતે સૂક્ષ્મ સાધારણ વનસ્પતિરૂપ અનાદિ નિગોદમાં એવા પણ અનંત નિગોદીયા જીવો છે કે જેઓ કેઈપણ કાળે અનાદિ નિગોદમાંથી નિકળી બાહરપણું કે દ્વિનિ-વાદિ ત્રસપણું પામવાનાજ નથી, કહ્યું છે કે—

અગ્નિ અર્જુના જીયા, જેદિ ન પત્તો તમાદ વરિણામાં
ઉત્પન્નંતિ જયન્તિ ચ, પુણોચિ તમ્યેચ તત્ત્યેચ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—એવા અનંત જીવો છે કે જેઓએ કેઈપણ કાળે ત્રસાદિ પરિણામ પ્રાપ્ત કર્યો નથી, અને વારંવાર ત્યાંને ત્યાંજ ઉત્પન્ન થાય છે અને મરણ પામે છે.

એમાંના અનંત જીવો ત્વાના ત્યાંજ ઉત્પન્ન યર્ષ મરણ પામે છે માટે મોક્ષ જવાની યોગ્યતાવાળા છતાં પતિરહિત સ્ત્રી વત્ સામગ્રીના અભાવે મોક્ષે જઈ શકતા નથી.

તથા અજ્ઞાન જીવો વંધ્યા સ્ત્રી સરખા છે; જેમ વંધ્યા સ્ત્રીને પતિના સમાગમ છતાં પણ પુત્ર ઉત્પન્ન થઈ શકે નહિ તેમ અજ્ઞાનજીવો મનુષ્યત્વ, જ્ઞાન અને આરિત્ર વિગેરેની સામગ્રી પ્રાપ્ત કરી શકે છે છતાં પણ સમ્યગ્ દર્શનના અભાવે મોક્ષમાં જઈ શકતા નથી.

પુનઃ જેઓએ મોક્ષે જવાની યોગ્યતા સાર્થક કરી છે એવા સિદ્ધ જીવો પ્રથમ સંસારી અવસ્થામાં બન્ધ્ય હતા, પણ સિદ્ધ અવસ્થામાં ન તો બન્ધ્ય કહેવાય કે ન તો અજ્ઞાન કહેવાય. કહ્યું છે કે મિષ્ટા મો મચ્ચા મો વ્રમચ્ચા હન્તિ.

(૧૩) સમ્યક્ત્વ ૧—સમ્યક્પણું એટલે સત્માં સત્પુત્રિ અને અસત્માં અસત્ પુત્રિરૂપ વિવેકપણું તે જાણવું કહેવાય, અર્થાત્ જે વસ્તુ જેવા સ્વરૂપે છે તે વસ્તુ તેવા પ્રકારે યથાર્થ જણાવી તે સમ્યક્ત્વ, અથવા મુરેવમાં રેવપુત્રિ, મુગુરમાં ગુર-

તુદિ અને સદર્મમાં ધર્મતુદિ તે સમ્યક્ત્વ. ધીયોઃ
અમાણે કશું છે કે—

યા દેવે દેવતાતુદિ-ગુરી ચ ગુરુત્તમતિઃ ।
યમં ચ ધર્મધીઃ શુદ્ધા, સમ્યક્ત્વમિદમુચ્યતે
તથા તત્વાર્થજ્ઞાનં સમ્યક્ત્વદર્શનમ્ એતદ્દેવે વત્સ
પર જે મદા-પ્રતીતિ તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય. જેમ
સૂત્રનું વચન છે. જ્યેષ્ઠા ધી સર્વજ્ઞોએ જે પદાર્થો જે
છે તે પદાર્થો તે રીતેજ છે, સર્વજ્ઞનું કથન અસત્ય હો
જેવી દ્વ પ્રતીતિ તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય, પણ છવેને
તુદિમાં ઉત્તરે તેનું સર્વજ્ઞ કથિત સ્વરૂપ સત્ય અને બીજા
સત્ માને તો તે સમ્યક્ત્વ ન કહેવાય

પ્રશ્ન:—સર્વ ધર્મવાગા પોતપોતાના દેવને સર્વજ્ઞમાન
નાનાં શાસ્ત્રો સર્વજ્ઞપ્રતીતિ માને છે તો તેમાંથી વર્તમાન
સર્વજ્ઞપ્રતીતિશાસ્ત્રોનો નિર્ણય કેમ થઈ શકે ?

ઉત્તર:—જે શાસ્ત્રપ્રત્યેતાઓ દુનિયાદારી છોડી હન્નિ
સર્વ વિષયોનો અને સર્વ સંસારીચેષ્ટાઓનો ત્યાગ કરી, જે
ભિખુખી, મન, તપશ્ચર્યા, યમ અને નિયમને સખ્ત રીતે અ
કર કરી, છતેન્દ્રિય બંધા છે અને ક્રામ, ક્રોધ, માન, મ
અને હોશ વિગેરે અસત્ય ઉચ્ચારનાં કારણોથી વિરહિત
સર્વજ્ઞ થયા છે તેવા શાસ્ત્રપ્રત્યેતાઓનું વચન સર્વથા સત્ય હો
યકે; તેથી પ્રથમ શાસ્ત્રમાં કહેલા દેવોના ચરિત્ર ઉપર ખ્યા
કરવો જોઈએ કે જમુક દેવ સંસારી વિચાર ચેષ્ટાઓથી રહિ
છે કે નહિ ? તેની યોગ્ય તપાસ કર્યાબાદ જેમના વચનોમાં
પૂર્વાપર વિરોધ આવે છે કે કેમ ? જેમ યોગ્ય તપાસ કરતાં જે
ને દેવો તેવા સદાયરહી અને સર્વજ્ઞ માન્ય પડે તો તેઓનાં
પદોક્તિમાં શાસ્ત્રો પર દ્વ પ્રતીતિ રાખવાનો ફરજ છે. બેનદર
માં કહેલાં દેવનાં ચરિત્રોથી માન્ય પડે છે કે નહિ
પણ સર્વજ્ઞ ક્રામ, ક્રોધ માન

રહિત છે; માટે તેઓનાં વચનો સત્યજ હોઈ શકે. કારણ કે અસત્ય ઉચ્ચારમાં મૂળ કારણ કયાં અને અજ્ઞાન છે; તે બન્નેથી રહિત એવા સર્વજ્ઞોને અસત્ય ઉચ્ચાર કરવાનું કારણ શું હોય?

પ્રશ્ન:—જ્ઞેનદર્શનમાં સર્વજ્ઞનું વચન સત્ય માનવાથી સમ્યક્ત્વ મનાય છે કે કોઈ અસર્વજ્ઞનું વચન પણ સત્ય માનવાથી સમ્યક્ત્વ મનાય છે ?

ઉત્તર:—સર્વજ્ઞ સિવાય સર્વાશે સર્વજ્ઞ વચનને અનુસારજ ઉચ્ચાર કરનારા એવા શ્રી ગણધરાદિકનું વચન પણ સત્ય માનવું જોઈએ. કહ્યું છે કે—

સુતે ગણદરદાયં, તદેવ પત્તેયવુદ્ધરદાયં ચ ।

સુચકેવલિણા રદયં, અભિન્નદમપુત્રિણા રદયં ॥૧॥

અર્થ:—શ્રીગણધરનું રચેલું, પ્રત્યેક જુદનું રચેલું, કુતકેવલિનું રચેલું અને સંપૂર્ણ દશપૂર્વનું રચેલું એટલે ઉચ્ચારેલું વચન તે સર્વજ્ઞવાત્ સત્ય માનવું જોઈએ. કારણકે એ મહાત્માઓનું પણ જ્ઞાન યથાર્થ હોય છે.

શંકા—સર્વજ્ઞ સિવાય ગણધરાદિકનું વચન માનતાં કોઈ વખતે અસત્ પદાર્થનું માનવું પણ ન બની શકે ? કારણકે હંમરથ મનુષ્ય જૂલને પાત્ર છે એવો કુદરતી નિયમ છે.

ઉત્તર—એ વાત સત્ય છે કે હંમરથ મનુષ્ય જૂલને પાત્ર છે, માટે ધારે કે ગણધરાદિકનાં વચનોમાં કદાચ કોઈ અસત્યતા આવી જાય; જેમ શ્રીગૌતમ ગણધરે આજ્ઞાંદ શ્રાવકને ધ્યેયઽ અવધિજ્ઞાન સંબંધમાં “શ્રાવકને એટલું જાણું અવધિજ્ઞાન ન હોય” જેમ કહેવામાં અસત્ય ઉચ્ચાર થયો માનીએ તોપણ એ મહાત્માઓને એવા અનુપયોગપણાનો પ્રસંગ પણ એવા પ્રસંગ-વાળો છે કે જેને માટે સર્વજ્ઞોએ પણ તેવી વિવશ ન કરતાં દશપૂર્વો વિગેરેનાં વચનો સર્વજ્ઞ તુલ્ય સત્ય કહ્યાં છે. હવે ધારે કે કદાચ એમનું વચન પણ કોઈ પ્રસંગે સર્વજ્ઞદ્રષ્ટિએ અસત્ હોય તોપણ આપણે અપદ્મ જીવો કયા પ્રમાણથી તે અસત્ય

છે એમ નિર્ણય કરી શકીએ ? ને જ્યાં મુખી નિર્ણય કરી શકીએ નહિ અથવા ચંકાવાળા થઈએ મુખી તે વચન ન માનવું કેમ જની શકે ? માટે આ હોવાથી આપણી દૃષ્ટિ છે કે જ્યાં મુખી આપણે તેવ અથવા સર્વજ્ઞ થઈએ નહિ ત્યાં મુખી તે મહાજ્ઞાનીએ પ્રભાસુભૂત માનવાં જોઈએ. પુનઃ સર્વજ્ઞતા અને માન્ય કરેલા દશપૂર્વ્યાદિ મહા જ્ઞાનીઓના વચનોમાનું વચન ન માને તો તે મિથ્યા દ્રષ્ટિ ગણાય છે. કહ્યું છે કે મસદહંતો મુક્તત્વં મિષ્ટાદિદ્દોમાં એટલે આમ પુરોષના સૂચાર્યના એક પણ પદની અમદા કરે તો મિથ્યાદ્રષ્ટિ વગી એ વાત ઈન્સાફનીજ છે, કારણકે જેનાપર આપણે રાખી તેનાં કેટલાંક વચન સત્ય માનીએ અને કેટલાંક વચન સત્ય માનીએ તો એ આમપુરુષ ઉપર પ્રતીતિનું હસણુજ પ્રતીતિનું હસણુ તો એજ કે તે જે કહે અથવા જે કરે તે માનવું જોઈએ.

ચંકા—એવી પરવાંજતા નહિ રાખતાં પોતાની બુદ્ધિ ઉતરી શકે તેટલું સત્ય માનીએ, અને બુદ્ધિમાં ન ઉતરી તેવા પદાર્થની ઉપેક્ષા કરીએ એટલે સત્ય ન માનીએ, તે અસત્ય પણ ન માનીએ તો સમ્યક્ત્વ કહેવાય કે કેમ ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત પ્રમાણે સમ્યક્ યદ્વાન ન કહેવાય. કારણ જે પદાર્થ બુદ્ધિમાં ન ઉતરી શકે તેવા પદાર્થો ઉપર યદ્વા રાખાની આવશ્યકતા છે, અને જે પદાર્થ બુદ્ધિગમ્ય છે તેનો સત્યતાવકા છે, તેમાં યદ્વાની જરૂર શું છે ? યદ્વા રાખવાનું સ્થાન આ અવીન્દ્રિય અને બુદ્ધિને અગમ્ય પદાર્થો છે અને તેવા પદાર્થ ઉપર યદ્વા ન રાખે તો યદ્વાના અભાવે સમ્યક્ત્વ કેવી રીતે કહેવાય ?

ચંકા—જેનદર્શનમાં દ્રવ્યાનુયોગનો એવો સૂત્રમ અને એટ વિષય છે કે તેનો વિચાર કરતાં ને...

અનુમાન થઈ શકે છે, તેમજ આચાર વિચારોની સૂક્ષ્મ સંકલના વાળો ચરણાનુયોગ પણ અતિ શ્રેષ્ઠ જણાય છે, એ બેના ઉપરતો થદા બેસે છે, પણ ગણિતાનુયોગમાં. સ્ત્રોત્રાદિકની? મોટી મોટી વાતો એવી છે કે જે વિચારમાં ઉતરી શકતી નથી, અને કથાનુયોગમાં કેટલીક કથાઓ પણ અમને બનાવતી લાગે છે તેથી એ બે અનુયોગ એ કે સર્વજ્ઞપ્રણીત હશે ! પણ પાછળથી થયેલા આચાર્યોએ તંબી મોટી મોટી અને સ્થિપત વાતો હાખત કરી હશે, એવી માન્યતાપૂર્વક તે બે અનુયોગપર થદા ન બેસે તો યોગ્ય છે કે કેમ ?

૧ જોમકે—અર્ધેખ્યાન દીપસમુદ્રપ્રમાણુચાગી આ પૂરી છે, મંગા અને સિંધુ નદી ૨૫૦ ગાઉ પહોળી, દેવસોકનાં વિમાન બત્રીસ હજાર જોજન ઉંચાં અને અર્ધેખ્યાન યોજન સાંચાં પહોળાં, અર્ધેખ્યા અને હારકાનગરી પ્રમાણાંમુલે બાર જોજન સાંચી, એક દીપનું અને એકેક મમુદનું અર્ધેખ્યાન જોજન પ્રમાણ, મોટા મોટા હજારો યોજનના પ્રમાણ ચાળા પર્વતો અને ને વળી મોના, ચાંદી અને રત્નના, હજારો યોજનના પ્રમાણુચાળા મોટા મઝ, ત્રણ ગાઉની ઉંચાઈવાળા માલુમ, સાખ જોજનનો મેરૂ પર્વત, અર્ધેખ્યાના સૂર્ય તથા ચન્દ્ર, દેવવિમાન અને દેવમૂર્તિ વિગેરેનું પાંચ સાંચું વર્ણન, નારડો છવેને અતિ ઘણું દુઃખ, આગરોપમ પ્રમાણુચાળાં આધુખ્યા આ પ્રમાણે સંકોટ વાળો એવી અતિસંયોજિતના રૂપમાં છે કે, અન્ય હસંતીઓના પુરાણોની માફક જૈનદર્શનનાં પણ આ પુરાણ દોષ તેમ લાગે છે, તેમજ કેટલીએક કથાઓ પણ અતિસંયોજિતવાળી છે. એમ કેટલાએક યુરકુલપ્રમથી વિમુખ બનેલા સ્વછંદ્યારીઓ સ્વમનિ કાપ્યાએ પ્રાપ્ત કરેલા સાજવાપેવડે કહે છે, અને દવાનંદ સરસ્વતી સરખા તો કહે છે કે જૈનો જૂ વચેરે ત્રીન્દ્રિય છવનું ચરીર ત્રણ ગાઉનું કહે છે, ત્યારે એવડી મોટી ત્રણ ગાઉની જૂ તો જૈનોના માથામાં પડતી દમે ! વિમેરે વચનો કહી પેને હાસ્યપાત્ર બને છે, કારણકે કુવાનો દેડો નમુદના નરગોની વાન થું બલે ? જોઓ વર્તમાન સિંધુજેગ ઉપરથી થયેલ નિર્નૂવ પ્રમાણેજ પદાર્થનું સ્વરૂપ માનનાર દોષ તેઓને આવી મુદ્દમ યાતો મંત્રવિન દસે કે અર્ધેખ્યાન દસે ! એમ વિચારવાનો અવકાશ પણ ક્યાંથી દોષ ? માત્ર સાંજળીને કે વાંચીને ગુર્તાજ નિર્નૂવ ઉપર આવી જનવ .

ઉત્તર—અમુક વાત અમુક અપ્રમાણિક આચાર્ય કરી છે, એમ શોષક નિર્ણય ન થાય ત્યાંમુધી તે જ વાતો અને કથાઓ કલ્પિત કેમ કહી શકાય? અને એ ન કહી શકાય તો તેવી વાતો અધર્મિક પણ કેમ કહી માટે પરોક્ષ પદાર્થોમાં તો આપણે નિર્ણય કરેલા આ વ્યવસ્થા એજ પ્રમાણ છે.

પ્રશ્ન—જેન સિદ્ધાન્તોને તમે સર્વસપ્રણીત માને અને શોષક પ્રમાણુવિના નવી વાતો કાળજી લઈ છે એમ શકતા નથી તો સિદ્ધાન્તમાં અને ગ્રંથોમાં અમુક આચાર્ય પ્રમાણુ કહે છે, અને અમુક આચાર્ય આ પ્રમાણુ કહે છે. મતભેદ છે તે કેવી રીતે હેઠળ શકે?

ઉત્તર—ઉત્તરતા કાળના પ્રભાવે સ્મરણ્યશક્તિમાં ફેરફાર થઈ શકે આચાર્યની સ્મૃતિમાં અમુક વાત આવી અને કોઈક આચાર્યની સ્મૃતિમાં અમુક બીજી વાત આવી; હવે એ કે સર્વજ્ઞની જે વાત નહોત્ય પણ તે આચાર્યમાંથી કયા આચાર્યની વાત સંતોષક છે? તેનો નિર્ણય પૂર્વોક્ત મહારાણીઓ અને સર્વજ્ઞ વિદ્વાં કોઈ કહી શકે નહિ, માટે ભવતીક પ્રમાણિક નેત્રાઓએ બન્નેને

કે, જે પૂર્વજ મહાત્મ્ય વધાવવા માટે તથા લેંગોને રક્ત કદવા માટેનું આનો મોટી મોટી કિંમતી કાળનાઓ છે, આવી સંજોગો ફેરગ પ્રત્યક્ષ પદાર્થોમાં કહે છે. પૂર્વજોના આપણે પ્રત્યક્ષ નિર્ણય દર્શાવનાર નવીન લેખ-લિપિના સિદ્ધાન્તો ઉપર કંઈ રાખી પરોક્ષ સિદ્ધાન્ત મંજૂર છે કે નમંરિત એવું વિચાર કોઈક વિદ્વાનોજ પ્રવર થાય છે.

પુનઃ ઉપર દર્શાવેલી વાતો જેવી બીજી અનેક વાતો પરોક્ષ પદાર્થ મંજૂર રાખ્યામાં વલુવેલી છે, પણ તે વિશ્વ વિચારે બાકી કહેવાનું સાદમ ને અત્યંતિઓ કરી શકે. સરજ કે કંઈ વાત કેવી રીતે સ્તવ છે તે નવ, નિષ્કેપ, હિતચર્ચ અને અપચદ વિષેને બાળ્યા વિના વિચારવાનું બની શકે નહિ. માટે વિચારણીય પૂરેપૂરે એ વાતો અમન્ય મનના વાગે નવી પણ એ મર્વ નમંરિત છે, એમ આ લેખકનું મનનું છે.

ઉપદેશદાતા મુનિના જે મહા આચારો દર્શાવ્યા છે તેને
વર્તનાર મુનિઓની પરીક્ષા કરવી અને તેજ મુનિ મહા
તરણ તારણદાર છે એમ માનવું, તથા મુંદેવ પ્રહીત
ધર્મ, તેજ શુદ્ધ ધર્મ માનવે, તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય.
આ સમ્યક્ત્વનાં સડસડ બ્યાવહારિક લક્ષણો
જલણાં.

પ્રશ્ન:—સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાનીને હોય કે અજ્ઞાનીને ?

ઉત્તર:—સમ્યક્ત્વ જ્ઞાનીને અને અજ્ઞાનીને બન્ને
નવત્વ પ્રકરણમાં કહ્યું છે કે—

इय नवनतमरूपं. जो ज्ञानर तरुत होइ सम्मत
भावेज नरहंगो. अयायमाये वि सम्मत ॥ १ ॥

અર્થ:—જે પ્રમાણે છાશાજીવિ નવત્વનું સ્વરૂપ
તેને સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થાય, અને જે નવત્વનું સ્વરૂપ ન બ
હોય પણ સાવધી થકા માત્ર રાખતો હોય તો તેજ અજ
ણ સમ્યક્ત્વ હોય તે થકા કેવા પ્રકારની હોય તે જણાવે છે.

मण्वां जिणेमरभातिमां. वपणाह मण्वा हुंनि
इ वुण्णी अस्स मणे, सम्मतं निचलं तम्म ॥ २ ॥

અર્થ:—છીનેશરનાં કહેલાં સર્વે જવનેા સત્ત્વ છે, પણ એ
જવન અસત્ત્વ ન હોય એવી બુદ્ધિ જેના મનમાં છે, તેને નિઃ
દ્વ સમ્યક્ત્વ હોય છે. જે પરી જાણવું એકલિ કે અમુક ચા
ખણેલાનેજ સમ્યક્ત્વ હોય એમ નહિ. જાણી એવો તો નિયમ
છે કે સંપૂર્ણ દસ પૂર્વના જ્ઞાનથી પ્રારંભીને આગળના જ્ઞાનવાળા
મનજનોને સમ્યક્ત્વ અવસ્થા હોય.

આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વનું ચકાસવરૂપ જણાવીને હવે સમ્ય
ક્ત્વના આપસગિયાદિ છ લેહનું સ્વરૂપ કહેવાય છે, તે નીચે
પ્રમાણે છે.

૧ ડગડામ સમ્યક્ત્વ—આત્માના શ્રદ્ધાન ગુણને આવર-
 ના ગાન મનમોહનીય અને ચાર અનંતાનુબંધિ કથાય એ
 મન મનદુનિઓ નામના ઠંડેલા અગ્નિની માફક ઉપશાન્ત
 આત્માને જે બદાગુણ પ્રગટ ને શ્રદ્ધાગુણનું નામ આપશ-
 ને સમ્યક્ત્વ એવા આ સમ્યક્ત્વ અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ છુવોને
 બંને આત્માના કુનિને ઉગમ શ્રેણિ ચઢતી વખતે પ્રાપ્ત થાય,
 અને આત્માના સ્વરૂપને પાંચ વાંજ પ્રાપ્ત થાય.

૨ ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધાન ગુણને આવર-
 ના ગાન મનમોહનીય અને ચાર અનંતાનુ-
 બંધિને આત્માને જે બદાગુણ પ્રગટ અને સમ્યક્ત્વ મોહનીયનો વિષા-
 દાગુણ પ્રગટ ને આત્માને જે શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે
 ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે
 ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે
 ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે
 ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે
 ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે
 ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે
 ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે
 ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે

૩ ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે

૪ ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે

૫ ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે

૬ ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે

૭ ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે

૮ ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે

૯ ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે

૧૦ ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે

૧૧ ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે

૧૨ ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે

૧૩ ધયાગડામ સમ્યક્ત્વ આત્માના શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય તે

૩ સાવિત્ર સમ્યક્—ઉપરોક્ત સાતે મોહની
 જોનો ક્ષય કરવાથી જીવને જે ઘડાણુ પ્રપટ થાય
 સમ્યક્ આ સમ્યક્તા પ્રારંભક મનુષ્યો અને નિષ્ક
 સમાપ્ત કરી પ્રાપ્ત કરનાર) ચારે પ્રતિના સંશ્લિષ્યાંસ
 આ સમ્યક્તા આખા ભવચક્રમાં એકજવાર પ્રાપ્ત
 ચાલુ કરું નથી પણ અનંતકાળ સુધી કાલમ રહે છે
 અપ્રતિપત્તિ સમ્યક્તા છે.

૪ વિષયસમ્યક્તા—વિષયાન્વ મોહનીયનો પ્રદેશ
 મોહનીયના વિષયોદય રૂપે પ્રવર્તતા જીવને સનુધર્મ ઉ

આપણના વિષયોદયાના સ્વે, દેવદાનિયમે નહિ પરિણમેષા
 આપણના અનુભવ ઉપરમે, અને દેવદાનિયમે પરિણમેષા રમત
 વિષયોદયે ઉદયારુદિદ સ્વેપદમ દોષ તથા મન વત્ત અને અરુપે
 આપણને માંપાનિ રમુ ઉદયે રમે તામુધી મનાપરિવ આનર્તિ ગુમ
 ન કલ્પ જમુ કે જમુને આપણિ રમુ દેવદાનિયમે પરિણમેષા ઉદય
 જવ પામે ત્યારે પુરોભાગીને દેવદાનિયમે સ્વેપદમ દોષ તથા પ્ર
 પાર કલ્પ અને વિષયાન્વ કે તેર મોહનીય અવધાનિ છે, જમુ કે
 સ્વેપદમ દેવદાનિયમે ન દોષ જમુ ગુદ સ્વેપદમ દોષ અવ.૭
 તેરો વિષયોદય વર્તિત દોષ ત્યારે સ્વેપદમ ન દોષ જમુ કોરો
 રમે ત્યારે સ્વેપદમ દોષ અને વિષયોદય તથા કોરોદય જમુ ન
 ત્યારે ઉપદેશક દોષ તથા કે તેર સિદ્ધવતી તેર મેદ કોરોદય
 દેવદાનિ દેવદાથી રમેલે અને કોરોદયે જમુ સ્વેપદમ આપણ દોષ
 રમે અદિ વિષય એ છે કે સમ્યક્તાનેદીયને કે વિષયોદય
 કે વિષય મેદનીયને કોરોદય છે. કોરો સમ્યક્તા મેદનીય વિષય
 રમે સ્વેપદમ અનુભવ દોષ અવધા સમ્યક્તા મેદને વિષયોદય
 ને સ્વેપદમ અનુભવ કે તેરે અનુભવનિરૂપ પ્રપટ અનુભવ
 વિષયમેદને કોરોદય ને રૂપે કલ્પ છે. ત્યારે કોરોદય વિષય અનુભવ
 સ્વેપદમ વિષયોદય અને કોરો સમ્યક્તા મેદનીય વિષયોદય
 છે. કોરો વિષયાન્વ મેદને કોરોદય જમુ નિષ્ક મેદનીય વિષય
 ન પરિણમે ત્યારે જીવને વિષય અનુભવ તમ અને અનુભવ
 વિષયોદય પરિણમે ત્યારે સ્વેપદમ સમ્યક્તા

નહિ તેમજ દેવ પણ નહિ એવા પ્રકારનો જે પરિણામ અન્ત-
મુક્તિ માત્ર ઉત્પન્ન થાય તે મિથ્ય સમ્યક્ત્વ. કહ્યું છે કે—

મૌમ્તા ન શામદાંતો, જિજ્ઞાસ્યમે ંનમુદ્દુ જહા અન્તે
નાદિગચ્છોનમ્મણુગો, મિષ્ટં જિજ્ઞાસ્યમ્મિવરીયં ૩૧.૩

અર્થઃ જેમ નાદિકેર દ્વીપના મનુષ્યોને (નાળીંગેર માત્ર
નોજ આદર દેવાથી) અનાજ ઉપર રાગ કે દેવ હોતો નથી
તેમ મિથ્ય મોહનીય કર્મના ઉદયથી જીનેશ્વરના ધર્મ ઉપર રાગ
દેવ ન હોય. તથા જીનધર્મથી વિપરીત શ્રદ્ધા તે મિથ્યાત્વ કહેવાય.

અથવા મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મના પરમાણુઓમાંના કેટલાક
પરમાણુઓમાંથી મુખ્યપરિણામવડે સર્વાંશે મિથ્યાત્વ ભાવ ટળી
જાય તે સર્વાંશે શુદ્ધ પરમાણુઓનું નામ સમ્યક્ત્વ મોહનીય,
અને જે મિથ્યાત્વ પરમાણુઓમાંથી સર્વાંશે મિથ્યાત્વભાવ વિનાશ
પામ્યો નથી પણ કેટલેક ભાગે વિનાશ પામ્યો હોય તેવા પરમા
ણુના કેટલેક ભાગે મિથ્યાત્વભાવવાળા અને કેટલેક અંશે સમ્ય
ક્ત્વ ભાવવાળા હોવાથી જન્મેના યોગે તે પરમાણુઓ મિથ્યમોહ
નીય દેવાય છે, એવા પરમાણુઓ જ્યારે ઉદયસ્થાવમાં જઈ, ત્યારે
જીવને મિથ્ય સમ્યક્ત્વ હોય છે, અને પ્રથમ કહેલા સર્વાંશ શુદ્ધ
પરમાણુઓ ઉદય આવે ત્યારે શ્રેયેષ્ઠમ સમ્યક્ત્વ હોય, એ
પ્રથમ શ્રેયેષ્ઠમ સમ્યક્ત્વ મળ્યા પિ રુદ્રનોદમાં જળાવી
ડે, અને મિથ્યાત્વભાવ જંમથી વિનાશ નથી પામ્યો તેવા
મિથ્યાત્વ પરમાણુઓના ઉદયથી જીવને મિથ્યાત્વ એટલે વિપરીત
પ્રદાન દેવા છે.

૨. સામ્યવાદન જમ્યવત્ત્વ—દ્વિતીય સમ્યક્ત્વથી પડેલા પ્રાણી
જન્મ મુલે મિથ્યાત્વભાવ નથી પામ્યો ત્યા મુખીના અન્તરકાળમાં
જીવે જે મુલ પ્રવડે તે સામ્યવાદન સમ્યક્ત્વ કહેવાય. જેમકે
પ્રાણીને જન્મને કન્ધર મનુષ્યને જેમ મોહકાર આજ્ઞાં અથવા
ઉદયે જેમ જેમ જગજગ્ને રજક આવે છે, તેમ આ દ્વિતીય
સમ્યક્ત્વનું જન્મ કન્ધર જે કંઈ સામ્યવાદન કે સમ્યક્ત્વ મુલ

રહે છે તે સારવાન સમ્ભવ છે. મિથ અને સાર
 નને સમ્ભવ ચારે યતિના હવને પ્રાપ્ત થાય છે, મિ
 થ અને ક્યાર પ્રાપ્ત થાય છે, અને સારવાન સમ્ભ
 વાર પ્રાપ્ત થાય છે. પુનઃ ઉપશમ સમ્ભવમાં વર્તતા હવ
 ધીએ સમય અને વધુમાં વધુ ઇ આવશ્યક બેટ
 બાધી રહે ત્યારે તથાવિધ પરિણામવટે એ જનતાનુબધિ
 ઉપર સર્વ બધ તો હવ ઉપશમ સમ્ભવથી પડયો એ
 થાય છે, અને એ પ્રમાણે ઉપશમ સમ્ભવમાં વર્તતા હવ
 રહેનમોહનીશ્ચર્મ ઉપશાન્ત હોય છે, પણ ચાર જ
 બધિનો ઉપર હોય છે. એ સારવાન સમ્ભવ તે (જરૂર
 જનતાનુબધિ કથાવળા ઉપશાન્ત) ઉપશમ સમ્ભવજ છે,
 પાલી જ્ઞપ્ત્યમાં સારવાનને સમ્ભવ કહેવામાં હરિત
 જ્ઞપ્ત્ય તો એ પાલી જ્ઞપ્ત્યમાં બાધી રહેવા ઉપશમ સમ્ભ
 વારવાર-અનુભવ છે, તેથી પણ તેને સારવાન સમ્ભવ કહે

૬ મિથ્યાજ્ઞ નામવાત્—સમ્ભવ એટલે સામાન્યપર
 મદા, અને તે મદા વિપરીતપણે હોય તો મિથ્યાજ્ઞ કહેવ
 બધિ મિથ્યાજ્ઞને સમ્ભવમાં સ્વયં કરવાને હેતુ જ્ઞપ્તિ
 ચારિત્રજ્ઞ સમ્ભવ આર્જુનમાં સર્વ સંસારી હવેને જ્ઞપ્ત્ય
 મટે છે.

અર્થે એક સમ્ભવ પણ છે, પરંતુ કયોપશમ સમ્ભ
 વથી હરિત સમ્ભવે જ્યાં જનતા સમવર્તુ એ કયોપશમ
 સમ્ભવ તેજ જ્ઞપ્ત નામવાત્ કહેવાથી તેને કયોપશમ સમ્ભ
 વજ્ઞ જ્ઞપ્ત્યમાં જ્ઞપ્તુ જ્ઞપ્તુ નથી તથા સમ્ભવને
 નો બેટ. તે બેટ પણ હોત વિવેકે અને બેટ છે, પણ ચાર
 મધ્યમ કારકવિષયકને ઇ બેટને સર્વથા વ્યવેક કહેવાથી
 અર્થે પણ ઇ જ્ઞપ્તુ સ્વયં કહું છે, જાદીય અને જ્ઞપ્તુ
 સ્વયં જ્ઞપ્તુ કહેવાથી નહિ કહેવાથી જ્ઞપ્તુ નથી

(૧૪) સારિ ૨—રૂપરૂપી

સ્વદેહાવગાહનામં પ્રાપ્ત થયેલા આહારને મહત્ત્વ
પ્રાપ્ત થાય છે નહિ. અને લોકોને કિનારે કિનારે રહેલા
મહત્ત્વ હરે નહિ. અને લોકોને કિનારે કિનારે રહેલા
અને કિનારોથી કેટલાકેક વસ્તુ દિશાને, કેટલાકેક
અને કેટલાકેક પાંચ દિશાને આવેલો આહાર મહત્ત્વ
નીચે પ્રમાણે બતાવવામાં આવે છે.

આહાર જે પ્રકારનો છે, તેમાં અલોપાકારની સ્થા
પ્રાપ્ત થયે આહાર તે નિષ્પાંચાતિ આહાર છે જે દિશા
પ્રાપ્ત થાય છે, અને અલોપાકારના મહત્ત્વથી નવ દિશા
આવતો આહાર તે વ્યાપાત્રી આહાર પણ ચાર ને
દિશાથી પ્રાપ્ત થાય છે આહારનાં પુર્ણો માત્ર લોકોમાંથી
અને અલોપાકારમાં નથી. તેમજ લોકોમાંથી અલોપાકાર
મળિવાળા પણ નથી. તે શાંભળી જે દિશાએ અલોપાકાર
તે દિશાથી આહાર પુર્ણો પણ પ્રાપ્ત થાય નહિ.
લોકોમાંથી તરીકે-સર્વથી નીચે અપોલોપાકાર નિષ્પાંચાતિ (ગણના
લોકોમાંથી) અત્રિ પુર્ણમાં મેલેલા મેલેનિષ્પાંચાતિ હવે
દક્ષિણ અને અર્ધા જે પણ દિશાએ અલોપાકાર હોયથી
પણ દિશાઓને આહાર પ્રાપ્ત થાય નહિ, અને એમ
દિશાઓને આહાર પ્રાપ્ત થાય તથા સર્વથી નીચે અપોલોપાકાર
મેલેનિષ્પાંચ પશ્ચિમ દિશાને અનુસરીને મેલે હોય તે તેને
દિશાના આહારનો બાધાત કોઈ નથી, માત્ર અપોલોપાકાર
દક્ષિણ દિશાએ અલોપાકાર બાધાત છે માટે ચાર દિશાઓએ
આહાર પ્રાપ્ત થાય તથા મેલે અપોલોપાકાર સર્વથી નીચે

- ૧ જો કોઈ અન્ય-નિષ્પાંચ નવ નિષ્પાંચાતિ નવ પાંચ ૧૭૧ મેલે
- ૨ જો કોઈ અન્ય નિષ્પાંચ હોય તે
- ૩ જો કોઈ અન્ય નિષ્પાંચ હોય તે

પ્રતર ઉપરના બીજા, ત્રીજા આદિ ઉર્ધ્વ પ્રતરમાં પશ્ચિમ દિશાને અનુસરીને જે એકેન્દ્રિયો રહ્યા છે તેઓને અધોદિશાના આહારનો વ્યાપાર નહિ થવાથી ચાર દિશાઓનો આહાર પ્રાપ્ત થાય છે.

મચિતાદિ—આહારના સચિત્ત, અચિત્ત અને મિશ્ર એ ત્રણ ભેદ છે, તેમાં જીવમદેયયુક્ત પુદ્ગલોનો આહાર તે સચિત્ત આહાર, જેમકે ફળ ફળાદિ ખાવાં, માંસભક્ષણ અને કાચું પાણી પીવું વિગેરે. તેમજ નિર્જીવ પદાર્થોનું ભક્ષણ કરવું તે અચિત્ત આહાર, જેમકે શુષ્ક ઘાસ, ચોખા, ત્રણ ઉકાળાનું પાણી વિગેરે. અને સર્વથા નિર્જીવ નહિ થયેલા એવા પદાર્થોનું ભક્ષણ કરવું તે મિશ્ર આહાર, જેમકે ત્રસાદિ જીવયુક્ત અથાણાં, એક બે ઉકાળાનું પાણી વિગેરે. તેમાં નારક અને દેવને અચિત્ત આહાર, અને મનુષ્ય અને તિર્થંચરને ત્રણે આહાર હોય છે.

ઝોજમાદિ—પુનઃ આહાર ઝોજમ્ લોભ અને ક્વલ્ત એમ ત્રણ પ્રકારનો છે; તેમાં પૂર્વભવમાંથી આવી ઉત્પન્ન થયા બાદ શરીર અપર્યાપ્તાવસ્થા સુધી જે તૈજસાદિ શરીર વડે આહાર ગ્રહણ કરાય છે તે ઝોજમ્ આહાર કહેવાય. ઉત્પન્ન થતાં પ્રથમ સમયે માત્ર તૈજસ અને કાર્મણ્ હેતુવડે આહારગ્રહણ થાય, અને બીજા સમયથી શરીર અપર્યાપ્તાવસ્થા સુધી ઔદારિકાદિ ભવધારણીય હેતુ સહિત તૈજસકાર્મણ્ હેતુવડે આહાર ગ્રહણ થાય છે, માટે મિશ્રયોગે ગ્રહણ તેપણુ ઝોજમ્ આહાર કહેવાય. તથા શરીર પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા બાદ જે ઔદારિકાદિ ભવહેતુના પ્રયત્ન વડે ગ્રહણ કરાતો આહાર લોભ આહાર કહેવાય, તેમજ હેતુ તૈજાદિકંતુ મર્દન કરવાથી અથવા બીજી રીતે શરીર દારે જે આહારનું ગ્રહણ થાય તે પણ લોભ આહાર કહેવાય. તેમજ કોળીયા પૂર્વક ગળા દારે અથવા નાક દારા યા શુદ્ધાદિ દારા આહારનું ગ્રહણ તે કવલાહાર. દેવ, નારક અને એકેન્દ્રિયોને કવલા-

૧ ઝોજમ્ એટલે દેવોએ પુદ્ગલો અથવા તૈજસ શરીર.

૨ લોભ=લગ્ન.

દાર સિવાયના બે આદાર અને મનુષ્ય અને િ
આદાર હોય.

આર્થોગાદિ—પુનઃ આદાર, આલોચ અને
એમ બે પ્રકારનો છે, તેમાં “આદાર મહત્વ કરે”
પૂર્વક-ઉપયોગથી આદાર મહત્વ કરવો તે આર્થો
મનુષ્ય, તિર્યચ અને નારકને અનુમુદ્ધર્ત પ્રમાણ
કારણકે મનુષ્યાદિકને આદારમહત્વને કાળ ધણે.
આદારમહત્વ સંબંધિ ઉપયોગ અનુમુદ્ધર્ત કાળ મુખી
ત્યારબાદ ભિન્ન ઉપયોગ થાય છે. તથા દેવને શ્રી પ્રતા
અનેક દિવસને અન્નરે આલોચિક, આદાર કદો છે.
ઉપયોગ રહિતપણે આદારમહત્વ થાય તે અનાર્થોગિય
કહેવાય તેમાં એકેન્દ્રિયોના એવજન અને લોભાદાર બ-
લોચિક છે, બીજા એવેને એવજન આદાર અનાર્થોગિક
તેમજ લોભાદાર અને કવચાદાર આલોચિક હોય અને અના
પણ હોય.

પુનઃ દેવો જે સમયે આદારની પ્રવૃત્તિ કરે તેજ
ગુણ પુદ્ગલો દેવોના ચરીરમાં સંચરી આદારપણે પરિણમી
પુદ્ગિ-પ્રમાદકારી થાય છે, તેથી દેવોનો આદાર મનોમાર્ગી કાં
છે; અને નારક એવેને સદાકાળ આદારમહત્વ કાયમ રહે છે
પ્રતિસમયે અગુણ પુદ્ગલો નારકદેહમાં સંચરી આદારપણે
તુમી અતિ સંતાપદાયક થાય છે, એ કારણથી નારકનો આ-
મનોભાગી તરીકે કહેા નથી.

અનાદારવત્તા—પૂર્વલગ્નમાંથી એવો જ્યારે વક્રમતિયો ૨
ર્ગમાં આવતા હોય તે વખતે એવને અનાદારિપણું હોય
કારણકે માર્ગમાં આદારિકાદિ લવધારત્વીય પુદ્ગલોનું મહત્વપણું
નથી, અને કાર્મણ પુદ્ગલોનું મહત્વ થાય છે પણ તે કાર્મણ પુ-
દ્ગલોના મહત્વને આદાર તરીકે અહિં કહેવાને નથી, માટે માર્ગમાં



અનિર્ણયને દાખલ થાય. એ પણ સમયની જગતના નિર્ણય.
મર્યાદાના પ્રજ્ઞ સમયે અનાદારીપણું થાય. એ પ્રમાણે પ્રમ
જીવને એક સમય અનાદારીપણું અને અનિર્ણયને એક, જે જાને
પ્રજ્ઞ સમય અનાદારીપણું જકે મનિષ્ય દોષ છે

તથા દેવતા બ્રહ્માના મનુષ્ય ધાર કરે તમા અતઃ નમય કરે
તાને છે, તેમ જોઈ, નેઈ અને પચમે સમયે દેવતાને પણ
અનાદારીપણું થાય છે તથા જોઈના મુખમાં નેઈ દેવતા
બ્રહ્માનાને યોગનો અભાવ દેવતાની આજ્ઞાને પણ અભાવ છે
અને શી સિદ્ધ ભગવતો સર્વદા અનાદારીય છે

(૧૬) ગુપ્તરથાન ૧૪—આમાના સર્વવ્યવસ્થા ગુપ્તમાં
અયોન્યુષ્ઠ ગુપ્ત મુખીય. જે નેઈ વિભાગ પડે છે તે એક ગુપ્ત
વિભાગનું નામ ગુપ્તરથાન છે તેમ. મિથ્યા-વાદિ નેઈ નામ
મંદિર સ્વરૂપ સદિગ કંઈવાય છે—

૧ મિથ્યાત્વ—મિથ્યાત્વમિદ્વંતીય અને અનંતાનુભવિ કંપ.
માન, માયા અને લોભ એ પણ કર્મના ઉદયથી આમાને
વસ્તુત્વનું જે વિપરીત સ્વરૂપ સમજાય છે, પણ વ્યર્થ વસ્તુ
સ્વરૂપ સમજી શકાતું નથી તે મિથ્યાત્વ

૨ સામ્બાદન—ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી પડતુ જીવને જે મિથ્યા
ત્વમિથ્યુપમનરૂપ પરિણામ થાય છે તે પરિણામ સામ્બાદન
કહેવાય. અથવા અનંતાનુભવિ કષાયના ઉદયથી રૂપિત થયેલું
જાણીતું એટલે એક સમયથી થાવતું જ આવશિક મુખીનું જે
ઉપશમ સમ્યક્ત્વ તે સામ્બાદન. વિદ્યેય વિવેચન સામ્બાદન મ
અત્વના અર્થ પ્રસંગે કહ્યું છે ત્યાં જોવું.

૩ મિથ—સૂત્રમર્થ ઉપર રૂપિ નહિ તેમ અરૂપિ પણ
નહિ એવો મધ્યમ પરિણામ તે મિથ ગુપ્તરથાન. આ ગુપ્તરથાન

૧ ઉપશમ સમ્યક્ત્વની ગતિ નિર્ણય જોઈ અનેક રીતે વાનનિર્ણય
થાય છે તે જુદીથી નિર્ણય થાય છે.

મિથ્યાત્વથી જડતા અને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વથી પડતા જીવને મિથ્ર મોહનીય કર્મના ઉદયથી હોય છે. એ સંબંધિ કંઈક વિશેષ વિગત મિથ્ર સમ્યક્ત્વના અર્થપ્રસંગે કહી છે.

૪ અવિરત (સમ્યક્ત્વ)—મિથ્યાત્વાદિક મોહનીય અને ચાટ અનંતાનુબંધિ એ સાત કર્મના ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, અને ક્ષયથી^૧ આત્માને યથાર્થ વસ્તુસ્વરૂપ સમજવારૂપ જે શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટ થાય છે તે સમ્યક્ત્વ ગુણસ્થાન. એ સંબંધિ કંઈક વિશેષ વિગત સમ્યક્ત્વદ્વારના અર્થપ્રસંગે કહી છે. આ શ્રદ્ધા ગુણવાળો આત્મા વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજી શકે છે ખરો, પણ ત્યાગ કરવા યોગ્ય વસ્તુનો ત્યાગ કરવો અને આદરવા યોગ્ય વસ્તુનો આદર કરવો, એવી સમ્યક્પ્રવૃત્તિ કરી શકતો નથી, કારણકે પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ ઉપરથી તેવી હૃદમાં મુચ્છાભાવ ઉતર્યો નથી. માટે સમ્યક્દ્રષ્ટિ છે, પણ વ્રત નિયમ સંહિત હોવાથી અવિરત કહેવાય છે, માટે એ ગુણસ્થાનનાં સમ્યક્ત્વ અને અવિરત એવાં બન્ને નામ છે.

૫ દેશવિરત—પૌદ્ગલિક વસ્તુનો સર્વોચ્ચે ત્યાગ કરે એવો મોહ ન ઉતર્યો હોય, પણ અમુક અમુક અંશે પૌદ્ગલિક પદાર્થનો ત્યાગ કરવા જેટલો મોહ અટપાંચે ઉતર્યો હોય તેવા પ્રકારના મોહને પ્રત્યાખ્યાની કયાય કદેશમાં આવે છે. એ પ્રત્યાખ્યાની કયાયના ઉદયથી જીવને જે વ્રત નિયમનો પરિણામ અટપાંચે થાય છે તે દેશવિરતિ કહેવાય. એનું કંઈક વિશેષ સ્વરૂપ દેશવિરતિ ચારિત્રના અર્થપ્રસંગે કહ્યું છે ત્યાંથી જાણવું.

૬ સર્વવિરત-વ્યવ્રત—પૂર્વોક્ત પ્રત્યાખ્યાની કયાયનો ઉદય ટળી જાય, ત્યારે આત્માને સર્વોચ્ચે વ્રત નિયમ અંગીકાર કરવાનો જે પરિણામ થાય તે સર્વવિરત ગુણસ્થાન. પુનઃ આ ગુણસ્થાને

૧ પરન્તુ ક્ષયોપશમન્યક્ત્વ સમ્યક્ત્વમોહનીયના ઉદયથી થાય છે એ વિશેષ છે.

તેવ સર્વાંગે આદરવા યોગ્ય વસ્તુનો આદર અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય વસ્તુનો ત્યાગ કરે છે, પણ દર્શનાવરણી કર્મ તથા સંવ્યવસ્થા કરવાનો હેતુ હોવાથી નિદા વિગેરે પ્રમાદભાવ હોય છે. પ્રમાદ પાંચ પ્રકારનો છે: મદ, વિષય, કપાય, નિદા અને વિકથા તેમાં સર્વ સંસારથી વિરક્ત થયેલ મુનિમહાત્માને સંવ્યવસ્થા કરવાનો હેતુ હોવાથી કંઈક મર્વ, પાંચ દિનિયોને અનુકૂળ પદાર્થ મળવાથી પ્રમોદ, તથા પ્રતિજ્ઞા. પદાર્થ મળવાથી વિપ્રાદભાવ, કંઈક ક્રોધ, માન, પ્રપંચ, તૃપ્તિરૂપ કપાય તેમજ રાજકથા, દેશકથા, લક્ષ્મીકથા, અને સ્ત્રીકથારૂપ નકામી વિકથાઓ કરવામાં પ્રમાદભાવ. વગી દર્શનાવરણી કર્મના હેતુથી નિદા પણ હોય છે. એ પ્રમાણે પાંચે પ્રમાદયુક્ત હોવાથી આ શુદ્ધચિત્ત વ્યક્ત પણ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન—સંસારથી વિરક્ત થયેલા અને સર્વાંગે મન નિયમને અંગીકાર કરી મોક્ષ માર્ગને સાધવામાંજ તપસ એવા મુનિમહાત્મા એને એ વિષયકથાવાદિ હોય ? અને એ હોય તો સર્વ સંસારનો ત્યાગ શું મહાય ?

ઉત્તર—એ વાત સત્ય છે. પણ કર્મનો હેતુ હોઈને કાષ્ઠમ. નહિ હોવાથી મુનિમહાત્માઓને પણ બધાંમુખી કપાયોદય છે ત્યાં મુખી તેવા અદ્ય વિષયો તથા કપાયો સંભવે છે, વગી એવપરિણામ સ્વપ્ન હોવાથી પરિણામમાં ન્યૂનાધિકતા થવાથી કપાયની પણ ન્યૂનાધિકતા થાય છે, એ પ્રમાણે હોવાથી એકાન્ત રીતે તપામીએ તો તે દીક્ષા અંગીકાર કરેલ આત્માનું લક્ષ્યત્રિંદુ મોક્ષમાર્ગની અવિરોધના તરફ હોય તો વાસ્તવિક રીતે મુનિ કહી શકાય, પરન્તુ જેનું હૃદય મોક્ષમાર્ગ તરફ શુદ્ધચિત્તવૃત્તિનું ન હોય, તેવા આત્માઓને તો બાહ્યથી સર્વવિરતિપણું કહેવાય પણ વાસ્તવિક રીતે કહેવાય નહિ. વગી કપાયોનો જેટલો અભાવ હોય તેટલો અંશે તેવા મુનિઓને આશ્ચર્ય દર્શાવે નેહાદિ શુદ્ધચિત્તવૃત્તિ પ્રાપ્તિ હોય છે, અને તેથી જેટલું તે શુદ્ધચિત્તવૃત્તિના મુનિમહાત્માઓને થોડે ધણે અંશે વિરક્ત થાય તેટલું રહ્યા છે, અને તે કારણથી જ મુનિમહાત્માઓને

વિગેરે ભેદ સંભવે, અને આર્તધ્યાન પણ એ છઠ્ઠા ગુણસ્થાને હોય છે, તેમજ છઠ્ઠે ગુણસ્થાને મુનિને કૃષ્ણ, નીલ અને કાપોત એ ત્રણ અશુભ લેશ્યાઓ પણ હોય છે, માટે વિચારવંત પુરૂષે મુનિને કંઈક રાગી, દ્રેષી દેખી ફોલ^૧ ન પામવો.

૭ અપ્રમત્ત—પૂર્વોક્ત વિષય-કથાવાદિ પાંચ પ્રકારના પ્રમાદ રહિત શુદ્ધ આત્મપરિણામ તે અપ્રમત્ત ગુણસ્થાન કહેવાય. આ ગુણસ્થાનમાં આત્મા શુભધ્યાન (ધર્મધ્યાન)વાળો હોય છે, પરંતુ તેનો કાળ અન્તર્મુદૂર્ત માત્ર હોવાથી આત્મા તુર્ત પુનઃ પ્રમાદ-ભાવવાળો થઈ જાય છે, પણ છઠ્ઠા ગુણસ્થાન કરતાં આ સાતમા ગુણસ્થાનવાળો આત્મા વિશેષ વિશુદ્ધ પરિણામવાળો હોય છે.

૮ અપૂર્વકરણ—પૂર્વે નહિ પ્રાપ્ત થયેલ અતિ વિશુદ્ધ પરિણામ જે ગુણસ્થાને જીવને પ્રાપ્ત થાય તે ગુણસ્થાન અપૂર્વકરણ કહેવાય. આ ગુણસ્થાન એક ભવમાં જીજીવાર પણ પ્રાપ્ત થાય છે, અને આખા ભવચક્રમાં પાંચવાર^૨ પ્રાપ્ત થાય છે તોપણ

૧ કેટલાએક મુદરથો મુનિમદારાજને વસ્ત્ર, પાત્ર, પુસ્તક અને શિષ્ય વિગેરે ઉપર મમત્વભાવવાળા દેખી પોતે તિરસ્કાર કરે છે, અને આ ને નાપુ કહેવાય. સાધુ થવા તોએ સત્ત્વ દેવ તો થવા નહિ! ત્યારે આ કરતાં મુદરથપાત્ર સુ ખાકું? વિગેરે અનેક કુર્વચનોથી પોતાના આત્મને કમુપિત કરે છે પણ તેના કરજાપાત્ર જીવોએ જાણવું જોઈએ. મુનિમદારાજ થતા વારમાં જ સત્ત્વદેવ દર્શી જાય તેમ અને નહિ, મુનિપણમાં તો દષ્ટ પ્રચરણ સત્ત્વદેવ રથા છે અને તે દાગવાનો અભ્યાસ આત્મે છે, માટે એ પ્રમાણે વિચારી પોતાના આત્માને કમુપિત-મસિન રહેવા નહિ મંમાત્મી અનેક ઉપાધિઓ ત્યાગી મુનિપણું અંગીકાર કરવું જરૂર મુરદેવ છે, વસ્ત્ર, પાત્ર, શિષ્યાદિપર મમત્વભાવ, જો કે વાસ્તવિક રીતે મોહમાત્રેમા ચિદ્રૂપનો છે, પણ આ, ધન, પુત્રપરિવારના મંમારી ગત્ર કરતાં એમાં ધજો જ તરત્રવન છે, અને તેથી મુનિપણું આપ્યું જનમ. અને એ કરતાં મુદરથપણુ માફે મદનું એ તદન ચેરઆત્મી છે.

૨ ઉપસમઝેજિ ચાર વાર અને સપ્તઝેજિ એક વાર પ્રાપ્ત કરતાં એ ગુણસ્થાનરૂપ અપૂર્વકરણ પાંચવાર પ્રાપ્ત થાય, અને સામાન્ય અપૂર્વ-કરણ અનેકવાર પ્રાપ્ત થાય.

તેની દુર્લભતાને લીધે અપૂર્વ કહેવાય છે. અથવા તે
 અપૂર્વ એટલે પૂર્વ નહિ પ્રાપ્ત થયેલી અને દુર્લભ એ
 ઘાત, રસઘાત, શુષ્કઘેષ્ટિ. શુષ્કસંક્રમ અને અપૂર્વ સ્થિતિ
 ધ્યાન ક્રિયાઓ પ્રવૃત્તિ તે અપૂર્વકરણ શુષ્કસ્થાન કહેવાય
 પહેલા અર્થમાં કરણ એટલે “આત્માનો પરિણામ” અ
 અર્થમાં કરણ એટલે “ક્રિયા” અર્થ થાય છે. તેમાં
 દીર્ઘ સ્થિતિને અપવર્તનાકરણરૂપ ક્રિયાવિધિવડે અ
 દોડે દોડે ભાગ (ઉત્કૃષ્ટથી થણા સાગરોપમ પ્રમાણ
 અન્યથી પર્યોપમનો અસંખ્યાતમા ભાગ એટલો ભાગ)
 અન્તર્મુદ્વૃત્તિએ વિનાશ પમાડતો પમાડતો કર્મની સ્થિતિ
 નાની કરે તે સ્થિતિયાગ કહેવાય. આ સ્થિતિયાગ પૂર્વે બ
 સત્તાગત કર્મની સ્થિતિનો થાય, પણ તે સમયે નવી બ
 સ્થિતિનો ન થાય. આ અપૂર્વકરણ પહેલાં પણ આત્મા
 વખતે દુઃખી તો કોઈ વખતે દીર્ઘ એમ અનિયમિત સ્થિતિ
 છે પણ અહિં અપૂર્વકરણના પ્રારંભથી તો એવો નિયમજ
 કે દરેક નાના અન્તર્મુદ્વૃત્તિ કાગમાં એકેક સ્થિતિખંડ વિના
 પમાડી અપૂર્વકરણના અન્તર્મુદ્વૃત્તિમાં અનેક હબરો સ્થિતિખ
 વિનાશજ પમાડે, એ આત્માના શુભ અધ્યવસાયનું કાર્ય છે. પુન
 અમેમાગનો સ્થિતિખંડ એ ઉપાડે તે પણ ઉપાડેલા સ્થિતિખંડમાંના
 દરેક સમયમાંથી દોડા દોડા પરમાણુઓ ઉપાડે પણ એકે સમયે
 સર્વ પરમાણુ ઉપાડે નહિ. પુનઃ તે દરેક સમયમાંથી દોડા દોડા
 પરમાણુઓને ઉપાડી તેની શું વ્યવસ્થા કરે? એમ એ પ્રશ્ન
 થાય તો સમાધાન એ છે કે નીચેનો જે સ્થિતિચિત્રામ ખરિત
 નથી થકનો તે સ્થિતિચિત્રામમાં ઉદય સમયથી અન્તર્મુદ્વૃત્તિ
 પર્યન્ત જત દરેક સમયના પરમાણુઓ સાથે મેગવી દે કે જેથી
 કરીને તે થલે કાલે સોમવવા ચોખ પરમાણુઓ હવે અપકાગમાં
 મેગવર્ધ જશે પુનઃ ચંકા થાય કે સ્થિતિ એટલે કર્મનો કાગ,
 અને કાગ તે અપૂર્ણ છે, તો અપૂર્ણ એવા કાગનો ધાતુ શી
 રીતે થાય? એ સંજોગમાં સમાધાન એમ ને

પ્રશ્ન:—હજીયા સ્થિતિજંડમાંના પરમાણુઓને કઈ વિધિથી ઉપાડે ?

ઉત્તર:—પ્રથમ સમયે દરેક સમયમાંથી થોડા થોડા પણ જનંત જનંત કર્મપરમાણુઓ ઉપાડે; બીજે સમયે પ્રથમ સમય કરતાં અસંખ્યગુણુ પરમાણુઓ ઉપાડે, ત્રીજે સમયે તેથી પણ અસંખ્યગુણુ પરમાણુઓ ઉપાડે; એ પ્રમાણે ચઢતી સંખ્યાએ અસંખ્યગુણુ અસંખ્યગુણુ કર્મપરમાણુઓ ગુણુમેલિ ચાતુ રહે ત્યાંસુધી ઉપાડવા કહે.

પ્રશ્ન:—એ વિધિએ પરમાણુઓને ઉપાડી ક્યાં લઈ જાય ?

ઉત્તર:—એ કર્મના પરમાણુઓ ઉપાડે છે તેજ કર્મના ઉદય આવવા યોગ્ય નીચેના સ્થિતિચિન્તાગમાં સ્થાયે.

પ્રશ્ન:—તે સ્થિતિચિન્તાગનું પ્રમાણ કેટલું ?

ઉત્તર:—ઉદય સમયથી એક આવશિકા અને તેથી પણ આગળ એક જનંતર્મુદૂર્ત જેટલું, અર્થાત્ ઉદયાવશિકા સુદ્ધ જનંતર્મુદૂર્ત જેટલું.

પ્રશ્ન:—તે ઉપાડેલા કર્મપરમાણુઓને ઉદય આવવા યોગ્ય નીચેના સ્થિતિચિન્તાગમાં કઈ વિધિએ પ્રસેપે ?

ઉત્તર:—ઉદય સમયમાં જાણ પણ જનંત કર્મપરમાણુઓ પ્રસેપે, તેથી આગળના બીજા સમયમાં તેથી અસંખ્યગુણુ, તેથી આગળના ત્રીજા સમયમાં અસંખ્યગુણુ; એ પ્રમાણે વાતનું જનંતર્મુદૂર્તના જનંત સમય સુધી ચઢતી સંખ્યાએ અસંખ્ય ગુણુ પરમાણુઓ પ્રસેપે. એ પ્રથમ સમયે ઉપાડેલા પરમાણુઓનો પ્રસેપવિધિ કહ્યો, અને એજ પ્રમાણે બીજા સમયે ઉપાડેલા પરમાણુઓનો પ્રસેપવિધિ જલુપે, વાતનું ગુણુમેલિ ચાતુ રહે ત્યાં સુધી દરેક સમયે ઉપાડેલા કર્મપરમાણુઓને એજ વિધિએ પ્રસેપે. અહિં પાછળના સમય જનુક્રમથી લેમ લેમ સવ પામ્યાં જાય તેમ તેમ પરમાણુઓ લેમાં પ્રસેપાય છે તે

ઉદયસ્થિતિવિભાગ કभी કभी થતો જાય પણ આમળા વધતો જાય નહિ.

પ્રશ્ન:—એ પ્રમાણે અનુક્રમે અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણ પરમાણુઓ પ્રસેપવાથી શું ફળ ?

ઉત્તર:—અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયે જેટલા પરમાણુઓ ઉદયમાં આવી નિર્જર્યા દ્વતા તેથી બીજે સમયે અસંખ્યગુણ પરમાણુઓ ઉદયમાં આવી નિર્જરે, તેથી પણ અસંખ્યગુણ પરમાણુઓ ત્રીજે સમયે નિર્જરે, એ પ્રમાણે અપૂર્વકરણાદિરૂપ વિશુદ્ધ પરિણામ જ્યાં સુધી વધતો ને વધતો રહે ત્યાં સુધી કર્મપરમાણુઓ પણ વધતા ને વધતા ઉદયમાં આવી ક્ષય પામતા જાય. અહિં આત્મવિશુદ્ધિ દરેક સમયે અનંતગુણ અનંતગુણ વધતી જાય તેમ તેમ કર્મપરમાણુઓ પણ અસંખ્યગુણ અસંખ્ય ગુણ ઉદયમાં આવી ક્ષય પામતા જાય એ ગુણધેણિનું ફળ છે.

પ્રશ્ન:—ગુણધેણિ ક્યારે ક્યારે થાય ?

ઉત્તર:—સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિ વિનેરે અગીયાર વખતે ગુણધેણિ થાય છે, તે અપેક્ષાએ અગીયાર ગુણધેણિ કહેવાય છે. તે અગીયાર ગુણધેણિનું વિશેષ વર્ણન કર્મપ્રવૃત્ત્યાદિ અંશથી બાજવું. પુનઃ શ્રી આચારાંગ સૂત્રમાં સમ્યક્ત્વની સાત ગુણધેણિ અને દેશ વિરત્યાદિની ત્રણ ત્રણ વિનેરે વિનેરે રીતે છવીસ લગભગ ગુણધેણિયો દર્શાવી છે. તે શ્રી આચારાંગ સૂત્રથી બાજવી.

પ્રશ્ન:—ચાતુ અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાન સંબંધિ ગુણધેણિ અગીયાર ગુણધેણિમાંથી કર્મ ગુણધેણિ કહેવાય ?

ઉત્તર:—ઉપશમક વા કષપક એ બેમાંની કૃત્યપણ એક ગુણધેણિ કહેવાય. કારણ કે ઉપશમધેણિના જીવને એ ગુણસ્થાને ઉપશમક ગુણધેણિ, અને કષપકધેણિના જીવને એ ગુણસ્થાને કષપકગુણધેણિ કહેવાય.

નુત્તમક્રમ—જંધાની ગુણ પ્રવૃત્તિમાં નહિ જંધાની અગુણ પ્રવૃત્તિમાં પરમાણુઓ પ્રતિ સમય અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણ

વૃદ્ધિએ સંક્રમાવી પરપ્રકૃતિરૂપ કરી દેવાં તે ગુણસંગ્રમ કહેવાય. શુભ્રેષુ અને શુભ્રસંક્રમ એ બેમાં ગુણ ગળેનો અર્થ “અસંખ્ય શુભ્ર” બાલુવે.

પ્રશ્ન:—શુભ્રસંક્રમથી સંક્રમાવેલાં કર્મપરમાણુઓ અન્ય કર્મરૂપે પરિણમીને પણ કર્મરૂપે તો રહ્યાં તો શુભ્રસંક્રમથી આત્માને કર્મક્ષય કરવા સંબંધિ શો લાભ થયો ?

ઉત્તર:—શુભ્રસંક્રમ વડે સંક્રમના પરમાણુઓ શુભ્ર પ્રકૃતિરૂપે પરિણમે છે, અને બધાવી શુભ્ર પ્રકૃતિઓ આત્માના વિશુદ્ધ પરિણામની વૃદ્ધિમાં ઉપધાતક નથી એ પ્રમાણે વિશુદ્ધ પરિણામમાં ઉપધાતક અશુભ કર્મના પરમાણુઓ ઓછા થવાથી આત્માને શુભ્રવૃદ્ધિમાં વધારવારૂપ લાભની પ્રાપ્તિ છે.

એ શુભ્રસંક્રમ કપ્પ કપ્પ પ્રકૃતિઓનો કપ્પ પ્રકૃતિઓમાં થા છે, તે સંબંધિ વિશેષતા કર્મપ્રકૃત્યાદિ અંચથી બાલુવી તથા અપૂર્વકરણથી પેલાના વખતમાં આત્મા કર્મની સ્થિતિ કાચ અધિક તો કાચ હીન એમ અનિયમિતપણે બાંધતો હતો પણ હવે અપૂર્વકરણ પ્રથમ સમયથી તો દર અન્તર્મુદૂર્ત પર્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ ન્યૂન ન્યૂન બાંધ્યા કરે, અર્થાત્ અપૂર્વકરણના કાગમાં પેલા નાના અન્તર્મુદૂર્તમાં પ્રથમ કક્ષા પર્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ ન્યૂન ન્યૂન બાંધ્યા કરે, ત્યારબાદ બીજા અન્તર્મુદૂર્તમાં પર્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ ન્યૂનસ્થિતિ બાંધ્યા કરે, એ પ્રમાણે અપૂર્વકરણના કાગમાં હજારો નવા નવા સ્થિતિગથ પ્રાપ્ત થાય એ પ્રમાણે અનિયમિત રીતે દર અન્તર્મુદૂર્ત ન્યૂન ન્યૂન સ્થિતિગથ પ્રાપ્ત થાય એનું નામ અપૂર્વ સ્થિતિગથ અથવા અનિયમ સ્થિતિગથ તરીકે અન્ય સ્થિતિગથ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન:—એ પ્રમાણે ન્યૂન ન્યૂન સ્થિતિ બાંધવાનું કારણ શું ?

ઉત્તર:—શુભ્રાશુભ્ર સિવાય સર્વ કર્મની સ્થિતિઓ બાંધવામાં ની મુખ્યતા છે, એટલે કાચ અધિક હોય તો અધિક

સ્થિતિ બંધાય અને કષાય ન્યૂન હોય તો ન્યૂન સ્થિતિ બંધાય, માટે આ અપૂર્વકરણમાં આત્મપરિણામની વિશુદ્ધિ હોવાથી કષાય મંદ મંદ થતો જાય છે, તેથી સ્થિતિ પણ કમી કમી બંધાતી જાય છે. અને શુભાયુધ્યની સ્થિતિમાં કષાયની મુખ્યતા નહિ પણ વિશુદ્ધિની મુખ્યતા હોવાથી અધિક વિશુદ્ધિએ અધિક શુભાયુધ્યસ્થિતિ બંધાય છે. અને અદ્ય વિશુદ્ધિએ શુભાયુધ્યની અદ્યસ્થિતિ બંધાય છે.

એ પ્રમાણે પાંચે કરણો અહિં અપૂર્વ કરવાથી આ શુભસ્થાનનું નામ અપૂર્વકરણ યથાર્થ છે. પુનઃ આ શુભસ્થાનનું બીજું નામ નિવૃત્તિ વાદર સંપ્રગય છે; નિવૃત્તિ એટલે અધ્યવસાયોની તારતમ્યના-દેરકારી આ શુભસ્થાને છે, એટલે આ શુભસ્થાનના પ્રથમાદિ સમયમાં અનેક જીવો વર્તતા હોય 'તો તે દરેક જીવના અધ્યવસાય જુદા જુદા હોય પણ સરખા ન હોય'. માટે નિવૃત્તિ, અને અહિં સંપ્રગય એટલે કષાય પણ વાદર એટલે સ્થળ છે તેથી આ શુભસ્થાનનું "નિવૃત્તિ વાદર સંપ્રગય" નામ પણ યથાર્થ છે.

૧ આસાર્ય એ છે કે અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમય કરતાં બીજા સમયની વિશુદ્ધિ અનંતગુણ, તેથી ત્રીજા સમયની વિશુદ્ધિ અનંતગુણ, તેથી ચોથા સમયની વિશુદ્ધિ અનંતગુણ, એ પ્રમાણે અપૂર્વકરણના અનંત સમય મુધી ના સમય કરતાં ૫૨ સમયમાં અનંતગુણ વિશુદ્ધિ જાયતી. એ ઉપાધિ વિશુદ્ધિ કરી ૬૨ નિવૃત્તિવિશુદ્ધિ આ પ્રમાણે-અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયે અધ્યવસાય એટલે જીવ નર નરખા અધ્યવસાયનાં ન હોય પણ કીર્તિવિક્ર અધ્યવસાયનાં હોય, અથવા ધારો કે અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયમાં અનંતગુણ જીવો અને ત્રીજા સમયમાં અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયમાં અનંતગુણ નિવૃત્તિ જીવો પણ હોય એટલે, એ પ્રમાણે દ્વિતીય સમયમાં ૩૨ગુણ એટલે જીવના અધ્યવસાયો પણ જીવ જીવ હોય છે. વારુ એવી નિર્વૃત્તિસ્થિતિ અપૂર્વકરણના અનંત સમય મુધી જાયતી, એ નિર્વૃત્તિ સ્થિતિનાં અનંત એ શુભસ્થાનનું નામ નિવૃત્તિજગ્ગ કહી યથાર્થ, પણ ઉપાધિ વિશુદ્ધિને અનંત.

૧ અનિવૃત્તિ કરણ—નિવૃત્તિ એટલે અધ્યવસાયોની વ્ય-
વૃત્તિ અર્થાત્ દેરકારી તે જોમાં નથી એવા કરણ એટલે આત્મ-
પરિણામવાળું જે ગુણસ્થાન તે અનિવૃત્તિકરણ ગુણસ્થાન
કહેવાય. કારણકે આ ગુણસ્થાનના પ્રથમ સમયમાં અનેક જીવો
વર્તતા હોય તો તે દરેકના અધ્યવસાય એક સરખા હોય છે,
બીજા સમયમાં વર્તતા અનેક જીવોના અધ્યવસાય પણ સર્વના
એક સરખા હોય છે; આ પ્રમાણે અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનના જેટલા
સમય તેટલા સમય સુધી તિર્યગ્ અધ્યવસાયો સર્વ જીવોના

૨. અપૂર્વ અથવા અનિગ્નિ દરજ્જાના અન્નમુદ્દા કાગના અસ-
પ સમયોને અનુક્રમે નંબરવાર ઉચ્ચાધ: સ્થાપીએ, અને તે દરેક નંબરની
જે જીવોની સખ્યા તીર્થોપક્ષિએ સ્થાપીએ, ત્યારબાદ ઉચ્ચાધ:
પક્ષા દરેક સમયોની પરસ્પર વિમુદ્ધિ તપાસીએ તો અર્નનમુજી વીનાપિક
ક્રમ પડે, અને દરેક સમયવર્તિ નીર્થોપક્ષિએ સ્થાપેલા જીવોની
વિમુદ્ધિ તપાસીએ તો અપૂર્વદરજ્જા અને તે એક સમયવર્તિ જીવોમાં
પરસ્પર વિમુદ્ધિ હોય, અને અનિગ્નિમાં મ. ને એક સમય
જીવોમાં પરસ્પર એક સમય વિમુદ્ધિ તે જ અધ્યવસાય નીચે પ્રમાણે—

અપૂર્વદરજ્જામાં

જીવો.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

અનિગ્નિદરજ્જામાં

જીવો.

નંબર	જીવો
૧
૨
૩
૪
૫

જીવોના અપૂર્વદરજ્જામાં અને અનિગ્નિમાં તે અપૂર્વદરજ્જા

ઉત્તર:—અનિવૃત્તિ ગુણુસ્થાનમાં વર્તતી વખતે લોભ કપાયને મૂકમ કયો છે, તે સૂક્ષ્મ કરેલા લોભ કપાયનું આ ગુણુસ્થાનમાં વેદન હોય છે.

પ્રશ્ન.—કુદ્દા લોભનેજ મૂકમ કરે, અને ઘીઝા કપાયેને મૂકમ ન કરે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર:—કપાયનો ઉદય વિચ્છેદ કરતાં કરતાં જે કપાયનો નેત્રલો ભાગ છેડતી વખતે રહી જાય તે કપાયનો તેટલોજ ભાગ કિટ્ટિકન્નણરૂપ આત્મપરિણામવટે સૂક્ષ્મ થઈ જાય, અને ત્યાર-માઠ ઉદયમાં આવે, માટે અનિવૃત્તિના છેડલા ભાગમાં માત્ર લોભ કપાયજ બાકી રહ્યો હોય છે, જેથી તેનીજ કિટ્ટિ થઈ મૂકમ થાય છે.

પ્રશ્ન.—કપાયની કિટ્ટિ થવી અથવા સૂક્ષ્મ થવું તે શું ?

ઉત્તર.—લોભના રસસ્પર્ધકો અને વર્ગજાઓ જે પ્રથમ અનુક્રમે અંકાધિક વૃદ્ધિએ હૂતી તે વર્ગજાઓનો અનુક્રમ તુટી જાય તેવા પ્રકારે લોભનો રસ ઘટાડવો તેનું નામ લોભની કિટ્ટિ હરી અથવા લોભ સૂક્ષ્મ કયો એમ કહી શકાય.

પ્રશ્ન:—એ પ્રમાણે લોભને કિટ્ટિરૂપ કરી ઉદયમાં આણવાથી આત્માને કેા લાભ પ્રાપ્ત થાય છે ?

જ્ઞાન મુખી સ્થળ કપાય ઉદયમાં હોય ત્યાં મુખી બીજે નવો કપાય બધાવા કરે છે, અને સૂક્ષ્મ કપાયના ઉદયથી નવો કપાય આત્માની સાથે બંધાય નહિ એ લાભ છે.

૧૧ ઉપશાન્ત મોહ—જે ગુણુસ્થાને કોઈ પણ મોહનીયને નાદય તથા પ્રદેશોદય જન્મે ન હોય પણ સત્તા અવસ્થ હોય તેવા પરિણામવાળા ગુણુસ્થાનનું નામ ઉપશાન્ત મોહ છે. મોહનીય બહારીય છે, તેમંથી અનંતાનુગ્રામી ચારની ઉપશાન્તિ થાયે, ત્યમે, છદ્દે કે સાતમે ગુણુસ્થાને થાય; કેટલાક આચાર્યોનો અ-ભિપ્રાય એવો છે કે એ સ્થાને અનન્યાનુગ્રામિ ઉપશાન્ત કરે

એમ નહિ પણ વિસંયોજના કરી જાત્રગ વડે, તેમાં વિસંયોજના
 એટલે અનંતાનુગ્રાહીનો એવો કાય કરવો કે પુનઃ કોઈવાર
 અનંતાનુગ્રાહિ બાંધવાનો અવસર આવે, કારણકે અનંતાનુ-
 ગ્રાહિનું બીજ મિથ્યાત્વ છે, માટે મિથ્યાત્વનો કાય ન થાય ત્યાં
 સુધી અનંતાનુગ્રાહીનો પ્રથમ કરેલો કાય તે તેના બીજમૂળ
 છે, અને અનંતાનુગ્રાહિનો કાય કરીને એ તેના બીજમૂળ
 મિથ્યાત્વનો કાય પણ કરે તો પુનઃ કોઈપણ કાળે અનંતાનુગ્રાહિ
 બાંધાય નહિ, એવા કાયનું નામજ વાસ્તવિક કાય છે. એ પ્રમાણે
 અનંતાનુગ્રાહિની વિસંયોજના અથવા ઉપચાન્તિ ચતુર્થાદિથી
 સાતમા શુદ્ધસ્થાનમાંના કોઈપણ એક શુદ્ધસ્થાનમાં થયેલી હોય છે.
 તથા ત્રણ મોહનીયની ઉપચાન્તિ વા કાય સાતમે શુદ્ધસ્થાને
 થયેલ હોય છે, તથા નપુંસકવેદ, સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ, હાસ્યાદિ ૭
 સંવ્યવહન લોભ સિવાયના યથાસંલગ્ન પ્રદેશોદયી અને રસોદયી
 અગ્રીયાર કાય, એ બીજા પ્રકૃતિઓ નવમે શુદ્ધસ્થાને ઉપચા-
 કરી દશમાને અન્તે સંવ્યવહન લોભ ઉપચાન્ત થાય, એ પ્રમાણે
 અઠ્ઠાવીસ મોહનીય ઉપચાન્ત થવાથી આ અગ્રીઆરમા શુદ્ધસ્થાને
 કોઈપણ કાયનો વિષાકોદય વા પ્રદેશોદય હોય નહિ.

પુનઃ આ શુદ્ધસ્થાને આવેલા સર્વ છવે અવરજ પતિત
 કાય છે, તેઓ આયુષ્યની સમાપ્તિના કારણથી પડે તો અવરજ
 અનુસાર દેવ થાય, જેથી એકદમ ઘોષે શુદ્ધસ્થાને આવે, અને
 ઉપચાન્ત મોહનો અન્તર્દૃષ્ટિ પ્રમાણ કાળ કાય થવાના કારણથી
 મરણ પડે તો જેવી રીતે ચદયો હતો તેવી રીતે પતિત કર્મ
 સાતમે શુદ્ધસ્થાને આવી પુનઃ ઉપચાન્તેષ્વિમારણે અથવા
 કોલેષિમારણે, અને કોઈ એવ પડતો પડતો મિથ્યાત્વે પણ
 પડે, અને ત્યાંથી મરણ પામી નરકનિગ્રોહમાં અનંત સંસાર
 રહ્યો. કારણકે ઉપચાન્ત યથાજ્ઞાત ચારીત્રી, મનઃપરિવ-
 આહારકર્મચારી, અને કૌટ પૂર્વધર જેવા મહાત્માઓ
 પ્રમાણે વધુમાં વધુ અર્થ પુરૂષ પરાવર્તિ એટલે અનંત



પર્યન અને કાયા એ ત્રણે યોગ હોય તે આ સુખસ્થાને આઠ
 સમય પ્રમાણ કેવડીમુદ્રાના થયા બાદ અનર્મુદ નીકળે
 પૂર્વેના ત્રણ યોગને નિરોધ-અટકાવ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે, તે
 આત્મિક પ્રયત્નથી ત્રણ યોગની રોધનક્રિયા ચાલતી હોય તે
 દરમિયાનમાં આત્મિક પ્રયત્નપરે અત્યંત પ્રદેશો પિડિત થયા
 મરે છે, તે અત્યંત પ્રદેશો પ્રથમ કેટલેક ઠેકાણે એટલે ઠંડ,
 ઉદર અને હાડ વિગેરેના પોલાણ સ્થાનેમાં નહોતા, તેથી આ
 આ ધનરૂપ નહોતો તે હવે આ પ્રયત્નપરે ધનરૂપ થયા મરે
 છે, એટલે ઉદરાર્ધ પોલાણ બાગોપૂગવા માટે જે નેશી અ.માની
 પ્રથમ ઉચ્ચાર્ધ વિગેરે જે ધરીત પ્રમાણ હતી તે હવે પીર પીઃ
 સક્રિયાનાં કે પ્રમાણ એટલે નવ હાથની હાથ તે ૭ હાથની
 અને એ હાથની હાથ તો એક હાથ આઠ અંગુલી થાય છે, અને
 વધુમાં વધુ પાંચસે ધનુષ્યની હોય તો ત્રણસે તેથીય ધનુષ્ય એક
 હાથ આઠ આંગળ જેટલી રહે અને એથી વધુ ઉચ્ચાર્ધના મિત્ર
 થઈ શકે નહિ, કારણકે મિત્રે જનાર એવો કમીમ. કમી જે
 હાથની અને વધુમાં વધુ પાંચસે ધનુષ્ય ઉચ્ચાર્ધના હાથ એવો
 કુદરતી નિયમ છે. એ પ્રમાણે આ.મા કે એટલે થયા બાદ યોગ
 નિરોધ થયા આ.મા ચે.અમરૂતિરહિત થવાથી કમનો સર્વથા
 અનુષ્ઠ થાય છે, અર્થાત્ કમ જા.પી થાયો નથી, અને તે યોગ
 રહિત થવાથી આમળ કહેવાનું અરોગીકેવલો સુખસ્થાન પ્રાપ્ત થયું
 જેમ કહેવાય

૧૪ પ્રયોગી જેવળો—ઉપર, કદા પ્રમાણે યોગરહિત
 જેવા જેવડી ભજવાન બહિં અરોગી જેવડી કહેવાય છે. આ
 સ્થાને મન, વચન અને કાયાના યોગ-અપાર છે નહિ અને
 અપાર છે તેથી આ સુખસ્થાનનું નામ અરોગી જેવડી છે.

પ્રથમ—સર્વથા યોગરહિત આ.મા પિડાના ઉપરોચ્ચ
 મુદ્રાનાં રમણ કરે ત્યારે તે ઉપરોચ્ચમુદ્રા રૂપ આ.મા
 ની અરોગી બહિં અરોગીયુગ્મ નહિ

ઉત્તર:—યોગ એ પ્રકારના છે, પ્રથમ સકરણયોગ, અને બીજો અકરણયોગ. તેમાં આત્મા પોતાના જ્ઞાન દર્શનાદિ ઉપયોગરૂપ ક્રિયામાં મન વચન અને કાયાના બાહ્ય પુદ્ગલોના નિમિત્ત વિના સ્વાભાવિક આત્મક્રિયામાં પ્રવૃત્ત થાય તે અકરણ યોગ, અને કરણ એટલે મન વચન અને કાયાના પુદ્ગલોને અવતંબીને થતો આત્મઆપાર તે સકરણયોગ છે, તેમાં સયોગી કેવળીને જ્ઞાન દર્શનાદિ ઉપયોગપ્રવૃત્તિમાં અકરણ યોગ, અને અનુત્તર દેવને જવામ આપવો-દેશના આપવી તથા ગમનાગમનાદિ ક્રિયા કરવામાં સકરણ યોગ છે, એ પ્રમાણે અયોગી કેવળી ભગવાનને કરણયોગની અપેક્ષાએ જ યોગનો અભાવ ગણેલો છે, ને તેથી અયોગી ગણાય. પરંતુ અકરણયોગ છતાં પણ તે સ્વાભાવિક હોવાથી તે યોગનો અર્હિ મુખ્ય અધિકાર નથી માટે સયોગી ન કહેવાય. બીજા સર્વ છત્રસ્થાને સર્વ રીતે એક સકરણ યોગ ગણાય કારણકે છત્રસ્થની જ્ઞાનાદિ પ્રવૃત્તિ પણ ક્ષાયોપશમિક હોવાથી કર્મપુદ્ગલના અવતંબનવાળી અને મનપુદ્ગલોના અવતંબનવાળી છે આ ગુણસ્થાને સમુદ્ધિજનક્રિયાઅપ્રતિપાતિ નામે શુકલધ્યાનનો વ્યથા ભેદ ધ્યાનરૂપે હોય છે, અને આત્મા યોગ રહિત હોવાથી (મેઢવત્ નિષ્પ્રકંપ-અચર અવસ્થાવાળો હોવાથી) આ ગુણસ્થાનમાં વર્તતો આત્મા, શૈલ એટલે પર્વત, તેનો ફેંચ એટલે નાયક જે મેઢ પર્વત તે સરખો કરણ એટલે પરિભ્રમવાળો હોવાથી શૈલેશીકરણ યુક્ત ગણાય છે. આત્મ અચળ ધ્યાન પૂર્ય દ્રવ્ય સ્વરૂપના હૃદયાર કાળપ્રમાણ (અન્તર્મુદૂર્ત) હોય છે, ત્યારમાઠ બાકી રહેલાં ચારે અધાતિ કર્મનો સર્વથા હાથ કરી આત્મા એક સમયની અનુપ્રાપ્તિ ઉર્ધ્વ ગતિએ ઉર્ધ્વ લોકમાં

૧. ખુબ કેન્દ્રવત્ પદ વળે નવન કર્યાં સિવા મીઠા મનિ કરી તે જમ્બુદ્વિપિ દેહવ અર્હિ નિશાન્ના જે મમરે ઉર્ધ્વ લોક તરફ નીકળે તે નવન વળે રહેવા પર્મનિશાવ, અપર્મનિશાવ, આનન્દનિશાવ અને અનન્દ દુષ્ટવન્દ દેહવ તથા રહેવ અપર્મ સિવા મનવ

ક'પત્તપ્રાશ્નભાષા નામની સિદ્ધિલાથી ઉપર એક યોગન દ્વર
લોકાન્તે અહિંના આકાર પ્રમાણે અનંતકાળ મુખી સ્થિર થાય છે.

યુગસ્થાન કાલ-મિથ્યાત્વ યુગસ્થાનનો કાળ સાદિસાન્ત,
અનાદિસાન્ત અને અનાદિઅનંત એમ ત્રણ રીતે છે, તેમાં અ-
ભવ્ય હવેને અનાદિ કાળથી મિથ્યાત્વ છે, અને અનંતકાળ મુખી
રહેવાનું છે, કારણકે અભવ્ય હવે મોક્ષપ્રાપ્તિને અયોગ્ય હોવાથી
કોઈપણ કાળે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરી ચકતો નથી, તેથી એક અથવા
અનેક અભવ્ય હવેને આદિને મિથ્યાત્વ કાળ અનાદિ અનંત
મણાય, તથા જે અભવ્ય હવે અવિધ્યકાળમાં કોઈપણ કાળે સમ્યક્ત્વ
પ્રાપ્ત કરશે ત્રણ પહેલાં કોઈ વખત પ્રાપ્ત કર્યું નથી તેવા અભવ્ય
હવેની અપેક્ષાએ મિથ્યાત્વકાળ અનાદિ સાન્ત મણાય, અને જે
અભવ્ય હવે પ્રથમ સમ્યક્ત્વ પામી રૂઝ્યા છે ત્રણ પતિત થઈ
પુનઃ મિથ્યાત્વે આવ્યા છે, તે હવે પુનઃ અવ્યવસ્થી અનંતરૂઢિ.

૨. એમ કહેવું તે યોગની અતિ સીધા-રુચક છે, કારણકે અભવ્ય રહેલા
આકારો પ્રવેશને સ્વયંને સ્વયંને આત્મા અને હરે તે હરેકે દેશને
એક સમય સમુદાય ત્રણ અમર્યાદા સમય વીતી નહીં અને સ્વયંને
એક સમયથી અભવ્ય કાળવારે તે આત્મા સમય નહીં વગર આ સ્વયં
કાળ તે સ્વયંને અભવ્યવારે અભવ્યે ત્રણ સમુદાયના નહીં એમ
અભવ્ય અભિન્યા આકારમાંથી એકાદ અભવ્ય પમાર કરીએ તે દાવમાં
એક સમય સમુદાય નહીં તે નહીં તે નહીં અભવ્યે અભવ્યે ત્રણ સ્વયંને
અભવ્યે દાદ તે નહીં હોવાથી, એ અભવ્યે સ્વયંને સ્વયંને સ્વયંને
અને એક સમય અભવ્ય ત્રણ દાદ તે તે અભવ્યે સ્વયંને સ્વયંને
દાદ, તેણે અભવ્યે સ્વયંને સ્વયંને અભવ્યે સ્વયંને સ્વયંને
ત્રણે જે અભવ્યે છે તે અભવ્યે અભવ્યે એમ છે.

૨. કહે, હવે, એકે, પદાભવ્યે કોઈપણ આકારે રહેલો આ
આકારમાં અહિંથી સિદ્ધિ થવ તેણે તેનો આકાર સિદ્ધિસ્થાનમાં
એમાં અભવ્યે દેશાર અભવ્ય નહીં કારણકે પ્રવેશવેળા આકાર-
આકારના આકારને દેશારમાં કોઈપણ અભવ્યે અભવ્યે
અભવ્યે રહે સિદ્ધિ અભવ્યે આકાર દેશ હો છે.

કાળે અને ઉત્કૃષ્ટથી અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત જેટલા અનંતકાળે પણ સમ્યક્ત્વ પામી મિથ્યાત્વનો અન્ત કરશે, માટે તેવા પ્રાપ્ત સમ્યક્ત્વ ભવ્ય જીવોની અપેક્ષાએ મિથ્યાત્વકાળ સાદિ મ્નાન્ત છે. કારણકે એવા જીવોને મિથ્યાત્વપ્રાપ્તિનો પ્રારંભ છે, તે કારણથી જ્ઞાતિ અને કૌર્મક કાળે તેનો અન્ત થવાનો છે તેથી સાગ્ત કહેવાય. વળી અનાદિનિગોદમાં વસનારા ભવ્ય જીવો કેટલાએક એવા છે કે કોઈપણ કાળે નિગોદમાંથી નિકળવાના નથી તેવા ભવ્યોની અપેક્ષાએ પણ મિથ્યાત્વકાળ અભવ્ય સરખો અનાદિ અનંત જાણવો.

સારવાદન ગુણસ્થાનનો કાળ કમીમાં કમી એક સમયનો અને વધુમાં વધુ છ આવલિકા જેટલો છે, મિથ્ય ગુણસ્થાનનો કાળ જથ્થાથી અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ અન્તર્મુદૂર્તનો છે, સમ્યક્ત્વ ગુણસ્થાનનો કાળ જથ્થાથી અન્તર્મુદૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી વધિક તેત્રીય સાગરોપમ છે તે નીચે પ્રમાણે છે. મનુષ્ય ભવમાં કુપશમશ્રેણિ પ્રાપ્ત કરેલ યુનિ તેજ શ્રેણિમાં મરણ પામે તો અવશ્ય અનુત્તરદેવ થાય, તો શ્રેણિવળતે આડમું, નવમું, દશમું કે અગ્નીપારમું એ ચારમાંનું કોઈ એક ગુણસ્થાન હતું, તે ગુણસ્થાનને મરણ વળતે ત્યાગ કરી યોથું ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું, તે અનુત્તર દેવના તેત્રીય સાગરોપમ પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય સુધી ટકે. ત્યારબાદ પુનઃ યોથા ગુણસ્થાન સહિત મનુષ્ય ભવમાંજ ઉત્પન્ન થઈ ત્યારે દેશવિરત્યાદિ સર્વ ગુણસ્થાનોમાંનું કોઈ ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત કરે તે પ્રસંગે યોથું ગુણસ્થાન પડતાઈ ને પાંચમું વિગેરે પ્રાપ્ત થાય માટે તેત્રીય સાગરોપમ અને મનુષ્ય ભવ સંબંધિ વધિક કાળ સુધી યોથું ગુણસ્થાન^૧ ટકી શકે.

૧. સમ્યક્ત્વનો કાળ જો કે જસઃ સાગરોપમથી વધિક છે જતાં નમ્યક્ત્વમાં અનેક ગુણસ્થાનો અન્તર્જાત થાય છે, માટે સમ્યક્ત્વનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ જસઃ સાગરોપમ વધિક છે, પરંતુ સમ્યક્ત્વ ગુણસ્થાનનો પ્રાગ વધિક તેત્રીય સાગરોપમનો દોષ.

પાંચમા દેશવિરતિ શુભસ્થાનનો કાગળ જ્યનથી એક અન્તર્મુદ્દર્શ અને ઉત્કૃષ્ટથી કહેંક ન્યૂન પૂર્વકોડ વર્ષનો છે, તે નીચે પ્રમાણે—દેશવિરતિ શુભસ્થાન પૂર્વકોડ વર્ષાયુષ્યવાળો સંતિ મનુષ્ય એવા સંજિતિર્વચ પ્રાપ્ત કરી શકે, એથી અધિક આયુષ્યવાળાને દેશવિરત્યાદિ કોઈપણ શુભસ્થાન સંભવે નહિ. તે પણ નાન માસ ગર્ભમાં રહી જન્મ્યાનાઠ આઠ વર્ષની વયે દેશવિરતિ પામી શકે, પરંતુ તેથી કમી વયવાળો મનુષ્ય કે તિર્વચ દેશવિરતિ ન પામે, માટે એ આઠ વર્ષ ને સાન માસ ન્યૂન પૂર્વકોડ વર્ષ દેશવિરતિ શુભસ્થાનનો કાગળ ઉત્કૃષ્ટ બહુવેલ.

સર્વવિરતિ (અમત) શુભસ્થાનનો કાગળ જ્યનથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી કહેંક ન્યૂન પૂર્વકોડ વર્ષનો છે, ત્હેમી ન્યૂનતા પૂર્વોક્તારીતે આઠ વર્ષ સાત માસ પ્રમાણ બહુવી પુનઃથી અમવતીસુત્રની વૃત્તિમાં આ શુભસ્થાનનો કાગળ ઉત્કૃષ્ટથી પણ અન્તર્મુદ્દર્શ કહ્યો છે. એ જન્મ્યાનાઠ આઠ વર્ષની વયે ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરનાર મનુષ્ય અન્તર્મુદ્દર્શ અમત હોય અને અન્તર્મુદ્દર્શ અમત હોય એ પ્રમાણે અમત અને અમત શુભસ્થાન દેશન પૂર્વકોડ વર્ષ યુધી વારંવાર પડતાયા કરે, તેમ અમતનું અન્તર્મુદ્દર્શ નાનું અને અમતનું અન્તર્મુદ્દર્શ ઘણું મોટું હોય છે, તેથી અમતપણાનાં સર્વ અન્તર્મુદ્દર્શો એકત્ર કરતા દેશન પૂર્વકોડ વર્ષ એટલો મગ થાય, અને અમતપણાનાં સર્વ અન્તર્મુદ્દર્શ એકત્ર કરતાં અતિ અટપકાગ^૧ થાય. વળી એક

- ૧ એવાસી સાતવે વર્ષ કરી કોડયા યુધુના પૂર્વકોડ વર્ષન.
 ૨ મેવા (૭૦૫૧..... વર્ષ) આરે
 ૩ સાધારણ સમય પ્રમાણે એમ છે કે અમતનાં સર્વ અન્તર્મુદ્દર્શો એકત્ર કરતાં પણ અન્તર્મુદ્દર્શ કાગ થાય પણ કો બહુકુલ કરે તે સમય પુનઃ ગેટલાનું કહેવું એમ છે કે અન્તર્મુદ્દર્શથી અધિક કાગ થતાં મતથી અમતને ને ન અથ તો અમતથી નીચેનું શુભસ્થાન પામે. એથી અમતનાં પ્રમાણપ્રમાણ સંજિતિ વિચાર કરતાં દેશન પૂર્વકોડ વર્ષ પ્રમાણ સમયે વધારે સુચક પડે છે.

સમયમાત્ર સર્વવિરતિ ગુણસ્થાન સ્પર્શ્યાબાદ તુર્ત મરણ પામે તો સર્વવિરતિ ગુણસ્થાનનો કાળ એક સમય હોય છે.

અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનનો કાળ જઘન્યથી (મરણ પામે તો) એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુદ્ધર્તનો છે, અન્તર્મુદ્ધર્ત્યાદ પતિત થઈ પ્રમત્તે જાય અથવા તો અતિવિશુદ્ધતાથી શ્રેણિ પ્રારંભી આડમે ગુણસ્થાને જાય. તથા આડ નવ દશ અગીયાર એ ચારે ગુણસ્થાનનો કાળ જઘન્ય એક સમય તે મરણની અપેક્ષાએ, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુદ્ધર્તનો કાળ જાણવો. બારમા ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનનો કાળ જઘન્યથી વા ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુદ્ધર્તનો છે. તેરમા સયોગીકેવળી ગુણસ્થાનનો કાળ જઘન્ય અન્તર્મુદ્ધર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વકોડ વર્ષનો છે. તે આઠ વર્ષની વયે કેવળજ્ઞાન પામનાર જીવની અપેક્ષાએ, તથા ચૌદમા ગુણસ્થાનનો જઘન્ય વા ઉત્કૃષ્ટકાળ પાંચ દૂસ્વસ્વરના ઉચ્ચાર કાળ પ્રમાણ અન્તર્મુદ્ધર્ત બેટલો છે.

ગુણસ્થાનની પરમવગતિ—મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન, અને સમ્યક્ત્વ એ ત્રણ ગુણસ્થાન જીવની સાથે પરભવમા જઈ શકે છે, અને શેષ ગુણસ્થાનો તે ભવમાંજ વિલય પામે છે.

ગુણસ્થાનમાં મરણ—મિથ્ર, ક્ષીણમોહ અને સયોગી કેવળી એ ત્રણ ગુણસ્થાનમાં જીવ મરણ ન પામે, બાકીના અગીયાર ગુણસ્થાનમાં જીવનું મરણ થાય છે. એ પ્રમાણે ગુણસ્થાન સંબંધિ સંક્ષિપ્ત વિવેચન કર્યું, અને વિશેષ જ્ઞાનમુખે શાસ્ત્રાન્તરથી વિશેષ સ્વરૂપ જાણવું.

(૧૭) જીવ ભેદ ૧૪-૫૬૩—સંસારી જીવોના ચૌદ અથવા પાંચસોત્રેસડ ભેદ થાય છે, જોકે સંસારી જીવના ભેદ જ્ઞાત્રમાં બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, એમ અનેક રીતે ગણાયા છે, પણ ચાતુ મંથમાં જઘન્યથી ચૌદ અને ઉત્કૃષ્ટથી પાંચસે ત્રેસડ ભેદ ગણ્યા છે, કારણકે નવનાત્વમાં જીવના ચૌદ ભેદ કહ્યા છે, અને યોધા કર્મમંથમાં પણ ગુણસ્થાનાદિકની પ્રાપ્તિ ચૌદ જીવભેદને આગ્રિને કરી છે, તથા ૫૬૩ ભેદ વધુમાં વધુ જીવવિચારાદિ પ્રકરણોમાં મંદુલ કર્યા છે. તેમાં પ્રથમ ચૌદ ભેદ નીચે પ્રમાણે છે—

- ૧ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય,
- ૨ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય,
- ૩ અપર્યાપ્ત બાહર એકેન્દ્રિય,
- ૪ પર્યાપ્ત બાહર એકેન્દ્રિય,
- ૫ અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય,
- ૬ પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય,
- ૭ અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિય,

- ૮ પર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિય,
- ૯ અપર્યાપ્ત ચતુરિન્દ્રિય,
- ૧૦ પર્યાપ્ત ચતુરિન્દ્રિય,
- ૧૧ અપર્યાપ્ત અસંતિ પંચેન્દ્રિય,
- ૧૨ પર્યાપ્ત અસંતિ પંચેન્દ્રિય,
- ૧૩ અપર્યાપ્ત સંતિ પંચેન્દ્રિય,
- ૧૪ પર્યાપ્ત સંતિ પંચેન્દ્રિય,

ઉપરોક્ત એકોમંથી જે છવો વસ્તુમાણ સ્વયંભ્ય પર્યાપ્તિએ પૂર્ણ કર્યા વિના મરણ પામે તો તે છવો અપર્યાપ્ત કહેવાય અને સ્વયંભ્ય પર્યાપ્તિએ પૂર્ણ કર્યાબાદ મરણ પામે તો તે છવો અપર્યાપ્ત કહેવાય તેમજ જે છવો વસ્તુ પ્રમાણુમ એકત્ર વધા છતાં પણ વધુ આદિ ઈન્દ્રિયોને આદ્ય ન થાય તેજા છવો સૂક્ષ્મ કહેવાય, અને વધુઆદિ ઈન્દ્રિયોના વિવિધમાં જડણ થાય એજા છવો બાહર કહેવાય અને જે છવો મનવાગ્ય હેતુ તે સંતિ તથા મનવિનાના હેતુ તે અસંતિ કહેવાય હવે છવોના પાંચસોત્રેણ સેઠ નીચે પ્રમાણે છે—

એકેન્દ્રિયના ૨૨ એદ.

- ૧ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીગ્રાય,
- ૨ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીગ્રાય,
- ૩ અપર્યાપ્ત બાહર પૃથ્વીગ્રાય,
- ૪ પર્યાપ્ત બાહર પૃથ્વીગ્રાય,
- ૫ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્સગ્રાય,
- ૬ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્સગ્રાય,
- ૭ અપર્યાપ્ત બાહર અપ્સગ્રાય,
- ૮ પર્યાપ્ત બાહર અપ્સગ્રાય,
- ૯ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અગ્નિગ્રાય,
- ૧૦ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અગ્નિગ્રાય,
- ૧૧ અપર્યાપ્ત બાહર અગ્નિગ્રાય,
- ૧૨ પર્યાપ્ત બાહર અગ્નિગ્રાય,

- ૧૩ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વાયુગ્રાય,
- ૧૪ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વાયુગ્રાય,
- ૧૫ અપર્યાપ્ત બાહર વાયુગ્રાય,
- ૧૬ પર્યાપ્ત બાહર વાયુગ્રાય,
- ૧૭ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અકાશગ્રાય,
- ૧૮ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અકાશગ્રાય,
- ૧૯ અપર્યાપ્ત બાહર અકાશગ્રાય,
- ૨૦ પર્યાપ્ત બાહર અકાશગ્રાય,

- ૨૧ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અધિભૂતગ્રાય,
- ૨૨ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અધિભૂતગ્રાય,

- ૧૦૧ અપર્યાપ્ત ગર્ભજ મનુષ્ય,
 ૧૦૧ પર્યાપ્ત ગર્ભજ મનુષ્ય,
 ૧૦૧ અપર્યાપ્ત સમુર્જિત મનુષ્ય,

કુલ ૩૦૩ (મનુષ્ય)

આ પ્રમાણે ક્ષેત્ર ભેદે મનુષ્યના ૩૦૩ ભેદ કહ્યા અને હવે દેવના ૧૬૮ ભેદ કહેવાય છે તે નીચે પ્રમાણે—

દેવના ૧૬૮ ભેદ.

૧૦ ભુવનપતિ.	૮ વ્યન્તર.	૮ વાણવ્યન્તર.
૧ અમુરકુમાર નિકાય,	૧ પિશાચ,	૧ અણુપત્ની,
૨ નાગકુમાર નિકાય,	૨ જૂન,	૨ પણુપત્ની,
૩ મુવર્જકુમાર નિકાય,	૩ યક્ષ,	૩ ઋષીવંદી,
૪ વિદ્યુતકુમાર નિકાય,	૪ રાક્ષસ,	૪ ભૂતવાદી,
૫ અગ્નિકુમાર નિકાય,	૫ કિન્નર,	૫ ક દિત,
૬ દ્વીપકુમાર નિકાય,	૬ કિંપુરુષ,	૬ મહાકંઠિત,
૭ અગ્નિકુમાર નિકાય,	૭ મંદોરગ,	૭ કોહંડ,
૮ દિગ્કુમાર નિકાય,	૮ અંધર્વ,	૮ પતંગ,
૯ વાયુકુમાર નિકાય,	આ બન્ને મળીને વ્યન્તરની એક નિકાય ગણાય છે. એના સર્વ ઉત્તર ભેદ ગણનાં એકસો પાંચ પ્રકારના વ્યન્તર છે. પણ અંદિ પંચસો ત્રેસક ભેદને અંગે સાળ વ્યન્તર ગણના.	
૧૦ રતનિકુમાર નિકાય,		

અમુરકુમારનાં—

૧૫ પરમાધમી.	૧૦ અપોદિતિ.	તિર્યગ્નભક.
૧ અંબ,	૧ ચર ચંદ્ર,	૧ અત્રઞંભક,
૨ અંબરીષ,	૨ ચર સૂર્ય,	૨ પાનઞંભક,
૩ રુદ્ર	૩ ચર વદન,	૩ વરઞંભક,

- ४ ग्याम,
 ५ रूड,
 ६ उपरुड,
 ७ अमिषर,
 ८ धनुष,
 ९ कुंज,
 १० मडाशर,
 ११ शरण,
 १२ नैराशर,
 १३ वागुड,
 १४ मडाशर,
 १५ मरुषर,

- ४ ग्यर नशर,
 ५ ग्यर तारर,
 ६ ग्यर मरुड,
 ७ ग्यर सुषर,
 ८ ग्यर मरुड,
 ९ ग्यर नशर,
 १० ग्यर तारर,

- ४ ग्यर मरुड,
 ५ ग्यर मरुड,
 ६ ग्यर मरुड,
 ७ ग्यर मरुड,
 ८ ग्यर मरुड,
 ९ ग्यर मरुड,
 १० ग्यर मरुड,

३ हिन्दुधर्मिक देव.

- १ नैराधर्म-हथान हथ नदी बलनारा,
 २ सनभुमर-मरुड हथ नदी बलनारा,
 ३ लाना हथ नदी बलनारा,

६ लौकिक देव.

- १ लारुषर, २ लारुषर, ३ लारुषर, ४ लारुषर, ५ लारुषर,
 ६ लारुषर, ७ लारुषर, ८ लारुषर, ९ लारुषर, १० लारुषर,

१२ लारुषर

१४ लारुषर

अथ लारुषर देवना लारुषर—

- १ लारुषर,
 २ लारुषर,
 ३ लारुषर,
 ४ लारुषर,
 ५ लारुषर,
 ६ लारुषर,
 ७ लारुषर,
 ८ लारुषर,
 ९ लारुषर,
 १० लारुषर,
 ११ लारुषर,
 १२ लारुषर

- १ लारुषर,
 २ लारुषर,
 ३ लारुषर,
 ४ लारुषर,
 ५ लारुषर,
 ६ लारुषर,
 ७ लारुषर,
 ८ लारुषर,
 ९ लारुषर,
 १० लारुषर,
 ११ लारुषर,
 १२ लारुषर

- १० लारुषर,
 १५ लारुषर,
 १६ लारुषर,
 १७ लारुषर,
 १८ लारुषर,
 १९ लारुषर,
 २० लारुषर,
 २१ लारुषर,
 २२ लारुषर,
 २३ लारुषर,
 २४ लारुषर,
 २५ लारुषर

- १ लारुषर,
 २ लारुषर,
 ३ लारुषर,
 ४ लारुषर,
 ५ लारुषर,
 ६ लारुषर,
 ७ लारुषर,
 ८ लारुषर,
 ९ लारुषर,
 १० लारुषर,
 ११ लारुषर,
 १२ लारुषर

१२ लारुषर
 १३ लारुषर
 १४ लारुषर
 १५ लारुषर
 १६ लारुषर
 १७ लारुषर
 १८ लारुषर
 १९ लारुषर
 २० लारुषर
 २१ लारुषर
 २२ लारुषर
 २३ लारुषर
 २४ लारुषर
 २५ लारुषर

આ પ્રમાણે જીવવિચારાદિ પ્રકરણોમાં અતિ પ્રસિદ્ધ ૫૬૩ લેદ કહ્યા છે, વળી શ્રી લોકપ્રકાશ ગ્રંથમાં દેવના ૩૫૬ લેદ કહ્યા છે, તેમાં ૧૦ જીવનપતિ, ૧૫ પરમાધામી, ૧૬ પિશાય, ૬ ભૂત, ૧૩ યક્ષ, ૭ રાક્ષસ, ૧૦ કિન્નર, ૧૦ કિંપુરુષ, ૧૦ મહોરત્ર, ૧૨ ગંધર્વ, ૮ વાલ્મીક્યન્તર, ૧૦ તિર્યગ્જાંબક, ૧૦ ન્યોતિરી, ૩ કિલ્બિષિક, ૬ લોકાન્તિક, ૧૨ કક્ષ, ૬ ઐવેયક, અને ૫ અનુન્તર એ સર્વ મળી ૧૭૮ અપર્યાપ્ત અને ૧૭૮ પર્યાપ્ત ગણતાં ૩૫૬ લેદ દેવના થાય છે. પણ ચાલુ ગ્રંથમાં ૧૬૮ ગણાયો.

ઉપર પ્રમાણે તિર્યચના ૪૮, નારકના ૧૪, મનુષ્યના ૩૦૩, અને દેવના ૧૬૮ એ સર્વ મળી જીવના ૫૬૩ લેદ થયા.

(૧૮). પર્યાપ્ત ૬—પર્યાપ્તિ એટલે તે તે વ્યાપારમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની આત્માની^૧ શક્તિ. પરભવમાં ઉત્પન્ન થતા આત્માને જીવનના નિર્વાહ માટે આહારગ્રહણાદિ કાર્યો અવસ્ય કરવાં પડે છે, તો તેને આહારગ્રહણાદિ કાર્યો કરવાની શક્તિ પણ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ, તે શક્તિ આત્મા પરભવમાં ઉત્પન્ન થયા બાદ તુરતજ અનુક્રમે પ્રાપ્ત કરે છે તેને પર્યાપ્તિ કહેવામાં આવે છે.

શંકા—આત્મા શું શક્તિ રહિત છે કે જેથી આહારગ્રહણાદિ કાર્યો કરવામાં નવી શક્તિ પ્રાપ્ત કરવી પડે ? અને આત્મા જો શક્તિ રહિત હોય તો તે કાર્યો કરવામાં નવી શક્તિવાળો કેવી રીતે થઈ શકે ? કારણકે જે વસ્તુમાં જે સ્વભાવ નથી તે વસ્તુમાં તે સ્વભાવ કેાઇપણ કાળે નવો પ્રાપ્ત ન થાય. .

ઉત્તર:—અકર્મ આત્મા જો કે અનંત શક્તિવાળો છે અને તે આત્મિક વ્યાપાર એટલે જ્ઞાનાદિના ઉપયોગમાં સ્વતન્ત્ર શક્તિવાળો છે, પરન્તુ આહારગ્રહણ, શરીરરચના વિગેરે પૌદ્ગલિક કાર્યોમાં સકર્મ આત્માની શક્તિ પુદ્ગલના અવલંબનવાળી હોય છે, અને જો પુદ્ગલ અવલંબન ન હોય તો સંસારી આત્મા તે તે પ્રકારનાં પૌદ્ગલિક કાર્ય

ન કરી શકે, માટે આહારઋણાદિ કાર્યમાં પુરૂષોત્તમ અવતંબન
અવસ્થા ઉપયોગી છે, અને તે શક્તિમાં ઉપયોગી પુરૂષોત્તમ ઋણ
રોમ જેમ આત્મા અધિક અધિક પ્રમાણમાં કરતો જાય છે, તેમ
તેમ આત્મામાં તે તે કાર્યો કરવાની શક્તિ પ્રગટ થતી જાય છે,
તે પ્રગટ થતી શક્તિનું નામ પર્યાપ્તિ છે. તે પર્યાપ્તિ છ પ્રકારે
છ તે નીચે પ્રમાણે—

આહારપર્યાપ્તિ—આહારને ઋણ કરી ખવડાવે અને રસપણે
પરિભોજનની જે શક્તિ તે આહારપર્યાપ્તિ આ આહારપર્યાપ્તિવડે
આત્મા પ્રથમ ધૌરણિક અથવા આહારક શરીરપણે પરિભૂમી થકે
જેવી યોગ્યતાવાળાં પુરૂષોત્તમ ઋણ કરે છે. ત્યારબાદ ઋણ કરેલાં
પુરૂષોત્તમ શરીરપણે એટલે સાત ધાતુમાંથી દોષપણ ધાતુપણે
પરિભૂમી યોગ્ય પુરૂષોત્તમ રસરૂપ કરે છે અને કોષપણ ધાતુપણે
નહિ પરિભૂમી યોગ્ય પુરૂષોત્તમ ખણ્ણ એટલે મજમૂતરૂપ કરી
જૂદા પાડે છે, જગી એકેન્દ્રિય, દેવ, નારક, અને આહારકશરીરી
એવોને મજમૂત હોતું નથી, કારણકે તેઓને કષણાહાર હોતો
નથી, જેઓ કષણાહાર કરે છે તેઓએજ મજમૂતરૂપ ખવડાવે
સંભવ હોય છે, તે એવા દેહ અને કંદિયપણે પરિભૂમી થકે
નેતાં આહારપુરૂષોત્તમ આત્મપ્રતિજ્ઞ કરી જીવન નિરૂપયોગી
પુરૂષોત્તમ તુર્ગ જેસવી નામે છે, જે પ્રમાણે દોષાહારવાગા નારક
એવોની આહારવિધિ પ્રત્યેકે કો પ્રમાણવાળા આહારપર્યાપ્તિ
કરું છે. માટે જેઓ કષણાહારી એવો છે, તેઓતો આહાર
પર્યાપ્તિવડે આહાર ઋણ કરે અને ઋણ કરેલ આહારમાંથી દેહ-
પણે નહિ પરિભૂમી પુરૂષ સમૂહને મજમૂતરૂપમાં ખકકરી
જૂદો પાડે છે, તેમજ દોષાહારી અને કોષાહારી એવો આહાર
પર્યાપ્તિવડે આહાર ઋણ કરીને તેમથી ઉપયોગી પુરૂષોત્તમ આત્મ-
પ્રતિજ્ઞ કરી નિરૂપયોગી પુરૂષ સમૂહને જૂદો પાડે છે, જે જૂદા
પાડેલા નિરૂપયોગી પુરૂષ સમૂહને કાચ દોષાહારી અને કોષાહારી
એવોને ખવડાવે તે કાંઈ વિરોધ જણાવે નથી

અહિં શ્વાસોચ્છવાસ, ભાષા અને મન જે ત્રણ પુરુષોને
જાનમા આહાર વિનાના પુરુષોમાંથી એકલુ કરે ॥ પણ પ્રથમાદિ
સમયગૃહિત આહાર પુરુષોમાંથી પરિણમતા નથી અને શરીર તથા
ઈન્દ્રિય એ લે પ્રથમાદી સમયગૃહિત આહાર પુરુષોમાંથી બને છે.
ચંક્ર—શરીર અને ઈન્દ્રિય એ લે પદાર્થ જુદા છે, અને
શરીર તો ઔદારિકાદિ વર્ગજાતું બને છે, તો પછી ઈન્દ્રિયપુરુષનાં
પરિણામ કયું વર્ગજાતમાંથી બને છે ?

ઉત્તર—આહારરૂપે એકલુ કરેલ ઔદારિકાદિ શરીર વર્ગ-
જાતું પુરુષોમાંથીજ અવ્યન્તર નિર્વૃત્તિ અહિં ઈન્દ્રિયો બને છે
માટે ઈન્દ્રિયનાં પુરુષો તે શરીરવર્ગજાતું ગણાય.

જે છ પર્યાપ્તિઓનો પ્રારંભ સમકાલે થાય છે, એટલે
પ્રથમ સમયેજ એકલુ કરેલ આહારપુરુષોના આશંબનવડે
આત્મામાં ઇલે પ્રકારની યજ્ઞિનો દેશાંશે અવિર્ભાવ થતો જાય,
બને અનુક્રમે તે યજ્ઞિઓ સર્વાંશે પ્રગટ થાય ત્યારે અનુક્રમે
ઇલે પર્યાપ્તિઓ સમાપ્ત થઈ કહેવાય. તેમાં ઔદારિક દેહ સંબંધિ
પર્યાપ્તિનો અનુક્રમ નીચે પ્રમાણે—આહારપર્યાપ્તિ પ્રથમ સમયેજ
સમાપ્ત થાય, ત્યારબાદ અન્તર્મુદૂતે શરીરપર્યાપ્તિ, ત્યારબાદ
અન્તર્મુદૂતે ઈન્દ્રિયપર્યાપ્તિ, ત્યારબાદ અન્તર્મુદૂતે શ્વાસોચ્છવાસ
પર્યાપ્તિ, ત્યારબાદ અન્તર્મુદૂતે વચનપર્યાપ્તિ, અને ત્યારબાદ અન્ત-
ર્મુદૂતે મનઃપર્યાપ્તિ સમાપ્ત થાય. એનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે—

પ્રથમ સમયે એકલુ કરેલ ઔદારિક વર્ગજાતું અદ્ય પુરુષો
માત્રથી આત્મામાં આહારએકલુ કરી ખલરસ બનાવવાની યજ્ઞિ
પ્રાપ્ત થઈ ગઈ, અને જે પ્રથમ સમયગૃહિત પુરુષોમાંથી કેટલાંક
શરીરપણે પરિણમ્યાં છે, અને કેટલાંએક અવ્યન્તર નિર્વૃત્તિ
ઈન્દ્રિયપણે પરિણમી પોત પોતાને સ્થાને એકલવામાં છે, પણ
તેટલાં અદ્ય શરીરપુરુષોથી કાવયોગવડે શરીર સ્વચા બેવી યજ્ઞિ
તથા તેટલાં અદ્ય ઈન્દ્રિયપુરુષોથી વિવચ બાણચા બેવી યજ્ઞિ
આત્મામાં સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત થઈ નથી, તો ઉચ્છવાસાદિ એકલુ

કરવા જેવી શક્તિ તો હોયજ ક્યાંથી ? ત્યારબાદ દ્વીતિયાદિ સમયથી અન્તર્મુદૂર્ત સુધીમાં ગ્રહણ કરાતાં ઔદારિક વર્ગજાનં પુણ્યોમાંથી એટલા બધાં પુણ્યો સરીરરૂપે પરિણમ્યાં કે જે પુણ્યસમૂહના આલંબનથી આત્મામાં ઔદારિક કાયયોગે સ્વતંત્ર રીતે શરીર રચવાની અને શરીરદ્વારા અન્યપણ ક્રિયાઓ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ, જેથી શરીરપર્યાપ્તિ પૂર્ણ થઈ, પરંતુ એ અન્તર્મુદૂર્તમાં ઇન્દ્રિયપણે પરિણમેલાં પુણ્યોને સમૂહ હજી અડપ છે, તેથી આત્મામાં વિષય જાણવાની શક્તિરૂપ ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ પૂર્ણ થઈ નથી, ત્યારબાદ અન્તર્મુદૂર્ત સુધી ગ્રહણ કરાતાં ઔદારિક પુણ્યોમાંથી થોડો ભાગ ઔદારિક દેહરૂપે અને થોડો ભાગ ઇન્દ્રિયરૂપે પરિણમતાં ઇન્દ્રિયનાં ધણાં પુણ્યો થતાં આત્મામાં વિષય જાણવારૂપ શક્તિ પ્રાપ્ત થવાથી ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ પૂર્ણ થઈ, ત્યારબાદ અન્તર્મુદૂર્ત સુધી આહુત પુણ્યોને શરીર અને ઇન્દ્રિયપણે પરિણમવાના જેમ જેમ શરીર પુણ્યોની વૃદ્ધિ થતી ગઈ તેમ તેમ ને ઔદારિક દેહપુણ્યોના અવસંભવી-આલંબનથી આત્માની શક્તિ પણ વધતી ગઈ જેથી ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ પૂર્ણ થવા બાદ અન્તર્મુદૂર્ત આત્મામાં શ્વાસોચ્છવાસ વર્ગજાનં પુણ્યો ગ્રહણ કરી શ્વાસોચ્છવાસપણે પરિણમવાથી અવસંભવીને વિસર્જન કરી શકે એવી શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ એટલે શ્વાસોચ્છવાસપર્યાપ્તિ સમાપ્ત થઈ, એવા અનુક્રમથી અન્તર્મુદૂર્ત બાદ ભાષાપર્યાપ્તિ અને અન્તર્મુદૂર્ત બાદ મનપર્યાપ્તિ પૂર્ણ થાય છે.

તેમજ વૈકલ્ય અને આહારક શરીરમંજાદિ પર્યાપ્તિઓમાં પ્રથમ સમયે આહારપર્યાપ્તિ, ત્યારબાદ અન્તર્મુદૂર્તકાળે શરીર પર્યાપ્તિ, ત્યારબાદ એક સમયે ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ, ત્યારબાદ એક સમયે શ્વાસોચ્છવાસપર્યાપ્તિ, ત્યારબાદ એક સમયે વચનપર્યાપ્તિ, અને ત્યારબાદ એક સમયે મનપર્યાપ્તિ સમાપ્ત થાય છે. અહિં વિશેષ એ છે કે દેહને વચન અને મનપર્યાપ્તિ એ જન્મે સમકાળે સમાપ્ત થાય છે, માટે દેહને શ્રી જગત્ત્રીમૂત્રમાં પાંચ પર્યાપ્તિઓવડે પર્યાપ્તિ કહ્યા છે.

એ છ પર્યાપ્તિઓમાં સ્વયંભૂ પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ કરનાર
અને નહિ પૂર્ણ કરનાર એવો લઘિપર્યાપ્ત અને લઘિઅપર્યાપ્ત
વિગેરે ચાર હેતુવાળા કહેવાય છે તે નીચે પ્રમાણે—

સમિપવર્ગજ—જે એવાં પૂર્વભવમાં પર્યાપ્તનામ-કર્મ
જામું હોય તે એવા અભવમાં ઉત્પન્ન થઈ સ્વયંભૂ પર્યાપ્તિઓ
સંપૂર્ણ કરી મરણ પામે છે, માટે તેવા પર્યાપ્તિઓ સમાપ્ત કરી
મરણ પામનારા પર્યાપ્તનામકર્મના ઉદયવાળા એવા લઘિપર્યાપ્ત
કહેવાય. અહિં સ્વયંભૂ પર્યાપ્તિ એટલે એકન્દ્રિયને ચાર, દ્વીન્દ્રિ-
ચાદિને પાંચ અને ત્ર્યંદ્રિય પંચેન્દ્રિયને છ, એમ જે એવાને
એટલી પર્યાપ્તિઓ ધારણમાં કરી છે, તે એવાને તેટલી પર્યાપ્તિઓ
“સ્વયંભૂ” કહેવાય તથા અહિં લઘિ એટલે પૂર્વમદ્ પર્યાપ્ત
નામકર્મનો ઉદય જાણવો.

સમિપવર્ગજ—પૂર્વભવમાં જે એવાં અપર્યાપ્ત નામ-
કર્મ જામીને પરભવમાં ઉત્પન્ન થઈ સ્વયંભૂ પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ
કર્તાવિના મરણ પામે તેઓ લઘિ અપર્યાપ્ત કહેવાય. અહિં
પર્યાપ્તનામકર્મ નહિ જામીલા એવા પણ પ્રથમની ત્રણ પર્યાપ્તિઓ
તો અવરથ પૂર્ણ કરેજ. જન્મમાં એવો કોઈપણ અપર્યાપ્ત એવ
નથી કે જે આહાર, યતીર અને દન્દ્રિય એ પ્રથમની ત્રણ પર્યા-
પ્તિઓ પૂર્ણ કર્યા વિના મરણ પામે. કારણકે આયુષ્યનો બધે પ્રથમની
ત્રણ પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ કર્યા વિના હોય નહિ, તો પણ આયુષ્ય
જામ્યા વિના તે એવ ક્યાં જઈ ઉપજે? માટે અપર્યાપ્ત એવ
પણ ત્રણ પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ કરી અન્તર્દૈર્ઘ્યમુખી આયુષ્ય જામીને
ત્યારબાદ પણ અન્તર્દૈર્ઘ્ય મુખી જીવી મરણ પામે. માટે દરેક
અપર્યાપ્ત એવા પ્રથમની ત્રણ પર્યાપ્તિઓ અવરથ પૂર્ણ કરે છે.

દુરવર્ગજ—જે એ સ્વયંભૂ પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ કરી
લીધી છે તે કાચપર્યાપ્ત એવ કહેવાય, અહિં જે લઘિપર્યાપ્ત
એવા હોય તેજ કાચપર્યાપ્ત થઈ શકે.

પ્રશ્ન:—લઘિપર્યાપ્ત એવ પણ સ્વયંભૂ પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ

કરે અને કરજપર્યાપ્ત એવ પણ સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ કરે છે તે એ બેમાં તફાવત શું ?

ઉત્તર:—લઙ્ગિપર્યાપ્ત એવ તો પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ કરવાની યોગ્યતાવાળો પણ કહેવાય તેથી સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિઓ હજી પૂર્ણ થતી નથી તે દરમ્યાનમાં પણ પર્યાપ્ત નામકર્મવાળો હોવાથી એવ લઙ્ગિપર્યાપ્ત તો કહેવાય, પણ કરજપર્યાપ્ત ન કહેવાય, અને કરજપર્યાપ્ત તો સ્વયોગ્ય સર્વપર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ કર્યા બાદ કહેવાય, ન્યારાહેલાં નહિ. એ પ્રમાણે પૂર્વ ભવમાંથી છૂટ્યા બાદ માર્ગમાં બેતો એવ તથા ઉત્પત્તિરચાને પ્રથમ સમયથી ભવના અન્ત સમય સુધી લઙ્ગિપર્યાપ્તપણાનો કાળ ગણાય, અને પર્યાપ્ત અવસ્થા થયા બાદ ભવના અન્ત સમય સુધી કરજપર્યાપ્ત કહેવાય, તેમ લઙ્ગિપર્યાપ્ત પણ કહેવાય એ રીતે લઙ્ગિપર્યાપ્ત અને કરજપર્યાપ્ત પણામાં તફાવત છે.

કર્મજન્યવાંન—લઙ્ગિપર્યાપ્ત અથવા લઙ્ગિઅપર્યાપ્ત એ બે બધા સુધી સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ નથી કરી ત્યાં સુધી તે એવ અપર્યાપ્ત કહેવાય.

થંકા—લઙ્ગિઅપર્યાપ્ત એવ પણ પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ કરતો નથી, અને કરજઅપર્યાપ્ત એવ પણ પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ કરેલી હોતી નથી તો બેમાં શું તફાવત ?

ઉત્તર:—લઙ્ગિઅપર્યાપ્ત એવ માટે તો એવો નિયમ છે કે એ એવ પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ નહિજ કરે તેથી મરણ પર્વન્ત લઙ્ગિઅપર્યાપ્તજ રહેવાનો, અને કરજઅપર્યાપ્ત તો પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ થયા બાદ કરજઅપર્યાપ્ત પણ થઈ શકે માટે એ બેમાં તફાવત છે. ખુદ જે લઙ્ગિઅપર્યાપ્ત એવ પણ પ્રથમ કરજઅપર્યાપ્ત હોય, અને પર્વન્ત થયા બાદ કરજઅપર્યાપ્ત કહેવાય. અને લઙ્ગિઅપર્યાપ્ત એવ તો કરજઅપર્યાપ્તજ હોય પણ કરજઅપર્યાપ્ત થઈ શકે નહિ.

ખુદ જે પર્યાપ્તિવાળા એવે બાદ્યાર પર્યાપ્તિ પૂર્ણ કરી

હોય તો શેષ પાંચ પર્યાપ્તિએ કરણપર્યાપ્તિ, શરીરપર્યાપ્તિ પૂર્ણ કરી હોય તો ચાર પર્યાપ્તિએ, દન્દ્રિયપર્યાપ્તિ પૂર્ણ કરી હોય તો શેષ ત્રણ પર્યાપ્તિએ, ઉચ્છવાસપર્યાપ્તિ પૂર્ણ કરી હોય તો મનઃપર્યાપ્તિ એ પર્યાપ્તિએ અને વચનપર્યાપ્તિ પૂર્ણ કરી હોય અને મનઃપર્યાપ્તિ પૂર્ણ કરવાને એક સમય બાકી હોય ત્યાંમુખી એકપર્યાપ્તિએ કરણ-અપર્યાપ્તિ એવ કહેવાય. એ પ્રમાણે કયો પર્યાપ્તિ એવ કયા કયા ભેદમાં અવગરે તે કહેવાય છે.

પર્યાપ્તિ સંક્રાન્તિ.

લઙ્ઘિપર્યાપ્તિમાં—લઙ્ઘિપર્યાપ્તિ, કરણઅપર્યાપ્તિ અને કરણપર્યાપ્તિ એ ત્રણ ભેદ પ્રાપ્ત થાય.

લઙ્ઘિઅપર્યાપ્તિમાં—લઙ્ઘિઅપર્યાપ્તિ અને કરણઅપર્યાપ્તિ એ ભેદ કરણપર્યાપ્તિમાં—લઙ્ઘિપર્યાપ્તિ અને કરણપર્યાપ્તિ એ ભેદ.

કરણઅપર્યાપ્તિમાં—લઙ્ઘિપર્યાપ્તિ, લઙ્ઘિઅપર્યાપ્તિ અને કરણ-અપર્યાપ્તિ એ ત્રણ ભેદ પ્રાપ્ત થાય.

પર્યાપ્તિસાગ.

લઙ્ઘિપર્યાપ્તિ—ભવના પ્રથમ સમયથી અન્ત સમય મુખી.

લઙ્ઘિઅપર્યાપ્તિ—ભવના પ્રથમ સમયથી અન્ત સમય મુખી.

કરણપર્યાપ્તિ—અન્તર્મુદ્દર્શન આયુર પર્વન્ત.

કરણઅપર્યાપ્તિ—ભવના પ્રથમ સમયથી સર્વ પર્યાપ્તિએ પૂર્ણ ન કરે ત્યાં મુખી.

પર્યાપ્તિએથી પ્રાણની ઉત્પત્તિ થાય છે, ત્યેમ અઃહારપર્યાપ્તિ સર્વ પ્રાણોની ઉત્પત્તિમાં સાધારણ કારણરૂપ છે, શરીરપર્યાપ્તિથી કાયયેય પ્રાણ ઉત્પન્ન થાય છે, દન્દ્રિયપર્યાપ્તિથી પાંચ દન્દ્રિય પ્રાણ ઉત્પન્ન થાય છે. આત્મેચ્છવાસપર્યાપ્તિથી આત્મેચ્છવાસ પ્રાણ બ્રહ્માપર્યાપ્તિથી વચનયેય પ્રાણ. અને મનઃપર્યાપ્તિથી મનયેય પ્રાણ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમજ આયુર પ્રાણની ઉત્પત્તિ સ્થાન છે, પણ કોઈ પર્યાપ્તિથી નથી.

જો આ પર્યાપ્તિના સંબંધમાં કેટલાએક એમ કહે છે કે આ ૭ પર્યાપ્તિએ ૭ પ્રકારનાં ભિન્ન ભિન્ન ઉદ્ભવો છે, અને

તેઓની સહાયવડે આત્મા તે તે પ્રકારનાં છ કર્મ કરી શકે છે, પરંતુ એ વાત સંભવી શકતી નથી.

પ્રશ્ન:—જે પર્યાપ્તિ સમાપ્ત થાય તે પર્યાપ્તિ સંબંધિ કાર્ય, આત્મા ત્યારથીજ શરૂ કરે કે નહિ ?

ઉત્તર:—વચનપર્યાપ્તિ સિવાય શેષ પાંચ પર્યાપ્તિઓ સમાપ્ત થતાં તે પર્યાપ્તિઓ સંબંધિ કાર્ય આત્મા કરી શકે છે, એટલે આહારપર્યાપ્તિવડે આહારઅહુણાદિ, શરીરપર્યાપ્તિવડે કાયયોગ પ્રવૃત્તિ પૂર્વક દેહુરચના, ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ સમાપ્ત થતાં ઇન્દ્રિયોપયોગ, ઉચ્છવાસપર્યાપ્તિ સમાપ્ત થતાં ઉચ્છવાસઅહુણાદિ, અને મન: પર્યાપ્તિ સમાપ્ત થતાં ચિંતનવાદિ કાર્ય કરી શકે, પરંતુ વચન પર્યાપ્તિ સમાપ્ત થતાં તુર્ત ભાષાઉચ્ચાર કરી શકે નહિ, કારણકે ભાષાઉચ્ચાર કરવામાં મુખ, જીભ, કંઠ વિગેરે અવયવોરૂપ સાધનોની જરૂર હોય છે, અને તે અવયવો તે વખતે હોતા નથી માટે વચનોચ્ચાર થઈ શકતો નથી. વળી ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ સમાપ્ત થતાં પણ ચક્ષુ ઇન્દ્રિયોપયોગ ન પ્રવર્તાવી શકે એ અભિપ્રાય થોડા કર્મકંથમાં છે, તિય છ વ વજ્રવર ચક્ષુસ્મિ ઇતિવચનાત્.

(૧૬) પ્રાણ ૧૦—પ્રાણ એટલે આત્માનું જીવનલક્ષણ, અર્થાત્ જેનાવડે “આ આત્મા છે” અથવા “આ જીવતો છે” એમ જોગખાય તે પ્રાણ ‘કહેવાય. તે પ્રાણ અવ્યન્તર અને બાહ્ય એમ બે પ્રકારના છે, તેમાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને ઉપયોગ એ જ અવ્યન્તર પ્રાણ અથવા માવ પ્રાણ છે, કારણકે જ્ઞાનાદિ શુભરૂપ લક્ષણોવડે “આ આત્મા છે” એમ જોગખી શકાય છે. ત્રી નવતત્ત્વ પ્રકરણમાં કહ્યું છે કે—

જાણં ચ દંમણં ચૈવ, ચરિત્તં ચ તયો તદ્વા

વીરિયં ઉપગ્રોગો વ, વયં ગ્રોગસ્ત્ત લક્ષણં ॥ ૧ ॥

અર્થ:—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય, અને ઉપયોગ એ જીવનું લક્ષણ છે.

તથા “આ જીવે છે” એમ જોગખવા માટે જે બાહ્યલક્ષણો

પાંચ ઇન્દ્રિયો, ત્રણ યોગ, આત્મોચ્છવાસ અને આયુર એ ચાષ્ટમાન અથવા દ્રવ્યમાન કહેવાય છે તે નીચે પ્રમાણે—

૧ સ્પર્શેન્દ્રિય માન—શરીરમાં એવ હોય ત્યાં મુખીજ આ શીત છે, આ ઉષ્ણ છે, વિગેરે સ્પર્શપરીક્ષા હોઈ શકે છે, માટે જ્યાં મુખી એવ શીત ઉષ્ણદિ સ્પર્શેન્દ્રિયોપયોગવાળો હોય ત્યાં મુખી “આ એવ છે” એમ જોગખાય છે માટે સ્પર્શેન્દ્રિયોપયોગ એ પ્રાણ છે. આત્મા જ્યારે શરીર છોડી પરભવમાં જાય છે ત્યારે અભ્યન્તર નિર્વૃત્તિરૂપ સ્પર્શ ઇન્દ્રિય તો શરીર સાથેજ રહી છે છતાં પણ એવ નહિ હોવાથી તેનો કંઈ પણ ઉપયોગ પ્રવર્તિ શકતો નથી.

૨ રસનેન્દ્રિય માન—શરીરમાં એવ હોય ત્યાં મુખીજ આ મધુર છે, આ ખાદું છે એવી રસપરીક્ષા હોઈ શકે છે, માટે એવ જ્યાં મુખી રસનેન્દ્રિયના ઉપયોગવાળો હોય ત્યાં મુખી શરીરમાં એવ છે એમ જોગખાય છે તે કારણથી રસનેન્દ્રિયોપયોગ એ પ્રાણ છે. આત્મા પરભવમાં ગયા બાદ અહિં પડી રહેલા શરીરમાં બાહ્યનિર્વૃત્તિ ઇન્દ્રિયરૂપ અબ્દા, અને અભ્યન્તરનિર્વૃત્તિ ઇન્દ્રિયરૂપ અબ્દેન્દ્રિય બન્ને વિષમાન છે તેપણ તે એમ ઉપર મરણ વિગેરે લગાડતાં તીખાચાદિનો કંઈ પણ અનુભવ હોય નહિ.

૩ માણેન્દ્રિય માન—જ્યાં મુખી શરીરમાં આત્મા હોય ત્યાં મુખીજ નાકદારે મુગધે-કુર્નધનો અનુભવ થાય છે, માટે ઉપર કહેલી પદ્ધતિએ માણેન્દ્રિય એ પ્રાણ છે.

૪ ચક્ષુ ઇન્દ્રિય માન—જ્યાં મુખી શરીરમાં એવ છે ત્યાં મુખી ચમુદારા પદાર્થનું રૂપ, વર્ણ, આકાર વિગેરે દેખી શકાય છે અને શરીરમાંથી એવ ગયા બાદ બાહ્યનિર્વૃત્તિ રૂપ ચમુદારા છે તથા અભ્યન્તરનિર્વૃત્તિરૂપ ચમુદેન્દ્રિયના તારા-કીકીઓ વિષમાન છે તેપણ પદાર્થનું રૂપ વિગેરે દેખી શકાતું નથી માટે ચક્ષુઇન્દ્રિય તે પ્રાણ છે.

૫ શ્રોત્રેન્દ્રિય માન—જ્યાં મુખી શરીરમાં એવ છે ત્યાં મુખી

જ્ઞાન વડે શબ્દ સાંભળી શકાય છે અને જીવ ગયા બાદ બન્ને પ્રકારની કર્મેન્દ્રિય વિદ્યમાન છે તોપણ શબ્દ સાંભળી શકાતો નથી માટે કર્મેન્દ્રિય એ પ્રાણ છે.

૬ મનયોગ પ્રાણ—શરીરમાં જીવ હોય ત્યાંમુધી મનવડે ચિંતવન કરી શકાય માટે મનયોગ એ પ્રાણ છે.

૭ વચનયોગ પ્રાણ—શરીરમાં જીવ છે ત્યાંમુધી શબ્દોચ્ચાર કરી શકાય છે માટે વચનયોગ એ પ્રાણ છે.

૮ કાયયોગ પ્રાણ—શરીરમાં જીવ છે ત્યાંમુધી આ શરીર હાડે છે, ચાલે છે, ઉડે છે, બેસે છે એમ અનેક પ્રકારની ક્રિયાઓ કરી શકે છે, અને જીવ ગયાબાદ તેમાંનું કંઈપણ હોતું નથી માટે હાલતું ચાલતું શરીર દેખી “આ શરીરમાં જીવ છે” એમ ઓળખી શકાય છે માટે કાયયોગ એ પ્રાણ છે.

પ્રશ્ન—વાયુ, અગ્નિ અને સર્વ વ્રસજીવોને તો કાયયોગ સ્પષ્ટ જાય છે, પરંતુ પૃથ્વી, પાણી અને વનસ્પતિમાં એ ત્રણે સર્વથા સ્થાવર હોવાથી કાયયોગ હોઈ શકે નહિ તેમજ કાયયોગાભાવે આ ત્રણમાં જીવ છે તેવી પ્રતીતિ શી રીતે થાય ?

ઉત્તર—એ ત્રણ સ્થાવરોમાં સ્થૂળ દ્રષ્ટિવાળા જીવોને સ્પષ્ટ ન દે માય તેવા અસ્પષ્ટ કાયયોગ બાહર અને સૂક્ષ્મ એમ બન્ને પ્રકારનો છે. અયોગી ગુણસ્થાને શૈલેશીકરણમાં વર્તના કેવળી નિવડેલ. કદેક નંસારી જીવોમાંનો કોઈપણ જીવ અમુક સમયે જે આકાશવદંતમાં અવગાહો છે તે જ આકાશપ્રદેશમાં બીજે સમયે નિચર નદી શરવાને સમર્થ નથી તેનું કારણ ચલાયત રહેલ છે. કાયો નર્મમાં રહેલા કેવળી ભગવાનનું શરીર પણ અનિચર છે. કોઈક કેવળી ભગવાને વિવક્ષિત સમયે જે આકાશ વદંતમાં પોતાનું શરીર વા અંગુલી આદિ અવયવ રાખ્યો હોય તેમ આકાશમાં બીજે સમયે બાળીએકાદે રાખવા ઇચ્છે તો પણ નાબી શકવા સમર્થ નથી તે ચલાયત યોગનોજ મહિમા છે, માટે પૃથ્વીઆદિ નર્વથા નિચર છે એમ ન બાણવું.

શંકા—ત્યારે પૃથ્વીદિન સ્થાવર જોડે સ્થિર કહેવાનું પ્રયોજન શું ?

ઉત્તર—પૃથ્વીદિન જોવો પોતાની ઇચ્છાએ એક સ્થાનથી બીજે સ્થાને જઈ શકે નહિ, તેમ પોતાની ઇચ્છાથી હાલી શકે નહિ. માટે પૃથ્વી વિગેરે જોવો સ્થાવર કહેવાય પણ સર્વથા પ્રકંપ અવસ્થાને જાગે પૃથ્વીદિન જોવાનું સ્થાવરપણું ન ગણાય.

શંકા—જો એક સ્થાનથી બીજે સ્થાને જતાં અને હાલવા આવવાદિથી કાયયોગ માનીએ તો એક સમયમાં લોકના એક ઉપાધી સુધી જવાની શક્તિવાળા પરમાણુ આદિ પુદ્ગલોને કાયયોગ કહેવાય કે નહિ ?

ઉત્તર—પરમાણુ આદિ પુદ્ગલો એ જીવનું જીવ્યુક્ત શરીર નથી, માટે કાયયોગ કહેવાય નહિ, પણ પુદ્ગલોના દય પ્રકારના પરિભ્રમણો ગતિપરિભ્રમ કહી શકાય.

૧ આસોચ્છવાસ પ્રાણ—જ્યાં સુધી આસોચ્છવાસ આવતો હોય ત્યાં સુધી “આ શરીરમાં જીવ છે” એમ જોગખી શકાય છે, માટે આસોચ્છવાસ એ પ્રાણ છે.

૧૦ આયુષ્ પ્રાણ—જ્યાં સુધી આયુષ્કર્મના પરમાણુઓ જીવની સાથે સંબંધવાળા હોય છે, ત્યાં સુધી જીવ તે શરીરમાં રહી શકે છે, અને આયુષ્ પરમાણુઓ કાય વધા બાદ એક સમય માત્ર પણ જીવ તે શરીરમાં નહિ રહેતાં તુર્ત પરલોકમાં અથવા મોક્ષમાં ચાલ્યો જાય છે, માટે આયુષ્ એ પ્રાણ છે. જોકે ઇન્દ્રિયાદિવત્ જો આયુષ્ના પરમાણુઓ સ્થગદ્રષ્ટિ જીવને સાક્ષાત્ અનુભવાતા નથી પણ આયુષ્ પરમાણુઓના અવલંબનથી આત્માનું જીવનરૂપ કાર્ય અનુભવ કરી શકાય છે તેમજ સર્વજ્ઞને સાક્ષાત્ માત્રમ પડવાથી જો આયુષ્ પુદ્ગલો તે પ્રાણ છે. એ પ્રમાણે દય બાદ પ્રાણ છે, કારણકે આત્માનું અસ્તિત્વ જોગખાવનારા એ દયે પ્રાણ (નિમેત્ત) પુદ્ગલપરિભ્રમી છે. ચાતુ મંથમાં વિશેષતઃ સર્વત્ર એ દય બાદપ્રાણેનું જ કાર્ય છે. કારણકે દરેક દ્વાર પ્રત્યે

પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં વિશેષાવગ્રોધરૂપ જ્ઞાનને લોકસંજ્ઞા કહી છે તે પણ મતિજ્ઞાનાવરણ કર્મના સયોપશમથી જાણવી. પુનઃ અન્ય આચાર્યો કહે છે કે લોકની હેય એટલે ત્યાગ કરવા યોગ્ય પ્રવૃત્તિ તે લોકસંજ્ઞા, એ હેયપ્રવૃત્તિ તે “જ્ઞાન યશ્ચ છે” વિગેરે પ્રથમ દર્શાવી તે જાણવી.

૧૦ ઓચસંજ્ઞા—અવ્યક્ત ઉપયોગરૂપ સામાન્ય જે પ્રવૃત્તિ તે ઓધસંજ્ઞા કહેવાય, જેમકે વેણીઓ આગળ પાછળનો માર્ગ છાડીને જ્યાં વૃક્ષ વિગેરે હોય ત્યાંજ જઈ તંમના ઉપર વૃદ્ધિ પામે છે વિગેરે સામાન્ય પ્રવૃત્તિઓ એ. ધસંજ્ઞા કહેવાય છે. શ્રી પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં તે શબ્દાદિ અર્થના વિષયવાળી સામાન્યાવગ્રોધક્રિયા એટલે દર્શનાવયોગને ઓધસંજ્ઞા કહી છે.

એ પ્રમાણે ચાર અથવા દશ સંજ્ઞાઓ જાણવી. તેમાં ચાર સંજ્ઞાઓમાથી નારક જીવોને જયસંજ્ઞા અધિક હોય છે, કારણકે તેઓને પ્રતિસમય પરમાધ્યાત્મીનો તથા જીવ શત્રુ નારકનો અને ક્ષત્ર વિગેરે દશ પ્રકારની વેદનાઓનો ત્રાસ વત્યા કરે છે. તેમાં પણ કોઈ એક સમયઆશ્રયિ મૈથુનસંજ્ઞાવાળા નારકો અરૂપ, તેથી આદારસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતમુજા, તેથી પરિમદસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતમુજા, અને તેથી જયસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતમુજા નારકજીવો છે. એ કે સામાન્યતઃ સર્વ નારકોને સર્વ સંજ્ઞાઓ હોય છે, પણ દરેક નારકને દરેક સમયે ચારે મંજ્ઞાઓ સ્પષ્ટ અનુભવપણે ન હોય પરન્તુ એક નારકને એક સમયમાં એક મંજ્ઞા અનુભવપણે હોય છે, માટે એ કહેલી અરૂપાધિક્તતા સંભવી શકે છે.

નિર્વિદ્ય વ્યવસ્થિતિયેને વિગેરે કરી આદારસંજ્ઞા અધિક હોય છે. તેઓમાં પણ પરિમદસંજ્ઞાવાળા સર્વથી અરૂપ, તેઓથી મૈથુન-મંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતમુજા, તેઓથી જયસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતમુજા, અને તેઓથી આદારસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતમુજા છે.

મનુષ્યોમાં વિગેરે કરી મૈથુનસંજ્ઞા અધિક છે, તેમાં પણ જય-સંજ્ઞાવાળા મનુષ્યો અરૂપ, તેઓથી આદારસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતમુજા,

તેઓથી સંખ્યાતરુણા પરિમહસંતાવાળા. અને તેઓથી સંખ્યાત
રુણા મૈથુનસંતાવાળા છે.

દેવોમાં વિશેષે કહી પરિમહસંતા અધિક છે, તેમાં પણ આકાર
સંતાવાળા અરુ, તેઓથી ભયસંતાવાળા સંખ્યાતરુણા, તેઓથી
મૈથુનસંતાવાળા સંખ્યાતરુણા, અને તેઓથી પરિમહસંતાવાળા
સંખ્યાતરુણા દેવો છે.

અહિં જે જે છવોને જે જે સંતા અધિક કહી તે તેવા
પ્રકારનાં ભાષ્ય કારણોના નિમિત્તથી જાણી, જેમ નારકે છવોને
ભવનાં ભાદનિમિત્ત ઘણું દોષાથી ભયસંતા વિશેષ છે, અને
દેવને મણિ, રાજા વિગેરે પરિમહના ભાદનિમિત્તો ઘણું દોષાથી
પરિમહસંતા અધિક છે, અને અંતરંગ ભાવથી તો ચારેસંતા-
વાળા છે. તેમજ જોકેન્દ્રિય અને દીન્દ્રિયાદિની સંતાતભવિ
અરુપાધિના દર્શાવી નથી, માટે સમજાય છે કે તેઓની અરુપા
ધિના અનિયમિત હશે.

પુનઃ મોહ, ધર્મ, મુખ, દુઃખ, જીવ્યુપસા અને દોષ જે
13 મેઘવધાથી સંતાઓ સેના પણ થાય છે, તથા જે સંતાઓએ
છવોમાં સંતિમસંતિપણનો વિભાગ પડે છે, તે સંતાઓ ટેવવાટો
પરોષિણી, દીર્ઘમાવિણી અને દષ્ટિવદોપરોષિણી જેમ ત્રણ પ્રકારની
છે, તેનું વિચિત્ર સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે—

તેવવાટોપરોષિણી—વર્તમાન કાળમાં પ્રાપ્ત કરેલા
અનિષ્ટ અર્થથી નિરૂત્તિ અને હિંસ અર્થમાં પ્રવૃત્તિ કરવા એટલું
માત્ર વિદ્યમાન, તે ટેવવાટોપરોષિણીસંતા દીન્દ્રિયાદિ સર્વ સંતુષ્ટિમ
છવોને કમાવતાર અધિઃપ્રિય છે, એટલે દીન્દ્રિયથી રીન્દ્રિયને
રીન્દ્રિયથી ચતુરિન્દ્રિયને અને ચતુરિન્દ્રિયથી સંતુષ્ટિમ પરોષિણી
પરોષિણી અધિઃપ્રિય સંતાનવિદ્યમાન માત્ર વર્તમાનમાં સંતોષિ
તે નૃદ્ય પ્રમાણે—

દીન્દ્રિય છવ જે રથને પડે છે તે રથને જે સૂર્યને
પરોષિણી એટલે તથા અનિષ્ટ દાવવાથી નૃદ્ય અર્થને અનિષ્ટ

આવે ત્યાં જઈ સ્થિત થવા એટલું વિજ્ઞાન છે, પરંતુ એ રથાને
જન હમણાજ મૂકેનો તડકો આવશે તો ફરીથી બીજી છાયા
પાથરી પડશે. માટે એવી છાયામાં જેસું કે જ્યાં ઘણીવાર મુખી
પૂતનો તાપ આવે નહિ અને ચારવાન ઉઠી ઉઠીને ખસવું પડે
નહિ, એવા પ્રકારનું વિશેષ જ્ઞાન દીર્ઘકાલિકાદિ સમુચ્છિન્ન જીવોને
નહિ મેળવાથી વર્તમાનકાળ એ મધિ સંસારવાળા કહ્યા છે.

દીર્ઘકાલિકોમજ્ઞા—દીર્ઘકાળ એટલે ભૂત અને ભવિષ્ય-
કાળમાં શું પરિણામ હવે અને શું પરિણામ આવશે તે વિચારવા
વાળી દીર્ઘવિજ્ઞાનવાળી જે સંજ્ઞા તે દીર્ઘકાલિકીસંજ્ઞા. પ્રથમ
જુલાદોપદેશિકીસંજ્ઞા, માત્ર વર્તમાનકાળના વિચારવિજ્ઞાનવાળી
જીવી જનને આ સંજ્ઞા ત્રણેકાળના વિચારવિજ્ઞાનવાળી છે. માટે આ
સંજ્ઞા જેવું જાણી અપેક્ષાએ વિશેષ છે, ભૂત અને ભવિષ્યકાળના
વસ્તુઓની આ સંજ્ઞા દરેક મનવાળા, દેવ, નારક અને મર્મજ
કંડાને મેળવે છે, અને મનોવર્ગજ્ઞાના આસંજન વિના એવું
કાંઈ વિજ્ઞાન જીવને હોય શકતું નથી, તેથી આ સંજ્ઞા મનવાળા
કંડાને જ એ પણ મન સિવાયના દીર્ઘકાલિકાદિ સમુચ્છિન્ન
કંડાને નહાય. પુનઃ આ દીર્ઘકાલિકીસંજ્ઞાવાળો જીવ સંજ્ઞા
દેવાય છે, અને દીર્ઘકાલિકીસંજ્ઞાવિનાના સર્વ સંસારીજીવો અ-
સંજ્ઞા કહેવાય છે.

૫મ —હજુલાદોપદેશિકીસંજ્ઞાવાળા જીવો પણ હજુલાદો-
પદેશિકી સંજ્ઞાવાળે મંજિ કેમ ન કહેવાય ?

જવાબ —અરૂપધનવાળો ધનવાન ન કહેવાય, અને અરૂપરૂપ-
વાળો રૂપ ધનવાન ન કહેવાય, તેમ અરૂપ મનોવિજ્ઞાનરૂપ સંજ્ઞા-
વાળો સંજ્ઞા ન કહેવાય.

દરિવાદોપદેશિકીસંજ્ઞા—દરિ એટલે સમ્યક્દરિ જીવોની
અવધ જ્ઞાનરૂપ જે સંજ્ઞા તે દરિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા
સંજ્ઞા દરિ જીવોને દેવાય છે, એમ અનેક શાસ્ત્રોના અભિપ્રાયે
છે, અને શ્રી હરિ પ્રકરણમાં કહ્યું છે કે—

“ કપ્તુમાણ દોહકાલિય—દિદ્વોષાઝોષપતિયા કેવિ
એટલે મનુષ્યોને દીર્ઘકાલિકી સંસાર હોય છે, અને કેટલાએક
મનુષ્યોને દ્વિષ્ણોપદેશિકી સંસાર પણ છે. ” એ પ્રમાણે મનુષ્ય
દંડકમાં કહ્યું છે પરંતુ દેવ, નારક અને તિર્યચના દંડકમાં કેટ-
લાએકને દ્વિષ્ણોપદેશિકીસંસાર નિરુત્તર કહીશ નથી, તેનો
આશય શી દંડક પ્રકરણના કર્તા બાણે.”

(૨૧) ઉપયોગ ૧૨—ઉપયુજ્યતે આત્મા વસ્તુપરિછેદ
કલ્પનેતેસ્તુપયોગઃ—આત્મા જેના વડે પદાર્થજ્ઞાન પ્રત્યે જોડાય
તે ઉપયોગ આત્માના જ્ઞાનગુણ અને દર્શનમુદ્ધમાં ઉપયોગ એજ
મૂળ કારણ છે, કારણ કે વિશેષ ઉપયોગ તે જ્ઞાન, અને સામાન્ય
ઉપયોગ તે દર્શન, એ બન્નેમાં ઉપયોગ સાધારણ કારણ છે દરેક
પદાર્થ સામાન્ય અને વિશેષ ધર્મવશ છે, તેમાં આત્મા બધારે

૧-૨ અનેક પ્રથિમાં સામાન્ય સમ્પ્રદાઈ જીવેને દ્વિષ્ણોપદેશિકી
સંસાર હોય છે, તે કારણથી સર્વ સમ્પ્રદાઈ જીવેનું સદાજે પ્રદક્ષ થ
હો છે. શી કાલોદયપ્રકાશમાં પણ કહ્યું છે ૧—

પ્રજ્ઞસ્વત્ત્વમ્પ્રકટીર્મા, મુતતાનાત્મિકાન્તિમા
મતિવ્યાપારમિર્મુક્તા, સંસારોત્તા મિતાઃ સમે ॥ ૧ ॥

અર્થ:—પ્રજ્ઞસ્વ સમ્પ્રદાઈ જીવેને મુતતાનાત્મિકા છેડી (દ્વિષ્ણો-
પદેશિકી) સંસાર હોય છે. અને મતિવ્યાપારથી રહિત થવેલા
સર્વ જીવોનો સંસાર રહિત છે.

અર્થ ૨:—ઉપરથી સ્પષ્ટ સંજ્ઞા છે કે સર્વજ્ઞ સિદ્ધા સર્વ ઉપરથી
સમ્પ્રદાઈને દ્વિષ્ણોપદેશિકી સંસાર હોય છે, તેથી દંડક પ્ર-
કરણમાં દેવ, નારક અને તિર્યચના દંડકમાં મંત્રાદાર સમાજનાં—
જગદિદ મુરતિરિપ્સુ, નિરપ્સુ દોહકાલિની સ્મર

વિગલે દેવઉપસા, સમ્મા રહિયા વિરા સખે ॥ ૧ ॥

અર્થ:—યારે પ્રકારના દેવમાં, યર્મમતિવ્યેમાં અને નારક જીવેમાં
પદેશિકી મંત્ર હોય છે, વિગલે-દેવેને દેવઉપદેશિકી સંસાર હોય છે, અને મુર્તિ
પરથી સંસાર રહિત છે—અર્થ સાધમાં દેવતાકે દેવતાને પણ દ્વિષ્ણોપદેશિકી
સંસાર હોય નથી કે અદૃશ્ય શી વસ્તુનું બાણે.

પદાર્થના સામાન્યધર્મપ્રત્યે ઉપયોગી હોય ત્યારે જ્ઞાનોપયોગ. અને આત્મા ન્યારે પદાર્થના વિશેષધર્મપ્રત્યે ઉપયોગવાળો હોય ત્યારે જ્ઞાનોપયોગ કહેવાય. તેમાં જ્ઞાનોપયોગ મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન તેમજ મતિ જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અને વિશંજ્ઞાન એમ આડ પ્રકારનો છે, અને દર્શનોપયોગ અયુક્તદર્શન, અયુક્તદર્શન, અવધિદર્શન અને કેવળ દર્શન એમ ચાર પ્રકારનો છે, એમ સર્વ મતી ઉપયોગ ચાર પ્રકારનો છે. એ ઉપયોગનું સ્વરૂપ જ્ઞાનદ્વાર, અજ્ઞાનદ્વાર અને દર્શનદ્વારના અર્થે પ્રસંગે કહેવાયું છે, માટે અહિં પુનઃ વર્ણવ્યું નથી. જ્ઞાનોપયોગનું બીજું નામ વિશેષોપયોગ અને સાકારોપયોગ, તથા દર્શનોપયોગનું બીજું નામ સામાન્યોપયોગ અને નિરાકારોપયોગ પણ છે.

(૨૨) દ્રષ્ટિ ૩—મિથ્યાદ્રષ્ટિ, મિથ્યાદ્રષ્ટિ, અને સમ્યક્ દ્રષ્ટિ એ પ્રમાણે દ્રષ્ટિ ત્રણ પ્રકારની છે. તેમાં મિથ્યાત્વ મોહનીય અને અનંતાનું બંધકયાયના ઉદયથી પદાર્થ તત્ત્વનો જે વિપરીત મતિભાસ થાય. જેમ કમળાના રોગથી અથવા ધંતૂરા પીધાથી જીવ ઉત્ત્ત્વળ વસ્તુને પણ પીળા વર્ણવાળી દેખે તેમ મિથ્યાત્વ મોહ અને અનંતાનું બંધકયાયના ઉદયથી પદાર્થનું સ્વરૂપ વિપરીતપણે સમજાય તેવી વિપરીત શ્રદ્ધા થાય તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ કહેવાય. પદાર્થના અનંત ધર્મોમાંથી મિથ્યાદ્રષ્ટિ જીવ કેટલાક ધર્મ સદેહે અને કેટલાક ધર્મ ન સદેહે. વળી કોઈક વખત આખો પદાર્થ પણ ન જાણી શકે તેમજ કોઈ વખત સર્વ પદાર્થો સદેહે, અથવા સર્વ પદાર્થના સર્વ ધર્મ સદેહે અને એક ધર્મ ન સદેહે તોપણ વિપરીતશ્રદ્ધા કહેવાય.

સર્વજ્ઞે કહેલા તત્ત્વ ઉપર રૂચી નહિ, તેમ અરૂચી પણ નહિ એવા પ્રકારનો મધ્યમ પરિણામ તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ કહેવાય. પણ અર્ધી શ્રદ્ધા હોય તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ નહિ પણ મિથ્યાદ્રષ્ટિજ ગણાય. કારણકે એવો જીવ સાર અસારમાં વિવેકવાળો ન ગણાય. દુનિયામાં સર્વ ધર્મ સાચા હોય એમ તો કોઈ કાળે બની શકેજ

નહિ. સત્યધર્મ તો કોઈ એક જ હોઈ શકે છતાં સર્વે ધર્મો
આપા છે, સર્વ ધર્મના માર્ગથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે, સર્વ
ધર્મોમાં અદિત્યાદિ સિદ્ધાન્તો દર્શાવ્યા છે, એમ માનનાર હવે
દેવ અને ખોળ, મુરફ અને પિત્તન, કસ્તૂરી અને કાદવ વિગેરે
વેપ મ પદાર્થોને પણ સરખા માનનારા બાલુચા.

સર્વજ્ઞ કહેલા પદાર્થો ઉપર મહા રાખવી, અથવા જે પદાર્થો
જે સ્વરૂપમાં છે તે પદાર્થો તેવા સ્વરૂપે માનવા એવી જે
સમ્યક્મહા તે સમ્યક્દ્રષ્ટિ કહેવાય. સર્વજ્ઞ જે સ્વરૂપ કયું છે
તે સત્ય છે, ધારણે રાગદ્વેષનો સર્વજ્ઞ હાય થવાથી સર્વજ્ઞતા પ્રાપ્ત
હાય છે, અને અસત્ય તોલવામાં રાગદ્વેષ હેતુમૂળ હોઈ શકે છે,
તે રાગદ્વેષનો એક અંશમાત્ર પણ સર્વજ્ઞને નહિ હોવાથી શી
સર્વજ્ઞ કયો સ્વાર્થ સાધવા માટે અસત્ય ઉચ્ચાર કરે? અર્થાત્
સર્વજ્ઞને અસત્ય ઉચ્ચાર કરવાનું કંઈપણ કારણ નથી માટે સર્વ-
જ્ઞના વચન ઉપર સંપૂર્ણ મહા રાખનાર હવે સમ્યક્દ્રષ્ટિ કહેવાય.
જની બ્યારે સર્વજ્ઞના વચન ઉપર મહા રાખવી યુક્ત છે તો
સર્વજ્ઞ જે મુનકેવળી વિગેરે મહાત્માઓને અત્યવકાશવાળી છાપ
આપી છે, તેવા મુનકેવળી, પ્રત્યેક જુદા વિગેરે મહાત્મા આચાર્યોના
વચનો પણ સર્વજ્ઞવત્ સત્ય માનવા યુક્ત છે. એમ તત્ત્વ દ્રષ્ટિએ
સંબંધિ થઈ હકીકત સમ્યક્ત્વદારના અર્થપ્રસંગે સવિસ્તર
કહી છે, ત્યાંથી બાલુચી.

(૨૩) બધે ૮-૧૨૦—આત્મપ્રદેશોની સાથે કર્મપ્રદેશોનો
પરસ્પર પ્રવેશરૂપ સંબંધ થવો તેને વંચ કહેવાય. તે મૂળ કર્મ-
સેદ આઠ પ્રકારનો અને ઉત્તરલેહવડે એકસો છાપન પ્રકારનો
છે, જે કે કર્મના ઉત્તરસેદ એકસો અણવન છે તોપણ સમ્યક્ત્વ
મોહનીય અને મિથ્યમોહનીય એ બે કર્મ બધેતાં નથી પણ મિથ્યા-
ત્વમોહનીય કર્મનાં રૂપાન્તર થાય છે, માટે મિથ્યાત્વમોહનીયનો
બધે હોય છે, અને સમ્યક્ત્વમોહનીય તથા મિથ્યમોહનીયનો બધે
હોતો નથી માટે એકસો છાપન કર્મબધે પ્રાપ્ત છે. અહિં સર્વ

શાસ્ત્રકારોએ એકસો છપ્પનને બદલે એકસો વીસ કર્મનો બંધ માની-
 છે, તે પંદર બંધન અને પાંચ સંઘાતનને શરીરાન્તર્ગત ગણી
 વર્ણાદિકના વીસ લેહને બદલે વર્ણાદિકના ચાર મૂળ લેહનો બંધ
 માનતાં પંદર બંધન, પાંચ સંઘાતન અને સોળ વર્ણાદિ મળી
 છત્રીસ લેહ કર્મી થતાં એકસો વીસનો બંધ અંગીકાર કર્યો છે,
 માટે ચાત્રુ શ્રયમાં એકસો વીસનો બંધ ગણાગે, પણ વાસ્તવિક
 રીતે એકસો છપ્પન કર્મનો બંધ હોય છે. હવે એ મૂળકર્મ આઠ
 અને ઉત્તરકર્મ એકસો અઠાવન કયાં કયાં તે દર્શાવાય છે.

મૂલકર્મ ૮—જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય,
 આયુધ્ય, નામ, ગોત્ર, અને અન્તરાય. તેમાં જે જ્ઞાનગુણનું
 આવરણ કરે તે જ્ઞાનાવરણ, જે કર્મ આત્માના દર્શનગુણનું આ-
 વરણ કરે તે દર્શનાવરણ, જે કર્મ સુખદુઃખરૂપે અનુભવાય તે
 વેદનીય, જે કર્મ આત્માને મુઝાવે એટલે વિવેકવિકલ કરે તે મોહ-
 નીય, જે કર્મ આત્માને અમુક ભવમાં લઈ જઈ અમુક કાળ સુધી
 રોકી રાખે તે આયુષકર્મ, જે કર્મ આત્માને વિવિધ પ્રકારના રૂપવાળા
 બનાવે તે નામકર્મ, જે કર્મ આત્માને ઉચ્ચપણું અને નીચપણું પ્રાપ્ત
 કરાવે તે ગોત્રકર્મ, અને જે કર્મ આત્માના કાનાદિ ગુણમાં વિધન-
 રૂપ થાય તે અન્તરાયકર્મ.

મૂલકર્મના ભેદ—જ્ઞાનાવરણકર્મના પાંચ લેહ, દર્શનાવરણ
 કર્મના નવ લેહ, વેદનીય કર્મના બે લેહ, મોહનીયકર્મના અઠાવીસ
 લેહ, નામકર્મના એકસોને ત્રણ લેહ, ગોત્રકર્મના બે લેહ અને
 અન્તરાયકર્મના પાંચ લેહ છે. એ પ્રમાણે આઠ મૂળકર્મના એકસો
 અઠાવન ઉત્તર લેહ છે. તે નીચે પ્રમાણે—

૫ જ્ઞાનાવરણ.

- ૧ મતિજ્ઞાનાવરણ—મતિજ્ઞાનને આવરનાર એટલે રોકનાર કર્મ.
- ૨ શ્રુતજ્ઞાનાવરણ—શ્રુતજ્ઞાનને રોકનાર કર્મ.
- ૩ અવધિજ્ઞાનાવરણ—અવધિ જ્ઞાનન રોકનાર કર્મ.
- ૪ મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણ—મનઃપર્યવ જ્ઞાનને રોકનાર કર્મ.
- ૫ કેવળજ્ઞાનાવરણ—કેવળજ્ઞાનને રોકનાર કર્મ.

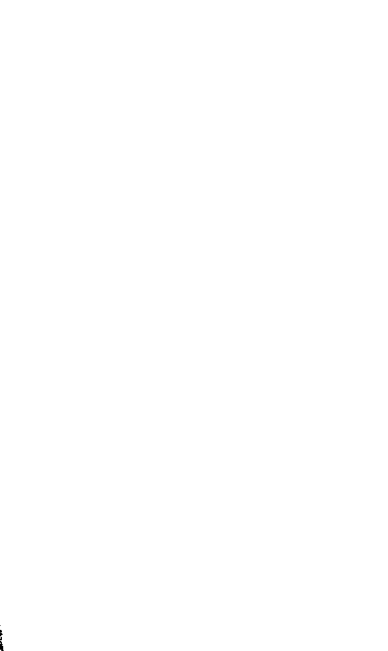
૯ દર્શનાવરણ.

૧ ચતુર્દર્શનાવરણ—ચતુર્થી થતા સામાન્ય લેખને રોકનાર કર્મ, એ કર્મના ઉદયથી ચતુર્દિગ્ધની પદ્ધતિ હોતી નથી, અને આંખમાં ટુક, છારી અને મોલીઆ વિગેરેથી અંધપણ પ્રાપ્ત થાય છે. જગી ચતુર્માં અંધપણ નથી હોતું તેવા છવને પણ એ કર્મના ઉદયથી ચતુર્દિગ્ધનો વિષય સર્વાયે શુદ્ધ પ્રગટ થતો નથી. અને એ કર્મ દર ચતુર્થી શીઘ્ર મોલીઆ-છારી વિગેરે ઉપધાતક દ્વયે દર થઈ એકદમ સર્વાયે શુદ્ધ અને સંપૂર્ણ વિષયવાળાં ચતુર્ણાં (મરદેવા માતાવત્ર) થઈ જાય છે, તેમજ અંધ પુરુષને કેવળાત્મન થવાથી અંધપણ દર થઈ જાય છે.

૨ અચતુર્દર્શનાવરણ—ચતુ સિવાય બીજી ક્યારેક હિન્દિય અને મનસર્જાઈ થતા સામાન્ય લેખને રોકનાર કર્મ. આ કર્મના ઉદયથી સ્પર્ધેન્દિય બેરે મારીબ્ધ છે, એથી શીત અને ઉષ્ણપણની બરાબર જગર પડતી નથી. તેમજ છબ, નાક અને માન એ હિન્દિયે પણ એવી બેરે થાય છે કે રસની, ગંધની અને યજ્ઞની બીજીક બરાબર પડતી નથી, જગી જગત્ તે હિન્દિયે બેરે વિનાની હોય તોપણ તે કર્મના ઉદયથી તે હિન્દિયેકારા સર્વાયે શુદ્ધ અને સંપૂર્ણ વિષયમહત્વનું જ્ઞાન થઈ શકતું નથી તેમજ મનના સ્પૃન્ધાદિ વિષય પણ સતેજ હોતો નથી.

૩ અસ્પર્ધેન્દિયવરણ—આત્મસાક્ષ્ય થતા રૂપીપદાર્થના સામાન્ય લેખને રોકનાર કર્મ. આ કર્મથી અસ્પર્ધેન્દિય સર્વજ્ઞ પ્રાપ્ત થતું નથી, અને એ પ્રાપ્ત થાય તો આ કર્મનો ઉદય હોતો નથી પણ સ્પૃન્ધાદિ થાય છે.

૪ કેવલદર્શનાવરણ—કેવલદર્શને રોકનાર કર્મ. આ કર્મ બેરે ઉદયમાં જો છે ત્યારે કેવલદર્શન હોતું નથી પણ બેરે આ ક્ષય થયે ત્યારે કેવલદર્શન પ્રાપ્ત થાય, તેમજ આ કર્મનો સ્પૃન્ધાદિ થઈ શકતો નથી.



સમ્યક્ત્વમોહનીય—સર્વસોક્ત તત્ત્વ ઉપર થતા હોય માટે સમ્યક્ત્વ અને સૂક્ષ્મ ચેત્તે ઉપર માટે મોહનીય એવું આ કર્મ મિથ્યાત્વનાં શુદ્ધ થયેલ પુનઃ હોવાથી મિથ્યાત્વનું ઉપાન્તર છે. આ કર્મના ઉદયથી જન્મો સમ્યક્ત્વગુણ દાયોપ-શમભાવે (સયોપશમસમ્યક્ત્વરૂપે) પ્રગટ થાય છે. પણ એ સમ્યક્ત્વ સર્વથા નિરાવરણ દ્વાયિક સમ્યક્ત્વ એવું સર્વથા શુદ્ધ નથી. પરંતુ અસુવિકરને ચરમાના કાયથી જેમ સમ્યક્ દેખાય છે તેમ ચરમાના કાય સરખાં સમ્યક્ત્વનાં આ નિર્મળ પુનઃહોથી પણ આત્મા પદાર્થસ્વરૂપને વધાર્યું જાણી શકે છે. આ પણ દર્શન મોહનીય ગણાય છે. હવે સોગ કપાય મોહનીય અને નવ નોકપાય મોહનીય કહેવાય છે, તેમાં જેના વડે કય એટલે સંસારનો, આવ એટલે લાભ હોય તે કપાય-કહેવાય. અને કપાયના સહચારી અથવા કપાયના કારણરૂપ તે નોકપાય કહેવાય તે નીચે પ્રમાણે—

૪ અનંતાનુગ્રાહિ કપાય—અનંત સંસારનો સંબંધ કરાવનાર ઉંમ કપાયો જેના વડે ઉત્પન્ન થાય એવું કર્મ. તે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ જેમ ચાર પ્રકારનું છે.

૪ અપ્રત્યાખ્યાની કપાય—મત નિવર્તને પ્રગટ નહિ થવેનાર, અર્થાત્ જેઓના વડે આત્મા ત્યાગ્ય વસ્તુનો ત્યાગ અને આદરવા યોગ્ય વસ્તુનો આદર ન કરી શકે એવું કર્મ, તે પણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના લેદથી ચાર પ્રકારનું છે.

૪ પ્રત્યાખ્યાની કપાય—મત નિવર્ત દેશાંશે પ્રમત્તી થકે પણ સર્વાંશે પ્રાપ્ત ન થઈ શકે એવું કર્મ. આ કર્મ પણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના લેદથી ચાર પ્રકારનું છે.

૪ સંલ્પડન કપાય—સુનિમહાત્માઓને પણ જે અગ્ર્ય અત્ત ઉદ્દીપન થાય એવો અગ્ર્ય કપાય તે સંલ્પડન કપાય, તેના કારણરૂપ કર્મ. આ કપાયના પણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ જેમ ચાર પ્રકાર છે. એ પ્રમાણે સોગ ઉત્તર કપાય ક્રોધ, અને ક્રોધ કપાય તો ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ જેમ ચાર પ્રકાર



નામકર્મના ૧૦૩ બેઠ.

લેનાથી દેવપણું પ્રાપ્ત થાય તે દેવગતિ, લેનાથી મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત થાય તે મનુષ્યગતિ, લેનાથી તિર્યચપણું પ્રાપ્ત થાય તે તિર્યચગતિ, અને લેનાથી નારકપણું પ્રાપ્ત થાય તે નારકગતિ ન્યામકર્મ; એ ૪ મતિનામકર્મ.

લેનાથી એક હન્દ્રિયપણું પ્રાપ્ત થાય તે પંચેન્દ્રિય જાતિ નામકર્મ. એ પ્રમાણે દ્વોન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જાતિનામકર્મ બહુવું. એ ૫.૨૪ જાતિનામકર્મ.

લેનાથી ઔદારિક વગેરે શરીરની પ્રાપ્તિ થાય તે શરીરનામકર્મ, ઔદારિક. વૈક્રિય આદારક. તૈજસ અને કાર્મણ એ બે પાંચ પ્રકારનું છે. વળી લેનાથી ઔદારિકાદિ ત્રણ શરીરને ઉપાંગ અવરવોની પ્રાપ્તિ થાય તે ઉપાંગનામકર્મ ઔદારિકોપાંગ, વૈક્રિયોપાંગ અને આદારકોપાંગ એ નામે ત્રણ પ્રકારનાં છે. તૈજસ તથા કાર્મણ એ બે શરીર ઔદારિકાદિ ત્રણ શરીરની અનુરૂપિતામાં હોવાથી એ બે શરીરના બૃહદ ઉપાંગ હોઈ ચક્રતાં નથી.

તથા પ્રથમ જહલુ કરેલાં ઔદારિક પુત્રલો સાથે નવ. જહલુ કરાતાં ઔદારિક પુત્રલોના સંબંધ કરનાર કમ ઔદારિક. ઔદારિકસંબંધ ન્યામકર્મ કહેવાય, એ અર્થને અનુસારે બીજા ત્રણ બંધન સહિત પંદર બંધનનામકર્મનાં નામ નીચે પ્રમાણે—

- ૧ ઔદારિક ઔદારિક બંધન. ૯ આદારક કાર્મણ બંધન.
- ૨ ઔદારિક તૈજસ બંધન. ૧૦ ઔદારિક તૈજસ કાર્મણ બંધન.
- ૩ ઔદારિક કાર્મણ બંધન. ૧૧ વૈક્રિય તૈજસ કાર્મણ બંધન.
- ૪ વૈક્રિય વૈક્રિય બંધન. ૧૨ આદારક તૈજસ કાર્મણ બંધન.
- ૫ વૈક્રિય તૈજસ બંધન. ૧૩ તૈજસ તૈજસ બંધન.
- ૬ વૈક્રિય કાર્મણ બંધન. ૧૪ કાર્મણ કાર્મણ બંધન.
- ૭ આદારક આદારક બંધન. ૧૫ તૈજસ કાર્મણ બંધન.
- ૮ આદારક તૈજસ બંધન.

દંતાત્રી જેમ ઘાસનો સમૂહ એકઠો કરે છે, તેમ ઔદારિક
કર્મોને એક સ્થાને ગિર્ધાદિ અવયવરૂપે પિંડિત કરનાર કર્મ
ઔદારિકમંધાતન નામકર્મ. એ અર્થને અનુસારે વૈક્રિયમંધાતન,
પ્રાદાત્મ્યમંધાતન, નૈજમમંધાતન અને કાર્મણમંધાતન જાણ્યાં.
એ પ્રમાણે પાંચ શરીરને નામે પાંચ સંધાતનનામકર્મ છે.

તથા જેનાથી હાડની સંધીઓનું જોડાણ પ્રાપ્ત થાય તે
સંધ્યજનામકર્મ વજ્રકવચ વિગેરે છ પ્રકારનું છે. તેમાં હાડના
જે છેડા જ્યાં મળે છે તે સ્થાને એ જો છેડાનો પરસ્પર
પ્રકારનો મત્તોંધ જે કર્મથી થાય છે તે છ સંધ્યજનામકર્મ
કહેવાય છે તે નીચે પ્રમાણે—

૧ વજ્રકવચનાનાય, ૨ કવચનાનાય, ૩ નારાય, ૪ અર્ધ-
નાનાય, ૫ કિલિકા અને ૬ છેવડું (સેવાર્ગ અથવા છેડરૂપક).
એ છ ન વયજનુ ન્વરૂપ આગળ સંધ્યજનુદ્વારના અર્ધપ્રસંગે કહેવાશે.

જીવને જે ઔદારિકાદિ જણ શરીર પ્રાપ્ત થવાનાં હોય તે
શરીરના આકાર લક્ષણપૂર્વક સ્થનાત્ કર્મ તે સંધ્યાતનામકર્મ
નમચતુરમ્, ન્યમોંધ, માદિ, વામન, કુપ્તજ અને લુંડક એ પ્રમાણે
૭ પ્રકારનું છે, એ સ્થાનોનું ન્વરૂપ આગળ સંધ્યાતનામકર્મના
અર્ધપ્રસંગે કહેવાશે.

શરીરના મુખ્ય જોડાં, મંધ, રમ અને સ્પર્ગ ઉપર કર
નાર ૬૦ વર્ગનામકર્મ, સંધ્યનામકર્મ અને સ્વયંનામકર્મ કહેવાય
છે. તેમાં સ્વેન, વજ્ર, શીત, નીત, અને સ્થામ એ પાંચ
પ્રકારે વર્ણનામકર્મ. દુર્ગંધ અને મુતંગ એ બે પ્રકારનું મંધનામ
કર્મ, મંતુર, નિદ્રા, કંટ, કપાલ, અને આમ્લ એ પાંચ પ્રકારનું
સ્થનામકર્મ, તથા શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ, રૂક્ષ, મૃદુ, તપુ. યૌ
અને કંઈક એ આઠ પ્રકારે સ્પર્ગનામકર્મ છે. તેમાં જીવના
શરીરના મુખ્યત્વે સ્વેન રંગ ઉપર કરનાર કર્મ તે સ્વેનનામ-
કર્મ, એ રીતે અર્ધ અર્ધ વિચારવેલ એ કે દરેક શરીરમાં મંધ

સ્વાદિ હોય છે તોપણ એક વણાદિ જે મુખ્ય હોય છે તે મુખ્ય વર્ણને અંગે તે વર્ણનામકર્મ જણાય છે.

અવ જ્યારે વક્રગતિએ પરબજમાં ઉત્પન્ન થવાનો હોય ત્યારે માર્ગમાં જે સ્થાને વળવાનું આવે તે સ્થાને વાગનારકર્મ જાનુણી નામકર્મ કહેવાય છે, તેમાં દેવગતિમાં વક્રગતિએ જતાં સ્થાનમાં વાગનાર કર્મ તે દેવાનુણી. જે અર્થને અનુસારે મનુ જાનુણી, ત્રિવંશાનુણી અને મગ્ધાનુણી નામકર્મ જાણવું.

જેનાથી અવ ઔદારિકાદિ શરીરવટે બગદ, હસ્તિ અને હંસનીપેડે મલપવી મંદ ગતિએ આવે તે શુભવિદ્યાયોગતિ નામકર્મ, અને મર્દલ તથા ઉટની પેડે ઉત્તક આવે તે અશુભ વિદ્યાયોગતિ નામકર્મ.

જેનાથી અવ ત્રણપણું પામે તે જ્ઞાનામકર્મ, જેનાથી અવનું શરીર ઇન્દ્રિય ગોચર થઈ શકે એવું સ્થગ થાય તે વાદ નામકર્મ, જેનાથી અવ સ્વયેગ્ધ સર્વ પર્વાસિઓ સમાપ્ત કરી મરણ પામે તે વર્ણજનામકર્મ, જેનાથી એક અવ એક આખા શરીરનો અધિષ્ટાતા હોય પણ તે શરીરમાં બીજા અવનું સ્વામી પણું ન હોય તે ક્ષયેજનામકર્મ, જેનાથી હાંવ વિગેરે અવયવો ૬૬-સ્થિર હોય તે સ્થિરનામકર્મ, જેનાથી અવના શરીરના અવયવો ઇંદ્રિય એટલે બીજાને સ્પર્શ થતાં પ્રિય લાગે એવા હોય તે શુભનામકર્મ, જેનાથી અવ લોકને અનુપગારી છતાં પ્રિય લાગે તે સૌમાન્યનામકર્મ, જેનાથી સ્વર કાવલ વિગેરેના સ્વરખેા મધુર હોય તે સુસ્વાદનામકર્મ, જેનાથી અવનું યુક્તિવિકલ અને અનુચિત વચન પણ લોકને પ્રિય અને આદરવા યોગ્ય લાગે તે આદેયનામકર્મ અને જેનાથી અવ ઉત્કર્ષ કાર્ય કરે તોપણ જય કીર્તિ પામે તે યજ્ઞનામકર્મ. જે કથા કર્મનો સમુદાય 'ત્રણદશક' કહેવાય.

જેનાથી અવ સ્થાવરપણું પામે તે સ્થાવરનામકર્મ, જેનાથી અવનું શરીર ઇન્દ્રિયને અગોચર એવું સ્થગ થાય તે મુદ્ધ.

નામકર્મ, જેનાથી જીવ સ્વયંભૂત પર્વાસિઓ સમાપ્ત કર્યા વિના મરણ પામે તે અપર્વાસનામકર્મ, જેનાથી અનંતજીવો વચ્ચે એક શરીરનીજ પ્રાપ્તિ થાય પણ પોતાનું ઈલાયદું શરીર ન હોય તે સાધારણનામકર્મ, જેનાથી જીવના અંગુલી, જીભ આદિ અવયવો અસ્થિર હોય તે અસ્થિરનામકર્મ, જેનાથી શરીરના અવયવો અનિષ્ટ એટલે વીજને સ્પર્શ થતાં અપ્રિય લાગે એવા (પગાદિ) અવયવો થાય તે અશુભનામકર્મ, જેનાથી ઉપકારી છતાં પણ લોકને અપ્રિય લાગે તે દૌર્ભાગ્યનામકર્મ, જેનાથી ગર્હભાદિ સરખા અનિષ્ટ સ્વર થાય તે સ્વરનામકર્મ, જેનાથી યુક્તિવાણું અને ઉચિત વચન બોલે છતાં લોક તે વચનને અનાદર કરે તે અનાદેયનામકર્મ, અને જેનાથી સાંઈ કાર્ય કરવા છતાં પણ જીવને અપયશ મળે તે અવશનામકર્મ, એ દશ પ્રકૃતિઓનો સમુદાય સ્વાચરદશક કહેવાય.

જેનાથી ત્રણ જગતમાં પૂજ્યપણું પ્રાપ્ત થાય તેવી તીર્થકર પદવી મળે તે જિનનામકર્મ, જેનાથી શરીર મુખે નિર્વહન થઈ મોકે તે અગુહલણુનામકર્મ એટલે શરીર ઘણું ભારી તેમજ ઘણું હલકું પણ ન હોય. તથા જે અવયવો જે સ્થાને જોઈએ તે અવયવો તે સ્થાનેજ ગોઠવનાર કર્મ તે નિર્માણનામકર્મ, પોતાના અવયવોથી જીવ પોતેજ હણાય એવા ઉપધાતક અવયવો ઉત્પન્ન કરનાર કર્મ ઉપધાતનામકર્મ, શરીર શીતળ છતાં ઉષ્ણ પ્રકાશ ઉત્પન્ન કરનારકર્મ આત્મ નામકર્મ, શરીરમાં શીતળ પ્રકાશ ઉત્પન્ન કરનાર ઉષ્ણનામકર્મ, જે જીવને દેખી બીજો જગવાન જીવ પણ રૂઢામો થવા સમર્થ ન થાય એવી છાયા જે કર્મથી પડે તે વગ્ધાતનામકર્મ, અને જેનાથી જીવ મુખપૂર્વક સ્વાસોચ્છવાસ લઈ શકે એવી લગ્ધિ પ્રાપ્ત થાય તે જ્વામોચ્છવામનામકર્મ. એ આડ પ્રકૃતિઓનો સમુદાય પ્રત્યેકાદક કહેવાય. એ પ્રમાણે નામકર્મની એકસા ત્રણ પ્રકૃતિઓ થઈ તેમાં ગતિ, ભતિ, શરીર, ઉપાંગ, બંધન, સંધાનન, સંધયણ, સંસ્થાન, વર્ણ, ગંધ, રસ,

૨૫૧. આનુપૂર્ણ અને વિદ્યાયોગિની એ દ્વિતીય પોત પોતાના ઉત્તર દેવતાની સેવાથી “વિદ્યામહતિ” ભવે નામથી ઓળખાય છે.

એ નામકર્મની ગર્વ પ્રકૃતિઓ એકોત્ર વળુ છે તેા ખા મહેપથી ૪૨, ૬૭, ૯૩ અને ૧૦૩ એમ ચાર સંખ્યાએ શૂદ્રે શૂદ્રે પ્રસંગે મરુવામાં આવે છે તે નીચે પ્રમાણે—

મુજબેડનાં નામ	એક	મંધમાં ને ઉચ્ચમાં	મનામાં	મના
ગતિનામકર્મ	૧	૪	૪	૪
જાતિનામકર્મ	૧	૫	૫	૫
શરીરનામકર્મ	૧	૫	૫	૫
ઉપાગનામકર્મ	૧	૩	૩	૩
જંધનનામકર્મ	૧	૦	૫	૧૫
સંધાનનામકર્મ	૧	૦	૫	૧
સંધયજ્ઞનામકર્મ	૧	૧	૧	૧
સંસ્થાનનામકર્મ	૧	૧	૧	૧
વર્ણનામકર્મ	૧	૧	૫	૧
ગંધનામકર્મ	૧	૧	૨	૨
રસનામકર્મ	૧	૧	૫	૧
સ્પર્શનામકર્મ	૧	૧	૮	૮
આનુપૂર્ણનામકર્મ	૧	૪	૪	૪
વિદ્યાયોગિતિનામકર્મ	૧	૨	૨	૨
ત્રસદશક	૧૦	૧૦	૧૦	૧૦
સ્થાવરદશક	૧૦	૧૦	૧૦	૧૦
પ્રત્યેકાદશક	૮	૮	૮	૮
	૪૨	૬૭	૯૩	૧૦૩

એ પ્રમાણે જથ્થે તથા ઉચ્ચપ્રસંગે નામકર્મની સંકલ્પ પ્રકૃતિઓ અને સત્તાપ્રસંગે કોઈ ચાસપ્રાર વાલુ મહે છે, અને કોઈ ચાસપ્રાર એકોત્ર વળુ સંપૂર્ણ મહે છે, પણ પરસ્પર કોઈ રીતે વિનાશ આવતો નથી.

ગોત્રકર્મના ૨ બેઠ.

જેનાથી જીવ લોકમાં ઉત્તમ ગણાય, અને ઉત્તમવંશ-
જનિમાં ઉત્પન્ન થાય તે ઉચ્ચગોત્ર. અહિં હીન જાતિવંશમાં
ઉત્પન્ન થયેલો જીવ પણ સમ્યક્ત્વ સહિત ત્રણ નિયમવાળો હોય
તો લોકજ્યવદારથી નીચગોત્રનો કહેવાય પણ વાસ્તવિક
રીતે ઉચ્ચગોત્રી ગણાય. તથા જેનાથી જીવ લોકમાં નીચ
ગણાય, અને હીન જાતિવંશમાં ઉત્પન્ન થાય તે નીચગોત્ર.^૧

અન્નારાયકર્મના ૫ બેઠ.

જેનાથી દાન દેવાની સામગ્રી છતાં પણ દાન ન આપી
શકાય તે જ્ઞાનાન્નારાયકર્મ, જેનાથી વસ્તુ પ્રાપ્તિ માટે પરિશ્રમ
કર્તા છતાં પણ વસ્તુ પ્રાપ્ત ન થાય તે લામાન્નારાયકર્મ, જેનાથી
એકવાર ભોગવવા યોગ્ય ભોજનાદિ પદાર્થ પામે છતાં પણ ભોગવી
ન શકાય તે મોંગાન્નારાયકર્મ, જેનાથી વારંવાર ભોગવવા યોગ્ય
ની આદિ પદાર્થ પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ ભોગવી ન શકાય તે
કર્મમોંગાન્નારાય, અને છત્રી શક્તિએ પણ શક્તિનો ઉપયોગ ન
કર્તા થકે એટલે બીચ ફારથી ન શકાય તે ત્રીચાન્નારાયકર્મ. એ
પ્રમાણે સર્વ કર્મના બેઠ ૧૫૮ થયા તેમાં બંધ માટે ૧૨૦ શકુણ
કરવા તે નીચે પ્રમાણે—

૧. અહિં શકુણ એ છે કે પાંચમા મુજુન્ધાન મુખી જીવને ઉચ્ચ
અને નીચ ગોત્રનો ઉદય, અને પાંચમા મુજુન્ધાનથી આશ્રય હતા ઉચ્ચ
અને નીચ ઉદય કર્મવંશમાં મળે છે, તેના અનુસાર એ પ્રમાણે લખવું છે.

૨. આ ગોત્રકર્મ ઉપરથી પર્યાયનામના નદિ અનુસાર જીવ
એમ કહે છે કે, જ્યાં જીવો એક નરના છે, તેની ઉચ્ચ જાતિએ અને
તેની નીચ જાતિએ એ મનુષ્યકર્મ નથી. એન જેઓ કહે છે, તેઓ
વર્તમાનકાળના અજ્ઞાનજનથી ભેદે છે. શકુણે મંત્રેને એ ઉચ્ચ નીચ
જાતિ મર્ત્ય કર્મના નિયમથી દેખે છે તે મિત્ર કેમ જાણ કેમ મનાવે!

૧૦૫

સાનાવરજીકર્મ	૫	૫	૫	૫
દર્શનાવરજીકર્મ	૯	૯	૯	૯
વેદનીયકર્મ	૨	૨	૨	૨
મોહનીયકર્મ	૨૬	૨૮	૨૮	૨૮
આયુષકર્મ	૪	૪	૪	૪
ન્યામકર્મ	૬૭	૬૭	૬૭	૧૦૩
ગોત્રકર્મ	૨	૨	૨	૨
અન્તરાયકર્મ	૫	૫	૫	૫

૧૨૦ ૧૨૨ ૧૪૮ ૧૫૮
બંધમાં ઉદયમાં સત્તામાં સત્તામાં.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૨૨—કર્મ બંધાવી વળતે કર્મની જે સ્થિતિ બંધાઈ છે તે સ્થિતિમાંથી અજાણકાગ સમાપ્ત થતા અથવા સમાપ્ત થયા પહેલાં ઉદીરણાવટે તે કર્મનું જે ફળ જીવને મળે તે ઉદય કહેવાય. અહિં કર્મ જે સમયે આત્મપ્રદેશ સાથે પ્રતિબદ્ધ થયું તે સમયે તે કર્મ પાતાનું ફળ જીવને દેખાડી શકે નહિ, અને બીજે સમયે પણ ફળ દેખાડી શકે નહિ પરંતુ કર્મીમાં કર્મી એક અન્તર્મુદૂર્ત નેટલોકાગ વ્યતીત થાય ત્યારે તે કર્મ પાતાનું ફળ જીવને દર્શાવી શકે અને વધુમાં વધુ કર્મ બંધાયા બાદ સાત હજાર વર્ષ પાતાનું ફળ દેખાડી શકે. કર્મનો ઉદયમાં આવવાનો સંબંધ સ્વાભાવિક રીતે સ્વતઃ છે. પણ ત્યારે બીજી સામગ્રીઓથી અનેક બાતના ઉપધાત નહે છે, ત્યારે ઉદયનો એ સ્વાભાવિક નિયમ તૂટી જઈ બંધાયા બાદ અનિયમિતકાળે પણ ઉદય આવે છે, એ અનિયમિત ઉદયમાં એટલો નિયમ તો જરૂર છે કે બંધાયા બાદ કર્મ એક આવલિગ બાદ ઉદયમાં આવે છે, તે દરમ્યાનમાં કોઈપણ રીતે તે કર્મ ઉદયમાં આવી શકતું નથી. હવે ઉદયમાં આવે છે એટલે કર્મપરમાણુઓની તે વળતે શું બંધવસ્થા થાય છે તે સંસેપમાં કહેવાય છે.

જે સમયે કર્મ ઉદયમાં આવવાનું છે તે સમય પ્લેતાં કર્મ-
પરમાણુઓ એવી સ્થિતિમાં આવેલા હોય છે કે ઉદયના પ્રથમ
સમયમાં ઘણા નિર્જરે, બીજા સમયમાં ઓછા નિર્જરે, અને ત્રીજા
સમયમાં તેથી પણ ઓછા ઓછા નિર્જરે. એ પ્રમાણે એ કર્મ
જેટલી સ્થિતિવાળું બાધેલું છે તેટલી સ્થિતિના સમયોમાંથી અબાધા-
કાળના સમયો બાદ કરીએ તેટલા સમયો સુધી એ પ્રમાણે
કમી કમી નિર્જરે. એ પ્રમાણે જેમ જેમ કર્મપરમાણુઓ આત્માના
સંબંધથી અલગ થવાની તૈયારીમાં હોય છે તે સમયેજ તે
કર્મપરમાણુઓ પોતાનો પ્રભાવ જીવને સ્પષ્ટપણે અથવા અસ્પષ્ટ-
પણે દર્શાવે છે. અથવા બીજી રીતે કહીએ તો તે કર્મપરમાણુઓ
આત્માના સંબંધથી અલગ થવાના સમયેજ પોતાનો પ્રભાવ
દર્શાવી કુર્ત અલગ થવા માંડે છે. અલગ થતા પરમાણુઓ પોતાનો
પ્રભાવ કેવી રીતે દર્શાવે ? તે સંબંધમાં એક વ્યવહારપ્રસિદ્ધ
ઉદાહરણ એ છે કે જે વખતે હડકાણું કુતરું કરડે છે તે વખતે
તે કુતરાના ઝેરના પરમાણુઓ માણસના શરીરમાં દાખલ થાય
છે, અને દાખલ થવા બાદ તે ઝેરના પરમાણુઓ કેટલાક કાળ સુધી
કંઈપણ અસર કર્યા વિના શરીરમાં પડી રહેલા હોય છે, એ કાળને
અબાધાકાલ તરીકે ઓળખવો જોઈએ. ત્યારપછી તે ઝેરના
પરમાણુઓ પોતાની અસર દેખાડી તે મનુષ્યને પીડા ઉત્પન્ન કરે
છે, તેમજ મરણશરણુ પણ કરે છે. એ પ્રમાણે કર્મના પરમાણુઓ
અબાધાકાળ વીત્યા બાદ જીવને પોતાનો અનુભવ દર્શાવી તે વિષના
પરમાણુઓની માફક પ્રતિસમયે આત્માના સંબંધથી અલગ
થતા જાય છે, એ સામાન્ય જીવોને આશ્ચર્ય કશું. હવે વિશુદ્ધ
પરિણામી જીવોના ગુણધેણિના કાળમાં કર્મના પરમાણુઓ પ્રથમ
સમયે જેટલા ઉદયમાં આવી નિર્જરે છે, તેથી બીજે સમયે અસં-
ખ્યગુણ પરમાણુઓ ઉદય આવી નિર્જરે છે, એ પ્રમાણે ગુણ-
ધેણિ ચાલુ રહે ત્યાં સુધી બને છે.

હવે ઉદય ઉદોરણોદય અને શુદ્ધઉદય એમ એ પ્રકાર-
નો છે, તેમાં ઉદીરણા જે આગળ કહેવાયે તે ઉદીરણા રૂપ પ્રયો-

ગણે કાળપરિપક્વતાને નહિ પહોંચેલા કર્મપરમાણુઓ
અકાળે ઉદયમાં આવવા તે ઉદીરણાદય અથવા પ્રયોગઉદર
કહેવાય, અને જે કર્મની જેટલી સ્થિતિ બંધાઈ છે તેટલી સ્થિતિ
પ્રમાણે જે અજાણા એટલે અનુદયકાળ નિર્મિત થયે છે તે
અજાણાકાળ પૂર્ણ થયા બાદ જે કર્મપરમાણુઓ ઉદય આવે તે
ગુરુ ઉદય કહેવાય એ જન્મે જાતનો ઉદય દરેક જીવને દરેક
સમયે ચાલુ હોય છે.

જની ઉદય પ્રદોશોદય અને વિષાકોદય એમ બે પ્રકારનો છે, તેમાં જે કર્મ પોતાના સ્વભાવે ઉદયમાં ન આવે પણ
અન્ય કર્મરૂપે ઉદયમાં આવે તે પ્રદોશોદય, જેમ મનુષ્યને ચારે
મતિનામકર્મના પરમાણુઓ સત્તામાં છે, તેમાંથી મનુષ્યને
મનુષ્યમતિનામકર્મના પરમાણુઓ સ્વરૂપે ઉદયમ આવે છે, અને
શેષ ત્રણાદિ ત્રણ મતિકર્મના પરમાણુઓ જે જેઓની અજાણા
સ્થિતિ સમાપ્ત થયેલી હોય છે તેજ પરમાણુઓના સમુદાય ઉદય
આવવાને યોગ્ય થઈ જાય છે તેમ જ્યાં પોતાના સ્વરૂપે તે
ઉદય આવી શકે નહિ, ત્યારે જન્મે તે પરમાણુઓ ઉદય
આવના મનુષ્યમતિકર્મના પરમાણુઓના સંગે પોતાને ત્રણ
મત્યાદિ ફળ આપવારૂપ સ્વભાવ પડતાવી મનુષ્યમતિરૂપ ફળ
આપવાના સ્વભાવવાળા રૂપ મનુષ્યમતિરૂપે ઉદયમાં આવી નિર્જરી
ભાય છે. એ પ્રમાણે જે કર્મ સ્વવિષાકે ઉદયમ ન આવતા
પરવિષાકે ઉદયમાં આવે તે કર્મ પ્રદોશોદયવર્તિ ગણાય અથવા
જે બીજા રૂપમાં કદીયે તે “ અનુદયવતી પ્રાપ્તિ ઉદયવતી મેટ
તિમાં સંક્રમ જાતી ઉદયવતી સાથે લેગમય તે પ્રદોશોદય,
અથવા શરૂમાં એને ત્રિવુદ્ધ ભંજન નામ પણ આપ્યું છે.
કોઈ પણ કર્મ ઉદય આવ્યા સિવાય નિર્જરે નહિ એ, એકમ
નિયમ છે, તેમજ સાથે “કાળ પરિપક્વતાને જાણેલું એટલું
અજાણાકાળ સમાપ્ત થયેલું કર્મ અવસ્થ ઉદયમાં આવી નિર્જરે”
જે પણ એકમ નિયમ છે, માટે જે જન્મે નિયમ પૂરોગત જે

પ્રકારના ઉદય હોવાથી સ્વયંચાલ છે, અન્યથા નિયમમાં મોટા વંધો આવે તથા જે કમ પોતાના સ્વરૂપે ઉદય આવે તે વિપાકોદય કહેવાય, એનું બીજું નામ સ્મૃત્ય છે. વળી ચાતુ ગ્રંથમાં વિગતવાર કહેક દ્વારા પ્રત્યે જે ઉદય કહેવાયો તે વિપાકોદયની અપેક્ષાએ જોવાયો, કારણકે પ્રદેશોદયમાં તો પ્રાયઃ સર્વ કર્મો વર્તતાં હોય છે, અને કર્મનો ઉદય આન્મરીયપૂર્વક નહિ પણ સ્વતઃ કાળગતિવત્તાના કારણથી હોય છે.

એ વિપાકોદયમાં મૂળકર્મ આઠ અને ઉત્તરકર્મ એકમો બાવીસ મધ્યમજે ગણાયેલ છે.

(૨૫) ઉદીરણા—આમાના યોગ નામના વીર્યવટે ઉદયાવત્તિથી બહાર રહેતા કર્મપરમાત્મ્યોને ઉદયાવત્તિમાં આણી પેદવા તે ઉદીરણા કહેવાય અર્થાત્ આ ઉદીરણા તે યોગથી થાય છે, કારણકે જ્યાં મુખી આન્મા મયોગી છે ત્યાં મુખી કર્મની ઉદીરણા થાય છે, અને યોગને અભાવે ઉદીરણાનો પણ અભાવ થાય છે માટે ઉદીરણામાં મુખ્ય હેતુ યોગ છે. વળી આ ઉદીરણાનો એવો નિયમ છે કે જે કર્મનો વિપાક ઉદયમાં વર્તે તે કનનીજ ઉદીરણા હોય, અને ઉદય તથા ઉદીરણા બન્ને સમકાળેજ પ્રાપ્ત થાય, તેમજ અન્નામાં તે ઉદીરણા એક આવતિમાદિત પ્રાપ્ત થાતી રહે ત્યાંથી બધ પડી જાય. કારણકે જ્યારે અન્ય આવતિમાદિત પ્રાપ્ત થાતી રહે ત્યારે તે અન્ય આવતિમાદિત તો ઉદયાવત્તિના કાંઈ વગરની હોય છે, અને ઉદયાવત્તિમાંથી બહાર કર્મપરમાત્મ્યોજ હોય નહિ તે ઉદીરણા કોની કરે ?

પ્રશ્ન—ઉદયાવત્તિ એટલે શું ? અને ઉદયાવત્તિમાંથી બહાર એટલે શું ?

ઉત્તર—કર્મનો અમાધાનના વીચા બાદ બાકી રહેતા પ્રાપ્ત મનનેની બુદ્ધિવટે એક દીર્ઘ પંક્તિ કાઢીને તો અનુક્રમે પ્રથમ મધ્યમમાં ધર્યા કર્મપરમાત્મ્યો, બીજા સમયમાં તેથી કમી, ત્રીજા સમયમાં તેથી પણ કમી. એ પ્રમાણે છેલ્લા સમય મુખીના મર્વ

સમયોમાં કર્મ પરમાણુઓ અનુક્રમે કમી કમી સ્થાપવા તેમ
 જેવા સમયથી પ્રારંભીને એક આવલિકાના જેટલા સમય તેટલા
 સમયે સુખીમાં પ્રાપ્ત થયેલા કર્મ પરમાણુઓમાં કુદરતી નિયમથી
 એવો સંસ્કાર ઉત્પન્ન થાય છે કે તે પરમાણુઓ સંક્રમ, ઉપરામ,
 હીરણ્યનિષ્પત્ત અને નિકાયનાદિકોડે પણ કરલુપ્ત થઈ જાય છે.
 યજ્ઞગ્રાંથી, પરંતુ અવસ્થ ઉદય આવવાના સ્વભાવવાળા હોય છે,
 માટે તે આવલિકામય અણુઓને અથવા આવલિકા જેટલા કાળને
 ઉદયોદયનિકા કહેવામાં આવે છે. અને પૂર્વોક્તિ ઉદયોદયનિકાથી
 આગળના કર્મ પરમાણુઓ તે ઉદયોદયનિકાથી જહારના કર્મ
 પરમાણુઓ કહેવાય. અથવા બીજી રીતે કહેવા “ઉદયસમયથી એક
 આવલિકા સુખી ઉદય આવવાવાળા કર્મ પરમાણુઓનો સમુદાય તે
 ઉદયોદયનિકા, અને તેથી આગળના કાળે ઉદય આવવાવાળા
 કર્મ પરમાણુઓ તે ઉદયોદયનિકા જહારના કહેવાય” એ પ્રમાણે અવસ્થ
 ઉદય આવવા થોડા પરમાણુઓને અગ્રીકરીને આખી પંક્તિમાંથી
 માત્ર આવલિકા જેટલો વિભાગ ઉદયોદયનિકાના નામથી જિત્ત પડી
 શકે છે. તે ઉદયોદયનિકાથી જહારના પરમાણુઓ ઉદયોદયનિકામાં
 ન આવે અને જ્ય છે ત્યાંના ત્યાં રહે તો ઉદયસમયના
 અનુક્રમ પ્રમાણે ધણે કાળે ઉદયમા આવી શકે, જ્યાં જે સમયમા
 પરમાણુઓ રહ્યા છે તે પરમાણુઓનો તેજ કાળ છે, પણ હીરણ્યપ્રયોગ
 વડે ઉદયોદયનિકામાં આકર્ષાઈ આવવાથી તે પરમાણુઓ જે દીર્ઘકાળે
 ઉદયમા આવવાનું હતા તે હવે એક આવલિકા જેટલા કાળમા ઉદયમા
 આવી જાય, માટે હીરણ્યથી આકર્ષાયલા પરમાણુઓ અકાળે
 ઉદયમા આવ્યા એમ કહેવાય એ પ્રમાણે ઉદયપ્રાપ્ત થયેલા એક
 કર્મમાંના કેટલાક પરમાણુઓ કાળક્રમે વેદાય છે, અને કેટલાક
 પરમાણુઓ અકાળે વેદાય છે, તેમ જે પરમાણુઓ કાળક્રમે વેદાય
 છે તે પરમાણુઓનો કુદ્દુદય કહેવાય, અને અકાળે વેદાય
 પરમાણુઓનો હીરણ્યોદય અથવા દયોનોદય કહેવાય જ્યાં હીર-
 ણ્યપ્રયોગ વડે પરમાણુઓ અકાળે ઉદયમા આવે એમ નહિ.
 તેનું બીજા અપર્યાપ્ત પ્રયોગો વડે પણ કર્મ પરમાણુઓ

જીનેશ્વરની ક્ષતિ દેખવાને અથવા સૂક્ષ્મ અર્થનો સદેહ પૂછવાને આહારક વર્ગજ્ઞાઓનું એક હાથ જોટકું શરીર બનાવીને વિચરતા થીતીર્થકર ભગવાનની પાસે મોકલે તે આહારકશરીર.

તૈજસશરીર—આહારને પાચન કરનાર તૈજસ પુદ્ગલોનું બનેલું સૂક્ષ્મ શરીર તે તૈજસશરીર. પુનઃ આ શરીર સંબંધિ લબ્ધિવાળો એટલે તેજોલબ્ધિવાળો આત્મા આ શરીરની સહાયથી તેજોલેશ્યા અથવા શીતલેશ્યા પણ મૂકી શકે છે, અને અનુમ્નહ ઉપશ્નહ કરી શકે છે.

કાર્મણશરીર—કર્મપરમાણુઓના પિંડરૂપ કાર્મણ શરીર છે. કાર્મણશરીરનામકર્મ તે આ કાર્મણ શરીરનો એક અવયવ છે. કારણકે આ શરીર એકસોઅઠાવન કર્મપ્રકૃતિઓના પિંડરૂપ છે.

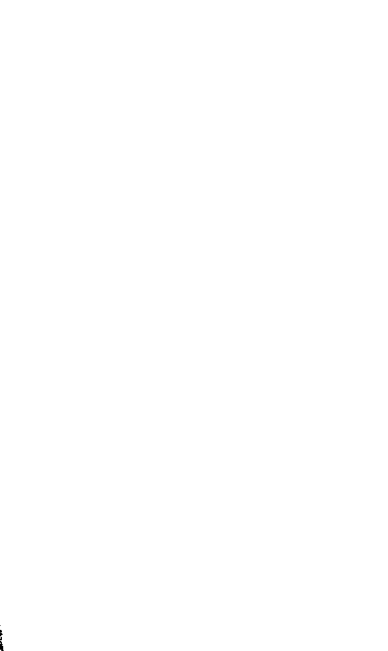
એ પાચ શરીરોમાં પરસ્પર કારણાદિથી ઉત્પન્ન થયેલા અનેક તફાવત છે તે અનુક્રમે નીચે પ્રમાણે છે.

કારણમેદ—આહારિકશરીર અતિ સ્થૂલ સ્કંધોનું (પુદ્ગલ પિંડોનું) બનેલું છે અને વૈક્રિયાદિ ચારે શરીર અનુક્રમે સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મતર સ્કંધનાં બનેલાં છે.

પ્રદેશસંસ્થામેદ—આહારિક શરીર બોહા પ્રદેશોનું બનેલું હોય છે, તેથી અસંખ્યગુણ પ્રદેશોનું વૈક્રિય, તેથી અસંખ્યગુણ પ્રદેશોનું આહારક, તેથી અનંતગુણ પ્રદેશોનું તૈજસ, અને તેથી અનંતગુણ પ્રદેશોનું કાર્મણ શરીર બનેલું છે.

સ્થામિમેદ—આહારિક શરીર સર્વ મનુષ્ય અને તિર્થચાને હોય, વૈક્રિયશરીર વાયુ, સંજિમનુષ્ય, તિર્થચપચેન્દ્રિયમાંના કેટલાકને, સર્વ દેવને અને સર્વ નારકને હોય છે. આહારકશરીર કોણક યૌહપૂર્વધર મુનિને હોય, અને તૈજસ તથા કાર્મણ શરીર સર્વ સંસારી જીવોને હોય.

સંપ્રક્રિયવ—આહારિકશરીરધારકની ગતિ તીર્થોદિશામાં રૂચક પર્વત મુખી છે, તે જંઘાચારણમુનિની અપેક્ષાએ, અને



(૨૬) ધ્યાન ૪-૧૬—ધ્યાન એટલે હૃદયનો સ્થિર પરિણામ. તે ધ્યાન ગુમધ્યાન અને અગુમધ્યાન એમ બે પ્રકારનું છે. વળી અગુમધ્યાન આર્તધ્યાન અને રોદ્ધધ્યાન એમ બે પ્રકારે છે, તેમજ ગુમધ્યાન પણ ધર્મધ્યાન અને ગુરુધ્યાન એમ બે પ્રકારે છે. એ પ્રમાણે આર્તધ્યાન, રોદ્ધધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુકલધ્યાન એ ચાર પ્રકારના ધ્યાનમાં પહેલાં બે અગુમ અને ત્રીજા બે ગુમ છે. હવે એ ચાર ધ્યાનના ફરકના ચાર ચાર પ્રકાર છે તે નીચે પ્રમાણે—

અનિદ્રસંયોગ, હૃદયવિયોગ, રોમચિકિત્સા અને અઘરોક (અથવા નિદાન) એ ચાર ભેદ આર્તધ્યાનના છે. આર્ત એટલે ચિંતાકૃષ્ણ ધ્યાન તે આર્તધ્યાન. તેમજ હિંસાગુનધિ, મૃયાગુનધિ,

૧. ઐતોમુદ્દતમેવં, ચિત્તા વા ણમેગપ્પુમ્મિ, ઉડમાપાનં
જાળં, કોગનિરોધો તિપ્પાપં તુ ॥ ૧ ॥ એક વસ્તુ ઉપર અંતર્મુદ્દત
મુખી ચિત્તનું અવસ્થાન તે ઉડમાપુ ધ્યાન છે. અને કોગનિરોધ એ
શી મંદોનું ધ્યાન છે. એથી અધિકતઃ મુખી એક વસ્તુપર ચિત્તની
સ્થિતિના દો તે તે ચિત્તા હોવાથી અને ચિત્તા ન થાય તે અન્નમુદ્દત
પણ ધ્યાનાન્તર થાય ૧૩ છે ૧—

ઐતોમુદ્દતપરમો, ચિત્તા કાલંતર વ હોગજાહિ
સુચિરંપિ હોગજ કહુવપ્પુ-મેદમે કાલમેવાપો ॥ ૨ ॥

અર્થ:—અંતર્મુદ્દતનું પણ ચિંતા અવસ્થા ધ્યાનાન્તર એટલે બીજું
ધ્યાન થાય, અને પણ કોગનિરોધ મુખી પડે વસ્તુઓમાં સંકેષ થઈ અને
ધ્યાનસંતતિ એટલે ધ્યાનપર પણ દોષ છે. તેમજ

માદમાવજને તગ્ગે, ચિત્તં વ્યાપં નિરોજજં
વાતુ ચિત્તં વહં મુદ્દ-મવ્વપં તગ્ગાનો મને ॥ ૩ ॥

અર્થ:—અવજનમાં એટલે વસ્તુમાં ચાલે એટલું નિષ્પ્રય
એટલે સ્થિર ચિત્ત તે વ્યાપ, અને અસ્થિર, દૃઢ, અને અવજન એ ત્રણ
પ્રકારનું ચિત્ત તે ત્રણ હોવાથી તેમાં મુખ્ય ત્રણેય એટલે મને-મને
રોધ, અને નિદ્રાગુ કોનું એ ચિત્ત તે અવજનવિદ્ય અને શુદ્ધ
અવજન વાતુનું માન્ય હોવાથી એ પ્રકારનું ચિત્ત તે ધ્યાન છે એવ
કહી નહિ પણ ધ્યાન તે ચિત્ત છે એ નિશ્ચય છે.

સ્તેવાનુબંધિ અને રક્ષણાનુબંધિ એ ચાર પ્રકારનું, રૌદ્ર એટલે મહા ભયંકર ધ્યાન તે રૌદ્રધ્યાન. તેમજ આસાવિચય, અપાયવિચય, વિપાકવિચય અને સંસ્થાનવિચય એ ચાર પ્રકારનું ધર્મધ્યાન, તેમજ પૃથક્ત્વવિતર્કઅવિચાર, એકત્વવિતર્કઅવિચાર, સૂક્ષ્મક્રિયા-અનિવૃત્તિ અને સમુચ્છિન્નક્રિયાઅપ્રતિપાતિ એ ચાર પ્રકારનું શુદ્ધધ્યાન છે તેનું સ્વરૂપ સંક્ષેપથી નીચે પ્રમાણે—

આત્મધ્યાનના ૪ ભેદ

૧ હૃદયિયોગાર્ત્તધ્યાન—સારૂં મકાન, મુંદર સ્ત્રી, મુંદર વજ્ર વિગેરે પ્રિય વસ્તુઓનો વિયોગ થવાથી પુનઃ પ્રાપ્તિરૂપ અથવા વિયુક્તનહિ થવારૂપ જે ચિંતા ઉત્પન્ન થાય તે હૃદયિયોગાર્ત્તધ્યાન.

૨ અનિષ્ટમંયોગાર્ત્તધ્યાન—જે પદાર્થ પોતાને હાનિ નથી તેવા પદાર્થની પ્રાપ્તિ થાય, જેમકે નિરસલોચન, કદૂપતા, અશુભ શબ્દ અને દુર્ગંધ વિગેરે અપ્રિય પદાર્થ પ્રાપ્ત થતાં મનમાં જે ચિંતા ઉત્પન્ન થાય તે અનિષ્ટસંયોગાર્ત્તધ્યાન કહેવાય.

૩ રોગચિકિત્સાર્ત્તધ્યાન—શરીરે અનેક પ્રકારની વ્યાધિઓ ઉત્પન્ન થયે છતાં એ રોગ ક્યારે મટશે તે સંબંધિ ચિંતા તેમજ

વળી ધ્યાન તે મનયોગરૂપજ છે એમ નહિ પરંતુ ત્રણે યોગરૂપ છે, અને તે ત્રણ યોગમાં ચિત્તયોગની મુખ્યતાએ ધ્યાનને ચિત્તનો વિષય કહી શકાય છે. અન્વયા ધ્યાન માનસિક, વાચિક અને કાયિક એમ ત્રણ પ્રકારે છે, તેમાં ચિત્તની નિયંત્રતા તે માનસિકધ્યાન, વતનાપૂર્વક નિરવશ આત્મબોધથી તે વાચિકધ્યાન, અને કાયાની સ્થિરતા તે કાયિકધ્યાન. જનિક એટલે ભાંગાવાળું શુન મજૂનાં મુનિ ત્રણે ધ્યાનમાં વર્તે છે. જેમકે તાત, પિત્ત અને કફ એ ત્રણે દોષમાંથી મુખ્યતાએ એક દોષ મજૂાય છે તેમ ત્રણ ધ્યાનમાં ચિત્તની મુખ્યતા દોષાથી ધ્યાન ચિત્તરૂપ મજૂાય છે. અથવા જેમ રાજમાર્ગમાં પરિવાર સહિત યાસના રાજાને માત્ર આ રાગ મજૂ છે એમ કહેવાય છે, તેમ ત્રણે એકે ધ્યાન વર્તનાં છતાં પણ ધ્યાન મુખ્યતાએ મનોયોગે મજૂાય છે. એ પ્રમાણે વિશેષ વર્ણન શ્રીલોકપ્રકાશ વિષ્ણુ પ્રધેશમાં છે.

સાગ મરાડવા માટે ઉપાયો સ્વચાની ચિંતા તે રાત્રિચિંતિમાર્ગ.
ધ્યાન પ્રથમનાં તે ધ્યાન પોતાના ચરીરથી અનિરિક્ષ્ય પદાર્થના
વિરપણાનાં છે, અને આ સ્વદેહવિરપિ છે માટે ભિન્ન પાડેલ છે,
અન્યથા આ ધ્યાનનો અન્યર્થાં અનિષ્ટસ્યોગમાર્ગમા થઈ શકે.

૪ અવગોચ (નિદાન) માર્ગસ્થાન—અવિધ્યના મુખની
ચિંતા કરવી, જેમકે અને દેવકોકરુ મુખ પ્રાપ્ત થાય તો ઠી,
અમુક સૌ પ્રાપ્ત થાય તો ઠી, એ પ્રમાણે અવિધ્યના મુખની
ચિંતામાં રહેલું તે અમરોચ્ય આર્તધ્યાન કહેવાય તથા નવ
નિયાણા (નિદાન)નો પણ આ ધ્યાનમા સમાવેલ થયેથી એનું
લીજું નામ નિદાન આર્તધ્યાન પણ કહેવાય છે, પૂર્વે જોયેલ
મુખનું સ્મરણ પણ આ ધ્યાન કોઈમાં ગણેલું છે.

સ્વામિ—આર્તધ્યાનના પ્રથમ ત્રણ લેલ મિધ્યાદગ્ધિ
પ્રમત્ત મુખીના છ શુભસ્થાનવાગ્ગા એવોને હોય છે. જ્યાં ચિત્તનું
સ્થિરતારૂપ ધ્યાન જોઈન્દ્રિયાદિ અસંજિને અદિ અંગીકાર કરું
નથી, કારણકે અસંજિને મનનોજ અભાવ છે, તો મનની સ્થિર
તારૂપ ધ્યાન તે કેમ હોય? કીમ્મ દેવચંદ્ર સુરિએ પણ અસં-
જિમાં ધ્યાન ગણ્યું નથી પરંતુ આર્તોદારૂપ ચિંતા કે જે મનો-
વિચારરૂપ નહિ પણ અચાતાવેદનીયાદિ કર્મના ઉદયથી માત્ર
સંસારરૂપ છે તે સંસારૂપ ચિંતાની મુખ્યતાએ કેટલાએક
ચંત્રકારોએ અસંજિએને પણ આર્તધ્યાન અને સૌંદર્યાન મણાવું
છે, તે અપેક્ષાપૂર્વક સત્ય છે. તથા આર્તધ્યાનનો ચોથો લેલ
પ્રથમના પાંચ શુભસ્થાનવાગ્ગા એવોને હોય છે, માટે પાંચ શુભ-
સ્થાન મુખી આર્તધ્યાનના ચારે લેલ હોય, અને પ્રમત્ત શુભસ્થાને
આર્તધ્યાનના પ્રથમ ત્રણ લેલ હોય છે.

સ્વચ્છ—આકંઠ કરવો તે કંદન, યોગ કરવો, દીલગીર થવું
એરે ઉદાસીનપણાનાં ચિન્હ તે દાંષન, એથી વધુ દીલગીર કે
પેત થતાં આંખમાં આંસુ આવી જ્યાં તે મનુમોહન, અને
કરવું હાયપીટ કરવી વિગેરે પરિવેશન કહેવાય છે. એ ચાર

પ્રકારના બાહ્યચિન્હોથી આ શ્રવ આત્મધ્યાનમાં (દુઃખમાં) વળે છે એમ જણાય છે.

રૌદ્રધ્યાનના ૪ બેદ.

૧ હિંસાનુબંધિ રૌદ્રધ્યાન—ક્રૂરતાથી નિરપરાધી અથવા અપરાધી પ્રાણીઓનો સંહાર કરવાની, શત્રુને હણવાની, અને તેઓને હણવા માટે શસ્ત્ર વિગેરે તૈયાર કરવાની જે ક્રૂર ચિંતા તે હિંસાનુબંધિ રૌદ્રધ્યાન કહેવાય.

૨ મૃયાનુબંધિ રૌદ્રધ્યાન—પોતાના સ્વાર્થ માટે બીજાને ફાંદમાં નાખવા જૂઠું બોલવું, જૂઠી સાક્ષી ભરવી, વિગેરે અસત્ય કાર્યોમાં જે રીતે બીજા સત્ય માને તેવી રીતે જૂઠપણાની સંકલનાઓ ઘડવા સંબંધિ જે ક્રૂર ચિંતા તે મૃયાનુબંધિ રૌદ્રધ્યાન કહેવાય. અથવા પોતે જે જૂઠું બોલેલ છે તેને સત્ય કરી બતલાવવાના અનેક પ્રયત્નો ઉભા કરવા સંબંધિ જે ક્રૂર ચિંતા, અને ચાંદી ખાવી, અસહ્ય ઉચ્ચાર કરવો વિગેરેમાં જે ચિંતવન તે સર્વ મૃયાનુબંધિ રૌદ્રધ્યાન ગણાય.

૩ સ્તેયાનુબંધિ રૌદ્રધ્યાન—બીજાનો ધનમાલ લૂંટવામાં, ચોરવામાં તથા વસ્તુ છુપી રીતે ઉપાડી લેવામાં જે ક્રૂર વિચારો પ્રવર્તે તે સ્તેયાનુબંધિ રૌદ્રધ્યાન.

૪ રક્ષણાનુબંધિ રૌદ્રધ્યાન—અનેક પાપારંભથી જે પરિવ્રજા લેગો કર્યો છે, તેને રાગભય, ચોરભય, અને અગ્નિભય વિગેરેમાંથી બચાવવાનું ચિંતવન કરવું તે.

રૌદ્રધ્યાનનાં ૪ નિશ્ચય—હિંસાદિ ચાર લેહમાંથી કોઈપણ એક લેહનું વારંવાર સેવન કરવું તે રૌદ્રધ્યાનનું પ્રથમ વ્યક્તિયન લક્ષણ. તેમજ અનેક લેહનું વારંવાર સેવન કરવું તે અનેકાસેવન એ બીજું લક્ષણ. હિંસાદિ અધર્મમાં પણ ધર્મશુદ્ધિએ પ્રવૃત્તિ કરવી તે ત્રીજું લક્ષણ ધર્મશુદ્ધિ, અને મરણાન્તે પણ હિંસાદિથી નિવૃત્ત ન થવું તે રૌદ્રધ્યાનનું ચોથું લક્ષણ અનિવૃત્તિ નામે છે.

રીતે રહ્યાં છે વિગેરેનો વિચાર સર્વજ્ઞવચનને અનુસારે કરવો
તથા લોકમાં રહેલ છે દ્રવ્યના દ્રવ્યમુલુપપાદોનું ચિંતવનું તે
સંસ્થાનવિચય ધર્મધ્યાન કહેવાય.

વળી ધર્મધ્યાનના બીજા પક્ષ દ્વાર બેઠા પિંદસ્થ, વદસ્થ
સ્થસ્થ અને રૂપાતીત એ નામના છે તેનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે—
પોતાના શરીરની અંદર નાભિને સ્થાને આઠ પાંખડીનું કમળ
ચિંતવી શ્રી નવપદનું ધ્યાન કરવું, અથવા પોતાના નવ અંગે
નવપદ સ્થાપી ધ્યાન કરવું, વળી બીજી અનેક રીતે બ્રાહ્મભાત્રની
ગુણોએ મંત્રાદિ પદોનું શરીરને વિષે ધ્યાન કરવું તે સર્વ
પિંદસ્થધર્મધ્યાન કહેવાય. અહિં પિંદ એટલે શરીર સ્થ એટલે
તેમાં રહેલું અર્થાત્ દેહના અવલંબનથી થતું ધ્યાન તે પિંદસ્થ
કહેવાય. આ ધ્યાન નાલંબન એટલે સ્થાન અને અક્ષરાદિના
અવલંબનવાળું છે.

આગમના પદ, મંત્રનાં પદ, શ્રી જીનેશ્વર, અને મુનિ વિગેરે
ધ્યાન કરવા યોગ્ય વસ્તુઓ ઉપર ચિત્તને એકાગ્ર કરવું. જેમકે
શ્રી જીનેશ્વર મુરમુરારિ પર્વદાઓ સહિત સમવસરજીમાં બેઠા છે,
આગળ હુંદુભિ વિગેરે દેવવાજીત્રો બાગે છે, શિર્ષપર ત્રજી છત્ર
ગોળે છે, અશોકવૃક્ષ ભગવાન ઉપર શોભે છે વિગેરે દેખાવો
મનથી નજર આગળ રાખી તેઓઉપર ચિત્તની એકાગ્રતા કરવી
તે વદસ્થધર્મધ્યાન. આ ધ્યાન પોતાના શરીરમાં નહિ પણ
જીનેશ્વરાદિના વદને અગ્રિને દેખાથી વદસ્થ કહેવાય છે. આ
ધ્યાન પણ જીનેશ્વરાદિરૂપના આલંબનવાળું દેખાથી સાલંબન
ધ્યાન છે આ ધ્યાનમાં શ્રી જીનેશ્વરાદિકની પ્રતિમાનું નહિ પણ
નાશાળ જીનેશ્વરાદિ જેવા સ્વરૂપે છે તેવા રૂપે ધ્યાન કરવાનું છે.

શ્રી જીનેશ્વરની અથવા મુનિની શાન્ત આકારાદિ લક્ષણવાળી
પ્રતિમા ઉપર ચિત્તની એકાગ્રતા કરવી, પ્રતિમા ઉપરથી પ્રતિમા
જેની છે તેઓના સદ્ગુણોનું પ્રતિમાદ્વારા ચિંતન કરવું તે
સ્થસ્થધર્મધ્યાન કહેવાય છે, અહિં સ્થ એટલે પ્રતિબિંબ-

પ્રતિમા સંબંધિ ધ્યાન તે રૂપસ્ય ધ્યાન કહેવાય. આ ધ્યાન પણ આલંબન ધ્યાન છે.

શ્રી હનુમેશ્વર અથવા મુનિમહારાજ વગેરે જેઓ દેહત્યાગ કરી મોક્ષમાં ગયા છે, તેઓના કેવળતાનાદિ ગુણગુણ આત્માને અર્થાત્ શ્રીસિદ્ધપરમાત્માને હૃદયમાં ચિંતવવા તે રૂપાતીત-પરમંત્યાન કહેવાય. અહિં રૂપ એટલે શરીર તેનાથી અતીત એટલે રહિત એવા શ્રી સિદ્ધલગવાનનું ધ્યાન તે રૂપાતીતધ્યાન.

પરમંત્યાનનાં ૪ સ્તર—સૂચની બ્યાખ્યા તે આત્મા અને તેનાપર જે રૂચિ એટલે યદ્વા તે આત્મારૂચિ એ ધર્મધ્યાનનું પ્રથમ સ્તર છે. તેમજ ગુરુઆદિના ઉપદેશ વિના નિસર્ગથી એટલે સ્વાભાવિક રીતે કર્મનો (દર્શનમોહનીયનો) હાયોપશ્યમ વા ઉપશ્યમ થતાં જે તત્ત્વપ્રદા પ્રગટવી તે નિસર્ગરૂચિ, સૂચ ઉપર જે રૂચિ એટલે યદ્વા તે મુક્તરૂચિ, અને અર્થ વિસ્તાર ઉપર જે યદ્વા તે અર્થરૂચિ અથવા વિસ્તારરૂચિ, એ ચાર ધર્મ ધ્યાનનાં ચિહ્ન છે.

ધર્મંત્યાનનાં ૪ આલંબન—ગુરુની પાસે સૂચ અર્થ પ્રદણ કરી અભ્યાસ કરવો તે શાવના, સંશય પડે તે સ્થાને વિનય-પૂર્વક પૂછી નિઃસંદેહ થવું તે વૃક્ષતા, કરેલ અભ્યાસ યાદ રહેવા માટે ચારંચાર સંભાગવો એટલે ભણી જવો અગર વિચારવો તે પરિવર્તન, અને સૂચનું તથા અર્થનું ચારંચાર ચિંતવન કરવું એટલે તત્ત્વ વિચારવું તે અનુપ્રેક્ષા કહેવાય. મુક્તિ-મહેત્વપર ચલાવેને માટે એ ચારે રત્ન એટલે-દોત્તરપૂ આધારપૂ પોવાથી ધર્મધ્યાનનાં આલંબન કહેવાય છે.

ધર્મંત્યાનનાં ૪ અનુપ્રેક્ષા—અહિં કમુ એટલે ધ્યાનથી પશ્ચાત્ત-મેક્ષા એટલે હૃદયમાં ચિંતવણ તે અનુપ્રેક્ષા એટલે ભાવના તે આશયલેખ્ય ચાર પ્રકારની છે, તે નીચે પ્રમાણે—હું એટલે મું, માફં કોઈ નથી, હું કોઈનો નથી વિગેરે ચિંતવણ તે ચક-વાનુમેક્ષા, સંપત્તિએ વિપત્તિનું સ્થાન છે, સંયોગ સ્વપ્ન સરખા

છે, જેની ઉત્પત્તિ તેનો વિનાય છે, સર્વ પદાર્થો દુઃખમંથર છે વિગેરે ચિંતવણું તે અનિત્યત્વ અનુપ્રેક્ષા, સંસારમાં પરિભ્રમણ કરના છવને ધર્મ સિવાય કોઈ શરણ નથી વિગેરે વિચારણું તે પ્રશમ્ભાત્ય અનુપ્રેક્ષા, અને સંસારના દુઃખનું સ્વરૂપ વિચારણું તે સંસાર અનુપ્રેક્ષા. એ ચારે ભાવના ધર્મધ્યાન રૂપ છે.

વચી ધર્મધ્યાનની મંત્રી, પ્રમોદ, કઠણા અને માલવમ્બા એ ચાર ભાવનાઓ છે. તેમાં સર્વ છવો મારે મિત્ર સમાન છે. મારું કોઈ વૈની નથી અને હું પણ કોઈનો વૈરી નથી, એ પ્રમાણે સર્વ છવોની સાથે મિત્રભાવ વિચારવો તે મંત્રીભાવના. આ ભાવનામાં સર્વ છવનું હિત વિચારવાનું હોય છે, કારણકે હિત વિચારણું એજ મિત્રતાનું લક્ષણ છે. તેમજ શુભસ્થાનનાં મુર્ખાને દેખી હર્ષ કરવો તે પ્રમોદભાવના, સર્વ દુઃખી છવોનાં દુઃખો ઈર્ષ્ય નીતે દોષ ! એમ ચિંતવણું તે કઠણાભાવના, “સર્વ દુઃખ ઈદં માનવત્વની” એવી ઉન્મુખ કલ્પનાભાવનાવડે તીર્થકરગોત્ર પણ ન ધાય છે. તેમજ પ્રવચન કરવા છતાં પણ જે છવો કર્મના વચગી નુબનો માર્ગ અગીકાર કરના નથી અને હિતકારી ઉપદેશ ધવળુ કરના નથી તે છવો ઉપર ખેદ ધારણ ન કરવો તેમજ મહુ બારેકર્મી છે, ધાતું સંસારમાં રખડવાનો છે વિગેરે આશ્લેષ વચનેથી નિષ્કાર નહિ કરના મધ્યસ્થ ભાવ ધારણ કરી વિચાર કરવા કે, દુનિયામ સર્વ છવોને મુખ પ્રિય છે, પરંતુ મોહનીય કર્મના દેહથી તેઓને મુખનો માર્ગ સમજાવવા છતાં પણ સમજતા નથી અને ઉત્તરા આપણો તથા ધર્મમાર્ગનો તિરસ્કાર કરી ધણું કર્મ ઉપાર્જન કરે છે. મારે એ છવોનો દોષ નથી પરંતુ મોહનીયકર્મનો સર્વ દોષ છે વિગેરે ચિંતવણું તે માલવમ્બાભાવના.

સ્વામિ—ધર્મધ્યાનના સ્વામિ મુખ્યત્વે અપ્રમત્ત મુનિ છે, એ કે છવું શુભસ્થાને પ્રમત્ત મુનિને સાલંબન ધર્મધ્યાન શ્રેણીપદ્ધતિ કહ્યું છે. અને પાંચમે શુભસ્થાને દેશવિરતિને મધ્યમ ધર્મધ્યાન કહ્યું છે, તેપણ ઉન્મુખ અને નિરાલંબન ધ્યાનની અપેક્ષાએ

ધર્મધ્યાનના સ્થાપિ અપ્રમત્ત મુનિ કહ્યા છે. શ્રી હુલ્લસ્યાનકમ
પુરોહિતો ઈત્યુ છે ૩—

અર્થ:—અહિં દેશવિરતિ હુલ્લસ્યાને આર્ત અને રોદધ્યાન
મુખ્ય વૃત્તિએ દોર છે. અને ધર્મધ્યાન મધ્યમ અથવા ગૌણવૃત્તિએ
દોર ને. કાલગુરુ ઉત્કૃષ્ટ ધર્મધ્યાન થતાં અપ્રમત્ત સર્વવિરતિપત્ત
પ્રાપ્ત થાય છે એમ દીકામ. ઈત્યુ છે. વળી એ મધ્યમ ધર્મધ્યાન
જુદેવજીવિ વદ્ધર્મ, અગ્રીયાર પ્રતિમા, અને આવાનાં નવ
પાદવાથી ઉત્પન્ન થયેલું દોર છે. તથા—

અભિગ્ધાનપાયાગ-પ્રવાર્ત્તસૈવ મુરચના
આપાદાનં તોરેન-ધર્મધ્યાનસ્ય ગૌરવા ॥ ૨ ॥

અર્થ:—અહિં છો હુલ્લસ્યાને નવ નેકપાથેનું અસ્તિત્વ
પાદવાથી અધર્મધ્યાનનીજ મુખ્યતા છે, અને આતા વિશેષ ચાર
આત્મનવાનું ચાર ધર્મધ્યાનની ગૌરવ છે. તથા—

ધર્મધ્યાને પ્રથમતઃ મુરુદ્વૃક્ષા તિગોવિનમ્ ।
સ્વાનોત્તમતા સુવચસિ સ્વાદુત્તમઃ ॥ ૩ ॥

અર્થ:—અહિં સ્વામે હુલ્લસ્યાને છનેધરીએ મુખ્યવૃત્તિએ
ધર્મધ્યાન ઈત્યુ છે. જેવી રૂપાલીપદ્મએ અંદામાય શુભધ્યાન
પદ્મ વિજ્ઞાતિથી દોર છે.

૧. અહિં ધર્મધ્યાનના મગધેન સ્વા અભિગ્ધાન હુલ્લસ્યાનકમ-
પુરોહિતે અપારે કાલે છે અને શ્રી અપ્રમત્તમં દે. આપાદાનં કીજી-
કેદ મુદીત નર્મ અપ્રમત્તમુનિને ધર્મધ્યાન સ્થાપિ કયા છે, અને
શ્રી વિદ્યાનકમ અર્થ દેશવિરતિએ કમળ, અપ્રમત્ત, અને અદ્વૈત
એ ત્રણ મુખ્યધર્મના મુનિએને ધર્મધ્યાન ઈત્યુ છે, અને તેઓએ
વિજ્ઞાતિએને કેદ મુખ્યધર્મથી મુદ્ધા ૧ આપાદાન હુલ્લસ્યાન હુલ્લ-
ધર્મધ્યાન ઈત્યુ છે. એ કેદમે ધર્મધ્યાન મંચરિ અને અભિગ્ધાન છે.
ને નર્મ અભિગ્ધાનને સ્વાદુ કહેલી આત વિરતિ શ્રી હુલ્લસ્યાન
અપ્રમત્તમે અભિગ્ધાન દેશવિરતિ

શુદ્ધધ્યાનના ૪ ભેદ.

૧. પૃથક્સ્વચિત્કર્મસવિચાર—પૃથક્સ્વ એટલે દ્રવ્યગુણ પર્યાયનું ભિન્નપણું, ચિત્કર્મ એટલે શ્રુતજ્ઞાનને અનુસારે વિચારણા (ચિત્કર્મઃ શ્રુતમ્ ઇતિ તત્ત્વાર્થઃ), અને સવિચાર એટલે અર્થ વ્યંજન અને યોગની સંક્રાન્તિ એટલે એક દ્રવ્યથી બીજા દ્રવ્યપર જવું, એક શબ્દથી બીજા શબ્દપર જવું, અને એક યોગથી બીજા યોગપર જવું તે અર્થવ્યંજનયોગસંક્રાન્તિ કહેવાય. (વિચારોડ્ધર્ધવ્યંજનયોગસંગ્રાન્તિઃ ઇતિ તત્ત્વાર્થઃ) એટલે આ ધ્યાનમાં વર્તતો આત્મા પ્રાયઃ શ્રી શ્રુતજ્ઞાનાવર્ણની એટલે પૂર્વજ્ઞાનનો જ્ઞાતા હોય, અને કદાચ મરદેવાવત્ પૂર્વજ્ઞાન રહિત પણ હોય, માટે વિશેષતઃ શ્રુતજ્ઞાની હોય છે, તેવા શ્રુતજ્ઞાની એક દ્રવ્યાદિકની ચિંતવનામાં વર્તના છતાં બીજા દ્રવ્યાદિકની ચિંતવના કરે, અને ત્યાંથી ઉઠી પુનઃ બીજા દ્રવ્યાદિકની ચિંતવના કરે, માટે પૃથક્સ્વચિત્કર્મપણું કહેવાય. વળી એ પ્રમાણે અર્થ,^૧ વ્યંજન અને યોગમાં પણ પૂર્વોક્ત રીતે ભિન્ન ભિન્ન ચિંતવન પ્રવર્તે તેથી આ પ્રથમ ભેદનું નામ પૃથક્સ્વચિત્કર્મ સવિચાર કહેવાય છે. આ ભેદ શ્રુતજ્ઞાની શ્રેણિગત પ્રથમ સંઘવણીને હોય છે. વળી શ્રુતજ્ઞાન એટલે પૂર્વજ્ઞાનનો એકાન્ત નિયમ નહિ.

૧ શબ્દથી અર્થપર અને અર્થથી શબ્દપર આવવું તે અર્થવ્યંજન સંક્રાન્તિ કહેવાય. (ઇતિ શ્લોકપ્રકાશઃ)

૨. દ્રવ્યાદૃદ્રવ્યાન્તરં યાતિ, ગુણાયાતિગુણાન્તરમ્ ।

પર્યાયાદન્યપર્યાયં, સપૃથક્ત્વંભવત્યતઃ ॥ ૨ ॥

અર્થઃ—જે ધ્યાનમાં (આગળ કહેવાનો) સવિચાર (ચિત્તમંચાર) એક દ્રવ્યથી બીજા દ્રવ્ય ઉપર જાય, એક ગુણથી બીજા ગુણ ઉપર જાય અને એક પર્યાયથી બીજા પર્યાય ઉપર જાય તે ધ્યાનપૃથક્ત્વસદિત કહેવાય. તથા—

સ્વશુદ્ધાત્માનુભૂતાત્મમાવશુતાવલંબનાત્ ।

અગ્તર્જલપો વિતર્કઃ સ્યાદ્, યસ્મિંસ્તત્સવિતર્કજમ્ ॥ ૨ ॥

અર્થઃ—જે ધ્યાનમાં પોતાના શુદ્ધ આત્માએ અનુભવેલા અંતરંગ

૨. પરમપવિત્ર-અવિચાર—આ ધ્યાનમાં વર્તતા મુનિ દ્રવ્ય
શુદ્ધ કે પર્યાય એ ત્રણમાંના કોઈપણ એકના ચિંતનનમજ સ્થિતિ
રહે છે, પણ પહેલા લેહની માફક દ્રવ્યથી શુદ્ધપર કે શુદ્ધ
પર્યાયપર કાંઈ નહિ માટે પરમજ, અને આ જ્ઞાન પણ પ્રાપ્ત થયું
જ્ઞાનને અનુસારે પૂર્વધરને હોય છે માટે પિતૃ, અને આ ધ્યાનમ
પહેલા લેહની માફક શબ્દાન્તર, અર્થાન્તર કે યોગાન્તરરૂપ સંક્રાન્તિ
હોતી નથી, પણ એ શબ્દ કે અર્થના ચિંતનમાં વર્તતા હોય
તેજ શબ્દ કે અર્થ પર સ્થિર રહે છે, અને આ ધ્યાનના પ્રથમ
સમયે ત્રણ યોગમાંથી જે યોગ વર્તેલો હોય તેજ (પ્રાપ્ત: મન)
યોગ ઉપર સ્થિર રહે છે માટે અવિચાર, એ પ્રમાણે આ ધ્યાનનું
પર્યાયનામ પરમપવિત્ર-અવિચાર છે. આ ધ્યાનને અન્તે ચાર
પનથાતિર્થનો નાશ થયું આત્મા કેવળજ્ઞાન પામે છે, માટે પહેલા
અને આ બીજે લેહ મેલિમન ઉપરથને હોય

૨ મુદ્રમલિયાનિવૃત્તિ—જે મુદ્રમલિયાનમ. સુદમ કાલયોગ
 (સુદમ મુદ્રાસોરુષ્ણત વિદેશરૂપ કાલયોગ) ખી અનિવૃત્તિ એટલે
 મુદ્ધલિનો અમાલ કરવાનું સામર્થ્ય છે તે મુદ્રમલિયાનિવૃત્તિ
 કહેવાય, અથવા મુદ્રમલિયાન પરિભ્રામથી જે નિવૃત્તિ (પાપું વગરું)
 નહોત એવી પરિભ્રામદ્વિની પરંપરાવાળું અને સુદમકાલયોગવાળું
 જે ધ્યાન તે સુદમલિયાનિવૃત્તિધ્યાન એવો પણ અર્થ થાય છે.
 મુદ્રમલિયાન મુદ્રમલિયાનને અન્યમનિવૃત્તિ વિના (વિચાર) થાય તે
 વિના સદિન કહેવાય તથા—
 મુદ્રમલિયાન નિવૃત્તિ—

सुप्रविद्या विप्रश्नः स्यात्, विप्रश्नः संज्ञायां अयः ।
पुनश्च स्यादनेकानां, अयमेव ।

અર્થ:—જિજ્ઞાસુ એટલે કુતુહલથી વિના, અને વિચાર એટલે
અર્થજિનું મોક્ષ કરેલું છે, તથા કુદરત એટલે અને ૧૪૩, એ
વસ્તુના મધ્યે આ પેટું દાખલ છે. એની કુદરત ૧૪૦ થયે.
જો ક્ષમી કુદરત ૧૪૨ અને કુદરતી ૧૪૧ થયું તે ૧૪
૧૪૧૪૩ એટલે-પી વિચાર કર

આ ધ્યાન તેરમે ગુણસ્થાને, સયોગિકેવડીને^૧ યોગનિરોધ કરતી વખતે મનયોગ અને વચનયોગનો નિરોધ કર્યા બાદ કાયયોગના નિરોધનો કેટલોક ભાગ બચીત યદ્ય બચ ત્યાગ્બાદ પ્રારંભાય છે, અને જ્યાં સુધી સૂક્ષ્મકાયયોગનો સદ્ભાવ હોય છે ત્યાં સુધીજ આ ધ્યાન પરમ શુક્લવેશ્યાએ હોય છે, અને સૂક્ષ્મ કાયયોગ રોકાઈ ગયા બાદ કેવડી ભગવાન અયોગી થાય છે, અને તુર્તજ ચોથું શુક્લધ્યાન પ્રવર્તે છે.

૪ સમુચ્છિન્નક્રિયાઅપ્રતિપાતિ—જે ધ્યાનમ્: મન વપન કાયાના યોગરૂપ ક્રિયાનો સર્વથા વિરોધ થયો છે એટલે સૂક્ષ્મક્રિયા પણ જ્યાં નથી અને ફરીથી એ ક્રિયા વિરોધનો પ્રતિપાત પણ નથી એટલે પુનઃ ક્રિયાનો પ્રાદુર્ભાવ પણ નથી એવા પ્રકારનું જે સ્થિર ધ્યાન તે સમુચ્છિન્નક્રિયાઅપ્રતિપાતિધ્યાન કહેવાય. આ ધ્યાન કેવડી ભગવાનને પાંદમે ગુણસ્થાને હોય છે. આ પરમ શુક્લધ્યાન વેશ્યા રહિત હોય છે.

પ્રશ્ન.—કેવડીજ્ઞાન પામ્યા બાદ કેવડીને દેશોન પૂર્વકોડિ વર્ષ સુધીમા કોઈપણ ધ્યાન કહેવાય કે નહિ ?

ઉત્તર:—જાંગ નિરોધો જિજ્ઞાસું તુ-થી સર્વજ્ઞને યોગનિરોધ હોતે છતે ધ્યાન હોય છે. એમ કહેલું હોવાથી શેષ કાર્ગમાં ધ્યાન નથી.^૨

૧. ૪ નિયામ્માર મથના કાઠ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ આ ધ્યાનને બાંદમા ગુણધ્યાનમાં ગણ્યું છે, અને પાંદમે ગુણસ્થાને સૂક્ષ્મ કાયયોગ ગણ્યો છે. જો આવસ્થક ક્રિયા ધ્યાનચતુષ્ઠમાં અટકીને ઉપર અબેલોગ ભાવાર્થ કવો છે અને ગુણધ્યાનક્રમાનુસારની વૃત્તિમાં સૂક્ષ્મ કાયયોગ (અયોગી અવસ્થામાં) ગણ્યો છે, પરંતુ અયોગી ગુણસ્થાને ધ્યાન નો ચોથુંજ ગણ્યું છે. નો શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ ત્રીજું ધ્યાન કેવી રીતે ગણ્યું છે તે વિચારનીય છે.

૨. શુક્લધ્યાનના પ્રથમના બે ભેદથી નિરૂપ થયેલાં અને ત્રીજાં બેંદ નદિ પામેલાં બે પ્રમાણે ધ્યાનાન્તરિક્ષમાં (બીજા અને ત્રીજા

શુદ્ધચર્યાનાં ૬ નિશ્ચય—દેવાદિકાના કરેલા ઉપસર્ગથી
 ભવ પામવો તે બધા કહેવાય. આ ધ્યાનવાળા મુનિને તે
 ઉપસર્ગથી લેવામાત્ર પણ ભવ ઉપસર્ગ નથી પણ ભાવના
 વિશેષ દદતા આવતી બધા છે માટે શુદ્ધધ્યાનનું પ્રથમ લક્ષણ
 પ્રત્યક્ષા. દેવાદિકે કષ્ટથી સ્વેચ્છ માયાજાનમા મોહ ન પામવો
 અને સૂક્ષ્મ અર્થ સુદ્ધિમય ન થાય તે પણ મોહ ન પામવો
 એટલે મુક્તિ નહિ તે અમંમોહ નાને નીચું લક્ષણ. આ ભાણ
 વસ્તુ સ્વાસ્થ્ય છે. આ હવ વસ્તુ આદરવા યોગ્ય છે અથવા દેહધર્મ
 અને સર્વ સંયોગોથી આ હવ જિજ્ઞાસ પદાર્થ છે વિગેરે જાહેર
 ભાવની બહેચણ કરવારૂપ વિષેક એ ત્રીસું લક્ષણ છે. અને એ
 પ્રમાણે વિષેક પ્રાપ્ત થત યતીરનો અને ઉપાધિનો જે ત્યાગ કરવો
 તે શુદ્ધમાત્ર નામે ધ્યાનું લક્ષણ છે.

શુદ્ધચર્યાનાં ૬ આલંબન—શમા, નિરજિભાનતા, જાગૃતા
 અને નિર્વોલન એટલે અમમન્ય એ શુદ્ધધ્યાનના ચાર આ
 લંબન છે.

શુદ્ધચર્યાનાં ૬ અનુમેશા—આ દુસ્તાર અને અનાદિ
 અનન્ત એવા ભવસમુદયમાં નારક, તિર્થંક, મનુષ્ય અને દેવના
 અનન્ત ભવોને વિષે આ હવ પરિજ્ઞમણુ કરે છે, એ અનંતચર્ચિત્વ
 ભાવના પદાર્થના વિવિધ પ્રકારના પરિણામ એટલે સ્વભાવો
 તે વિપરિણામ એટલે તેના સ્વભાવો વિચારવા તે વિવર્તિત્વામ
 ભાવના, જેમ આ લોકમ અને દેવલોકમાં સર્વ સ્થાનો, સર્વ
 જલિઓ અને સર્વ મુખો અથાવા એટલે દણુતનુ-પિનધર
 તે જેમ વિચાર કરવો તે વિપરિણામ ભાવન, તેમજ પિણ્દ
 તે આ સંસારને કે જે સંસારમાં ઉત્કૃષ્ટરૂપરૂપે અર્ચિત અને
 હવ તેજ કહેવરમાં ક્રીડાપણે ઉત્પન્ન થાય છે. વિગેરે ચિંતવણું તે
 પાનના આંગમાં ૧ વર્તમાને ૧૨ગણન પ્રકાર થાય તે બધા સુધી એવ-
 નિગે, ૫ ન કરમે ત્યાં સુધી કેટલી ધ્યાન રહેતી દેવ (પરિણામ) રૂપ-
 આંગના ૧૨ પ્રકાર ૬૪ જેની ક્રીડામાં ૧.

નુમત્ય ભાવના, અને નહિ નિમિદ્ધ કરેલા ક્રોધાદિ ક્રાપેા પુનઃ
ર્જવનાં મુખને સિંચન કરે છે, વિગેરે ક્રાપ, આશ્રવ આદિના
અપાય એટલે કષ્ટનું વિચારવું તે અપાય ભાવના છે.

સ્વામિ—શુક્લધ્યાનનો પ્રથમભેદ^૧ ગૌણપણે અપ્રમત્ત
મુનિને અને મુખ્યવૃત્તિએ આડમા ગુણુસ્થાનથી દશમા મુધી સ્પર્શકને,
તથા આડમાથી અગીયારમા મુધી ઉપશમકને હોય છે, અને
શુક્લધ્યાનનો બીજો ભેદ^૨ બારમા ક્ષીણમોહ ગુણુસ્થાને હોય છે,
તથા ત્રીજો ભેદ યોગનિરોધઅવસરે (મનયોગ અને વચનયોગ
રોકાઈ ગયા બાદ કાયાનો બાહરયોગ રોકે ત્યારબાદ સૂક્ષ્મકાયયોગ
વર્તતાં) દેવલી ભગવાનને હોય છે, અને ચોથો ભેદ સર્વ યોગ
ફેલાઈ રહ્યા બાદ અયોગીપણામાં હોય છે. કશું છે કે—

एकं त्रियोगभाजा-सायंस्वादिपरमेकयोगवताम्
तनुयोगिनां तृतीय, त्रियोगिनां चतुर्थं तु ॥ १ ॥

અર્થ:—ત્રણે યોગમા વર્તતા જીવને પ્રથમનો એક ભેદ
હોય, અને બીજો ભેદ કોઈપણ એક યોગમાં વર્તતાને હોય, ત્રીજો
ભેદ કાયયોગીને (સૂક્ષ્મ કાયયોગીને), અને ચોથો ભેદ અ-
યોગીને હોય.

(૩૦) સંઘયણુ ૬—હાડકાંના સમૂહની સંધિનું ખંધારણ
તે મંચયણ કહેવાય. અર્થાત્ હાડકાંના બે છેડા જ્યાં પરસ્પર
સામાસામી મળે છે તે સ્થાને તે બે છેડા જેવા સંબંધથી પરસ્પર

૧-૨. શ્રી આવશ્યક મુત્રમા ધ્યાનસતત્કી વૃત્તિમાં શુક્લધ્યાનના
દેશા બે બે બે ધર્મધ્યાનના સ્વામિ છે તેઓનેજ ગણ્યા છે, અને ત્યાં
ધર્મધ્યાનના સ્વામિ ઉપશાન્તમોહી અને ક્ષીણમોહી અપ્રમત્ત મુનિ કહ્યા
છે. તેના ખુસાસામાં ચીમડ દેવચંદ્રજીએ કશું છે કે “ ઉપશાન્તમોહી અને
અને ક્ષીણમોહી સમ્યક્થી અગીયારમા અને બારમા ગુણુસ્થાનવાળા નાદ
પણ ઉપશમચેષ્ટિ અને સ્પર્શકચેષ્ટિના પ્રારંભક બળજવા એ અભિપ્રાયમાં
પણ આડમે ગુણુસ્થાને શુક્લધ્યાનનો બીજો ભેદ પ્રાપ્ત થાય છે, અને
બીજો ભેદ તો બારમેજ કબો છે ચારે વિચારણીય છે.

જગમી રહ્યા હોય તે સંબંધને સંબંધિત કહેવાય. તે સંબંધ
 :: પ્રકાર નીચે પ્રમાણે છે—

જગમનાગમનમયવચન—વચન એટલે ખીડી, નારાયણ એટલે
 મર્કટજોથ, જેમ જાદરીનું બન્નું જાદરીને પાનાના હાથ પગને
 પોટો દર્જ નક્કર વાગી રહે છે તેમ હાડકાના બન્ને છેડા એટલે
 નીચાને નીટો દર્જ જગમી રહે તે નારાયણ અથવા મર્કટજોથ
 કહેવાય જગી દર્જ એ કે હાડકાનો પાટો કહેવાય હવે આ
 નવમ સંબંધનું પાના એવના ઇરીઅમ હાડકાના જે જે સ્થાને ના.પ.
 આવે છે તે તે સ્થાને પ્રથમ તે હાડકાના બન્ને છેડા સામાસ્યમી
 દોક બીલાપર ચડીને વંટિ દર્જ જગમે. હોય છે. તેના ઉપર ત્રીજા
 નીચે એકેક હાડપાટો વીટાવલો હોય છે, અને તેના ઉપરથી તે
 દેડ નીચે કુપી ચાર વેધ પડીને એક ખીડી ઉતરેલી હોય છે.
 તેના ઉપરના હાડપાટાનો પ્રથમ વેધ, સ્થિતો વેધ ઉપરના મર્કટ
 જગમી હાડકાની ત્રીજો વેધ નીચેના મર્કટજોથ હાડકાને અને ચોથો
 વેધ નીચેના હાડપડાનો. એ પ્રમાણે હાડખીડી ચાર સ્થાનોમા વેધ
 પડીને ઉતરેલી હોય છે. આવા પ્રકારના હાડખધારણનું નામ
 વચ્ચેનાનાચત સંબંધ છે.

જગમનાગમનમયવચન—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સર્વ હોય પણ
 ખીડી માત્ર ન હોય, અને ખીડી નહિ હોવાથી હાડ પગ વેધ
 વગેરે ન હોય, એવી રીતે જગમ એટલે હાડપાટો અને નારાયણ
 એટલે મર્કટજોથ એ બેજ હોય માટે આનું નામ રૂપણનાચત છે.

નાગમનમયવચન—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બે હાડકા છેડાઓ
 ૧૨૨૫૨ મર્કટજોથ સંબંધથી જગમે. હોય પણ તેના ઉપર પાટો
 નથી ખીડી બન્ને ન હોય માટે એનું નામ નાચતસંબંધ છે.

અર્ધનારાયણ—હાડકાના બે છેડાઓ એક છેડા મર્કટજોથના

૧. આ જગમનાચતને જાહેર કટકાત અર્ધજોથ જગનારાય નામનું
 નામ આપે છે, અને તે વચ્ચેનાચ સંબંધ તે ઉપરના રીતે જગમ
 નાચત સંબંધ હોય પણ આ વાગ્યો પછી વીટાવલો ન હોય

સંબંધથી વળગેલો હોય અને બીજો છેડો ત્રીજો હોય તેમજ હાડ-
ખીલી પણ બન્ને હાડને વીંધી નીચે ઉતરી હોય તે અર્ધનારાય.

કિલિકા—હાડના બે છેડાઓ એકબીજા ઉપર મઠે-
તથા સંબંધવિના સાદી રીતે ચડેલા હોય અને તે બન્ને હાડને
વીંધીને ઉપરથી હાડખીલી ઉતરી હોય એવા હાડસંબંધનું નામ
કિલિકા સંધયણ.

સેવાર્ત્તસંધયણ—અભ્યંગ મર્દન વિગેરે સેવા વડે ક્રમ
એટલે વ્યાપ્ત તે સેવાર્ત્તસંધયણ, એટલે હાડની સંધીઓ તેજાદિકનું
વારંવાર મર્દન કરવાથી વિશેષ દ્રઢ રહે છે, તેથી તેને સેવાર્ત્ત-
સંધયણ કહે છે. આ સંધયણમાં હાડના બે છેડામાં એક છેડો
ખોલણ-ખાડાવાળો હોય છે અને બીજો છેડો ખાડા વિનાનો હોય
છે, તે ખોલણ વિનાનો છેડો ખોલણવાળા છેડાની ખોલણમાં
ખડણીયામાં રાખેલા નાખેલાની પેઠે માત્ર અડકીનેજ રહ્યો હોય
છે, જ્યાં કોઈપણ એક છેડો જોરથી ખેંચવામાં આવે તો તે
ખોલણમાં બેઠેલો છેડો બહાર નિકળી જાય છે ત્યારે લોકમાં કહે-
વાય છે કે હાડકું ઉતરી ગયું, અને કોઈ વખતે બન્ને છેડાને
ધક્કો વાગતા છેડો એક બીજાપર ચડી જાય છે ત્યારે લોકમાં કહેવાય
છે કે હાડકું ચડી ગયું. અને હાલમાં વિશેષે કરીને સેવાર્ત્ત
સંધયણ ॥ વળી છેદ એટલે હાડકાના બે ખંડ પરસ્પર સ્પૃષ્ટ
એટલે સ્પર્શલા હોવાથી આ સંધયણનું બીજું નામ છેદસ્પૃષ્ટ પણ છે.

એ છ સંધયણમાં સર્વથી વધુ મજબૂત પ્રથમ સંધયણ
છે, અને ત્યાર બાદના અનુક્રમે કમી કમી દૃઢતાવાળાં છે, એ પ્રમાણે
છ સંધયણનું સ્વરૂપ કહ્યું.

(૩૧) સંસ્થાન ૬—શુભાશુભ લક્ષણવાળો શરીરનો
આકાર તે સમ્યાજ કહેવાય, અર્થાત્ સામુદ્રિક શાસ્ત્રના નિયમ
પ્રમાણે મુખ, હસ્ત, નાસિકા, ઉદર અને પગ વિગેરે અવયવોનું

૧. લક્ષણ સમગ્રી અરવવનુ પ્રગ્નજ અને વર્ણ, વેધ, રસ, અને
સ્પર્શની શુભાશુભતા જનુ પ્રદજ કરતી, માત્ર પ્રમાણજ નહિ.

એટલું પ્રમાણ હોયું એટલે તેટલું પ્રમાણ હોય પરંતુ ન્યૂનાધિકાર
 ન હોય તે ગુપ્તસંસ્થાન અને હીનાધિક પ્રમાણવાળા શરીરના
 આકારને અગુપ્તસંસ્થાન કહે છે. તે સમયગુરુ વિગેરે ૧૩
 પ્રકારનાં કદા. છે, તેઓમ પ્રથમ સંસ્થાન ગુપ્ત છે અને બાકીનાં
 અગુપ્ત છે, તે નીચે પ્રમાણે—

૧ સમયગુરુસમંવ્યાન—ગુરુસમંવ્યાન એટલે જે હીંચતુના પુત્ર
 અને જે ખનાના નાના મરી ચાલે તેના સમંવ્યાન કહે છે. અર્થાત્
 હોય તેવા શરીરના આકારને સમયગુરુ સંસ્થાન કહે છે. અર્થાત્
 આ સંસ્થાનવાળો ગુરુ પરિકાસને એટલે તેના ન્યારે તેના ડાઘા
 હીંચતુથી જમણા ખના મુખી, જમણા હીંચતુથી ડાઘા ખના
 મુખી, પડહીના મારા ભાગથી નાસકામ મુખી, ડાઘા ખનાથી
 જમણા ખના મુખી અને ડાઘા હીંચતુથી જમણા હીંચતુ મુખી
 જે પ્રમાણે પાંચ રીતે માપ કેમ પડે તે મરખું માપ ઉગરે તે
 પૂર્વોક્ત ચાર પુત્રા સરખા થવા કહેવાય તેથી આનું નામ સમ
 ચગુરુ સંસ્થાન છે અથવા તે જોના સર્વ અવયવો પ્રમાણસર
 હોય તે સમચગુરુ સંસ્થાન.

૨ સ્વપ્રાપ્તિરિમંડલસંસ્થાન—સ્વપ્રાપ્તિ એટલે વડતુ ગાડ તેના
 પરિમંડલ એટલે ગોળાકાર સરખું સંસ્થાન, અર્થાત્ વડતુ જેમ
 ઉપરના ભાગમ મુઝસણ દેખાય છે અને નીચેના ભાગમ વિતણ
 દેખાય છે, તેમજ જે શરીરના નાબીથી ઉપરના અવયવો અગ
 ચાલના નિયમ પ્રમાણે પ્રમાણસર હોય અને નાબીથી નીચેના
 વાથા વગેરે અવયવો હીનાધિક પ્રમાણવાળા હોય તેનું નામ
 સ્વપ્રાપ્તિરિમંડલસંસ્થાન.

૩ સાદિસંસ્થાન—સ્વપ્રાપ્તિરિમંડલથી વિપરિત હોય એટલે
 નાબીથી નીચેના અવયવો મુઝસણ હોય અને નાબીથી ઉપરના
 અવયવો વિતણ હોય તે સાદિસંસ્થાન.

૧. મી પત્રેકમંડલી રતિમાં કેટલાક અર્થના મને આ મંદસ્થાન
 માં સાચો એટલે ચાલકી રૂપ સરખું કહ્યું છે.

૩ મરણસમુદ્ધાત—મનુષ્યસમયથી અન્તર્મુદ્ધર્ત પડેલાં મરણવડે બ્યાકુળ થયેલો આત્મા પોતાના આત્મપ્રદેશોને બહાર ફેંદી, શરીરની અંદર પોતાવુલાગો પૂરી, પોતાના શરીરની બહાર પ્રમાણે અને લંબાર્પમાં પોતાના શરીરની લંબાર્પથી અધિક સંબાદ એટલે જ્યનથી અંતુરનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને દૃષ્ટિથી એક દિશાએ અસંખ્ય યોજનપ્રમાણ ઉત્પત્તિસ્થાન સુધી વધીને ઉત્પત્તિસ્થાને પ્રાપ્ત થાય, તે વખતે અન્તર્મુદ્ધર્ત ભેદલા ભાગમાં આયુર્કર્મના ધણુ પરમાણુઓ ઉદીરણકરણવડે ઉદયા ચલિકામાં નાખી નાખી ઉદયમાં આણી નિર્જરે તે મરણસમુદ્ધાત કહેવાય. હવે કોઈક જીવ એકજ સમુદ્ધાનથી પરલગમાં ઉત્પત્ત થાય છે અને કોઈક જીવ પ્રથમ સમુદ્ધાનથી નિવૃત્ત થઈ મૂળ શરીરમાં આવી બીજા સમુદ્ધાત કરી પરલગમાં ઉત્પત્ત થાય છે, તે કારણથી એક ભવમાં બે મરણસમુદ્ધાત પણ થાય છે.

૪ વૈકલ્પિકસમુદ્ધાત—વૈકલ્પિક લગ્નિધવાળો આત્મા વૈકલ્પિક શરીરનામકર્મયુક્ત પોતાના આત્મપ્રદેશોને સ્વશરીરથી બહાર કાઢી શરીર પ્રમાણે બહાર અને સંખ્યાત યોજનપ્રમાણ દીર્ઘ દંડ રચી પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલા વૈકલ્પિક નામકર્મના ધણુ પરમાણુઓને ઉદીરણવડે ઉદયઃચલિકામાં નાખી નાખી નિર્જરવાપૂર્વક વૈકલ્પિક શરીર પ્રાપ્તિ પુરૂષોને મહણ કરી વૈકલ્પિક શરીર રચે તે વૈકલ્પિક સમુદ્ધાત કહેવાય.

૫ તૈજસસમુદ્ધાત—તેજો લેશ્યાની લગ્નિધવાળો જીવ તૈજસ શરીરનામકર્મયુક્ત આત્મપ્રદેશોને બહાર કાઢી સ્વશરીર પ્રમાણે બહાર અને સંખ્યાત યોજનનો દીર્ઘ દંડ રચી પૂર્વે ભાંધેલા તૈજસ નામકર્મના ધણુ પરમાણુઓને ઉદીરણવડે ઉદયઃચલિકામાં નાખી ઉદયમાં આણી નિર્જરવાપૂર્વક તૈજસ પુરૂષો મહણ કરી તેજો લેશ્યા મૂકે તે તૈજસસમુદ્ધાત કહેવાય. આ લેશ્યાવાગ્નિ જીવને સોગ દેશ ભાગવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

૬ આકારકસમુદ્ધાત—કોઈક લગ્નિધવંત એક પૂર્વધર મુનિ

પોતાના આત્મપ્રદેશોને શરીર બહાર કાઢી પૂર્વવત્ સ્વશરીર પ્રમાણે જાડો અને સંખ્યાત યોજનનો દીર્ઘ હંડ રચી પૂર્વબદ્ધ આહારકનામકર્મના ઘણા પુદ્ગલોને ઉદીરણાવટે ઉદયાવલિમ નાખી ઉદયમાં જાવી નિર્જસ્વાપૂર્વક આહારક શરીરચે ગ્રા પુદ્ગલો ગ્રહણ કરી આહારક શરીર બનાવ ને આહારકમુદ્રવાત કંદવાય.

૭ કેવલીનમુદ્રયાન—કેવલીનમવાનને આયુઃકર્મની નિયતિ કરના નામ, ગોત્ર અને વેદનીય કર્મની નિયતિ અધિક રહી હોય તો તે અધિક નિયતિ ખડિત કરી, આયુઃ જોટકી સમનિયતિ કરવા માટે, પ્રથમ સમયે ઉપવાસ લોકાન્ત પ્રમાણ આત્મપ્રદેશોનો દીર્ઘદંડ કરે, બીજે સમયે આખા હંડમાંથી આત્મપ્રદેશ કાઢી ઉત્તર ઈશ્વરુ લોકાન્ત મુખી કપાટાકાર રચ, ત્રીજે સમયે આખા હંડમાંથી આત્મપ્રદેશ કાઢી પૂર્વ પશ્ચિમ લોકાન્ત મુખી કપાટાકાર રચ, ચોથી આ ત્રીજે સમયે તે કપાટ થવાથી મથાનનો એટલે એવાનો આકાર થાય ત્યાગગાદ એથી નમયે જન્મે કપાટામાંથી આત્મપ્રદેશ કાઢી મથાનના તાર અંતરા પૂરે, ચોથી આ ચોથે સમયે કેવલીનમવાનનો આત્મા સર્વ લોકાકાશમા વ્યાપ્ત થાય. પુનઃ પચમે સમયે આતરામાં રહેલા આત્મપ્રદેશ સહરી મથાનના આકારે થાય, છઠ્ઠે સમયે મથાન મનુ એક કપાટ સંહરી એક કપાટાકારે થાય, સાતમે સમયે કપાટ આકાર સંહારી હંડાકાર થાય, અને આઠમે સમયે હંડાકાર સંહરી ત્વક્ષરચ થાય એ આઠ સમયમાં નામ, ગોત્ર અને વેદનીય કર્મના અવનિયતિખંડગત પરમાણુઓનો ઘણા પ્રમાણમાં વિનાશ કરી ત્રણેની આયુઃનિયતિ જોટકી નિયતિ રાખે, તે કેવલીનમુદ્રયાન કંદવાય અર્થિ પંડે અને આઠમે સમયે સૌદારિકકાપેયે, બીજે છઠ્ઠે ને સાતમે સમયે સૌદારિક મિશ્રકાર્યોગ, તથા ત્રીજે ચોથે અને પાંચમે સમયે કાર્નણ કાવયોગ હોય તે જે કેવલીને આયુઃ, નામ, ગોત્ર અને વેદનીય એ તારે કર્મની નિયતિ સરખી હોય તે સુદુષ્કાળ કરના નથી. વળી એવો યજ્ઞ નિયમ છે કે ૭ માસથી અધિક આયુઃવાળો કેવલી અવરય સુદુષ્કાળ કરે, અને

બીજા કેવલી કરે અથવા ન પણ કરે, તથા નિર્વાણ કાગથી ૭ માસ પહેલાં સર્વ કેવલી સમુદ્ધાવ કરેજ એમ કેટલાક આચાર્યો કહે છે તે શાસ્ત્રસંમત નથી, કારણકે કેવલી સમુદ્ધાવથી નિવૃત્ત ચર્મકારણસર ત્રણે યોગમાં પ્રવર્તતા ગૃહસ્થને સોંપી દેવાયોજ વસ્તુઓ સોંપી કઈ અન્તર્મુદ્ધર્તમાં નિર્વાણ પામે છે, અને અધિક આયુષ્ય મેળવે તો વસ્તુઓ સોંપવાનું બની શકે નહિ માટે નિર્વાણસમયથી અન્તર્મુદ્ધર્ત પહેલ સમુદ્ધાવ થાય એ વચન સૂત્રસંમત છે.

(૩૩) ભાવ ૫—વિશિષ્ટદેહુભિઃ જ્વતાં વા જીવાતાં નતત્ત્વપતયા મવનાતિ, મવન્તિ યમ્નિઃ ઉપશમાદિમ્નિઃ વર્ણયૈરિતિ વા માયાઃ ભેદકે અમુક દેહુથી અથવા તે સ્વતઃ છવેલું તે તે રૂપથી થવું, અથવા ઉપશમાદિ પર્વાયોગે જેઓ તે તે રૂપ થાય તે માણે કહેવાય. તેઓ ઔપચારિક, દાણિક, હયોપચાર, ઔદ્યિક અને પારિણામિક એમ પાંચ ભેદ છે. તેનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે—

૧ ઉપશમા—મેહનીય કર્મના વિપાકોદય તથા પ્રદેશોદયનું દેહાણુ કરવું તે ઉપશમાભાવ કહેવાય, અને તે રાખથી હાકેલા અગ્નિ સમાન છે, જેમ તે અગ્નિને ધૂમાડો તથા ભડકો પ્રગટ થતો નથી તેવી રીતે ધૂમસમાન મેહનીયનો પ્રદેશોદય અને ભડક સમાન વિપાકોદય ન હોય, જેથી સ્થિતિ મેહનીયના કર્મપરમાણુઓની થતી તે ઉપશમા કહેવાય તથા ઉપશમા સ્થિતિને પ્રાપ્ત થયેલા કર્મપરમાણુઓના પ્રભાવથી છવને જે સમગ્ર પ્રાપ્ત થાય તે ઔપચારિક ભાવ કહેવાય એ પ્રમાણે કર્મની અને આત્માની બન્નેની ઉપશમાને ઉપશમાભાવ અથવા ઔપચારિકભાવ કહી શકાય છે. આ ઉપશમાનિ આઠ કર્મમાંથી માત્ર મેહનીય કર્મનીય હોય છે.

૨ ક્ષાપિકભાવ—દાન્યવસ્તુ, દર્શન્યવસ્તુ, મેહનીય અને અનાશય વિચેદે કર્મની ઉત્તર પ્રવૃત્તિઓમાંની કેટલીએકનો અથવા વર્ણો ભ્રમ, હૃદય, હૃદયિકા અને સ્પર્શ એ ચારમાંથી સર્વથા વિનાશ થો કોટકે તે કર્મને કોઈ અર્થ પણ આત્માની સાથે ન રહેવા

દેવો તે ક્ષય કહેવાય, અને એ કર્મના ક્ષયથી જીવને જે અનંતજ્ઞાન અને અનંતદર્શન વિગેરે ગુણો પ્રગટે તે ક્ષાયિકમાત્ર કહેવાય. એ પ્રમાણે જીવ અને કર્મ એ બન્નેના સંબંધમાં ક્ષાયિકમાત્ર કહેવાય. ઉપરોક્ત ભાવ પાછીથી જુઝાવેલા અગ્નિ સમાન છે. અથવા આગીને ભસ્મ કરેલા વિષવૃક્ષના બીજ સમાન છે, કારણકે ક્ષય-ભાવને પામેલું (ક્ષય થયેલું) કર્મ પુનઃ પ્રગટ થતું નથી.

૩ ક્ષયોપશમમાત્ર—જે કર્મ સર્વથા ક્ષય પામ્યું નથી, અથવા ઉપશાન્ત થયું નથી, તેવું તથાવિધ ઉદયરૂપે વર્તતું કર્મ ક્ષયોપશમ ભાવવાળું કહેવાય છે, અને કર્મના તેવા ક્ષયોપશમથી જીવને જે મતિજ્ઞાનાદિ ગુણ પ્રગટ થાય તે પણ ક્ષયોપશમમાત્ર કહેવાય. એ પ્રમાણે કર્મ અને જીવનો ગુણ એ બન્ને ક્ષયોપશમ ભાવે કહેવાય છે.

પ્રશ્ન:—ઉપશમ અને ક્ષય એ જે ભાવ કહ્યા છતાં પુનઃ ક્ષયોપશમ ભાવ શૂદ્ધો થી રીતે કહેવાય? શું જે કર્મનો ઉપશમ હોય તેજ કર્મનો ક્ષય હોય? અને એ બન્ને ભાવ એક સાધ્ય વર્તે ખરા? કે જેથી તમો ક્ષયોપશમ કહો છો?

ઉત્તર—એક કાળે જે ભાવ પૂર્વોક્ત સ્વરૂપે અદિં વર્તતા નથી, પરંતુ બીજી અપેક્ષાએ એકજ કર્મમાં સમકાળે ઉપશમ અને ક્ષય ભાવ વર્તે તે નીચે પ્રમાણે—ક્ષયોપશમ ધાતિકર્મનો દર્શક છે, અને જે ધાતિકર્મનો ક્ષયોપશમ વર્તે છે, તે દેશધાતિકર્મ ક્ષય છતાં તે કર્મના સ્વરૂપકે ગંધવખતે અત્રેજિગત જીવને નવધાનિજ બંધાયેલા હોય છે, પરંતુ તે સર્વધાતિ સ્વરૂપકે ઉદયમા આવતી વખતે દેશધાતિરૂપે પરિણમીને ઉદયમાં આવી શકે છે, માટે જે જે સર્વધાતિ સ્વરૂપકે દેશધાતિરૂપે પરિણતી ઉદયવદિમાં આવી ઉદયરૂપે વર્તી ક્ષય પામતા ભાવ છે, તે અપેક્ષાએ ક્ષય અને જે જે સર્વધાતિ સ્વરૂપકે દેશધાતિરૂપે નથી પરિણમત, તે સ્વરૂપકોને ઉદય નથી, માટે તેઓને અનુદય એજ કહ્યું છે, પરંતુ ઉપશમના કરણની પદ્ધતિને અદિં ઉપશમ

દાન, લાભ, ભોગ, ઉપભોગ અને વીર્ય એ પાંચ લાભિયો તેમજ વસ્તુદર્શન, અથસ્તુદર્શન અને અવધિદર્શન, એમ સર્વ મંગી અદાર.

શાયિકભાવના ૯ લેટ—દાનાદિ પાંચ લાભિયો, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, શાયિક સમ્યક્ત્વ અને શાયિકચારિત્ર.

ઔદયિક ભાવના ૨૧ લેટ—અજ્ઞાન,^૨ અસિદ્ધત્વ, મિથ્યાત્વ, અસંયમ, ચાર ગતિ, છ લેસ્થા, ચાર કષાય અને ત્રણ વેદ.

પરિણામિક ભાવના ૩ લેટ^૩—જીવત્વ, ત્યાગ્યત્વ, અને અગત્યત્વ.

(૩૪) અવગાહના ૩—જીવ જેટલા આકાશ પ્રદેશોમાં અવગાહે-સમાય તેટલા આકાશપ્રદેશો તે જીવની અવગાહનારૂપ કહેવાય, એ પ્રમાણે દરેક પદાર્થની અવગાહના જાણવી. અથવા પદાર્થની ઉંચાઈ, લંબાઈ, પહોળાઈ, અને જડાદિનું જે માપ તે અવગાહના કહેવાય. આમજ્ઞ દ્વારા સંવેદ્ય પ્રસંગે જ્યાં સમ્યક્ત્વાદિ ગુણની પણ અવગાહના કહેવામાં આવે ત્યાં વાસ્તવિક રીતે જીવની નહિ પણ તે જીવવાળા જીવની અવગાહના જાણવી. એ અવગાહના ત્રણ પ્રકારની છે તે નીચે પ્રમાણે—

૧ મહાશરીરમંયધિ—જીવ જે શરીર સહિત જન્મ પામે તે જન્મશરીર, જન્મધારણીયશરીર, અથવા મૂળશરીર કહેવાય. તેની જથ્થા અને ઉત્કૃષ્ટ એમ બે પ્રકારની જે અવગાહના તે મૂળશરીર સંબધિ અવગાહના.

૨ ઉત્તરશરીરમંયધિ—પ્રાપ્ત કરેલી લાભિયવે જીવ જે બીજું

૧-- જાણના અજ્ઞાન કહેવાનું વાસ્તવ્ય એટલે કે પ્રથમનાં ત્રણ અજ્ઞાન ૧ જાણના અજ્ઞાનને નહિ પરંતુ અસમ્યક્જ્ઞાનએ છે. ૨નો ઔદયિક જાણના અજ્ઞાન ૧ જે જાણના અજ્ઞાનને છે.

૩ પરિણામિક ભાવના એ જીવ અને અજીવ બન્નેના ગતિનાં ત્રણથી પણ જણા છે, પરંતુ અદિ માત્ર જીવ મંયધિ પરિણામિક ભાવના છે, માટે અજીવ એક છે.

નર્વ યરીર (જન્મયરીરથી જન્ય યરીર) બનાવે તે ઉત્તર-યરીર કહેવાય, તેની જથ્થા અને ઉત્કૃષ્ટ એમ બે પ્રકારની છે. અવગાહના તે ઉત્તરયરીર સંબધિ અવગાહના બાણવી.

૨ સમુદયાનુસાર (તૈય્યમ્ અવગાહના) — વેદના વિગેરે સાત પ્રકારની સમુદયાત વખતે ઇવની મૂળદેહ કરતાં જે અધિક અવગાહના થાય છે તે સમુદયાનુસાર તેજસ અવગાહના પણ જથ્થા અને ઉત્કૃષ્ટ એમ બે પ્રકારે છે તેપણુ વાકુ પ્રકરણમાં પ્રલે સ્થાને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાજ કહેવાયે. અહિ સમુદયાનુસાર અગાહનાના સંબધમાં વેદના અને કથાવ સમુદયાત વખતે આત્માની અવગાહના જન્મયરીર પ્રમાણુજ રહે છે, પણ વધારા એજ છે કે સમુદયાત ક્યાં પેઢેલાં ઉત્તર, ખત્તા વિગેરેના અન્તરોમાં આત્મા નહોતો તે સમુદયાત વખતે સર્વ અન્તરો પૂરી યરીર પ્રમાણુ થન આકારે થાય છે, જેથી યરીરથી કંઈક અધિક અવગાહના કહેવામાં પણ વિરોધ નથી, અને મરણાદિ સમુદયાતમાં આત્મા પ્રવેશે અનેક યોગ્ય મુખી લંબાય છે તે નીચે પ્રમાણે—

૧ વેદનાસમુદયાતમાં—કંઈક અધિક યરીરપ્રમાણુ—

૨ કથાવસમુદયાતમાં—

૩ મરણસમુદયાતમાં—દીર્ઘ વૈદ રજનુપ્રમાણુ.

૪ વૈદિકસમુદયાતમાં—સંખ્યાત (વા અસંખ્યાત) યોગ્ય (સાત વા આઠ રજનુપ્રમાણુ).

૧ મર્ત્યને મનુષ્ય રૂપિય અને આત્માને જે જે તથા યરીર ભેદનાં હો, અને મર્ત્યભિન્ન, તે તથા ત્યાગ એ વહે એક રૂપિય રૂપિય નહીં બનતો હો.

૨ તૈય્યમ્ કહેયકી તૈય્યમ્ અને ર.મ.જ એ બન્ને રૂપિયની આ રાહના ભેદના.

૩ આત્મા રૂપિય સમુદયાતની અવગાહની નીચાનું વેદનાજ ર.મ. જે તે સમુદયાતમાં અવગાહની કમિ છે, અને સમુદયાતમાંનાં તૈય્યમ્ રૂપિય યરીરને કારણે યોગ્યદેહી રહેથી આત્માને અવગાહના ને તે અવગાહના પ્રમાણુ તેજસ અવગાહનાજ વખતે રૂપિય થયે એ અવગાહનાજ પ્રમાણુ અવગાહનાજ છે.

૫ તૈજસસમુદ્ધાતમાં—સંખ્યાત યોજન પ્રમાણ (સોળ દેશ આગવા સમર્થ હોવાથી).

૬ આહારકસમુદ્ધાતમાં—ભરત વા ઐરવતથી મહાવિદેહ મુખી.

૭ કેવલિસમુદ્ધાતમાં—સંપૂર્ણ લોકાકાશ પ્રમાણ (ચૌદ રજ્જુ).

એ પ્રમાણે સમુદ્ધાતકૃત સાતે અવગાહનાઓ ભિન્ન ભિન્ન છે પણ આત્મ શ્રેણમાં જે દ્વારમાં જે સમુદ્ધાતની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સંભવે તેજ સમુદ્ધાતની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કહેવાયે, પણ જ્યન્ય અવગાહના નહિ કહેવાય, કારણકે સામાન્યપણે સમુદ્ધાતની જે જ્યન્ય અવગાહના તે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળી સમુદ્ધાતમાં પણ દોષ એવો નિયમ નથી.

વળી સમુદ્ધાતકૃત અવગાહનામાં વેદના અને કયાય સિવાયની મરણ વિગેરે સમુદ્ધાતથી થયેલી તૈજસ અવગાહના કહેવાયે, કારણકે એજ અવગાહનાઓ દેહાવગાહનાથી ઘણા દીર્ઘ પ્રમાણવાળી છે અને તૈજસની સ્વાભાવિક અવગાહના સર્વ જીવોના સ્વસ્વ જન્મશરીરપ્રમાણની છે. વળી આ સમુદ્ધાતકૃત તૈજસ અવગાહનાનું વિશેષ સ્વરૂપ લોકપ્રકાશ વિગેરેમાં વર્ણવેલી તૈજસ શરીરની અવગાહનાથી બાજુવા યોગ્ય છે, તે વર્ણન વિસ્તૃત દ્વારથી અર્થ કહેવાનું ઉચિત ધાર્યું નથી, માટે જીરામુએ તે સ્થાનેથી બાજુનું. એ પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારની અવગાહના કહેવાથી રહેક જીવને યથાસંભવ પાંચે શરીરની અવગાહના કહેવાયલી બાજુવી.

(૩૫) સ્થિતિ ૨—સ્થિતિ એટલે કાળનું પ્રમાણ, તે નીચે પ્રમાણે બે પ્રકારનું છે.

૧ મહાસ્થિતિ—જીવ જે ભવમાં ઉત્પન્ન થયો છે, તે ભવમાં જેટલા કાળ મુખી (પ્રાપ્ત થયેલ તેજ શરીરદ્વારા) ટકી શકે તેટલા કાળનું પ્રમાણ ભવસ્થિતિ એટલે આયુષ્ય કહેવાય. અર્થ નમ્યન્વાદિ મુજબ જે આયુષ્ય કહેવામાં આવયે તે વાસ્તવિક

રીને ઇચ્છું નહિ પણ તે ઇચ્છવાગા ઇચ્છું આપુલ્ય બલુનું. એ
આપુલ્યરૂપ ભવસ્થિતિ જ્ય-ય અને ઉત્કૃષ્ટ જોમ લે પ્રકારે કહેવાયે.
૨ જાવસ્થિતિ—જીવ વિગેરેનું વિવક્ષિત સ્વરૂપ સવગ-
નિરન્તર કેટલાક કામ મુખી ટકી રહે કે જે સ્વરૂપમાં જોક સમ-
યનું પણ અંતર ન પડે તેવા વિવક્ષિત સ્વરૂપના સવગગાગનું
પ્રમાણ તે કાવસ્થિતિ કહેવાય. જેમ કોઈ પૃથ્વી આદિ જીવ
અમુક સમયે વનસ્પતિભવ પ્રાપ્ત કરી દશદહાર વર્ષ ભાદ મરણ
પામી પુનઃ વનસ્પતિભવ પ્રાપ્ત કર્યો, એ પ્રમાણે વારંવાર વનસ્પતિ
ભવ પ્રાપ્ત કરવાથી જોકેક ભવનો જે દશદહાર વર્ષ વિગેરે કામ
તે વનસ્પતિની ભવસ્થિતિ ગણાય. અને અનેક ભવોમાં પણ તે
જીવ વનસ્પતિ સ્વરૂપે કાવમ રહેવાથી તે સર્વ ભવનો જે કામ.
૫ વનસ્પતિની કાવસ્થિતિ ગણાય. એ કાવસ્થિતિ પણ જ્ય-ય
અને ઉત્કૃષ્ટ જોમ લે પ્રકારે કહેવાયે.

(૩૬) યો.ન ૮૪ જાખ-૩-૩-૩-૩—તૈજસ અને કાર્મણ
શરીરવાગા જીવો બૌદ્ધારિકાદિ ભવધારણીય દેહપુદ્ગલોની સાથે જે
સ્થાને જોડાય તે સ્થાન યોનિ કહેવાય અને તે જુદી જુદી ગણવાથી
અસંખ્ય પ્રમાણવાળી છે, પરંતુ સમાન વર્ણ, મધ્ય, રસ, સ્પર્શ
અને સંસ્થાનવાળી અનેક યોનિઓને જોક યોનિરૂપ ગણવાં ચારાસી
જાણ થાય છે. તે દ્વારસંવેધપ્રસંગે સવિસ્તર કહેવાયે.

જગી તે યોનિ સચિત્ત અચિત્ત અને મિશ્ર એ ત્રણ પ્રકારની
છે, તેમાં જે ઉત્પત્તિસ્થાન આત્મપ્રદેશ મુકત હોય તે સચિત્તયોનિ,
જેમ જીવતા પ્રાણીના શરીરમાં કીડાદિ ઉત્પન્ન થાય તો તે કીડા-
ઓની સચિત્તયોનિ કહેવાય, અને જે ઉત્પત્તિસ્થાન નિર્જીવ હોય
તે અચિત્તયોનિ, જેમ સૂકા કાદમાં મેર જાનના કીડા થાયછે તેઓની
ને અચિત્તયોનિ છે, તેમજ જે ઉત્પત્તિસ્થાનના કેટલાક પ્રદેશો
સજીવ અને કેટલાક પ્રદેશો નિર્જીવ હોય તે મિશ્રયોનિ ગણાય.
જગી તે યોનિ શીત ઉષ્ણ અને શીતોષ્ણ જોમ ત્રણ પ્રકારની
છે, તેમાં જે ઉત્પત્તિસ્થાન શીત સ્પર્શમુકત હોય તે શીતયોનિ

જેમ જગા વિગેરે, જે ઉત્પત્તિસ્થાન ઉપજુ સ્પર્શમુદ્રા હોય તે
 ડગળયોનિ, જેમ અગ્નિ વિગેરે, અને જે ઉત્પત્તિસ્થાન અતિ શીતતા
 યથા અતિ ઉષ્ણતા રહિત હોય તે ગ્રીતાંગયોનિ કહેવાય જેમ
 દુધ્વી વિગેરે.

તેમજ વળી મનુષ્યની સ્ત્રીઓની યોનિ શંખાવર્ત, કૂર્મોત્તના
 અને વંશીપત્રા એમ ત્રણ પ્રકારની છે. તેમાં ચક્રવર્તિના સ્ત્રી
 જનની યોનિ શંખના આવર્તના આકારવાળી હોય છે, તે યોનિમાં
 જે જીવો પુત્રપત્ને આવી ઉત્પન્ન થાય છે તે સર્વ જીવો સ્ત્રીરત્નના
 યગજ કામાગ્નિના ઉદયથી નાશ પામે છે, માટે સ્ત્રીરત્નને પુત્ર
 નથી નહિ. તેમજ અરિહંત, ચક્રવર્તિ, વામુદેવ અને બગદેવની
 માતાઓની યોનિઓ કાચગાની પીડ સમાન ઉત્પન્ન હોવાથી તે
 કૂર્મોત્તના કહેવાય છે. તે યોનિમાં અરિહંત વિગેરે ચાર સિવાય
 અન્ય જીવ પણ ઉપજે પરંતુ અગ્નિહંતાદિ ચારની ઉત્પત્તિ તો
 મોક્ષના યોનિમાંજ હોય. વળી મર્ક આધારણ સ્ત્રીઓની યોનિ
 જનના પત્ર સમાન આકારવાળી હોવાથી તે વંશોત્પન્નયોનિ
 કહેવાય છે, તેમાં અરિહંતાદિ ચાર સિવાય મર્ક મનુષ્યો ઉત્પન્ન
 થાય છે. તેમજ સર્વ નિર્વચ્ય સ્ત્રીઓની યોનિઓ વંશપત્રના આકાર-
 નાળી હોય છે અને વૃક્ષાકારવાળી પણ મળે છે. ઉપરોક્ત
 શંખાવર્તિ યોનિમાં જાથ આકારરૂપ જામવી પણ વાસ્તવિક
 ઉત્પત્તિસ્થાનરૂપ નહિ, જે ઉત્પત્તિસ્થાનરૂપ અતરંગયોનિ તે પ્રત્યક્ષ
 પ્રકારથી જાણી શકાય છે તે ઉદરાન્તર્વર્તી હોય છે.

તેમજ તે યોનિ ગુપ્ત અને અગુપ્ત એમ બે પ્રકારની છે,
 તેમાં યુત્તરિંગ મનુષ્યોની, ચક્રવર્તિ, વામુદેવ, નિર્વચ્ય, તથા શ્વેત
 રથ અને શ્વેત અતિવાળા પુરુષોની ગુપ્ત યોનિ હોય છે, અને
 કૃષ્ણઓની અગુપ્ત યોનિ કહેવાય. તેમજ પદ્મિન્દ્રિય નિર્વચ્યમં-
 નુષ્યોના, મજરત્ન વિગેરે ઉપર પ્રાણીઓની ગુપ્ત યોનિ, અને
 ઉપર નિર્વચ્યની અગુપ્ત યોનિ, એકેન્દ્રિયેષાં ગુપ્તરત્ન, મંધ, રક્ષ
 અને સ્પર્શના એકેન્દ્રિયે (રત્નાકિ)ની ગુપ્ત યોનિ હોય છે.

(૫) વેદ ૩.

સીવેદ, પુરુષવેદ અને નપુંસકવેદ.

(૬) કપાય ૪ તથા ૨૫.

ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર મૂળ કપાય છે, એના
૧૬ ઉત્તરભેદ તથા ૬ નોકપાય મળી ૨૨ કપાય તે નીચે પ્રમાણે—

૧ અનંતાનુભધિક્રોધ	૧૪ અપ્રત્યાખ્યાની લોભ
૨ અપ્રત્યાખ્યાનીક્રોધ	૧૫ પ્રત્યાખ્યાની લોભ
૩ પ્રત્યાખ્યાનીક્રોધ	૧૬ સંજવલ્લન લોભ
૪ સંજવલ્લનક્રોધ	૬ નોકપાય
૫ અનંતાનુભધિમાન	૧ હાસ્ય
૬ અપ્રત્યાખ્યાનીમાન	૨ રતિ
૭ પ્રત્યાખ્યાનીમાન	૩ અરતિ
૮ ન જવલ્લનમાન	૪ શોક
૯ અનંતાનુભધિમાયા	૫ ભય
૧૦ અપ્રત્યાખ્યાનીમાયા	૬ દુઃખંછા
૧૧ પ્રત્યાખ્યાનીમાયા	૭ સીવેદ
૧૨ ન જવલ્લનમાયા	૮ પુરુષવેદ
૧૩ અનંતાનુભધિલોભ	૯ નપુંસકવેદ

(૭) જ્ઞાન ૫.

૧ મનિજ્ઞાન, ૨ શુનજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મનાપર્યાવ-
જ્ઞાન અને ૫ કેવલીજ્ઞાન.

(૮) અજ્ઞાન ૩.

૧ મનિઅજ્ઞાન, ૨ શુનઅજ્ઞાન અને ૩ વિભંગજ્ઞાન.

(૯) સંયમ ૭.

૧ નામાધિક ચારિત્ર, ૨ હેદોપદ્ધાપનીય ચારિત્ર, ૩ પરિદાન-
ચિત્તુદ્ધ ચારિત્ર, ૪ મૂલમન પરાય ચારિત્ર, ૫ યથાખ્યાન ચારિત્ર
૬ દેગચિત્રિ ચારિત્ર અને ૭ અચિત્રિ ચારિત્ર.

(૧૦) દર્શન ૪.
૧ ચતુર્થ્યન, ૨ અઃચુર્થ્યન, ૩ અરધિર્થ્યન અને
૪ કેવલર્થ્યન.

(૧૧) યેરથા ૬.
૧ રૂપયેરથા, ૨ નીલયેરથા, ૩ કાપેત્રયેરથા ૪ તેજોયેરથા,
૫ પદયેરથા અને ૬ શુભયેરથા.

(૧૨) ભગ્ન ૦
ભગ્ન અને અભગ્ન.

(૧૩) સમ્યક્ ૬.
૧ ઉપસમસમ્યક્, ૨ સાધિસમ્યક્, ૩ શાંતપથમ-
સમ્યક્, ૪ મિથ્યસમ્યક્, ૫ નાસ્વાદનસમ્યક્ અને ૬ મિથ્યા-ય.
(૧૪) સંજ્ઞિત ૨
સંજ્ઞિત અને અસંજ્ઞિત.

(૧૫) આદ્યાર્થ ૨.
આદ્યાર્થ અને અનાદ્યાર્થ.

(૧૬) ગુણધ્યાન ૧૪.
૧ મિથ્યાન્ય, ૨ સાસ્વાદન, ૩ મિથ્ય, ૪ અવિરતસમ્યક્, ૫
દેશવિરતિ, ૬ નર્વાવિરત-પ્રમત્ત, ૭ અપ્રમત્ત, ૮ નિરૂતિ-
બાહરસપરાય, (અપૂર્વકરણ) ૯ અનિરૂતિબાહર સપરાય,
૧૦ મૂલમય પરાય, ૧૧ ઉપયાનગમ્યાદ, ૧૨ કીલ્બમ્યાદ, ૧૩ નયોગી
કેવલી અને ૧૪ અયોગીકેવલી.

(૧૭) દેવ ૧૪ તથા ૫૬૩
૧ અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મએકેન્દ્રિય, ૨ પર્યાપ્તસૂક્ષ્મએકેન્દ્રિય,
૩ અપર્યાપ્તબાહરએકેન્દ્રિય, ૪ પર્યાપ્તબાહરએકેન્દ્રિય,
૫ અપર્યાપ્તદ્વીન્દ્રિય, ૬ પર્યાપ્તદ્વીન્દ્રિય,
૭ અપર્યાપ્તત્રીન્દ્રિય, ૮ પર્યાપ્તત્રીન્દ્રિય,
૯ અપર્યાપ્તચતુરિન્દ્રિય, ૧૦ પર્યાપ્તચતુરિન્દ્રિય,
૧૧ અપર્યાપ્તઅનંતિપચેન્દ્રિય, ૧૨ પર્યાપ્તઅનંતિપચેન્દ્રિય,
૧૩ અપર્યાપ્તત્રિપચેન્દ્રિય, ૧૪ પર્યાપ્તત્રિપચેન્દ્રિય.

એ ૧૪ ભેદ કહ્યા અને ૫૬૩ ભેદ આ દ્વારના વર્ણન પ્રસંગે પ્રથમ દર્શાવ્યા છે ત્યાંથી લેવા.

(૧૮) પ્રર્વાસિ ૬.

૧ આહારપર્વાસિ, ૨ શરીરપર્વાસિ, ૩ હિન્દ્રિયપર્વાસિ, ૪ શ્વાસોચ્છવાસપર્વાસિ, ૫ ભાષાપર્વાસિ અને ૬ મનઃપર્વાસિ.

(૧૯) પ્રાણ ૧૦.

૧ સ્પર્શેન્દ્રિયપ્રાણ, ૨ રસનેન્દ્રિયપ્રાણ, ૩ દ્વાલેન્દ્રિયપ્રાણ, ૪ ચક્ષુર્હેન્દ્રિયપ્રાણ, ૫ શ્રોત્રેન્દ્રિયપ્રાણ, ૬ મનોયોગપ્રાણ, ૭ વચનયોગપ્રાણ, ૮ કાયયોગપ્રાણ, ૯ શ્વાસોચ્છવાસપ્રાણ અને ૧૦ આયુષ્પ્રાણ.

(૨૦) સંજ્ઞા ૪, ૧૦, ૧૬ અને ૩.

૧ આહાર, ૨ ભાવ, ૩ મૈથુન, ૪ પરિશ્રદ્ધ, ૫ ક્રોધ, ૬ માન, ૭ માયા, ૮ લોભ, ૯ આધસંજ્ઞા, ૧૦ લેપસંજ્ઞા, ૧૧ ધર્મસંજ્ઞા, ૧૨ સુખસંજ્ઞા, ૧૩ દુઃખસંજ્ઞા, ૧૪ મોહસંજ્ઞા, ૧૫ મુતુષ્પ્રસાસંજ્ઞા અને ૧૬ શોકસંજ્ઞા. એ ૧૬ માંથી પ્રથમની ૪ ૧૦ અથવા ૧૬ અનુક્રમે મહત્ત્વ કરવી.

તેમજ ૧ હેતુવાદોપદેશિકી, ૨ દીર્ઘશક્તિકી અને ૩ દ્રષ્ટિ-વાદોપદેશિકી.

(૨૧) ઉપયોગ ૧૨.

૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મનઃપર્યવ-જ્ઞાન, ૫ કેવલજ્ઞાન, ૬ મતિઅજ્ઞાન, ૭ શ્રુતઅજ્ઞાન, ૮ વિભંગજ્ઞાન, ૯ ચક્ષુર્દર્શન, ૧૦ અગ્રચુદર્શન, ૧૧ અવધિદર્શન અને ૧૨ કેવલદર્શન. એ પ્રમાણે ૫ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન અને ૪ દર્શન માંથી ૧૨ ઉપયોગ ગણાય છે.

(૨૨) દ્રષ્ટિ ૩.

૧ મિથ્યાદ્રષ્ટિ, ૨ અમ્યગ્દ્રષ્ટિ અને ૩ મિથદ્રષ્ટિ.

(૨૩) અષ્ટ ટ તથા ૧૨૦.

૧ જ્ઞાનવસ્તુકર્મ, ૨ દર્શનાવસ્તુકર્મ, ૩ ચેતનીયકર્મ, ૪ મૌહનીયકર્મ, ૫ આયુષ્યકર્મ, ૬ નામકર્મ, ૭ જોવાકર્મ અને ૮ અન્તરાયકર્મ. એ ટ મૂળકર્મનો બંધ.

૫ જ્ઞાનવસ્તુ, ૬ દર્શનાવસ્તુ, ૨ ચેતનીય, ૨૬ મૌહનીય, (મિથ્ય અને સમ્બાલ્ય વિના), ૪ આયુષ્ય, ૧૭ નામકર્મ, ૨ જોવ, અને ૫ અન્તરાય એ ૧૨૦ ઉત્તરકર્મનો બંધ એ ૧૨૦ ઉત્તર નેત્રના નામ દ્વારના વર્તુળમાં લખાઈ ગયા છે ત્યાંથી જાણવા,
(૨૪) ઉદય ટ તથા ૧૨૨.

બંધભેદવત્—પરંતુ મિથ્ય અને સમ્બાલ્ય એ એ દર્શન મૌહનીય કર્મનો ઉદય અધિક ગણવે.

(૨૫) ઉદીરણ ટ તથા ૧૨૨.

ઉદયભેદવત્.

(૨૬) સત્તા ટ તથા ૧૪૮.

સત્તાના આઠ મૂળ કર્મઆશયિ, ૮ મૂળભેદ જાણવા અને ઉત્તર ભેદમાં બંધ પ્રસંગે નામકર્મના ૬૭ ભેદ ગણવા છે તેને બદલે ૬૩ ભેદ ગણવા અને મૌહનીયના ૨૬ ને બદલે ૨૮ ભેદ ઉદયવત્ ગણવા.

(૨૭) સારીર ૫.

૧ આદારિકસારીર, ૨ વૈક્રિયસારીર, ૩ આદારિકસારીર નૈકસસારીર અને ૫ કાર્મણસારીર.

(૨૮) બષ્ટ હેતુ ૪ તથા ૫૭.

૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અમત, ૩ કષાય અને ૪ ચોચ એ મૂળ હેતુ છે અને ઉત્તર હેતુ નીચે પ્રમાણે—

મિથ્યાત્વ ૫—૧ આભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ, ૨ અનભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ, ૩ અભિનિવેષિક મિથ્યાત્વ, ૪ શંકેષિક મિથ્યાત્વ અને ૫ અનાલોચિક (અવ્યક્ત) મિથ્યાત્વ.

અવન ૧૨—૧ સ્પર્શેન્દ્રિયઅવન, ૨ રસનેન્દ્રિયઅવન, ૩ શ્રોત્રેન્દ્રિયઅવન, ૪ ગન્ધેન્દ્રિયઅવન, ૫ શોષેન્દ્રિયઅવન, ૬ મન નોર્દ્રિયઅવન, ૭ પૃથ્વીકાયવધ, ૮ અપ્કાયવધ, ૯ અગ્નિકાયવધ, ૧૦ વાયુકાયવધ, ૧૧ વનસ્પતિકાયવધ અને ૧૨ ત્રસકાયવધ. એ પ્રમાણે ૫ ઇન્દ્રિયો ૧ મન અને ૬ કાયવધ સંબંધિ અવનના ૧૨ ભેદ છે.

કપાય ૨૫—કપાયદ્વારમાં કહ્યા છે તે પ્રમાણે.

યોગ ૧૫—યોગદ્વારમાં કહ્યા છે તે પ્રમાણે.

એ રીતે ૫ મિથ્યાત્વ, ૧૨ અવન, ૨૫ કપાય અને ૧૫ યોગ, એ સર્વ મળી કર્મબંધના ૫૭ હેતુ છે.

(૨૬) ધ્યાન ૪ તથા ૧૬.

૧ આત્મધ્યાન ૨ મૈત્રધ્યાન, ૩ ધર્મધ્યાન અને ૪ શુક્લ અને ૬ નીલધ્યાન છે. અને તેના ૧૬ ભેદ નીચે પ્રમાણે—

આત્મધ્યાન ૪—૧ ઇષ્ટવિયોગ, ૨ અનિષ્ટસંયોગ. ૩ શોભાનિષ્ટા અને ૪ અપ્રયોગ્ય આત્મધ્યાન.

મૈત્રધ્યાન ૪—૧ દ્વિસાનુભંધિ, ૨ મુખાનુભંધિ, ૩ સ્તેયાનુભંધિ અને ૪ પરિવ્રત્તશૃંગાનુભંધિ મૈત્રધ્યાન.

ધર્મધ્યાન ૪—૧ આજ્ઞાવિચય, ૨ અપાઘવિચય, ૩ વિપાકવિચય અને ૪ અન્યાયવિચય ધર્મધ્યાન.

શુક્લધ્યાન ૪—૧ પૃથ્વ્યન્તરિણવિચય, ૨ એકત્વવન્તરિણવિચય, ૩ ભૂકમકિયા અનિષ્ટા, અને ૪ મનુષ્યોત્તરિણવિચય શુક્લધ્યાન.

(૨૭) સંયમનું ૬.

૧ વચનસંયમનું, ૨ યજ્ઞસંયમનું, ૩ વ્રતસંયમનું, ૪ અપેક્ષાસંયમનું, ૫ કિલ્લિકા સંયમનું અને ૬ મેઘસંયમનું (હેતુપૃષ્ઠ) સંયમનું.

(૩૧) સંસ્થાન ૬.

૧ સમચતુરસ સંસ્થાન, ૨ ન્યમોપપરિમંદલ સંસ્થાન,
૩ સાદિ (સાચી) સંસ્થાન, ૪ વામન સંસ્થાન, ૫ કુખ સંસ્થાન
અને ૬ દુડક સંસ્થાન.

(૩૨) સંસ્થાન ૭.

૧ વેદના સમુદાય, ૨ કપાય સમુદાય, ૩ મરજી સમુદાય,
૪ વૈદિક સમુદાય, ૫ વૈજ્ય સમુદાય, ૬ આહારિક સમુદાય,
અને ૭ કેવડી સમુદાય.

(૩૩) ભાવ ૫ તથા ૫૩.

૧ ઉપશમભાવ, ૨ સાધિક ભાવ, ૩ ક્ષયોપશમભાવ, ૪
આદ્યિક ભાવ અને ૫ પારિભાષિક ભાવ એ ૫ મૂળ ભાવ ઉત્તર
ભાવ ૫૩ નીચે પ્રમાણે—

ઉપશમ ભાવ ૨—ઉપશમ સમ્પત્તિ અને ઉપશમ ચારિત્ર.

સાધિક ભાવ ૬—૧ સાધિક સમ્પત્તિ, ૨ સાધિક ચારિત્ર,
૩ સાધિક દાન, ૪ સાધ, ૫ ભોગ, ૬ ઉપભોગ અને ૭ વીર્ય એ
૫ ભવિષ્ય તથા કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શન એમ ૬.

ક્ષયોપશમભાવ ૧૮—૧ ક્ષયોપશમ સમ્પત્તિ, ૨ મનિજ્ઞાન,
૩ સુવ્રજ્ઞાન, ૪ અવધિજ્ઞાન, ૫ મનઃ પર્યવજ્ઞાન, ૬ મનિજ્ઞાન,
૭ સુવ્રજ્ઞાન, ૮ વિમર્શજ્ઞાન, ૯ અસુદર્શન, ૧૦ અવસુદર્શન,
૧૧ અવધિદર્શન, ૧૨ ક્ષયોપશમ દાન, ૧૩ સાધ, ૧૪ ભોગ,
૧૫ ઉપભોગ, ૧૬ વીર્ય, ૧૭ સર્વ વિદ્યા અને દેશવિદ્યા એ
પ્રમાણે ૧ સમ્પત્તિ, ૪ જ્ઞાન, ૩ જ્ઞાન, ૩ દર્શન, ૫ ભવિષ્ય,
અને ૨ ચારિત્ર મળી ૧૮ ભેદ થાય.

આદ્યિક ભાવ ૨૧—૧ જ્ઞાન, ૨ અસ્તિત્વ, ૩ અસંયમ,
૪ મિથ્યાત્વ એ આદ્ય તથા ૪ અતિ, ૪ કપાય, ૬ દેશ અને
૩ વેદ, એ ૨૧ આદ્યિક ભાવ છે.

પારિભાષિક ભાવ ૩—૧ ભવત્વ, ૨ અભવત્વ અને ૩ કુખત્વ.



॥ अथ द्वारसंवेधः ॥

(द्वितीय विभाग)

એ પ્રમાણે દ્વારવર્ણન નામના પહેલા વિભાગમાં ૩૬ દ્વારોનું
વર્ણન કર્યાબાદ હવે આ દ્વારસંવેધ નામના બીજા વિભાગમાં એ
૩૬ દ્વારોમાં એવા ૩૬ દ્વારોની પરસ્પર પ્રાપ્તિરૂપ સંવેધ કહે-
વાય છે. તેમાં કયાં દ્વારો કેટલા પ્રતિભેદપૂર્વક કહેવાનાં છે તેનું
સંક્ષિપ્ત ડોશક પ્રથમ કહેવાય છે તે નીચે પ્રમાણે—

- (૧) મતિ ૪
- (૨) દંન્દ્રિય ૫
- (૩) કાય ૬

(૪) યોગ ૧ મૂળ ૩
 | બેદ ૧૫

(૫) વેદ ૧ કલ્પવેદ ૩
 | ભાવવેદ ૩

(૬) કપાય ૧ મૂળ ૪
 | બેદ ૨૫

(૭) જ્ઞાન ૫

(૮) અજ્ઞાન ૩

(૯) સંયમ ૭

(૧૦) દર્શન ૪

(૧૧) લેરણ ૬

(૧૨) ભવ્યત્વ ૨

(૧૩) સમ્યક્ત્વ ૬

(૧૪) સંસિત્વ ૨

આદારીત્વ ૧	૧	દ્વિસિદ્ધિઆહાર ૪૦	આદારીત્વ ૧
		ઓષ્ઠસત્તાદિ ૩	
		આલોમઆદિ ૨	
		સચિત્તાદિ ૩	
		અનાદારીત્વ ૧	

(૧૬) સુલ્લસ્થાન ૧૪

(૧૭) અવતેજ ૧૪
 | ૫૬૩

(૧૮) પર્વાસિ ૬

(૧૯) પ્રાણ ૧૦

૧ જ્ઞાન અને સુલ્લસ્થાન વિષે દ્વારોમાં કલ્પવેદ અને ભાવવેદ એમ
૨ બે પ્રકારે કહેવાયે અને સંયમ તરફ દ્વારે બે બે પ્રકારે કહેવાયે.
૩ વજ્ર સિદ્ધિ, ચાર સિદ્ધિ, ૫મ સિદ્ધિ, અને ૭ સિદ્ધિ એ
પ્રમાણે ચાર પ્રકારે સિદ્ધિઆહાર બજાવે.



॥ अथ द्वारसंवेधः ॥

(द्वितीय विभाग)

એ પ્રમાણે દ્વારવર્ણન નામના પહેલા વિભાગમાં ૩૬ દ્વારોનું
વર્ણન કર્યાબાદ હવે આ દ્વારસંવેધ નામના બીજા વિભાગમાં ૬૨
૩૬ દ્વારોમાં એજ ૩૬ દ્વારોની પરસ્પર પ્રતિસ્પર્ધા સંવેધ કહે-
વાય છે. તેમાં કયાં દ્વારો કેટલા પ્રતિસ્પર્ધક કહેવાનાં છે તેનું
સંક્ષિપ્ત ટોણક પ્રથમ કહેવાય છે તે નીચે પ્રમાણે—

(૧) ગતિ ૪

(૨) દિગ્વિધ ૫

(૩) કાય ૬

(૪) યોગ : મૂળ ૩
 : બેદ ૧૫

(૫) વેદ : દ્વિવેદ ૩
 : સાવવેદ ૩

(૬) કપાય : મૂળ ૪
 : બેદ ૨૫

(૭) રાત્ર ૫

(૮) અરાત્ર ૩

(૯) સંયમ ૭

(૧૦) દર્શન ૪

(૧૧) હોરયા ૬

(૧૨) ભવ્યત્વ ૨

(૧૩) સમ્બક્તત્વ ૬

(૧૪) સંસિત્વ ૨

આદારીત્વ	દિશિઆહાર ૪૦	આદારિત્વ ૬
	ઓચ્ચત્તઆદિ ૩	
	આલોચઆદિ ૨	
	સચિત્તાદિ ૩	
(૧૫)	અનાહારીત્વ ૧	

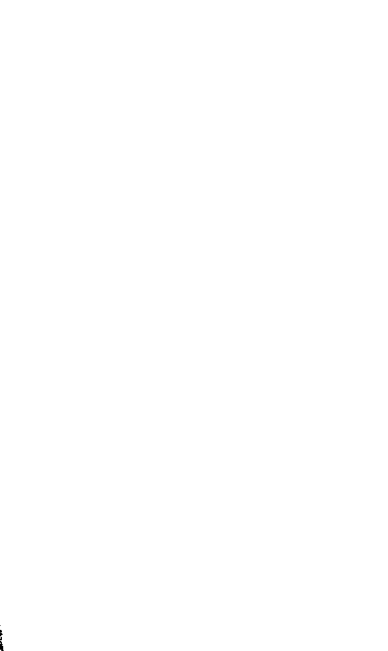
(૧૬) શુભસ્થાન ૧૪

(૧૭) અવતેદ : ૧૪
 : ૫૨૩

(૧૮) પર્યાપ્તિ ૬

(૧૯) પ્રાણ ૧૦

૧ રાત્ર અને શુભસ્થાન વિશેષે દાગોમાં કવચેદ અને ભવચેદ એમ
૫ ને પ્રકારે કહેવાય અને અંતરમાં તરફ દાર ને ને પ્રકારે કહેવાય.
• ત્રણ દિશિયો, ચાર દિશિયો, પાંચ દિશિયો, અને ૭ દિશિયો એ
પ્રમાણે ચાર પ્રકારે દિશિઆહાર બજાયે.



॥ अथ द्वारसंवेधः ॥

(द्वितीय विभाग)

जे प्रभावे द्वारवर्णन नामना पडेला विभागमां उर द्वारानु
वर्णन उपायाह सुवे आ द्वारसंवेध नामना वीज विभागमां हो
उर द्वारमां होउ उर द्वारोपी परस्पर आसिद्ध सवेध हो-
वाय छे. त्वेमां हवां द्वारो उरडा प्रतिलोपपूर्वक होवनां छे तेनु
असिम होउ प्रथम होववाय छे ते नीचे प्रभावे—

- (१) गनि ४
- (२) हन्दिष ५
- (३) कय ६

(४) योग १ भूज ३
१६.६ १५

(५) वेद १ दक्षवेद ३
१६.६ १५

(६) उपाय १ भूज ४
१६.६ २५

(७) दान ५

(८) अज्ञान ३

(९) संवेध ७

(१०) हर्ष ४

(११) होरा ६

(१२) लभ्यत्व २

(१३) सम्भूतत्व ६

(१४) संसित २

आदारीत २	विधिआहार ४०	आदारीत १
(१५) आदारीत २	लोचनआदि ३	
	आलोमआदि २	
	संविष्टादि ३	
(१६) अनादारीत १		

(१६) दुष्टस्मरण १४

(१७) उपवेद १४

(१८) पद्यमि ६

(१९) प्रत्यु १०

१. गन अने उपस्थान विदे होमां होवे अने होवे अने
ने ने प्रगरे होवे. अने वंशमा: एवं द्वारे ने ने प्रगरे होवे.
• वंश विदिते, वंश विदिते, वंश विदिते, अने ७ विदिते अ
अभावे वंश प्रगरे विदिते वंश वंश



॥ अथ द्वारसंवेधः ॥

(द्वितीय विभाग)

ये प्रभाते द्वारवर्तुन नामना पहेला विभागभां उद् द्वारवर्तु
वर्तुन उपायाद् दुये आ द्वारसंवेध नामना लीला विभागभां दे
उद् द्वारभां जेव उद् द्वारोली परस्पर प्राप्तिरूप संवेध उद्-
वाय छे, तेभां उपां द्वारो उटला प्रतिभेदपूर्वक उद्देवान् छे तेनु
मंशिम उटल प्रथम उद्देवाय छे ते नीचे प्रभाते—

(१) गति ४

(२) दन्ति ५

(३) शय ६

(४) योम १ भूत ३

६.६ १५

(५) वेदा १ इत्येव ३

१ कायवेद ३

(६) उपाय १ भूत ४

१ वेद २५

(७) दान ५

(८) अज्ञान ३

(९) संवम ७

(१०) इहल ४

(११) होरा ६

(१२) लब्धत्व २

(१३) सम्भूतत्व ६

(१४) संशित्व २

आदारीत ७
विशिष्टाद्वार ४०
लोचनवादि ३
आलोचनवादि २
समिपवादि ३
अनादारीत १

(१५) उदुम्बन १४

(१६) उवलेह १४

(१७) पथमि ६

(१८) प्रभु १०

१ जन आने उदुम्बन विने द्वारेभा इवरा आने उवरा मेन
ने ने प्रभु इवरा, आने वंशवा रां द्वारे ने ने प्रभु इवरा.
• ननु द्वितीये द्वार द्वितीये ५५ द्वितीये, आने ७ द्वितीये ५
अथवे द्वार प्रभुद्वारे द्वितीये ५५ द्वितीये



॥ अथ द्वारसंवेधः ॥

(द्वितीय विभाग)

जे प्रभावे द्वारसंवेध नामना पडेला विभागमां उ० द्वारानु-
वर्तून कर्माणां उ० आ द्वारसंवेध नामना लीला विभागमां उ०
उ० द्वारमां उ० उ० द्वारोनी परस्पर प्राप्तिपुत्र संवेध उ०
वाय उ० लोभां उ० द्वारो उ० उ० प्रतिशेधपूर्वक उ० उ० तेनु
नक्षिमा उ० उ० प्रथम उ० उ० ते नीचे प्रभावे—

(१) गति ४

(२) हृदय ५

(३) शय ६

(४) शोभा ३
६.६ १५

(५) वेदा ३
६.६ १५

(६) उपाय ४
६.६ २५

(७) शान ५

(८) अशान ३

(९) संयम ७

(१०) इति ४

(११) होरा ६

(१२) अन्त्य २

(१३) संयुक्त ६

(१४) संज्ञित २

आदारीत १
द्विगुणादारी ४
त्रोगुणादारी ३
आलोचनादारी २
संज्ञित ३
अन्त्यदारी १

(१५) उल्लेख १४

(१६) उल्लेख १४
५३

(१७) पर्याप्त ६

(१८) प्राप्ति १०

१ शान अने उल्लेख विवेक द्वारमां उ० उ० अने उ० उ०
२ जे प्रकार उ० उ० अने उ० उ० सर्व द्वार जे जे प्रकार उ० उ०
३ जे उ० उ० अने उ० उ० अने उ० उ० अने उ० उ०
४ जे उ० उ० अने उ० उ० अने उ० उ० अने उ० उ०

અને અવધિજ્ઞાન એ ત્રણ જ્ઞાન હોય છે, પરંતુ ચાલિતના અભાવે મનઃપર્યંવ અને દેવગજ્ઞાન ન હોય.

(૮) અજ્ઞાન ૩—દરેક મિથ્યાદૃષ્ટિદેવને મતિ વિગેરે ત્રણે અજ્ઞાન હોય.

(૯) સંવચ ૧—દેવને મન નિયમ અંગીકાર કરવાની કૃતી ભવસ્વભાવથીજ ન હોય, તેથી દેવગતિમાં અવિરતિરૂપ એક જ ચાલિત છે.

(૧૦) દર્શન ૩—દરેક દેવને ચક્ષુ, અચક્ષુ, અને અવધિ^૧ એ ત્રણ દર્શન હોય.

(૧૧) જ્ઞેય ૧—સામાન્યપણે દેવગતિમાં છએ જ્ઞેય હોય, અને વિશેષથી નીચે પ્રમાણે—

ભવનપતિ તથા વ્યન્તરને^૨—કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, અને તેજસ્.

૧૫ પરમાધ્યામીને—કૃષ્ણજ્ઞેય.

ન્યોનિષી, નૌધર્મ તથા ઇશ્વાનને^૩—તેજ જ્ઞેય.

મનકુમાર, માદેન્દ્ર,^૪ તથા પ્રજ્ઞલોકમાં^૫—પદ્મજ્ઞેય.

જ્ઞાનકથી^૬ અનુસાર મુખીમાં—શુકલજ્ઞેય.

૧. શામગર્જનજી વિગેરેના અભિપ્રાયથી વિષમતાનીને પણ અવધિજ્ઞાન અસીદાર કહ્યું છે.

૨. વ્યન્તરના ઉપગ્રહમુથી ૧૨ નિર્માજ્ઞતામાં પણ એ જ્ઞેય વ્યવસ્થામાં જાય છે.

૩. નૌધર્મ તથા જ્ઞાનકેદેસથી એ જેની નીચે વચનમાં દિગ્વિધિજ્ઞેયને પણ તેજજ્ઞેયમાં જાય છે.

૪. મનકુમાર તથા માદેન્દ્રની નીચે વચનમાં દિગ્વિધિજ્ઞેયને પણ જ્ઞેયમાં જાય છે.

૫. પ્રજ્ઞલોકને અન્ને ચાર જેઠે સમન્વય તર ફરતીનિર રહેલી પણ પદ્મજ્ઞેય.

૬. જ્ઞાનકથી નીચે વચનમાં દિગ્વિધિજ્ઞેયની પણ શુકલજ્ઞેય.

(૧૨) અર્થ ૨.—કેટલાએક દેવ ભગ્ય, તથા કેટલાએક અ-
ભગ્ય હોવાથી ભગ્ને ભેદ હોય.

(૧૩) સમ્યક્ અર્થ ૬.—યથાસંભવ સમ્બંધત્વના છત્રે ભેદ
હોય છે.

(૧૪) સંશિષ્ય ૧.—સર્વે દેવો સંસી હોય છે.

(૧૫) આદારક ૨.—દિશિઆદારમાં ૭ દિશાનો આદાર
હોય છે, કારણકે દેવો ત્રસનાડીમાં રહે છે, અને ત્રસનાડી લોકના
મધ્યમાં હોવાથી ૭ દિશિનોજ આદાર પ્રાપ્ત થાય છે. તથા જ્યોત્ષ્ણ
વિમેદે ત્રણ ભેદોમાંથી શરીરવર્ણમાંને (મિથયોગ પ્રવર્તે ત્યાંમુખી)
જ્યોત્ષ્ણાદાર, અને શરીરવર્ણમાં થયેલા લોકોમાં આદાર હોય છે.
દેવોમાં કવચઆદારનો સંભવ નથી. જગી આલોગ તથા અનાલોગ
એ એ પ્રકારનો આદાર હોય છે, તેમાં જ્યોત્ષ્ણાદાર અપર્ણામ
અવસ્થામાં હોવાથી મનના અભાવે અનાલોગિક (દરેક જીવને)
હોય, અને જ્યોત્ષ્ણાદાર આલોગિક તથા અનાલોગિક ભગ્ને પ્રકા-
રનો હોય તેમાં મનોભક્તીરૂપ^૧ જ્યોત્ષ્ણાદાર^૨ આલોગિક હોય.
જગી સચિત્તાદિ ત્રણ ભેદમાંથી દેવોને કેવળ અચિત્તાદાર પ્રાપ્ત
થાય છે, કારણકે પુણ્ય આકાશમાંથી વૈકિર્ણર્મણનો જ્યોત્ષ્ણાદાર
મળતો હોવાથી સજીવ અથવા મિત્ર કલેવરોનો આદાર નથી.^૩

૧. રાત્રિમાં દસાવેલી તારામણી મુજબ અમુક કાળને જાન્યે
આવાગી જીવથી વેચતો જોમ આવા ૧ જે તરારે શુભ પશ્ચિમ
ગુહિપુરિષે પવિત્રને છે તે જામોમણી આદાર કહેવાય. આ આવા
માત્ર દેવને હોય.

૨. તેને કારણઆદાર ન હોય તે તેના નમિત્તે અચિત્તપ્રકર કેમ
હોય છે ? ઉત્તર—ઉત્તર દેવ અચિત્તપ્રકરથી જાણતો નહીં જોયે
નમજી પુટ થાય છે.

૩. જામોમણી કહેવા રહેલા દેવના શરીરમાં અચિત્ત જામોમણી મંચાર
વચાથી તેને સચિત્ત જોમઆદાર કેમ ન કહેવાય ? ઉત્તર—માત્ર પુરિષેનું અત્ય
રૂપ ને આવા નથી પરંતુ મદ્ય કરેલા પુરિષેના જીવ શરીરરૂપે પશ્ચિમને
જોમ આવાર દેવો તરારે મારે.

એ પ્રમાણે દેવોનાં આહારીપણું સ્વરૂપ કહ્યું, અને નિરાહારીપણું તો પૂર્વજન્મમાંથી વક્રગતિએ ઉત્પન્ન થતા દેવને માર્ગમાં એક જ સમયનું અનાહારીપણું છે, પરન્તુ બે ત્રણ સમયનું અનાહારીપણું નથી. કારણકે ત્રસનાડીમાં ઉત્પન્ન થતો એવ દિવક્રગતિએ ઉપજે અને દિવક્રગતિકે એવને એકજ સમય અનાહારીપણું હોય.

(૧૬) ગુણધ્યાન ૪—ખેલાં ચાર ગુણધ્યાન હોય.

(૧૭) જોષભેદ ૨-૧૯૮—ચૌદ ભેદમાંથી સંશિષ્પર્યાસ અને મશિષ્પર્યાસ એ બે ભેદ હોય, અને પાંચસો ત્રેસડમાંથી ૧૬૮ ભેદ હોય તે પૂર્વે દ્વારવર્ણનપ્રસંગે દર્શાવ્યા છે.

(૧૮) વર્ણાંશિદ. (૧૯) ગ્રાણ ૧૦—મુગમ છે.

(૨૦) જ્ઞાતા ૪-૨—મૂળ ચારે સંજ્ઞા હોય, જાગી હેતુપદેશિકી-વિના દીર્ઘકાલિકી તથા દ્રષ્ટિવાદિકી એ બે સંજ્ઞા છે.

(૨૧) કથવિંગ ૧.—તણ જ્ઞાન, તણ અજ્ઞાન, અને તણ દર્શન એ ત્રણ ઉપધ્યાન છે.

(૨૨) વૃદ્ધિ ૩—તણે દ્રષ્ટિ હોય.

(૨૩) વર્ણ ૮-૧૦૪—મૂળ કર્મ આઠેનો બંધ હોય, તેમજ ઉત્તર ભેદમાં દેવદિક, વૈકિલ્પદિક, આહારકદિક, દેવાયુ, નરકત્રિક, નૃસિંહત્રિક, અને ચિત્રત્રિક, એ સાત પ્રકૃતિ વિના રેખ ૧૦૪ પ્રકૃતિઓ જાય.

(૨૪) કથવ ૮-૮૪—મૂળકર્મ આઠેનો ઉદય હોય, અને ઉત્તર ભેદમાં નરકત્રિક, નિર્વચત્રિક, મનુષ્યત્રિક, કુબાનિ ૪, ઓદારિકદિક, આહારકદિક, સંધવણ ૬, કુસરથાન ૫, કુષત્રત્રિક, આતપ, અન, ન્યાયત્રિક ૬, દુ સ્વર, નયુત્રકવેદ, નીચમેત્ર, એ ૩૮ પ્રકૃતિઓ વિના રેખ ૮૪ નો ઉદય હોય, તથા સ્વાધ્યાયધિકત્રિકનો ઉદય ત્યાગ કરતાં ૧૧ નો ઉદય પણ મળાય છે. અદિ જગદેશ્વરવર્ણિકા એ વચનને અનુસારે ઉદયનો ઉદય મળે છે.

(૨૫) દરોજ્ઞા ૮-૮૪—ઉદયવનુ.

એ પ્રમાણે દેવોના આહારીપણું સ્વરૂપ કહ્યું, અને નિરાહારીપણું તો પૂર્વજન્મમાંથી વક્રગતિએ ઉત્પન્ન થતા દેવને માર્ગમાં એક જ સમયનું અનાહારીપણું છે, પરંતુ બે ત્રણ સમયનું અનાહારીપણું નથી. કારણકે વસનાડીમાં ઉત્પન્ન થતો જીવ દિવક્રગતિએ ઉપજે અને દિવક્રગતિએ જીવને એકજ સમય અનાહારીપણું હોય.

(૧૬) ગુણગ્ચાન ૪—ખેલાં ચાર ગુણસ્થાન હોય.

(૧૭) જોષધેદ ૨-૧૯૮—ચૌદ લેહમાંથી સંજિમપર્યામ અને મસિપર્યામ એ બે લેહ હોય, અને પાંચમો ત્રેસડમાંથી ૧૬૮ નહિ હોય તે પૂર્વે દ્વારવર્ણનપ્રસંગે દર્શાવ્યા છે.

(૧૮) વર્ણાંશિ ૩, (૧૯) ગ્રાણ ૧૦—ગુરમ છે.

(૨૦) ભજા ૪-૨—મૂળ ચારે સંસાર હોય, વળી હેતુપરેશિની વિના દીપેકાદિત્રી તથા કષ્ટિવાદિત્રી એ બે સંસાર છે.

(૨૧) કવચાન ૧—ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, અને ત્રણ દર્શન એ ત્રણ ઉપગ્રાહ છે.

(૨૨) વૃક્ષિ ૩—ત્રણે કષ્ટિ હોય.

(૨૩) વાજ ૮ ૧૦૪—મૂળ કર્મ આઠેનો બાંધ હોય, તેમજ જ્ઞાન બ્રહ્મ દેવદિક, વૈદિકદિક, આદ્યારકદિક, દેવાયુ, નરકત્રિક, નરકમત્રિક, અને વિકત્રિક, એ બેગણ પ્રકૃતિ વિના રેવ ૧૦૪ વૃક્ષિન્યા બધાય.

(૨૪) કદમ્બ ૮-૮૪—મૂળકર્મ આઠેનો ઉદય હોય, અને ઉત્તર ૮૪માં નરકત્રિક, નિર્વચત્રિક, મનુષ્યત્રિક, કુબ્જાનિ ૮, ભૌદાગ્નિક, આદ્યારકદિક, નયવત્ ૬, કુલસ્થાન ૫, કુબ્જાનિ, આતપ, જન, ન્યાવત્ ૬, કુલ્લન, નયુલકરેદ, નીચનોત્ર, એ ૩૮ પ્રકૃતિભેદાનિઃ ૨૫ ૮૪ ને ઉદય હોય, તથા ન્યાવત્ત્રિકનો ઉદય ત્યાજ કરતા ૧ નો ઉદય પણ વણાય છે. અદિ જ્ઞાનેશ્વરવિશિષ્ટ એ ૧૫૫ને અનુસારે ઉદયનો ઉદય વળે છે.

(૨૫) હરજાન ૮-૮૪—ઉદયવત્.

(૧૬) જાતા ૮-૧૪૮—મુગ્ધ છે.

(૧૭) શરીર ૩—આદારક તથા ઔદારિક શરીર સિવાય એવ ત્રણ શરીર હોય. કારણકે આદારકશરીર શૌર્યપૂર્ણ મુનિશાસ્ત્રને તથા ઔદારિકશરીર મનુષ્ય અને નિર્વચને હોય છે.

(૧૮) બંધદેનુ ૪-૬૨—મૂળ બંધદેનુ ચાર છે, અને ઉત્તર તંબુદેનુ ત્રણસંકેત, આદારકના લે યોગ, અને ઔદારિકના લે યોગ લે પાંચ સિવાયના જાવન છે.

(૧૯) જ્વાળા ૮—ચાર જ્વાળાં અને ચાર દૈશ્વ ભગી જ્વાળા છે, એવ ધર્મજ્વાળા અને શુદ્ધજ્વાળા અશ્વમતાદિ મુનિને હોય માટે દેવને તે લે શુભ જ્વાળા ન હોય. પરંતુ શુભચિંતા અને શુભ જ્વાળા હોઈ શકે.

(૨૦) ભવજ્વાળા ૯—હાલનો જ્વાળાજ્વાળા સંધાપણ ન હોય.

(૨૧) સંસ્થાન ૧—એક સમયનુરૂપ સંસ્થાન હોય. ઉત્તર દેશિય શરીર અનેક સંસ્થાનવાળું હોય, પરંતુ અદિ જન્મ-દેહના સંસ્થાનની વિવેચના છે. એ પ્રમાણે આમગ સર્વત્ર જન્મ-દેહની અપેક્ષાએક સંસ્થાન જાણવું.

(૨૨) ભવદુષ્ટાન ૯—આદારક અને કેવલીસમુદાયના વિના એવ પાંચ સમુદાયના હોય.

૧. નિદ, જ્વાળા વિશેષ ૩૫ની વિદુર્ભૂત કરનાર દેવને ઔદારિક શરીર કેમ નહિ. ઉત્તર-જ્વાળાશ્રિક નિર્વાહિતાં શરીર ઔદારિક છે. પરંતુ મનુષ્ય ૪ દેવ નાન જનારેય પ્રિયારિકનાં ૨૫ દેશિય પરમાત્માને જાનેલાં દોષથી દેખાવમાં ઔદારિક નરખ. થાયે પરંતુ ૫. અતિઃ ૫ને દેશિય છે.

૨. દેવશ્રીએ આશ્ચર્યો દર્શાવે મંત્રવજ્રુપ જ્વાળા દોષથી દેવને જ્વાળાનાય સંધેવજુ ૩૩ છે. પરંતુ જદુશને દેવ સંધેવજુ નહિ ૩૩૫

૪ યોગ ૩-૧૬—ભૂગયોગ ત્રણ અને ઉત્તરયોગ પાંચ ગરીરના સાત યોગ અને ચાર મનોયોગ તથા ચાર વચનયોગ મળી ૧૫ હોય.

(૫) વેદ ૩—સી, પુરુષ, અને નપુંસક એ ત્રણે વેદ છે.

(૬) કષાય ૪-૨૦—મુગમ છે.

(૭) જ્ઞાન ૫—સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યને પાંચે જ્ઞાન હોય છે.

(૮) અજ્ઞાન ૩, (૯) સંવત્સ ૭, (૧૦) કર્મ ૪, (૧૧) લેહ્યા ૬, (૧૨) મર્ય ૨, (૧૩) સમ્યક્ત્વ ૬, (૧૪) સંતિત્વ ૨ (કારણકે સમુચ્છિન્ન મનુષ્ય અસંતિ છે) —મુગમ છે.

(૧૫) આહારક ૨—મનુષ્યો છ દિશિનો આહાર ગ્રહણ કરે છે તેનું કારણ દેવવત્ નીચું. વળી ઓળખાદિ ત્રણે પ્રકારનો, અભોગઆદિ બે પ્રકારનો, અને સચિત્તઆદિ ત્રણે પ્રકારનો આહાર ગ્રહણ કરે. કારણ સમજવું મુગમ છે. અને અનાદારી પાણું વક્રગતિ વખતે એક અથવા બે સમય, તેમજ કેવસીસમુદ્ધાન વખતે ત્રણ સમય મુખી હોય.

(૧૬) ગુણધ્યાન ૧૪—સર્વે ગુણુચ્યાન હોય છે.

(૧૭) જોષમંદ ૨-૩૦૩—ચૌદ ભેદમાંના બે છવભેદ દેવવત્ હોય છે, અને પાંચનો ત્રેસઠમાંથી ૧૫ કર્મભૂમિના, ૩૦ અકર્મ ભૂમિના (યુગસિક) અને ૫૬ અન્તર્દિપના (યુગસિક), એ ૧૦૧ મર્મજ અપર્યાપ્ત તથા ૧૦૧ મર્મજ પર્યાપ્ત અને ૧૦૧ સમુચ્છિન્ન અપર્યાપ્ત મળી ૩૦૩ ભેદ હોય છે. સમુચ્છિન્ન મનુષ્યો અપર્યાપ્ત અવસ્થામાંજ મરણ પામતા હોવાથી પર્યાપ્ત ભાવના ન હોય.

(૧૮) વર્ણોજિ ૬, (૧૯) પ્રાણ ૧૦, (૨૦) મંત્રા ૪-૨, ૨૧) ઉપવેશ ૧૨, (૨૨) વ્રતિ ૩—મુગમ છે.

સમુચ્છિન્ન મનુષ્યને જરૂર દેવપ્રેસિદી મંત્રા ન હોય કારણકે તેઓ નવસાપ્તરજામાંજ મરણ પામે છે, અને દેવપ્રેસિદી મંત્રા નો દિગ્વિર (સિદ્ધિ દિગ્વિરુદ્ધ) દેવાથી જ્યારેન અવગણ્ય મંત્રા છે.

(૨૩) વંષ ૮-૧૨૮—મૂળ કર્મ આક્રોશ બંધ છે, અને ઉત્તર ભેદમાં સર્વ (૧૨૦) પ્રકૃતિઓનો બંધ છે. કારણકે મનુષ્ય સર્વ પ્રકૃતિઓમાં (સર્વ જીવલોકોમાં) જન્મી શકે છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૫—નૃક્રિક, દેવક્રિક, તિર્યચક્રિક, કેલ્પિક, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, સાધારણ. અને આત્મ, એ ૧૭ પ્રકૃતિઓ નિશ્ચય રૂપે ૧૦૫ પ્રકૃતિઓનો^૧ ઉદય હોય, અહિં જાણ. દેવુત્તર વિક્રિય એ વચનને અનુસારે ઉદયોનો ઉદય ગણાયો છે.

(૨૫) ઉદીરણ ૮-૧૦૫—ઉદયવત્. (૨૬) મત્તા ૮-૧૪૮—સુખમ છે.

(૨૭) કારીર ૫—પૃથ્વી શરીર હોય છે.

(૨૮) વંષદેવ ૪-૫૭. (૨૯) જ્ઞાન ૧૬. (૩૦) મંથન ૬ (કારણકે હાકનો સંખ્યાય છે.), (૩૧) સંસ્થાન ૬. (૩૨) સમુદયાન ૭. (૩૩) માત્ર ૫-૫૦ (તણુ વિરૂદ્ધ ગતિ વિના)—એ ૭એ દ્વાર સુખમ છે.

૩૪ અવગાહના—જન્મદેહની (ઔદારિકની) જ્યન્ય અવગાહના અંશુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ તે અપર્વાતિ મનુષ્ય આશ્રયિ છે, અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના યત્ન ગાહની તે દેવકૃદ્ તથા ઉત્તર કૃદ્ રોચના સુમલિક મનુષ્ય આશ્રયિ છે. તેમજ ઉત્તરદેહની (વૈક્રિયની અને આહારકની) અવગાહના પ્રારંભમાં જ્યન્ય અંશુલનો સંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ ચાર અંશુલ અધિક એકેલાખ યોજન પ્રમાણ છે. કારણકે દેવ જૂમિગી ચાર અંશુલ ઉચ્ચ રહે છે, તેમજ દેવ તથા મનુષ્યનું ઉત્તર વૈક્રિય શરીર મસ્તકની સપાટી સરખી આવે તેટલું ઉંચું રચાય છે. વળી ઉત્તર દેહમાં આહારકની અવગાહના જ્યન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટ એક હારનીજ હોય છે, તેમજ સંસુષ્ટાવૃત્ત

૧ મનુષ્યને ઉત્તર વૈક્રિય શરીર આશ્રયે વૈક્રિયક્રિયનો ઉદય, અને જદ દેવુત્તર વિક્રિય એ વચનને અનુસારે મુનિને ઉદયનો ઉદય રહેલો છે. અ. ૫૪ ૧૦૨ પ્રકૃતિઓનો ઉદય નસ્ય.

તેજસકર્મણની આગાડીના કેવલીપ્રમુદ્ધવાત વખતે સંપૂર્ણ લોક-
કાશ પ્રમાણ હોય છે.

(૩૨) જ્યોતિ—જલન્ય ભવસ્થિતિ રૂપદ આવંતિકા, અને
ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ ઓ પદ્યોપમની છે. તે દેવકુડ તથા ઉત્તરકુડ-
સેવના યુગલિક મનુષ્ય આશ્રય છે, અને જલન્યસ્થિતિ સર્વની
છે, તેમજ જલન્ય કાયસ્થિતિ આયુષ્યવત્ રૂપદ આવંતિકારૂપ
અન્તર્મુદ્દર્શ છે, અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ સાત પૂર્વકોડ વર્ષ અને
ત્રણ પદ્યોપમ છે. કારણકે એક જીવસંખ્યાતવર્ષામુખ્યયાગા (અયુ-
ગલિક) મનુષ્યના સાત ભવ કરી શકે અને આડમે ભવે મનુષ્યપણે
ઉત્પન્ન થયું હોય તો અવશ્ય યુગલિક મનુષ્યપણેજ ઉત્પન્ન થઈ
શકે, એ પ્રમાણે મનુષ્યના આઠ ભવ પૂરવામાં સાત ભવ સંખ્યાત
વર્ષના (એટલે વધુમાં વધુ પૂર્વકોડ વર્ષના) અને આડમે ભવ
ત્રણ પદ્યોપમ આયુષ્યનો ગળત પૂર્વોક્ત કાયસ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય.
ન્યારબદ મનુષ્યજાત પત્તકાઈને અવશ્ય બીજે ભવ દેવનોજ પ્રાપ્ત
થાય, કારણકે યુગલિકને દેવ સિવાય અન્ય ગતિમાં જવું નથી.

(૩૩) યોનિ—મનુષ્યની યોનિ ચૈત્ત લાખ છે. સચિત્તાદિ ત્રણે
પ્રકારની યોનિ સમુદ્ભૂત મનુષ્ય આશ્રય છે, ગર્ભજ મનુષ્યની તો
સિદ્ધ યોનિજ છે. સંવૃતાદિ ત્રણે યોનિમાંની વિવૃત અને મિશ્ર એ
બે યોનિ છે. તેમાં સમુદ્ભૂત મનુષ્યની વિવૃત યોનિ અને ગર્ભજ
મનુષ્યની સંવૃતવિવૃત (મિશ્ર) યોનિ છે. કારણકે સમુદ્ભૂત
મનુષ્યની ઉત્પત્તિરૂપ મગ્નભૂતાદિ અશુદ્ધિ સ્થાનો પ્રગટ છે, અને
તત્કાળને ઉત્પન્ન થવાની ગર્ભાશયસ્થાનરૂપ યોનિ સ્ત્રીના ઉદરમાં
પ્રવૃત્ત છે તેમજ ઉદરવૃદ્ધિરૂપ લગ્નભુવટે પ્રગટ પણ છે. બીજી
સ્ત્રીનાદિ ત્રણે પ્રકારની યોનિઓ છે, તેમાં ગર્ભાશયની માત્ર શીતોષ્ણ
અને સમુદ્ભૂતની ત્રણે યોનિ હોય છે. તથા સંખ્યાવર્ગાદિ ત્રણે
યોનિ છે, અને તેમ ગર્ભજ મનુષ્યોજ ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ
સમુદ્ભૂત મનુષ્યો સંખ્યાવર્ગાદિ યોનિમાં રહેલા ગર્ભાશયમાં
ગર્ભાશયપણે ઉત્પન્નતા નથી.

ઈતિશ્રી મનુષ્યગતી ૩૬ કારણાઞ્ચિઃ સમાપ્તા

તિર્થંચ ગતિમાં.

(૧) ગતિ ૧.—એક તિર્થંચ ગતિ છે.

(૨) જન્મિય ૧-૨-૩-૪-૫.—કારણકે તિર્થંચગતિમાં એકેન્દ્રિય શીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અને પચ્ચેન્દ્રિય એ પાંચે જાતિના જીવો છે. તેમાં ચતુરિન્દ્રિય સુધીના તો કેવળ તિર્થંચગતિમાંજ ગણાય.

(૩) જાવ ૧.—પૃથ્વીકાય વિગેરે છે એ કાય તિર્થંચગતિમાં ગણાય છે. તેમાં પૃથ્વી, અપ, અગ્નિ, વાયુ, અને વનસ્પતિ એ પાંચ કાય તો કેવળ તિર્થંચગતિમાંજ ગણાય છે, અને વસકાય ચારે ગતિમાં ગણાય છે.

(૪) યોગ ૩-૧૩.—આહારક અને આહારકમિશ્ર એ બે યોગ તિર્થંચને ન હોય કારણકે તિર્થંચ અવસ્થામાં યોગપૂર્વે સુનિપજ્ય ન હોય માટે એવ ૧૩ યોગ સામાન્યપણે (સર્વે તિર્થંચો આ યોગ) હોય છે.

(૫) વેદ ૩. (૬) વપાવ ૬-૨૫.—સુગમ છે.

(૭) જ્ઞાન ૨.—સમ્યક્દષ્ટિ તિર્થંચને મતિ તથા મતજ્ઞાન હોય, અને દોષક્રાંતિને લબ્ધિપ્રત્યક્ષિક (સુખપ્રત્યક્ષિક) અવધિ જ્ઞાન હોય, કારણકે તિર્થંચો પશુ મન તપશ્વર્ગાદિ સુખથી અવધિ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

(૮) મજ્ઞાન ૩.—મિથ્યાદષ્ટિ તિર્થંચને મતિ તથા મુગ જ્ઞાન હોય છે, અને દોષક્રાંતિને અજ્ઞાનકણથી વિજયજ્ઞાન પણ ઉપજે છે.

(૯) મંદચ ૨.—તિર્થંચને અવિરતિ અને દેશવિરતિ એ બે ચારિત્ર હોય છે. તેમાં અવિરતિ ચારિત્ર તો સર્વને હોય તે સ્વાભાવિક છે, પરંતુ કેટલાએક ગર્ભજ તિર્થંચને દેશવિરતિ ચારિત્ર પણ હોય છે. સ્વયંજૂરમણ સમુદ્રમાં પરિમંદલ આદિ (ચૂડીની આકૃતિ) સિવાય સ્ત્રી, પુરુષ, હસ્તિ, વાઘ, વૃક્ષ, પ્રતિમા વિગેરે સર્વે આકારના મત્સ્યો થાય છે, તેમાં પ્રતિમા

તથા મુનિ સમાન આદૃતિવાળા મત્સ્ય દેખી પૂર્વે ધર્મના અથવા
ચારિત્રના અભ્યાસી મત્સ્યોને બાતિરમરણુ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય
કે, અને તે જ્ઞાનથી પોતાનો પૂર્વભવ દેખી મત્સ્યનાં ભવમાંજ
નથત પ્રાણાનિપાત વિરમણાદિ ગૃહસ્થયોગ અણુવત્ત વિગેરેનો
નીકાર કરે છે, એ પ્રમાણે તિર્યચોને દેશચારિત્ર હોઈ શકે છે.

(૧૦) દશાંત ૩. (૧૧) સ્વેદવા ૬, (૧૨) મઠ ૨—મુગમ છે.

(૧૩) મમ્યજ્ઞ ૬—મનુષ્યવત્ છેએ સમ્યક્ત્વ છે.

(૧૪) મંત્રિ ૨—ગર્ભાંજ તિર્યચ જ સંજ્ઞિ હોય, અને ચેષ
નર્થ તિર્યચો અસંજ્ઞિ કહેવાય.

(૧૫) આશ્વાઘ ૨—તિર્યચગતિમાં દિશિ આહાર ૩-૪-૫-૬
દિશિનો હોય છે, તેમાં લોકને અન્તે (કિનારે) નિષ્કુટમાં
એકેન્દ્રિયોને ૩-૪-૫ દિશિનો આહાર હોય, અને લોકની
નકર રહેલા એકેન્દ્રિયાદિ સર્વ તિર્યચોને છ દિશિનો આહાર
વાય. એ વાત દ્વારવર્ણનપ્રસંગે સવિસ્તર દર્શાવી છે. તેમજ
તિર્યચોને આજ, લોભ અને ક્વલ એ ત્રણે આહાર છે, તથા
આલોભ અને અનાલોભ બન્ને પ્રકારનો આહાર છે, તેમજ
અચિત્તાદિ ત્રણ પ્રકારનો પણ આહાર છે. અને નિરાહારીપણ
ના વક્રગતિ વખતેજ ૧-૨-૩-૪ સમય મુખી હોય છે.

(૧૬) ગુણન્યાન ૬—પ્રથમનાં પાંચ ગુણુચ્ચાન હોય.

(૧૭) કીચમેદ ૧૪-૪૮—દ્વારવર્ણન પ્રસંગે દર્શાવ્યા પ્રમાણે
તથા મા. ચોદ તથા અહતાગીશ અવલેદ પ્રાપ્ત થાય છે.

(૧૮) વર્ચાવિ ૬. (૧૯) પ્રાણ ૧૦, (૨૦) સંજ્ઞા ૪-૨ (વિ-
કેન્દ્રિયને હેતુપદેશિકા હોવાથી), (૨૧) ઉપયોગ ૯, (૨૨) દ્રષ્ટિ ૩
મુગમ છે.

(૨૩) વધ ૮ ૧૧૭—મૂળકર્મ આડનો બંધ હોય, અને
તત્ત્વેદે આહારકદિક અને જીવનામ એ ત્રણ વિના ચેષ ૧૧૭
નૃતિનો બંધ હોય.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૧—દેવત્રિક, નરકત્રિક, આહારકત્રિક, મનુષ્યત્રિક, ઉચ્ચગોત્ર અને છનનામ, જે તેટ પ્રકૃતિવિના ગ્રેષ ૧૦૬ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય અને મૂળકર્મ આકેનો ઉદય હોય.

(૨૫) ઉદોગના ૮-૧૦૧—ઉદયપત્ર, (૨૬) મતા ૮-૧૪૮—સુમમ ઉ.

(૨૭) ઘરોર ૪—આહારક ત્રિપાથ ચાર ઘરોર હોય.

(૨૮) સંપદેતુ ૪-૨૬—આહારકના બે યોગ ત્રિપાથ સર્વ મધેતેતુ હોય.

(૨૯) પચામ ૮—આઠે અશુભાધ્યાન હોય. દેશવિરત તિર્થચને માધમ ધર્માધ્યાન હોય પણ તે મૈત્રુ હોવાથી મનુષ્યમાં આવે નહિ. શુભભાવના અથવા શુભચિંતા તો સર્વ મર્જાજ તિર્થચને સંભવે પરન્તુ શુભ ધ્યાન ન હોય.

(૩૦) સંઘચળ ૬, (૩૧) સંસ્થામ ૬—સુમમ ઉ.

(૩૨) સમુદયાન ૬—આહારક અને કેવલીસમુદયાત્તવિના ગ્રેષ પંચ સમુદયાન હોય. મત્ર નપથ્થવાદિના પ્રભાવથી તિર્થચને નેત્રે દેશવા ઉપત્ત યવાથી તૈજસ સમુદયાન પણ હોય છે. ગ્રેષ ચાર સમુદયાન સમજવા સુમમ ઉ.

(૩૩) ય.વ ૬-૧૧—મૂળ બાવ પાંચ હોય અને ઉત્તર બાવમાં ઉપચમ સંચરત્વ, ક્ષાપિક સંચરત્વ, ૧૬ ક્ષયોપચમ બાવ (મનપર્થવ અને સર્વવિરતિવિના ૬, ૧૮ યોગવિકલ્પાવ (૩ વિરૂદ્ધ મનિવિના), અને ૩ પારિત્તમિક બાવ એ પ્રમાણે ૩૬ ઉત્તર બાવ હોય.

૩૪ અવગાહના—અમદેહની (આંતરિક દેહની) અવન્ય અવગાહના મૂળમલ્લિપ અવપાંમ હવ આધ્યત્મ અનુભવને અને પચાત્તમો બાવ અને ૩-૨૫ અવગાહના અવરપાંમ પ્રત્યેક

* નિર્વચમાં છનનામની મનાતે જે નિર્વેષ દર્શો છે તે નિર્વચિન છનનામઃમને નિર્વેષ જન્યુષે, અને અનિર્વચિન છનનામઃમને નિર્વચમાં પણ હોય-૨૪ પ્રકૃતિ રીતે મટે. અર્થે ૧૪૮૮૦ મત્ર મ.ન.ન.

વનસ્પતિ (કમળની નાગ લતા વિગેરે) આશ્રયિ કંઈક અધિક ૧૦૦૦ યોગન પ્રમાણ. તથા ઉત્તરદેહની (વૈકિચની) અવગાહના વાયુકાય આશ્રયિ જઘન્યથી અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટથી ગર્ભજ તિર્યચ આશ્રયિ ૬૦૦ યોગન તથા સમુદ્યાત-દૃત (તૈજસકાર્મણી) અવગાહના મરણ સમુદ્યાત આશ્રયિ દીર્ઘ ચૌદ રજ્જુ પ્રમાણ બાણવી.

(૩૬) સ્થિતિ—જઘન્ય લવસ્થિતિ રપદ આવલિકા તે અપ-યાતિ તિર્યચ આશ્રયિ છે, અને ઉત્કૃષ્ટ લવસ્થિતિ ત્રણ પંચોપમ પ્રમાણ તે દેવકુરૂ અને ઉત્તકુરૂક્ષેત્રના યુગલિક તિર્યચ આશ્રયિ છે. તથા જઘન્ય કાયસ્થિતિ રપદ આવલિકા, અને ઉત્કૃષ્ટ કાય સ્થિતિ જે સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવો વ્યવહારરાશિમાં આશ્રયા નથી અને આવશે પણ નહિ તેને આશ્રયિ અનાદિઅનન્ત, અને વ્યવહાર રાશિમાં એકવાર આવી પુનઃ અવ્યવહારરાશિમાં જાય તે આશ્રયિ સાહિસાન્ત, તોપણ આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગનાં સમયે જેટલા અસંખ્ય પુદ્ગલપરાપર્તથી પણ અધિક કાયસ્થિતિ બાણવી એ કાયસ્થિતિ એકેન્દ્રિયાદિની સમુદાયપણે કહી અને ગર્ભજ તિર્યચની કાયસ્થિતિ ગર્ભજ મનુષ્યવત્ સાત આડ જાવને અનુ-સારે બાણવી.

(૩૭) યોગિ—પૃથ્વીની ૭ લાખ, જળની ૭ લાખ, અગ્નિની ૭ લાખ, વાયુની ૭ લાખ, પ્રત્યેક વનસ્પતિની ૧૦ લાખ, સાધારણ વનસ્પતિની ૧૪ લાખ, દ્વીન્દ્રિયની ૨ લાખ, ત્રીન્દ્રિયની ૨ લાખ, ચૌરેન્દ્રિયની ૨ લાખ, અને તિર્યચ પંચેન્દ્રિયની ૪ લાખ યોગિ છે. તે સર્વ મળી તિર્યચની ૬૨ લાખ યોગિ થાય. એ પચિત્તાદિ સર્વ યોગિલેદ તિર્યચગતિમાં હોય, પણ સંખ્યાવર્ત અને રૂપોન્નતા એ જે લેદ ન હોય, કારણકે એ જે યોગિ મનુષ્યની બીઓનેજ હોય છે.

ક્રિતિથી નિર્વગ્નતાં રૂદ દ્વારપ્રાપ્તિઃ સમાપ્તા

૧. જળની સપાટીથી કમળ જેટલું ઉંચું રહે તેટલી અધિકતા જાણવી.

નરકગતિમાં.

(૧) ગતિ ૧ (નરકગતિ) (૨) ક્ષત્રિય ૨, (૩) કાય ?
(પ્રસંગ) — મુગમ છે.

(૪) દોષ ૩-૧૧ (૨) વેદ ? (નપુંસક) (૬) કપાય ૪-૨૩.

(૭) જ્ઞાન ૩. (૮) અજ્ઞાન ૩. (૯) મંયમ ૧ (અવિરતિ)
(૧૦) દર્શન ૩. — વેદ વિના સર્વ દેવવત્.

(૧૧) લેશ્યા ૩ — નારકને કૃષ્ણ, નીલ, અને કાપોત, એ ત્રણ લેશ્યા હોય, તેમાં પણ પહેલી અને બીજી પૃથ્વીના દરેક નારકને કાપોત લેશ્યા હોય, ત્રીજી નરકે પર્યોપમઅસંખ્યેય ભાગ અધિક ત્રણ પર્યોપમ આયુષ્ય મુખીના નારકોને કાપોત લેશ્યા હોય. ચંક્રમણ પૃથ્વીમાં કેવળ નીલ લેશ્યા છે, અને પાંચમી પૃથ્વીમાં પર્યોપમઅસંખ્યેય ભાગ અધિક ૧૦ સાગ-દાપમના આયુષ્ય મુખીના નારકોને નીલ લેશ્યા, અને તેથી સમ-શ્વદિ અધિક આયુષ્યવાગને કૃષ્ણ લેશ્યા છૂટી સાતમી પૃથ્વીમાં કેવળ કૃષ્ણ લેશ્યા છે. પહેલીથી નાવમી પૃથ્વી મુખીની લેશ્યામાં અધિકાધિક મલિન હોય.

(૧૨) મરણ ૨. (૧૩) સમ્યક્જ્ઞ ૬, (૧૪) મંત્રિત્વ ૧, — દેવવત્.

(૧૫) આહારો ૨ — સર્વ સ્વરૂપ દેવવત્ પરન્તુ નારકને મનો-ભરી લોભ આહાર ન હોય, કાંતલુકે નારકને જે આહાર પ્રાપ્ત થાય છે તે અતિ અગુણ પરિભ્રમણાળો અને કષ્ટકારી હોય છે, તથા કુધાની ઉપશાન્તિ કરી શકતો નથી, અને નારકી કૃત્તેલીપાકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૪ — દેવવત્.

(૧૭) જીવમેદ ૨-૧૪ — સંસ્થિતપર્વાત અને પર્વાત એ લે-વેડ વૈદ લેદમાંના છે, અને પાંચસો ત્રેત્યમાંના વૈદ લેદ દ્વાર-વૃંદમાં સ્થા પ્રમાણે વ્યવસ્થા.

(૧૮) વર્ણાંતિ ૬, (૧૯) ગ્રામ ૧૦, (૨૦) સંતા ૪-૨.

૨૦) રાજગણ ૦ ૨૦) રાષ્ટ્ર ૩—દેવચત્ર.

૨૧) ૧૪ ૧૦૦ દેવચત્ર, વૈકિયદિક, નરકચત્ર, રથા-

૨૨) ૧૪ ૧૦૦ દેવચત્ર, વૈકિયદિક, અને આતપ એ ૧૬ પ્રકૃતિ.

૨૩) ૧૪ ૧૦૦ દેવચત્ર, વૈકિયદિક, અને મૂળ આડે કર્મ બંધે.

૨૪) ૧૪ ૧૦૦ રાનાવરણ ૫, રથનાવરણ ૬.

૨૫) ૧૪ ૧૦૦ અન્નચત્ર, નરકચત્ર, ૨૬ મોહની.

૨૬) ૧૪ ૧૦૦ નરકચત્ર, પંચેન્દ્રિયભાનિ, વૈકિયદિક.

૨૭) ૧૪ ૧૦૦ રાના, રથચત્ર, ઉપચત્ર, ત્રમાદિ ૬, વર્ણદિક.

૨૮) ૧૪ ૧૦૦ રાના, નિર્માણ, અને અમુરુતપુ એ

૨૯) ૧૪ ૧૦૦ રાના અથવા રથાનધિચત્ર બાદ

૩૦) ૧૪ ૧૦૦ રાના મૂળકર્મ આડેનો ઉદય હોય.

૩૧) ૧૪ ૧૦૦ રાના. (૨૬) જાતા ૮-૧૪૮—

૩૨) ૧૪ ૧૦૦ રાના, અને કર્મજી એ ૩૩

૩૩) ૧૪ ૧૦૦ રાના મયદેવ આડે છે, અને ઉત્તર

૩૪) ૧૪ ૧૦૦ રાના રથાદિક, અને આદ્યરથોત્તરદિક

૩૫) ૧૪ ૧૦૦

૩૬) ૧૪ ૧૦૦ ૩૦) ભયચત્ર ૦—દેવચત્ર.

૩૭) ૧૪ ૧૦૦ રાના રથાદિક નંદચાત્ર રથા

૩૮) ૧૪ ૧૦૦ રાના રથાદિક નંદચાત્ર રથા

૩૯) ૧૪ ૧૦૦ રાના રથાદિક નંદચાત્ર રથા

૪૦) ૧૪ ૧૦૦ રાના રથાદિક, અને દેવચત્રનામુદય

૪૧) ૧૪ ૧૦૦ રાના રથાદિક, અને ઉત્તરચત્ર

૪૨) ૧૪ ૧૦૦ રાના રથાદિક, અને ઉત્તરચત્ર

૪૩) ૧૪ ૧૦૦ રાના રથાદિક, અને ઉત્તરચત્ર

વિરૂદ્ધરૂઢિ, ૨ વેદવિના), અને ૩ પારિભ્રામિકભાવ એ પ્રમાણે
૩ ઉત્તરભાવ હોય.

(૩૪, અવમાહના—જન્મરેહની (મૂળવૈકિન્ની , જયન્ન
વચાહના ૩ હાથની તે રત્નપ્રલ્હા પૃથ્વીના પ્હેલા પ્રતરના નાર-
ની છે, અને ૩૮૫૮ અવમાહના સાતમી પૃથ્વીના નારકોની ૫૦૦
નુખ્ય પ્રમાણની છે. તથા ઉત્તરરેહની (ઉત્તર વૈકિન્ની) જયન્ન
વચાહના અંતુડોના સંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ અવમાહના
રેહને જન્મરેહની અવમાહનાથી લગભગી હોય, જેથી સાતમી પૃથ્વીના
પ્રારકને ૧૦૦૦ ધનુષ્યની હોય. તથા સમુદ્રપાત કૃત (લૈલસ કાર્મ-
ની) અવમાહના જયન્ન સાધિક દશ હજાર થોચન' અને
નિરૂદ્ધથી લગભગ સાત દીર્ઘ રજનુ પ્રમાણ છે, અથવા સાતમી
પૃથ્વીથી મેરના પંડુક' જન ગુપ્તીની છે અથવા કૂર્પરાગરે (કાલ્પીને
ગાગરે અથવા કાટખુણના આગરે) લગભગ ૮ રજનુ
પ્રમાણ છે.

(૩૫) સ્થિતિ—દેવગત.

(૩૬) દે.ત્રિ—નારકની ૪૦૦૦૦૦ થોનિ છે. તથા શીત,
ઉષ્ણ અથિત, અને સંવૃત એ ચાર થોનિ હોય, તેમાં પ્રથમની
૫૫ પૃથ્વીમાં ઉપરના નરકાવાસના નારકોની ઉષ્ણથોનિ છે, અને
નીચના ચારા નારકોની શીતથોનિ છે. ૫૫મી પૃથ્વીમાં વજ્રા

૧ પાત્રાગ ૬૫૦ની ઠીકી અને રેહના નારકો ૧૦૦૦૦૦ પૃથ્વી જ્વાલ
ઉપરથી, ૧૦ હજાર પેગલ જ્વાલી દીકરા દીકરી પાત્રાગ ૬૫૦ની અદઃ
અધમ ને દુર્ગાંત દેહના (અવમાહના) મિષ રિખરેશ ઉપર ૫૫
નારે મરજી સમુદ્રપાત જાને એટલી જયન્ન નેમસાવચાહના દેહ.

૨ નારકો ૧૫૦૦૦ નારક ઉપરિષ્ઠામાં ૫૫૦૦૦ની પાંદેમાં નામ્પરિ
દાહમરજી ઉપર ૫૫ છે અને મરજી સમુદ્રપાત એટલા દિવ દેહ.

૩ નારકો ૧૫૦૦૦ પૂરે વિષ્ણો નારક સ્વપ્નક્રમજી નરકોની ૫૫૫
મેરજી પાંદે મરજીરિખરે ઉપર છે મરજી સમુદ્રપાત કાટખુણાગરે એટલે
૨ ૩૩થે ૧૩.

નારકોની શીતયોનિ છે, અને થોડા નારકોની ઉષ્ણયોનિ છે. તેમજ છઠ્ઠી અને સાતમી પૃથ્વીમાં સર્વે નારકોની શીતયોનિ છે. નારકજીવો નરકાવાસની ભીંત અંદર ઘડા સરખા આકારવાળી પોકા કુંભીમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે કુંભી ક્ષેત્રરૂપ યોનિ રીતે અથવા ઉષ્ણ બાજુથી. અને કુંભી સિવાયનું સર્વ ક્ષેત્ર કુંભીથી વિરુદ્ધ સ્પર્શવાળું હોય છે, જેથી નારકો ઉત્પન્ન થતાં અને ઉત્પન્ન થયા બાદ પણ અતિ દુઃખ પામે છે.

એકેન્દ્રિયમાં.

(૧) ગતિ ૧.—તિર્થસ્થિતિ.

(૨) इन्द्रिय ૧.—સર્વ એકેન્દ્રિયોને કુદ્ધ એક સ્પર્શેન્દ્રિય છે.

(૩) काय ૨.—એકેન્દ્રિય જીવો પૃથ્વી, અપ્, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ એ પાંચ નિઝાયના છે, પરન્તુ ત્રસકાથી નથી શ્રી ત્રણવાર્થાદિ અથમા અગ્નિ તથા વાયુને ગતિત્રય કદા છે, પરન્તુ માત્ર ગતિત્રયપાત્રાથી જીવો ત્રસ કહેવાય નહિ, કેમકે જે જીવો ત્રાસ પામીને આ સ્થાન અનિષ્ટ છે એવી સંજ્ઞાથી હંજરસ્થાને જાય, તેવા ત્રસનામકર્મના ઉદયવાળા જીવોજ ત્રસ (લ્પિત્રય) કહેવાય, અને અગ્નિ તથા વાયુ જે સ્થાનાન્તર થતા દેખાય છે તે તેવા હેતુથી નથો થતા માટે અગ્નિ અને વાયુ સ્થાયરનામકર્મના ઉદયથી સ્થાયરજ ગણાય.

(૪) योग ૨.—એકેન્દ્રિય જીવોમાં પૂર્વાજ્ઞ રીતે ઔદારિક, ઔદારિકમિત્ર અને કાર્મણ એ ૩ યોગદરેકને દેાય. અને વાયુ કાયમાં કેટલાએક સ્થિતિપર્યાય વાયુજીવોને વંકિય તથા વંકિય મિત્ર એ ૨ યોગ દેાય છે, તેથી એકેન્દ્રિયોને કુલ પાંચ યોગ દેાય છે. અને મૃતયોગમાં એક કાયયોગ છે.

(૫) वेद ૧.—એકેન્દ્રિયોને માત્ર એક નપુંસકવેદ છે, પણ ને અન્યકા દેવાથી સ્પષ્ટ ઉપક્રમ થતો નથી, વળી એકેન્દ્રિ-

એને વિષયાભિગ્રાહી છે, તેનાં લક્ષણો પ્રથમમાં માત્રમ પડે છે.
કયું છે કે—

જલમ્પુરજંગલ-વાસ્તવ્યેશનામુનાત્
નિર્ગમ્યુર્ગધિમદિગ ગંધવાદેષ પુલ્લવતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—જલમ્પુરના જુવનના અંગારવાગી સ્ત્રીના મુખમંદ
નિકળના મુખથી લગ્નના કોમળાથી આ (જલમ્પુર) પુલ્લવ
આય છે. જગી લોકિક પ્રથમ પણ મુક્તજનજનજન
પરનેથી કુરુજકરુષમં વિષયાભિગ્રાહનું લક્ષણ દર્શાવ્યું છે, તથા
મુખમંથી પારો સ્ત્રીને દેખી ઉછાગી લકાર આવે છે એથી પણ
પ્રસિદ્ધી છે. એથી માત્રમ પડે છે કે એકેન્દ્રિયો અગ્રજા વિષ
યાભિગ્રાહી હોય એમ. નવાઈ નહિ. જાણીના સ્ત્રીએ અને પુરુષે
એ એ ના હોય.

(૬) જવાબ ૪ ૨૩—એકેન્દ્રિયોને કોમળ, માન, માયા, એ
કોમળ એ વારે મૂળ કયાય છે, તથા તે પ્રથેન્ના અનંતાનુમતિ
વિગેરે વાર વાર નેનાં પણ હોય તેથી ૧૬ કયાય અને નર
કયાયમાંથી સ્ત્રીવેદ પુરુષવેદ વિચારના ઉ નોકતલ સદિત મૂળ
૨૨ કયાય હોય. જલિ અનંતાનુમતિના ઉદયે અગ્રજાખ્યાના
રિ વારેનો ઉદય સમકાલે હોય છે, માટે મહા અનંતાનુમતિના
ઉદયવાગા એકેન્દ્રિયોને નિરતર અનંતાનુમતિવાદિ વારે કોમળ
અથવા માન વિગેરે મળુના ૧૬ કયાય હોય. કોમળ તથા
માન વિગેરે વાર કયાયો વિરુદ્ધ ઉદયવાગા છે. એટલે કોમળે
ઉદયે માનાદિકનો ઉદય ન હોય, પણ અનંતાનુમતિને ઉદયે
અગ્રજાખ્યાનાદિનો ઉદય વિરુદ્ધ નથી.

૧. વર્તમાન વિચારણા: એકેન્દ્રિયોના વતપતિને એને પુરુષર અને
સ્ત્રીપુરુષાના વતરપતિને પુરુષ અને સ્ત્રીય માના વતને કમરન
નોએ વતરપતિના નંદાનની [કમની] ઉપરિ કમરે, ૧૨ મુજબ
મર્મતાને વિચારનાં રૂપની ઉપરિ સ્ત્રીપુરુષ પુરુષરના વતરપ
તથી, માટે જલિ ને પ્રમાણે સ્ત્રી પુરુષરનો અગ્રીમ છે.

(૭) જ્ઞાન ૦—કર્મચંદ્રકારના મત પ્રમાણે એકેન્દ્રિયને સાર્વાદનભાવ હોય અને સાત્વાદનભાવવાગાને જ્ઞાન હોય એવો મેદાતકારનો મત છે તોપણ કર્મચંદ્રકારો સાર્વાદનભાવે જ્ઞાન માનતા નથી, કારણકે જ્ઞાનથી પતિત થઈ મિથ્યાત્વ સંમુખ પડેલાને કુલ અજ્ઞાન છે માટે એકેન્દ્રિયોને સાર્વાદનભાવ છતાં પણ જ્ઞાન નહિ એમ કર્મચંદ્રકારોનો મત છે, અને સિદ્ધાન્તકાર તે સાર્વાદનમા જ્ઞાન માને છે તો એકેન્દ્રિયને સાર્વાદનભાવ માનતા નથી, માટે જન્મે વિદ્ય મતથી વિચારતાં એકેન્દ્રિયમાં મનિ અને શુદ્ધ અજ્ઞાન હોય, અને જે મન મેગવીને વિચારતાં એકેન્દ્રિયમાં જે જ્ઞાન પણ મળાય, પરંતુ અહિં તેમ અંગીકાર થઈ નથી.

(૮) પ્રજ્ઞાન ૦—એકેન્દ્રિયોને મનિ અજ્ઞાન અને શુદ્ધ અજ્ઞાન એ જે અજ્ઞાન હોય.

(૯) સ્વપ્ન ૦—એકેન્દ્રિય જીવોને કોઈ પણ મન પ્રત્યાગ્યાન હોય નહિ માત્ર એક આત્મિ વિચારિત્વ હોય.

(૧૦) દર્શન ૦—એકેન્દ્રિયોને માત્ર સ્વપ્ન ઈન્દ્રિય દ્વારા સામાન્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ સ્વપ્ન ઈન્દ્રિય નબળું એક અચક્ષુ દર્શન હોય છે.

(૧૧) ભેદના ૦—એકેન્દ્રિયોને દૃષ્ય, સ્પર્શ, અને શ્રોણ ના ૩ અશુદ્ધ પ્રેરણા હોય છે, પણ કદાચ રોજી લેશ્યાવાગા રોજીપ્રાપ્તિ પ્રેરણાને કોઈક દેવ પૃથ્વી, જળ, અને પ્રત્યેક વન પાત્રોને પ્રેરણા હોય તો તેમ પૃથ્વીપાત્ર જીવને ઉપસિ વખતે નમનુદ્ભૂત માત્ર તેજ પ્રેરણા હોય, કારણકે દેવો અને નારકોની પ્રેરણા પ્રેરણા છે તે પૃથ્વીપ્રેરણા અને બીજી છે તે પ્રજ્ઞામાં નમનુદ્ભૂત પ્રેરણા પ્રેરણા હોય છે, અને મનુષ્ય વિવેચની પ્રેરણા પ્રેરણા છે તે પૃથ્વીપ્રેરણા પ્રેરણા અને બીજી છે તે નમનુદ્ભૂત પ્રેરણા પ્રેરણા હોય છે.

(૧૨) સ્વપ્ન ૦—એકેન્દ્રિયોને જ્ઞાન નથી અજ્ઞાન અને હોય છે.

(૧૬) ગુણમ્યાન ૨--એકેન્દ્રિય જીવોને મિથ્યાત્વ અને આત્માદન એ બે ગુણસ્થાન કર્મબંધના અભિપ્રાયથી છે, તેની રીત સમ્યક્ત્વદ્વારવત્ બાળવી.

(૧૭) જીવમેદ ૪-૨૨--જીવના ૧૪ લેહમાં અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મ, પર્યાપ્તસૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્તભાદર અને પર્યાપ્તભાદર એ ચાર લેહ છે, અને ૫૬૩ લેહમાંના પૂર્વે તિર્વચના ૪૮ લેહમાં કલ્યા પ્રમાણે ૨૨ લેહ છે.

(૧૮) પર્વાંતિ ૪--આહાર, શરીર, ઈન્દ્રિય અને શ્વાસો-અથાસ એ ૪ પર્યાપ્તિઓ પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયને હોય છે.

(૧૯) પ્રાણ ૪--એકેન્દ્રિયોને શ્વાસોઅથાસ, આયુષ્ય, સ્પર્શ-ન્દ્રિય અને કાયમગ એ ૪ પ્રાણ છે.

(૨૦) સંજ્ઞા ૪ ૦--એકેન્દ્રિયોને આહારાદિ ચારે સંજ્ઞાઓ છે, અને હેતુપદેશિકી વિગેરે ગ્રન્થમાંની કોઈપણ સંજ્ઞા નથી.

(૨૧) ઉપયોગ ૩--એકેન્દ્રિયને મતિઅજ્ઞાન, સુતઅજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શન એ ૩ ઉપયોગ હોય છે.

(૨૨) દ્રષ્ટિ ૧--એકેન્દ્રિયોને મિથ્યાત્વદ્રષ્ટિ છે.

(૨૩) વંધ ૮-૧૦૯--મૂળપ્રકૃતિમાં ૮ નો બંધ અને ઉત્તર-પ્રકૃતિમાં સામાન્યથી ૧૦૯ પ્રકૃતિનો બંધ હોય, કારણકે ક્ષયોપ-ગમાદિ સમ્યક્ત્વ અભાવે જનનામ, ચારિત્રાભાવે આહારકદ્ધિક, અને દેવનારકમા જવાના અભાવે વૈકિયઅષ્ટક એ ૧૧ પ્રકૃતિઓ ન બંધે.

(૨૪) ઉદય ૮-૮૧--મૂળપ્રકૃતિ સંબંધિ ૮ નો ઉદય અને ઉત્તરપ્રકૃતિ સંબંધિ ૮૧નો ઉદય હોય, કારણ કર્મબંધથી બાલુપું.

(૨૫) ઉદારણા ૮-૮૧--ઉદયવત્.

(૨૬) સત્તા ૮-૧૪૫--મૂળપ્રકૃતિ ૮ ની સત્તા, અને ઉત્તર-પ્રકૃતિ ૧૪૮માંથી ૧૪૫ ની સત્તા છે. જનનામ અને આહારક-દ્ધિક વિના.

(૨૭) શરીર ૪—સર્વ કોટેન્દ્રિયોને ઔદયિક તેજસ અને
મર્મણુ એ ૩ શરીર છે, અને કેટલાક લગ્નિપર્યાપ્ત જાદરવાયુને
વેક્રિયશરીર હોવાથી કોટેન્દ્રિયોને ૪ શરીર છે.

(૨૮) સંયત્તેનુ ૪-૩૬—કોટેન્દ્રિય એવામાં મૂળ બધેતેનુ
ચાર છે, અને ઉત્તર બધેતેનુ ૫૩ મથી અનાલોમિક મિશ્રધાન્ય
૧-આયવધ ૬-૨૫ કોટેન્દ્રિય અવિરતિ ૧-પૂર્વોક્ત રીતે ૨૩ કપાય-
અને પૂર્વોક્ત રીતે ૫ શેષ એ સર્વ મથી ૩૬ ઉત્તર બધેતેનુ
કોટેન્દ્રિયોમાં વાયુઆપને છે.

(૨૯) છાયા ૦—કોટેન્દ્રિયોને મન નહિ હોવાથી એ
પણ ધ્યાન ન હોય.

(૩૦) સંયત્તેનુ ૦—કોટેન્દ્રિય એવાને હાડકોના અભાવ
હોવાથી હાડકા સંધિના જંધારણુ રૂપ સંયત્તેનુ પણ ન હોય.

(૩૧) સંસ્થાન ૧—સર્વ અંગતણુનો અભાવ હોવાથી
કોટેન્દ્રિયોને દુલક સંસ્થાન હોય. તેમાં પૃથ્વીનું ૨ મૂલ સંસ્થાન,
પાણીનું ૫ સંસ્થાન સંસ્થાન, અગ્નિનું સોયના સમૂહ સંસ્થાન, વાયુનું
અબ સંસ્થાન, અને વનસ્પતિનું અનેક આકારવાળું દુલક સંસ્થાન છે.

(૩૨) સમુદયાત ૪—સર્વ કોટેન્દ્રિયોને વેદન, કપાય અને
મરણ એ ત્રણ સમુદયાત છે, તેમાં વાયુને વેક્રિય સમુદયાત પણ
છે, માટે કુલ ૪ સમુદયાત છે, એવ તેજસાદિલગ્નિ વિના તેજ-
સાદિ સમુદયાત ન હોય.

(૩૩) માથ ૨-૨૬—કોટેન્દ્રિયોને કાયોપચમ, ઔદયિક અને
પારિશ્રામિક એ ૩ મૂળ લાવ છે, એવ ઉપચમ અને કાયિક

૧ આચમ પણ સર્વ મન રતિન એવાને ધ્યાન નહિ હોવાનું
છે, પરંતુ ધ્યાનને રચાને ચિંતા અંગેશર હરિએ તે કોટેન્દ્રિયોને
અસહિને પણ આદેશ ધ્યાન ચિંતારૂપે કેટલાક સ્વર્ણ ૪૨૫૮ મ.
૧૫૫ છે તે ૨૬૫૮૩૪ પણ અદિ વિચારસાર અંદોની પદ્ધતિએ
૨. સહિને ધ્યાનનો અભાવ હોવાથી.



છે, બ્યવહાર રાશિમાં આતી જે જીવો એકવર પણ દીન્દ્રિયાદિ
પણુ પ્રાપ્ત કરે છે અને તે જીવો એ પાછા નિગોદમાં ભવ સૂરગ-
તોપણુ વધુમાંવધુ રા પુરુષપરાવર્ત નેટલા અનંત ભવ સૂરગ-
નિગોદમાં ભની પુનઃ અવરય બ્યવહાર રાશિમાં બાદરપણુ પામે.
આત્મા બાદરનિગોદાદિમાં ભની આશલિકાના અસંખ્યાતમા
ભાગ નેટલાં પુરુષપરાવર્ત સુધી એકેન્દ્રિયપણુમાં ભવત્રમણુ કરી
અવસ્થ દીન્દ્રિયાદિ થાય, માટે સદ્વિસાન્તનો કાગ અહિં આવ-
લિકાના અસંખ્યાતમા ભાગના નેટલા સમય તેટલાં પુરુષપરાવર્ત
પ્રમાણુ અનંતકાગ જલણુવે.

(૨૬) ઘોનિ—એકેન્દ્રિયોની યોનિ ૫૨૦૦૦૦૦૦ (ભાવન લાખ)
છે, તેમાં સાત લાખ પૃથ્વીની, સાત લાખ જગની, સાત લાખ
અગ્નિની સાત લાખ વાયુની. દસ લાખ પ્રત્યેક વનસ્પતિની અને
સાત લાખ સાધારણ વનસ્પતિની યોનિઓ છે. પુનઃ સચિતાદિ
ત્રણ પ્રકારની યોનિ છે, સંવૃતાદિમાંથી એકેન્દ્રિયોની સંવૃતયોનિ
છે, કારણકે એકેન્દ્રિયોનું ઉત્પત્તિસ્થાન સ્પષ્ટ ઉપલબ્ધ થતું નથી.
સંકેત—સર્પમણિની યોનિ સર્પશિર્ષ, તેમજ વનસ્પતિની
યોનિ જગ. જગની યોનિ વાયુ. વિગેરે સ્પષ્ટ છતાં પણ એકેન્દ્રિયોની
અસ્પષ્ટ યોનિ કેમ મળાય ?

ઉત્તરઃ—ઉપર પ્રમાણે કેટલીક યોનિઓ સ્પષ્ટ સમજાય
છે છતાં અસ્પષ્ટતાથી અથવા કેઈ અન્ય કારણસર પૂર્વ મહર્ષી-
ઓએ એકેન્દ્રિયોની અસ્પષ્ટ યોનિ કહી છે. તેનું વદ્યઃ કારણ
શી બહુમતઃમય છે
તેમજ શીયાદિ ત્રણ પ્રકારની યોનિઓ એકેન્દ્રિયોની છે,
અને સંખ્યાવર્તદિ લેદમાંની કેઈપણુ યોનિ નથી.

દિનિ વર્ણગિતવર્ણને ૨૬ દ્વારગાનિઃ મમાગા.

દ્વીન્દ્રિયમાં.

(૧) મતિ ૧.—તિર્થચગતિ.

(૨) દ્વિન્દ્રિય ૨.—દ્વીન્દ્રિયોને રૂપરો અને શ્રુતિ એ બે ઇન્દ્રિયો છે.

(૩) કાચ ૧.—દ્વીન્દ્રિયો ત્રસકાચ છે.

(૪) યોગ ૪.—ઔદારિક કાચયોગ, ઔદારિકમિશ્ર કાચયોગ, કાર્મણકાચયોગ અને અસત્યામૃતા વચનયોગ એ ચાર યોગ છે. દેવ શ્રુતિની અરૂપરૂપ ભાષા હોવાથી (વર્ણવંશિરૂપ ભાષા નહિ હોવાથી) અસત્યામૃતા વચનયોગ કયો છે, કારણકે સત્ય, અસત્ય અને મિશ્રવચનયોગ રૂપરૂપ વર્ણવિચાર કરનાર શ્રુતિને કયો છે.

(૫) વેદ ૧.—દ્વીન્દ્રિયોને નપુંસકવેદ છે.

(૬) જ્ઞાપક ૪-૨૩—એકેન્દ્રિયવત્.

૩) જ્ઞાન ૦-૧.—દ્વીન્દ્રિયોને અપર્યામપણામાં અરૂપકાળ માન્યાદત્ત નમ્યન્ત્ય હોવાથી કર્મમન્થને મતે મતિ અને શ્રુતિ એ બે જ્ઞાન ન હોય, અને નિહાન્તમને સાદવાદત્ત ભાવમાં એ બે જ્ઞાન હોય.

(૮) પ્રજ્ઞાન ૨.—મતિ અને શ્રુતિ એ બે અજ્ઞાન છે.

(૯) મંગલ ૧.—એક અપિરતિ ચારિત્ર છે.

(૧૦) દર્શન ૧.—અપ્રકૃદર્શન તે રૂપેન્દ્રિયના આમાન્ય નિષ્કરૂપ છે.

(૧૧) જ્ઞેયતા ૩.—દૃષ્ટ, નીત અને પ્રાપ્ત એ ત્રણ અગુપ્ત જ્ઞેયતાઓ છે.

(૧૨) નિષ્કલ્પ ૨, (૧૩) નિષ્કલ્પ ૨, (૧૪) મંત્રિત્વ ૧—એકેન્દ્રિયવત્.

(૧૫) પ્રાજ્ઞાન ૨.—વિશદ્ધર્મિમાં એક સમય અનાદ્યારી છે, પરન્તુ ૨-૩ સમય નહિ, કારણકે વિશિષ્ટિમાંથી દિગ્મિમાં આવે તે સમયે અનાદ્યારી છે, પુનઃ વિશિષ્ટિમાંથી નિશ્ચયી તત્ત્વનારીમાં પ્રવેશ

કરે ત્યાં બીજે સમયે અનાહાર, અને ત્રણ નાટીમાં નીચેથી ઉપર
 વા ઉપરથી નીચે જઈ ઉત્પત્તિસ્થાને પહોંચે ત્યાં આહારી છે. વળી દીન્દ્રિયો
 એ પ્રમાણે વધુમાં વધુ એક સમય અનાહારી છે. વળી દીન્દ્રિયો
 છ દિશિમાંથી આવેલા સચિત્તાદિ ત્રણે પ્રકારના પુનઃજીવોના આહાર
 કરે છે, એવાદિ ત્રણે પ્રકારનો આહાર હોય છે, તેમાં જીવન
 આહાર અનાજોગિક અને લોભ આહાર આલોભિક તથા અના-
 જોગિક પણ છે, વળી એકેન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ દીન્દ્રિયોદિ એક
 હેતુપદેશિકી સંજ્ઞાપુરક હોવાથી કંઈક અધિક સંજ્ઞાવાળા હોય છે
 તેથી એ એવોનો લોભાહાર આલોભિક પણ હોઈ શકે છે, અને
 કવલાહાર તો આલોભિકજ હોય છે. ચાતુર્યમઃ કૃષ્ણ એકેન્દ્રિયોનો
 લોભાહાર અનાજોગિકજ કહ્યો છે, બાકીના સર્વ એવોને લોભાહાર
 આલોભિક અને અનાજોગિક બન્ને પ્રકારનો હોય. તેમાં પણ
 દેવનો મનોસમુદય લોભાહાર આલોભિકજ હોય.

(૧૬) ગુણચાતુર્ય ૨—મિથ્યાત્વ અને સારવાદન એ બે
 શુદ્ધસ્થાન છે.

(૧૭) ઝીવમેદ ૨-૨—ઘૈહ લેઈની અપેક્ષાએ અપર્યા-
 દીન્દ્રિય અને પર્યાપ્ત દીન્દ્રિય એ બે ભેદ છે, અને ખંધસે
 મેસક લેઈની અપેક્ષાએ પણ એજ બે ભેદ છે.

(૧૮) વર્ણાવિ ૨—દીન્દ્રિયોને આહાર, શરીર, હન્દ્રિય.
 કુચ્છવાસ, અને વચન એ ખંધ પર્યાપ્તિઓ છે.

(૧૯) કાવ્ય ૬—કુચ્છવાસ, આયુષ્ય, સ્પર્શદન્દ્રિય, અને-
 ન્દ્રિય, કાયયોગ અને વચનયોગ એ છ પ્રાણ દીન્દ્રિયોને હોય છે.

(૨૦) સંજ્ઞા ૬-૧—આહારાદિમાંની ચારે સંજ્ઞા અને હેતુ-
 પદેશિકી આદિ ત્રણ માહેલી એક હેતુપદેશિકીસંજ્ઞા છે.

(૨૧) ઉપચાંગ ૩. (૨૨) પ્રવિટ્ટ ૨—એકેન્દ્રિય૨૧.

(૨૩) કંઠ ૮-૧૦૯—મૂળપ્રકૃતિ સંજ્ઞાધિ આત્મે અને
 ઉત્તરપ્રકૃતિ સંજ્ઞાધિ બોધો નવ પ્રકૃતિઓ બંધ છે.



૧ અવગુર્યાન એ ૮ સયોપમભાવ. ૧ અજ્ઞાન, ૧ અસિદ્ધ્ય.
 ૧ અન્નંધમ, ૧ મિથ્યાત્વ. ૧ મનિ, ૩ અગુભવેશયા, ૪ કપાય,
 ૧ વેદ. એ ૧૩ ઔદયિકભાવ. અને ૩ પાવિત્રામિક ભાવ સહિત
 ૨૪ ભાવ છે. પુનઃ સિદ્ધાન્તમતે સાસ્વાદન ભાવે જ્ઞાન મણુનું જે
 જ્ઞાન સહિત ૨૬ ભાવ પડે થાય.

(૧૩) અવગાહના—દીન્દિયોની જ્યન્ય અવગાહના અંગુલને
 અસંખ્યાતમો ભાગ, અને ઉઃકૃષ્ટ અવગાહના ૧૨ યોજન
 પ્રમાણુ છે, એવા ૧૨ યોજન લંબતા મોટા યાંબ વિગેરે દીન્દિયો
 બહારના મોટા દીપ સમુદ્રોમાં રહે છે, પણ અતી દીપમ. નહિ.
 તેમજ આસાલિક બાને એક કે એ ચક્રવર્તિના નૈ-ચાલિકના
 વિનાશ સમયે ઉપજા થાય છે તે એવાને એવસમાસ સૂચની
 શ્રુતિ પ્રમાણે દીન્દિય કહીયે તે અતી દીપમાં પણ મહાકાવ
 યાગા દીન્દિય હોઈ શકે, અન્યથા આસાલિકોને પરિન્દિય પરિ-
 સર્પ ગણ્યા છે. તથા સમુદ્રાનુકૂળ અવગાહના ૭ રજા 'દીર્ઘ' છે.

(૧૪) સ્થિતિ—દીન્દિયોની જ્યન્ય ભવસ્થિતિ અન્તર્મુદૂર્ત
 પ્રમાણુ અને ઉઃકૃષ્ટ ભવસ્થિતિ ૧૨ વર્ષ પ્રમાણુ છે, તથા કાય
 સ્થિતિના સંબંધમાં જ્યન્ય કાયસ્થિતિ અન્તર્મુદૂર્ત અને ઉઃકૃષ્ટ
 કાયસ્થિતિ સંખ્યાત વર્ષ પ્રમાણુ બલુવી કારણકે બાર બાર વર્ષના
 આયુષ્યવાગા કેટલાએક સંખ્યાત ભવ કર્યામાં અવરય દીન્દિયપદ્યુ
 બલવાર્ધ બાય છે.

(૧૫) યોગિ—દીન્દિયોનાં ઉપતિસ્થાન ૨ ભાગ બાતિનાં

૧ કારણકે વિદ્યેન્દિયોનું સ્થાન નિર્વસ્થેક છે, માટે નિર્વસ્થેક-
 માંથી મરણ સમુદયાત વડે ઉપજોડાને બાધવા અધિષ્ઠાને અને ૭
 ગામ દર દીન્દિયપદ્યુ ઉપજાન શું દોષ ભારે ૭ રજા અવગાહના
 દોષ દોરે ઉપજોડે પંડુકવનની પાણેમાં અને અધે.યો અધે માનમા
 વિદ્યેન્દિય છે, પણ અવગાહની અપેક્ષાએ તે સ્થાનોની વિદ્યેન્દિય
 સ્થાનપદ્યુ વિરક્ષા કદી નથી. પુનઃ સર્વની પાણેમાં જે અમર્યાદિ છે તે
 પૂર્ણમાત્રિક દોષાધો વિદ્યેન્દિય કહેવાય નહિ.

છે, એ જીવોની શીતાદિ ત્રણે પ્રકારની તથા સચિત્તાદિ ત્રણે પ્રકારની યોનિઓ છે, અને સંતૃપ્તાદિમાંની એક વિગત યોનિજ છે. મરણકે જ્યાંશયદિ ઉત્પત્તિસ્થાનો પ્રગટ છે. તથા શંખાગર્ભાદિ ૩ ભેદોમાંની કોઈ પણ યોનિ દીન્દ્રિયોને ન હોય કારણકે તે યોનિઓ અર્બજ પચેન્દ્રિયોને હોય છે.

इति द्वीन्द्रियज्ञाने ३६ द्वारमाप्तिः समाप्ता.

ત્રીન્દ્રિયમાં.

ત્રીન્દ્રિયના ૩૧ દ્વાર દીન્દ્રિયવત્ છે, બાકીનાં ૫ દ્વારોમાં જે તક્ષણ છે તે નીચે પ્રમાણે જાણવો.

૧) દ્વિત્રિય ૩ - સ્પર્શ, શ્રવણ, અને નાસિકા એ ૩ ન્દ્રિયા છે.

(૧૧) પ્રાણ ૨—પાચોઽઘવાસ, આયુષ્ય, પ્રથમની ૩ ઇન્દ્રિયો અને વચનમગ એ પ્રમાણે ૬ પ્રાણ છે, અર્થાત્ દીન્દ્રિયની ૫ ન્દ્રિયો એક નાસિકા ઇન્દ્રિય પ્રાણ વધે.

(૨૮) વધતેનુ ૪-૩૩—મૂળ બંધતેનુ ચાર અને ઉત્તર બંધતેનુ ૩૭ તે દીન્દ્રિયમાં જે ૩૬ બંધતેનુ કયા તેમાં ૧ નાસિકા ન્દ્રિય વધવાથી ૩૭ બંધતેનુ હોય.

(૩૪) અવગમનના—ત્રીન્દ્રિયોની જ્યાંજ્યાં અવગમનના અંશ અને અવગમનના જાગ અને ઉત્કૃષ્ટ અવગમનના ૩ માટેની જ્યાં ૩ માટે પ્રમાણના કાલમગ્નના વિનેદે ત્રીન્દ્રિય જ્યાં પણ નથી દીપ જલાનના દીપ લમુદ્રામાં છે.

(૩૯) સ્થિતિ—ત્રીન્દ્રિયોની જ્યાંજ્યાં અવગમનના અવગમનના અને ઉત્કૃષ્ટ કાર્યરતિને ૮૬ દિવસ પ્રમાણના કેટલાંકેક અવગમનના કાલની ન જ્યાંજ્યાં દિવસ પ્રમાણની છે. ત્યારબાદ અવગમનના દીપવત્ જલાનના

દીન્દિયનાં ૩૧ દ્વારોમાં જ્યાં જ્યાં દીન્દિય થઈ હતા તે
ત્યાં ત્યાં ત્રીન્દિય થઈ હશે અને એવલેડ પણ ત્રીન્દિયને
અનુસરતા હશે.

इति त्रोग्निद्वयद्वारे ३६ द्वारमात्रिः ६ मात्राः.

અનુરિન્દિયમાં.

અનુરિન્દિય એવેનાં ૨૮ દ્વારો દીન્દિયવત્ હશે., બાકીના
૮ દ્વારોમાં જે તદ્વાજ છે તે નૃસિં પ્રમાણે બલુવો.

(૨) રિન્દિય ૪—ધોત્રેન્દિય સિવાયની ચારે રિન્દિયો હોય.

(૧૦) દ્વાર ૨—અનુપુર્વરન અને અનુર્વરન એ લે ર્વરન છે.

(૧૧) દ્વાર ૭—ઉપપાસ, આપુખ્ય, ૪ રિન્દિય અને વચન
દોષ એ ૭ પ્રકાર છે.

(૨૧) ઉપલેખ ૪ (૬)—કર્મક્રમ્ય મતે ૨ અસાન અને ૨
ર્વરન મળી ૪ ઉપલેખ છે, અને સિદ્ધાન્ત મતે લે જ્ઞાનસહિત
૬ ઉપલેખ છે.

(૧૮) અર્થોક્ત ૧-૩૮—દીન્દિયમાં હશે ૩૬ અર્થોક્ત એ
રિન્દિયો વધારવાથી ઉત્તર અર્થોક્ત ૩૮ થાય છે.

(૧૩) દ્વાર ૧-૨૬ (૧૭)—દીન્દિયવત્ ૧૭ અનુર્વરન અર્થો
બલુવું.

(૧૪) અસાનદ્વાર—અસન અસાનદ્વાર અસુલેખો અસ ૭-૧૪.
તમે જ્ઞાન અને ઉત્કૃષ્ટ અસાનદ્વાર ૪ થાડી છે. એવાં બેઠા
૨. સીરવાળાં ભમરાં વિગેરે અનુરિન્દિય એવાં બાહેરનાં દીપ
અર્થોમાં છે.

(૧૬) રિન્દિય—અસન અસરિન્દિય અનુર્વરન અને ઉત્કૃષ્ટ
અસરિન્દિય અસરિન્દિય થાડી છે.

इति अनुरिन्दियद्वारे ३६ द्वारमात्रिः अत्रात्र.

પંચેન્દ્રિયમાં.

(૧) ગતિ ૮—પંચેન્દ્રિયમ. ૪ ગતિનો અન્તર્ભાવ થાય છે.

(૨) કન્દ્રય ૬—સ્પર્શ, શ્રોત્ર, નાસિકા, ચક્ષુ, અને કલ્પ એ પાંચે ઇન્દ્રિયો પંચેન્દ્રિયને હોય છે.

(૩) કાય ૧—પંચેન્દ્રિય જીવો ત્રસ હોય છે.

(૪) યોગ ૧૨—પંચેન્દ્રિયમાં સંતિજીવોને ચાર મનયોગ હોય છે, તેમજ ચારે વચનયોગ પણ હોય છે. બાકી મનુષ્ય અને તિર્યચ પંચેન્દ્રિયોને ઔદારિક અને ઔદારિકમિથ્ર એ બે યોગ હોય છે, મનુષ્યને આદારક અને આદારકમિથ્ર એ બે યોગ છે, લુપ્તિધવંત તિર્યચ તથા મનુષ્યને અને ભવપ્રત્યયથી દેવ તથા નારકને વૈક્રિય અને વૈક્રિયમિથ્રયોગ છે, તેમજ સર્વે પંચેન્દ્રિયોને કાર્મણ-યોગ છે એ પ્રમાણે સમગ્ર પંચેન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ ૧૫ યોગ છે.

(૫) વેદ ૩—પંચેન્દ્રિયોમાં શ્રી પુરુષ અને નપુંસક એ ત્રણે પ્રકાર હોવાથી ૩ વેદ છે. વિશેષ એ કે સમુદિષ્ટમતિર્યચોમાં શ્રી તથા પુરુષપણ્ આકાર માત્ર છે, તેપણુ ભાવથી નપુંસક-વેદજ બાળુવો.

(૬) કપાય ૪-૨૨—ત્રણે વેદ હોવાથી ૬ નો કપાય હોય અને ૧૬ કપાય તો દરેક જીવને હોય છે, માટે અદ્ધિ પંચેન્દ્રિયને ૨૫ કપાય હોય.

(૭) જ્ઞાન ૬—પંચેન્દ્રિયમાં મનુષ્યને પદ્મ જ્ઞાન હોય છે.

(૮) અજ્ઞાન ૩—ચારે ગતિવાળા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિયોને ત્રણે અજ્ઞાન હોય છે.

(૯) મંચમ ૭—મનુષ્યમાં સાતે પ્રકારનાં ચારિત્ર હોય છે, માટે પંચેન્દ્રિય માર્ગણમાં ૭ ચારિત્ર છે.

(૧૦) દર્શન ૪—સૂક્ષ્મપંચેન્દ્રિયને ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ અને કેવળદર્શન હોય છે. અદિં સિદ્ધાન્ત મતે વિભંગજ્ઞાનીને ૫૫ અવધિદર્શન અંગીકાર કરવું.

(૧૧) લેસ્યા ૬—પચ્ચેન્દ્રિયમાં મનુષ્યને અને દેવને લેસ્યા હોય છે.

(૧૨) મગ્ગ ૨—પચ્ચેન્દ્રિયો ભવ્ય અને અભવ્ય એમ બન્ને પ્રકારે છે.

(૧૩) સમ્યક્ત્વ ૬—પચ્ચેન્દ્રિયમાં મનુષ્યને સર્વ પ્રકારના સમ્યક્ત્વ છે. શેષ દેવાદિકને સર્વ સમ્યક્ત્વ ન હોય.

(૧૪) મંત્રિત્વ ૨—પચ્ચેન્દ્રિયો સન્નિ અને અસન્નિ પણ હોય છે, તેમાં દેવો તથા નારકોમાં કોઈ અસન્નિ ન હોય, પણ મનુષ્યમાં સંમુર્ધિમ મનુષ્ય અને તિર્યચોમાં સંમુર્ધિમ કલચર, કલચર, એચર. ઉરઃપરિસર્પ અને બુધપરિસર્પ એ સર્વ હોયે. મનોસંતા અથવા દીર્ઘકર્મદિકીસંતા રહિત છે, માટે અસન્નિ છે. અને સર્વ ગર્ભજતિર્યચો અને સર્વ ગર્ભજ મનુષ્યો તો અવસ્થ સન્નિ એટલે દીર્ઘકર્મદિકી સંતાવાળા હોય છે, માટે સન્નિજ હોય.

(૧૫) આહારી ૨—પચ્ચેન્દ્રિય હોયે તત્ત્વનાદીમાં હોવાથી ઉદિશિનો આહાર મહત્ત્વ કરે છે, તેમજ શરીરઅપર્વાત અવસ્થામાં જોજઆહાર અને શરીરપર્વાત થયા બાદ હોમઆહાર હોય છે. તેમાં ગર્ભજ તિર્યચો અને ગર્ભજ મનુષ્યો ગર્ભમાંથી જન્મ્યા બાદ કલચઆહાર પણ કરે છે, અને સંમુર્ધિમ તિર્યચપચ્ચેન્દ્રિયો અને સંમુર્ધિમ મનુષ્યો જોજઆહાર અને હોમઆહાર અનુક્રમે શરીરઅપર્વાત તથા શરીરપર્વાત અવસ્થામાં કરે છે, પરંતુ કલચ આહાર તો સંમુર્ધિમતિર્યચોને પર્વાત થયાબાદ હોય છે. સંમુર્ધિમ મનુષ્યો અપર્વાતજ હોવાથી કલચઆહાર હોતો નથી. વળી જોજઆદિ ત્રણે પ્રકારના આહાર સચિત્ત, અચિત્ત અને મિથ્ત હોય છે, તેમાં સંમુર્ધિમ પચ્ચેન્દ્રિયોનો જોજઆહાર સચિત્તાદિ ત્રણે પ્રકારનો હોય, અને ગર્ભજ પચ્ચેન્દ્રિયોનો જોજઆહાર તો મિથ્ત હોય છે, કારણકે ગર્ભજ હોયે સોના ગર્ભાશયમાં ઉત્પન્ન થતી વખતે વીર્ય અને દુધિરનો આહાર કરે છે, તેમાં વીર્ય અચિત્ત છે, અને દુધિર સચિત્ત છે,

માટે મિથ્યાઆધાર કરે છે, તેમજ અન્ય આચાર્યોના મત એવો છે કે રૂધિર તથા વીર્ય અચિત્ત છે પણ યોનિપ્રદેશો સચિત્ત છે, માટે મિથ્યા આધાર કરે છે, અને દેહલાએક એમ કહે છે કે વીર્ય રૂધિરનો જેટલો અંશ યોનિના આત્મપ્રદેશોના સંબંધવાળો છે તેટલો સચિત્ત અને શેષ અચિત્ત એ પ્રમાણે મિથ્યાઆધાર કરે છે.

વળી સમુચ્છિન્ન મનુષ્યો અચિત્ત રૂધિરાદિમાં ઉત્પન્ન થાય માટે અચિત્ત, અને સ્ત્રીયોનિ આદિમાં ઉત્પન્ન થવાથી સચિત્ત, તેમજ મિથ્યાઆધાર પણ યથાયોગ્ય વિચારવો. લોભઆધાર તે તૈલાદિકનો અચિત્ત તથા સચિત્ત જગાદિકનો સચિત્ત, અને મિથ્યા જગાદિકનો મિથ્યાઆધાર હોય છે, ક્વણાધાર તે પણ યથાયોગ્ય સચિત્ત અચિત્ત અને મિથ્યા એ ત્રણે પ્રકારે હોય છે. વળી દેવ અને નારકોને તો ઓજા અને લોભઆધાર બન્ને અચિત્ત છે, તેમાં દેવનો લોભઆધાર સ્વાભાવિક અને મનોભક્ષણરૂપ બે પ્રકારનો હોય છે, તેમાં મુધાવેદનીયના ઉદયવિના સદાકાળ પ્રવર્તે છે તે સ્વાભાવિક લોભઆધાર, અને આધારની ઇચ્છા થાય ત્યારે મનોભક્ષણ લોભઆધાર હોય છે. એ બન્ને લોભઆધાર અચિત્તજ છે. સર્વ પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિયોનો ઓજાઆધાર આત્મોગિક હોય છે, અને લોભઆધાર આત્મોગિક તથા અનાત્મોગિક એમ હોય છે, તેમાં નારકોને સદાકાળ પ્રવર્તે લોભઆધાર બન્ને પ્રકારનો છે, અને દેવને સ્વાભાવિક લોભઆધાર બન્ને પ્રકારનો છે, તથા મનોભક્ષણ લોભઆધાર આત્મોગિકજ છે, તેમજ ગર્ભજોનો ક્વણાધાર આત્મોગિકજ છે, અને મનુચ્છિન્ન પંચેન્દ્રિયોનો ક્વણાધાર પણ આત્મોગિક હોય છે.

વળી અનાદારીપણ એક સમય હોય છે, તે ત્રયનારી બહાર વિદિશિમાંથી આવી ત્રયનારીમાં ઉત્પન્ન થતાં દ્વિન્દ્રિયમાં કહેલી પદ્ધતિ પ્રમાણે હોય છે, અને કેવલીસમુદ્ધાન વખતે ત્રણ સમય અનાદારીપણ તે કાર્મણ કાયયોગ વખતે સમુદ્ધાનના ત્રીજે ચોથે અને પાંચમે સમયે છે, તેમજ અયોગીઅવસ્થામાં અન્નમુંદૂરતં મુખી અનાદારીપણ છે. અહિં જો કે સિદ્ધતા

અવ સાદિ અનંતગ્રામ મુખી અનાદારી છે તેપણુ પચેન્દ્રિયપણું
સિદ્ધમાં પ્રાપ્ત નહિ હોવાથી પચેન્દ્રિયદારના વર્તન પ્રશ્નને સિદ્ધનું
અનાદારીપણું પ્રયોગ્ય રહિત છે, માટે પચેન્દ્રિય માર્ગજ્ઞમાં જપ-
નથી ૧ સમય, મધ્યમ ૩ સમય અને ઉત્કૃષ્ટ પંચદૃશવાસદેવચાર
પ્રમાણ અનંતમુદ્દર્શ, એમ ત્રણ પ્રકારે અનાદારીપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૧૪—પચેન્દ્રિયમાં મનુષ્યને સર્વે ગુણ-
સ્થાન હોય.

(૧૭) ગ્રાંથકેદ ૪-૨૩૨—અવના ચોદ લેહમાંથી અપર્વામ-
અસંતિ, પર્વામઅસંતિ, અપર્વામસંતિ અને પર્વામસંતિ એ ચાર
લેહ પચેન્દ્રિયના છે, અને અવના પચસો ત્રેમક લેહમ થી એકે-
ન્દ્રિયના બાપીસ લેહ. અને ચિકિત્સેન્દ્રિયના ૬ લેહ એ ૨૮ લેહ
નાદ જન. ૫૩૫ લેહ રથા તે સર્વ પચેન્દ્રિય અવેનાજ છે.

(૧૮) વર્ણાજ ૬—પચેન્દ્રિયને (સંતિને) ૬ પર્વામિ હોય છે.

(૧૯) પ્રાગ ૧૦—પચેન્દ્રિયમાં સંતિને ૬યે પ્રાણ હોય છે.

(૨૦) મંતા ૪-૨—પચેન્દ્રિયને આદારાદિ ચારે સંતા છે,
હેતુપદેશિત્રી વિગેરે ત્રણ સંતાઓ પણ છે, તેમાં હેતુપદેશિત્રી સંતા
પર્વામ સમુદ્ધિર્ઝમ પચેન્દ્રિયોને છે, અને દીર્ઘશક્તિ સંતાપર્વામ
સંતિ પચેન્દ્રિયોને છે, તથા દ્રષ્ટિવાદોપદેશિત્રીસંતા સમ્યક્દ્રષ્ટિદેવ.
નારાદાદિ સર્વ પચેન્દ્રિયોને છે.

(૨૧) ઉપયોગ ૧૨—પચેન્દ્રિયમાં મનુષ્યને ચારે ઉપયોગ
હોય છે.

(૨૨) દ્રષ્ટિ ૧—પચેન્દ્રિયમાં ચારે મતિના અવેને મિથ્યાત્વ,
મિત્ર અને સમ્યક્ત્વ એ ત્રણ દ્રષ્ટિ હોય છે, પરંતુ સંમુદ્ધિર્ઝમ
મનુષ્યોને એક મિથ્યાત્વ દ્રષ્ટિ તથા સમુદ્ધિર્ઝમ તિર્યચોને
મિથ્યાત્વ અને સાસ્વાદન એ બે ભાવ હોવાથી સિદ્ધાન્તમને
મિથ્યાત્વ અને સમ્યક્ત્વ એ બે દ્રષ્ટિઓ છે.

(૨૩) કંષ ૮-૧૨૦—મૂળપ્રકૃતિજ્ઞને ૮ બે લેહ, અને
ઉત્તરપ્રકૃતિ સંજ્ઞાધિ ૧૨૦ પ્રકૃતિનો જાંબ જર્જજ મનુષ્ય આશ્ચર્ય છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૧૪—મૂળપ્રકૃતિ અંગે ૮ નો ઉદય, અને ઉત્તર પ્રકૃતિઅંગે કુચ્છતિ ૪, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, સાધારણ, અને આત્મ એ ૮ વિના ૧૧૪ નો ઉદય છે.

(૨૫) ઉદીરણા ૮-૧૧૪—ઉદયવત્.

(૨૬) સત્તા ૮-૧૪૮—મૂળપ્રકૃતિ અંગે ૮ ની સત્તા છે. અને ઉત્તરપ્રકૃતિ સંગ્રહિ ૧૪૮ પ્રકૃતિઓની સત્તા ગર્ભજ મનુષ્ય આશ્રયિ છે.

(૨૭) જાગૃત ૨—પંચેન્દ્રિયમાં ગર્ભજ મનુષ્યને ઔદારિક, વૈક્રિય, આદારક, નૈજસ, અને કાર્મણ એ પંચે શરીર છે.

(૨૮) વંધાતેતુ ૪-૨૭—પંચેન્દ્રિયોમાં મનુષ્યને મૂળબંધાતેતુ ૪ અને ઉત્તરબંધાતેતુ ૪૭ છે, અને નારકાદિ પંચેન્દ્રિયોને સંપૂર્ણ ૫૭ બંધાતેતુ નથી. કારણકે આદારકદિક્રિયોગ મનુષ્યનેજ હોય છે માટે.

(૨૯) જ્ઞાન ૧૪ પંચેન્દ્રિયોમાં ગર્ભજ મનુષ્યોને ૧૬ જ્ઞાન ૧૫ છે કારણકે ૮ જ્ઞાન તો હરેક જીવને હોય પણ ધર્મજ્ઞાન અમરમણાદિને અને શુકલજ્ઞાન અપૂર્વકરણાદિ શુભરચાનર્થી મનુષ્યને છે.

(૩૦) સમયગ ૬ પંચેન્દ્રિયોમાં ગર્ભજ મનુષ્ય અને ગર્ભજ નિર્દયને ૬ સમયગ છે. એક જીવને ૧ સમયગ હોય અને કેવલ ૨૦૦૦ સમયગ નથી.

(૩૧) સમયગ ૬ પંચેન્દ્રિયોમાં ગર્ભજને ૬ મંરણાન હોય, કેવલ અને પુનરુદ્ધિને નમચનુચ્ચ મંરણાન છે. કેવલ મર્ણને ૬ દુઃસ્થાન્યોન હોય, અને એક જીવને એકજ મંરણાન હોય.

(૩૨) જમુદગાન ૭ પંચેન્દ્રિયમાં ગર્ભજ મનુષ્યોને સાતે નિમુદગાન હોય છે, કારણકે આદારક અને કેવલીનમુદગાન મનુષ્ય વિનાય નવ્ય કેર્મપણુ જીવને ન હોય.

(૩૩) જાગૃત ૨—૩—પંચેન્દ્રિયમાં પંચે મૂળજાગૃત અને ૫૩ ઉત્તરજાગૃત હોય છે.

(૩૪) અવગાહના—પદ્મિન્દ્રિયોમાં ચારે ગળિના સર્વ પદ્મેન્દ્રિયોના મૂળ શરીરની લઘન્ય અવગાહના અંશુલનો અસંખ્યાતમોભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણ છે, તે સ્વયંભૂરમત્ત સમુદયના મર્જન મસ્થની અને સર્પાદિકની બાજુથી તથા ઉત્તરદેહની (વૈકિરની) બાજુ પ્રકાસની અવગાહના મનુષ્યવત્ અંશુલનો સંખ્યાતમો ભાગ અને ૪ અંશુલઅધિક ૧ લાખ યોજન બાજુથી સમુદયના અવગાહના મનુષ્યવત્ સંપૂર્ણ લોકાકાશ પ્રમાણ છે.

(૩૫) સ્થિતિ—પદ્મિન્દ્રિયોમાં લઘન્ય આયુષ્ય અનર્મુદ્ધતા, અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય અનુગત દેવ અથવા સાતમી પૃથ્વીના નારકનું ૩૩ સામરોપમ પ્રમાણ છે. તથા લઘન્ય કાલસ્થિતિ અનર્મુદ્ધતા અને ઉત્કૃષ્ટ કાલસ્થિતિ કર્મક અધિક ૧૦૦૦ સામરોપમ પ્રમાણ છે. ત્યારબાદ પદ્મિન્દ્રિયપણું અવરથ પદ્મપ્રધને. બેકેન્દ્રિયાદિપર્તુ પ્રાપ્ત થાય.

(૩૬) યાંત્રિ—દેહની ૪ લાખ, નારકની ૪ લાખ, તિર્થ્ય-પદ્મિન્દ્રિયની ૪ લાખ અને મનુષ્યની ૧૪ લાખ યોગિ મત્તી પદ્મિન્દ્રિયોની ૨૬૦૦૦૦૦ યોગિઓ છે. તેમજ મચિત્તાદિ ત્રણ પ્રકારની યોગિઓ છે. અને સંવૃત્તાદિ ૩ ભેદમાત્રી મનુષ્ઠિમ પદ્મિન્દ્રિયોને વિવૃત્તયોગિ, દેવનારકની સંવૃત્તયોગિ, અને મર્જન મનુષ્યતિર્થ્યોની સંવૃત્તવિવૃત્ત યોગિ છે, તેનાં કરણો નતિમાર્મણુ જામતે સ્વચિન્તર દર્શાવેલ છે. જગી શીતાદિ ૩ ભેદવાળી યોગિઓમાં નારકોને શીત તથા ઉષ્ણ યોગિ, દેવોને અને મર્જન પદ્મિન્દ્રિયોને શિતોષ્ણયોગિ, અને શેષ પદ્મિન્દ્રિયોને શીત, ઉષ્ણ અને શીતોષ્ણ એમ ત્રણ પ્રકારની યોગિને હોય. તેમજ શખાવર્તાદિ ૩ ભેદોમાંથી મર્જન પદ્મિન્દ્રિયોની વંશીપત્રાયોગિ અને શખાવર્તાયોગિ, તથા તીર્થર, ચકવર્તી, વામુદેવ અને બગદેવની કૃષ્ણતાયોગિ હોય. એ પ્રમાણે પદ્મિન્દ્રિય માર્મણુમાં સર્વ પ્રકારની યોગિઓ સંભવે છે.

ઈતિ પદ્મેન્દ્રિયે ૩૬ દ્વારપ્રાપ્તિઃ સમાપ્તા.

૬ કાયમાર્ગનામાં ૩૬ ધારોની પ્રાપ્તિ.

પૃથ્વીકાયમાં

(૧) ગતિ ૧—તિર્થચગતિ.

(૨) इन्द्रिय ૧—પૃથ્વીજીવોને એક સ્પર્શ ઇન્દ્રિય હોય છે.

(૩) કાય ૧—અય પોતાનીજ એટલે પૃથ્વીકાય છે.

(૪) યોગ ૩—પૃથ્વી જીવોને ઔદારિક, ઔદારિકમિશ્ર અને કાર્મણ એ ત્રણ યોગ હોય છે.

(૫) વેદ ૧—પૃથ્વી જીવોને એક નપુંસકવેદ અવ્યક્તાભાવે હોય છે.

(૬) વ્યાય ૪-૨૩—પૃથ્વી જીવોને મૂળકયાય ચાર, અને અનંતાનુબંધિ વિગેરે પ્રતિષેદ સહિત ૧૬ કયાય છે, પુનઃ ૬ નોકયાયમાથી પુરૂષવેદ અને સ્ત્રીવેદ બાદ કરતાં શેષ ૭ નોકયાય સહિત ૨૩ કયાય હોય છે.

(૭) જ્ઞાન ૦—કોઈક પૃથ્વીકાયને અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અન્તર્મુદૂર્તકાળ સુધી (દેશજી ૬ આવલિકા દૈત્યકાળ સુધી) કર્મ-અન્યમતે સાસ્વાદન શુણ્ણસ્થાન છે, તોપણ કર્મઅન્યમતે સાસ્વાદન ભાવે પણ અજ્ઞાનજ છે. અને સિદ્ધાન્તકાર તો એકેન્દ્રિયને સાસ્વાદન ભાવજ માનતા નથી.

(૮) અજ્ઞાન ૨—ઉપરામ સમ્યક્ત્વથી પતિત થઈ મરણ પામી સાસ્વાદન ભાવે કોઈ જીવ એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય નહિ માટે પૃથ્વીકાયમાં સદાકાળ અજ્ઞાન બે, મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન હોય એ સિદ્ધાંત મતે કહ્યું, અને કાર્મઅધિક મહર્ષિ-ઓના અભિપ્રાય પ્રમાણે તો સાસ્વાદનભાવે પણ અજ્ઞાન મનાય એ દેતુથી સાસ્વાદન હોય તોપણ સર્વ પૃથ્વી જીવોને બે અજ્ઞાન માત્રજ હોય પણ જ્ઞાન ન હોય.

(૧) સંદર્ભ ૧—પૃથ્વી ઉપેને મત્તનિયમ નદિ દોવાથી સર્વદા અવિરતિ હોય માટે એક અવિરતિ ચાલિત છે.

(૧૦) દર્શન ૧—પૃથ્વી ઉપેને એક અગમ્યુર્દન છે.

(૧૧) ભેરણ ૪—સર્વ પૃથ્વીઉપેમાં એક વા અનેક હવ આશ્રિ ૩ લેરવા હોય એટલે એક પૃથ્વી ઉપેને કુષ્ટ. નીચ અને કાપેલ એ ત્રણે લેસ્થાઓમાંની પ્રત્યેક એકે અન્તર્કુર્તન અંદરે આવતી જાય (પ્રગટ થાય) અને પૂર્વભવમથી તેને લેરવાવંતે દેવ (કૌષર્ભ, હંશાન સુખીમાનો કૌર્ભવ દેવ) મરણ પામી પૃથ્વીપ્રાણપણે ઉત્પત્ત થાય તો પૂર્વે દેવની લેરવાનો ઉદો પરાભવમાં હોવાનો કસો છે માટે પૃથ્વી ઉપેને અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં પ્રદમ અન્તર્કુર્તન સુખી તે દેવભવની તેલે લેસ્થા ચાલુ હોય છે. અને ત્યારના અશુભ ત્રણ લેરવાઓ પરાવૃત્તિએ પ્રાપ્ત થાય છે. માટે પૃથ્વી ઉપેને તેલે લેસ્થા સહિત દાર લેરવા હોય.

(૧૨) મત્ત ૨—પૃથ્વીઉપે ભવ્ય ૫૭ હોય અને અતમ ૫૭ હોય છે.

(૧૩) મત્તપૃથ્વ ૨ (૧)—સર્વ પૃથ્વીઉપેને મિથ્યાત્વ અને કૃતકાએક લિપિપદ્યોમ પૃથ્વીઉપેને ઉત્પત્તિના પ્રારંભમાં કર્મ પ્રદેશને સાસ્વાદન સમ્બંધ હોય છે. તેમાં છે ઉપે ઉપશમ નમ્બંધપથી પતિત કર્મ મરણ પામી પૃથ્વીમ. ઉત્પત્ત થાય છે તેજ પૃથ્વીઉપેને સાસ્વાદન સમ્બંધ હોય છે. સિદ્ધાન્તમને એક મિથ્યાત્વ હોય.

(૧૪) મત્તિત્ત ૧—પૃથ્વીઉપેને દીર્ઘદિવસી સંસ્થ ન હોવાથી પૃથ્વીઉપે અસતિ છે.

(૧૫) આદ્યાર ૨—પૃથ્વીઉપે આદ્યારી દશ અન્તરારી (૧૭) તેમાં છે પૃથ્વીઉપે લેશાન્તે નિષ્કુટે.માં ન્દા છે તે પૃથ્વી ઉપેને ૩-૪-૫ દિસેને આદ્યાર છે, અને તે આદ્યારદરના વર્તન પ્રસંગે કસ પ્રમાણે ૩-૪-૫ દિસથી આવેલા આદ્યાર મેહજ



(૨૦) સંતા ૪-૯—પૃથ્વી એવોને આહાર. નિદ્રા, મૈથુન અને પરિશ્વડ એ ચારે સંતા છે, અને હેરપદેશિપ્રી વિગેરે ૩ સંતામંત્રી એક પણ સંતા નથી તેમાં આહાર સગિતાદિ ભેદ પ્રથમ કહ્યો છે, અને નિદ્રા પચે પ્રકાશની હોય છે, પણ તે અભ્યક્તભાવે હોય છે. નૃપુંસકપેદ હોવાથી મૈથુનસંતા પણ અભ્યક્તભાવે હોય છે, અને પરિશ્વડમ ધનધાન્યાદિ લાઠા ઉપકરણ ૩૫ પરિશ્વડ નથી, પરંતુ મમત્વભાવ વિષમાન છે માટે પરિશ્વડ-મંતા પૃથ્વીયાદિને હોઈ શકે છે.

(૨૧) ઉપવાગ ૩—પૃથ્વીએવને બે અસાન અને અચતુર્દશ્યન એ ૩ ઉપયોગ છે.

(૨૨) પ્રશ્ન ૧—સમ્બંધસ્વરૂપને અનુસારે કર્મજન્મભલે પૃથ્વી એવા મિથ્યાત્વદ્રષ્ટિ અને સાત્ત્વાદન સમ્બંધસ્વરૂપિણા કહી શકાય. પરંતુ કષ્ટિના સંબંધમાં દંડક વિગેરે પ્રકરણકારોએ સિદ્ધાન્તની અપેક્ષાએ એક મિથ્યાત્વ દ્રષ્ટિ જ મળી છે.

(૨૩) વંધ ૮-૧૦૯, (૨૪) ઉદય ૮-૭૯, (૨૫) ઉદારણા ૮-૭૧, (૨૬) સંતા ૮-૧૪૨ (અન્યામ, દેવાયુ, નરકાયુ વિન્યા)-મુખમ છે.

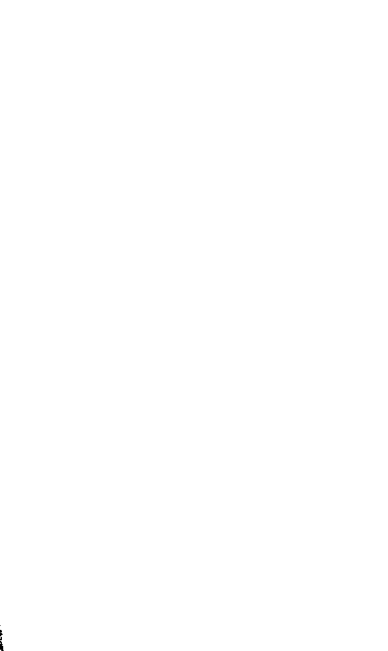
(૨૭) શરોત ૩—ઔદારિક, તૈજસ અને કાર્મણ એ ત્રણ શરીર છે.

(૨૮) વંધકેતુ ૪-૩૪—મૂળસંબંધકેતુ ચારે હોય, અને ઉત્તર અધોકેતુમાં ૧ અનાલોન મિથ્યાત્વ, ૧ ઇન્દ્રિય અવિરતિ, ૧ કાયવધ, બે વેદવિના ૨૩ કપાય, ૨ ઔદારિકયોગ, અને કાર્મણ-કાયયોગ એ સર્વ મળી ૩૪ ઉત્તરસંબંધકેતુ હોય છે.

(૨૯) દયાન ૦—મનના અભાવે એકેન્દ્રિયાદિ અસાદિને પ્થાન ન હોય.

(૩૦) સંચયન ૦—હાડના અભાવે સંચયણ નથી.

(૩૧) સંત્યાગ ૧—એકેન્દ્રિયોને ૧ હુંડક સંરંધાન છે, તે પણ પૃથ્વીને અસૂરના આકારનું પ્રથમ કણ છે.



(૧૩) સમ્યક્ષ ૧.—ઉપા રીતીએ સાસ્વાદન સમ્યક્ષ
પણ નહિ હોવાથી આ જન્મે પ્રધાન્ય હોયને જન્મે મતે માત્ર
મિથ્યાત્વ હોય છે.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૧.—ઉપા રીતીએ જન્મે મતે સાસ્વાદન
સમ્યક્ષ નહિ હોવાથી માત્ર એક મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન હોય છે.

(૨૩) વંધ. (૨૪) ઉદય. (૨૫) ઉદીરણા અને (૨૬) નત્તા
મુગ્ધપ્રતિ સંબંધિ આઠે કર્મનો બધ, ઉદય, ઉદીરણા અને
નત્તા છે, પરંતુ ઉત્તરપ્રતિને અંગે જન્મે હોયને ૧૦૫ પ્ર
તિનો બધ. ૭૬ પ્રતિનો ઉદય, ૭૬ પ્રતિની ઉદીરણા અને
૧૪૪ પ્રતિની નત્તા અગ્નિને હોય છે. અને વાયુને વૈવ સહિત
૭૭ નો ઉદય અને ૭૭ ની ઉદીરણા છે. એવ સર્વ અગ્નિવર

(૨૭) શરોર ૩-૪—અગ્નિને ત્રણ અને વાયુને ચાર યરીરે.

(૨૮) વધરેણુ ૪-૩૪, ૩૬—મૂળવધરેણુ ચારે હોય અને
ઉત્તરવધરેણુમાં અગ્નિનાથને પૃથ્વીવર ૩૪, અને વાયુનાથને
વૈવધરેણુ બે એક અધિક હોવાથી ૩૬ બધરેણુ હોય.

(૩૧) સમ્યક્ષ ૨.—અગ્નિનું દુઠ્ઠ સંસ્થાન છે, અને તે
દુઠ્ઠ હોવાના સમુદ સરણું છે, તમજ વાયુનું દુઠ્ઠસંસ્થાન
૧૧૭ના આગારનું છે, વાયુના ઉત્તરવૈવિય યરીરણું પણ ૧૧૭ના
સંસ્થાન છે.

(૩૨) સમુદયણ ૩-૪—અગ્નિને ત્રણ, અને વાયુને ચાર
વધિય ચાર સમુદયણ છે.

(૩૩) યાજ ૩-૨૪—મૂળયાજ યૌઘિષ્ઠિ, કુદોપયમ અને
પરિણમિષ્ઠિ એ ૩ પ્રકારે છે, અને ઉત્તરયાજ તેજે લેસ્યા રહિત
(પૃથ્વીવર) -૪ યાજ છે, ૬૧૧૩ અગ્નિ-વાયુમાં દેવની ઉ-પતિ
નહિ હોવાથી પૂર્વે ૩૬૫ પ્રમાણે તેજે લેરથાને અભાવ છે.

(૩૪) પ્રજાનારના—વાયુનાની ઉત્તર દેહાવસાદના જન્મે
પ્રકારે અંતુકનો અસંજયનો કાય છે. એવ સર્વ પૃથ્વીવર

(૩૨) સ્થિતિ—અગ્નિ અને વાયુનું જઘન્ય આયુષ્ય અન્ત-
ર્મુદૂર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય અગ્નિનું ૩ દિવસનું અને વાયુનું
૩૦૦૦ વર્ષનું છે. તેમજ જઘન્ય કાયરિયતિ અન્તર્મુદૂર્ત અને
ઉત્કૃષ્ટ કાયરિયતિ અસંખ્યકાળયુક્ત પ્રમાણ છે.

(૩૩) યોનિ—શીતાદિ ૩ લેહમાંથી વાયુની યોનિ ત્રણે પ્રકારની
છે, અને અગ્નિની ઉષ્ણયોનિ છે, એવું સર્વ વક્તવ્યતા પૃથ્વીવત્
જાણી.

इति अग्निवायुप्रकरणं: ३३ प्रकरणान्तः समाप्ता.

૩. અગ્નિ અને વાયુનાં જઘન્ય આયુષ્યો અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે
અને વાયુનાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યો અગ્નિનું ૩ દિવસનું અને વાયુનાં
૩૦૦૦ વર્ષનું છે. તેમજ જઘન્ય કાયરિયતિ અન્તર્મુદૂર્ત અને
ઉત્કૃષ્ટ કાયરિયતિ અસંખ્યકાળયુક્ત પ્રમાણ છે.

૪. અગ્નિ અને વાયુનાં જઘન્ય આયુષ્યો અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે
અને વાયુનાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યો અગ્નિનું ૩ દિવસનું અને વાયુનાં
૩૦૦૦ વર્ષનું છે. તેમજ જઘન્ય કાયરિયતિ અન્તર્મુદૂર્ત અને
ઉત્કૃષ્ટ કાયરિયતિ અસંખ્યકાળયુક્ત પ્રમાણ છે.

૫. અગ્નિ અને વાયુનાં જઘન્ય આયુષ્યો અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે
અને વાયુનાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યો અગ્નિનું ૩ દિવસનું અને વાયુનાં
૩૦૦૦ વર્ષનું છે. તેમજ જઘન્ય કાયરિયતિ અન્તર્મુદૂર્ત અને
ઉત્કૃષ્ટ કાયરિયતિ અસંખ્યકાળયુક્ત પ્રમાણ છે.

વનસ્પતિકાચમાં.

વનસ્પતિકાચના ૧ ૨૯ દારૂ પૃથ્વીકાચવત્ છે. અને બાકીના ૨ ૭ દારૂમાં તથાવત છે તે નીચે પ્રમાણે જાણવે.

(૧) કાર્ય ૧.—વનસ્પતિ જીવોની વનસ્પતિનિકાચ છે.

(૧૭) જીવભેદ ૪-૬—પ્રાંચસો નેસક જીવભેદને અંગે વન તિના અપર્વામસૂક્ષ્મ સાધારણ વનસ્પતિ, પર્વામસૂક્ષ્મ સાધારણ પતિ, અપર્વામસૂક્ષ્મ સાધારણ વનસ્પતિ, પર્વામસૂક્ષ્મ સાધારણ પતિ, અપર્વામસૂક્ષ્મ પ્રત્યેક વનસ્પતિ અને પર્વામસૂક્ષ્મ પ્રત્યેક પતિ એ ૬ ભેદ છે. તેમજ ૧૪ જીવભેદને અંગે તો પૃથ્વીકાચ-સારજીવભેદ છે.

(૨૪) ઉદય, (૨૬) ઉદ્યોગના ૮૦૭૧—સાધારણ સહિત, પણ આતપ વિના પૃથ્વીકાચવત્.

(૩૪) અવગાહના—વનસ્પતિની જથ્થા અવગાહના અંશુરૂનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ૧૦૦૦ યોજનથી કંઈક અધિક છે. એ સાધિક ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણુ શરીર હવાર યોજન ઉંડા સમુદ્રમાં રહેલા કમળની નાગ વિગેરેનું છે. વળી એવાં વનસ્પતિકાચી કમળ વિગેરે તે સમુદ્રના ખોલીર્થ સ્થાને જાણવ. અન્યથા પ્રમાણુ-ગુણી ૧૦૦૦ યોજનની ઉંડાઈમાં ઉત્તેષાગુણી કાયાવાગાં કમળ ૧૦૦૦ યોજનથી ઘણી અધિક અવગાહનાવાગ. થઈ જાય અને જે સ્થાન ઉત્તેષાગુણી ૧૦૦૦ યોજન કરતા ઘણુ અધિક ઉંડાઈવાળું છે, તેવે સ્થાને રહેલી કમળ વિગેરે

૧. વનસ્પતિકાચમાં જે દારૂ વિગેરના પૃથ્વીકાચવત્ છે તે ગુણતા ૨-૩ વનસ્પતિને અંગે વિશેષ છે. અને સાધારણ વનસ્પતિ મંદપિ ૫-૬ દારૂમાં જે વિશેષ તથાવત છે તે સ્વતઃ વિચારવે.
૨. જનની સંખ્યાથી કમળ જેટલું ઉંડું રહે તેટલી અધિકતા અનુભવ.

તેના વનસ્પતિહવેને અંગે અનાદિ અનંત કાયસ્થિતિ છે, અને
જે હવે અનાદિનિચોદ્યમાંથી નિકળ્યા નથી પણ નિકળવાના છે
તે હવેને અંગે અનાદિ સાન્ત કાયસ્થિતિ છે. એમ વનસ્પતિ
હવેની કાયસ્થિતિ ૩ પ્રકારની છે. -

(૩૬) યોનિ—વનસ્પતિ હવેમાં પ્રત્યેકવનસ્પતિકાયને
ઉત્પન્ન થવાની ૧૦ લાખ યોનિ છે, અને સાધારણ વનસ્પતિને
ઉત્પન્ન થવાની ૧૪ લાખ યોનિ છે, તેથી સર્વ મગી ૨૪ લાખ
યોનિ છે. વગી સચિત્તાદિ યોનિસેદ્ધાની વક્રાબ્ધતા પૃથ્વીકાયવત્
બાલુચી તેમજ સ્થૂળ વ્યવહારે જે બાદર વનસ્પતિઓ શીયાળામાં
પુષ્પ ફળ અને નવપરિવર્તિ થાય છે તે વનસ્પતિઓ ઉષ્ણરેતુમાં પુષ્પ
શીતયોનિવાળા બાલુચા, અને જે વનસ્પતિઓ ઉષ્ણરેતુમાં પુષ્પ
ફળ અને પરિવર્તિ થાય છે તે વનસ્પતિઓ હવે ઉષ્ણરેતુમાં પુષ્પ
બાલુચા, તેમજ શીતોષ્ણરેતુમાં (વર્ષાકાળમાં) નવપરિવર્તિ થતી
વનસ્પતિઓ શીતોષ્ણરેતુમાં બાલુચી—વગી અગ્ર્ય જલં તથા
જલં એટલે જ્યાં જ્યાં જગ ત્યાં ત્યાં વનસ્પતિની યોનિ કહી તે બાદર
પ્રત્યેક અને બાદર સાધારણ વનસ્પતિને અંગે બાલુચી, કારણકે
મૂલમાં સાધારણ વનસ્પતિ તે સર્વ લોકમાં સદાકાળ બ્યાસ છે.
इति वनस्पतिप्रकारे ३६ द्वारगानिः समाप्ता.

• વસંતકાયમાં.

(૧) ગતિ ૪—ચારે ગતિના હવે વસંત હોઈ શકે છે.
માટે વસંતકાયમાં ચારે ગતિનો અંતર્ભાવ થાય છે. તેમાં સર્વ
દેવ, સર્વ નારક, સર્વ મનુષ્ય અને એકેન્દ્રિય સિવાયના સર્વ
નિર્વચી વસંત નિકાયવાળા છે.

(૨) इन्द्रिय ૨-૩-૪-૫—વસંતકાયના હવે દ્વીન્દ્રિય,
ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પચ્ચેન્દ્રિય એ ચાર ગતિના હોવાથી
અતિ ચાર અને ઇન્દ્રિયો પાંચે છે.

(૩) કાચ ૧—ત્રયકાષી જીવેને એક યોગી ત્રયકાષી હોય છે.

૪ યોગ ૩-૧૦—ત્રયકાષી જીવે આરે ગતિના દોષાથી અનેક જીવોની અપેક્ષાએ અથવા મનુષ્યગણિ માનવી અપેક્ષાએ ત્રયકાષી. મૂળ ત્રણ યોગ અને ઉત્તર ભેદે ૧૫ યોગ હોય છે.

૫) વેદ ૩—ત્રયકાષી મનુષ્ય અને ગર્ભજ નિર્વિદ્યો ત્રણે દેવતાના દોષાથી ત્રયકાષી. ત્રણે વેદ હોય છે.

૬) કાચ ૪-૨૨. ૨૩ કાચ તો દ્વીન્દિયાદિકને પાત્ર હોય છે, અને ગર્ભજ મનુષ્યને તથા ગર્ભજ નિર્વિદ્યોને સ્ત્રી વેદ અને પુરુષ વેદ દોષાથી ત્રયકાષી. આર મૂળ કાચ અને ઉત્તર ભેદે પચીસ કાચ હોય છે.

૭) જ્ઞાન = ત્રય નિષ્કાચમા (મનુષ્યને) પાંચ જ્ઞાન હોય છે.

૮) મજાલ ૩—ત્રયકાષી ત્રણે અજ્ઞાન છે, કાચુકે ગર્ભજ ૧-૧૫, ત્રયજ નિર્વેદ, દેવ, અને નાગને ત્રણે અજ્ઞાન હોય છે.

૯) ભવમ ૩ ત્રયકાષી ૩ પ્રકારન. આરિત્ર છે, કાચ ૧૫ ત્રયજ મનુષ્યમ નાગે આરિત્ર ગ્રામ થાય છે.

૧૦) વસ્ત્રાંશ ૪—ત્રયકાષી ૪ રંગિન છે, કાચુકે ગર્ભજ મનુષ્ય ૧૫, ત્રયજ દેવ હોય છે.

૧૧) જીવતા ૩ ત્રયકાષી. ત્રણે શ્રેષ્ઠતા છે, કાચુકે ત્રયજ મનુષ્ય ત્રયજ નિર્વેદ, અને દેવને ત્રણે શ્રેષ્ઠતા હોય છે.

૧૨) ભવમ —ત્રયકાષી જીવે અને અને અનન્ય અને છે.

૧૩) ભવમ ૩—ત્રયકાષી ત્રણે ભવમ છે, કાચુકે ત્રયજ મનુષ્ય દેવ અને નાગને ત્રણે ભવમ હોય છે.

૧૪) ભવમ —ત્રયકાષી જીવે નીતિ અને અનિતિ માનવ અને પ્રાણી છે, કાચુકે દ્વીન્દિય, ત્રીન્દિય, અનુન્દિય.

સમુદ્ધિર્ઘ્ન તિર્યચપચેન્દ્રિય. અને સમુદ્ધિર્ઘ્ન મનુષ્ય એ નર્વ
અસંજિ છે. શેષ મર્જા, દેવ, અને નારક સર્વે સંજિ છે.

(૧૮) આશરણ ૨—વસકાથી છવો વક્રમિતમાં ૧ સમય
અનાહારી હોય છે, તેનો વિચાર દીન્દ્રિયમાં દ્વારપ્રાપ્તિ પ્રસંગે
રજાવેલ છે, અને કેવડી સમુદ્ધાનમાં કેવડી ભગવાન ૩-૪-૫ મે
સમયે તથા અયોગી કેવડી અનર્મદૂર્ત મુખી અનાહારી હોય છે, શેષ
કાળમાં વસ છવો સર્વદા આહારીય હોય છે—વગી જોજ વિગેરે ત્રણ
પ્રકારનો આહાર હોય છે, તેમાં શરીર પર્વાસિ સમાપ્ત ન થાય
ત્ય. મુખી જોજ આહાર, તે અનાયોગિક હોય છે, અને શરીર
પર્વાસિ સમાપ્ત થયા બાદ લોભ આહાર આલોગિક અને અનાલો-
ગિક બન્ને પ્રકારે હોય છે, તેમજ દેવ નારક સિવાયના ત્રણ
છવોને કેવડ આહાર તે આલોગિક હોય છે. વગી ત્રણછવો
ત્રસનાડીમંજ છે, અને ત્રસનાડી લોકના મધ્યમાં હોવાથી ત્રસ
છવોને સંપૂર્ણ ઉએ દિયિનો આહાર મળે છે. તથા સચિત્તાદિ
ત્રે પ્રકારનો પણ આહાર હોય છે.

(૧૯) દુષ્કમ્યાન ૧૪—ત્રસકાથી મનુષ્યની અપેક્ષાએ સર્વે
શુભચાનો પ્રાપ્ત થાય છે.

(૨૦) ગ્રીષ્મોદ ૧૦-૨૪૧—ત્રસકાથી છવો ૧૪ અવશેદોમાંથી
૧૦ અવશેદવાળા છે, કારણકે એકેન્દ્રિયના ૪ ભેદ ન હોય. અને
૫૧૩ ભેદોમાંથી ૫૪૧ ભેદવાળા છે, કારણકે એકેન્દ્રિયના ૨૨ ભેદ
સિવાયના સર્વે અવશેદો ત્રસછવનાજ છે.

(૨૧) વર્વાસિ ૬—ત્રસકાથી છવોને ઉએ પર્વાસિ હોય
છે, કારણકે સંજિછવોને ૬ પર્વાસિ છે, અને સંજિછવો ત્રસ છે.

(૨૨) પ્રાણ ૧૦—ત્રસકાથી છવોને ૧૦ પ્રાણ છે.

(૨૩) સંજા ૪-૨—ત્રસકાથી છવોને આહારાદિ ચારે પ્રકારની
સંજા છે, અને હેતુપદેશિણી વિગેરે ૩ પ્રકારની સંજા પણ છે,
તેમાં કારણપર્વાસિ અસંજિત્રસને માત્ર હેતુપદેશિણી, અને કારણપર્વાસિ

સંજિવસમાં સમ્યક્દષ્ટિ જીવોને દીર્ઘકાલિકી તથા દ્રષ્ટિવાદોપદે-
શિકી બન્ને સંજ્ઞાઓ છે, અને મિથ્યાદષ્ટિ કરણપર્યામ સંજિવસ
જીવોને માત્ર દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા છે. માટે અનેક જીવોની અપેક્ષાએ
ત્રસકાયમાં હેતુપદેશિકી આદિ ત્રણે સંજ્ઞાઓ છે.

(૨૧) ઉપયોગ ૧૨—ત્રસકાયો જીવોમાં (મનુષ્યને) બારે
ઉપયોગ હોય છે.

(૨૨) પ્રવિંટ ૩—ત્રસ જીવો મિથ્યાત્વ, સમ્યક્ત્વ, અને
મિથ્ર એ ત્રણે સમ્યક્ત્વવાળા છે, તેથી ૩ દષ્ટિવાળા છે. તેમાં
સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વ ૫ ૫ દષ્ટિ મુમુર્ષિર્મ મનુષ્ય સિવાયના
દ્રોન્ધિયાદિ અસંજિને હોય અને ગર્ભજસંજિને ત્રણે દષ્ટિ છે.

(૨૩) વંધ ૮-૧૦૦—મૂળ પ્રકૃતિ અંગે આઠે કર્મનો બંધ
અને ઉત્તર પ્રકૃતિ મત્રધિ અનેક જીવ તથા અનેક શુભસ્થાન
આશ્રયિ ૧૨૦ પ્રકૃતિઓનો બંધ હોય છે.

(૨૪) ઉદય, ૨૫. ઉદીરણા ૮-૧૨૨—મૂળ પ્રકૃતિ અંગે આઠ
કર્મનો ઉદય અને આઠ કર્મની ઉદીરણા છે, તેમજ ઉત્તર પ્રકૃતિ
અંગે ન્યાયર, સૂક્ષ્મ, સાધારણ, આતપ, અને એકેન્દ્રિય એ
પાંચ વિના ૧૧૭ કર્મનો ઉદય તથા ૧૧૭ કર્મની ઉદીરણા અનેક
જીવ અને અનેક શુભસ્થાન આશ્રયિ છે.

(૨૬) સત્તા ૮-૧૪૮—મૂળ પ્રકૃતિ અંગે ૮ કર્મની સત્તા,
અને ઉત્તર પ્રકૃતિઅંગે અનેક જીવ અને અનેક શુભસ્થાનોની
અપેક્ષાએ ૧૪૮ કર્મની સત્તા હોય.

(૨૭) શરત ૬—ત્રસકાયી જીવોને પાંચ શરીર છે, કારણકે
મનુષ્યને પાંચ શરીર હોય છે.

(૨૮) વંધદેનુ ૪-૬૭—ત્રસકાયમાં મૂળબંધદેનુ ૪ અને
ઉત્તરબંધદેનુ ૫૭ છે. કારણકે મનુષ્યને ગર્ભ ઉત્તરબંધદેનુની પ્રાપ્તિ
છે. વળી મનુષ્યગનિયાં એક મનુષ્યને એક વખત એક મિથ્યાત્વ
હોય અને અનેક મનુષ્ય આશ્રયિ અથવા એક મનુષ્યને અનેકજાન

આશ્વિ પૂર્ણિમાત્મ, ૧૨ અમર, ૨૫ કાચ અને ૧૫ ચેત
ને સર્વે મળી ૫૭ ઉત્તરજાહેરુ હોય છે.

(૨૧) જ્ઞાન ૧૬—વસકાવમા મનુષ્ય આશ્વિ જ્ઞાનના સર્વ
જેઠ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમાં દેશવિરતિ ગુણસ્થાન સુધીના સર્વ
મનુષ્યોને આર્ત ૪ અને દૈત્ર ૪ એ ૮ જ્ઞાન હોય છે, અને
પ્રમત્તે આર્તધ્યાનના અવરોધ વિના પ્રથમના ૩ જેઠ પ્રાપ્ત થાય
છે, અપ્રમત્તે કુપ્ત ૪ ધર્મધ્યાન છે. અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાન, અનિ
વૃત્તિ, મૂરમસપેરાય અને ઉપચારનાંદ એ ૪ મ. પૃથક્ત્વવિના
અવિચાર નામનું જેઠું ગુણસ્થાન છે, સીલમેહે એકાવિનાં
અવિચાર નામે બીજું ગુણસ્થાન, સયોગીગુણસ્થાને ચોગનિરોધ
કામે મૂરમકિષા અપ્રતિષ્ઠા નામે ત્રીજું ગુણસ્થાન, અને
અયોગીઅવસ્થામાં અવરોધકિષા અપ્રતિષ્ઠાની નામે ચતુર્થ ગુણ
ધ્યાન છે— (હિ ગુણસ્થાનક્રમાનુસારે)

(૨૨) ભવચક્ર ૬—વસકાવમા વિરલ અને મનુષ્ય આશ્વિ
ઉમે સંપદજો ભિન્ન ભિન્ન જીવની અપેક્ષાએ પ્રાપ્ત થાય છે.

(૨૩) ભવચક્ર ૬—વસકાવમા વિરલ અને મનુષ્ય આશ્વિ
ભિન્ન ભિન્ન જીવની અપેક્ષાએ ૬ સંસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે.

(૨૪) ભવચક્ર ૭—મનુષ્યની અપેક્ષાએ વસકાવમા સારે
નમુદાપાત છે.

(૨૫) ધાતુ ૬—વસકાવમા મનુષ્ય આશ્વિ ૩ મતિ
સિદ્ધાવના સર્વભાવ અને દેવની દેવમતિ, વનવિરલની વિરલમતિ
અને ન્યાની નરામતિ સહિત વસકાવમા સર્વે ૫૩ ધાતુ પ્રાપ્ત
થાય છે. તેમજ મૂળધાતુ ૫૬ હોય છે.

(૨૬) અવગતિ—વસકાવમા જીવની અવગતિ અવગતિ
અવગતિ અવગતિ અવગતિ અને ઉત્તરજાહેરુ મૂળ દેવ
આશ્વિ ૧૦૦૦ ચેતના પ્રમાણ છે, જેથી જેથી કાવચાત્ર મળે
જાગર મનુષ્ય તમા સર્વ વિદેશી જીવે સર્વજનમય મનુષ્ય

છે. અને ઉત્તરવૈક્રિય આશ્રયિ ગર્ભજ મનુષ્યનું વૈક્રિયશરીર ૧ અંગુલ અધિક ૧ લાખ (૧૦૦૦૦૦) યોજન પ્રમાણનું હોય છે. એવડી મહાકાયા શ્રી વિષ્ણુકુમાર મુનિએ મહાપાપી નમુર્ત પ્રધાનને શિક્ષા આપી સંઘનો ઉપદ્રવ દૂર કરવા માટે કરી હતી. સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના કેવલીસમુદ્ધાતની અપેક્ષાએ સંપૂર્ણ લોકકાશ પ્રમાણ છે.

(૩૨) મિથુનિ—જઘન્ય આયુષ્ય વસન્તવોનું કુણ્ણક ભવ (૨૫૬ આવલિકા) પ્રમાણ છે, અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય અનુત્તરવાસી દેવ અને સાતમી પૃથ્વીના નારક આશ્રયિ ૩૩ સામરોપમ પ્રમાણ છે, વળી જઘન્ય કાયસ્થિતિ અન્તર્મુદ્ગર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ સાગર શનપૃથક્કવ (ઘણા સેંકડો સામરોપમ) જેટલી છે. ત્યારબાદ વસન્તવનુ અવશ્ય પડતાય છે.

(૩૩) યોનિ—૮૪ લાખ જીવયોનિમાંથી ૫૨ લાખ એકેન્દ્રિય જીવયોનિ નિવાયની ૩૨ લાખ યોનિ વસ નિકાયની છે, તેમજ મૃત્તાદિ વળે ભેદની, શીતાદિ વળે ભેદની, અને સચિત્તાદિ વળે ભેદની યોનિ ભિન્ન ભિન્ન વસન્તવોની અપેક્ષાએ પ્રાપ્ત થાય છે. વળી શખાવર્તાદિ વળે પ્રકારની યોનિ મનુષ્ય આશ્રયિ હાય છે, માટે વસન્તકાયમા યોનીઓના સચિત્તાદિ સર્વે ભેદ રાખ છે.

इति वसन्ताय ३३ ब्राह्मणिः समाना.

॥ (૪) યોગમાર્ગણામાં ૩૬ દ્વારપ્રાપ્તિઃ ॥

મનોયોગમાં.

અહિં યોગ્યાદિ માર્ગદ્વારોમ. વિશેષે કરીને તે તે યોગ્યાદિ માર્ગદ્વારોમ. એવ આશય દ્વારાવતાર થયો. કારણકે યોગ, વેદ, કથા, વિગેરે ગુણ છે પણ પદાર્થ નથી, માટે તે ગુણ જેનામ. હોય તેવા ગુણોને (ગુણવાળા પદાર્થને) આશયિજ દ્વારાવતાર કરી શકાય અને કેટલાએક દ્વાર ગુણી પદાર્થને આશયિ નહિ પણ તે તે ગુણને આશયિ કહેવાયો. તેમ કહું દ્વાર ગુણીને આશયિ છે, અને કહું દ્વાર ગુણ આશયિ છે, તે દ્વારાવતાર પ્રસંગે યથાયોગ્ય સ્વરં વિચારવું. અહિં ૩ મૂળયોગમ. અને પ્રતિભેદ રૂપ ૧૫ યોગમાં દ્વારાવતાર કરવાનો છે, તેમ પ્રથમ ૩ મૂળયોગમ દ્વારાવતાર કરતાં મનોયોગમાં ૩૬ દ્વારનો અવતાર નીચે પ્રમાણે બહુવે.

(૧) જનિ ૪—ચારે પ્રતિભાં મનોયોગવાળા એવો છે માટે જનિ ૪.

(૨) રુદ્રિય ૬—મનોયોગવાળા એવો એક પચ્ચન્દ્રિય જનિતાજ છે, માટે જનિ એક પચ્ચન્દ્રિય, અને હન્દ્રિયો પચ્ચ હોય છે.

(૩) કાચ ૧—મનોયોગી એવો ત્રણકાચમાં છે માટે કાચ ત્રણકાચ.

(૪) યોગ ૧૩—મનોયોગમાં ૧૩ યોગ પ્રાપ્ત થાય છે, કારણકે મનોયોગી એવ જન^૧ પ્રત્યયિક પદાર્થોએ ૧૩ પદાર્થ થયેલા.

૧ જનનાં ૬ પદાર્થો કરી ૧૩ તે જનપ્રત્યયિક ૫ જન પ્રત્યયિક ૧૧ પદાર્થો, અને ઉચ્ચેક સંજ્ઞા પદાર્થો—તે ગુણ-૬-૧૩ પદાર્થો કરી ૩૬ દ્વારો.

કેવલીસુખાત વખતે મનોયોગ નહિ હોવાથી અહિં તે અવગા-
હના ન હોય.

(૩૫) મિષ્તિ—મનોયોગીનું જ્યન્ય આયુષ્ય અન્તર્મુદ્ગતનું
છે, તે કરણપર્યામ સંતિ એવ અન્તર્મુદ્ગતમ. મરણ પામે તે અપે-
ક્ષાએ છે, અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય અનુસરદેવ આપ્યો ૩૩ સાગ-
રોપમ પ્રમાણ છે. અહિં અપર્યામપણાનું અન્તર્મુદ્ગત પણ
મનોયોગીના આયુષ્યમાં મણ્યું છે, અને તેમ ન ગણીએ તો
અન્તર્મુદ્ગત ન્યૂન ૩૩ સાગરોપમ ભેટકું મનોયોગનું આયુષ્ય
ગણી શકાય. તથા કાયસ્થિતિ જ્યન્ય ૧ સમય અને ઉત્કૃષ્ટ
અન્તર્મુદ્ગત પ્રમાણ છે. કારણકે ત્યારમાદ એવ અવરણ યોગાન્તર
ધાર છે. એમ થી પ્રતાપનાજીમાં કહ્યું છે.

(૩૬) લોભ—દેવની ૪ લાખ, નારકની ૪ લાખ, તિર્યચ
પચિન્દ્રિકની ૪ લાખ અને મનુષ્યની ૧૪ લાખ યોગિ એ સર્વ
જીને ૨૬ લાખ યોગિ છે. વગી સમુદ્ધિમની યોગિસંખ્યા
આત્મમાં ભિન્નનહિ મહેલી હોવાથી ૨૬ લાખ યોગિ સમુદ્ધિમની અને
મર્જાની બન્નેની એક રૂપે ગણી છે. તથા સચિતાદિ ત્રણ
ભેદમાંની અચિત અને મિથ્યયોગિ, શીત વિગેરે ત્રણે પ્રકારની
યોગિ, અને સંવૃત વિગેરે ત્રણમાંની સંવૃત અને મિથ્યયોગિ,
અને શંખાવર્ત વિગેરે ત્રણમાંની કૂર્મોત્તમ અને વંચીપત્રાયોગિ,
એ પ્રમાણે સર્વ મગી ૬ યોગિ છે.

ઈતિ મનોયોગદ્વારે ૩૬ દ્વારમાપ્તિઃ ૬ માપ્તા.

૧. અનુસર દેવે જોડના નથી અને જ્યાર આવ દાસના પણ
નથી તેથી તેઓને એક મનોયોગી છે, એમ ન જાણે કારણકે જ્યાં સુધી
મંત્રિએ મોતનરોપ કર્યો નથી ત્યાંસુધી દર અન્તર્મુદ્ગત ત્રણે યોગ પરાવર્ત
થવા કરે છે. તથાવત એટલેજ ૩ કોઈને ૨૫૮ ત્રણ બાદરોપમ હોય નો
કોઈને અરપદ બાદરોપમ (ત્રણ) હોય. માટે અનુસર દેવેને પણ ત્રણે
યોગ પરાવર્તિએ પ્રમ થાય છે તેમાં મનોયોગ ૨૫૮ છે, અને કેવલોપમ
૨૫૮ હિને અમેચર (અરપદ) સંજરે છે.

વચન યોગમાં

(૧) ગતિ ૪, (૨) इन्द्रिय ૨-૩-૪-૫, (૩) કાચ ૧, (૪) યોગ ૧૩. (૫) વેદ ૩, (૬) કપાય ૪-૨૫, (૭) જ્ઞાન ૫, (૮) બ્રહ્મા ૩. (૯) સંયમ ૭, (૧૦) દર્શન ૪, (૧૧) લેશ્યા ૬. (૧૨) મહ્ય ૨, (૧૩) મમ્યકૃત્ય ૬, (૧૪) સંશિત્ય ૨, (૧૫) આહાર ૧, (૧૬) ગુણસ્થાન ૧૩—એ ૧૬ દ્વાર ત્રસકાય માર્ગજ્ઞાની પદ્ધતિને અનુસારે યથાયોગ્ય વિચારવાં, પરંતુ યોગ, આહારક, તથા ગુણસ્થાન એ ત્રણ દ્વાર મનોયોગવત્ વિચારવાં.

(૧૭) જીવભેદ ૫-૨૨૦—ચૌદ જીવલેહની અપેક્ષાએ વચન યોગી જીવમાં પર્યામ દ્વીન્દ્રિય, પર્યામ ત્રીન્દ્રિય, પર્યામ ચતુરિન્દ્રિય, પર્યામ અસંજિ પંચેન્દ્રિય, અને પર્યામસંજિ પંચેન્દ્રિય એ પાંચ લેહ હોય છે, એકેન્દ્રિયને તથા અપર્યામને વચનયોગ ન હોય. કારણકે વચનયોગ સ્વયોગ્ય સર્વ પર્યામિવટે પર્યામયેષ ત્રસકાય જીવને હોય છે. તથા પદ ૩ જીવલેહમાં મર્વ એકેન્દ્રિયો અને સર્વ અપર્યામ લેહ બાહ કસ્તાં ચેષ ૩ વિકલેન્દ્રિય, ૭ નારક, ૧૦ નિર્વચ, ૧૦૧ મનુષ્ય અને ૬૬ દેવ^૧ મળી ૨૨૦ જીવલેહ હોય.

(૧૮) વર્ણાંજિ ૬. (૧૯) પ્રાણ ૧૦, (૨૦) સંજ્ઞા ૪-૩, (૨૧) ઉપયોગ ૧૦, (૨૨) પ્રતિ ૩, (૨૩) વંધ ૮-૧૨૦—મુગમ છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૧૨—મૂળકર્મ સંબંધિ ૮ નો ઉદય છે અને ઉત્તરકર્મ સંબંધિ ૧૧૨ નો ઉદય છે. કારણકે સ્થાવરાદિ ૪, એકેન્દ્રિયનામકર્મ, આત્મ અને ૪ આનુપૂર્વી એ ૧૦ કર્મનો ઉદય મનોયોગમ કહેલી પદ્ધતિએ વચનયોગીને પણ ન હોય અને મનોયોગના ઉદયની અપેક્ષાએ અહિં વિકલત્રિકનો અધિક ઉદય હોય.

(૨૫) ઉદીરણ ૮-૧૧૨—ઉદયવત્.

૧. અહિં વિગ્ન્યાદિ વિમાનમ દેશે આખા જગતમાં કોઈપણ વચન વચન ઉચ્ચાર કરવા નથી, તેથી પ્રતિરૂપ વચનયોગમાં એ દેશ ન જાય. પરંતુ ને દેશને વચનપ્રતિષ્ઠિ પ્રાપ્ત થયેલી છે ને અપેક્ષાએ તથા તથા ૬૬ દેવનેદ મનુષ્યમાં વિશેષ નથી.

(૨૧) મત્તા ૮-૧૪૮—મુગમ છે.

(૨૭) જાર ૫—વચનયોગ પંચે શરીરવાગાને હોય. પરન્તુ વચનોચ્ચાર પ્રથમનાં ૩ શરીર કરી શકે, પણ તૈજસ કાર્મણ ન કરી શકે.

(૨૮) લેખકેનુ ૪-૨૫—મૂગમંધહેનુ ૪, અને ઉત્તરમંધહેનુ વચનલ્લિધિરાગા એવને ૫૭ છે, પરન્તુ વચનયોગ પ્રવર્તિની અપેક્ષાએ કેવલીસમુદ્ધાત વખતનો અનેભવ પ્રારંભનો ઔદારિક-મિથયોગ ન હોય. કારણકે કેવલીસમુદ્ધાત વખતે વચનયોગ પ્રવૃત્તિ નહિ. વચનયોગ પ્રવર્તેલી વખતે મનોયોગ અને કાયયોગ કેમ ગણાય ? એ શંકાનો ઉત્તર એજ કે એવના ઉપયોગ પૂર્વક વચનયોગ ગણીએ તો ઉપયોગ પુર્વક અન્ય યોગ ન હોય, પરન્તુ અહિં ઉપયોગની મુખ્યતા નહિ હોતાં સામાન્યપણે વીર્યરૂપ યોગ ગણ્યો છે. વગી શંકા થાય કે એ ઉપયોગનો આશય ન ગણીએ તો ઉપયોગ રહિત યોગ કર્મજંધનો હેતુ કેમ હોય ? તેનો ઉત્તર એજ કે સ્વયંઉપયોગ ન પ્રવૃત્તો પણ નિદ્રામગ્ન, યા મુર્છાગત એવોને કાર્મણં હોય છે. માટે વચન લ્લિધિરાગા એવોને વચન લ્લિધિ પ્રવર્તાવી શકે તેવા તેવા વખતમાં પ્રવર્તતા અન્ય યોગ પણ વચનયોગી એવને અંગે ગણી શકાય છે. અને એ કાળે વચનયોગ પ્રવૃત્તિ નહિ, એવા સમુદ્ધાતના કાગમા વચનલ્લિધિ ઉપયોગમાં આવી શકે તેવી નહિ હોવાથી, વચનયોગ મંધહેનુ રૂપ પણ ન ગણી શકાય. તેમ મનોયોગ પણ મંધહેનુરૂપ ન ગણી શકાય. તેમજ અયોગીકાળમાં પણ પ્રથમ પ્રામ કરેલી યોગ લ્લિધિનો ઉપયોગ સર્વથા નહિ હોવાથી યોગનો અભાવ ગણાય.

(૨૯) ત્યાગ ૧૪—શુકલ ધ્યાનનો ત્રીજો ભેદ યોગનિરોધ અવસરે સયોગીપણામાં કેવલી ભગવાનને મન વચન રોક્યા બાદ કાયયોગ વર્તતાં હોય છે. અને ત્યારબાદ અયોગીપણામાં શુકલ ધ્યાનનો ૪ થો ભેદ હોય છે, એ જાને વખતે વચન યોગ નથી, માટે વચન યોગમાં ૧૪ ધ્યાન છે.

(૧૧) પ્રાણ ૧૦, (૨૦) મંજા ૪-૨, (૨૩) ઉપયોગ ૧૨, (૨૪) દૃષ્ટિ ૩, (૨૩) વ્યથ ૮-૧૨૦, (૨૪) ઉદય ૮-૨૦૦, (૨૫) ઉદીરણ ૮-૧૦૯, (૨૬) મત્તા ૮-૭૪૮, (૨૭) શર ૨ ૬, (૨૮) વંધતેનુ ૪-૨, (૨૯) ધ્યાન ૧૪, (૩૦) મંચયણ ૬, (૩૧) સમ્યોત ૬, (૩૨) મમુદ્ધાન ૬, (૩૩) માત્ર ૫-૬૩, (૩૪) અવગાહના, (૩૫) સ્થિતિ (૩૬) યોનિ—એ સર્વ દ્વાર સામાન્ય મનોયોગવત્ બાણુવાં.

અસત્ય અને મિથ્ય મનોયોગમાં.

અસત્ય અને મિથ્યમનોયોગમાં ૩૧ દ્વાર સત્યમનોયોગવત છે, અને ૫ દ્વારોમાં જે તદ્વાવત છે તે નીચે પ્રમાણે બાણુવો.

(૭) જ્ઞાન ૪—અસત્ય અને મિથ્યમનોયોગ સર્વ છાત્રસ્થ શુવોને હોય પણ સર્વજ્ઞને ન હોય તે કારણથી એ જે મનોયોગમાં કેવળજ્ઞાન વિવાયના ૪ છાત્રસ્થિકજ્ઞાન હોય.

(૧૦) દર્શન ૩—પૂર્વોક્ત રીતે કેવળજ્ઞાન નહિ હોવાથી કેવળદર્શન સિવાય ત્રણ દર્શન હોય છે.

(૧૬) ગુણસ્વાન ૧૨—અયાંમુખી જ્ઞાનાવરણકર્મનો ઉદય છે આમુખી અમન્ય અને મિથ્ય મનવચનયોગ હોય છે, અને જ્ઞાનાવરણનો ઉદય ૧૨માં ગુણસ્થાન મુખી છે માટે અસત્ય અને મિથ્યમનયોગ પણ ૧૨માં ગુણસ્થાન મુખીજ છે. ત્યારબાદ તેરમાંજ ગુણસ્થાને સર્વજ્ઞને માત્ર સત્ય અને અવદાર મનવચનયોગ હોઈ શકે છે.

(૨૧) ઉપયોગ ૧૦—પૂર્વોક્ત રીતે કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન એ જે ઉપયોગ નહિ હોવાથી અસત્ય અને મિથ્યમનોયોગમાં ૧૦ ઉપયોગ છે.

(૩૩) માત્ર ૫૬—શાયિકના ૬ બાવમાંથી ૫ દાનાદિ લગ્નિ અને કેવળજ્ઞાન તથા કેવળદર્શન એ ૭ શાયિકલગ્નિ સર્વજ્ઞનેજ હોય અને સર્વજ્ઞને અમન્ય તથા મિથ્યમનોયોગ છે નહિ માટે એ ૭ શાયિકમાત્ર વિવાયના શાયિક સમ્યક્ત્વ અને શાયિકચારિત્ર

એ લે દાયિકભાવ હોય છે. અત્યુકે દાયિકસમ્પત્તિ ઉપરથી
 ચોથા ગુણસ્થાનથી હોય છે, અને દાયિકચારિત્ર ઉપરથી ૧૨
 ગુણસ્થાને અને સર્વજ્ઞને ૧૩-૧૪ એ ગુણસ્થાને છે માટે ઉપર
 અવસ્થા સંબંધિ દાયિકસમ્પત્તિ અને દાયિકચારિત્ર એ લે
 દાયિકભાવ અસત્ય અને મિથ્યમનોયોગમાં છે. એ પ્રમાણે સર્વ
 ભાવ ૫૩ માંથી દાયિકના ૭ ભાવ જ્યાં રોષ ૪૬ ભાવ અસત્ય
 અને મિથ્યમનોયોગમાં છે.

સત્ય વચનયોગમાં.

સત્યવચનયોગમાં સર્વદારિના અવગાર સત્યમનોયોગવત્
 જલુપેલ જોડે વચનયોગ દીન્દિયાદિ જોડે છે પણ તે દીન્દિયાદિકે
 માત્ર વ્યવહાર વચનયોગજ શાસ્ત્રમાં માનેલો છે અને સત્યવચન
 યોગ તો માત્ર સંતિ પચેન્દિય જોડે છે કહેલો હોવાથી અદિ
 સત્યવચનયોગમાં સર્વ દારાવગાર સત્યમનોયોગવત્ થાય છે. પરંતુ
 મનને સ્થાને વચન શબ્દ કહેલો.

અસત્ય અને મિથ્યવચનયોગમાં.

અસત્ય અને મિથ્યવચનયોગ માત્ર સંતિ પચોત જોડે છે
 શાસ્ત્રમાં કહેલો હોવાથી તે પ્રમાણે અસત્ય અને મિથ્યમનોયોગમાં
 દારપ્રાપ્તિ કદી છે તેજ પ્રમાણે આ લે વચનયોગમાં દારપ્રાપ્તિ
 કહેવી પણ મનને સ્થાને વચન શબ્દ કહેલો.

વ્યવહાર વચનયોગમાં.

(૧) ગતિ ૪—ચારેમતિના જોડે અસત્યઅમૃતા ભાષા
 હોય છે.

(૨) રમિય ૨-૩-૪-૫—દીન્દિય, ત્રીન્દિય, ચતુરિન્દિય
 અને પચેન્દિય જોડે અસત્યઅમૃતા ભાષા જોડે છે. તેમાં દીન્દિય,
 ત્રીન્દિય, ચતુરિન્દિય અને અસંતિ પચેન્દિય જોડે તો માત્ર
 એકજ અસત્યઅમૃતા ભાષાજ જોડે છે કારણકે જમરનો ચંકાર,
 મરુતનો ગણગણાટ, એ સર્વ અર્થ વિનાની અનુસારાત્મક ભાષા

ગાદ ઔદારિકકાયયોગ હોય છે, માટે ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગ તિર્યચ્ચાતિ તથા મનુષ્યચતિ પ્રાપ્ત થય છે. વળી કેવલીસમુદ્ધાત મધ્યે જે ઔદારિકમિશ્રયોગ છે તે પણ મનુષ્યનેજ હોવાથી ચતિથી અધિક ચતિની પ્રાપ્તિ નથી.

૨. કન્દિય ૧-૨-૩-૪-૫—એકેન્દ્રિયથી પ્રારંભીને પંચેન્દ્રિય મુખીના પાંચ જાતિના તિર્યચ્ચાતિ અને પંચેન્દ્રિય મનુષ્યને ઔદારિકશરીર હોય છે માટે પંચે જાતિના જીવોમાં ઉત્પત્તિ પામીને સમયથી શરીરપર્યાપ્તિ અથવા રવયોગ્ય સર્વપર્યાપ્તિ સમપાત્ર થાય ત્ય મુખી ઔદારિકમિશ્રકાયયોગ હોય છે, તે કારણથી તે પાંચ જાતિના જીવો પ્રાપ્ત થાય છે.

(૩) કાય ૨—જીએ કાયને ઔદારિકશરીર હોવાથી ઔદારિકમિશ્રકાયયોગ હોય છે.

(૪) યોગ ૧—મૂળ ૩ યોગમાંથી એક કાયયોગ છે અને ઉત્તરભેદરૂપ પંદર યોગમાંથી પણ એક ઔદારિકમિશ્રયોગ હોય છે કારણકે જે વખતે ઔદારિકમિશ્રયોગ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અથવા કેવલીસમુદ્ધાતમાં વર્તતો હોય છે તેટલા વખતે હોય ૧૪ યોગ પ્રવતતા નથી.

(૫) વેદ ૩—ત્રણે વેદે ઉત્પન્ન થયેલા તિર્યચ્ચ મનુષ્ય અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં ઔદારિકમિશ્રકાયયોગ હોય છે માટે ઔદારિકમિશ્રયોગમાં ત્રણે વેદ હોય છે. અહિં કેવલીસમુદ્ધાત સંબંધિત ઔદારિકમિશ્રયોગ અગીકાર ન કરવો, કારણકે કેવલી ભગવત અવેલી છે.

(૬) કપાય ૪-૨૮—અપર્યાપ્તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યો સમપાત્ર થાય છે. માટે ઔદારિકમિશ્રયોગે ચાર મૂળકપાય અને ઉત્તરભેદ ૨૪ કપાય હોય છે.

૭ જ્ઞાન ૪—અપર્યાપ્તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યોને મતિ, શુદ્ધ અવધિ અને કેવલજ્ઞાન એમ ચાર જ્ઞાન હોય છે પણ મનઃપર્યવત્તા ન હોય, કારણકે મનઃપર્યવજ્ઞાન કમીમાં કમી કંઈક અધિક

વર્ષની વયવાળા ઉપસ્થિત મનુષ્યને જ હોય છે, તે વખતે અપર્યાપ્ત અવસ્થા સંબંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગ હોય નહિ, અને કેવળજ્ઞાન તો કેવલીસમુદ્ધાત સંબંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગમાં હોય છે, વળી પરભવમાંથી (દેવ થા નારક ભવમાંથી) સાથે લાવેલું અરધિજ્ઞાન પણ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં જીનેશ્વરાદિકને હોય છે, માટે ઔદારિકમિશ્રયોગમાં મન:પર્યવ સિવાયનાં ૪ જ્ઞાન હોય છે.

(૮) પ્રમાણ ૩—અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં સર્વ મિથ્યાદ્રષ્ટિ મનુષ્ય અને તિર્થચીને મતિઅજ્ઞાન અને યુગઅજ્ઞાન એ બે અજ્ઞાન હોય છે, અને પરભવમાંથી (દેવ અથવા નારક ભવમાંથી) સાથે લાવેલું વિભજ્ઞાન પણ કોઈક મનુષ્ય તથા તિર્થચીને સંભવે છે માટે ઔદારિકમિશ્રયોગમાં ત્રણ અજ્ઞાન હોય છે.

(૯) ભવમ ૨—અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં સર્વતિર્થચી મનુષ્યને અવિરતિ ચારિત્ર હોય છે, અને કેવલીસમુદ્ધાત સંબંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગ વખતે કેવળી ભવવાનને યથાખ્યાત ચારિત્ર છે, માટે ઔદારિકમિશ્રયોગે અવિરતિ અને યથાખ્યાત ચારિત્ર હોય, એ સમાચિકાદિ ૫.૨૯ ચારિત્ર આડ વર્ષથી કંઈક અધિક વયવાળા મનુષ્યને જ હોય, પરન્તુ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં ન હોય, માટે ઔદારિકમિશ્રયોગે શેષ પાંચ ચારિત્ર ન હોય.

(૧૦) દર્શન ૩—અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અચક્ષુર્દર્શન સર્વ-જીવોને હોય છે, માટે અપર્યાપ્તાવસ્થા સંબંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગમાં અચક્ષુર્દર્શન હોય છે, તેમજ દેવ થા નારક ભવમાંથી સાથે લાવેલા અવધિજ્ઞાનવાળા જીવોને (જીનેશ્વરાદિકને) અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અવધિદર્શન હોય છે, અને કેવલીસમુદ્ધાત સંબંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગમાં કેવળદર્શન હોય છે, એ પ્રમાણે ઔદારિક

૧. અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં નિરંચને અને મનુષ્યને નહીં વિભજ્ઞાન ન હોય એમ શ્રીપંચસમ્રાટમાં કહેલું છે જેથી અરધિજ્ઞાન પણ નહીં ન હોય એમ સ્પષ્ટ સમજાય છે માટે પરભવમાંથી લાવેલું અરધિજ્ઞાન હોય છે.

મિશ્રયોગે અચતુ, અવધિ અને કેવળદર્શન એ ૩ દર્શન હોય છે. પણ ચતુર્દર્શન ન હોય. કારણકે છદ્મસ્ય જીવોને ચતુર્દર્શન પર્વાં અવસ્થામા હોય, અને કેવળીને ચતુર્દર્શન હોયજ નહિ માં અપર્વાંસ અવસ્થા સંબંધિ અને કેવલીસમુદ્ધાત સંબંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગમાં પણ ચતુર્દર્શન ન હોય.

(૧૧) લેક્ષણ ૧—મનુષ્ય અને તિર્યચને અપર્વાંસ અવસ્થામાં છદ્મે લેક્ષણો હોય માટે અપર્વાંસ અવસ્થા સંબંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગમાં સર્વે લેક્ષણો હોય છે, અને કેવલીસમુદ્ધાત સંબંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગમાં એક શુક્લલેક્ષણ છે.

(૧૨) મત્ત્વ ૨—ભવ્યનિર્યચ અને ભવ્યમનુષ્યને તેમજ અભવ્યનિર્યચ અને અભવ્ય મનુષ્યને અપર્વાંસ અવસ્થામાં ઔદારિકમિશ્રયોગ હોય છે, માટે ઔદારિકમિશ્રયયોગે ભવ્ય અને અભવ્ય એ બન્ને હોય છે.

(૧૩) મત્ત્વ ૪—ઔદારિકમિશ્રયોગમાં ક્ષાયિક, સાત્વાક અને નિધ્યાત્મ એ ચાર સમ્યક્ત્વ હોય છે. કારણકે એ ચારે સમ્યક્ત્વ અપર્વાંસ અવસ્થામાં નિર્યચ અને મનુષ્યને પૂર્વજન્મથી ત્રાયે આપે છે, પણ ત્યાં ઉપાર્જન થતું નથી. અને ઉપાર્જન સમ્યક્ત્વ તથા મિશ્ર સમ્યક્ત્વ પરજન્મમાં પ્રાયઃ ક્ષાયે જન્મી નથી, માટે એ બે સમ્યક્ત્વ અપર્વાંસ અવસ્થામાં કેત્તિપણુ ઔદારિકમિશ્રયોગથી જીવને નહિ હોવાથી ઔદારિકમિશ્રયોગમાં ઉપાર્જન અને નિશ્ચિન્ત્યત્વ ન હોય અને ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ તો કેવલીસમુદ્ધાત સંબંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગમાં હોય છે.

(૧૪) મત્ત્વ ૨—નિજિનિર્યચ અને નિજિ મનુષ્યને તેમજ અનિજિનિર્યચ તથા અનિજિ મનુષ્યને અપર્વાંસ અવસ્થામાં ઔદારિકમિશ્રયયોગ હોય છે, માટે ઔદારિકમિશ્રયોગે નિજિ અને અનિજિ એ બન્ને માર્ગણ છે.

(૧૫) મત્ત્વ ૧—ઔદારિકમિશ્રયયોગમાં ઔદારિકમિશ્રય હોય છે. પરન્તુ અનુદારિકમિશ્રય હોતું નથી કારણકે નિશ્ચિન્ત્ય

ગતિના અનાહારકપણા વખતે તથા કેવલીસમુદાય સંબંધિ અનાહારીપણા વખતે માત્ર એક દૈન્યસકાર્ણ કાયયોગજ હોય ॥ અને અયોગી કેવલીના અનાહારીપણા વખતે કાઈપણ યોગ હોતો નથી, તેમજ એ ઉપરિતિના પ્રથમ સમયથીજ આહારી હોય છે, માટે તે અપર્યાપ્ત અવસ્થા સંબંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગમાં અને કેવલીસમુદાય સંબંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગમાં પણ આહારીજ હોય છે. જગી તે આહાર એકેન્દ્રિય આશ્રયિ ૩-૪-૫ અને ૬ દિશિનો મહણ યાય છે, તથા એજ વિગેરે ત્રણ આહારમાંથી એજ અને લોભ એ બે આહાર હોય છે, તેમાં શરીરપર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત હોયને ઔદારિકમિશ્રયોગ અંગીકાર કરીએ તો વખતે શરીરપર્યાપ્તિ હોયને કેવળ એજ આહારજ હોય છે, અને સ્વયોગ્ય સર્વપર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત હોયને ઔદારિકમિશ્રયોગ માનીએ તો એજ આહાર અને લોભઆહાર બન્ને હોય છે, કારણકે શરીરપર્યાપ્તિ અવસ્થા મુખી એજઆહાર અને ત્યારબાદ લોભઆહાર પર્યાપ્ત અવસ્થાના અન્ત મુખી હોય છે. એ બે આહાર અપર્યાપ્ત અવસ્થા સંબંધિઔદારિકમિશ્રયોગમાં કહ્યા, અને કેવલીસમુદાય સંબંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગમાં તો કેવળ લોભઆહારજ હોય છે, અને કેવળ આહાર તો બન્ને અવસ્થાના ઔદારિકમિશ્રયોગમાં હોય નહિ. જગી સચિત્તાદિ ૩ ભેદોમાંથી સચિત્ત, અચિત્ત અને મિશ્ર એ ત્રણે પ્રકારનો આહાર હોઈ શકે છે. જગી અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અને કેવલીસમુદાય વખતે જે લોભઆહાર મહણ કરાય છે તે “હું આહાર મહણ કરું” એવા બ્રહ્મ ઉપયોગ પૂર્વક નહિ મહણ થનો હોવાથી અનાભોગિક સંબંધે છે; કદાચ કેવલજ્ઞાનીને પ્રતિ-સમયે જ્ઞાનેત્પયોગ હોવાના કારણથી કેવલીભગવાનનો લોભઆહાર આભોગિક ગણાતો હોય તો શ્રી બહુશ્રુતનું વચન પ્રમાણ છે; અને એજઆહાર તો અનાભોગિકજ હોય છે.

એ પ્રમાણે ઔદારિકમિશ્રયોગમાં આહારસ્વરૂપ બાણું.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૪—ઔદારીકમિશ્રયોગમાં મિશ્રતાત્વ, સત્સ્વા-

દન, સમ્યક્ત્વ, અને સુચાગીકેવલી એ ૪ ગુણસ્થાન છે, કારણકે મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન અને સમ્યક્ત્વ એ ત્રણ ગુણસ્થાન પરલવમ સાથે જાય છે, માટે એ ગુણસ્થાનો પર્યામિ અવસ્થામાં મનુષ્ય અને નિર્વચને ઔદારિકમિશ્રયોગ વખતે હોઈ શકે છે, અને કેવલીસુમુદ્ધાનના ઔદારિકમિશ્રયોગ વખતે સયોગીકેવલી ગુણસ્થાન છે, માટે એ ચાર ગુણસ્થાનજ છે. શેષ ગુણસ્થાને ઔદારિકમિશ્રયોગ છે નહિ, કારણકે મિશ્ર તથા ક્ષીણમેહુ ગુણસ્થાને જીવનું મરણ પણ ન થાય તો મિશ્ર તથા ક્ષીણમેહુ ગુણસ્થાન પરલવમાં તો જાયજી ક્યાંથી ? અને દેશવિરતિથી ઉપશાન્તમેહુ મુખીનાં ૭ તથા અયોગી ગુણસ્થાન સહિત ૮ ગુણસ્થાનમાં મરણ છે પરંતુ એ ગુણસ્થાનો પરલવમ સાથે જા નથી માટે ઔદારિકમિશ્રયોગમાં એ ગુણસ્થાનો હોઈ શકે નહિ.

(૧૭) જીવમેદ ૮-૨૪૧.—જીવના ૧૪ લેહમાંથી ઔદારિકમિશ્રયોગે સાત અપર્યાપ્તા અને સંજિપર્યાપ્ત મળી ૮ લેહ હોય, તેમ અપર્યાપ્તનિર્વચ મનુષ્યને તો ઔદારિકમિશ્રયોગ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં હોય છે, અને સંજિપર્યાપ્તને પર્યાપ્ત અવસ્થામાં કેવલીસુમુદ્ધાન વખતે ઔદારિકમિશ્રયોગ હોય છે, માટે ચૈદ લેહમાંથી ૮ લેહ ઔદારિકમિશ્રયોગમાં પ્રાપ્ત થાય છે. તેમજ ૫૬૩ જીવલેહમાંથી ૨૪ અપર્યાપ્તનિર્વચ, ૨૦૨ અપર્યાપ્ત મનુષ્ય અને ૧૫ પર્યાપ્તકર્મજૂમિ મનુષ્યને ઔદારિકમિશ્રયોગ હોય છે. તેમાં અપર્યાપ્તનિર્વચ અને મનુષ્યને અપર્યાપ્ત અવસ્થા સંજાંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગ છે, અને ૧૫ પર્યાપ્તકર્મજૂમિ મનુષ્યને કેવલીસુમુદ્ધાનનાં જાંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગ છે.

(૧૮) પર્યાપ્તિ ૬.—કેવલી જગવાનને કેવલીસુમુદ્ધાન સમયે જ ઔદારિકમિશ્રયોગ છે તે ઔદારિકમિશ્રયોગમાં શ્રી કેવલી જગવાનને છએ પર્યાપ્તિઓવટે પર્યાપ્તપાત્રું છે, માટે ઔદારિકમિશ્રયોગમાં ૬ પર્યાપ્તિ છે, અન્યથા અપર્યાપ્ત અવસ્થા સંજાંધિ ઔદારિકમિશ્રયોગમાં વધુમાં વધુ પાંચ પર્યાપ્તિઓ અથવા મત્તાન્તરે એક આદારપર્યાપ્તિ હોય છે.

(૧૧) પ્રાગ ૧૦—સર્વપર્યાપ્તિએ અપર્યાપ્તિએ બોદારિક-
મિથ્યોત્તર અંગીકાર કરીએ તો, મનોરોગ અને વચનરોગ વિના ૮
પ્રાણ હોય, કાલજીવે મનોરોગ અને વચનરોગ તો સર્વપર્યાપ્તિએ
પર્યાપ્ત રહેતું હોય છે. અને પાંચ હૃન્દિયપ્રાણ હૃન્દિય-
પર્યાપ્તિ સમાપ્ત થતાં હોય છે, કાલજીવમાં તો એક બોદારિકમિથ્ય
કાલજીવ પ્રવેગ છે, ઉચ્છવાસપર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા બાદ ઉચ્છવાસપ્રાણ
પ્રવેગ છે, અને આયુષ્યપ્રાણ તો પૂર્વભવ ઉપરો ત્યારથી જ ચલુ છે.
માટે સર્વપર્યાપ્તિએ પર્યાપ્તિ હોયને બોદારિકમિથ્યરોગ અંગીકાર કરતા
૮ પ્રાણ હોય છે. જગી શરીરપર્યાપ્તિએ અપર્યાપ્તિએ બોદારિક
મિથ્યોત્તર અંગીકાર કરીએ તો માત્ર આયુષ્ય અને કાલજીવ એ
૨ પ્રાણ હોય છે, કેવળ શરીરઅપર્યાપ્તિને ન હોય. જગી કેવળી
સમુદાય સંલગ્ન બોદારિકમિથ્યરોગમાં ૫ હૃન્દિયપ્રાણ સિવાયના
૫.૫ પ્રાણ હોય છે કાલજીવે આ-મમત્વસંતાનવાદ્ય કેવળતાનીને
હૃન્દિયનિમિત્તકાળ નહિ હોય. ૫.૫ હૃન્દિયપ્રાણ ન હોય,
રોમ શી પ્રત્યેકર રત્નચિંતામણિ પ્રથમ. કમું છે. એ પ્રમાણે
ત્રણ સંલગ્નને એક કરતા બોદારિકમિથ્યરોગે ૧૦ પ્રાણ હોય છે.

(૧૨) પ્રાગ ૪-૦—બોદારિક ચાર સંતા હોયને સદાકાળ
હેવાથી અપર્યાપ્ત અવસ્થા સંલગ્ન બોદારિકમિથ્યરોગમાં ચાર
સંતા હોય છે, અને હેતુપદેશિની આદિ ૩ સંતામની કોઈપણ
મતા ન હોય કાલજીવે હેતુપદેશિસંતા પર્યાપ્ત હૃન્દિયપ્રાણ
અસંતોષિત હોય છે, અને હૃન્દિયપ્રાણ તથા હૃદિય સંતા
પર્યાપ્તિ ઉદ્ભવે હૃન્દિયને હોય છે, પરંતુ પ્રતિજ્ઞામયે ત્રણકાળના
પ્રાણને સમાપ્તે કાલજીવ અનુભવ અને હેતુનાર સર્વજ્ઞ ભગવાનને
જ્ઞાતવિષય વિચાર કરવાપૂર્વક હૃન્દિયપ્રાણ અને હૃદિય સંતા
સંલગ્ન નથી.

(૧૩) ઉપરોક્ત ૧૦—પ્રથમ ૭.૫ પ્રમાણે મનપર્યાપ્તિ
વિચારનાં ૪ સંતા ૩ અસંતા અને ચતુર્થાં વિચારનાં ૩
સંતા એ સર્વ મતી ૧૦ ઉપરોક્ત બોદારિકમિથ્યરોગમાં છે.

(૩૦) મંથન ૬—શરીર અપર્યાપ્તને ઔદારિક મિશ્રયોગ અંગીકાર કરતાં પણ સર્વ સંઘયણ હોય, કારણકે સંઘયણ નામકર્મનો ઉદય શરીર અપર્યાપ્તને પણ હોવાથી સંઘયણની રચના શરીરપર્યાપ્તિ શરૂ થતાં જ થાય છે, અને સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્તને ઔદારિક મિશ્રયોગ અંગીકાર કરીએ તોપણ સર્વ સંઘયણ સંભવે અને કેવલીસમુદ્ધાત સંબંધિ ઔદારિક મિશ્ર યોગમાં તો એક વચ્ચર્ચનનારાય સંઘયણ હોય, કારણકે શેષ સંઘયણયાગને કેવલગ્જાન મોક્ષ અને ક્ષયકર્ત્તવ્ય હોય નહિ.

(૩૧) મંથન ૬—ઔદારિકમિશ્રયોગમાં સર્વ સંસ્થાનો હોય, કારણકે સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્તને અને અપર્યાપ્તને ઔદારિક મિશ્રયોગ અંગીકાર કરતાં અને કેવલીસમુદ્ધાતના ઔદારિક મિશ્રયોગ આશ્રયિ હોય સંસ્થાનો પ્રાપ્ત થાય.

(૩૨) સમુદ્ધાન ૩—ઔદારિક મિશ્રયોગમાં વેદના, કૃષાય અને મરણ એ ૩ સમુદ્ધાન સર્વ પર્યાપ્તિએ અપર્યાપ્તને ઔદારિક મિશ્રયોગ માનવાથી હોય, અન્યથા શરીર અપર્યાપ્તને તો આયુષ્ય જંધનોજ અભાવ છે તો મરણની થાન શી ? શેષ વૈકિ-યાદિ સમુદ્ધાન જન્મદેહના પર્યાપ્તપણામાંજ હોય તેથી અત્રે ન ન બાંધે.

(૩૩) ભાષ ૬ ૬—ઔદારિકમિશ્રયોગમાં કાયોપશ્યમ, કા-રિક, ઔદારિક અને પારિજ્ઞામિક એ ચાર મૂળભાવ સંભવે છે, કારણકે ઉપશમભાવ નિર્વચ્ય મનુષ્ય અને નારકને પર્યાપ્ત અવસ્થામાં હોય, તેમજ દેવને પ્રાચ્ય શરીર અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં પણ શ્રી પચસ વદમા કહ્યો છે. માટે તે ઉપશમ સિવાય ચાર મૂળ ભાવ છે. તથા ઉત્તરભાવ ત્રેપનમાંથી મતિ મુન અને અવ-ધિજ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, કાયોપશ્યમ સમ્બંધ, ૫ દાનાદિ, અયમુદ-શન, અને અવધિદશન એ ૧૪ કાયોપશ્યમિક ભાવ, તથા ૫ દાનાદિ, કેવલગ્જાન, કેવલદર્શન, કાયિક સમ્બંધ, અને યથાખ્યાન ચારિત્ર, એ ૬ કાયિકભાવ, તેમજ દેવમતિ, નરકમતિ ત્રિવાયના શેષ

૧૬ ઔદ્યોગિકભાવ, અને ૩ પારિવૃત્તિમિકભાવ, એ સર્વ મત
૪૫ ઉત્તરભાવ હોય.

(૩૪) અવગાહના—ઔદ્યોગિકમિથયોગમાં જ્યન્ય અવગાહના અનુવનો અત્ય ખ્યાનમો ભાગ અપર્યાપ્તપણા વખતે અને ઉત્કૃષ્ઠથી પ્રાપ્ત ૫૦૦ ધનુષ્ય સર્વજ્ઞને હોય છે. એ ઔદ્યોગિક મિથયોગે વર્તતા હવની ભાણવી પરન્તુ ઔદ્યોગિક મિથયોગ એને સહયોગે તે હવની નહિ, તથા ઉત્તરદેહે અહિ હોયજ નહિ, અને સમુદાયપદ્ધત અવગાહના મથાન આકારે ૧૪ રજજી પ્રમાણ છે.

(૩૫) નિશ્ચિતિ—ઔદ્યોગિકમિથયોગની જ્યન્ય ભવસ્થિતિ અન્નપુર્ણ હોય, તથા ઉત્કૃષ્ઠ ભવસ્થિતિ ૩ પર્યોપત્તિ વર્તી કાયસ્થિતિ જ્યન્યથી કેવલીસમુદાયમા એક સમય અને ઉત્કૃષ્ઠથી અન્નપુર્ણ પ્રમાણ ભણવી, કારણકે ત્યારમાઠ ઔદ્યોગિક મિથયોગ મરીને ઔદ્યોગિક કાયથેન થાય અથવા તો મરણ થવાથી ગુરુ કાર્મણ્યોગ થાય.

(૩૬) યોગિ—ઔદ્યોગિકમિથયોગમાગા હવેની યોગિ ૩૬ રાખ (૭૬૦૦૦૦૦) છે, કારણકે દેવ અને નારક નિવાસના મને હવે ઔદ્યોગિકમિથયોગમાગા છે. માટે ૮૪ રાખમથી તેઓની ચાર ચાર રાખ યોગિ બાદ કરતે એવ ૭૬૦૦૦૦૦ યોગિ ઔદ્યોગિક મિથયોગની રહે તથા સચિત્તાદિ સર્વ યોગિ લેરો ઔદ્યોગિકમિથયોગે પ્રાપ્ત થાય છે.

જનિ ઔદ્યોગિકમિથયોગે ૩૬ રાખમાગિ: મમાગા.

૧ કારણકે કેવલીસમુદાયમા તેજે મમને ઔદ્યોગિક મિથયોગ દેવ અને ને કિનોવનમાગા ઔદ્યોગિકમિથયોગે ૭૬૦૦૦૦૦ યોગિમાં રહે.

અપર્યાપ્ત સહિત ૧૬૮ અને નારકના પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત સહિત ૧૪ ભેદ એ સર્વ મળી ૪૩૮ શ્રવણે ન હોય.

(૧૮) વર્ણાંતિ ૬—મનુષ્ય તિર્યચને છએ પર્યાપ્ત હોય મા.

(૧૯) પ્રાણ ૧૦—મનુષ્ય અને તિર્યચને દશે પ્રાણ હોય મા.

(૨૦) મંજા ૪-૩—આહારાદિ ચારે સંજ્ઞાઓ હોય, તેમ જ લેનુપદેસિકીસંજ્ઞા દ્વીન્દ્રિયાદિ અસંજ્ઞિને. દ્રષ્ટિવાદિકી તથા દીર્ઘકક્ષિકી સંજ્ઞિમનુષ્ય તથા સંજ્ઞિતિર્યચને હોવાથી આદારિકયોગમાં સંજ્ઞાઓ હોય.

(૨૧) ઉપયોગ ૧૨—પ્રથમ કલ્પ પ્રમાણે ૫ જ્ઞાન ૩ અજ્ઞાન અને ૪ દર્શન હોવાથી આદારિકયોગમાં ૧૨ ઉપયોગ હોય.

(૨૨) વ્રતિ ૩—સમ્યક્ત્વ ૬ હોવાથી દ્રષ્ટિ ૩ છે.

(૨૩) યંચ ૮-૧૨૦—મનુષ્યને ૧૨૦ પ્રકૃતિઓનો જંધ છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૧૪—મનુષ્ય અને તિર્યચને મળીને, નરક, વૈવસ્વત, દેવવ્રિક, તિર્યચ તથા મનુષ્યની આનુપૂર્વી સિવાય ૧૧૪ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય. આદારિકયોગ મનુષ્ય તથા તિર્યચને હોવાથી નરકગત્યાદિ ૨ નો ઉદય ન હોય, અને ૨ આનુપૂર્વી વૈવસ્વતિએ પૂર્વભવથી આવના માર્ગમાં હોય, તે વળતે કાર્મણ્યોગ હોય છે માટે પોતાની જ આનુપૂર્વીનો પણ ઉદય ન હોય. એ પ્રમાણે ૧૨૨ માંથી ૮ જગ્યા યોગ ૧૧૪ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય. વર્ગ

૧ વૈવિધ્યગત નામકર્મનો ઉદય અને વૈવિધ્યોત્તમ એ જ વિવિધતાઓ છે, આટલું વૈવિધ્યગતીગ્નામકર્મનો ઉદય ચાલુ રહે અને વૈવિધ્ય નાશ ન હોય એમ પણ જાની શકે. જેમ તૈજસ્ય અને કાર્મણ્યગતીગ્નામકર્મનો ઉદય ચાલુ હોય પણ તૈજસ્યપ્રમજ્જ કાવચોમ ઉત્પત્તિના બીજા નમવથી ન હોય. તેથી વૈવિધ્યઉદયનાંજો વચને વૈવિધ્યોત્તમ ન હોય તે વચને આદારિકયોગ હોય શકે છે, એ પ્રમાણે આદારકના મંજવમાં પણ મનુષ્ય તથા વૈવિધ્યગતીગ્નામકર્મનો અને આદારકગતીગ્નામ યોગનો ઉદય મમજાને નરકગતીગ્નામકર્મને ૫ સ્તરી નામકર્મનો ઉદય ન હોય.

આદારિકયોગ વખતે વૈકિય તથા આદારિકાવયોગ જોડે ન દોષ
તોપણ વૈકિયશરીરનામકથનો અને આદારિકશરીરનામ કથનો
ઉપ સબધે છે, અહિં નિર્વચ મનુષ્યને વૈકિયશરીરનો સબધ
પ્રયોગ છે, અને શાસ્ત્રમાં પ્રાપ્ત થતો સ્થાને દેવનારકને જ ને, જ
વૈકિય શરીર વપ્રુ છે.

(૨૨) રૂદ્રાવસ્થા ૮-૧૧૪—૩૮૫૧૧.

(૨૩) ભગ્વા ૮-૧૪૮—મુગ્ધ છે.

(૨૪) શ્લોક ૫—આદારિક કાવયોગ વખતે શરીર પામે
દોષ છે. જોડે જે યોગ સમકાળે નહિ હોવાથી આદારિક કાવયોગ
વખતે વૈકિયાર્થ કાવયોગ ઉપયોગ પૂર્વક ન પ્રવેશે પરંતુ
ઉપયોગ દહિનપણે જોડ સમયમાં આદારિકયોગ સાથે વૈકિય વ.
આદારિક જોડ જે યોગ પ્રવેશ પરંતુ સમકાળે આદારિક, વૈકિય.
અને આદારિક એ ત્રણ યોગ ન પ્રવેશે, કારણકે સમકાળે વૈકિય
અને આદારિક એ જ શરીરની જોડ જીવને પ્રાપ્તિ ન હોય, તો
ત્રણ યોગ સમકાળે કેમ પ્રવેશી શકે ? માટે એક જીવને સમકાળે
આદારિક, વૈકિય, તૈજસ, અને કાર્મણ, ક્ષયવા આદારિક,
આદારિક, તૈજસ અને કાર્મણ એ જ પ્રકારે જુદે જુદે વખતે ૪
શરીર હોય શકે છે, માટે સામાન્યથી આદારિકયોગમાં પાંચ
શરીરની પ્રાપ્તિ છે.

(૨૫) વેપથેનુ ૪-૨૧—મુગ્ધ છે (દોષ ૬ કાવયોગ પછી ન
મનુષ્યથી).

(૨૬) રજાન ૧૨—અયોગી શુદ્ધસ્થાનમાં પ્રાપ્ત થતાં છેડા
જોડ શુદ્ધ પ્થાન સિવાયન. ૧૫ પ્થાન આદારિકયોગમાં છે.

(૨૭) ભગવત ૬—નિર્વચ તથા મનુષ્યને ઇએ સબધ છે.

(૨૮) મંદ્યાન ૮—સંધયલુ ૧૧.

(૨૯) ભમુદ્ધવાન ૭—મનુષ્યને સાતે સમુદ્ધવાન હોય છે.
૧. કેવલીસમુદ્ધવાન પહેલે અને આદમે સમયે આદારિક

કાયયોગ છે, અને વૈક્રિય તથા આહારક સમુદ્ધાનમાં જોડે વૈક્રિય તથા આહારક યોગ હોય છે તો પણ દેહત્યાપારમાત્રની અપેક્ષાએ આહારિક યોગીને એ જાનને યોગ મળવા, અથવા વૈક્રિય સમુદ્ધાનમાં વસ્ત્યમાં કેટલાક સમય આહારિક યોગનો સફળાવ હોય.

(૩૩) માવ ૨-૨. — દેવગતિ અને નરકગતિ એ બે આદ્યિક માવ નિવાયના સર્વે (૫૧) ભાવ હોય છે.

(૩૪) અવગાહના — જઘન્યથી અંશુસનો અસંખ્યાતમો ભાગ ર્યામ સૂક્ષ્મ નિગોદ સંજ્ઞા અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઠક અધિક ૧૦૦૦ ભાગના તે આહારિકયોગી વનસ્પતિકાલિક ક્રમના વિગેરેની જાતની, તથા સમુદ્ધાનકૃત અવગાહના મરણ તથા કેવલીસમુદ્ધાન માત્રથી ૧૪ રજઞ્મ પ્રમાણ દીર્ઘ છે, તથા ઉત્કૃષ્ટદેહાવગાહના સામાન્ય કાયયોગવત જાતની.

(૩૫) ક્ષિયતિ — ઉપયોગની અંપેક્ષાએ જઘન્ય કાયસ્થિતિ । સમય, અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ અન્નાર્મુદૂર્ણ છે, ત્યારબાદ અવ્યય યોગાન્તર થાય અથવા યોગથી નિવૃત્ત થાય અને ઉપયોગ દિવ્યાભેદ જાતના અપવામપણાના અન્નાર્મુદૂર્ણ વન કાયસ્થિતિનુસાર કાયસ્થિતિ જાણી. આહારિક યોગીનું આયુષ્ય જઘન્યથી અન્નાર્મુદૂર્ણ અને ઉત્કૃષ્ટથી ઉપયોગમ પ્રમાણ છે.

(૩૬) યોગિ — નારકની ૪ જાત અને દેવની ૪ જાત યોગિ માત્ર ૩૨૮ ૩૨૫ ૩૨૦૦૦૦૦ યોગિ છે. ૩૨૫ સચિનાદિ સર્વે ભેદ નાંખીકાદે ૩૨૫.

इति श्री श्रीराजर्षिदायराजे ३६ प्रायश्चित्तः समाप्ता.

વૈકિયમિથ્યાયોગમાં^૧

૧) ગતિ ૨ (૪)—ભવપ્રત્યયિક^૨ વૈકિયશરીરની અપેક્ષાએ વૈકિયમિથ્યાયોગમાં દેવ અને નરક એ બે ગતિ છે, કારણકે એ તે ગતિના જીવોને ભવપ્રત્યયિક વૈકિયશરીર છે, અને મનુષ્ય તથા ત્રિપ્યંચને શુભપ્રત્યયિક^૩ એટલે લઘિ પ્રત્યયિક વૈકિયશરીર છે. તે લઘિપ્રત્યયિક વૈકિય સહિત જન્મે પ્રકારના સામાન્ય વૈકિયશરીર આપ્યો વિચારીએ તો વૈકિયમિથ્યાયોગમાં ચારે ગતિ છે.

(૨) દિગ્દિવ ૬ (૧-૬)—ભવપ્રત્યયિકની અપેક્ષાએ પંચેન્દ્રિયનેષ વૈકિયશરીર છે, અને શુભપ્રત્યયિકની અપેક્ષાએ પંચેન્દ્રિયમાં નિર્વચ્ય તથા મનુષ્યને હોય છે. બગી એકેન્દ્રિયમાં વાયુને વૈકિયશરીર^૪ હોવાથી સામાન્યપણે વૈકિયમિથ્યાયોગમાં એકેન્દ્રિય

૧ સાત્ત્વમાં પ્રથમ: ધણે ધ્યાને વૈકિયમિથ્યા તથા વૈકિયયોગ દેવ અને નાર-
કના મૂળ વૈકિય શરીરની અપેક્ષાએ મરણ છે, પરન્તુ નિર્વચ્ય તથા મનુ-
ષ્યે કરેલા ઉત્તરવૈકિય શરીરની અપેક્ષાએ મરણે નથી, માટે અદિ
દ્વારારનાર પ્રમુખે સારવપદ્ધતિએ મૂળવૈકિય શરીર આશ્રયિ દ્વાર મમ્મા
કાંમે વિનાની જાણી, તેમજ અને કાંત () મા આપેલી
દ્વારમમ્મા મૂળવૈકિય તથા ઉત્તરવૈકિય જન્મેની એટલે સામાન્ય વૈકિય
શરીર આશ્રયિ જાણી, અને તેથી સાત્ત્વ સાથે વિરોધ ન જાણું પમ
અપેક્ષાએ માત્રથી વિરોધ પ્રાપ્ત જાણી.

૨-૩ દેવ તથા નારકને જન્મથીજ વૈકિય શરીર હોય, તેમજ નવ
વૈકિય રચનાની સ્તિ પજુ જન્મમિદ્દ હોય, તેથી ને દેવોનું જે જન્મ
શરીર તે મજ પ્રત્યયિક, અને મનુષ્ય તથા ત્રિપ્યંચને મન તપમર્માદિ
મુજુવડે આ-મજ્જાધિથી ઉત્પન્ન થયેલી સ્તિથી રચાયણ વૈકિયશરીર ને
શુભ પ્રત્યયિક કહેવાય.

૪. વાયુની વૈકિયશરીર રચનાની સ્તિ મન તપમર્માદિથી ઉત્પન્ન
થયેલી નથી, તેમજ કાંત રચાને મુજુપ્રત્યયિક કે ભવપ્રત્યયિક^૫ ન
રાંચું નથી. જ્યાં વાયુનું ઉત્તરવૈકિયશરીર ભવપ્રત્યયિક જાનતું રીત છે,
તેમજ આપુ વિવરમાં મુજુપ્રત્યયિક સાથે મુજુનું તે અનિ અમાર દોવાથી
સાત્ત્વમાં કાંત વિવર નદિ કરી હોય એમ સમજાય છે.

પર્વજ્ઞાન પામી પ્રમત્તયામાં આવી વૈકિયરચના કરે તો વૈકિય-
મિથમાં ૪ જ્ઞાન હોય.

(૮) જ્ઞાન ૩ (૩)—તન્ને દીને વૈકિયમિથમાં ૨ જ્ઞાન છે.

(૯) ભવમ ૧ (૪)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિથમાં ૧ અવિરતિ
ચારિત્ર હોય. કારણકે દેવ અને નારક સત્તાકાળ વિરતિ રહિત છે.
તેમજ શુભપ્રત્યયિક વૈકિયચરીત્રમાં પરિહારવિગ્રહિ મૂકમત્તપરાય
અને યથાખ્યાન ચારિત્ર સિવાયનાં ૪ ચારિત્ર છે, કારણકે પરિહાર-
ચારિત્રી નવું ચરીત્ર ન રહે, મૂકમત્તપરાય ૧૦ એ શુભસ્થાન છે,
તેમજ યથાખ્યાન ચારિત્ર ૧૧ માં શુભસ્થાનથી હોય છે, અને
વૈકિયરચનાનો પ્રારંભ તથા સંહારજી છતાં શુભસ્થાન મુખી હોય છે.

(૧૦) દર્શન ૨ (૩)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિથમાં અયમુ-
દર્શન અને અવધિદર્શન એ બે દર્શન હોય. કારણકે અયમુદર્શન
નો સર્વ ઉપસ્થિતિ હોવાને સત્તાકાળ હોય છે, અને અવધિદર્શન દેવ
નારકને જન્મસિદ્ધિ છે, તેમજ શુભપ્રત્યયિક વૈકિયમિથમાં અયમુ-
દર્શન હોય, કારણકે પર્વામ અવસ્થામાં અયમુદર્શન હોય છે. અને
પર્વામ અવસ્થામાંજ વૈકિયનો પ્રારંભ અને સંહાર હોય છે.

(૧૧) ભવમ ૨ (૬)—તન્ને પ્રકારે વૈકિયમિથયોગમાં ૬
કેરવાઓ છે.

(૧૨) ભવમ ૨ (૭)—મુગ્ધ છે.

(૧૩) ભવમ ૨ (૮)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિથમાં મિથ
સિવાયનાં પાંચ સમ્પત્તિ છે, કારણકે દેવ નારકને અપર્વામ
અવસ્થામાં મિથશુભસ્થાન ન હોય, જાણી ઉપરામ સમ્પત્તિ અનુ-
નર હોવાને અપર્વામઅવસ્થામાં. પંચસંપ્રકાદિ અર્થમાં સમ્પત્તિ.

૧ અરિ રિદેવ એ છે કે અમરિ પચેન્દિવન સમ્પત્તિ નિરજીને
જે હોયે દેવને. ૧ અવશ નારકપદે ૧ હિતમ કાલ છે ને દેવોને
૧ તથા નારકોને ૧ અપર્વામ અવસ્થામાં અરિજીન અને અરિદેવન
ન હોય એમ માં વિમેષાવસ્થામાં અરિજીનનથી અરિજીનમાં ના અનુ-
પાત્ર કારણ તર્જન પ્રસંગે કથુ છે.



(૧૪) મંત્રિત્વ ૧ (૨)—દેવ તથા નારકના ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિથયોગમાં એક સંતિપલ્લ હોય. અને સામાન્યપણે વૈકિય-મિથયોગમાં સંતિપલ્લ તથા અસંતિપલ્લ એ બન્ને હોય, કારણકે વાયુકાય અસંતિ છે.

(૧૨) આદારક ૧ (૧)—બન્ને પ્રકારના વૈકિયમિથયોગમાં આદારીપલ્લ છે, કારણકે દેવનારકને ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયથી ઓજાઆદાર છે, અને શરીરપર્યાપ્તિ સમાપ્ત થયાના હોમઆદાર હોય છે, અને એ બન્ને પર્યાપ્તપણામાં બે મતે. વૈકિયમિથયોગ કહેવાય છે. માટે વૈકિયમિથયોગે દેવ તથા નારકને ઓજા અને હોમઆદાર છે, તેમજ મનુષ્ય તથા તિર્દચના વૈકિયમિથયોગમાં હોમ અને ક્વણાદાર છે. કારણકે મનુષ્ય તથા તિર્દચના વૈકિય મિથયોગ પર્યાપ્ત અવસ્થામાંજ છે. જગી ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિથ-યોગમાં માત્ર અચિત્તઆદાર હોય છે, કારણકે નારકને સર્વદા અને દેવને અમુક અમુક કારને અન્તરે અચિત્તઆદાર હોય છે. અને શુદ્ધપ્રત્યયિક વૈકિયમિથમાં તો ત્રણે પ્રકારનો આદાર સંભવે છે. જગી આલોગ અને અનાલોગ એ બન્ને પ્રકારનો આદાર હોય છે. દિશિની અપેક્ષાએ છએ દિશિનો આદાર હોય છે. નિષ્કુટ પ્રદેશોમાં (હોશાન્તે) વહેલા વાયુ સંભવિ વૈકિયમિથ-યોગમાં ૩-૪-૫-૬ દિશિનો આદાર સંભવે એ પ્રમાણે વૈકિય-મિથયોગમાં આદારકપણનો એક કોડ છે. અને માર્ગમાં વહેવાનું, કેવડીસત્રુપાગ વખતનું અને અયોગીપણાનું અન્યાદારકપલ્લ વૈકિય-મિથમાં ન હોય, કારણકે એ ત્રણે વખતમાં વૈકિયનો પ્રારંભ કે સંકુરણ હોય નહિ.

(૧૬) શુભશાપ ૧ (૬)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિથમાં મિથ્યા-ત્વ, સાત્વાત્ત અને સમ્બૃત્ત; એ ૩ શુભશાપ હોય, પરંતુ મિથ્યશુભશાપને મરજીનો અજાણ હોવાથી અપર્યાપ્તઅવસ્થામાં દેવ તથા નારકને મિથ્યશુભશાપ ન હોય, અને શુભપ્રત્યયિક વૈકિય-મિથમાં મિથ, દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિ સહિત ૬ શુભશાપ



પ પર્વાસિઓ હોય છે. કારણકે અપર્વામપણું પંચ પર્વાસિઓની સમાપ્તિ સુધીજ હોય છે, કારણ કે છઠ્ઠી પર્વાસિ સમાપ્ત થવાથી પર્વામપણું પ્રાપ્ત થાય છે, અને પર્વાસિપણામાં અવસ્થા વૈકિયયોગ થાય છે. અથવા દેવને પાંચમી અને છઠ્ઠી પર્વાસિ સમકાળે સમાપ્ત થાય છે, તે કારણથી ૪ પર્વાસિઓ પણ અપર્વામ અવસ્થામાં ગણાય. વળી મનુષ્ય તથા વિદ્યવને પર્વામ અવસ્થામાં વૈકિય રચના હોય છે. તેથી સામાન્યપણે વૈકિયમિથયોગમાં ૬ પર્વાસિઓ કહેવાય.

(૧૧) પ્રાગ ૧ (૧૦)—અવપ્રત્યયિક વૈકિયમિથયોગમાં મનયોગ સિવાય ૬ પ્રાણ છે, કારણકે અપર્વામઅવસ્થામાં મનયોગ ન હોય,^૧ અને મુલપ્રત્યયિક વૈકિયમિથયોગ દશ પ્રાણ હોય. વળી ૬ પ્રાણોની પ્રાપ્તિ સર્વ પર્વાસિવડે અપર્વામ દેવ તથા નારકના સંબંધમાં બહુવી. અન્યથા શરીરપર્વામને વૈકિયમિથયોગ મળીએ તો આયુષ્ય અને મિથકામયોગ એ લે પ્રાણ હોય દેવ ૮ પ્રાણ ન હોય.

(૧૦) મજા ૪ (૪)—૧. ૭)—અવપ્રત્યયિક વૈકિયમિથયોગમાં અપાર્ણાદિ ચારે સંજ્ઞા હોય, અને હેતુપદેશિત્રી વિગેરે ત્રણ સંજ્ઞા-મંત્રી એક હૃદયપદેશિકીસંજ્ઞા સમ્યક્હૃદિ દેવ તથા નારકને હોય, અને દીર્ઘકાલિકીસંજ્ઞા તે મનયોગના વિષયવાળી હોવાથી

ઉપરોક્ત મંત્રિ એ પર્વાસિઓ કરતાં ૪૨૯ તેમાં વૈકિયવેદના પ્રારંભ મનુષ્ય તથા વિદ્યવને એ વૈકિયમિથયોગ છે તે પાંચ પર્વાસિપણા છે, પરંતુ મંદરજ્ઞ વખતે ૬ પર્વાસિઓ હોય છે.

૧. અપર્વામ અવસ્થાના જેમ મનોવાચ નથી તેમ મહુપ્રાણ અને રચનપ્રાણ પણ નથી, તે એ બે પ્રાણ વૈકિયમિથયોગ જેમ મહુ સ્થાન ૧ કિનગ—રચનયોગ અને રચનપ્રાણમાં તફાવત છે. તેમાં માધન મામત્રી રિત સ્થિત મુલ પ્રાણ થઈ તે પ્રાણ છે, અને સાધન સમમોયુક્ત એ નાપારસમિ તે સેમ કહેવાય. જેમ કે આદ્યપર્વાસિ પૂર્વે થવાથી ભાગ્ય-પ્રાણ તે પ્રાણ દશે, પરંતુ એવું નાગુ. કન્યકાદિત્ય સાધનરિત્ય આદ્ય-પ્રાણ આપર કરવાની સ્થિતિ નથી. આરે રચનયોગ નથી પરંતુ રચન-પ્રાણ તે છે. એ રીતે મહુ વિવેરમાં તિયારું.

અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં ન હોય. તેમજ ગુણપ્રત્યયિક વૈકલ્પિકમિશ્રયોગમાં ત્રણસંજ્ઞામયી દીર્ઘકાલિની અને દ્રષ્ટિવાદોપદોપદેશિની એ સંજ્ઞા હોય, કારણકે પર્યાપ્તઅવસ્થામાં રચાતા મનુષ્ય તરફ નિવૃત્તના વૈકલ્પિકમિશ્રમાં એ જન્મે સંજ્ઞાઓ હોય છે. પરંતુ આયુકાયના મિશ્રયોગમાં ત્રણમાંની એક પણ સંજ્ઞા ન હોય.

(૨૧) ઉપયોગ ૮ (૧૦)—પ્રથમ વૈકલ્પિકમિશ્રમાં વર્ણવેલ જ્ઞાન, અજ્ઞાન અને દર્શનદ્વારની પદ્ધતિ પ્રમાણે ભવપ્રત્યયિક આશ્રયિ ૮ ઉપયોગ અને સામાન્યપણે ૧૦ ઉપયોગ છે.

(૨૨) દ્રષ્ટિ ૨ (૩)—વૈકલ્પિકમિશ્રયોગમાં પ્રથમ વર્ણવેલ સમ્યક્ત્વદ્વારની પદ્ધતિએ ભવપ્રત્યયિક અશ્રયિ ૨ દ્રષ્ટિ, અને ગુણપ્રત્યયિક આશ્રયિ ૩ દ્રષ્ટિ હોય છે.

૨૩ લંબ ૩-૧૦૨ (૩-૧૧૪)—ભવપ્રત્યયિક વૈકલ્પિકમિશ્રયોગમાં આયુષ્ય સિવાય ૭ મુળ કર્મનો જંધ હોય, કારણકે દેવ તથા નારકને અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં આયુષ્યકર્મ જંધાય નહિ. તેમજ ગુણપ્રત્યયિક વૈકલ્પિકમિશ્રયોગમાં આયુષ્ય સિવાય ૭ કર્મનો જંધ હોય. ગુણપ્રત્યયિક વૈકલ્પિકમિશ્રમાં આયુષ્યનો જંધ હોય કે નહિ ? તે શ્રી ભદ્રુચરણે જાણે. જગી ભવપ્રત્યયિક વૈકલ્પિકમિશ્રયોગમાં ૪ આયુષ્ય, દેવદિક, નરકદિક, આદારકદિક, વૈકલ્પિકદિક, સૂક્ષ્મત્રિક, વિકલ્પત્રિક, એ ૧૮ પ્રકૃતિઓ નિવાય ૧૦૨ પ્રકૃતિઓ જાણે, અને ગુણપ્રત્યયિકમાં આદારકદિક, અને ચાર આયુષ્ય સહિત ૬ પ્રકૃતિ નિવાય ૧૧૪ પ્રકૃતિનો જંધ આદારિકયોગી અથવા મનુષ્યના સામાન્યજંધવનું જાણવું. અહિં પણ આયુષ્યનો નિર્ણય શ્રી ભદ્રુચરણના વચનથી જાણવો.

(૨૪) ઉદય ૮-૮૨ (૮-૯૬)—ત્રણ પર્યાપ્તિઓવડે અપર્યાપ્ત દેવ તથા નારકના વૈકલ્પિકમિશ્રયોગમાં રથાવર, સૂક્ષ્મ, સાધારણ, અપર્યાપ્ત, ૪ આનુપૂર્વી, ૪ અગુભજાનિ, આદરિકદિક, આદારક-

દિક, ૬ સંઘયજ્ઞ, જ્ઞાનપ, ૪ મધ્યસંસ્થાન મિત્રમોહનીય, તિર્ધગાયુ
નરાયુ, તિર્ધગમતિ, નરમતિ, સ્થાનધિનિક, જનનામ, એ છત્રીય
પ્રકૃતિઓવિના શેષ ૮૬ પ્રકૃતિઓનો ઉદય હોય. તથા સામાન્ય
વૈકલ્પિકમિત્રયોગમા મૂલમ, સાધારણ. અપવાત. ૪ અનુપૂર્વો,
મધ્ય ૩ જ્ઞાતિ, આહારકદિક. આદારિકદિક. ૬ સંઘયજ્ઞ, ૧
જ્ઞાનપ, ૪ મધ્યસંસ્થાન અને જનનામ તથા સ્થાનધિનિક એ
૨૬ પ્રકૃતિઓવિના શેષ ૬૩ પ્રકૃતિઓનો ઉદય હોય. અહિં
આદારિકદિક અને ૬ સંઘયજ્ઞ વૈકલ્પિકશરીર કરનારને વિદ્યમાન
છે, તેપણ વૈકલ્પિકરચના વળતે શાસ્ત્રકારે એ આડના કર્મનો ઉદય
નહિ મળેલો હોવાથી અહિં ગણી નથી. વગી ૮ મૂલકર્મનો
ઉદય તેા જન્મેમાં ગુરુ છે.

(૨૨) ઉદોરણ ૮-૮૬ (૮-૧૬)—ઉદયવૃત્ત.

(૨૬) જ્ઞાતા ૮-૧૪૮—મુગ્ધ છે.

(૨૩) શરીર ૩ (૪)—જવપ્રત્યક્ષિક આમયિ વૈકલ્પિક, નૈવસ,
કાર્મણ એ ૩ શરીર, અને સામાન્યપણે આદારિક સહિત ચાર
શરીર છે, પરંતુ આહારિક શરીર ન હોય, કારણકે વૈકલ્પિકશરીર
અને આહારિકશરીર એ તે સમાજોએ એક જીવન ન હોય.

(૨૮) વધરેનુ ૪-૨૧ —જન્મે પ્રકારે મળ્યાં ૫ મિત્રા-
ન્વ, ૧૨ અમન, ૨૫ કષાય, અને ૪ મનયોગ, ૪ વચનયોગ
તથા વૈકલ્પિકમિત્રયોગ; એ પ્રમાણે ૫૧ જથ્થેનુ હોય એક કાવ-
યોગ વખતે વીજે કાવયોગ નહિ મળવાથી શેષ ૬ કાવયોગરૂપ
જથ્થેનુ ન હોય. ગુણપ્રત્યક્ષિકમાં આદારિકયોગ છે તેપણ વૈકલ્પિક-
મિત્રની મુખ્યતાએ આદારિકયોગ વાળુપણે હોવાથી મળ્યા નહિ,
અથવા તે કાવયોગ સાથે વર્તે તેપણ જથ્થેનું હેતુરૂપ એકજ
કાવયોગ રજુવો યોગ્ય છે, અહિં વૈકલ્પિકમિત્રયોગ જે સમયે
જથ્થેનું હેતુરૂપ હોય છે તે સમયે મનોવોચ્છદિ હેતુરૂપ ન મળ્યા,
પરંતુ વૈકલ્પિકરચનાના પ્રારંભ અને સંહારરૂપ અસ્તિત્વ સમયેમાં
કેવળ સમયે વૈકલ્પિકમિત્રયોગ જથ્થેનું હોય, તેા કદાચ સમયમાં

અન્યયોગ બંધહેતુબૂત હોય. એ પ્રમાણે અનેક સમયોની અપેક્ષાએ ૯ યોગ બંધહેતુમાં ગ્રહણ કર્યા છે, અન્યથા એક વૈકિય-મિશ્રયોગજ બંધહેતુબૂત હોય. આ સંબંધમાં વિશેષ નિર્ણય શ્રી ગુરુશ્રુત ગમ્ય છે.

(૨૯) ધ્યાન ૦ (૮)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ધ્યાન એક પણ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકને અપર્યાપ્તઅવસ્થામાં મન ન હોય, અને મનવિના કેવળ કાયયોગે ધ્યાન હોય નહિ. તેમજ શુણ્ણપ્રત્યયિક આશ્રયિ વૈકિયમિશ્રયોગ મનુષ્ય અને તિર્યચને પર્યાપ્તઅવસ્થામાં હોવાથી મનવિષયિક ૪ આર્તધ્યાન અને ૪ શૌદ્રધ્યાન એ ૮ ધ્યાન હોય. પણ ધર્મધ્યાનાદિ નહોય, કારણકે ધર્મધ્યાન અપ્રમત્ત મુનિને હોય અને અપ્રમત્ત મુનિને વૈકિયયોગ છે પણ (પ્રારંભ અને સંહરણના અભાવે) વૈકિય-મિશ્રયોગ નથી, અને શુક્લધ્યાન તો આડમા અપૂર્વકરણું શુણ્ણસ્થા-નથીજ શરૂ થાય છે, માટે શુણ્ણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રમાં ૮ અશુભ ધ્યાનજ હોય.

(૩૦) સંઘયણ ૦ (૬)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં એક પણ સંઘયણ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકજીવે સંઘયણ રહિત છે. તેમજ શુણ્ણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ૬ સંઘયણ^૧ છે, કારણકે મનુષ્ય તિર્યચને છએ સંઘયણ હોય છે, અને રચેકું ઉત્તરવૈકિયશરીર તો સંઘયણ રહિતજ^૨ છે.

૧. ઉદયમાંથી - મંઘયણ નામકર્મનો ઉદય વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે મળ્યો નથી અને અર્દિ^૧ ૬ મંઘયણ મળ્યાં તેનું શું કારણ ? ઉત્તર:— મંઘયણ અને મંઘયણનામકર્મનો ઉદય એ બે કાર્ય કારણપણે જિન પદાર્થ છે, માટે શુણ્ણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે સંઘયણનામકર્મનો ઉદય ન હોય પણ પૂર્વે સંઘયણનામકર્મના ઉદયથી રનાવણું સંઘયણ હોવામાં વિરોધ નથી.

૨. દેવ તથા મનુષ્યાદિકે રચેક સિદ્ધ, દસ્તિ વિગેરે ઉત્તરવૈકિય-શરીરમાં દાડકનો સમુદાય હોવા છતાં પણ સંઘયણ રહિત કેમ કહેવાય ?

અન્ય યોગ બંધહેતુભૂત હોય. એ પ્રમાણે અનેક સમયોની અપેક્ષાએ ૬ યોગ બંધહેતુમાં ગ્રહણ કર્યા છે, અન્યથા એક વૈકિયમિશ્રયોગજ બંધહેતુભૂત હોય. આ સંબંધમાં વિશેષ નિર્ણય શ્રી બદુશ્રુત ગમ્ય છે.

(૨૯) ધ્યાન ૦ (૮)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ધ્યાન એક પણ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકને અપર્યાપ્તઅવસ્થામાં મન ન હોય, અને મનવિના કેવળ કાયયોગે ધ્યાન હોય નહિ. તેમજ ગુણપ્રત્યયિક આશ્રયિ વૈકિયમિશ્રયોગ મનુષ્ય અને તિર્યચને પર્યાપ્તઅવસ્થામાં હોવાથી મનવિષયિક ૪ આર્તધ્યાન અને ૪ રૌદ્રધ્યાન એ ૮ ધ્યાન હોય. પણ ધર્મધ્યાનાદિ ન હોય, કારણકે ધર્મધ્યાન અપ્રમત્ત મુનિને હોય અને અપ્રમત્ત મુનિને વૈકિયયોગ છે પણ (પ્રારંભ અને સહરણુના અભાવે) વૈકિયમિશ્રયોગ નથી, અને શુક્લધ્યાન તો આડમા અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનથીજ શરૂ થાય છે, માટે ગુણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રમાં ૮ અશુભ ધ્યાનજ હોય.

(૩૦) મંથન ૦ (૬)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં એક પણ સંઘવણ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકજીવો સંઘવણ રહિત છે. તેમજ ગુણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ૬ સંઘવણ^૧ છે, કારણકે મનુષ્ય તિર્યચને છએ સંઘવણ હોય છે, અને રચેશું ઉત્તરવૈકિયશરીર તો સંઘવણ રહિતજ^૨ છે.

૧. ઉદયમાંથી મંથનજી નામકર્મનો ઉદય વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે થયેલો નથી અને અદિ ૬ મંથનજી જગ્યામાં તેનું મુ કારણ ? ઉત્તર— મંથનજી અને મંથનજીનામકર્મનો ઉદય એ એ કારણ કારણપણે ખિન્ન પદાર્થ છે, માટે ગુણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે મંથનજીનામકર્મનો ઉદય ન થાય પણ જૂરે મંથનજીનામકર્મના ઉદયથી રચાયેલું મંથનજી દોષમા નિરોધ નથી.

૨. દેવ તથા મનુષ્યાદિકે રચેલ સિંદ, દમ્બિ વિગેરે ઉત્તરવૈકિયશરીરમાં દાડકાનો સમુદાય હોવા છતાં પણ સંઘવણ રહિત કેમ થયેલાય ?

(૩૧) મંજીમાં ૨ (૬)—અવપ્રત્યયિક વૈકિયમિ
 દેવને સમગ્રગુરુ અને નારકને હુંડક સંસ્થાન દેવ
 પ્રત્યયિક મિથયોમ વખતે અને સંસ્થાન દેવ છે,
 ઉપરવૈકિયમ નામક મોદિય આપયિ સમગ્રગુરુ ન
 આદ્ય દેખાવમા તો અને સંસ્થાનવાગુ વૈકિયયરી

(૩૨) મંજીમાં ૨ (૭)—અવપ્રત્યયિક તથા
 મિથયોમ. વેદના અને દેવાય એ એ સમુદાય સ
 મરતુ વિગેરે સભવે નહિ, કારણકે એ નયા નારક
 યથાગત દીર્ઘઆયુષ્ય જોગવી મરતુ પામે છે, અને મર
 વૈકિયયોમ મરતુ પામે પણ વૈકિય પ્રારબ વા ર
 વૈકિયમિથયોમ વખતે મરતુ ન પામે એમ મંદોમ કહેલ
 ની કાયમિયતિ અનુસારે સભવે છે. કેવ સમુદાય
 વખતે બીજી સમુદાયના અભાવે સંભવતી નથી વતી
 સમુદાય તે પણ સભવ આપયિ કદા છે. કારણકે વૈ
 વખતે વેદના અને દેવાય તો છેજ, પણ તેમજાધિ સ
 દેવ કે નહિ તેનો નિર્ણય થી અનુસુતથી અનુસેલ

૨૦૧—અવપ્રત્યયિક વૈકિયમિ વૈકિયમિ કુલેદેવો ગમેષા અન્ય ન
 ૧ દેવદેવ અને ઉપરવૈકિયમિ વૈકિયમિ વૈકિયમિ નહિ દેવદેવ
 અન્ય ૨૦૨ પણ વૈકિયમિ વૈકિયમિ ૨૦૩ અન્ય દેવદેવ ન વૈ
 ૨૦૪ ૨૦૫

૨૦૬—વૈકિયમિ વૈકિયમિ અન્ય કુલેદેવો અને અન્ય વૈ
 ૨૦૭ ૨૦૮ ૨૦૯ ૨૧૦ ૨૧૧ ૨૧૨ ૨૧૩ ૨૧૪ ૨૧૫ ૨૧૬ ૨૧૭ ૨૧૮ ૨૧૯ ૨૨૦
 ૨૨૧ ૨૨૨ ૨૨૩ ૨૨૪ ૨૨૫ ૨૨૬ ૨૨૭ ૨૨૮ ૨૨૯ ૨૩૦ ૨૩૧ ૨૩૨ ૨૩૩ ૨૩૪ ૨૩૫ ૨૩૬ ૨૩૭ ૨૩૮ ૨૩૯ ૨૪૦

૨૪૧—વૈકિયમિ વૈકિયમિ અન્ય કુલેદેવો અને અન્ય વૈ
 ૨૪૨ ૨૪૩ ૨૪૪ ૨૪૫ ૨૪૬ ૨૪૭ ૨૪૮ ૨૪૯ ૨૫૦ ૨૫૧ ૨૫૨ ૨૫૩ ૨૫૪ ૨૫૫ ૨૫૬ ૨૫૭ ૨૫૮ ૨૫૯ ૨૬૦
 ૨૬૧ ૨૬૨ ૨૬૩ ૨૬૪ ૨૬૫ ૨૬૬ ૨૬૭ ૨૬૮ ૨૬૯ ૨૭૦ ૨૭૧ ૨૭૨ ૨૭૩ ૨૭૪ ૨૭૫ ૨૭૬ ૨૭૭ ૨૭૮ ૨૭૯ ૨૮૦

૨૮૧—વૈકિયમિ વૈકિયમિ અન્ય કુલેદેવો અને અન્ય વૈ
 ૨૮૨ ૨૮૩ ૨૮૪ ૨૮૫ ૨૮૬ ૨૮૭ ૨૮૮ ૨૮૯ ૨૯૦ ૨૯૧ ૨૯૨ ૨૯૩ ૨૯૪ ૨૯૫ ૨૯૬ ૨૯૭ ૨૯૮ ૨૯૯ ૩૦૦
 ૩૦૧ ૩૦૨ ૩૦૩ ૩૦૪ ૩૦૫ ૩૦૬ ૩૦૭ ૩૦૮ ૩૦૯ ૩૧૦ ૩૧૧ ૩૧૨ ૩૧૩ ૩૧૪ ૩૧૫ ૩૧૬ ૩૧૭ ૩૧૮ ૩૧૯ ૩૨૦

અન્યયોગ બંધહેતુભૂત હોય. એ પ્રમાણે અનેક સમયોની અવધાએ ૯ યોગ બંધહેતુમાં ગ્રહણ કર્યા છે, અન્યથા એક વૈકિયમિશ્રયોગજ બંધહેતુભૂત હોય. આ સંબંધમાં વિશેષ નિર્ણય શ્રી બહુશ્રુત ગમ્ય છે.

(૨૯) દ્વ્યાન ૦ (૮)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ધ્યાન એક પણ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકને અપર્યાપ્તઅવસ્થામાં મન ન હોય, અને મનવિના કેવળ કાપયોગે ધ્યાન હોય નહિ. તેમજ ગુણપ્રત્યયિક આશ્રયિ વૈકિયમિશ્રયોગ મનુષ્ય અને તિર્થંચને પર્યાપ્તઅવસ્થામાં હોવાથી મનવિષયિક ૪ આર્તધ્યાન અને ૪ રૌદ્રધ્યાન એ ૮ ધ્યાન હોય. પણ ધર્મધ્યાનાદિ ન હોય. કારણકે ધર્મધ્યાન અપ્રમત્ત મુનિને હોય અને અપ્રમત્ત મુનિને વૈકિયયોગ છે પણ (પ્રારંભ અને સંહારણના અભાવે) વૈકિયમિશ્રયોગ નથી, અને શુક્લધ્યાન તો આઠમા અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનથીજ શરૂ થાય છે, માટે ગુણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રમાં ૮ અશુભ ધ્યાનજ હોય.

(૩૦) સંઘયણ ૦ (૬)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં એક પણ સંઘયણ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકજીવો સંઘયણ રહિત છે. તેમજ ગુણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ૬ સંઘયણ^૧ છે. કારણકે મનુષ્ય તિર્થંચને છએ સંઘયણ હોય છે, અને રમેશ્વર ઉત્તરવૈકિયશરીર તો સંઘયણ રહિતજ^૨ છે.

૧. ઉદયમાંથી મંઘવણ નામકર્મેનો ઉદય વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે મળ્યો નથી અને અદિ ૬ મંઘવણ મળ્યાં તેનું શું કારણ ? ઉત્તર:—મંઘવણ અને મંઘવણનામકર્મેનો ઉદય એ બે કાંઈ કારણપણે ભિન્ન પદાર્થ છે, માટે મુજબત્વિક વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે સંઘવણનામકર્મેનો ઉદય ન દોષ પણ પૂર્વે સંઘવણનામકર્મેના ઉદયથી સ્વાયત્ત સંઘવણ તોવામાં વિરોધ નથી.

૨. દેવ તથા મનુષ્યાદિકે રમેશ્વર સિંહ, દક્ષિણ વિગેરે ઉત્તરવૈકિયશરીરમાં ફાડકનો સમુદાય હોવા છતાં પણ સંઘવણ રહિત કેમ કહેવાય ?

(૩૧) મંમ્પાન ૨ (૬)—ભવપ્રત્યયિક વૈકલ્પિક દેવને સમયતુરસ્ અને નારકને હુંડક સંસ્થાન હોય પ્રત્યયિક મિથયોગ વખતે છએ સંસ્થાન હોય છે, ઉત્તરવૈકલ્પિકમાં નામકર્મોદય આદ્ય સમયતુરસ્ નામક દેખાવમાં તો છએ સંસ્થાનવાણું વૈકલ્પિકરીતે

(૩૨) મનુરૂપાન ૨ (૨)—ભવપ્રત્યયિક તથા મિથયોગમાં વેદના અને કથાપ એ બે સમુદાય ત મરણ વિગેરે સંભવે નહિ, કારણકે દેવ તથા નારક થયાના દીર્ઘઆયુષ્ય લોગવી મરણ પામે છે, અને મ વૈકલ્પિકયોગમાં મરણ પામે પણ વૈકલ્પિક પ્રારંભ વા વૈકલ્પિકમિથયોગ વખતે મરણ ન પામે એમ મયોમાં કહે ની કાપસ્થિતિ અનુસાર સંભવે છે. એવ સમુદાય વખતે બીજી સમુદાયના અભાવે સંભવતી નથી. વર્ગ સમુદાય તો પણ સંભવ આદ્યવિ કથા છે, કારણકે વે વખતે વેદના અને કથાપ તો છેજ, પણ તેમનાંધિ ૨ હોય કે નહિ તેનો નિર્ણય શ્રી ભદ્રુદયની બાણવે.

ઉત્તર—સમયવલ્લે ને ઔદારિક વચણના પુનઃલેખી નવેસા હાડના ન :૫ કહેવાય. અને ઉત્તરવૈકલ્પિકમાં ઔદારિક વચણ નહિ હોવાથી તેના સ્થાને પણ વૈકલ્પિકવચણના જ. માટે ઉત્તરવૈકલ્પિકમાં મ વ અભાવ કહેવાય.

૧. ઉત્તરવૈકલ્પિકરીતે ચામન, કુચ્ચ વિગેરે અનેક આકારે હો છે, તે ઉત્તરવૈકલ્પિક રચના માટે કથા સમયતુરસ્ સંસ્થાનના ઉત્તર અને સમયતુરસ્ સંસ્થાન કેમ વચ્ચે ?

ઉત્તર—સખનિશાદિ મયોમાં મુખ્યપ્રત્યયિક ઉત્તરવૈકલ્પિક રખને સમયતુરસ્ સંસ્થાનકર્મો હિલ્લ ચણે છે, અને યોગ્યતાપના મુત્તમાં કેવાદિ ઉત્તર વૈકલ્પિકમાં છએ મરચાન ચણાં છે, તેપન નામકર્મો હિલ્લ નો સ વતુરસનોજ હોય.

૨. વૈકલ્પિકમિથ વખતે વેદના કથાપ અવસ્થ હોય છે, અને અવસ્થા અવસ્થામાં ૨ સમુદાયન હોય છે તે કારણથી “ સંભવ આદ્યવિ ” માન્ય પણ અમુકો ચાંચા પૂર્વક નહિ.

અન્યયોગ બંધહેતુભૂત હોય. એ પ્રમાણે અનેક સમયોની અંતર્યામી સાથે ૯ યોગ બંધહેતુમાં ગ્રહણ કર્યા છે, અન્યથા એક વૈકિય મિશ્રયોગજ બંધહેતુભૂત હોય. આ સંબંધમાં વિશેષ નિર્ણય શ્રી બહુશ્રુત ગમ્ય છે.

(૨૯) દ્વાન ૦ (૮)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ધ્યાન એક પણ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકને અપર્યાપ્તઅવસ્થામાં મન ન હોય, અને મનવિના કેવળ કામયોગે ધ્યાન હોય નહિ. તેમજ ગુણપ્રત્યયિક આશયિ વૈકિયમિશ્રયોગ મનુષ્ય અતિરિચયને પર્યાપ્તઅવસ્થામાં હોવાથી મનવિષયિક ૪ આર્તધ્યાન અને ૪ સૌદ્રધ્યાન એ ૮ ધ્યાન હોય. પણ ધર્મધ્યાનાદિ નહોતી કારણકે ધર્મધ્યાન અપ્રમત્ત મુનિને હોય અને અપ્રમત્ત મુનિને વૈકિયયોગ છે પણ (પ્રારંભ અને સંહારણના અભાવે) વૈકિય મિશ્રયોગ નથી, અને શુકલધ્યાન તો આકાશ અપૂર્વકરણ ગુણસ્થા નથીજ શરૂ થાય છે, માટે ગુણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રમાં ૮ અશુભ ધ્યાનજ હોય.

(૩૦) સમયવળ ૦ (૬)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં એક પણ સંધયણ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકજીવો સંધયણ રહિત છે. તેમજ ગુણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ૬ સંધયણ છે, કારણકે મનુષ્ય તિરેચને છએ સંધયણ હોય છે, અને રમેશુ ઉત્તરવૈકિયશરીર તો સંધયણ રહિતજ છે.

૧. ઉદયમાંથી મંધવળ નામકર્મનો ઉદય વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે મળ્યો નથી અને અર્દિ ૬ મંધવળ મળ્યાં તેનું શું કારણ? ઉત્તર—મંધવળ અને મંધવળનામકર્મનો ઉદય એ બે કાંઈ કારણપણે ભિન્ન પદાર્થ છે, માટે મુણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે સંધવળનામકર્મનો ઉદય ન થાય પણ પૂર્વે સંધવળનામકર્મના ઉદયથી રત્નાવળ મંધવળ દોનામ વિરોધ નથી.

૨. દેવ તથા મનુષ્યાદિકે રમેશ સિંદ, દર્શન વિગેરે ઉત્તરવૈકિયશરીરમાં હાકળો સમુદાય હોવા છતાં પણ સંધવળ રહિત કેમ કહેવાય?

(૩૧) મંથ્યાન ૨ (૬)—અવપ્રત્યયિક વૈકિયમિઃ
 દેવને સમવતુરમ્ અને નારકને હુંકક સંસ્થાન હોય છે
 પ્રત્યયિક મિથરોઃ વખતે છે અને સંસ્થાન હોય છે, પણ
 ઉત્તરવૈકિયમાં નામકર્મેદ્ય આદ્યવિ સમવતુરમ્ નારક
 નામ દેખાવમાં તો છે અને સંસ્થાનવાગ્નિ વૈકિયથી ૧ :

(૩૨) નમુદયાન ૨ (૨)—અવપ્રત્યયિક તથા ૨
 મિથયોગમ. વેદ્યા અને કથાય એ બે સમુદાય સંભવ
 મરણ વિગેરે સંભવે નહિ, આરણ્યકે દેવ તથા નારક
 યથાનાદ ટીર્થઆમુષ્ય જોગથી મરણ પામે છે, અને મનુ
 વૈકિયયોગમ મરણ પામે પણ વૈકિય પ્રારભ થા સ
 વૈકિયમિથરોઃ વખતે મરણ ન પામે એમ મંથ્યાન કહેલી
 ની કથસ્થિતિ અનુસાર સંભવે છે. દેવ સમુદાય પ
 વખતે જીજ્ઞ સમુદાયના બબાવે સંભરતી નથી વળી
 સમુદાય તે પણ સંભવ આદ્યવિ કથા છે. આરણ્યકે વૈકિ
 વખતે વેદ્યા અને કથાય તો ઉજ. પણ તે સંભવિ સર
 હોય કે નહિ તેનો નિર્ણય થી જાણુપથી બાજુ પેલ.

ઉત્તર — મરણને ઓછામાં ઓછા પુનરુદ્ધતિ પામેલા હોવાના પા
 ૧ કહેવાય. અને ઉત્તરવૈકિયમાં ઓછામાં ઓછા પુનરુદ્ધતિ વ
 નામકર્મેદ્ય પણ વૈકિયમરણના છે. મરે ઉત્તરવૈકિયમાં ન વખ
 નામકર્મેદ્ય કહેવાય.

૧ ઉત્તરવૈકિયનીર ઉત્તર ક્રમક વિગેરે અનેક આકારે
 હો છે, તે ઉત્તરવૈકિય રચના કરે હતા મરણતુરમ્ સંસ્થાનના
 ૧ અને સમવતુરમ્ મરણને કેમ ૨-૩ :

ઉત્તર — મરણનિર્ણય કહેતાં ઉત્તરવૈકિય ઉત્તરવૈકિય વખતે
 મરણ મરણનામકર્મે ઉત્તર વખતે છે. અને મરણનામકર્મે ઉત્તર
 વૈકિયમાં છે અને મરણનામકર્મે છે. તે પણ નામકર્મે ઉત્તરને સમ
 રસનોજ દેવ.

૨. વૈકિયમિથર વખતે વેદ્યા કથા અરમ્ભ દેવ છે. અને અનામકર્મે
 કથા ૨ સમુદાય દેવ છે તે કથામાં ૧ નામકર્મે ૨ નામકર્મે
 અનામકર્મે કથા પૂર્ણ નહિ.

અન્યયોગ બંધહેતુભૂત હોય. એ પ્રમાણે અનેક સમયોની અવસ્થાઓએ ૯ યોગ બંધહેતુમાં ગ્રહણ કર્યા છે, અન્યથા એક વૈકિયમિશ્રયોગજ બંધહેતુભૂત હોય. આ સંબંધમાં વિશેષ નિર્ણય શ્રી બહુશ્રુત ગમ્ય છે.

(૨૯) ઘ્યાન ૦ (૮)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ઘ્યાન એક પણ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકને અપર્યાપ્તઅવસ્થામાં મન ન હોય, અને મનવિના કેવળ કાયયોગે ઘ્યાન હોય નહિ. તેમજ ગુણપ્રત્યયિક આશ્રયિ વૈકિયમિશ્રયોગ મનુષ્ય અતિરિચ્ચને પર્યાપ્તઅવસ્થામાં હોવાથી મનવિષયિક ૪ આર્તધ્યાન અને ૪ રૌદ્રધ્યાન એ ૮ ઘ્યાન હોય. પણ ધર્મધ્યાનાદિ નહોતી. કારણકે ધર્મધ્યાન અપ્રમત્ત મુનિને હોય અને અપ્રમત્ત મુનિને વૈકિયયોગ છે પણ (પ્રારંભ અને સંહારણના અભાવે) વૈકિયમિશ્રયોગ નથી, અને શુક્લધ્યાન તો આકાશ અપૂર્વકરણ ગુણુત્થાનથીજ શરૂ થાય છે, માટે ગુણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રમાં ૮ અશુભ ધ્યાનજ હોય.

(૩૦) સંઘયણ ૦ (૬)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં એક પણ સંઘયણ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકજીવો સંઘયણ રહિત છે. તેમજ ગુણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ૬ સંઘયણ છે, કારણકે મનુષ્ય તિરેચ્ચને છએ સંઘયણ હોય છે, અને રચેકું ઉત્તરવૈકિયશરીર તો સંઘયણ રહિતજ છે.

૧. ઉદયમાર્થી મંધવજ્ઞ નામકર્મનો ઉદય વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે ગળ્યો નથી અને આદિ ૬ મંધવજ્ઞ મુખમાં તેનું મું કારણ ? ઉત્તર—મંધવજ્ઞ અને મંધવજ્ઞનામકર્મનો ઉદય એ એ કાંઈ કારણપણે બિન પદાર્થ છે, માટે મુજબપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે મંધવજ્ઞનામકર્મનો ઉદય ન હોય પણ પૂર્વે મંધવજ્ઞનામકર્મના ઉદયથી રચાયેલું સંઘયણ દોતામાં વિરોધ નથી.

૨. દેવ તથા મનુષ્યાદિકે રચેક સિંદ, હાંનિ વિચેરે ઉત્તરવૈકિયશરીરમાં શરૂકાળે સમુદાય હોવા છતાં પણ સંઘયણ રહિત કેમ કહેવાય ?

(૩૧) મંમ્યાન ૨ (૬)—સપ્રત્યયિક વૈકિયમિદ
 દેવને સમચતુરસ અને નારકને દુઃક સંસ્થાન હોય છે
 પ્રત્યયિક મિથયોગ વખતે છે અને સંસ્થાન હોય છે, ૫
 ઉત્તરવૈકિયમાં નામકર્મોદય આપયિ સમચતુરસ સંસ્થા
 બાદ દેખાવમાં તો છે અને સંસ્થાનવાળું વૈકિયચરીત્ર :

(૩૨) મનુરજાન ૨ (૨)—સપ્રત્યયિક તથા ૨
 મિથયોગમાં વેદના અને કથાવ એ બે સમુદાય સંવ
 મરણ વિરોધે સંભવે નહિ, કારણકે દેવ તથા નારક
 યથાજાદ દીર્ઘઆયુષ્ય લોગચી મરણ પામે છે, અને મનુઃ
 વૈકિયયોગમાં મરણ પામે પણ વૈકિય પ્રારંભ વા સ
 વૈકિયમિથયોગ વખતે મરણ ન પામે એમ શ્રયોમાં કહેલી
 ની કાયસ્થિતિ અનુસાર સંભવે છે. એવ સમુદાય ત
 વખતે બીજી સમુદાયના અભાવે સંભવતી નથી. વળી
 સમુદાય તો પણ સંભવ આપયિ કદા છે, કારણકે વૈકિ
 વખતે વેદના અને કથાવ તો છેજ, પણ તે સંભવિ સં
 હોય કે નહિ તેનો નિર્ણય શ્રી ભદ્રુદયથી બાલુવેલ.

ઉત્તર.—સપ્રત્યય ને ઔદારિક વર્તણૂકના પુરુષોથી જનેશા ધ્યાનના ૫
 : ૫ કહેવાય. અને ઉત્તરવૈકિયમાં ઔદારિક વનજી નહિ દોરાયી વ
 નેખાના રસમાં પણ વૈકિયવર્તણૂકના છે. આટે ઉત્તરવૈકિયમાં સપ્ર
 અભાવ કહેવાય.

૧. ઉત્તરવૈકિયચરીત્ર વામન. કુખ્ય વિરોધ અનેક આકારે
 હો છે, એ ઉત્તરવૈકિય રચના આટે કદા સમચતુરસ સંસ્થાનનામક
 ૩૬ અને સમચતુરસ સંસ્થાન કેમ મળે ?

ઉત્તર.—મુખનિશ્ચયિ કથામાં કુખ્યપ્રત્યયિક ઉત્તરવૈકિય વખતે સ
 ચતુરસ સંસ્થાનકર્મના ઉદય વર્ણવે છે, અને બોધવાયના મુલમઃ દેવદિક
 ઉત્તર વૈકિયમાં છે અને સંસ્થાન મળ્યાં છે, તેપણ નામકર્મના ઉદય તો સ
 ચતુરસનોજ દોષ.

૨. વૈકિયમિથ વખતે વેદના કથાવ અવસ્થ દોષ છે, અને આત્મના
 નારાધમાં ૨ સમુદાય દોષ છે તે કારણકે “ સંભવ અપ્રત્યય ” અનુક
 પણ અકરો વાંચવા પૂરક નહિ.

અન્ય યોગ બંધહેતુભૂત હોય. એ પ્રમાણે અનેક સમયોની અવસ્થાએ ૯ યોગ બંધહેતુમાં ગ્રહણ કર્યા છે, અન્યથા એક વૈકિયમિશ્રયોગજ બંધહેતુભૂત હોય. આ સંબંધમાં વિશેષ નિર્ણય શ્રી બહુશ્રુત ગમ્ય છે.

(૨૯) ધ્યાન ૦ (૮)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ધ્યાન એક પણ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકને અપર્યાપ્તઅવસ્થામાં મન ન હોય, અને મનવિના કેવળ કાયયોગે ધ્યાન હોય નહિ. તેમજ શુભ્રપ્રત્યયિક આશ્રયિ વૈકિયમિશ્રયોગ મનુષ્ય અને તિરેચ્છને પર્યાપ્તઅવસ્થામાં હોવાથી મનવિયયિક ૪ આર્તધ્યાન અને ૪ દૈદ્રધ્યાન એ ૮ ધ્યાન હોય. પણ ધર્મધ્યાનાદિ ન હોય. કારણકે ધર્મધ્યાન અપ્રમત્ત મુનિને હોય અને અપ્રમત્ત મુનિને વૈકિયયોગ છે પણ (પ્રારબ્ધ અને સંહારણના અભાવે) વૈકિયમિશ્રયોગ નથી, અને શુદ્ધધ્યાન તો આડમા અપૂર્વકરણ શુભ્રપ્રત્યય નથીજ શરૂ થાય છે, માટે શુભ્રપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રમાં ૮ અશુભ્રધ્યાનજ હોય.

(૩૦) મંથન ૦ (૬)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં એક પણ સંધયજ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકજીવો સંધયજ રહિત છે. તેમજ શુભ્રપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ૬ સંધયજ છે, કારણકે મનુષ્ય તિરેચ્છને છએ સંધયજ હોય છે, અને રચેકું ઉત્તરવૈકિયશરીર તો સંધયજ રહિતજ છે.

૧. ઉપમાથી મંથનજ નામકર્મનો ઉદય વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે જપ્તો નથી અને આદિ ૬ મંથનજ મપ્તમાં તેનું મું કારણ ? ઉત્તર—મંથનજ અને મંથનજનામકર્મનો ઉદય એ એ કારણપણે જિત પદાર્થ છે, માટે શુભ્રપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે મંથનજનામકર્મનો ઉદય ન હોય પણ પૂર્વે મંથનજનામકર્મના ઉદયથી રનાવતું મંથનજ દોષમાં વિરોધ નથી.

૨. દેવ તથા મનુષ્યાદિકે રચેચ મિંદ, દર્શન વિતેરે ઉત્તરોત્તરશરીરમાં હાકળો સમુત્પન્ન થોવા છતાં પણ મંથનજ રહિત, કેમ કહેવાય ?

(૩૧) મંથાન ૨ (૬)—અવપ્રત્યક્ષ વૈકિયતિ
 દેવને સમચતુરત્વ અને નારકને દુર્લ્લભ સંસ્થાન દોષ
 પ્રત્યક્ષ મિથ્યોત્ત વખતે પણ સંસ્થાન દોષ છે,
 કિન્તુ વૈકિયમઃ નામકર્મોદય આદ્યપિ સમચતુરત્વ મ
 બાદ દેખાવમા તે પણ સંસ્થાનવાનું વૈકિયતીર
 (૩૨) નમુદવાન ૨ (૨)

(૩૨) જનમુદ્ધાન ૨ (૨૦)—અવગ્રન્થધિક તથા
મિથ્યોચન, વેદના અને કથાવ એ બે સમુદાયના સ
મસ્તુ વિરોધ સંભવે નહિ, કારણકે એવ તથા નારક
ચથાનાઃ ઠીકઆમુખ બેઃગથી મળુ પામે છે, અને મ
પંકિષ્ઠોચન, મરણ પામે પણ પંકિષ્ઠ પ્રાપ્ત થા
પંકિષ્ઠમિથ્યોચ વખતે મળુ ન પામે એમ મંદેઃમ કહે
ની કાલકિલ્લિ મનુસાર સંભવે છે. એવ સમુદાય
વખતે બીજા સમુદાયના અભાવે સંભવની નથી વળી
સમુદાય તે પણ સંભવ' આશયિ કહ્યું છે, કારણકે દે
વખતે વેદના અને કથાવ તે ઉચ, પણ તેન અધિ સ
ધિવ કે નહિ તેનો નિર્ણય શી જનુશુદી અનુવેદ

[illegible]

1. 2000년 12월 31일 현재
 2. 2001년 1월 1일 현재
 3. 2001년 1월 1일 현재
 4. 2001년 1월 1일 현재
 5. 2001년 1월 1일 현재

1. 1990년대 초반부터 시작된 '신자유주의' 정책의 영향으로, 대기업과 중소기업 간의 격차가 심화되었다.
 2. 1997년 외환위기 이후, IMF의 압력으로 실시된 구조조정 과정에서 많은 중소기업이 폐업하거나 대규모 인원을 감축하였다.
 3. 2008년 글로벌 금융위기 이후, 내수 위축으로 중소기업의 경영 상황이 악화되었다.
 4. 2010년대에는 '4대강 사업'과 같은 대규모 공공사업이 진행되면서, 일부 중소기업은 새로운 기회를 얻었지만, 다른 중소기업은 경쟁력을 잃어갔다.
 5. 2015년 세월호 참사 이후, 사회적 책임(CSR)에 대한 관심이 높아지면서, 중소기업의 사회적 역할에 대한 논의가 활발해졌다.

6. The first part of the report is devoted to a general survey of the situation in the country.

અન્ય યોગ બંધહેતુભૂત હોય. એ પ્રમાણે અનેક સમયોની અવસ્થાએ ૯ યોગ બંધહેતુમાં ગ્રહણ કર્યા છે, અન્યથા એક વૈકિયમિશ્રયોગજ બંધહેતુભૂત હોય. આ સંબંધમાં વિશેષ નિર્ણય શ્રી બહુશ્રુત ગમ્ય છે.

(૨૧) ઘ્યાન ૦ (૮)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ધ્યાન એક પણ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકને અપર્યાપ્તઅવસ્થામાં મન ન હોય, અને મનવિના કેવળ કાયયોગે ધ્યાન હોય નહિ તેમજ શુણ્ણપ્રત્યયિક આગ્રયિ વૈકિયમિશ્રયોગ મનુષ્ય અને તિર્યચને પર્યાપ્તઅવસ્થામાં હોવાથી મનવિષયિક ૪ આર્તધ્યાન અને ૪ શૈલધ્યાન એ ૮ ધ્યાન હોય. પણ ધર્મધ્યાનાદિ નહોત્ય કારણકે ધર્મધ્યાન અપ્રમત્ત મુનિને હોય અને અપ્રમત્ત મુનિને વૈકિયયોગ છે પણ (પ્રારંભ અને સંહારણના અભાવે) વૈકિયમિશ્રયોગ નથી, અને શુક્લધ્યાન તો આકાશ અપૂર્વકરણ શુણ્ણસ્થાનથીજ શરૂ થાય છે, માટે શુણ્ણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રમાં ૮ અશુણ્ણધ્યાનજ હોય.

(૩૦) સંઘયણ ૦ (૬)—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં એક પણ સંઘયણ ન હોય, કારણકે દેવ તથા નારકજીવો સંઘયણ રહિત છે. તેમજ શુણ્ણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગમાં ૬ સંઘયણ^૧ છે, કારણકે મનુષ્ય તિર્યચને છએ સંઘયણ હોય છે, અને રમેયું ઉત્તરવૈકિયશરીર તો સંઘયણ રહિતજ^૨ છે.

૧. ઉદયમાંથી - મંઘયણ નામકર્મનો ઉદય વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે ગળ્યો નથી અને અહિં ૬ મંઘયણ મણ્યાં તેનું ચું કારણ? ઉત્તર—મંઘયણ અને મંઘયણનામકર્મનો ઉદય એ બે કાર્ય કારણપણે ભિન્ન પદાર્થ છે, માટે શુણ્ણપ્રત્યયિક વૈકિયમિશ્રયોગ વખતે મંઘયણનામકર્મનો ઉદય ન દોય પણ પૂર્વે મંઘયણનામકર્મના ઉદયથી રચાયેલું સંઘયણ દોષમાં વિરોધ નથી.

૨. દેવ તથા મનુષ્યાદિકે રમેય સિંદ, દસ્તિ વિગેરે ઉત્તરવૈકિયશરીરમાં હાડકોનો સમુદાય હોવા છતાં પણ સંઘયણ રહિત, કેમ કહેવાય ?

નારકવતી, અને શુભ્રપ્રત્યયિકની પર્યાપ્ત મનુષ્યવતી.
અન્યથી ૧ સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુદ્રિત તે ઉ
દાએ છે, અન્યથા અન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુદ્રિત

(૨૬) યોગિ—ભવપ્રત્યયિક વૈકિયમિથ્યોગમાં
નારકની ચાર ચાર લાખ યોગિ છે. સમિત્તાદિ
એકે અચિત્તયોગિ, સંજ્ઞાદિ ૩ લેદોમાંની એક
રીત્તાદિ ૩ લેદોમાંથી ત્રણે પ્રકારની યોગિ નથી. તેમજ
અને યજ્ઞાવર્ત્તાદિમાંની દોષપણ યોગિ નથી. તેમજ
સહિત સામાન્ય વૈકિયમિથ્યોગમાં વાયુની ૪ લાખ,
ન્દિયની ૪ લાખ, મનુષ્યની ૧૪ લાખ, દેવની ૪ લાખ અને
૪ લાખ એ સર્વ મળી ૩૦ લાખ યોગિ છે. અને સા
લેદ, સંજ્ઞાદિ ત્રણ લેદોમાંથી વાયુ આદિ સર્વત્ર અં
તિર્યચ મનુષ્ય આદિ સંજ્ઞાવિરૂપ એ બે યોગિઓ
રીત્તાદિ ૩ લેદો છે (વાયુઆદિ), અને યજ્ઞાવ
ર્ત્તાદિમાંથી યજ્ઞાવર્ત્તાદિ ૨ લેદો છે, કારણકે યજ્ઞાવર્ત
ઉત્પત્તિ થયેલ શુભ સીલના પ્રયત્ન કામાગ્રિષ્ટે શિષ્ય અ
વસ્થામાંજ મરણ પામે છે, માટે ત્યાં ઉત્પત્તિ થયેલા શુભને
રચનાનો અભાવ છે.

इति वैकियमिथ्ययोगं ३६ द्वारद्वयः समाप्ता.

वैकियमिथ्ययोगमां

(૧) યોગિ ૩ (૪). (૨) કન્દિય ૪ (૧-૨). (૩) વાયુ ૧
—વૈકિયમિથ્યવતી પરણુ વિદેવમાં પર્યાપ્ત અવસ્થા આ
સર્વ દ્વાર વિચારવાં.

(૪) યોગ ૧ (૧)—ભવપ્રત્યયિક આદિ એક વૈકિયયોગ
અને શુભ્રપ્રત્યયિક આદિ ચાર અનના અને ચાર વચનના યો
ગિ ૬ યોગ અદિ યોગાદિક કારણે અવસ્થા વિદમાન
પણ અવસ્થા નથી કારણકે જેમ તેજસ્વ્ય અવસ્થા વિદમાન છે



નારકવત્, અને શુભ્રત્યયિકની પર્યાપ્ત મનુષ્યવત્. કાયસ્થિતિ તો જ્યન્યથી ૧ સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુદ્ધર્ત્ત તે ઉપયોગની અપેક્ષાએ છે, અન્યથા જ્યન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુદ્ધર્ત્ત પ્રમાણ છે.

(૨૬) યોનિ—ભવપ્રત્યયિક વૈક્રિયમિથયોગમાં દેવ અને નારકની ચાર ચાર લાખ યોનિ છે. સચિત્તાદિ ૩ લેહમાંથી એક અચિત્તયોનિ, સંવૃત્તાદિ ૩ લેહોમાંની એક સંવૃત્તયોનિ, શીત્તાદિ ૩ લેહમાંથી ત્રણે પ્રકારની યોનિ (નારક આશ્રય) છે, અને યંખાવર્તાદિમાંની કુદ્દાપલ્લ યોનિ નથી. તેમજ શુભ્રત્યયિક સહિત સામાન્ય વૈક્રિયમિથયોગમાં વાયુની ૪ લાખ, તિર્યચપંચેન્દ્રિયની ૪ લાખ, મનુષ્યની ૧૪ લાખ, દેવની ૪ લાખ અને નારકની ૪ લાખ એ સર્વ મળી ૩૦ લાખ યોનિ છે. અને સચિત્તાદિ ૩ લેહ, સંવૃત્તાદિ ત્રણે લેહોમાંથી વાયુ આશ્રય સંવૃત્ત અને ગર્ભજ તિર્યચ મનુષ્ય આશ્રય સંવૃત્તવિરૂત એ બે યોનિઓ છે. વળી શીત્તાદિ ૩ લેહો છે (વાયુઆશ્રય), અને યંખાવર્તાદિ ૩ લેહોમાંથી યંખાવર્ત્તવિના ૨ લેહો છે, કારણકે યંખાવર્ત્તયોનિમાં ઉત્પન્ન થયેલ શુભ્ર સ્ત્રી રત્નના પ્રગળ કામાભિષેકે શિશ્ન અપર્યાપ્ત વસ્થામાંજ મરણ પામે છે, માટે ત્યાં ઉત્પન્ન થયેલા શુભ્રને વૈક્રિય રચનાનો અભાવ છે.

इति वैक्रियमिथयानं ३६ द्वारप्राप्तिः समाप्ता.

वैक्रियआश्रययोगमां.

(૧) ગતિ ૨ (૪), (૨) કન્દ્રિય ૨ (૧-૨, ૩) વાયુ ૧ (૨)
—વૈક્રિયમિથવત્. પરન્તુ વિરેચમાં પર્યાપ્ત અવસ્થા આશ્રય સર્વ દ્વાર વિચારવાં.

(૪) યોગ ૧ (૧)—ભવપ્રત્યયિક આશ્રય એક વૈક્રિયયોગ, અને શુભ્રત્યયિક આશ્રય ચાર મનના અને ચાર વચનના યોગ સહિત ૮ યોગ અહિં આશ્રયિક કાવાનો બ્યાપાર વિદ્યમાન છે પણ ગણ્યે નથી કારણકે જેમ તેજસનો બ્યાપાર વિદ્યમાન છતાં

(૩૩) માત્ર ૬-૩૮ (૬-૩૬)-ઉપશમ સમ્યક્ત્વ, તથા ૨ અન
 ૩ જ્ઞાન, ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ, ૫ દાનાદિ, ૨ દર્શન (અમુ અવધિ),
 ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, એ ૧૫ ક્ષયોપશમભાવ, તેમજ તિર્દયગતિ
 મનુષ્યગતિવિના શેષ ૧૯ ઔદયિકભાવ, અને ૩ પારિણમિકભાવ
 એ ૩૮ ભાવ હોય. શેષ ઉપશમ ચારિત્રાદિ ૧૫ ભાવ ભવપ્રત્યય
 વૈકલ્પિકભિન્નમાં ન હોય. વગી મૂળભાવ પાંચે હોય. તેમજ ૩
 પ્રત્યયિકમાં ઉપશમ ચારિત્ર, ૫ દાનાદિ ક્ષાયિકવૃદ્ધિ, ૨ કે
 દિક, ક્ષાયિકચારિત્ર, એ ૬ ભાવ ન હોય, કારણકે એ ભ
 હમાથી ૧૪મા ગુણસ્થાન મુખીમાં યથાસંભવ હોય છે, ત
 વૈકલ્પિકભિન્ન તો છઠ્ઠા ગુણસ્થાન મુખીજ હોય છે, માટે એ
 સિવાયના શેષ ૪૪ ભાવ હોય, અને મૂળભાવ પાંચે હોય.

(૩૪) અવગાહના—ભવપ્રત્યયિક વૈકલ્પિકભિન્નયોગી દેવ ત
 નારકની જઘન્ય વા ઉત્કૃષ્ટ જન્મદેહની અવગાહના પૂર્વવત્, ૨
 ગુણપ્રત્યયિક વૈકલ્પિકભિન્નયોગી વાયુની જઘન્ય અવગાહના પય
 અવસ્થામાં પણ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની છે, અને ઉત્
 અવગાહના પર્થાસ અર્થજ તિર્દય આશ્રયિ ૧૦૦૦ યોજન પ્રમા
 હોય. તથા સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના વૈકલ્પિકસમુદ્ધાતની અપેક્ષા
 સંખ્યાત યોજન પ્રમાણ છે. અને ઉત્તરદેહમાં પોતેજ ઉત્તરદે
 ૩૫ છે માટે ઉત્તરદેહાવગાહના અંગુલનો અસંખ્યાતભાગ
 જઘન્યથી છે. અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વખતે ભિન્નયોગનો અભ
 છે માટે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના હોય નહિ.

(૩૫) સ્થિતિ—ભવપ્રત્યયિક વૈકલ્પિકભિન્નયોગીની ભવસ્થિતિ

૧. સંખ્યાત યોજન કદેવાનું કારણ એ છે કે ઉત્તરવૈકલ્પિકના ભિ
 યોગ વખતે વૈકલ્પિકસમુદ્ધાત પ્રવેશ છે, પરન્તુ વૈકલ્પિકને દૂર ક્ષેત્રમાં મોક
 વાનું બનવું નથી, અને સમુદ્ધાતકાળમાં તો આત્મપ્રદેશો સંખ્યાત યોગ
 દૂર દોષ સહે છે, અને સમુદ્ધાતકાળ વીત્યા બાદ બનેલા વૈકલ્પિકને
 દેશમાં મોકલવાથીજ અસંખ્ય યોજન અવગાહના હોય માટે.

પણ, અને શુદ્ધપ્રત્યયિકની પર્યાપ્ત મનુષ્યવત્, કાયસ્થિતિ તો
નથી ૧ સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુદૂર્ત તે ઉપયોગની અપે-
ક્ષા છે, અન્યથા જ્ઞાન-વ્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુદૂર્ત પ્રમાણ છે.

(૨૬) યોગિ—ભવપ્રત્યયિક વૈકલ્પિકમિથ્યોગમાં દેવ અને
કની ચાર ચાર લાખ યોગિ છે. સચિત્તાદિ ૩ લેદામાંથી
અચિત્તયોગિ, સંવૃત્તાદિ ૩ લેદામાંથી એક સંવૃત્તયોગિ.
અદિ ૩ લેદામાંથી ત્રણ પ્રકારની યોગિ (નારક આદિ) છે.
શંખાવર્ત્તાદિમાંથી કોઈપણ યોગિ નથી. તેમજ શુદ્ધપ્રત્યયિક
ત સામાન્ય વૈકલ્પિકમિથ્યોગમાં વાયુની ૪ લાખ, તિર્યકપંચે-
ની ૪ લાખ, મનુષ્યની ૧૪ લાખ, દેવની ૪ લાખ અને નારકની
૧૧ લાખ એ સર્વ મળી ૩૦ લાખ યોગિ છે. અને સચિત્તાદિ ૩
સંવૃત્તાદિ ત્રણ લેદામાંથી વાયુ આદિ સંવૃત્ત અને ગર્ભજ
અમનુષ્ય આદિ સંવૃત્તવિવૃત્ત એ એ યોગિઓ છે. વળી
અદિ ૩ લેદા ૩ (વાયુઆદિ), અને શંખાવર્ત્તાદિ ૩
માંથી શંખાવર્ત્તવિના ૨ લેદા છે, કારણકે શંખાવર્ત્તયોગિમાં
પણ કયેક જીવ સ્ત્રીસ્તનના પ્રજન કામાગ્નિવટે શિત્ર અપયાંતા-
શામંજ મરણ પામે છે, માટે ત્યાં ઉત્પત્ત કયેક જીવને વૈકલ્પિક
નામે અમાત્ર છે.

इति वैकल्पिकमिथ्ययोगं ३६ द्वारप्रान्तिः समाप्ता.

વૈકલ્પિકકાયયોગમાં.

(૧) મનિ ૨ (૪), (૨) જિહ્વા ૨ (૧-૨૫) (૩) કાળ ૧ (૨)
વૈકલ્પિકમિથ્યવત્, પરંતુ વિદેવમાં પર્યાપ્ત અવસ્થા આદિ
દ્વાર વિચારવાં.

(૪) વાંગ ૧ (૧)—ભવપ્રત્યયિક આદિ એક વૈકલ્પિકયોગ,
ને શુદ્ધપ્રત્યયિક આદિ ચાર મનના અને ચાર વચનના યોગ
હિત હોય. અહિં ઔદારિક કાયાને વ્યાપાર વિદ્યમાન છે
તે મરણ નથી કારણકે જેમ તેજસને વ્યાપાર વિદ્યમાન છતાં

પણ ઔદારિકાદિ ભવધારણીય કાયયોગ વળતે શરૂઆતે ગણ
નથી તેમ અહિં પણ બાલુવું.

(૬) વેદ ૩ (૩), (૬) કયાય ૪-૨૨, (૭) જ્ઞાન ૩
(૮) અજ્ઞાન ૩ (૩), (૯) મયમ ૧ (૪)—મુખમ છે.

(૧૦) દર્શન ૩ (૩)—ભવપ્રત્યયિક વૈકલ્પયોગમં. પર્યામ
દેવાથી ચક્ર, અચક્ર અને અવધિ એ ૩ દર્શન છે. ગુણપ્રત્યયિક
ધિકમાં એ પ્રમાણે

(૧૧) લેહ્યા ૬ (૬), (૧૨) મયમ ૨ (૨), (૧૩) મયમક્રમ
(૧૪), (૧૫) મંશિષ્ય ૧ (૨)—વૈકલ્પમિથ્યવત્ પણ યથાસંભવ પર્યામ
અવસ્થા આશ્રયિ વિચારવું.

(૧૬) આદ્યક્રમ ૧ (૧)—વૈકલ્પમિથ્યવત્.

વિશેષમ. કવચાકાર પાત્ર ગુણપ્રત્યયિક વૈકલ્પ અપેક્ષાએ કહેવું.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૪ (૩)—દેવ તથા નારકને પર્યામ
સ્થામા પ્રથમના ૮ ગુણ-સ્થાન હોય માટે ભવપ્રત્યયિક આશ્રય
વાર ગુણ-સ્થાન, અને ગુણપ્રત્યયિક આશ્રયિ ૭ ગુણ-સ્થાન
કારણકે છ ગુણ-સ્થાને વૈકલ્પ સ્થાનાનો પ્રારંભ કરી વૈકલ્પયોગ
પરંતે હોય તે દરમ્યાનમા વિગુહિ શામ થતા અન્નર્મુર્ત્ત મા
અપ્રમત્તપાત્ર પણ પ્રાપ્ત થાય.

(૧૭) જીવવેદ ૧ ૧૦૪ ૨-૧૦૭—વૈકલ્પમિથ્યવત્. પર
પર્યામ અવસ્થામા વૈકલ્પયોગ હોય તેથી ૧૪ ભેદ સ્વભાવમા સંજ્ઞિ
અપર્યામ ભેદ ન હોય

(૧૮) જ્યોત્તિ ૬ ૬—જાણે? પ્રકરણ વૈકલ્પ આશ્રયિ

૧. નાનું પ્રકરણ ભેદન ભવપ્રત્યયિક અને ગુણપ્રત્યયિક આશ્રય
તમને દેવ તથા નારકના જગ અને કિન્નર વૈકલ્પ આશ્રયિ, અને મનુષ્ય તથા
નિત્યને અંતરિક્ષ અને કિન્નર વૈકલ્પ આશ્રયિ, એમ મારે મારે વૈકલ્પ
વે. નમા પદ. નિ. વ. ૨૩. ૧૦-૧૧ આપે પ્રકરણમા મારે આશ્રય
સ્વ. નિ. એ જ નીકે. અવધ અવધકરણ મજાવમા પણ અવધ પ્રત્યય
સ્વ. નિ. એ જ નીકે.

સિત્તો હોય કારણકે પર્વાત અવસ્થામાં સંતિપચ્ચિન્દ્રયને ૬
સિ સમાપ્ત થયેલી હોય છે. વિશેષ એ કે વાયુને ૪ પર્વાતિત્તો છે.

(૧૧) કાળ ૧૦ (૧૦) — પર્વાત અવસ્થામાં ૧૦ પ્રાણ હોય.

(૨૦) મંત્રા ૪ (૪) ૨ (૨ — પર્વાત અવસ્થામાં દીર્ઘકાલિની
દષ્ટિવાદોપદેશિની એ બે સંજ્ઞાઓ છે. અને આહારાદિ ચારે
તિત્તો હોય છે.

(૨૧) ઉપયોગ ૧ (૧૦) — દેવ તથા નારકને પર્વાત અવ-
માં અનુદર્શન હોય, માટે ભવપ્રત્યયિકમાં ૬ ઉપયોગ અને
શુભપ્રત્યયિકમાં તો ૧૦ ઉપયોગ પૂર્વવત્.

(૨૨) વૃદ્ધિ ૩ (૩) — બન્ને પ્રકારના વૈક્રિયયોગમાં પર્વાત
સ્થા હોવાથી ત્રણે દષ્ટિ હોય છે.

(૨૩) વંધ ૮-૧૦૪ (૮-૧૨૦) — ભવપ્રત્યયિક વૈક્રિયકાપયોગ
તથા નારકને હોય છે, તેમાં દેવને ૧૦૪ ઉત્તરપ્રકૃતિને
ય છે, અને નારકને ૧૦૧ ઉત્તરપ્રકૃતિનય છે. માટે અહિં
ત્રિક, નરકત્રિક, વૈક્રિયદિક, આહારકદિક, સૂક્ષ્મત્રિક, વિહરત્રિક.
૧૬ પ્રકૃતિવિના ૧૦૪ ને બંધ, અને શુભપ્રત્યયિકમાં મનુ-
વ ૧૨૦ પ્રકૃતિઓનો બંધ જાણવો. તેમજ બન્નેમાં મૂળ
કર્મનો બંધ હોય.

(૨૪) ઉદય ૮-૮૭ (૮-૧૨) — ભવપ્રત્યયિક વૈક્રિયયોગમાં
ત્રણ, કોકેન્દ્રિય, ઔદારિક ૨, તિર્યક્ ૨, મનુષ્ય ૨, સૂક્ષ્મ.
ધારણ, અપર્વાત, આનુપૂર્વ ૪, વિહરત્રિક, આહારક ૨,
વધણ ૬, આવપ ૧, સંસ્થાન ૪, જીનનામ ૧, અને

૧-૨. જો ૦એ સંધ્યભુવન અને ૦એ સંસ્થાનના મનુષ્ય
વૈક્રિયકાર રહે છે તેમજ વૈક્રિયકારને જો તે ૩૫૫૦ને
જ ન હોય, અને સંસ્થાનમાંથી ૧૨૫ નામ નારકનું વૈક્રિયકાર
સંસ્થાનના ઉદયનું અને ૧૨૫ સર્વનું વૈક્રિયકાર સંસ્થાનના
ઉદયનું રહે છે. અહિં જે તથા મનુષ્યે ૩૫૫૦ વિને
૧૨૫ રહેતા વૈક્રિય વખતે ૧૨૫ સંસ્થાન સંધ્યભુવનના ઉદય રહેશે.

સ્થાનધિક ૩ એ જાતીસ પ્રકૃતિવિના રોગ ૮૭ પ્રકૃતિઓનો ઉદય, અને ગુણપ્રત્યયિક સહિત સામાન્યપણે વૈક્રિયકાયયોગમાં (યોગી ૩૫ માની ખેડતી આઠ પ્રકૃતિઓ પણ મનુષ્ય નિર્ધારિત) યથા સંભવ ઉદયમાં હોવાથી ૨૭ પ્રકૃતિનો અનુદય હોય, અને ૨૫ ૬૫ પ્રકૃતિઓ ઉદયમાં હોય. તેમજ બન્નેમાં મૂળ આઠ કર્મનો ઉદય છે.

(૨૮) કદીરણા ૮-૮૮ (૮-૧૨) — ઉદયવત્.

(૨૯) મત્તા ૮-૧૪૮ (૮-૧૪૮) — ગુણમ છે.

(૨૭) શરીર ૩ (૪) — ભવપ્રત્યયિક વૈક્રિયયોગની અપેક્ષાએ દેવ તથા નારકને વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણ એ ૩ શરીર છે અને ગુણપ્રત્યયિકની અપેક્ષાએ આદ્યારિક સહિત ૪ શરીર છે પરંતુ વૈક્રિય અને આદ્યારિક એ ૩ શરીર એક જીવને સમકાળે રચાય નહિ માં. આદ્યારિક શરીર ન હોય.

(૨૮) વચસેનુ ૫.૧ (૨૧) — વૈક્રિયમિશ્રવત્.

(૨૯) ધ્યાન ૮ (૧૨) — ભવપ્રત્યયિકની અપેક્ષાએ દેવ તથા નારકને ૪ આર્તધ્યાન અને ૪ રોદધ્યાન મળી ૮ ધ્યાન છે અને ગુણપ્રત્યયિકમાં અપ્રમત્ત મુખી ૪ ધર્મધ્યાન સહિત ૧૨ લેહ હોય.

(૩૦) સઘયણ ૦ (૬), (૩૧) સસ્થાન ૨ (૬) — વૈક્રિયવત્.

(૩૨) સમુદ્ઘાત ૫ (૫) — ભવપ્રત્યયિક અને ગુણપ્રત્યયિક એ બન્ને પ્રકારના વૈક્રિયયોગમાં આદ્યારિક અને કેવલીસમુદ્ઘાત સિવાયના પાંચ પાંચ સમુદ્ઘાત છે.

(૩૩) માવ ૫-૩૯, (૫-૪૪) — વૈક્રિયમિશ્રવત્. પણ વિશેષ એ છે કે પર્વાસપલ્લુ હોવાથી ભવપ્રત્યયિકમાં ૧ ચમુદર્શન અધિક છે.

૩. કર્મપ્રકૃતિ અંશમાં ઉદીરણાકરણમાં વૈક્રિયશરીરોને, અપ્રમત્તને, અને યુગલિકોને સ્થાનધિકત્વા ઉદયનોનિવેધ કર્યો છે માટે ઉદયમાં પણ નિવેધ કર્યો છે.

(૨૪) અવગાહના—જનમદેહની અવગાહના શીત્રપર્યાપ્ત દેવ
 હી એક હાથની અને પર્યાપ્તથવાભાદ (કેટલા સમયો અતીત
 ૫૫૧) ૫૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણુ તે નારકની અપેક્ષાએ ઉત્કૃષ્ટ
 ગાહના બાજુની. અને ઉત્તરવૈદિક્યની અપેક્ષાએ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
 ની અપેક્ષાએ ૧૦૦૦૦૦ (એક લાખ) યોજન બાજુની. એ
 પ્રત્યયિક વૈદિક્યયોગીની અવગાહના કહી, અને શુક્રપ્રત્યયિક
 ક્યયોગીની અવગાહના જન્ય અંગુલના અસંખ્યાતમાભાગ
 માત્ર. તે વાયુકાયની અપેક્ષાએ છે, અને મનુષ્યાદિ ચારે
 તના (વાયુ સિવાયના) ને જીવો ઉત્તરવૈદિક રહે છે, તે
 એનું ઉત્તરવૈદિક્ય શરીર જન્યથી અંગુલને અંખ્યાતમાભાગ
 અને મૂળશરીર પ્રાયઃ અંગુલના સંખ્યાતમા ભાગથી
 ૩ ધણું મોટું હોયું બેઠેલે, પરન્તુ કેટલું મોટું હશે
 કેટલી યોગસ કહી શકાતું નથી. તેમજ શુક્રપ્રત્યયિક
 ક્યયોગીનું ઉત્તરવૈદિક્ય ૪ અંગુલ અધિક ૧ લાખ યોજન છે,
 શરીર મનુષ્યનું ૫૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણુ, તથા તિર્યચનું ૧૦૦૦
 જન પ્રમાણુ છે. કારણકે ૫૦૦ ધનુષ્યથી અધિક અવગાહનાવાગા
 મુયો યુગલિક હોય છે, અને યુગલિક મનુષ્ય (તથા તિર્યચો)
 ક્યયશરીર રચતા નથી તેમજ સમુદ્યાતકૃત અવગાહના ૭ અથવા
 ૨૦૦ પ્રમાણુ દીર્ઘ હોય છે, તેનું કારણ દેવમતિવત્ બાજુનું.

(૨૫) નિયતિ—અવપ્રત્યયિક વૈદિક્યયોગની ભવસ્થિતિ જન્ય
 ૩ હજાર વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સામરોપમ છે. તેમજ કાયસ્થિતિ
 યોગની અપેક્ષાએ જન્ય ૧ સમય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુદૂર્ત
 , ત્યારબાદ જીવ અવસ્થ યોગાન્તર થાય અને ઉપયોગ રહિત
 હોયની અપેક્ષાએ તો અન્તર્મુદૂર્ત ન્હન ૩૩ સામરોપમ પ્રમાણુ
 , કારણકે આહારપર્યાપ્તિ અને શરીરપર્યાપ્તિ પૂર્ણ કર્યાબાદ
 તથા સર્વ પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ થયાબાદ ભવના અન્ત સમય સુધી
 ક્રિયાકાયયોગ ગણાય, માટે પર્યાપ્તિ સંબંધિ અન્તર્મુદૂર્ત ન્હન
 હોયું. શુક્રપ્રત્યયિક વૈદિક્યશરીરની અપેક્ષાએ વૈદિક્યકાયયોગની

પરિચિતિ જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત (વાયુ આશ્રયિ) અને ઉત્તર
 પૂર્વકોડ વર્ષની છે. એથી ન્દન અથવા અધિક આયુષ્યવાળા વૈકિ
 ચી શકે નહિ. તેમજ કાર્યરિચિતિ પૂર્વવત્ જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત
 યા ઉત્કૃષ્ટથી વાયુને અન્તર્મુહૂર્ત અને તિર્થિય પંચેન્દ્રિય
 યા મનુષ્યને ૪ મુહૂર્ત મુધી વૈકિયયોગ (વૈકિયશરીર) રો
 પ્રારબ્ધ વૈકિયશરીરના અણુઓ વિવિધ પામી જાય. અહિં વિશે
 ૧ છે કે દેવનું ઉત્તરવૈકિયશરીર ૧૫ દિવસ (મતાન્તરે ૬ માસ
 અને નારકનું ઉત્તરવૈકિય અન્તર્મુહૂર્ત મુધી રહી શકે છે.

(૩૬) યોગિ—વૈકિયમિશ્રવત્.

इति श्री वैक्रियकाययोगे ३६ द्वारप्राप्तिः समाप्ता.

આહારકમિશ્રકાયયોગમાં.

(૧) ગતિ ૧—તે મનુષ્યગતિમાં પ્રમત્તમુનિ આહારકદે
 યે છે અને સંહરે છે માટે.

(૨) રિચિય ૨—તે પ્રમત્તમુનિની પંચેન્દ્રિયની જાતિ છે માટે.

(૩) કાય ૧—પ્રમત્તમુનિની ત્રસનિકાય છે માટે.

(૪) યોગ ૧—આહારકના પ્રારંભ અને સંહરણ વખતે
 પ્રમત્તમુનિને ચાર વચનયોગ અને ચાર મનયોગ તથા વર્તમાન
 આહારકમિશ્રકાયયોગ એ ૬ યોગ હોઈ શકે છે, શેષ ૬ કાયયોગ
 ન હોય.

અથવા સમકાળે બે યોગ ન ગણીએ તો આહારકમિશ્ર
 એજ કાયયોગ હોય.

(૨) વેદ ૨—પુરુષ વા નપુંસકમુનિ આહારક રચી શકે
 છે, અને સાધ્વીને આહારકવિધિનો અભાવ છે માટે.

(૬) કયાય ૪-૧૨—પ્રમત્તમુનિને ઓષેદ સિવાય ૮ નો-
 કયાય અને ૪ સંજ્ઞવન કયાય, એ ૧૨ કયાયનો ઉદય હોય છે.

(૩) શાલ ૪—પ્રમત્તમુનિને કેવલદર્શનવિના આરે જ્ઞાન હે.૬

(૮) પ્રમાણ ૮—પ્રમત્તમુનિને અજ્ઞાન ન હોય

(૯) શલ ૫—આહારક્રમિયોગમા પરિહારવિશુદ્ધિ, મુદ્ધા નિંપરાય, વયોધ્યાન દેશચિત્તિ અને અચિત્તિ નિવારણે ચારિત્ર હોય, કારણકે પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવળ મુનિને ૧ પૂર્વ જેટલા જ્ઞાનના અભાવથી આહારક્રમિય હોય નહિ, તેમ જ મુદ્ધાન વરાય ચારિત્ર ૧૦ માં તથા વયોધ્યાન ચારિત્ર ૧૧ માં હોય છે, અને આહારક્રમિયનું વચનું તો પ્રમત્ત મુદ્ધાને હોય, જતી દેશચિત્તિ તથા અચિત્તિ ચારિત્રમાં તો કુલ પાતુનોજ અભાવ છે, માટે એ ૫ ચારિત્રવિન્યાસ કર્યો અને ઉપોપચાપનીય એ જે ચારિત્ર હોય છે.

(૧૦) શ્લોક ૩—કેવલદર્શન મુદ્ધાકેવલીમયવાન અદ્વૈત પ્રતીતિએ નહિ માટે કેવલદર્શન નિવારણ ૩ દર્શન હે.૬

(૧૧) શ્લોક ૬—પ્રમત્તમુનિને ઉચ્ચ લેશ્યાઓ હે.૬

(૧૨) શલ ૧—પ્રમત્તમુનિ અમલ હોય

(૧૩) શલ ૨—પ્રમત્તમુનિને ઉપદમ, દ્વિયોપદમ — સાધિક એ ૩ મધ્યાન્ય હોય છે, પશ્ચિમ ઉપરોક્ત મુદ્ધાને ઉપદમ સમ્પાદ્ય ન હોય

(૧૪) શ્લોક ૧—પ્રમત્તમુનિ સત્તિ છે

(૧૫) પ્રમાણ ૧—આહારક્રમિયોગ પ્રાપ્તિ માટે પ્રમત્તમુનિને ઉચ્ચ દિયોગ હે.૬ આહાર ક્રમિયોગ હોય છે, અને એકઆહાર ન હોય, જતી અન્યોગિકા અને પ્રાપ્તિને આહાર હે.૬ એક આહાર નાંભવે અને અન્યોગિકા ન હોય

(૧૬) શ્લોક ૨—આહારક્રમિયોગ પ્રાપ્તિ માટે પ્રમત્તમુનિને ઉચ્ચ મુદ્ધાને હે.૬ અમલવાન ન હોય

(૧૭) કોષમેદ ૧-૧૫—ચીઠ લેદોમાંથી મુનિ સંજ્ઞિપર્યાસ ૩૫ એક લેદવાળા છે, અને પાંચસોત્રેસડમથી મુનિમા ૧૫ કર્મમુખિના સંજ્ઞિપર્યાસ મનુષ્યના ૧૫ લેદ છે.

(૧૮) વર્ણપિત્ત ૧, (૧૯) પ્રાણ ૧૦, (૨૦) મંત્રા ૪-૨-૫ મનમુનિને એ સર્વ દોય છે. માત્ર હેતુપદેશિકી સંજ્ઞા ના દોવાથી સજ્ઞા બે છે.

(૨૧) ઉપયોગ ૭—પ્રમત્તમુનિને કેવલદિક અને ૩ અસા એ પાચ ઉપયોગ સિવાયના ચેષ ૭ ઉપયોગ દોય છે.

(૨૨) વૃત્તિ ૧—પ્રમત્તમુનિ સમ્યક્દષ્ટિ દોય છે.

(૨૩) વંધ ૮-૬૩—છડે ગુણસ્થાને મૂળ આડકર્મનો અંગુલ-ભેદ ૬૩ કર્મનો બંધ છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૬૭—પ્રમત્તગુણસ્થાને ૮૧ ના ઉદયમત્ત આદારિકદિક, સમયજ ૬, અગુભ સંસ્થાન ૫, અગુભગતિ ૧, ૧૬ પ્રકૃતિ બાજુ જ્યાં ચેષ ૬૭ પ્રકૃતિનો ઉદય છે.

(૨૫) કરીમ્મા ૮-૬૭—ઉદયવત્.

(૨૬) ભાગ ૮-૧૪૮—ગુણમ છે.

(૨૭) શરીર ૪—એક જીવને સમકાળે વૈકિય અને આદારક શરીર નહિ દોવાથી વૈકિય ત્રિવાયનાં ૪ શરીર દોય.

(૨૮) વચ્ચેનું ૭-૨૧—બાર કપાય, એક આદારકમિશ્રાય વેગ, ૪ અભયોગ, ૪ વચનયોગ અને એ પ્રજાલે ૨૧ બંધકે રોગ અદિ આદારિકકાયયોગ છે તોપણ ગાળ દોવાથી નવે નથી તેમજ મૂળબંધેનુ કાય અને યોગ એ બે છે.

૧. આદારિક દેહની અવસ્થાને પાંચેનું છે, અને આદારિક અમુનિ અવર્ણમય છે. તેમજ અદિક મુદેદેહ અવસ્થાને ૬ પાંચેનું છે. અન્ય આદારિક અવસ્થાને તો બે અથવા ત્રણ પાંચેનું છે. ૨૦૫૮.

(૨૬) વ્યાન ૩—પ્રમત્તમુનિને અગ્રયોગ વિના ૩ આર્ત-ધ્યાન હોય.

(૩૦) સંઘયજ્ઞ ૬, (૩૧) મસ્યાન ૬—આહારક તળિધરંત પ્રમત્તમુનિને ૬ સંઘયજ્ઞ અને ૬ અંસ્યાન હોય માટે.

(૩૨) સમુદ્ધાત ૩—આહારકના પ્રારંભકાળે વેડના, કપાય, અને આહારક એ ત્રણ સમુદ્ધાત હોય.

(૩૩) ભાષ ૪-૩૨—મૂળભાવો ઉપશમ વિના ૪ અને ઉત્તર-ભાષમાં ક્ષાયિકભાવે સમ્યક્ત્વ, ક્ષયોપશમભાવે અજ્ઞાનત્રિક અને દેશવિરતિ એ ચાર સિવાયના ૧૪ ભાષ, ઔદારિકભાવે ૩ ગતિ, મિત્ર્યાત્વ, અસંવમ અને અજ્ઞાન એ ૬ વિના શેષ ૧૫ ભાષ, અને પારિણુમિત્તભાવે લબ્યત્વ તથા અવત્વ એ બે ભાષ એ પ્રમાણે ૧-૧૪-૧૫-૨ મળી કુલ ૩૨ ભાષ છે.

(૩૪) અવગાહના—આહારકમિત્રયોગીની જન્મકેહાવગાહના જ્ઞાન્ય લે હાય અને ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦ ધનુષની હોય, કારણકે એથી ન્યૂનાધિક અવગાહનાવાગા મનુષ્યને ચારિત્ર હોય નહિ. તથા આહારકકેહની જ્ઞાન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના પ્રારંભ વખતે અંગુલના સંખ્યાતમાભાગની સંભવે છે, અને ત્યારબાદ બન્ને પ્રકારે એક હાયની છે. તથા સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના ભરત અથવા ચિરવતથી મહાવિદેહ મુખીની સંહારણકાળના આહારકમિત્રની અપેક્ષાએ ભણુવી, અન્યથા જ્ઞાન્ય અવગાહના અંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ ૧ હાયપ્રમાણ.

(૩૫) સ્થિતિ—આહારકયોગીની ભવસ્થિતિ જ્ઞાન્યથી વૈદ-પૂર્વ ભણવાના પર્વાય શેટલી અને ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વકોડ વર્ગની હોય. અને આહારકમિત્રયોગની કાયસ્થિતિ જ્ઞાન્ય ૧ સમય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુદ્ધર્ત તે ઉપયોગની અપેક્ષાએ છે, અને ઉપયોગ રહિત-પણે જ્ઞાન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુદ્ધર્ત પ્રમાણ છે. ત્યારબાદ આહારકરચના વિવિધ પામે છે.

(૩૬) યોનિ—૧૪ લાખ યોનિ મનુષ્યાપેક્ષાએ છે. રે-
નચિત્તઃકિયોનિના બેઠ અચિત્તાચિત્ત, ચિત્તોષ્ણ, સંવૃત્તિવિ-
રોધાત્મતા, અને વશીકરણ એ પાંચ યોનિ છે.

इति आहारकमिश्रयोगे ३३ द्वावप्राप्तिः समानः.

આહારકયોગમાં.

(૧) જનિ ૧, ૨) હમિદ્રય ૬, (૩) કાવ ૧, (૪) યોગ ૧,
(૫) યેદ ૨, (૬) કાવાય ૪-૧૨, (૭) જ્ઞાન ૪, (૮) અજ્ઞાન ૦, (૯)
મયમ ૧, (૧૦) દર્શન ૩, (૧૧) ભેદ્યા ૬, (૧૨) મદ્ય ૧, (૧૩)
મદ્યવશ્ય ૨, (૧૪) સંશિષ્ય ૧, (૧૫) આહારક ૧—એ સર્વ
દ્વાર આહારકમિશ્રવત્ કહેવા તેમા તદ્વાવત્ એજ છે આહારક
મિશ્રને ન્યાને આહારકયોગ કહેવા.

(૧૬) ગુણજ્ઞાન ૦—પ્રમત્તમુનિ આહારકગ્રંથીર અન્ન
મુદ્ગાના નાની નાના માલ અપ્રમત્તપત્ત પામી શકે છે, પણ રચના
રમત અત્તમત્ત પત્ત પામે નહિ, કાન્નજકે રચનાનો પ્રારંભ મુનિને
અનુકરણના પરિણામ થાય, અને ઉન્નુકરણ તે મુનિને પ્રમાણ
ન્યાન છે, તેમજ નદરજી વખતે પણ આહારક સંદર્ભજન
ઉપરોક્તવર્ગના દેવાથી અપ્રમત્તપત્ત દેવા નહિ, માટે પ્રારંભ અને
નદરજીની વચ્ચેનો આહારકયોગ વગર અપ્રમત્તપજાની પ્રાપ્તિ
થઈ શકવાથી આહારકયોગમા હકે અને નાનમું એ બન્ને મુખ્ય
રચના સમાવે છે.

(૧૭) પ્રજાવેદ ૧ ૧૦, (૧૮) વર્ણાવિ ૬, (૧૯) વ્રાજ ૧૦,
(૨૦) સજ્ઞા ૮-૨, (૨૧) ઉપગંગ ૩, (૨૨) જુટિ ૧, (૨૩) વેદ
૮-૩૩, (૨૪) ઉદ્ય ૮-૬૩, (૨૫) ઉર્જાજ્ઞા ૮-૬૩, (૨૬) સજ્ઞા ૮
૧૪૮, (૨૭) ગ્રામીય ૪ (૨૮) વેદવેદ ૨-૨૧—આહારકમિશ્રવત્.

(૨૯) રજાવ ૩—પ્રમત્ત મુખ્ય-ધ્યાનમાં ૩ આર્જીવાન, અને
અપ્રમત્ત મુખ્ય-ધ્યાનમાં ૬ આર્જીવાન દેવા, માટે એ બે મુખ્ય-ધ્યાન
વર્ગ આહારકયોગમાં ૩ ધ્યાન તથા.

(૩૦) સંઘચળ દ. (૩૧) સંસ્થાન દ. (૩૨) સમુદ્ધાન ૩.
(૩૩) માય ૪-૩૨, (૩૪) અવગાહન. (૩૫) સ્થિતિ (૩૬) યોગિ
—એ સર્વ દ્વાર આહારકમિશ્રણ કહેવાં

ક્રિતિઓ આહારકળાં ૩૬ દ્વારગામિ: સમાપ્તા.

તૈજસકાર્મણ્યકાયયોગમાં.

તૈજસકાર્મણ્યકાયયોગ વક્રગતિમાં કોણકે શ્રવણે ૧, કોણને ૨, કોણને ૩, કોણને ૪, અને કોણને ૫ સમય હોય છે. અને ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયે આહારપર્યાપ્તિ વખતે પણ હોય છે. તેમજ આજ સમયના કેવડી સમુદ્ધાતમાં ત્રીજે, ચોથે અને પાંચમે સમયે તૈજસકાર્મણ્યયોગ હોય છે, માટે પૂર્વભવમાંથી પરભવમાં જતાં માર્ગસ્થ શ્રવણાશ્રયિ, ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયવર્તી શ્રવણાશ્રયિ અને સમુદ્ધાતવર્તી કેવડી ભગવાન આશ્રયિ યથાસંભવ તત્ત્વાદિ ૩૬ દ્વારોની પ્રાપ્તિ નીચે પ્રમાણે—

(૧) ગતિ ૪. (૨) રુદ્રિય ૧-૨-૩-૪-૫, (૩) વાય ૬,
—એ સર્વ શ્રવણે પૂર્વભવમાંથી પરભવમાં વક્રગતિએ જતાં તૈજસકાર્મણ્યયોગ હોય છે.

(૪) યોગ ૧—તૈજસકાર્મણ્યકાયયોગ વખતે માર્ગસ્થ તથા કેવડીને એક તૈજસકાર્મણ્યકાયયોગ હોય, કેવડી ભગવાનને ભેદે આહારિકાદિ ૭ યોગ છે પરંતુ તે લગ્નિ અપેક્ષાએ જાણવા. તેમજ પ્રવર્તમાન અપેક્ષાએ એક કાર્મણ્યયોગ જાણવો. વગી જેમ મનોયોગમાં વચનયોગાદિ લગ્નિભાવે ગણ્યા તેમ તૈજસકાર્મણ્યયોગ

૧. આ તૈજસકાર્મણ્યકાયયોગનું સંક્ષિપ્ત નામ કાર્મણ્યયોગ પણ કહેવાય છે, પણ તૈજસયોગનું કાર્મણ્ય અને કાર્મણ્યયોગનું કાર્મણ્ય નિમ છે તે પણ જાણે સાચેના સાચેના રહેવાથી સ્વઅભિપ્રેક્ષાએ જાણે પોષેને ૧ યોગ ૧૫ ગણ્ય છે. પણ અન્યાદિગણના સંક્રમણી હોવાથી એમ નિર્ણયપણી રિરક્ષ નથી.

વળતે સયોગીકેવલીને પણ સ્વધિભાવે શેષ ૬ યોગ કેમ ન ગણાય ઉત્તર-સમુદ્યાત અવસ્થામાં યોગનું નિયતપણું^૧ છે માટે.

(૫) વેદ ૩. ૧૬) જગાય ૪-૨૨—માર્ગે વહેતા જીવને મનનો ઉદય હોય છે.

(૭) જ્ઞાન ૪ માર્ગસ્થ જીવને મતિ શુદ્ધ અને અવધિ મેળવે પણ જ્ઞાન તથા કેવલીમગવાનને સમુદ્યાત વળતે કેવળજ્ઞાન મેળવે પ્રમાણે ૪ જ્ઞાન હોય. પરંતુ મનઃપર્યવસ્થાન ન હોય, કારણ તે જ્ઞાન છદ્મસ્થ મુનિને હોય છે.

(૮) અજ્ઞાન ૩—માર્ગસ્થ જીવને ત્રણે અજ્ઞાન હોય.

(૯) મૈત્રમ ૨—માર્ગસ્થજીવોને એક અવિરતિ ચારિત્ર હોય, અને શેષ ૬ ચારિત્ર તો જન્મ્યાગ્રાહ આઠ વર્ષની ઉંમરમાં હોય, તેમા કેવલી નમુદ્યાત વળતે એક યથાખ્યાન ચારિત્ર હોય માટે કાર્મણ્યોગે એ ચારિત્ર છે.

(૧૦) દર્શન ૩—માર્ગસ્થજીવોને અચક્ષુ તથા અવધિ દર્શન અને કેવલી સમુદ્યાતમાં કેવળદર્શન છે, માટે કાર્મણ્યોગે ૩ દર્શન છે. અક્ષુદર્શન એ બન્ને જીવોને નથી.

(૧૧) લેખા ૬. (૧૨) મધ્ય ૨—મુગમ છે.

(૧૩) સમ્યક્ષ ૫—મિથ્ર સિવાયના પાંચે સમ્યક્ત્વ માર્ગસ્થને હોય. મિથ્રસમ્યક્ત્વમાં મરણનો અભાવ હોવાથી પરભવમાં સાથે જતું નથી, વળી ઉપશમ સમ્યક્ત્વમાં ત્રીજા કર્મબંધના મતે મરણનો અભાવ છે, અને સત્પતિકા (છઠ્ઠા કર્મબંધ)ની દુર્ણિતા મતે મરણ છે. તે વર્તુલ વૈકિયમિથ્રયોગમાં સમ્યક્ત્વ દ્વારની પ્રાપ્તિ પ્રસંગે સ્ફુટ નોટમાં સવિસ્તર કર્યું છે.

૧. ભાવ્યર્થ એ છે કે પર્વાપ્તકાળમાં મનોયોગાદિ ૧૩ યોગમાંનો પ્રાપ્તપણુ યોગ પ્રવર્તી શકે, માટે પર્વાપ્તકાળ ભાતી મનોયોગમાં ૧૩ યોગ ગણાય, પરંતુ કેવલીસમુદ્યાતમાં એવા નિયમ છે કે અમુક સમયે અમુક યોગજ હોય, માટે એવા નિયતયોગમાં અન્યકોઈ યોગ ગણી શકાય નહિ.

(૧૪) મંત્રિણ ૨—માર્ગસ્થ ૨ સંતિ કહેવાય. એકે દીર્ઘકાલિનીસંતા માર્ગસ્થ ૨ પરન્તુ એને દીર્ઘકાલિનીસંતા અવરય પ્રાપ્ત સંતિ કહેવાય છે. કારણકે સંતિ અને અસાં યોગ્યતાને અનુસરીને છે.

(૧૫) આદ્ય ૨—બન્ને પ્રકારના (માર્ગ કૈવલી સમુદાય સંબંધિ) કાર્મણ્યોગમા અનાદ્ય નેમજ ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમય સંબંધિ કાર્મણ્ય ૧૫ પદ છે. જગી તે સચિત્તાદિ ત્રણ પ્રકારને એક પ્રકારને, જોજનરૂપ એક પ્રકારને, અને ૧-૫-૬ દિશિનો આદાર છે. એવ લેઈ ઉત્પત્તિન દોષ નહિ.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૪—માર્ગસ્થ ૨ અને નિર્યા અને સમયસ્થ, એ ૩ ગુણસ્થાન છે, તેમજ કૈવલ્યસ્થાન દોષથી કાર્મણ્યોગમાં ચાર ગુણસ્થાન છે.

(૧૭) જોજમેદ ૮-૧૪૩—પ્રાદ્ય ૨ અને ૧૫-૨૫ અપવાદિ અપવાંત સાત લેઈ છે. તેમજ ૫-૧૫ અપવાંતે કાર્મણ્યોગમા ૩૨ અપવાંત લેઈ દોષ ૦ અપવાંતમાં કૈવલી સંબંધિ સંતિપવાંત મેદવત્ત અપવાંતમાં કૈવલી સંબંધિ ૧૫ કાર્મણ્યપવાંતના લે અનુક્રમે ૮ અને ૩૨૭ લેઈ થાય અર્થિ અપવાંત યગ અપવાંત ૫૫૩, અન્યથા સ્વિધપવાંત ૫૫૩ તે ૧૫૭ દોષ.

(૧૮) વર્ણાંતિ ૬—માર્ગસ્થ ૨ અને ન્યા ઉત્પત્તિ સમયસ્થ ૨ અને એક ૫૫૩ વર્ણાંતિ ૧૫૩ થયેલી કારણકે વર્ણાંતિએ ઉત્પત્તિ સમયેક પ્રારંભાય છે. પરન્તુ નમુદાયનાર્થે કાર્મણ્યોગમાં ૭૫૩ વર્ણાંતિએ દોષ માટે યોગ્યમાં ૬ વર્ણાંતિએ અનુય છે.



(૧૪) મેતિન્ય ૨—માર્ગસ્થિત્વ સંતિ તા
કહેવાય. એકે દીર્ઘકાલિનીસંતા માર્ગસ્થિત્વને
પરંતુ એને દીર્ઘકાલિનીસંતા અવશ્ય પ્રાપ્ત થવા
સંતિ કહેવાય છે. કારણકે સંતિ અને અસંતિ
યોગ્યતાને અનુસરીને છે.

(૧૫) આહારક ૨—બન્ને પ્રકારના (માર્ગસ્થિ
કેવલી સમુદાયના સંબંધિ) કાર્મણ્યોગમાં અનાહારી
તેમજ ઉત્પત્તિના પ્રથમ મુખ્ય સંબંધિ કાર્મણ્યોગમાં
૧૪૬ પશુ છે. જની તે સચિત્તાદિ ત્રણ પ્રકારનો, ૧
એક પ્રકારનો, બીજાનું ૨૫ એક પ્રકારનો, અને દિયિર
૪-૫-૬ દિયિરો આહાર છે. એવ લોક ઉત્પત્તિના પ્ર
કાર નહિ.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૪—માર્ગસ્થિત્વને નિશ્ચયત્વ.
અને સમયરત્વ. એ ૩ ગુણસ્થાન છે. તેમજ કેવલી
ગુણસ્થાન હોવાથી કાર્મણ્યોગમાં ચાર ગુણસ્થાન છે.

(૧૭) ક્રોધભેદ ૮-૩૪૩—ક્રોધ એવલેહની અપેક્ષા
સ્થિત્વ આપણે અપર્યાપ્ત સાગ લોક છે. તેમજ પાંચસે
અપેક્ષાએ કાર્મણ્યોગમાં ૩૨૨ અપર્યાપ્ત લોક હોય. અને
અપર્યાપ્તમાં કેવલી સંબંધિ સંતિપર્યાપ્ત મેગવત્ત તથા
અપર્યાપ્તમાં કેવલી સંબંધિ ૧૫ કર્મજૂમિપર્યાપ્તના લોક ૬
અનુક્રમે ૮ અને ૩૪૩ લોક થાય. જ્યાં અપર્યાપ્ત યજ્ઞથી
અપર્યાપ્તપણું નહિ, અન્યથા સંધિપર્યાપ્તપણું તે માર્ગ
પણ હોય.

(૧૮) પર્યાપ્તિ ૬—માર્ગસ્થિત્વને તથા ઉત્પત્તિના ૨
સમયરત્વો એવને એક પણ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયેલી ન હ
કારણકે પર્યાપ્તિએ ઉત્પત્તિ સમયેજ પ્રારંભાય છે. પરંતુ કે
સમુદાયતરત્વો કાર્મણ્યોગમાં ઇએ પર્યાપ્તિએ હોય માટે કાર્મ
યોગમાં ૬ પર્યાપ્તિએ ગણાય છે.

(૧૯) પ્રાણ ૨.—માર્ગસ્થજીવને પરલવ સંબંધિ આયુષ્ય અને કાયયોગ પ્રાણ પૂર્વલવમાંથી ઇટ્ય. બાદ તુર્ન સાથે થાય છે, માટે માર્ગસ્થ અને ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમય વર્તી કાર્મણયોગમાં આયુષ્ય તથા કાયયોગ પ્રાણ હોય. અને કેવલી સમુદ્ધાતવર્તી કાર્મણયોગમાં બુતકાળની અપેક્ષાએ સામાન્યથી ૧૦ પ્રાણ ગણાય પરન્તુ વાસ્તવિક રીતે ૫ ઇન્દ્રિયો સિવાયના પાંચ પ્રાણ ગણવા. કારણકે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીને ઇન્દ્રિયનિમિત્તક જ્ઞાન હોય નહિ તેથી ઇન્દ્રિય પ્રાણ પણ હોય નહિ.

(૨૦) મંજા ૪-૧—માર્ગસ્થજીવના કાર્મણયોગમાં આહારાદિ ચારે સંજ્ઞા હોય, અને હેતુવાદ વિગેરે ૩ મંત્રી ૧ દષ્ટિવાદ સંજ્ઞા હોય. તથા કેવલી સમુદ્ધાતવર્તી કાર્મણયોગમાં અશ્વાતાવેદની-કર્મના ઉદયરૂપ એક આહારસંજ્ઞા છે, અને ચોથ ૩ સંજ્ઞાઓ નોદનીયના ઉત્પત્તિ છે માટે ન હોય. તેમજ હેતુવાદ વિગેરે ત્રણમંત્રી એકે પણ સંજ્ઞા નથી. કારણકે જ્ઞાતા તે છત્રસ્થજીવોના જ્ઞાન આશ્રય છે. અહિ સંજ્ઞા થાય કે જે દીર્ઘકાલિક્યાદિ-સંજ્ઞાઓ છત્રસ્થજીવોની વિજ્ઞાનશક્તિ આશ્રય છે તો કેવલીને તેરમે અને ચૌદમે ગુણસ્થાને સંજ્ઞા કેમ રહ્યા? ઉત્તર:—કેવલી ભગવાનને જે સંજ્ઞાપણ કહ્યું તે માત્ર મનોદ્રવ્યના સંબંધ માત્રથીજ, પરન્તુ મનોદ્વારા વિચાર કરવાની અપેક્ષાએ નહિ. એ સંબંધ શ્રી પાંચસંમહાદિગ્વૈયામા રૂપરૂ કહ્યો છે.

૧ પચ્ચન્નમ્મ મથમા પ્રથમ દારની ૩૨ ની માથામા કહ્યું છે કે—
“કેવલી મો મજ્જો મો અમણ્ણો વિ” એટલે કેવલી ભગવાન મજિ પણ નહિ અને અમજિ પણ નહિ તેમજ દીક્ષમા કહ્યું છે કે, તથા મજ્જિનિ મયોગ્યયોગોકેવલી જત્તંનિ પ્રાદશ્ચ ગુણસ્થાનદારિનિ. એ જ મયોગ્યયોગોકેવલી ગુણસ્થાનદે જે તથા ન મમવપઃ. મયોગ્યયોગોકેવલીમોઃ મજ્જિન્ન્યાયોગાત્, તદ્વ્યાયમય મનોવિજ્ઞાના-દ્યાવાત્, ન જાત્યેદાન્તેજ તયોગ્યંમજ્જિન્ન્યં પ્રત્યક્ષ, પ્રત્યક્ષતોવેશવા મજ્જિન્ન્યાદિવિ વ્યવહારાત્, તથા વાદ-કેવલીનો ન મજ્જિનો રતોવિજ્ઞાનામાત્રાત્, તાત્યમજ્જિનો પ્રત્યક્ષમનઃ સંવપાવેશવા મજ્જિ-

(૨૧) ઉપયોગ ૧૦—જ્ઞાન અજ્ઞાન અને
અભાવે કાર્મણ્યોગમાં સહુદર્યન અને મનઃ
૧૦ ઉપયોગ છે.

(૨૨) દૃષ્ટિ ૨—સમ્યક્ત્વદ્વારમાં કલ્યા પ્ર
૨ દૃષ્ટિ છે.

(૨૩) વંધ ૭-૧૧૨—આહારકદિક, નરકક
આયુષ્ય એ આઠ પ્રકૃતિ માર્ગસ્થ કાર્મણ્યોગ
કારણકે આહારકદિક અપ્રમત્ત મુનિને બંધાય, ન
અને નરકકદિક સર્વપર્માત્મે બંધાય, તેમજ નરકક
દ્વિવપર્માત્મે બંધાય, આ ત્રણ અવસ્થા માર્ગમાં
અથવા ભવપ્રયમસમયવર્ગી એવને હોય નહિ,
પ્રકૃતિઓ સિવાય એવ ૧૧૨ પ્રકૃતિઓ બંધાય. અ
લેખના અભાવે મૂળકર્મ ૭ બંધાય. તથા કેવલીના કા
માન યાતાયેકનીયને બંધ ૧૧૨ મા અંતર્મત છે. મ
ન્યપણે કાર્મણ્યોગે એજ બંધપ્રકૃતિઓ છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૮૭—મૂળ આઠે કર્મનો ઉદય
માર્ગસ્થએવના કાર્મણ્યોગમ. સરીસ્ત્રી ૬, સંધવજુ ૬,
૬, ખગનિ ૨, ઉપધાન, પરાધાન, ઉચ્છવાસ, આતપ,
પ્રત્યેક, સાધારણ, સ્વર ૨, મિથ્યેભાદ, ૫ નિદા અને
એ ૩૬ પ્રકૃતિઓ પિના એવ ૮૬ કર્મનો ઉદય હોય.
કાર્મણ્યોગમાં કેવલીને સામાન્યથી એ જેતાલીસ પ્રકૃતિ
ઉદય છે તેમાંથી ૧ ઔદારિકસરીર, ઔદારિકઉપગ, વ
ધારાય, ૬ સંસ્થાન, ૨ ખચનિ, ૧ પ્રત્યેક, ઉપધાન, ૫૨
ઉચ્છવાસ, અને ૨ સ્વર, એ ૧૭ પ્રકૃતિઓ બધાં ૨૫ પ્રકૃતિ
૬૪ હોય, ૫૨નું એ ૨૫ પ્રકૃતિઓ અન્યામ સિવાયની ૮
સ્વાક્રિય વ્યવહારાત્. કહે જ સમજિયા જાનો—

મનવરણ જેવળીતોલિ, અગ્નિ તેજ સત્તિઓ મુદનિ
મહાંભિજાતે વદુદ, તે સત્તિઓ જ દરનિ ॥ ૧ ॥



(૩૧) મંથન ૬—આર્મલ્યુયોગને સંસ્થા-
કેવલીને ઇત્યે સંસ્થાન હોય છે.

(૩૨) મમુદયાન ૪—આર્મલ્યુયોગમ આર્મલ્યુ-
યને મમુદ યે ૩ સમુદયાન તથા કેવલીને કેવલી.

(૩૩) માત્ર ૨-૪૮—મૂળભાવ પાંચ હોય, ૩
ઉપયમચારિત્ર મનઃપરિવર્તન, દેશવિરતિ, સર્વવિર-
દ્યન યે ૫૨ ભાવ સિવાય એવ ૪૮ ભાવ હોય.
સ્થાનિયોગમાં પૂર્વોક્ત પાંચ અને સાચિકના ૬ ભ-
ભાવવિન્યા એવ ૩૬ ભાવ હોય. અને કેવલીના કાને
સાચિકભાવ, અસિદ્ધ્ય, મનુષ્યગતિ, શુભલેશ્યા, અં-
ભામિકભાવ સહિત ૧૫ ભાવ હોય તેમજ સામાન્યપા-
શાંતિ યોગ મળુ ૧૫૦ કલા પ્રમાણે ૪૮ ભાવ હોય.

(૩૪) અવગાહના—અનુદેહની જ્યન્ય અવગાહના
પચાંસિ સમયે અનુદેહનો અસંખ્યાતમેભામ, અને ઉત્કૃષ્ટ ૩
કેવલીમયવાનના ચરીરઆધારે ૫૦૦ મનુષ્યપ્રમાણ છે. ૬
અવગાહનાવાના જીવને માન સ્થાવરિપદ્મ અને કેવલીમય
અભાવ હોવાથી આર્મલ્યુયોગ ન હોય. તથા આર્મલ્યુયોગ
ઉત્તરદેહનો અભાવ હોવાથી ઉત્તરદેહાવગાહના ૫૦૦ ન હોય
સમુદયાનુગત જ્યન્યાર્મલ્યુની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કેવલીસદે-
વની કાનલ્યુયોગ વખતે ન પૂર્ણ હોવાથી પ્રમાણ છે.

(૩૫) સ્થિતિ—આર્મલ્યુયોગની જ્યન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ
નિશ્ચિત અનુક્રમે ૨૫૦ આવલિશ તથા ૩૩ સામરોપમ છે.
જ્યન્યાસ્થિતિ વક્રચિત્ત આર્મલ્યુયોગની ૧ સમય તેમજ ઉ-
ત્કૃષ્ટસ્થિતિ (૫૨ સમયની) વક્રચિત્ત સમયે ૫૨ સમયની
આવલિશ આર્મલ્યુયે ૫૦૦ કલાને નિયમેન પ્રવર્તે છે. અર્થે ૧
સમયની વક્રચિત્ત ૫૨ સમયે આહારપચોત્તે હોવાથી આ-
પચોત્તિ સમયે વર્તે એ આર્મલ્યુયે ૫૦૦ મનુષ્યપ્રમાણ આવી પો-
તે.

(૧) મંથન ૪ (૬)—સામાયિક, ઉદોપસ્થા અને અવિરતિ એ ચાર ચારિત્ર હોય. તેમજ ચારિત્ર છઠ્ઠે સાતમે ગુણસ્થાને છે પરંતુ સ્ત્રીને મૂલમત્તપેરાય તથા યથાખ્યાત ચારિત્ર સ્ત્રીને તે વખતે ભાવસ્ત્રીવેદ નહિ હોવાથી એ બે ચારિત્રો મળ્યા. અને સ્ત્રીચિંત્રરૂપે દ્વ્યસ્ત્રીવેદમ પરિહાર એવું ૬ ચારિત્ર છે.

(૧૦) દર્શન ૩ (૪)—ભાવસ્ત્રીવેદમાં કેવળદર્શન છે, અને દ્વ્યસ્ત્રીવેદમાં ચારે દર્શન હોય છે.

(૧૧) નિરુપા ૬—જન્મે પ્રકારની સ્ત્રીમાં છે એ દર્શન.

(૧૨) માર્ગ ૨—જન્મે પ્રકારની સ્ત્રીમાં જન્મે.

(૧૩) જામ્યજ્ઞ ૬—જન્મે પ્રકારની સ્ત્રીઓમાં ૬

(૧૪) મંત્રિણ ૬—જન્મે પ્રકારની સ્ત્રીઓ સંતો

(૧૫) આહારક ૨—જન્મે પ્રકારની સ્ત્રીઓમાં આ

અનાહારકપણ હોય છે. તેમાં દ્વ્યસ્ત્રીપણ યરીરપણ હોય, કારણ કે યરીર રચાયા પહેલાં સ્ત્રીચિંત્રને અભાવ છે કે યરીરપર્યામ સ્ત્રીને સ્પષ્ટ સ્ત્રીચિંત્ર ન હોય તેપણ રૂપ બૌદ્ધિક ઉપર નામકર્મનો ઉદય માર્ગમાં નહિ પણ પતિના પ્રથમ સમયથી વ્યાગ્ર થયેલ છે, માટે યરીર રચા જનિ અસ્પષ્ટ સ્તનપ્રદિ ઉપાંગ સ્ત્રીને હોઈ શકે છે, તે દ્વ્યસ્ત્રીને માર્ગસ્થ અનાહારીપણ ન હોય, પરંતુ કેવલીસ સમયનું અને અયોગીપણનું અનાહારકપણ છે, અને અપણ તે સ્ત્રીભવના પ્રથમ સમયથી જ ચરુ થાય છે. તથા સ્ત્રીમાં વક્રવતિ સંબધિ અનાહારકપણ હોય, કારણ કે મ પણ સ્ત્રીવેદનો ઉદય છે, અને એવું કેવલીસમુદાય સંબધિ અયોગી ગુણસ્થાન સંબધિ અનાહારકપણ ભાવસ્ત્રીમાં ન

૧ “ જન્મે પ્રકારની ” એટલે જન્મસ્થાને અને કારણે.

(૩૬) યોનિ—ભાગસ્થાનુવેની અપેક્ષાએ ૮૪૦૦૦૦૦ યોનિ છે. કારણકે કર્મણ્યોગ યોનિમાં ઉત્પન્ન થતાં મુખી હોય છે. અને કેવલી સંબંધિ કર્મણ્યોગમાં મનુષ્ય સંબંધિ ૧૪ લાખ યોનિ ગણાય. વળી સામાન્યપણે કર્મણ્યોગમાં સચિત્ત, સંવૃત્ત, શીત, અને શંખાવર્ત વિગેરે લેહવાળી સર્વ યોનિઓ હોય છે.

इति कामंजयों ३६ द्वारप्राप्तिः समाप्ता. नममात्मै
१५ योंद्वारेष्यपि ३६ द्वारप्राप्तिः नमामा.

૩ વેદમાં ૩૬ દ્વારની પ્રાપ્તિ.

શ્રીવેદમાં.

(૧) ગતિ ૩—નરક સિવાયની ૩ ગતિ હોય.

(૨) इन्द्रिय ૫—એક પંચેન્દ્રિયનીભૂતિ, અને ઇન્દ્રિયો ના ૫ છે.

(૩) काय ૧—શ્રીવેદમાં ત્રસગાય છે.

(૪) યોગ ૧૩—આહારક અને આહારકમિશ્ર સિવાયના ૧૫ ૧૩ યોગ હોય. કારણકે સ્ત્રી આદ્યપૂર્વી નહિ હોવાથી આહારક સંબંધિ સ્ત્રીને ન હોય.

(૫) वेद ૧—શ્રીવેદમાં એક સ્ત્રીવેદજ હોય.

(૬) कथा ૪-૨૩—શ્રીવેદોદયી જીવને બે વિદ્યવેદ વિના ૨૩ કથાય હોય.

(૭) જ્ઞાન ૪ (૨), (૮) अज्ञान ૩—મુગમ છે. (સ્ત્રીને મનઃપર્યેષ જ્ઞાન હોય છે.)

૧ અદિયા આચાર્ય સ્ત્રીનાં ચિન્દવાળી તે દ્રવ્યસ્ત્રી અને ૩૫૫ ઉપર વિશ્વામિત્રાદિયો ને બાવસ્ત્રી મળતી. તેમાં ભાવસ્ત્રીમાં આજ્ઞા જ્ઞાન અને દ્રવ્યસ્ત્રીમાં પાંચ જ્ઞાન મળતાં. આટે કૌંભમાં મહેશ્વર આદ્ય દ્રવ્યસ્ત્રી આશ્રયિ મળતા.

(૧) સંયમ ૪ (દ)—આમાયિક, ઉદોપસ્થાપનીય, દેશવિરતિ, અને અવિરતિ એ ચાર ચારિત્ર હોય, તેમજ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર છઠ્ઠે સાતમે ગુણસ્થાને છે પરંતુ સ્ત્રીને ન હોય, અને સૂદમસંપત્તય તથા યથાખ્યાત ચારિત્ર સ્ત્રીને હોય છે પરંતુ તે વખતે ભાવસ્ત્રીવેદ નહિ હોવાથી એ બે ચારિત્રનો અભાવ ગણાય. અને સ્ત્રીલિંગરૂપે દ્રવ્યસ્ત્રીવેદમા પરિહારવિશુદ્ધિ વિના શેષ ૬ ચારિત્ર છે.

(૧૦) દર્શન ૩ (૪)—ભાવસ્ત્રીવેદમાં કેવળદર્શન વિના ૩ દર્શન છે, અને દ્રવ્યસ્ત્રીવેદમાં ચારે દર્શન હોય છે.

(૧૧) ભેદવા ૬—જન્મે પ્રકારની સ્ત્રીમાં છબે ભેદવા હોય છે.

(૧૨) માધ્ય ૨—જન્મે પ્રકારની સ્ત્રીમાં જન્મે ભેદ હોય.

(૧૩) સમ્યક્ત્વ ૬—જન્મે પ્રકારની સ્ત્રીઓમાં ૬ સમ્યક્ત્વ છે.

(૧૪) મેલિત્વ ૧—જન્મે પ્રકારની સ્ત્રીઓ સંતો હોય છે.

(૧૫) આહારક ૨—જન્મે પ્રકારની સ્ત્રીઓમાં આહારક તથા અનાહારકપણું હોય છે. તેમાં દ્રવ્યસ્ત્રીપણું શરીરપર્યાપ્ત સ્ત્રીને હોય, કારણ કે શરીર રચાયા પહેલાં સ્ત્રીલિંગનો અભાવ હોય છે. જો કે શરીરપર્યાપ્ત સ્ત્રીને સ્પષ્ટ સ્ત્રીલિંગ ન હોય તોપણ સ્તનાદિ રૂપ બૌદ્ધારિક ઉપાંગ નામકર્મનો ઉદય માર્ગમાં નહિ પણ જ્યોત્ષ્ણાના પ્રથમ સમયથી ચાલુ થયેલ છે, માટે શરીર રચાયા બાદ જનિ અસ્પષ્ટ સ્તનાદિ ઉપાંગ સ્ત્રીને હોઈ શકે છે, તે કારણથી દ્રવ્યસ્ત્રીને માર્ગસ્થ અનાહારકપણું ન હોય, પરંતુ કેવલીસમુદ્ધાત સમયનું અને અયોગીપણાનું અનાહારકપણું છે, અને આહારકપણું તો સ્ત્રીભવના પ્રથમ સમયથીજ શરૂ થાય છે. તથા ભાવસ્ત્રીમાં વક્રગતિ સંબંધિ અનાહારકપણું હોય, કારણકે માર્ગમાં પણ સ્ત્રીવેદનો ઉદય છે, અને શેષ કેવલીસમુદ્ધાત સંબંધિ તથા અયોગી ગુણસ્થાન સંબંધિ અનાહારકપણું ભાવસ્ત્રીમાં ન હોય,

કારણકે તે વળતે સ્ત્રીવેદનો ઉદય નથી, તેમજ ભાવગ્રીમં આહારકપણું ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયથી શરૂ છે.

(૧૬) ગુણમ્યાન ૧. (૧૬)—ભાવસ્ત્રીને નવ તથા દ્રવ્યસ્ત્રીને ચાલ ગુણસ્થાન હોય.

(૧૭) જીવમેદ ૨-૩૫૦ (૨-૩૫૦)—૧૪ નારક, તથા સત્ ૧ આદિ ૧૦ કલ્પ, ૬ જૈવેયક, ૫ અનુત્તર, ૨ ઉર્ધ્વકિલ્બપિક, અને ૬ લોકાન્તિક એ ૩૫ પર્યામ અને ૩૫ અપર્યામ મળી ૭૦ પ્રકારના દેવ, ૧૦૧ સમુર્ચિષ્ઠ મનુષ્ય, અને ૧૦ મર્મજાતિર્યસ્ય સિવાય તિર્યચના ૩૮ લેહ, એ પ્રમાણે ૨૨૬ લેહ સિવાયના શેષ ૩૪૦ જીવલેહ ભાવસ્ત્રીવેદમં હોય, અને ૧૪ જીવલેહની અપેક્ષાએ સંજિ અપર્યામ તથા સંજિ પર્યામ એ બે જીવલેહ હોય. તેમજ દ્રવ્યસ્ત્રીવેદમાં દ્વાદશમાંથી એક સંજિ પર્યામ અને અપર્યામ એ બે લેહ હોય, અને ઉત્તર જીવલેહ પૂર્વાંક ૩૪૦માં ૧૦ સમુર્ચિષ્ઠ જગત્તરિક તિર્યચ પદ્ધન્દિય નિગવા ૩૪૦ જીવલેહ હોય.

૧૮) પર્યામ ૬—દ્રવ્ય તથા ભાવસ્ત્રીવેદમં ૬ પર્યામિઓ છે.

(૧૯) પ્રાણ ૧૦—સુગમ છે.

(૨૦) મેજા ૪-૨—બન્ને સ્ત્રીને આહારાદિ ચારે સંજા છે, અને હેતુપદેશિકી વિગેરે ત્રણમાંની દીર્ઘકાલિકી અને દૃષ્ટિવાદિકી સંજા છે.

(૨૧) ઉપયોગ ૧૦ (૨૨)—ભાવસ્ત્રીને કેવળદિક સિવાય ૧૦ ઉપયોગ અને દ્રવ્યસ્ત્રીને કેવળદિક સહિત ૧૨ ઉપયોગ છે.

(૨૨) દૃષ્ટિ ૩—બન્ને સ્ત્રીને ત્રણેદૃષ્ટિ છે.

(૨૩) વંધ ૮-૧૨૦—મૂળ ૮ કર્મનો અને ઉત્તરલેહ ૧૨૦ કર્મનો બંધ છે. (સ્ત્રી આહારકદિક બાધી શકે પણ ઉદયમાં ન જાયી શકે.)

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૬—મૂળ આઠે કર્મનો ઉદય છે. અને ઉત્તરલેહમાં નરકત્રિક કુઆતિ ૪, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, સાધારણ,

આનંદ. જનનામ, પુરુષવેદ, નપુસકવેદ, આદારકદિ
પ્રકૃતિઓ સિવાય એવ ૧૦૬ પ્રકૃતિઓનો ઉલ્લેખ છે. જનનામ
ઓને છે, એ કે દ્વ્યસ્ત્રીરૂપ મલ્લિકાગરીને જનનામ
આવે અવલંબિનીમ. થયો હોય પરંતુ તે જનનામ
આદ્ય દોષથી ગળી શકાય નહિ.

(૨૮) કદીરના ૮-૧૦૬—ઉલ્લેખ.

(૨૯) નામ ૮-૧૪૮—મુગમ છે.

૩૦) દારોન ૪—આદારક નિવાયના ૪ મરીર છે.
ઓ આદારકયરીનામકર્મ નથી થકે પરંતુ રચી થકે નહિ
(૩૦) કપરેનુ ૪-૨૩ મુગમ કપરેનુ ૪, અને ઉત્તર બ
પુરુષવેદ, નપુસકવેદ અને આદારકના જે રોગ એ આર
રૂપ પડે છે.

૩૧) દયાન ૪-૧૩ ૧૬—મુગ ૪ દયાન, અને ઉત્તર
૪ દયાન, ૪ રોગ, ૪ ધર્મ અને ૧ શુકલ મહિત ૧૩ દયાન
એકલવિત. વિરોધે શુકલધ્યાન કીલ્મોદાદિ શુભરોગો છે
આવરોને એ પ્રભુ ધ્યાન ન હોય, અને દ્વ્યસ્ત્રીને નવે ધ્યાન હોય

(૩૦) મધવન ૬. ૩૧) મધ્યાન ૬—મુગમ છે.

(૩૨) મમુદયાન ૨ (૬) આવરોને આદારક અને કેવલી
સમુદયાન નિવાય પચ સમુદયાન, અને દ્વ્યસ્ત્રીને કેવલીસમુદયાન
નહિત ૬ સમુદયાન હોય.

(૩૩) માવ ૨-૪૦ (૨૦)—આવરોને મૂળભાવ પાચ અને
ઉત્તરભાવમાંથી સાધિક સમ્પદાત્વ નિવાયના ૮ સાધિકમાવ, નરક
મતિ, પુરુષવેદ અને નપુસકવેદ એ ૧૧ ભાવ રહિત એવ ૪૨
માવ' હોય. તેમજ દ્વ્યસ્ત્રીને નરકમતિ, પુરુષવેદ અને નપુસક-
૧૬ એ ૩ ભાવ રહિત એવ ૫૦ ભાવ હોય.

૧. સ્વેદમા આવરો ઉત્તરના ૫માં કેવલેષુ મધ્યાન ૫.
પરના મધ્યામાં આવરોને ઉપરમ ચરિત્ર ૪૬ છે. તેમજ સ્વેદમા

કારણકે તે વળતે સ્વીકૃતિનો ઉદય નથી, તેમજ ભાવગ્રીમં આધારકપણ ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયથી થયું છે.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૧. (૧૪)—ભાવગ્રીમે નવ તથા દ્રવ્યસ્ત્રીને ત્રણ ગુણસ્થાન હોય.

(૧૭) જોગબંદ ૨-૩૪૦ (૨-૩૨૦)—૧૪ નારક, તથા સનન આદિ ૧૦ કંડપ, ૬ સૈવેયક, ૫ અનુત્તર, ૨ ઉર્ધ્વકિર્તિમયિક, અને ૬ પાકાન્નિક એ ૩૫ પર્યામ અને ૩૫ અપર્યામ મળી ૭૦ પ્રકારના હેય, ૧૦૧ મમુચ્છિમ મનુષ્ય, અને ૧૦ મર્મજનિર્વય સિવાય તિર્યચના ૩૮ ભેદ, એ પ્રમાણે ૨૨૬ ભેદ સિવાયના શેષ ૩૪૦ જીવભેદ ભાવગ્રીવંદમ હોય, અને ૧૪ જીવભેદની અપેક્ષાએ સંસિ અપર્યામ તથા નસિ પર્યામ એ એ જીવભેદ હોય, તેમજ દ્રવ્યગ્રીવંદમાં ત્રણમાથી એક નસિ પર્યામ અને અપર્યામ એ એ ભેદ હોય, અને ઉત્તર જીવને ૫૪ જા ૩૪૦માં ૧૦ મમુચ્છિમ જાગ્યરાદિ ૧૦ પર્યામ ૧૦ ના ૧૦ ૩૪૦ જીવભેદ હોય.

૧ પર્યામ ૬ દ્રવ્ય તથા ભાવગ્રીવંદમ ૬ પર્યામિઓ છે.

૨ પ્રાણ ૧૦ મુગમ છે.

૩) સજ્જા ૬ ૪—જન્મે સ્ત્રીને આધારાદિ ચારે નસા છે, અને કનુપદંગિત્રી વિનેકે ત્રણમાની દીર્ઘકાલિત્રી અને દષ્ટિવાદિત્રી નસા છે.

૪) ઉપયાગ ૧૦ (૧૦)—ભાવગ્રીમે કેવલદિક સિવાય ૧૦ ઉપયોગ અને દ્રવ્યગ્રીમે કેવલદિક સિવાય ૧૨ ઉપયોગ છે.

(૧૦) જુદિ ૬ મનને સ્ત્રીને ત્રણુદષ્ટિ છે.

૫) જગ ૬ ૧૦૦—જુગ ૮ ક્રમેનો અને ઉત્તરને ૧૦૦ ક્રમેનો સંધ છે (સ્ત્રી આરાન્કરિક માંથી મોં પછી ઉદયના ન હોયો મોકે.)

(૧૧) જગ ૮-૧૦૦—જુગ આડે ક્રમેનો ઉદય છે. અને ઉત્તરને ૧૦૦ નરકરિક ક્રમેનો ૪, ન્યાયર, મુકમ, ન.પ.ન.ક.

ભાગપ, અનનામ, પુરુષવેદ, નપુસકવેદ, આદારકદિક, એ ૧૨ પ્રકૃતિઓ સિવાય એ ૧૦૬ પ્રકૃતિઓનો ઉલ્લેખ ભાગ ૧માં ૬૦૫-શ્લોકોને છે, જે કે દ્વ્યશ્લોક મહિષાસુરની અનનામનો ઉલ્લેખ આશ્વ મેવશ્વર્ણીમ. થયે હતો પરંતુ તે અનનામને જોનેનું આદ્ય હોવાથી ગણી શકાય નહિ.

(૨૫) કારીકા ૮-૧૦૬—ઉલ્લેખન.

(૨૬) ભાગ ૮-૧૪૮—મુખ્ય છે.

(૨૭) કારીકા ૪—આદારક સિવાયનાં ૪ શરીર છે. કારણકે એ આદારકશરીરનામકર્મ જ થી શકે પરંતુ રચી શકે નહિ.

(૨૮) કારીકા ૪-૧૩ મૂળ જ મહેતુ ૪. અને ઉત્તર જ મહેતુ પુરુષવેદ, નપુસકવેદ અને આદારકના જે યોગ એ ચાર વિના એ ૫૩ છે.

(૨૯) કારીકા ૪-૧૩ ૧૬—મૂળ ૪ યાન, અને ઉત્તરને ૪ આર્ત, ૪ રોહ, ૪ ધર્મ અને ૧ મુકલ નહિ ૧૩ યાન છે. એકલવિત, વિનેઃ મુકલધ્યાન હીલુમાહાદિ ગુણધ્યાને છે માં ભાવશીને એ ત્રણ ધ્યાન ન હોય, અને દ્વ્યશીને ત્રણ ધ્યાન હોય.

(૩૦) મધ્યમ ૬, (૩૧) મધ્યમ ૬—મુખ્ય છે.

(૩૨) મધ્યમ ૬ (૩૩) ભાવશીને આદારક અને કેવલી-સમુદ્ધાન સિવાય ૫૫ સમુદ્ધાન, અને દ્વ્યશીને કેવલીસમુદ્ધાન નહિ ૬ સમુદ્ધાન હોય.

(૩૪) માથ ૬-૪૨ (૨૦)—ભાવશીને મૂળભાગ પાંચ અને ઉત્તરભાગમાંથી શાધિક સમ્બંધ સિવાયના ૮ શાધિકભાગ, નરક મતિ, પુરુષવેદ અને નપુસકવેદ એ ૧૧ ભાગ રહિત એ ૪૨ ભાગ હોય. તેમજ દ્વ્યશીને નરકમતિ, પુરુષવેદ અને નપુસકવેદ એ ૩ ભાગ વિના એ ૫૦ ભાગ હોય.

૧. સ્તોત્રમાં ભાવશી ઉત્તરના માંમદ દેવચંદ્ર મધ્યમાં ૫. વિશ્વરમા મધ્યમાં ભાવશીને ઉપસમ ચરિત્ર ૩૬ છે. તેમજ સ્તોત્રમાં

(૩૪) અવગાદના—બન્ને સ્ત્રીની જાણન્ય અવગાદના અંગુ-
તનો અગ બ્જાનગોભાગ લગિષાપયોમ સ્ત્રીની અપેક્ષાએ છે. અને
ઉત્કૃષ્ટ અવગાદના ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણ તે સ્વયંભૂરમણની
જાગર સ્ત્રીના મૂળગરીરની અપેક્ષાએ છે. અને ઉત્તરદેહ આશ્રયિ
મનુષ્ય તથા રેવસ્ત્રીની અવગાદના પુરૂષ ૧ લાખ યોજન
પ્રમાણ હોય કે નાન હોય તેનો નિર્ણય શ્રી બદુપુત્રી જાગરો.
તથા સમુદયાનૃત અવગાદના મરણમુરયાનની અપેક્ષાએ ત્રગભગ
૮ રજતુ હીર્ષ છે. અને દ્રવ્યસ્ત્રીની અવગાદના કેવલીસમુદયાન
વખતે સંપૂર્ણ લોકાકાશ પ્રમાણ છે.

(૩૫) ણિચિત્તિ—દ્રવ્યસ્ત્રીની જાણન્ય મજસ્થિતિ અન્તર્મુદૂત
અને ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ ૫૫ પદ્યોપમની તે હજાન સ્વર્ગની
અપરિમિદિત્તા દેવાનનાઓ આશ્રયિ છે. તથા વાચસ્થિતિ જાણન્ય
૧ સમય છે. કાન્જક કોર્મક ન્હી ઉપશમશ્લેષિમાં અવેદક થઈને
શ્લેષિથી પડા ૧ નમય માત્ર નીવેદ અનુભવી બીજે સમયે કાળ

નુચ્ચાન ૬ દેવ ૨ અને નવમે ગુણસ્થાને નુદમ સોમ મિત્રાવ મર્વ
નાદમેદનિત્તિ ઉપસાન્ત થાય છે, માટે નવમે ગુણસ્થાને ઉપસમ ચારિત્ર
દેવ એમ મર્વ પ્રથમ કહે છે તે વધાય છે, પરન્તુ નવમે ગુણસ્થાને
સ્ત્રીવેદ પ્રવર્તે ત્યાં સુધીમા (૨૫ ચારિત્ર મોદનીયમાંથી ૪ અનંત નુમધિ
અને) એક નપુમકવેદ ઉપસાન્ત થયેલો હોય છે, અને બીજી ૨૦ ચારિત્ર-
માદ પ્રકૃતિઓનો ઉદય છે, તે સ્ત્રીવેદમા ઉપસમ ચારિત્ર ફરી રીતે હોય ?
કારણકે સદમસોભ નિવાય સવ માદની ઉપસાન્તિ તો સ્ત્રીવેદનો અભાવ
થવા ખાદ હોય, અને નવમા ગુણસ્થાને ઉપસમચારિત્ર દેવ પરન્તુ નવમા
ગુણસ્થાનવાળા સ્ત્રીવેદમા ઉપસમચારિત્રનો સદ્ભાવ નમવતો નથી. જો
ઉપસાન્ત થયેલી અનનાનુમધિ / અને નપુમકવેદ એ ૫ પ્રકૃતિની અપે-
ક્ષાએ ઉપસમચારિત્ર કહેવાય તો સ્ત્રીવેદ માટેથી ક્ષપકશ્લેષિમાં સ્ત્રીવેદ
પહેલાં ક્ષપ પામેલી ૧૨ કયાવ અને નપુમકવેદ એ ૧૩ પ્રકૃતિઓની અપે-
ક્ષાએ ક્ષાપિકચારિત્ર ૫જી મેજવે, અને સ્ત્રીવેદમાં ક્ષાપિકચારિત્ર વિચારસાર
તથા બીજા કાષ્ટ પ્રથમાં ક્ષુ નથી. માટે સ્ત્રીવેદમા ઉપસમ ચારિત્ર
વિચારણીય છે.

કરી મનુષ્યર દેવ થાય તો બીજે સમયે પુનઃ
જન્મ-જન્મ કારણકરિ ૧ સમયની થાય. અને ઉ-
પર આચાર્યોના બિલ અભિપ્રાયથી નીચે પ્રમાણે

૧. કોઈક જીવ પૂર્વકોડ આયુષ્યવાની મનુ-
નિર્વચનોપજે ઉપજ થઈ, ઉદ્યાન સ્વર્ગમ પા-
આયુષ્યવાની અપરિગૃહિતા દેવ મના થાય. ત્યારથી ૧
આયુષ્યવાની મનુષ્યત્વે વા તિર્વચનો થઈને કરીથી ૬
૫૫ પાંચોપમના આયુષ્યવાની અપરિગૃહિતા દેવ. મન-
નાદ અન્ન ભવમ. સ્ત્રીવંદ અવસ્થા જડભાઈને પુરુષવે
૧૧૦ પાંચોપમ અને ૧ પૂર્વકોડવર્ષ ઉત્કૃષ્ટ કારણકરિ સ્ત્રી

૨. પૂર્વકોડ આયુષ્યવાની મનુષ્ય અથવા ૧
પચમવ મુખી ઉત્પત્ત થઈને પૂર્વોક્ત રીતે જો ઉદ્યાન
ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાની દેવી જો વખત થાય તો પરિગૃ-
થાય અને પરિગૃહિતા દેવીનું આયુષ્ય તો ૬ પાંચોપમ
સ્ત્રીવંદની ઉત્કૃષ્ટકારણકરિ ૧૮ પાંચોપમ અને ૧ પૂર્વ
પ્રમાણ છે.

૩. પૂર્વોક્ત રીતે પાંચવાર પૂર્વકોડવર્ષના આ-
નો થઈને કાર કરે અને જોકે ભવાન્તરે જો વાર ઉત્કૃષ્ટ
વાની દેવી થાય તો સોપમ સ્વર્ગમ.જ પરિગૃહિતા દેવ
ના ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૭ પાંચોપમ છે, માટે સ્ત્રીવંદની ઉ-
રિયતિ ૧૪ પાંચોપમ અને ૧ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે.

૪. પૂર્વોક્ત રીતે સોપમ સ્વર્ગમ. ૫૦ પાંચોપમ
વ્યવાની જો વાર અપરિગૃહિતા દેવી થાય તે કારણથી સ્ત્રી
ઉત્કૃષ્ટકારણકરિ ૧૦૦ પાંચોપમ ૧ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે.
નાચાર્યોએ આ અભિપ્રાયજ વિરોધ અંગેકાર કર્યો છે.

૧-૨-૩. આ બીજા, ત્રીજા અને પાંચમા અભિપ્રાયથી ૨
પુણ્ય (૧૫ પાંચોપમ પ્રમાણ) થી પણ કારણકરિ ચોખા પ્રમાણ
વે છે, તે કીનદુશ્ચામ્ય છે.

(૩૪) અવગાહના—બન્ને સ્ત્રીની જઘન્ય અવગાહના અંગુ-
લનો અસંખ્યાતભોલાગ લબ્ધિપર્ણા સ્ત્રીની અપેક્ષાએ છે. અને
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ૧૦૦૦ યોગ્ય પ્રમાણ તે સ્વયંભૂરમણની
જગત્પર સ્ત્રીના મૂળશરીરની અપેક્ષાએ છે. અને ઉત્તરદેહ આશ્રયિ
મનુષ્ય તથા દેવસ્ત્રીની અવગાહના પુરુષવત્ ૧ લાખ યોગ્ય
પ્રમાણ હોય કે નૂન હોય તેનો નિર્ણય શ્રી બદુદ્રુતથી બાકુવો.
તથા સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના મરણસમુદ્ધાતની અપેક્ષાએ લગભગ
૮ રજાનુ દીર્ઘ છે. અને દ્રવ્યસ્ત્રીની અવગાહના કેવલીસમુદ્ધાત
વખતે સંપૂર્ણ લોકાકાશ પ્રમાણ છે.

(૩૫) સ્થિતિ—દ્રવ્યસ્ત્રીની જઘન્ય મઘસ્થિતિ અન્તર્મુદ્ધૂર્ત
અને ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ ૫૫ પડ્યોપમની તે ઇશાન સ્વર્ગની
અપરિશ્ચિતા દેવાંગનાઓ આશ્રયિ છે. તથા વાયવ્યસ્થિતિ જઘન્ય
૧ સમય છે, કારણકે કોઈક સ્ત્રી ઉપશમદેહિમાં અવેદક યર્ષને
દ્રણિથી પડત ૧ સમય માત્ર સ્ત્રીવેદ અનુભવી બીજે સમયે કાળ

નુન્ધાન ૬ દોષ ૮ અને નવમે ગુણસ્થાને મુદ્ધમ લોભ મિયાવ સર્વ
નાદપ્રતિભા ઉપશાન્ત થાય છે, માટે નવમે ગુણસ્થાને ઉપશમ ચારિત્ર
દોષ એમ મર્વ મથકાગે કહે છે તે વચાથ છે, પરંતુ નવમે ગુણસ્થાને
સ્ત્રીવેદ પ્રવર્તે ત્યાં મુખીમા ૧૨૫ ચારિત્ર મોદનીયમાંથી ૪ અનન્યગુણધિ
અને ૧ એક નપુમકવેદ ઉપશાન્ત થયેલો હોય છે, અને બીજી ૨૦ ચારિત્ર-
નાદ પ્રતિભાનો ઉદય છે, તે સ્ત્રીવેદમાં ઉપશમ ચારિત્ર કેવી રીતે હોય ?
કારણકે સદમલોભ મિયાવ સર્વ મોદની ઉપશાન્તિ તે સ્ત્રીવેદનો અભાવ
થવા ખાદ હોય, અને નવમા ગુણસ્થાને ઉપશમચારિત્ર દોષ પરંતુ નવમા
મુસુરથાનવાગી સ્ત્રીવેદમા ઉપશમચારિત્રનો મદ્ભાવ સંભવનો નથી. જો
ઉપશાન્ત થયેલી અનનાનુગધિ ૮ અને નપુમકવેદ એ ૫ પ્રતિનિતિ અપે-
ક્ષાએ ઉપશમચારિત્ર કહેવાય તો સ્ત્રીવેદ માટેથી દ્વપકસંજિમાં સ્ત્રીવેદ
પ્રેક્ષાં ક્ષય પામેલી ૧૨ કથાય અને નપુમકવેદ એ ૧૩ પ્રતિભાની અપે-
ક્ષાએ ક્ષાયિકચારિત્ર પણ સંભવે, અને સ્ત્રીવેદમાં ક્ષાયિકચારિત્ર વિચારમાર
તથા બીજા કોઈ અંગમાં કશું નથી માટે સ્ત્રીવેદમાં ઉપશમ ચારિત્ર
વિચારણીય છે.

કરી અનુસર દેવ થાય તો બીજે સમયે પુરુષવેદોદય થવા અન્ય કાયસ્થિતિ ૧ સમયની થાય અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ પાંચ આચાર્યોના ભિન્ન અભિપ્રાયથી નીચે પ્રમાણે છે—

૧. કોઈક જીવ પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળી મનુષ્યસ્ત્રી અથવા તિર્યચસ્ત્રીપણે ઉત્પન્ન થઈ, હયાન સ્વર્ગમાં ૫૫ પદ્યોપમન આયુષ્યવાળી અપરિગૃહિતા દેવગના થાય, ત્યાંથી ચવી પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળી મનુષ્યસ્ત્રી વા તિર્યચસ્ત્રી થઈને ફરીથી હયાન સ્વર્ગમાં ૫૫ પદ્યોપમના આયુષ્યવાળી અપરિગૃહિતા દેવગના થાય, ત્યાર-બાદ અન્ય લખમાં સ્ત્રીવેદ અવસ્થા લઢલાઈને પુરુષવેદ થાય માટે ૧૧૦ પદ્યોપમ અને ૬ પૂર્વકોડવર્ષ ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ સ્ત્રીવેદની હોય.

૨. પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળી મનુષ્ય અથવા તિર્યચસ્ત્રીમાં પાંચમજ સુધી ઉત્પન્ન થઈને પૂર્વોક્ત રીતે જો હયાન સ્વર્ગમાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળી દેવી જો વળત થાય તો પરિગૃહિતા દેવી થાય અને પરિગૃહિતા દેવીનું આયુષ્ય તો ૬ પદ્યોપમ છે. તેથી સ્ત્રીવેદની ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ ૧૮ પદ્યોપમ અને ૬ પૂર્વકોડ વર્ષ પ્રમાણ છે.

૩. પૂર્વોક્ત રીતે પાંચવાર પૂર્વકોડવર્ષના આયુષ્યવાળી થઈને કાગ કરે અને જોકે લખાનુસર જો વાર ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય-વાળી દેવી થાય તો સાધર્મ સ્વર્ગમાંજ પરિગૃહિતા દેવી થાય. ન્યાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૭ પદ્યોપમ છે, માટે સ્ત્રીવેદની ઉત્કૃષ્ટકાય-સ્થિતિ ૧૪ પદ્યોપમ અને ૬ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે.

૪. પૂર્વોક્ત રીતે સાધર્મ સ્વર્ગમાં ૫૦ પદ્યોપમ આયુ-ષ્યવાળી જો વાર અપરિગૃહિતા દેવી થાય તે કારણથી સ્ત્રીવેદની ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ ૧૦૦ પદ્યોપમ ૬ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે. પણ આચાર્યોએ આ અભિપ્રાયજ વિરોધ અંગેનીકાર કર્યો છે.

૧-૨-૩. આ બીજા, ત્રીજા અને પાંચમા અભિપ્રાયથી એના આયુષ્ય (૧૪ પદ્યોપમ પ્રમાણ)ની પણ મર્યાદા નથી અને પ્રમાણપત્ર નથી છે, તે બીજાદુસરામ્મ છે.

(૩૪) અવગાહના—જન્મે સ્ત્રીની જ્ઞાન્ય અવગાહના અંગુ-
લનો અસંખ્યાતમોલાગ લબ્ધિપર્યાપ્ત સ્ત્રીની અપેક્ષાએ છે. અને
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણુ તે સ્વયંભૂરમણની
જગત્પર સ્ત્રીના મૂળશરીરની અપેક્ષાએ છે. અને ઉત્તરદેહ આશ્રયિ
મનુષ્ય તથા દેવસ્ત્રીની અવગાહના પુરૂષવત્ ૧ લાખ યોજન
પ્રમાણુ હોય કે ન્યૂન હોય તેનો નિર્ણય શ્રી બદુશ્રુતથી બાલુવેદ
તથા સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના મરણસમુદ્ધાતની અપેક્ષાએ લગભગ
૮ રજાનુ દીર્ઘ છે. અને દ્રવ્યસ્ત્રીની અવગાહના કેવલીસમુદ્ધાત
વખતે સંપૂર્ણ લોકાકાશ પ્રમાણુ છે.

(૩૫) સ્થિતિ—દ્રવ્યસ્ત્રીની જ્ઞાન્ય મઘસ્થિતિ અન્તર્મુદ્ધૂર્ત
અને ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ ૫૫ પદ્યોપમની તે ઇશાન સ્વર્ગની
અપરિશ્રિતા દેવાંગનાઓ આશ્રયિ છે. તથા કાવન્ધિતિ જ્ઞાન્ય
૧ સમય છે. કારણકે કોઈક સ્ત્રી ઉપશમશ્રેણિમાં અવેદક ધર્મને
શ્રેણિથી પડતા ૧ સમય માત્ર સ્ત્રીવેદ અનુભવી બીજે સમયે કાગ

ગુણુસ્થાન ૬ હોય છે. અને નવમે ગુણુસ્થાને સુદમ ક્ષેત્ર સિવાય સર્વ
ભાદ્રપ્રકૃતિઓ ઉપશાન્ત થાય છે, માટે નવમે ગુણુસ્થાને ઉપશમ ચારિત્ર
હોય એમ સર્વ ગ્રંથકામે કહે છે તે યથાર્થ છે, પરંતુ નવમે ગુણુસ્થાને
સ્ત્રીવેદ મરતે ત્યાં સુધીમા (૨૫ ચારિત્ર મોહનીપમાંથી ૪ અનંત.નુગ્રંધિ
અને) એક નપુસકવેદ ઉપશાન્ત થયેલો હોય છે, અને બીજી ૨૦ ચારિત્ર-
ભાદ્ર પ્રકૃતિઓનો ઉદય છે, તો સ્ત્રીવેદમાં ઉપશમ ચારિત્ર કેવી રીતે હોય ?
કારણકે સદમક્ષેત્ર મિત્રાય સર્વ મોહની ઉપશાન્ત તો સ્ત્રીવેદનો અભાવ
થવા બાદ હોય, અને નવમા ગુણુસ્થાને ઉપશમચારિત્ર હોય પરંતુ નવમા
ગુણુસ્થાનવાળા સ્ત્રીવેદમાં ઉપશમચારિત્રનો મહાભાવ મંજવનો નથી. જો
ઉપશાન્ત થયેલી અનંતાનુગ્રંધિ ૪ અને નપુસકવેદ એ ૫ પ્રકૃતિની અપે-
ક્ષાએ ઉપશમચારિત્ર કહેવાય તો સ્ત્રીવેદે માટેલી સ્વપક્ષેણિમાં સ્ત્રીવેદ
પહેલાં ક્ષય પામેલી ૧૨ ક્ષાય અને નપુસકવેદ એ ૧૩ પ્રકૃતિઓની અપે-
ક્ષાએ ક્ષાયિકચારિત્ર પણ મંજવે, અને સ્ત્રીવેદમાં ક્ષાયિકચારિત્ર વિચારસાર
તથા બીજા કોઈ ગ્રંથમાં કશું નથી. માટે સ્ત્રીવેદમાં ઉપશમ ચારિત્ર
વિચારણીય છે.

કરી અનુસાર દેવ થાય તો બીજે સમયે પુરુષવેદોદય થવાથી
જમન્ય કાયસ્થિતિ ૧ સમયની થાય અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ
પંચ આચાર્યોના ભિન્ન અભિપ્રાયથી નીચે પ્રમાણે છે—

૧. કૌટુંબી ઇષ્ટ પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળી મનુષ્યસ્ત્રી અથવા
તિર્યચસ્ત્રીપણે ઉત્પન્ન થઈ, ઈશ્વાન સ્વર્ગમાં ૫૫ પદ્યોપમના
આયુષ્યવાળી અપરિગૃહિતા દેવંગના થાય, ત્યાંથી ચવી પૂર્વકોડ
આયુષ્યવાળી મનુષ્યસ્ત્રી વા તિર્યચસ્ત્રી થઈને ફરીથી ઈશ્વાન સ્વર્ગમાં
૫૫ પદ્યોપમના આયુષ્યવાળી અપરિગૃહિતા દેવંગના થાય, ત્યાર-
બાદ અન્ય ભવમાં સ્ત્રીવેદ અવસ્થા બદલાઈને પુરુષવેદ થાય માટે
૧૧૦ પદ્યોપમ અને ૬ પૂર્વકોડવર્ષ ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ સ્ત્રીવેદની હોય.

૨. પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળી મનુષ્ય અથવા તિર્યચસ્ત્રીમાં
પંચભવ સુધી ઉત્પન્ન થઈને પૂર્વોક્ત રીતે જો ઈશ્વાન સ્વર્ગમાં
ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળી દેવી બે વખત થાય તો પરિગૃહિતા દેવી
થાય અને પરિગૃહિતા દેવીનું આયુષ્ય તો ૬ પદ્યોપમ છે. તેથી
સ્ત્રીવેદની ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ ૧૮ પદ્યોપમ અને ૬ પૂર્વકોડ વર્ષ
પ્રમાણ છે.

૩. પૂર્વોક્ત રીતે પાંચવાર પૂર્વકોડવર્ષના આયુષ્યવાળી
સ્ત્રી થઈને કાગ કરે અને જોકે ભવાન્તરે બે વાર ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય-
વાળી દેવી થાય તો સ્નાધર્મ સ્વર્ગમાં જ પરિગૃહિતા દેવી થાય.
ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૭ પદ્યોપમ છે, માટે સ્ત્રીવેદની ઉત્કૃષ્ટકાય-
સ્થિતિ ૧૪ પદ્યોપમ અને ૬ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે.

૪. પૂર્વોક્ત રીતે સ્નાધર્મ સ્વર્ગમાં ૫૦ પદ્યોપમ આયુ-
ષ્યવાળી બે વાર અપરિગૃહિતા દેવી થાય તે કારણથી સ્ત્રીવેદની
ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ ૧૦૦ પદ્યોપમ ૬ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે. યજુ
આચાર્યોએ આ અભિપ્રાયજ વિશેષ અંગીકાર કર્યો છે.

૧-૨-૩. આ બીજા, ત્રીજા અને પાંચમા અભિપ્રાયથી સ્ત્રીના
આયુષ્ય (૫૫ પદ્યોપમ પ્રમાણ) થી પણ કાયસ્થિતિ બોધા પ્રમાણરૂપ
ના છે, તે મીઠવુક્તનમ્મ છે.

(૩૪) અવગાહના—જન્મે સ્ત્રીની જઘન્ય અવગાહના અંશ-
લનો અસંખ્યાતભોભાગ લબ્ધિપર્યાપ્ત સ્ત્રીની અપેક્ષાએ છે. અને
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણ તે સ્વયંભૂરમણની
જગત્પર સ્ત્રીના મૂળશરીરની અપેક્ષાએ છે. અને ઉત્તરદેહ આશ્રયિ
મનુષ્ય તથા દેવસ્ત્રીની અવગાહના પુરુષવત્ ૧ લાખ યોજન
પ્રમાણ હોય કે ન્યૂન હોય તેનો નિર્ણય શ્રી બદુશ્રુતથી જાણવો
તથા સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના મરણસમુદ્ધાતની અપેક્ષાએ લગભગ
૮ રજસુ દીર્ઘ છે. અને દ્રવ્યસ્ત્રીની અવગાહના કેવલીસમુદ્ધાત
વખતે સંપૂર્ણ લોકાકાશ પ્રમાણ છે.

(૩૫) સ્થિતિ—દ્રવ્યસ્ત્રીની જઘન્ય મગ્નસ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત
અને ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ ૫૫ પડ્યોપમની તે ઇશાન સ્વર્ગની
અપરિચ્છિન્ન દેવાંગનાએ આશ્રયિ છે. તથા કાવસ્થિતિ જઘન્ય
૧ સમય છે, કારણકે કોઈક સ્ત્રી ઉપશમશ્રેણિમાં અવેદક થઈને
શ્રિષ્ટિથી પડત. ૧ સમય માત્ર સ્ત્રીવેદ અનુભવી બીજે સમયે કાળ

ગુણુન્ધાન ૬ હોય છે અને નવમે ગુણુન્ધાને સદ્ગત સોમ નિવાસ સર્વ
મોહપ્રકૃતિઓ ઉપશાન્ત થાય છે, માટે નવમે ગુણુન્ધાને ઉપશમ ચારિત્ર
હોય એમ સર્વ અંશકારે કહે છે તે યથાર્થ છે, પરંતુ નવમે ગુણુન્ધાને
સ્ત્રીવેદ પ્રવર્તે ત્યાં મુખીમાં (૨૫ ચારિત્ર મોહનીયમાંથી ૪ અર્નન.નુબંધિ
અને) એક નપુમકવેદ ઉપશાન્ત થયેલો હોય છે, અને બીજી ૨૦ ચારિત્ર-
મોહ પ્રકૃતિઓનો ઉદય છે, તો સ્ત્રીવેદમાં ઉપશમ ચારિત્ર કેવી રીતે હોય ?
કારણકે સદમોહજ નિવાસ સર્વ મોહની ઉપશાન્તિ તો સ્ત્રીવેદનો અભાવ
થવા ખાદ હોય, અને નવમા ગુણુન્ધાને ઉપશમચારિત્ર હોય પરંતુ નવમા
ગુણુન્ધાનવાળા સ્ત્રીવેદમાં ઉપશમચારિત્રનો મદ્ભાવ મંજવતો નથી. જો
ઉપશાન્ત થયેલી અર્નનાનુબંધિ ૪ અને નપુમકવેદ એ ૫ પ્રકૃતિની અપે-
ક્ષાએ ઉપશમચારિત્ર કહેવાય તો સ્ત્રીવેદે માટેલી ક્ષપકશ્રેણિમાં સ્ત્રીવેદ
પ્રેક્ષાં ક્ષપ પામેલી ૧૨ કયાય અને નપુમકવેદ એ ૧૩ પ્રકૃતિઓની અપે-
ક્ષાએ ક્ષાપિકચારિત્ર ૫ણ મંજવે, અને સ્ત્રીવેદમાં ક્ષાપિકચારિત્ર વિચારમાર
તથા બીજા કોઈ અંશમાં કશું નથી માટે સ્ત્રીવેદમાં ઉપશમ ચારિત્ર
વિચારણીય છે.

કરી અનુસાર દેવ થાય તો બીજો સમયે પુરુષવેદોદય થવાથી
અન્ય કાયસ્થિતિ ૧ સમયની થાય અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ
પાંચ આચાર્યોના ભિન્ન અભિપ્રાયથી નીચે પ્રમાણે છે—

૧. કાંઈક એવ પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળી મનુષ્યસ્ત્રી અથવા
નિર્વચસ્ત્રીપણે ઉત્પન્ન થઈ, ઈશાન સ્વર્ગમાં ૫૫ પડયોપમના
આયુષ્યવાળી અપરિગૃહિતા દેવગના થાય, ત્યાંથી થવી પૂર્વકોડ
આયુષ્યવાળી મનુષ્યસ્ત્રી વા નિર્વચસ્ત્રી થઈને દરીથી ઈશાન સ્વર્ગમાં
૫૫ પડયોપમના આયુષ્યવાળી અપરિગૃહિતા દેવગના થાય, ત્યાર-
બાદ અન્ય ભવમાં સ્ત્રીવેદ અવસ્થા બદલાઈને પુરુષવેદ થાય માટે
૧૧૦ પડયોપમ અને ૬ પૂર્વકોડવર્ષ ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ સ્ત્રીવેદની હોય.

૨. પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળી મનુષ્ય અથવા નિર્વચસ્ત્રીમાં
પચસમ સુધી ઉત્પન્ન થઈને પૂર્વોક્ત રીતે જો ઈશાન સ્વર્ગમાં
ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળી દેવી જો વખત થાય તો પરિગૃહિતા દેવી
થાય અને પરિગૃહિતા દેવીનું આયુષ્ય તો ૬ પડયોપમ છે. તેથી
સ્ત્રીવેદની ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ ૧૮ પડયોપમ અને ૬ પૂર્વકોડ વર્ષ
પ્રમાણ છે.

૩. પૂર્વોક્ત રીતે પાંચવાર પૂર્વકોડવર્ષના આયુષ્યવાળી
સ્ત્રી થઈને કાગ કરે અને જોકે ભવાન્તરે જો વાર ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય-
વાળી દેવી થાય તો સૌપર્મ સ્વર્ગમાં જ પરિગૃહિતા દેવી થાય.
ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૭ પડયોપમ છે, માટે સ્ત્રીવેદની ઉત્કૃષ્ટકાય-
સ્થિતિ ૧૪ પડયોપમ અને ૬ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે.

૪. પૂર્વોક્ત રીતે સૌપર્મ સ્વર્ગમાં ૫૦ પડયોપમ આયુ-
ષ્યવાળી જો વાર અપરિગૃહિતા દેવી થાય તે કારણથી સ્ત્રીવેદની
ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ ૧૦૦ પડયોપમ ૬ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે. પણ
આચાર્યોએ આ અભિપ્રાયજ વિરોધ અંગીકાર કર્યો છે.

૧-૨-૩. આ બીજા, ત્રીજા અને પાંચમા અભિપ્રાયથી શ્રોતા
આયુષ્ય (૫૫ પડયોપમ પ્રમાણ) થી પણ કાયસ્થિતિ જોઈ પ્રમાણવાળી
થાય છે, તે મીઠાકુલમથ છે.

કરી અનુસર દેવ થાય તો બીજે સમયે પુરુષવેદોદય થવાથી
જ્યન્ય કાયસ્થિતિ ૧ સમવર્તી થાય અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ
પાંચ આચાર્યોના ભિન્ન અભિપ્રાયથી નીચે પ્રમાણે છે—

૧. કોઈક છવ્વે પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળી મનુષ્યસ્ત્રી અથવા
નિર્વચસ્ત્રીપણે ઉત્પન્ન થઈ, ઈશાન સ્વર્ગમાં ૫૫ પડયોપમના
આયુષ્યવાળી અપરિગૃહિતા દેવંગના થાય, ત્યાંથી ચર્ચી પૂર્વકોડ
આયુષ્યવાળી મનુષ્યસ્ત્રી વા તિર્વચસ્ત્રી થઈને ફરીથી ઈશાન સ્વર્ગમાં
૫૫ પડયોપમના આયુષ્યવાળી અપરિગૃહિતા દેવંગના થાય, ત્યાર-
બાદ અન્ય ભવમાં સ્ત્રીવેદ અવસ્થા બદલાઈને પુરુષવેદ થાય માટે
૧૧૦ પડયોપમ અને ૬ પૂર્વકોડવર્ષ ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ સ્ત્રીવેદની હોય.

૨. પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળી મનુષ્ય અથવા તિર્વચસ્ત્રીમાં
પાંચભવ મુખી ઉત્પન્ન થઈને પૂર્વોક્ત રીતે જો ઈશાન સ્વર્ગમાં
ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળી દેવી બે વખત થાય તો પરિગૃહિતા દેવી
થાય અને પરિગૃહિતા દેવીનું આયુષ્ય તો ૬ પડયોપમ છે. તેથી
સ્ત્રીવેદની ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ ૧૮ પડયોપમ અને ૬ પૂર્વકોડ વર્ષ
પ્રમાણ છે.

૩. પૂર્વોક્ત રીતે પાંચવાર પૂર્વકોડવર્ષના આયુષ્યવાળી
સ્ત્રી થઈને કાગ કરે અને જોકે ભવાન્તરે બે વાર ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય-
વાળી દેવી થાય તો સૌધર્મ સ્વર્ગમાં પરિગૃહિતા દેવી થાય.
ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૭ પડયોપમ છે, માટે સ્ત્રીવેદની ઉત્કૃષ્ટકાય-
સ્થિતિ ૧૪ પડયોપમ અને ૬ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે.

૪. પૂર્વોક્ત રીતે સૌધર્મ સ્વર્ગમાં ૫૦ પડયોપમ આયુ-
ષ્યવાળી બે વાર અપરિગૃહિતા દેવી થાય તે કાસ્યપી સ્ત્રીવેદની
ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ ૧૦૦ પડયોપમ ૬ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે. ધણા
આચાર્યોએ આ અભિપ્રાયજ વિશેષ અંગીકાર કર્યો છે.

૧-૨-૩. આ બીજા, ત્રીજા અને પાંચમા અભિપ્રાયથી બીજા
આયુષ્ય (૫૫ પડયોપમ પ્રમાણ) થી પણ કાયસ્થિતિ જોખમ પ્રમાણરૂપના
થાય છે, તે કીનદુશ્કરવચ્ચ છે.

(૩૫) અવગાહના—જાને સ્ત્રીની જઘન્ય અવગાહના અંશ-
લનો અસંખ્યાતભોલાગ લઙ્ઘિપર્યાસ સ્ત્રીની અપેક્ષાએ છે. અને
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણુ તે સ્વયંભૂરમણની
જગચર સ્ત્રીના મૂળશરીરની અપેક્ષાએ છે. અને ઉત્તરદેહ આશ્રયિ
મનુષ્ય તથા દેવસ્ત્રીની અવગાહના પુરૂષવત્ ૧ લાખ યોજન
પ્રમાણુ હોય કે નહીં હોય તેનો નિર્ણય શ્રી બહુશ્રુતથી જાણવો.
તથા સમુદ્યાતકૃત અવગાહના મરણસમુદ્યાતની અપેક્ષાએ લગભગ
૮ રજાશુ દીર્ઘ છે. અને દ્રવ્યસ્ત્રીની અવગાહના કેવલીસમુદ્યાત
વખતે સંપૂર્ણ લોકાકાશ પ્રમાણુ છે.

(૩૬) મિથિતિ—દ્રવ્યસ્ત્રીની જઘન્ય મથસ્થિતિ અન્તર્મુદ્ધૂત
અને ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ પદ પદ્યોપમની તે ઇશાન સ્વર્ગની
અપરિમિતિતા કેવાગનાઓ આશ્રયિ છે. તથા કાવચ્ચિતિ જઘન્ય
૧ સમય છે. કાન્જકે કોર્મકે આ ઉપશમશ્રેણિમાં અવેદક ધર્મને
અજિથી પડત ૧ નમય માત્ર સ્ત્રીવેદ અનુભવી જીએ સમયે કાગ

નુચાન ૬ ડાય ૮ અને નવમે ગુજુચાને મુદ્રમ સોમ મિથાય મર્વ
નાદમરિત્તિ ઉપચાન્ત ધાય છે, માટે નવમે ગુજુચાને ઉપશમ ચારિત
ડાય એમ નવ મથકાને કહે છે તે વચાય છે, પરન્તુ નવમે ગુજુચાને
સ્ત્રીવેદ પ્રવર્તે ત્યાં નુતીમાં ૧ ૨૫ ચારિત મોદનીયમાંથી ૪ અનંત નુતપિ
અને ૧ એક નુતમકેદ ઉપચાન્ત ચેવેદો દોષ છે, અને જીએ ૨૦ ચારિત-
નાદ પ્રતિનિધાનો ઉદય છે, તા સોવેદમા ઉપશમ ચારિત કેવી રીતે દોષ ?
કરેનુકે નુદમકેદો નિવાય નવ નાદની ઉપચાન્તિ તે સ્ત્રીવેદનો અભાવ
થવા આદ દોષ, અને નવમા ગુજુચાને ઉપશમચારિત દોષ પરન્તુ નવમા
ગુજુચાનવાળા સ્ત્રીવેદમા ઉપશમચારિતનો મદમાત્ર નંભવનો નથી. કો
ઉપચાન્ત ચેવેદો અન્તાનુચિ ૮ અને નુતમકેદ એ ૫ પ્રતિનિતિ અપે-
ક્ષાએ ઉપશમચારિત કહેવાય તે સ્ત્રીવેદ માટેથી યજ્ઞકર્મજિમાં સ્ત્રીવેદ
પેદાશ સ્વ પાનેલી ૧૦ કલાવ અને નુતમકેદ એ ૧૩ પ્રતિનિધાની અપે-
ક્ષાએ દ્વાવિકચારિત જજુ મંભવે, અને સ્ત્રીવેદમા યાવિકચારિત વિચારમાર
નવા સ્ત્રીવેદ કેદે અથમાં કજુ નથી. માટે સ્ત્રીવેદમા ઉપશમ ચારિત
નિચાન્તિય છે.

હરી અનુસાર દેવ યાય તો બીજે સમયે પુરૂષવેદાદય યજુર્વેદ
અન્ય કાયસ્થિતિ ૧ સમયની યાય અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ
પાંચ આચાર્યોના ભિન્ન અભિપ્રાયથી નીચે પ્રમાણે છે—

૧. કોઈક જીવ પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળી મનુષ્યસ્ત્રી અથવા
તિર્યચસ્ત્રીપણે ઉત્પન્ન થઈ, ઈશાન સ્વર્ગમાં ૫૫ પદ્યોપમના
આયુષ્યવાળી અપરિગૃહિતા દેવગના યાય, ત્યાંથી થવી પૂર્વકોડ
આયુષ્યવાળી મનુષ્યસ્ત્રી વા તિર્યચસ્ત્રી થઈને હરીથી ઈશાન સ્વર્ગમાં
૫૫ પદ્યોપમના આયુષ્યવાળી અપરિગૃહિતા દેવગના યાય, ત્યાર-
બાદ અન્નભવમા સ્ત્રીવેદ અવસ્થા બદલાઈને પુરૂષવેદ યાય માટે
૧૧૦ પદ્યોપમ અને ૬ પૂર્વકોડવર્ષ ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ સ્ત્રીવેદની હોય.

૨. પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળી મનુષ્ય અથવા તિર્યચસ્ત્રીમાં
પચત્તલ મુખી ઉત્પન્ન થઈને પૂર્વોક્તા રીતે બે ઈશાન સ્વર્ગમાં
ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળી દેવી બે વખત યાય તો પરિગૃહિતા દેવી
યાય અને પરિગૃહિતા દેવીનું આયુષ્ય તો ૬ પદ્યોપમ છે. તેથી
સ્ત્રીવેદની ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ ૧૮ પદ્યોપમ અને ૬ પૂર્વકોડ વર્ષ
પ્રમાણ છે.

૩. પૂર્વોક્તા રીતે પાંચવાર પૂર્વકોડવર્ષના આયુષ્યવાળી
સ્ત્રી થઈને કાગ કરે અને એક ભવાન્તરે બે વાર ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય-
વાળી દેવી યાય તો સાધર્મ સ્વર્ગમાં પરિગૃહિતા દેવી યાય.
ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૭ પદ્યોપમ છે, માટે સ્ત્રીવેદની ઉત્કૃષ્ટકાય-
સ્થિતિ ૧૪ પદ્યોપમ અને ૬ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે.

૪. પૂર્વોક્તા રીતે સાધર્મ સ્વર્ગમાં ૫૦ પદ્યોપમ આયુ-
ષ્યવાળી બે વાર અપરિગૃહિતા દેવી યાય તે કારણથી સ્ત્રીવેદની
ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ ૧૦૦ પદ્યોપમ ૬ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે. પણ
આચાર્યોએ આ અભિપ્રાયજ વિશેષ અંગીકાર કર્યો છે.

૧-૨-૩. આ બીજા, ત્રીજા અને પાંચમા અભિપ્રાયથી જોના
આયુષ્ય (૫૫ પદ્યોપમ પ્રમાણ) થી પણ કારણસ્થિતિ જોઈ પ્રમાણવાળી
આવે છે, તે મીઠાદુધાતમ છે.

(૩૪) અવગાહના—જનને સ્ત્રીની જઘન્ય અવગાહના અંગુ-
લનો અસંખ્યાતમોભાગ લઙ્ઘિપર્યાસ સ્ત્રીની અપેક્ષાએ છે. અને
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણ તે સ્વયંબૂરમણની
જઘન્ય સ્ત્રીના મૂળશરીરની અપેક્ષાએ છે. અને ઉત્તરદેહ આશ્રયિ
મનુષ્ય તથા દેવસ્ત્રીની અવગાહના પુરુષવત્ ૧ લાખ યોજન
પ્રમાણ હોય કે ન્યૂન હોય તેનો નિર્ણય શ્રી બદુશ્વતથી ભગુવે.
તથા સમુદયાતકૃત અવગાહના મરણસમુદયાતની અપેક્ષાએ લગભગ
૮ રજાનુ દીર્ઘ છે. અને દ્રવ્યસ્ત્રીની અવગાહના કેવલીસમુદયાત
વખતે સંપૂર્ણ લોકાકાશ પ્રમાણ છે.

(૩૨) નિચિત્તિ—દ્રવ્યસ્ત્રીની જઘન્ય મંચલિયતિ અન્તર્મુહૂર્ત
અને ઉત્કૃષ્ટ ભવલિયતિ ૫૫ પડ્યોપમની તે ઇશાન સ્વર્ગની
અપરિશિદ્ધિતા દેવાગનાઓ આશ્રયિ છે. તથા કાવચનિયતિ જઘન્ય
૧ મમય છે. કાન્જકે કોર્ષક સી ઉપશમશ્રેણિમાં અપેક્ષક ચર્મને
શ્રણિથી પડત ૧ નમય માત્ર જોવેલ અનુભવી બીજે સમયે કાળ

નિયત ૬ યોજન ૮ અને નવમે ગુણસ્થાને મુદમ લેખ મિયાવ મર્વ
નાદ પ્રતિભાગો ઉદયના થાય છે, માટે નવમે ગુણસ્થાને ઉપશમ ચારિત્ર
દાય એમ મત મથકાગે કહે છે તે વધાય છે, પરંતુ નવમે ગુણસ્થાને
જોવેલ પ્રવર્તન ન્યા નથીમા ૧૨૫ ચારિત્ર મોદનીયમાંથી ૪ અર્તન ગુણધિ
અને ૧ એક નયુક્તવેદ ઉપશમ ચર્મને દોષ છે, અને બીજી ૨૦ ચારિત્ર-
નાદ પ્રતિભાગો ઉદય છે, તા સ્ત્રીવેદમા ઉપશમ ચારિત્ર કોઈ રીતે દોષ ?
કેવળુદ મુદમનામ નિયાવ મર્વ માદની ઉપશમિ તે જોવેલો અભાવ
થવા જાદ દોષ, અને નવમા ગુણસ્થાને ઉપશમચારિત્ર દોષ પરંતુ નવમા
ગુણસ્થાનવાળા સ્ત્રીવેદમા ઉપશમચારિત્રનો મદમાવ નંભવનો નથી. જે
ઉપશમ ચર્મને અન્તગુણધિ ૮ અને નયુક્તવેદ એ ૫ પ્રતિનિતી અપે-
ક્ષાએ ઉપશમચારિત્ર કહેવાય તે જોવે માટેથી લપકચેજિમાં જોવેલ
પેદાઈ કાવ પાનેલી ૧૦ દાય અને નયુક્તવેદ એ ૧૩ પ્રતિભાગોની અપે-
ક્ષાએ સાવિકચારિત્ર ૫૫ મંજવે, અને જોવેલમા સાવિકચારિત્ર વિચારમાર
તથા બીજા કોઈ અવકાશ કદુ નથી માટે જોવેલમા ઉપશમ ચારિત્ર
વિચારનીય છે.

કરી અનુસર દેવ થાય તો બીજે સમયે પુરુષવેદાદય થવાથી
અન્ય કાયસ્થિતિ ૧ સમયની થાય અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ
પાંચ આચાર્યોના ભિન્ન અભિપ્રાયથી નીચે પ્રમાણે છે—

૧. કૌટીલ્ય જીવ પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળી મનુષ્યસ્ત્રી અથવા
તિર્યચસ્ત્રીપણે ઉત્પન્ન થઈ, દૃશ્યન સ્વર્ગમ પપ પડયોપમના
આયુષ્યવાળી અપરિગૃહિતા દેવ મના થાય, ત્યારથી થયી પૂર્વકોડ
આયુષ્યવાળી મનુષ્યસ્ત્રી જા તિર્યચસ્ત્રી થઈને ફરીથી દૃશ્યન સ્વર્ગમ
પપ પડયોપમના આયુષ્યવાળી અપરિગૃહિતા દેવમના થાય, ત્યાર-
બાદ અન્ય ભવમા સ્ત્રીવેદ અવસ્થા બદલાઈને પુરુષવેદ થાય માટે
૧૧૦ પડયોપમ અને ૬ પૂર્વકોડવર્ષ ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ સ્ત્રીવેદની હોય.

૨. પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળી મનુષ્ય અથવા તિર્યચસ્ત્રીમાં
પચલવ મુખી ઉત્પન્ન થઈને પૂર્વોક્ત રીતે જો દૃશ્યન સ્વર્ગમ
ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળી દેવી જો જન્મ થાય તો પરિગૃહિતા દેવી
થાય અને પરિગૃહિતા દેવીનું આયુષ્ય તો ૬ પડયોપમ છે. તેથી
સ્ત્રીવેદની ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ ૧૮ પડયોપમ અને ૬ પૂર્વકોડ વર્ષ
પ્રમાણ છે.

૩. પૂર્વોક્ત રીતે પાંચવાર પૂર્વકોડવર્ષના આયુષ્યવાળી
સ્ત્રી થઈને કાગ કરે અને જોકે ભવાન્તરે જો વાર ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય-
વાળી દેવી થાય તો સાધર્મ સ્વર્ગમ જ પરિગૃહિતા દેવી થાય.
ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૭ પડયોપમ છે, માટે સ્ત્રીવેદની ઉત્કૃષ્ટકાય-
સ્થિતિ ૧૪ પડયોપમ અને ૬ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે.

૪. પૂર્વોક્ત રીતે સાધર્મ સ્વર્ગમ ૫૦ પડયોપમ આયુ-
ષ્યવાળી જો વાર અપરિગૃહિતા દેવી થાય તે કાંતલથી સ્ત્રીવેદની
ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ ૧૦૦ પડયોપમ ૬ પૂર્વકોડવર્ષ પ્રમાણ છે. યજુ
આચાર્યોએ આ અભિપ્રાયજ વિશેષ અંગીકાર કર્યો છે.

૧-૨-૩. આ બીજા, ત્રીજા અને પાંચમા અભિપ્રાયથી સ્ત્રીના
આયુષ્ય (૫૫ પડયોપમ પ્રમાણ) થી પણ કાયસ્થિતિ યોગ્ય પ્રમાણવાચ
જાય છે, તે મીઠાકુલમથ છે.

૪-૨. (૨૧) ઉપચોગ ૧૦ (૧૨) કૃષિ ૩. (૨૩) વધ ૮-૨૨૦
 (૨૪) ઉદય ૮-૧૦૮ (૧૦૯) (ભાવપુરુષમાં આહારકદિક સહિત
 અને ૬૦૨પુરુષમાં આહારકદિક તથા જનનામ સહિત (૨૫) ઉદોગના
 ૮-૧૦૮ (૧૦૯), (૨૬) તલા ૮-૧૪૮, (૨૭) શરો ૬. (આહારક
 -હિત), (૨૮) લેખકે ૪-૨૬ (આહારકદિક સહિત સીવેલવત),
 (૨૯) વ્યાસ ૪ ૧૩ (૧૬૫ (૩૦) નેપથ્ય ૬. (૩૧) નેપથ્ય ૬. (૩૨)
 નમુદયાન ૬ (૩) આહારક સંમુદયાનસહિત, (૩૩) વાવ ૬-૪૨ (૩૪)
 —સીવેલવત.

(૩૪) અવગાહના—જ્ય-વથી જ યુગનો અસંખ્યાતનો ભાગ
 નમુદિઉમ મનુષ્યની અપેક્ષાએ. અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૦૦ યોજન
 પ્રમાણ તે સ્વયંભૂરમણના જગતરાહિતના મૂળ સરીની અપેક્ષાએ
 છે, અને ઉત્કૃષ્ટકિયની અપેક્ષાએ એક લાખ યોજનથી કંઈક
 અધિક છે. અને સંમુદયાનગૃત અવગાહના સીવેલવત.

(૩૫) નિષ્પત્તિ—જ્યન્ય ભવરિયનિ અન્તર્મુદૃત્ત, અને
 ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ અનુત્કરદેહ આધારિ ૩૩ સાગરોપમ છે. તેમજ
 જ્યન્યકાયસ્થિતિ અન્તર્મુદૃત્ત છે. કારણકે પૂર્વભવના સી અથવા
 નપુસકવેદમાંથી આવેલો તલિખજપર્વાત પુરુષ અન્તર્મુદૃત્તમાં
 મરણ પામી અન્ય ભવમાં (ત્રીજા ભવમાં) સી અથવા નપુસક-
 વેદે ઉત્પન્ન થાય તો મધ્ય ભવમાં અન્તર્મુદૃત્ત માત્ર પુરુષવેદ
 હોઈ શકે છે, અને ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ સાગરોપમ સતપૃથક્ત્વથી
 કંઈક અધિક (કિચિત્ અધિક ધણ) સેકંદો સાગરોપમ) કાગ
 પ્રમાણ છે, એટલાકાગ સુધી વારંવાર પુરુષભવમાં ઉત્પન્ન થયા
 બાદ અવસ્થ પુરુષવેદ પલટાઈને સી અથવા નપુસકપર્ણ પ્રાપ્ત થાય.

૧. પશુત્વ-નો અર્થ “ નેશી નર ” એટલેજ નરિ પરન્તુ
 પશુત્વવાચક નહોતો. જ્યાં પુરુષવેદપાત્ર ધણ સેકંદો સાગરોપમ સુધી
 રીનીએ પ્રાપ્ત થાય તે એકમ દર્શાવેલ નથી, પરન્તુ દેવ, મનુષ્ય અને
 અર્ચ્ય એ ૩ પ્રતિમાં વારંવાર પુરુષપર્ણ એટલાકાગ સુધી પ્રાપ્ત થાય
 તે સામાન્યથી જાણીતું.



(૨૧) ઉપયોગ ૧૦ (૧૨), (૨૨) દૃષ્ટિ ૩, (૨૩) ઘંઘ ૮-૧૨૦, ૮-૨૦૮ (૧૦૧) (જાવપુરુષમાં આહારકદિક સહિત પુરુષમાં આહારકદિક તથા જીનનામ સહિત, (૨૨) ઉદોગના (૧૦૧), (૨૬) સત્તા ૮-૧૪૮, (૨૭) શરો ૬ (આહારક, (૨૮) યેષદેવ ૪-૨૨ (આહારકદિક સહિત સીવેદવત), યાન ૪ ૧૩ (૧૬), (૩૦) સંઘણ ૬, (૩૧) સંસ્થાન ૬, (૩૨) ત ૬ (૭) આહારક સમુદ્ધાનસહિત, (૩૩) માવ ૬-૪૨ (૬૦) વેદવત.

(૩૪) અવગાહના—જ્યન્યથી અંગુત્રનો અસંખ્યાતમો જામ ઉમ મનુષ્યની અપેક્ષાએ, અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૦૦ યોજન તે સ્વયંભૂરમણના જગચરાદિકના મૂળ શરીરની અપેક્ષાએ તે ઉત્તરવૈકિયની અપેક્ષાએ એક જામ યોજનથી કંઈક છે, અને સમુદ્ધાતરૂત અવગાહના સીવેદવત.

(૩૫) સ્થિતિ—જ્યન્ય ભવસ્થિતિ અન્તર્મુદૂર્ત, અને ભવસ્થિતિ અનુત્તરદેહ આશયે ૩૩ સામરોપમ છે. તેમજ કાયસ્થિતિ અન્તર્મુદૂર્ત છે. કારણકે પૂર્વભવના સી અથવા પેદમાંથી આવેલો લગ્નિજનપર્યાપ્ત પુરુષ અન્તર્મુદૂર્તમાં પામી અન્ય ભવમાં (ત્રીજા ભવમાં) સી અથવા નપુંસક-ત્વત્ત યાય તો મધ્ય ભવમાં અન્તર્મુદૂર્ત માત્ર પુરુષવેદ પડે છે, અને ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ સામરોપમ શતપૃથક્ત્વથી અધિક (કિંચિત્ અધિક ધણી સેંકડો સામરોપમ) કાળ છે, એટલાકાળ સુધી વારંવાર પુરુષભવમાં ઉન્નત થયા મવસ્ય પુરુષવેદ પડ્યાછેને સી અથવા નપુંસકપત્તું પ્રાપ્ત થાય.

૧. પૃથક્ત્વદન્તો અર્થ “ નેથી નર ” એટલેજ નદિ પરન્તુ ત્યજે જન્મે. વળી પુરુષવેદપત્તુ ધણી સેંકડો સામરોપમ સુધી નીચે પ્રાપ્ત થાય તે મોક્ષમ દર્શાવે નથી, પરન્તુ દેવ. મનુષ્ય અને એ ૩ રતિમાં વારંવાર પુરુષપત્તું એટલાકાળ સુધી પ્રાપ્ત થાય પ્રાપ્ત નથી જન્મે.



(૨૧) ઉપચોગ ૧૦ (૧૨) દ્રષ્ટિ ૩. (૨૩) ઘંઘ ૮-
—પુરૂષવેદવત્.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૧૬—દેશત્રિક, ઇન્દ્રનામ, સ્ત્રીવેદ, અને પુરૂષ-
વેદ ૬ પ્રકૃતિઓ વિના શેષ ૧૧૬ નો ઉદય હોય.

(૨૨) ઉદીરણ ૮-૧૧૬—ઉદયવત્.

(૨૬) મત્તા ૮-૧૪૮—મુખમ છે.

(૨૩) શરીર ૬, (૨૮) ઘંઘહેતુ ૪-૨૬. (૨૯) ધ્યાન ૪-૧૩
(૩૦) અવયવ ૬, (૩૧) મંથ્યાન ૬, (૩૨) સમુદયાન ૬
(૩૩) માથ ૨-૪૨ (૨૦)—પુરૂષવેદવત્.

(૩૪) અવગાહના—જનમહેલની અવગાહના જથ્થાની અંગુ-
અસંખ્યાતમોભાગ તે સૂક્ષ્મવર્ણિય અપર્યાપ્તિગોઠ આશયિ
વી, અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સાધિક ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણ
મગ્નવર્ણિય બાદરપ્રત્યેક જનરૂપિ આશયિ મૂળહેલ મંજાપિ
વી, અને ઉત્તરહેલ સંજાપિ જથ્થાઅવગાહના વાયુઆશયિ
વનો અસંખ્યાતમોભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સાધિક ૧
યોજન પ્રમાણ તે નપુંસકવેદી મનુષ્ય આશયિ બાલુવી.
ને નપુંસકપણ હોય નહિ માટે તેના ઉત્તરવૈકિપનું મંદલ
ય) અને સમુદયાતકૃત અવગાહના એકેન્દ્રિયવત્ ૧૪ દીર્ઘ
પ્રમાણ છે. એ ભાવ નપુંસકની અપેક્ષાએ કલ્પ, અને ૬૦૨-
કની અપેક્ષાએ તે સમુદયાતકૃત અવગાહના સપૂર્ણ લેખા-
પ્રમાણ છે. શેષ સર્વ ભાવનપુંસકવત્.

(૩૨) નિયતિ—જથ્થા ભવસ્થિતિ અન્તર્મુદૂર્ત, ૨૫૬
લિંગ પ્રમાણ તથા ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ સાતમી પૃથ્વીના નારકની
શરે ૨૩ સારોપમ છે. તેમજ જથ્થાભવસ્થિતિ સ્ત્રીવેદ

૧. શા વિદ્યાપ્રસ્થાનમાં અને દરેક અન્તર્મુદૂર્તને ત્રણે વેદ પદ્યરતિએ
થાય છે. તેમજ પુરૂષને અને નપુંસકને ૫૫૫ ત્રણ ત્રણ વેદ પ્રમા
ને અભિપ્રાયની અર્થ વિવક્ષા કરી નથી.

(૩૫) અવગાહના—જઘન્યથી અંગુલનો અસંખ્યાતમોભાગ અને ઉત્કૃષ્ટી (મૂળ ઔદારિક આશ્રયિ) કર્મક અધિક ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણ તે બાદરપર્યાંસ પ્રત્યેક વનસ્પતિની અપેક્ષાએ છે, અને ઉત્તરવૈકિય આશ્રયિ સાધિક એક લાખ યોજન પ્રમાણ છે. તથા સમુદ્રપાતદૃત અવગાહના તે મરણ આશ્રયિ સાધિક ૧૪૨૪૪ પ્રમાણ છે, કારણકે લોકની નીચે વિદિશિનો એકેન્દ્રિય લોકના અગ્રભાગે વિદિશામાં ઉત્પન્ન થાય તો સમુદ્રપાત કરતી વખતે એકેન્દ્રિયના ક્રોધયુક્ત આત્મપ્રદેશે ત્યાંમુધી લંગાય માટે.

(૩૬) નિચિત્તિ—જઘન્ય ભવસ્થિતિ ૨૫૬ આવલિકા, અને ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગરોપમ. તેમજ કાયસ્થિતિ જઘન્યથી લઘુ અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી મોટા અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ છે. કારણકે ક્રોધાદિ ચારે મૂળકપાયો દરેક અન્તર્મુહૂર્ત બદલાઈને ઉદય આવે છે. તેથી ક્રોધપણ એક મૂળકપાય અન્તર્મુહૂર્તથી વધુ વખત રહેતો નથી.

(૩૭) યોનિ—ક્રોધને યોનિ ન હોય, પરન્તુ ક્રોધવાળા શુવેની યોનિ તેજ ક્રોધની યોનિ ગણાય, માટે ક્રોધની યોનિ ૮૪ લાખ છે. તેમજ સચિત્ત, સંવૃત, શીત અને શંખાવર્ત વિગેરે દરેક ત્રણ ત્રણ પ્રકારની યોનિઓ છે.

इति क्रोधे ३६ द्वारप्रतिः समाप्ता.

માન અને માયામાં.

અર્થ દ્વારા કોષરૂપ વધ્યમંભવ કહેવાં. પણ “કોષ” એ શબ્દને રથાને “માન” અથવા “માયા” એ શબ્દ કહેવા. જનિ કામદાયા સંસ્કૃતિ રૂઢ દામદાવિ. ભગવાત.

લોકમાં.

લોક દેવાવનુ મર્થ દ્વારા વધ્યમંભવ કોષ દેવાવનુ છે. પરન્તુ કોષને જાહે લોક કહેવાં અને જે જે દારીમ કહેવાં વિદેવ તથાવન છે તે નીચે પ્રમાણે—

(૧) ભવદા ૬—વધ્યમંભવ ચારિત્ર વિન્ય દેવ ૦ ચારિત્ર દેવ. કારણે વધ્યમંભવ ચારિત્ર અગ્રવાપીને દેવ. અદિ સૂત્રમ સપરાવ ચારિત્ર મૂલમલોભન્ય ઉદયથી દેવ છે, માટે લોકમ મૂલમન પરાવ ચારિત્ર મળી દેવાવ છે.

(૨) શુભાશાન ૧૦—મિથ્યાવધી મૂલમસપરાવ મુખીન ૧૦ શુભાશાન છે. (અદિ સૂત્રમલોભન્ય ઉદયમા મૂલમન પરાવ શુભાશાન છે.)

(૩) વિચિત્ર—ભવસ્થિતિ કોષનુસાર અને કાવસ્થિતિ વધ્યમંભવ ૧ સમય માત્ર છે. કારણકે ૧૧ મા શુભાશાનન્ય પ્રથમ સમયે લોકનુ અપેક્ષાનુ અનુભવી (લોક રહિત થઈ) બીજા સમયે કામ કરી અનુભવ દેવ થઈ તેજ બીજા સમયે દેવા શુભાશાન પ્રાપ્ત થવાથી લોકને ઉદય થાય, માટે વધ્યમંભવસ્થિતિ ૧ સમય અને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ તો કોષમા કદા પ્રમાણે અનુભવ પ્રમાણ છે.

જનિ લોકે રૂઢ દામદાવિ: ભગવાત. ભગવાતો ૪ જવાદેવવિ રૂઢ દામદાવિ: ભગવાત ૪

૧ માનને હાથે ચાર માન મિથ્યાવન્ય રૂઢ ૧૨ કહેવને. અનુભવ કહેવા ના દેવ ૧૨/૬ રીતે વિચારતુ તે વધ્યમંભવ કહેવાવ જે પ્રથમ અનુભવ: કારણકે મંથપ્રથમ: પણ મર્થ વધ્યમંભવ ચાલકે અવ તે કારણે અનુભવે અનુભવે.

(૩૫) અવગાહના—જઘન્યથી અંગુલનો અસંખ્યાતમોલાગ અને ઉત્કૃષ્ટથી (મૂળ ઔદારિક આશ્રય) કંઈક અધિક ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણ તે બાહરપર્યાસ પ્રત્યેક વનસ્પતિની અપેક્ષાએ છે, અને ઉત્તરવૈકિય આશ્રય સાધિક એક લાખ યોજન પ્રમાણ છે. તથા સમુદ્ધાતદૃત અવગાહના તે મરણ આશ્રય સાધિક ૧૪ રજ્જુ પ્રમાણ છે, કારણકે લોકની નીચે વિદિશિનો એકેન્દ્રિય લોકના અમ્ભભાગે વિદિશામાં ઉત્પન્ન થાય તો સમુદ્ધાત કરતી વળતે એકેન્દ્રિયના ક્રોધયુક્ત આત્મપ્રદેશો ત્યાંમુધી લંગાય માટે.

(૩૬) નિષ્ઠિતિ—જઘન્ય ભવસ્થિતિ રૂપદ આવલિકા, અને ઉત્કૃષ્ટ કેડ સામરોપમ. તેમજ કાયસ્થિતિ જઘન્યથી લઘુ અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી મોટા અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ છે. કારણકે ક્રોધાદિ ચારે મૂળકપાયો દરેક અન્તર્મુહૂર્ત બદલાઈને ઉદય આવે છે. તેથી ક્રોધપણ એક મૂળકપાય અન્તર્મુહૂર્તથી વધુ વખત રહેતો નથી.

(૩૭) યોગિ—ક્રોધને યોગિ ન હોય, પરન્તુ ક્રોધવાળા જીવોની યોગિ તેજ ક્રોધની યોગિ ગણાય, માટે ક્રોધની યોગિ ૮૪ લાખ છે. તેમજ સચિત્ત, સંવૃત, શીત અને શંખાવર્ત વિગેરે દરેક ત્રણ ત્રણ પ્રકારની યોગિઓ છે.

इति ऋषे ३६ द्वारप्रतिः समाप्ता.

માન અને માયામાં.

તર્વે દારો ક્રોધવત્ યથાસંભવ કહેવાં, પણ “ક્રોધ”
 અને સ્થાને “માન” અથવા “માયા” એ શબ્દ કહેવા.
 इति मानमाया संबंधि इह द्वारप्रामिः समाम्ना.

લોભમાં.

લોભ કપાયમાં સર્વ દારો યથાસંભવ ક્રોધ કપાયવત્ છે.
 ક્રોધને બદલે લોભ કહેવો અને જે જે દારોમાં કંઈક
 તકાવન છે તે નીચે પ્રમાણે—

(૧) નંપમ ૬—યથાખ્યાત ચારિત્ર વિના રેષ છ ચારિત્ર
 કારણકે યથાખ્યાત ચારિત્ર અકપાયીને હોય. અહિં સૂક્ષ્મ-
 ય ચારિત્ર મૂકમલોભના ઉદયથીજ હોય છે, માટે લોભમાં
 ૫ પરાય ચારિત્ર મળી શકાય છે.

(૧૬) મુલમ્યાન ૧૦—મિથ્યાન્વથી સૂક્ષ્મસંપરાય મુખીતઃ
 મુલુસ્થાન છે. (અહિં સૂક્ષ્મલોભના ઉદયમાં સૂક્ષ્મસંપરાય
 થાન છે.

(૧૮) સ્થિતિ—ભવસ્થિતિ ક્રોધનુદય અને કાપસ્થિતિ
 થી ૧ સમય માત્ર છે. કારણકે ૧૧ માં શુલ્કસ્થાનના પ્રથમ
 લોભનું અવેદકપણું અનુભવી (લોભ રહિત થઈ) બીજે
 કાળ કરી અનુત્તરે દેષ થતાં તેજ બીજે સમયે ધ્યાયું
 થાન પ્રાપ્ત થવાથી લોભનો ઉદય થાય, માટે જ્ઞાન્યકાપસ્થિતિ
 મય અને ઉત્કૃષ્ટકાપસ્થિતિ તો ક્રોધમાં કદા પ્રમાણે અન્ન-
 ત્વ પ્રમાણ છે.

નિ લોભે ૧૬ દ્વારપ્રામિઃ સમાપ્તા. તત્ત્વમાર્ગી ૪ જ્ઞાપેન્દ્રવિ
 ૧૬ દ્વારપ્રામિઃ સમાપ્તા ॥

૧. માનને ઉદયે ચાર માન વિચારના વિરૂદ્ધ ૧૨ કાવનો અનુભવ
 નો દોષ હત્યાઈ રીતે વિચારતું તે યથાસંભવ કહેવાય એ પ્રમ-
 આરણનાં દારોના મેમપમા પત્ર મારે વચમંજર રાગને અપ
 દારને અનુસારે ભજુએ.

૫ જ્ઞાનમાં ૩૬ દ્વારની પ્રાપ્તિ.

મતિજ્ઞાન^૧ અને શ્રુતજ્ઞાનમાં.

(૧) ગતિ ૪—કારણકે આરે ગતિના જીવો સમ્યગ્દષ્ટિ હોય છે, અને સમ્યગ્દષ્ટિ મતિ તથા શ્રુતજ્ઞાનરૂપ છે.

(૨) इन्द्रिय ૬ (૧-૨-૩-૪-૫)—કર્મઅંશ મતે મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન પંચેન્દ્રિયને હોય છે. કારણકે પંચેન્દ્રિયજીવોજ સમ્યગ્દષ્ટિ હોય છે. અને સિદ્ધાન્તમતે એકેન્દ્રિય વિના આરે મતિના^૨ જીવોને સાસ્વાદન હોવાથી મતિશ્રુતજ્ઞાન છે.

(૩) काय ૧ (૪)—કર્મઅંશમતે અને સિદ્ધાન્તમતે પણ ત્રસકાયમાં એ બે જ્ઞાન હોય છે.

(૪) योग ૧૫, ૧૬) वेद ૩—સર્વેયોગમાં અને સર્વે વેદમાં સમ્યગ્દષ્ટિ છે.

(૬) कथा ૪-૨૧ (૪-૨૫)—મૂળકથા આરે છે, અને ઉત્તરભેદે આરે અનંતાનુબંધિ વિના કર્મઅંશ મતે ૨૧ છે, કારણકે અનંતાનુબંધિનો અનુદય થાય ત્યારેજ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય. વળી સિદ્ધાન્ત મતે પચ્ચીસ કથા ગણાય. કારણકે સાસ્વાદનમાં અનંતાનુબંધિનો ઉદય અવશ્ય હોય છે.

૧. જ્ઞાનમાં મતે દ્વાર સમ્યગ્દષ્ટિની અપેક્ષાએ બંધનું. કારણકે મિથ્યાદષ્ટિનું જ્ઞાન તે અજ્ઞાન છે, અને મમ્યગ્દષ્ટિનું જ્ઞાન તે જ્ઞાનરૂપ બન્યાય છે. વળી મમ્યગ્દષ્ટિપણુ ને (જ્ઞાનને અંગે) અનુદ્યોદિ શુભરથાન-વાળું મનજીવું અર્થાત્ ઉપગમ, સ્વોપગમ, અને દ્યોતિક સમ્યક્ત્વવાળું જીવ મમ્યગ્દષ્ટિ મનજીવું, પણ સાસ્વાદન અને મિથ્ય મમ્યક્ત્વવાળો જીવ નહિ, એવા કર્મઅંશનો અભિપ્રાય છે. સિદ્ધાન્તના અભિપ્રાયમાં મામગ ૨ નાળે—સાસ્વાદનભાવે (ઉપવ્રજજીવી મિથ્યભાવે પણ) જ્ઞાન હોય છે. અભિપ્રાય પણ માત્ર અંશમાં અંગીકાર કર્યો છે.

સિદ્ધાન્તમતે પૃથ્વી આદિ એકેન્દ્રિયમાં સાસ્વાદનભાવ માન્યો નથી.

(૭) જ્ઞાન ૪—કેવલજ્ઞાન વિના જે ૪ જ્ઞાન હોય. કારણકે કેવલ જ્ઞાનને મત્યાદિ ચારે જ્ઞાન ન હોય.

(૮) અજ્ઞાન ૦—કારણકે જ્ઞાનમાં અજ્ઞાન ન હોય.

(૯) મંદમ ૭—આદ્યથી ૧૨ માં ગુણસ્થાન સુધી મનિ વિરેરે જાનો છે, અને ત્યાં સુધીમાં સર્વ ચારિત્રની પ્રતિ હોય છે.

(૧૦) દર્શન ૩ (કેવલ દર્શન વિના), (૧૧) ભેદના ૬, (૧૨) અભ્યાસ ૧ (ભવ), (૧૩) મમ્મકર્મ ૩ (૨) ઉપશમ, સયોપશમ, અને ક્ષાલિક, તથા સિદ્ધાન્તમતે મિત્યાત્વ વિના ૫, (૧૪) મંત્રાગ્ર ૧ (૨)—મુગમ છે.

(૧૫) આદ્યાર્થ ૨—સર્વ દેશરોડ સહિત છે. વિશેષમ. અણુશબ્દ કે મતિજ્ઞાની તથા કુલજ્ઞાનને રૂપ ૬ દિશિ સંબંધિ એકજ દિશિઆકાર હોય છે. કારણકે સમ્યક્દષ્ટિ તત્ત્વજ્ઞાને તત્ત્વ નાદીમાં ૬ દિશિઓજ દિશિઆકાર હોય પણ તત્ત્વ ચાર ૫, ૫ દિશિઓ નહિ.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૧ (૧૧)—કર્મક્રમેમતે આદ્યથી ભારમ. સુધીનાં ગુણસ્થાનોમાં મતિજ્ઞાન તથા કુલજ્ઞાન હોય અને સિદ્ધાન્તમતે ભેદી ભાર સુધીમ.

(૧૭) જીવભેદ ૨-૪૩૩ (૭-૪૩૩)—કર્મક્રમેમતે એકવાજ એવતેરોમાં સમ્યક્ત્વ છે. તે ૫૬૩ એવતેરોમાં જ્ઞાન પ્રતિ પ્રસન્ને કહેવાયો અને સિદ્ધાન્તમતે ૭-૪૩૩ સભવે.

(૧૮) વર્ણાન્તિ ૧ (૧૯) પ્રાગ ૧૦—મુગમ છે.

(૨૦) સંજ્ઞા ૪-૨—હેતુપદેશિકીસંજ્ઞા અસન્નિ (દિને-પદિ)ને હોવાથી કર્મક્રમેમતે મત્યાદિ જ્ઞાનમાં ન હોય.

(૨૧) ઉપશાંત ૭—કેવલદિક વિના ૪ જ્ઞાન અને ૩ જ્ઞાન હોય.

(૨૨) કૃતિ ૧—સમ્યક્દષ્ટિમાં મત્યાદિજ્ઞાન છે.



લેણું કે યુગલિકતિર્ધાને પણ અવધિજ્ઞાન ન હોય તથા પ્રજાપત્ય વૃત્તિમાં અવધિજ્ઞાને તિર્ધ્યાનુપૂર્વોનો ઉદય કદાચ માટે ય અપર્યાપ્તિર્ધ્ય કદાચ અન્યથા ૨૪૬ જીવલેડ મહાજ યાય

(૧૮) પર્યાપ્તિ ૬. (૧૯) માત્ર ૩૦. (૨૦) મંજા ૪-૨. (૨૧) ઉપયોગ ૭. (૨૨) રૂપિ ૧. (૨૩) લંબ ૮-૭૯. (૨૪) ઉદય ૮-૧૦૬. (૨૫) ઉદોગતા ૮-૧૦૬. (૨૬) સત્તા ૮-૧૪૮. (૨૭) શરીર ૬. (૨૮) લંબદેનુ ૩-૪૮. (૨૯) રચાન ૧૫. (૩૦) મધ્યલ ૬. (૩૧) મસ્થાન ૬. (૩૨) મમુદયાન ૬. (૩૩) માય ૬-૪૦—મતિજ્ઞાનવત્.

(૩૪) અવગાહના—જન્મદેહની જ્યન્ય અવગાહના ૧ હાય અનુત્તર દેવ આશયિ એથી કમી અવગાહનાવાગા મનુષ્ય અને નિર્ધ્ય હોય છે પરન્તુ તેઓમાં જે હાયથી કમી અવગાહનાવાગાને અવધિજ્ઞાન ન હોઈ શકે, કારણકે જે હાયથી લુપ્ત અવગાહનાવાગાને વિરતિ ન હોય, તો મગાદિ શુભથી થતું શુભ પ્રત્યયિક અવધિજ્ઞાન પણ કેમ ઉત્પન્ન થાય ? કદાચ પૂર્વભવમથી લાલેડ અવધિજ્ઞાનવાગા મનુષ્યાદિની જ્યન્ય અવગાહના બીજી રીતે હોય તો તે નિર્લય થી ભદ્રુશુન મન્ય છે, ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણ છે, અને સમુદ્યાન અવગાહના મરજુ આશયિ અનુત્તર સુધી અસંખ્ય યોજન (લગભગ ૭ રજા) પ્રમાણ છે. અથવા અર્યુન સ્વર્ગનો કોઈ દેવ યોથી નરકે મિત્રના રકને મગવા જાય તોપણ લગભગ ૮ રાજ હોય. અને ઉત્તર-દેહની અવગાહના મનુષ્યવત્ છે.

(૩૫) સ્થિતિ—સવસ્થિતિમાં જ્યન્ય આયુષ્ય ૮ વર્ષથી વધુ નહિ, અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૩૩ સામદોષમ તે અનુત્તરદેવ અને સાતમી પૃથ્વીના નારકની અપેક્ષાએ છે. અને કાયસ્થિતિ જ્યન્યથી એક સમય છે. કારણકે દેવ મનુષ્ય અથવા તિર્ધ્યમનો કોઈપણ વિભંગજ્ઞાની જીવ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરી પુર્વ બીજે

૧. મા પ્રજાપત્ય નુવની વૃત્તિમાં એ જનું જીવન જગીશર કયા છે. અને નારક જીવે જગીશર કર્ષો નથી, તેનું શરણ શી જદુશુન મન્ય

(૧) સંયમ ૨—મુનિને દેશવત અને અવન વિના સામયિક પંચે ચારિત્ર હોય છે.

(૧૦) વર્ણન ૩—કેવલદર્શન વિના શેષ ત્રણે ધ્યેન હોય છે.

(૧૧) સંદેશ ૬—પ્રત્યુત્પત્તભાવે ૩ શુભવેશ્યા અને પ્રતિપત્તભાવે ૩ બેશ્યા હોય છે.

(૧૨) મળ્ય ૧—મનપર્યવત્તાન લબ્ધને હોય છે.

(૧૩) સમ્યક્દર્શન ૩—ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, અને ક્ષાયિક એ ત્રણ સમ્યક્ છે.

(૧૪) સંતિગ્ન્ય ૧—મનઃપર્યવત્તાની સંતિ હોય છે.

(૧૫) આહારક ૧—મનઃપર્યવત્તાની રૂપ આહારી હોય છે, કારણકે મનઃપર્યવત્તાન પરમવમાં સાથે નહિ જનું હોવાથી વક્રગતિ સંબંધિ અનાહારીપણું નથી, અને કેવલીસમુદયાત સંબંધિ તથા અયોગિપણાનું અનાહારકપણું પણ મનઃપર્યવ તાનમાં હોય નહિ. વગી યોજ વિગેરે આહારના ભેદોમાંથી લોભઆહાર અને ક્ષણાહાર હોય, કારણકે યોજઆહાર શરીર અપર્માત્મપણામાં હોય અને તે વખતે મનઃપર્યવત્તાન ન હોય.

(૧૬) શુભચાત ૭—ઉદયસ્થ મુનિને છઠ્ઠાથી બારમા શુભચાત મુખીનાં ૭ શુભચાત હોય.

(૧૭) જીવમેદ ૧-૧૫—ચોદમથી એક સંતિપર્માત્મ ભેદ હોય અને ૫.અસોત્રેકમ.થી ૧૫ પર્માત્મકર્મભૂમિજ મનુષ્યના ૧૫ ભેદ હોય. કારણકે મુનિપણું એ છવેને છે.

(૧૮) વર્ણાશિ ૬. (૧૯) યાજ ૧૦, (૨૦) સંજ્ઞા ૪-૨, (૨૧) ઉપસંગ ૭, (૨૨) દર્શિ ૧—એ ૫૨ દ્વાર મનિજ્ઞાનવત્ બ્રહ્મચર્ય.

(૨૩) વય ૮-૬૫—પ્રમત્તશુભચાતે એ ૬૩ નો બંધ છે.

૨. મનઃપર્યવત્તાન પ્રાપ્ત કરી રહ્યાના પ્રતિષ્ઠામનઃપર્યવત્તાની રહેવા. એ જાને જાત મનઃપર્યવત્તામાં રહેવા છે.

તેમાં આહારકદ્ધિક (જે સાતમે ગુણસ્થાને બંધાય છે તે) મેળવતાં ૬૫ પ્રકૃતિનો બંધ હોય. અને મૂળ આઠેકર્મનો બંધ છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૮? (૮૪)—પ્રમત્તગુણસ્થાન સંબંધિ ૮૧ અથવા ૮૪ નો ઉદય છે.

(૨૫) ઉદીરણ ૮-૮? (૮૪)—ઉદયવત્.

(૨૬) મત્તા ૮-૧૪૮—મુગમ છે.

(૨૭) શરીર ૫—પ્રતિપક્ષ મનઃપર્યવજ્ઞાનીને પાંચે શરીર હોય. નિશ્ચેષ જે વખતે મનઃપર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરે તે વખતે આહારક તથા વૈકિયની રચના તેમજ સંહરણુ કરે નહિ પરંતુ અપ્રમત્ત દશામાં મનઃપર્યવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયાબાદ ઉત્સુકભાવે પ્રમત્ત દશામાં આવી આહારક તથા વૈકિયની રચના અને સંહરણુ કરી શકે છે. પ્રતિપન્ન વૈકિયદેહી તથા આહારકદેહી અપ્રમત્તદશા પામે ત્યારે નવું મનઃપર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન પણ કરે એમ સમજાય છે.

(૨૮) વ્યવહેતુ ૨-૨૬—કપાય અને યોગ એ બે મૂળ બંધહેતુ છે. તેમજ ૧૩ કપાય (૬ નોકપાય ૪ સંજવજન), અને ૧૩ યોગ (ઔદારિકમિથ્ર અને કાર્મણુ વિના) એ ૨૬ ઉત્તરબંધહેતુ છે.

(૨૯) ધ્યાન ૯—અગ્રશેત્ય (નિદાન) સિવાય ૩ આર્તધ્યાન, ૪ ધર્મધ્યાન, અને પ્રથમનાં બે શુક્લધ્યાન એ ૬ ધ્યાન^૧ છન્નસ્થમુનિ સંબંધિ હોય.

(૩૦) સંઘયણ ૬, (૩૧) સંસ્યામ ૬, (૩૨) સમુદયાન ૬—અવધિજ્ઞાનવત્.

(૩૩) માત્ર ૫-૩૫—અવધિજ્ઞાનમાં જે ૪૦ ભાવ કહ્યા છે તેમાંથી ૩ અમનુષ્યગતિ, ૧ દેશવિરતિ, અને ૧ અસંયમ

૧. મુનિને પ્રમત્તગુણસ્થાને રૌદ્રધ્યાન હોય પરંતુ જોશુપણના કારણથી ગણત્રીમાં આવે નહિ—(ગુણસ્થાનક્રમાનુરોદ્ધમયમાં).

અથ જાણ જાણ કરનાં એવ ઉપ જાણ મનપરંવજાનમ
(મંત્રાધિ) ૨૧૫.

(૨૪) અવગાદના—અવગાદની અવગાદના અવગાદ ૨૨૫.
ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦ ધનુષ્ય. એથી કમી અથવા વધુ ઉચી કાપવાના
વારિત્ર ન પામે તેથી મનપરંવજાનમ પણ ન પામી શકે
ઉત્કૃષ્ટની અવગાદના અવગાદના અવગાદ અને મનપરંવજાનમ
અવગાદના અવગાદના ઉપજાતી વખતે ૭ વજન મળતું હોય
કે. સમુદાયના અવગાદના અવગાદના એકાદ (અનુભવ
) મળતું આપ્યું.

(૨૫) અવગાદ—અવગાદના અવગાદ ૮ વર્ષ. ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦
વર્ષ, અને કાચરિયતિ અવગાદની ૧ લખવ તે અવગાદના
અવગાદ અને ઉત્કૃષ્ટ કાચરિયતિ દેવોન (અવગાદ ૮ વર્ષ
) ૫૦૦ વર્ષ મળતું કે કાચરિયતિ એથી અધિક કાચરિય
ના મુજબિકે હોય, તેમને અવગાદના અવગાદ મન ૫૦૦
વર્ષ, અને ૮ વર્ષની અવગાદ પણ અવગાદ ૫૦૦ ન હોય
૮ વર્ષથી કમી અથવા વધુ મન ૫૦૦ ન હોય.

(૨૬) અવગાદ—અવગાદના અવગાદ ૧૪ લખવ અનુભવેનિ
અને કાચરિયતિ અવગાદ ૧ મિત્રેનિ કાચરિયતિ દિને
નિ, સંવત્સરિય સંવત્સરિયેનિ, અને કાચરિયતિ
અવગાદના ૫૦૦ વર્ષ અવગાદેનિ હોય કે એવો અવગાદ
અવગાદ ૫૦૦ ન હોય, અને કાચરિયતિ અવગાદના અવગાદ
અવગાદ ૫૦૦ ન હોય.

હવે અવગાદના ૧૪ લખવ અવગાદ.

કેવલનામન

(૧) અવગાદ ૧—અનુભવેનિ કેવલનામ ૨૦૦

(૨) અવગાદ ૨—અનુભવે ૨૦૦ વર્ષ કે ૨૦૦



(૩૧) સંસ્થાન ૬—શરીરની તમે તેથી આપુતિ
કેવગજ્ઞાન પામે.

(૩૨) સમુદ્ધાત ૧—કેવગીને એક કેવલીસમુદ્ધાત
વગી કેવગીલગધાનને વેદના હોય પરંતુ તીવ્ર વેદનાના
વેદનાસમુદ્ધાત ન હોય.

(૩૩) માવ ૩-૧૪--કેવગજ્ઞાનમાં મૂળભાવ દ્વાયિક, ૨
અને પારિણમિક એ ત્રણ હોય છે, અને ઉત્તરલેહમાં ૬
ભાવ, આદ્યિકભાવે ૧ મનુષ્યમતિ, ૧ મુક્તવેદ્યા, ૧ અર્ધ
અને પારિણમિકભાવે ૯વત્ત તથા લગ્યત્ત એ પ્રમાણ
૧૪ ભાવ હોય.

(૩૪) અવગાહના—મનઃપર્યવજ્ઞાનવત્. પરંતુ
આદ્યિક અવગાહના ન હોય, કારણકે કેવલીને ઉત્તરલેહ
નહિ. સમુદ્ધાતઅવગાહના સર્વત્ર સંપૂર્ણ લેહાદાય પ્રમાણ

(૩૫) સ્થિતિ—અવન્યધી ૮ વર્ષ ૭ માસ, અને
પૂર્વકોડ વર્ષ લગ્નસ્થિતિ (આયુષ્ય) હોય. એથી કમી
તેમજ કેવગીને કેવગજ્ઞાન હોય નહિ. તેમજ કેવ

(૨૩) ૮-૧૧૭—આહારકદ્રિક અને છતનામ વિ
૧૧૭ નો બંધ હોય, અને મૂળ આડેકર્મનો બંધ હોય.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૧૭—બંધવત્.

(૨૫) ઉદીરણ ૮-૧૧૭—ઉદયવત્.

(૨૬) સત્તા ૮-૧૪૮—મુગમ છે.

(૨૭) શરીર ૪—આહારક વિના ચાર શરીર હોય.
મિધ્યાદિને આહારકશરીરની રચના ન હોય.

(૨૮) સંધેનુ ૪-૨૫—મૂળબંધેનુ ચાર, ઉત્તર
આહારકદ્રિક વિના એક પાંચ હોય.

(૨૯) જ્વાન ૮—મિધ્યાદિને આડ અશુભધ્યાન ૨

(૩૦) મધયણ ૬. (૩૧) સંસ્થાન ૬, (૩૨) સમુદ
(આહારક અને કેવલીસમુદ્યાત વિના,—મુગમ છે.

(૩૩) માત્ર ૨-૨૬—ઉપશમ અને દ્વાયિક વિના મૂળ
હોય અને ઉત્તરભાગમાં દ્વાયોપશમભાગે ૫ લગિધ, ૩
પ્રથમનાં ૨ દર્શન, એ ૧૦, તથા ૨૧ ઔદયિક, અને ૩
દ્વાયિક, એમ મળીને કુલ ૩૪ હોય. અહિં પણ વિસંગતિને :

જઘન્ય અન્તર્મુદૂર્ત છે, કારણકે મિથ્યાદષ્ટિ ગુણસ્થાનનો કાળ જઘન્ય અન્તર્મુદૂર્ત છે. તથા ઉત્કૃષ્ટકાયસ્થિતિ એકેન્દ્રિયવત્ અનાદિઅનન્ત અનાદિસાન્ત અને સાદિસાન્ત(૨૫ પુદ્ગલપરાવર્ત)૩૫ અનન્તકાળ પ્રમાણ છે.

(૩૬) યોનિ—સર્વયોનિમાં ઉત્પન્ન થતા જીવો બન્ને અજ્ઞાનવાળા હોઈ શકે છે માટે ૮૪ લાખયોનિ છે. તેમજ સચિતાદિ યોનિઓના સર્વે ઉત્તરલેહ અહિં પ્રાપ્ત થાય છે.

इति मतिभुताज्ञानयोः ३६ द्वारप्राप्तिः समाप्ता.

વિભંગજ્ઞાનમાં.

વિભંગજ્ઞાન સંજ્ઞિમિથ્યાદષ્ટિ ૫યેન્દ્રિયને હોવાથી તેનાં દ્વારો નીચે પ્રમાણે.

(૧) ગતિ ૪, (૨) इन्द्रिय ૫, (૩) કાય ૧ (ત્રસ.) (૪) યોગ ૧૩, (૫) વેદ ૩, (૬) કપાય ૪-૨૫, (૭) જ્ઞાન ૦, (૮) અજ્ઞાન ૩, (૯) સંયમ ૧ (અવિરતિ), ૧૦) વર્ણન ૨ (૩) મતિ-અજ્ઞાનવત્, (૧૧) લેહયા ૬, (૧૨) મધ્ય ૨, (૧૩) સમ્યક્ત્વ ૩ (૧)—મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન, મિથ્ય (૧૪) સંસિન્ન ૧ (સંજ્ઞિ), (૧૫) આહારક ૨ (સર્વ ઉત્તરલેહ સહિત દિશિઆહાર ૬ દિશાનો), ૧૬ ગુણસ્થાય ૩ (૧) રહેલાં—એ સર્વદ્વારો મુગમ હોવાથી યથાયોગ્ય સ્વયં વિચારવાં.

(૧૭) ઝોનમેદ ૨-૨૨૪—સંજ્ઞિઅપર્યાપ્ત તથા પર્યાપ્ત એ બે ચોદ લેહમાંના અને નવ લોકાન્તિક તથા પાંચ અનુત્તર મળી ચોદ પર્યાપ્ત અને ચોદ અપર્યાપ્ત એ અદ્વાલીશ દેવ વિના ૧૭૦ દેવ, ૩૦ કર્મભૂમિજ મનુષ્ય, ૧૦ ગર્ભજાતિર્વચ, અને ૧૪ નારક એ પ્રમાણે ૨૨૪ લેહ પાંચસોત્રેસડમાંના હોય.

(૧૮) વ્યાપ્તિ ૬, (૧૯) પ્રાણ ૧૦, (૨૦) સંજ્ઞા ૪-૨ (૨૧)

ઉપયોગ ૨ (૧), (૨૨) કુટિલ ૨, (૨૩) વંધ ૮-૧૧૭—એ દ્વારા
મતિઅગ્નિવત્.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૩—મૂળઆકેશને ઉદય છે, અને
ઉત્તરલેહમાં આહારક્રિકે, જનનામ, સ્વચ્છતા, સ્વાવશદિ ૪.
પૂર્ણિ ૪, આતપ, નરાતુપૂર્ણ, અને તિર્યગાતુપૂર્ણ; એ પંદર
વેળા ૧૦૭ નો ઉદય છે.

(૨૫) ઉદય ૮ ૧૦૭—ઉદયવત્.

(૨૬) સત્તા ૮-૧૪૮—સુગમ છે.

(૨૭) ઘરોર ૪ (૨૮) વંધહેતુ ૪-૨૨ (૨૯) ધ્યાન ૮.
(૩૦) સમય ૬, (૩૧) સમ્પાત ૬, (૩૨) સમુદયાત ૨ (૩૩)
૩-૩૪ (૩૫)—મતિઅગ્નિવત્.

(૩૬) અવગાહતા—જન્મહેતુની જયન્દ્રઅવગાહના શ્રી બહુ-
મય, તેપણુ દેવ આદ્ય ૨ હાયથી અધિક નહિ, અને
અવગાહના ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણુ તે ગર્ભજ મન્દ્ર વિનિરેનઃ
રોકેહેલ સંખ્યા છે. ઉત્તરહેતુની જયન્દ્રઅવગાહના અંતુરને
તમોનામ, અને ઉત્કૃષ્ટ આધિક ૧ લાખ યોજન છે. તેમજ
તપૂત અવગાહના લગભગ ૮ રજ્જુ પ્રમાણુ, તે અંતુર
દેવ યોથી નરકે મિત્રનારકને મળવા બધ તે અપેક્ષાને

પૂર્વકોડ વર્ષ અધિક ૩૩ સાગરોપમ પ્રમાણુ તે તિર્યચ વા મનુષ્ય નાનમી પૃથ્વીમાં વિભંગ સહિત ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય સહિત ઉત્પન્ન થાય તે આશયિ જાણવી.

(૩૬) યોનિ—દેવની ૪ લાખ, નારકની ૪ લાખ, તિર્યચ-પચન્દ્રિયની ૪ લાખ, મનુષ્યની ૧૪ લાખ એ ૨૬ લાખ યોનિ છે. તેમજ સચિત્ત વિગેરે યોનિઓના ઉત્તરભેદનું સર્વ સ્વરૂપ અવધિજ્ઞાન પ્રમાણે જાણવું.

इति ३ ब्रह्मण्येव ३६ द्वारप्राप्तिः समाप्ता.

७ संयममां ३६ द्वारनी प्राप्ति.

સામાયિક ચારિત્રમાં. •

(૧) ગતિ ૧—સર્વચરિત્રચારિત્ર મનુષ્યગતિમાંજ હોય.

(૨) હસ્ત્રિય ૨, (૩) કાચ ૧ (વસકાચ)—મુગમ છે.

(૪) યાગ ૧૩—મૂળયોગ ત્રણ છે, અને ઉત્તરયોગ આદારિકમિત્ર અને કાર્મણયોગ વિના ૧૩ હોય.

(૫) વેદ ૩—મુગમ છે.

(૬) કથાય ૪-૧૩—મૂળકથાય ચાર છે, તેમજ ઉત્તરભેદમાં ચાર સંજ્ઞાજન અને ૯ નોકથાય મળી ૧૩ કથાય છે.

(૭) જ્ઞાન ૮ (કેવળજ્ઞાન વિના), (૮) બ્રહ્માન ૦—મુગમ છે.

(૯) મયમ ૧—સામાયિક ચારિત્ર કારણકે પોતાનુંજ એક ચારિત્ર તબી ચક્રાય શ્રીવિચારસારમઃ પોતાનું એક ચારિત્ર નહીં છે.

(૧૦) દર્શન ૩ (કેવળદર્શન વિના), (૧૧) હેરવા ૧, (૧૨)

૧. ચારિત્ર એક કરતી રીતેને જાણ્યું હતું મૂળ તેમજ તથા જાનવત્ત્ય રીતે અને ચારિત્ર એક કરતીપદ ૬ વિષય તથા પ્રમદ ૧૧ ૨૫.

મધ્ય ૧, (૧૩) સમ્યક્ત્વ ૩ (ઉપધમ ક્ષયોપધમ ।
મહિત્ત્વ ૧, (૧૫) આહારક ૧ (આહારી*)—મુગમ

(૧૬) ગુણસ્થાન ૪—પ્રમત્ત, અપ્રમત્ત, અપુ
અનિવૃત્તિકરણ એ ચાર ગુણસ્થાન હોય.

(૧૭) ત્રીવિધ ૧-૧૫—દૈાદ લેહમાંથી એક
અને પાંચલેવેસડમાંથી પચાસકર્મજૂમિજ મનુષ્ય
હોય.

(૧૮) વર્ણાંત્રિ ૬, (૧૯) પ્રાજ ૧૦, (૨૦) લે
પદેશીડી વિના), (૨૧) ઉપયોગ ૭, (૨૨) દૃષ્ટિ ૧.
—એ પાંચે દ્વાર મુગમ છે.

(૨૩) વધ ૮-૬૫—પ્રમત્તગુણસ્થાને ૬૩ ના
૨૩દિક મેગવતાં ૬૫ ઉત્તરપ્રકૃતિઓનો બંધ છે
આકર્મનો બંધ હોય.

(૨૪) ઉદય ૮-૮૧, (૮-૮૪) ઉલોત અને
(૨૫) ઉલોરણા ૮-૮૧ (૮-૮૪)—વશ્યમાણ પ્રમ

(૩૩) માય ૨-૩૪—મૂળભાવ પાંચે હોય, અને ઉત્તરભાવ ૩૪ છે, તેમા ઉપશમના ૨ ભાવ, ક્ષયોપશમના ત્રણ અજ્ઞાન અને દેશવિરતિ વિના રોય ૧૪ ભાવ, ક્ષાયિકભાવનુ સમ્યક્ત્વ, આદ્યિક ભાવના ૩ વિરુદ્ધગતિ, મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અસંયમ, એ ૬ વિના રોય ૧૫ ભાવ, તથા પારિણામિક ભાવમાં અસમ્યક્ત્વ વિના રોય ૨ ભાવ: એ સર્વ મળી ૩૪ ઉત્તરભાવ હોય.

(૩૪) અવગાહના—જન્મદેહની જઘન્ય અવગાહના ૨ હાથ, અને ઉત્કૃષ્ટ લગભગ ૫૦૦ ધનુષ્ય છે. તેમજ ઉત્તરદેહાવગાહના જઘન્ય અંગુત્રનો સંખ્યાતમોભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ સાધિક ૧ લાખ યોજન, તથા સમુદ્ધાતકૃત તેજસકાર્મણી અવગાહના મરણસમુદ્ધાન^૧ વખતે ૭ રજ્જુદીર્ઘ તે અનુત્તરમાં ઉત્પન્ન થતા મુનિ આશ્રયિ જાણવી.

(૩૫) મિથિતિ—જઘન્ય આયુષ્ય ૮ વર્ષ ૭ માસ, અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂર્વકોડ વર્ષ પ્રમાણ હોય. કારણકે એથી કમી અથવા વધુ આયુષ્યવાળા જીવ ચારિત્ર ન પામે. તેમજ કાયસ્થિતિ જઘન્ય ૧ સમય પ્રમાણ છે તે સંયમપ્રાપ્તિ સમયથી અનંતરં નમયે કાળ કરનાર જીવની અપેક્ષાએ છે અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ આડ વર્ષ ૭ માસ ન્યૂન પૂર્વકોડ વર્ષ છે, કારણકે કમીમાં કમી ૭ માસ ગર્ભમા રહીને જન્મેલો જીવ આડ વર્ષની વયે ચારિત્ર પામી પૂર્વકોડ વર્ષ મુધી ચારિત્ર પાલન કરે ત્યારબાદ અવરંધ કાળ કરે.

(૩૬) યોનિ—સંયમ મનુષ્યનેજ હોય માટે મનુષ્યની ૧૪ લાખ યોનિ તે સંયમની યોનિ ગણાય. તેમજ યોનિઓના સચિત્તાદિ પ્રતિસેદ કેવળજ્ઞાનવત્.

इति सामायिकचार्ग्ये ३६ द्वारप्रप्तिः समाप्ता.

ઉદોપસ્થાપનીય ચારિત્રમાં.

ઉદોપસ્થાપનીય ચારિત્રમાં સર્વદારાવતાર સામાયિક ચારિ
૧૧ બાજુએ. પરન્તુ છવ્વેદારમાં જે તકાવ છે તે નીચે
પ્રમાણે—

જોષ્ઠેદ ૧-૧૦—પાચ મહાવિદેહના મનુષ્યને ઉદોપસ્થા-
પનીય ચારિત્ર હોય નહિ. કારણકે તેઓમાં લપુટીશા આઠ વડી
વેશ નથી પરન્તુ પ્રથમથીજ વડીલીશા છે, માટે પૂર્વ પર્યાયના
ઉદના અભાવે તે પાચ મનુષ્યલેહ બાદ કરતાં ચેષ પાંચ ભરત
અને પાચ ભરવાના મનુષ્યોને ઉદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર છે.

इति उद्दोपस्थापनीयचारित्रे ३६ द्वारमाप्तिः समाप्ता.

પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રમાં.

પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રમાં નીચે દર્શાવેલ ૧૬ દ્વાર પ્રિયાયનાં
સર્વદારાં નામાયિક પા.૧૪૧૧ બાજુએ.

(૪) સોમ ૩-૦ - મૂળયોગ ત્રણ, અને ઉત્તરયોગમાં ૪
મનુષ્ય, ૪ વચનના. અને એક બેઠારિકાપયોગ એ ૬ છે
કારણકે આ ચારિત્રમાં રીતના ઉત્તરરેકિપયરીતની રચના કરતા
નથી, અને ૧૪ ૩૫૦ અને ૧૫૦ આકારકરણિય ન હોય.

(૫) વૈશા ૦ - અને ને પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર ન હોય.

(૬) વૃષાભ ૪ ૧૦ - અને ને ચારિત્ર એ ૧૨ કાપ સામાયિક
ચારિત્ર ૧૧ બાજુએ.

(૭) મઘશ્રવ ૧ - અને ને ચારિત્રમાં ને પ્રામ થનારૂં પ્રથમ
ઉપદેશ નામકરણ છે અને ઉત્તરે નહિ, પાંચ દ્વાર ઉપદેશ
નામકરણ ઉપદેશવેલિનું કારણકે ને ૫ અને અર્ધ ઉપદેશ
વેલિનું કારણ હોય નહિ અને ઉત્તરે કંઈકરણ હોય. એ
પ્રકારકરણ અને ૨ પિત્ર એ ૩ હોય.

(૧૩) ગુણધ્યાન ૨—છઠું પ્રમત્ત અને સાતમું અપ્રમત્ત એ બે ગુણધ્યાન હોય.

(૧૪) કચીરખા ૮-૭૩—ઉદયવત્

(૧૫) જીવમેદ ૧-૨૦—ઊદોપસ્થાપનીય ચારિત્રવત્.

(૧૬) કચ ૮-૭૩—સામાયિક ચારિત્રમાં જે એકવારી પ્રપૂતિઓનો ઉદય કર્યો છે તેમાંથી આહારકલ્પિક, સીવેદ, અને ૫ અગુમ સંધયજી એ આઠ બાદ કરતાં ચોથા ૭૩ પ્રપૂતિઓનો ઉદય છે. કેટલાએક આચાર્યો અહિં સર્વે સંધયજીનો સમાવેશ માને છે તેઓના મતે ૭૮ નો ઉદય હોય.

(૧૭) શરીર ૩—પરિહારવિમુદ્ધિ ચારિત્રવાળા મુનિને ચૌદ-પૂર્વના અભાવે આહારકલ્પિક વિના આહારકશરીર ન હોય, તેમજ ચારિત્રનો ન્યાયિક કાપ (આચાર) દ્વારાથી ઉત્તરચૈકિય પણ રચ્ય નહિ, માટે બોદ્યારિક, તૈજસ, અને કામંજી એ ૩ શરીર હોય.

(૧૮) વર્ણવંશ ૨-૨૧—સામાયિક ચારિત્રમાં કહેલા ૨૧ બધોતુમાંથી ઉત્તરદેહ સબધિ ચાર ગોત્ર અને સીવેદ એ પાંચ બાદ કરવા.

(૧૯) ધ્યાન ૩—સામાયિક ચારિત્રમાં કહેલા ૮ ધ્યાનમાંથી એક મુક્તધ્યાનના પ્રથમતેદ વિના તાત્ત્વ હોય. કારણકે મુક્ત-ધ્યાનને પ્રથમતેદ આડના ગુણધ્યાનથી ૧૧ માં મુખી છે, અને આ ચારિત્રનો છૂટ્ટો અને આત્મને ગુણધ્યાનેજ છે.

(૨૦) મંચવજ્ર ૧ (૩)—પરિહારવિમુદ્ધિવુજા મુનિને એક વર્ણવંશનાનું હોય, મનનરે હોય હોય.

(૨૧) મનુદયાન ૨—શ્રી વિચારવારમાં વેદના અને કાવ્ય એ બે ઉપદેશન કદા છે.

(૨૨) ભાગ ૨-૨૨—નૃસિંહ પદ્ય છે, અને ઉત્તરના ૩૧ છે, તે સામાયિક ચારિત્રના કદ બાદમાંથી શ્રીવેદ અને બે

ઉપશમભાવ બાદ કરવાથી રોષ ૩૧ હોય.

(૩૪) અવગાહના—આ ચારિત્રમાં ઉત્તરદેહ તથા મરણ નહિ હોવાથી ઉત્તરદેહાવગાહના અને સમુદાયાતકૃત અવગાહના નથી અને જન્મદેહાવગાહના સામાયિક ચારિત્રવત્.

(૩૫) સ્થિતિ—જ્યન્ય આયુષ્ય જેનું ૮ વર્ષથી અધિક અને ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વકોડ વર્ષનું હોય તે મનુષ્ય પરિહારવિમુદ્ધિ ચારિત્ર અંગીકાર કરી શકે, માટે ભવસ્થિતિ એ પ્રમાણે બાવુવી, અને કાયરિયતિ જ્યન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટ ૧૮ માસ પ્રમાણે છે. કારણકે એ કદપ ૧૮ માસની મર્યાદાવાળો છે.

इति परिहारविमुक्तौ ३६ द्वारप्रानिः समाप्ता.

સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રમાં.

(૧) ગતિ ૧ (મનુષ્યમતિ), (૨) इन्द्रिय ૨, (૩) काय ૧ (યસકાય), (૪) યોગ ૩-૯ (પરિહારવિમુદ્ધિવત્), (૫) वेद ૦ (૩), (૬) कषाय ૧-૧ (સજ્જવન લોભ), (૭) ज्ञान ૪ (કેવળ જ્ઞાન વિના), (૮) भ्रज्जन ૦, (૯) मयम ૧ (સૂક્ષ્મસંપરાય), (૧૦) दर्शन ૩, (૧૧) लेशया ૧, (मुक्तवैस्था), (૧૨) मय्य ૧, (૧૩) सम्यगन्व ૦ (ઉપશમ, શાયિક.) (૧૪) संक्षिप्त ૧, (૧૫) आहारक ૧ (આહારી), (૧૬) गुणस्थान ૧ (સૂક્ષ્મસંપરાય), (૧૭) जीवभेद ૧-૧૫ (સામાયિકવત્), (૧૮) पयानि ૬, (૧૯) प्राण ૧૦, —સુખમ છે.

(૨૦) संज्ञा ૨-૨—આહાર અને પરિચલનસંજ્ઞા, તથા રીધ-શક્તિ અને હૃદયોપદેશિત્રીસંજ્ઞા છે. (અવેદી હોવાથી ઐયુન-સંજ્ઞા અને ભય મોહનીય ઉપશાન્ત યવાથી ભયસંજ્ઞા ન હોય.)

૧. ભારવેદ એક પછી ન રોય, કારણકે અને યુક્તસ્થાને તેને ઉપશમ અવસ્થા ક્ષય થયેલો છે. તેમજ કનવેદ વડે રોય.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૨—છઠ્ઠું પ્રમત્ત અને સાતમું અપ્રમત્ત એ બે ગુણસ્થાન હોય.

(૨૫) ઉદીરણા ૮-૭૩—ઉદયવત્

(૧૭) જીવમેદ ૧-૨૦—હેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રવત્.

(૨૪) ઉદય ૮-૭૩—સામાયિક ચારિત્રમાં જે એકચારી પ્રકૃતિઓનો ઉદય કહ્યો છે તેમાંથી આહારકદિક, સ્ત્રીવેદ, અને ૫ અશુભ સંધયણુ એ આઠ બાદ કરતાં શેષ ૭૩ પ્રકૃતિઓનો ઉદય છે. કેટલાએક આચાર્યો અહિં સર્વે સંધયણુનો સફળાવ માને છે તેઓના મતે ૭૮ નો ઉદય હોય.

(૨૭) શરીર ૩—પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળા મુનિને ચૌદ-પૂર્વના અભાવે આહારકલગ્નિધિ વિના આહારકશરીર ન હોય, તેમજ ચારિત્રનો તથાવિધ ક્રમ (આચાર) હોવાથી ઉત્તરવૈક્રિય પણ રહે નહિ, માટે ઔદારિક, તેજસ, અને કાર્મણુ એ ૩ શરીર હોય.

(૨૮) વંધહેતુ ૨-૨૧—સામાયિક ચારિત્રમાં કહેલા ૨૬ અધહેતુમાંથી ઉત્તરવેદ સંબંધિ ચાર યોગ અને સ્ત્રીવેદ એ પાંચ બાદ કરવા.

(૨૯) ધ્યાન ૭—સામાયિક ચારિત્રમાં કહેલા ૮ ધ્યાનમાંથી એક શુક્લધ્યાનના પ્રથમલેહ વિના સાત હોય. કંઈએ શુક્લ-ધ્યાનનો પ્રથમલેહ આકાશ ગુણસ્થાનથી ૧૧ માં મુખી છે, અને આ ચારિત્ર તો છઠ્ઠું અને સાતમે ગુણસ્થાનેજ છે.

(૩૦) સંયયજ ૧ (૬)—પરિહારવિશુદ્ધિયુક્ત મુનિને એક વજ્રર્પણનારાય હોય, મતાંતરે છએ હોય.

(૩૨) મમુદ્યાત ૨—શ્રી વિચારગારમા વેદના અને કપાય એ બે સમુદ્યાત કહ્યા છે.

(૩૩) માત્ર ૨-૩૨—મૂળમાત્ર પાંચ છે, અને ઉત્તરમાત્ર ૩૧ છે, તે સામાયિક ચારિત્રના ૩૪ ભાવમાંથી સ્ત્રીવેદ અને બે

ઉપશમભાવ બાદ કરવાથી એ ૩૧ હોય.

(૩૪) અવગાહના—આ ચારિત્રમાં ઉત્તરદેહ તથા મરણ નહિ હોવાથી ઉત્તરદેહાવગાહના અને સમુદ્યાતકૃત અવગાહના નથી અને જન્મદેહાવગાહના સામાયિક ચારિત્રવત્.

(૩૫) સ્થિતિ—જ્યન્ય આયુષ્ય ભેતું ૮ વર્ષથી અધિક અને ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વકોટ વર્ષનું હોય તે મનુષ્ય પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર અંગીકાર કરી શકે, માટે ભવસ્થિતિ એ પ્રમાણે બહુવી, અને કાલસ્થિતિ જ્યન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટ ૧૮ માસ પ્રમાણ છે. કારણકે એ કદપ ૧૮ માસની મર્યાદાસાથે છે.

इति परिहारविशुद्धौ ३६ प्रारम्भानि: समाना.

સૂક્ષ્મસંપ્રસાય ચારિત્રમાં.

(૧) ગતિ ૧ (મનુષ્યમણિ), (૨) રુદ્રિય ૫, (૩) કાય ૧ (ત્રણકાય), (૪) યોગ ૩-૧ (પરિહારવિશુદ્ધિવત્), (૫) વેદા ૦ (૩), (૬) કપાય ૧-૧ (સંજ્ઞાવન કોલ), (૭) જ્ઞાન ૩ (કેવળ જ્ઞાન વિના), (૮) અજ્ઞાન ૦, (૯) સયમ ૧ (સૂક્ષ્મસંપ્રસાય), (૧૦) દર્શન ૩ (૧૧) ભેદવા ૧ (શુદ્ધવેદસ્થા), (૧૨) ધર્મ ૧, (૧૩) મધ્યવચ્ચ ૦ (ઉપશમ, સાયિક.) (૧૪) મંત્રિય ૧, (૧૫) આહારક ૧ (આહારી), (૧૬) ગુણધ્યાન ૧ (સૂક્ષ્મસંપ્રસાય), (૧૭) જીવમંદ ૧-૧૫ (સામાયિકવત્), (૧૮) વર્ણાનિ ૬, (૧૯) પ્રાણ ૧૦, —નુમ્મ ઉ.

(૨૦) સંજ્ઞા ૨-૨—આહાર અને પરિવ્રજસંજ્ઞા, તથા દીર્ઘ-કાલિની અને દક્ષિણદોષદેશિનીસંજ્ઞા છે. (અવેદી હોવાથી મિથુન-સંજ્ઞા અને ભવ મોહનીય ઉપશાન્ત થવાથી ભવસંજ્ઞા ન હોય.)

૧. ભવસંજ્ઞા એક પત્ર ન હોય, કારણકે દેવે હનુરધાને તેને ઉપશમ અવધ ૫૫ કરેલો છે. તેમજ કન્યકે તેને હોય.



જોડાવિઠમિય અને કાર્મલ એ લે થોડા (સૂત્રમસંપ્રદાયના ૬ થોડાઓ) અપિઠ છે.

(૨૧) ધ્યાન ૪—ગુરુધ્યાનના ચારે ભેદ હોય કારણકે ૧૧મે ગુરુધ્યાને પોતે ભેદ. બારમે બીજો ભેદ, તેરમે સૂત્રમ યોગ વખતે ત્રીજો ભેદ, અને દ્વાદશમે ચોથો ભેદ હોય છે.

(૨૦) નવવજ્ર ૩—ઉપયમભેલિ પ્રથમના ત્રણ સપ્તગુણના હવ મળી શકે છે, માટે ઉપયમ વધાખ્યાનને અને ત્રણ સંપદલ છે.

(૨૧) મંસ્થાન ૬—સુત્રમ છે.

(૨૨) તમુદ્વયાત ૨ (૧—અપ્રમત્તાદિ ગુરુધ્યાનવર્તી હોવાને ધ્યાનાદૃષ્ટપદ્ધતિ હોવાથી સમુદ્યાત ન હોય એમ ઉદ્વેગભેદ આચાર્યોનો અભિપ્રાય છે. પરંતુ શ્રી વિચારસારમ મેમેસુ મત્તમિદ્ધ એ સૂત્રથી એક મંસુસમુદ્યાત કહી છે, માટે ઉપયમ વધાખ્યાત ચારિત્રીને મંસુસમુદ્યાત અને દ્વાપિક વધાખ્યાત ચારિત્રમાં એક કેવલીસમુદ્યાત હોય.

(૨૩) માત્ર ૨-૨૮—મૂળભાવ ૫, ૬ હોય, અને ઉત્તરભાવમાં ૨ ઉપયમભાવ, ૬ દ્વાપિકભાવ, ૧૨ દ્વાપેપયમભાવ (૩ અજ્ઞાન, ૧ સમ્યાત્વ, અને ૨ વિરતિ એ ૭ વિના), ૩ જોડાવિકભાવ (અસિદ્ધાવ, મનુષ્ય, ગુરુકેશવા), અને ૨ પારિવૃત્તિભાવ (ભવ્યત્વ, હવત્વ), એ પ્રમાણે ઉત્તરભેદે ૨૮ ભાવ હોય.

(૨૪) અવગાહના. (૨૫) સ્થિતિ. (૨૬) યોગિ—સૂત્રમ-સંપ્રદાયવત્ પરંતુ સમુદ્યાતદૂત અવગાહના સંપૂર્ણ લોપાયા અને ઉત્કૃષ્ટ કાર્યસ્થિતિ ૮ વર્ષ ૭ માસ ન્યૂન પૂર્વકોડ વર્ષ પ્રમાણ.

इतिभो यथाख्यात पारिजे ३६ द्वारजातिः समाना.

૧. સિદ્ધપદ્ધતિ વધાખ્યાન ચારિત્ર પદ્ધતિ ન હોય, કારણકે મિદ્ધને નો ચારિત્રો નો અષારિત્રો કહા છે, માટે વધાખ્યાનની ઉત્કૃષ્ટ કાર્યસ્થિતિ એવ છે. અન્યથા કહિ અનન્ન કાર્યસ્થિતિ કહેવાય.

(૭) જ્ઞાન ૬—ઉપશમ યથાખ્યાતમાં (૧૧મે ગુણસ્થાને) તથા ક્ષીણમોહરૂપ ક્ષાયિક યથાખ્યાતમાં મતિઆદિ ચાર જ્ઞાન હોય, અને કેવળી ભગવાનના અયોગી તથા અયોગી ગુણસ્થાન-રૂપ ક્ષાયિક યથાખ્યાતમાં કેવળજ્ઞાન હોય. માટે યથાખ્યાત ચારિત્રમા પાચે જ્ઞાન હોય.

(૮) અજ્ઞાન ૦, (૯) સંયમ ૧ (યથાખ્યાત), (૧૦) દર્શન ૪, (૧૧) ભેદ્યા ૧ (શુક્લ), (૧૨) મન્યત્વ ૧, (૧૩) સમ્યક્ત્વ ૨ (ઉપશમ, ક્ષાયિક), (૧૪) સક્ષિપ્ત ૧, (૧૫) આહારક (કેવલીસમુદ્ધાતમા અનાહારીપણું છે માટે.), (૧૬) ગુણસ્થાન ૪ (૧૧-૧૨-૧૩-૧૪), (૧૭) જીવભેદ ૧-૧૫, (૧૮) પર્યાપ્તિ ૬, (૧૯) પ્રાણ ૧૦, (૨૦) સંજ્ઞા ૧-૨ (આહાર તથા દીર્ઘકાલિની, દુષ્ટિવા-દાપદેશિકી.), (૨૧) ઉપયોગ ૧, (૨૨) કૃષ્ટિ ૧—એ દ્વારે મુગમ હોવાથી યથાયોગ્ય સ્વયં વિચારવાં.

(૨૩) વંધ ૧-૧—મૂળકર્મમા એક વેદનીયનો બંધ, અને ઉત્તરભેદમા એક ચાતાવેદનીયનો બંધ હોય.

(૨૪) ઉદય ૭-૬૦—સૂક્ષ્મસંપરાયમાં જે ૬૦ પ્રકૃતિઓ દર્શાવી છે, તેમાંથી સંબલન લેખ બાદ કરી જનનામ મેળવતાં ૬૦ નો ઉદય બાણવો. અને મૂળકર્મમાં મોહનીય સિવાય ૭ મૂળકર્મનો ઉદય હોય.

(૨૫) ઉદીરણ ૬-૫૭—ઉદયગત સાત કર્મમાંથી આયુષ્ય અને વેદનીય બાદ કરતાં ચેષ્ઠ પાંચ મૂળકર્મની ઉદીરણ છે, અને ઉત્તરપ્રકૃતિ ૬૦ માંથી ૧ આયુષ્ય અને ૨ વેદનીય બાદ કરતાં ૫૭ ની ઉદીરણ હોય.

(૨૬) સત્તા ૮-૧૪૮—મુગમ છે. (૨૭) શરીર ૩—સૂક્ષ્મસંપરાયવત્.

(૨૮) વંધદેવ ૧-૧૧—મૂળમાં એક યોગ બંધહેતુ છે, અને ઉત્તરહેતુમાં આહારકદિક તથા વૈકિર્ચદિક એ ચાર વિના શેષ ૧૧ યોગ બંધહેતુ છે. અહિં કેવલીસમુદ્ધાત વખતના

ઔદારિકમિત્ર અને કાર્મણ એ જે યોગ (સૂક્ષ્મસંપ્રસાદના ૬ યોગથી) અધિક છે.

(૨૧) યોગ ૪—શુક્રસ્થાનના ચારે ભેદ હોય. કાર્મણે ૧૧મે શુક્રસ્થાને પડેલા ભેદ, જારને બીજો ભેદ, તેરમે સૂક્ષ્મ યોગ વખતે ત્રીજો ભેદ, અને દાદમે ચોથો ભેદ હોય છે.

(૨૦) સપ્તમ ૩—ઉપચમદેવિ પ્રથમના ત્રણ સપ્તમવાળા એક માંડી રહે છે, માટે ઉપચમ વધાખ્યાતને અંગે ત્રણ સંપદ્ય છે.

(૨૧) મંસ્થાન ૬—ગુરુમ છે.

(૨૨) નમુદયાન ૨ (૧)—અગ્રમત્તાદિ શુક્રસ્થાનવર્તી અંદાને પ્યાનારૂપણ હોવાથી સમુદયાત ન હોય એમ કેટલાએક આચાર્યોનો અભિપ્રાય છે. પરંતુ થી વિચારસારમા સંસ્કૃત મરણમિત્ર એ સૂચી એક મરણસમુદયાત કહી છે, માટે ઉપચમ વધાખ્યાત ચારિત્રીને મરણસમુદયાત અને દ્વાયિક વધાખ્યાત ચારિત્રમાં એક કેવલીસમુદયાત હોય.

(૨૩) માષ ૬-૨૮—મૂળભાવ પાચ હોય, અને ઉત્તરભાવમાં ૨ ઉપચમભાવ, ૬ દ્વાયિકભાવ, ૧૨ દયોપચમભાવ (૩ અજાન, ૧ સમ્યક્ત્વ, અને ૨ વિરતિ એ ૭ વિના), ૩ ઔદયિકભાવ (અસિદ્ધાવ, મનુષ્ય, શુદ્ધવેરયા), અને ૨ પારિણામિકભાવ (ભવ્યત્વ, એવત્વ), એ પ્રમાણે ઉત્તરભેદે ૨૮ ભાવ હોય.

(૨૪) અષમાહતા, (૨૫) સ્થિતિ, (૨૬) યોગિ—સૂક્ષ્મ-સંપ્રસાદવત્, પરંતુ સમુદયાતદૃત અવગાહના સંપૂર્ણ લોકાકાશ અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ^૧ ૮ વર્ષ ૭ માસ ન્યૂન પૂર્વકોડ વર્ષ પ્રમાણ.

इतिभी वधाक्यातचारित्रे ३६ द्वारणामिः समाप्ता.

૧. સિદ્ધપણમાં વધાખ્યાત ચારિત્ર પણ ન હોય, કારણકે નિદને નો ચારિત્રી નો અચારિત્રો કહ્યા છે, માટે વધાખ્યાતની ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ એવું છે. અન્યથા સાદિ અનન્ય કાયસ્થિતિ કહેવાત.

દેશવિરતિ ચારિત્ર્યમાં.

(૧) મતિ ૨—ગર્ભજનનુપ્પ અને ગર્ભજતિર્યચને દેશવિરતિ ચારિત્ર હોય છે.

(૨) इन्द्रिय ૬, (૩) કાય ૧ (વસકાય.)—મુગમ છે.

(૪) યોગ ૩-૧૧—આહારકદ્વિક, આદારિકમિથ્ર અને કાર્મણ વિના ૧૧ યોગ હોય.

(૫) વેદ ૩—ત્રણે ભાવવેદ અને ત્રણે દ્રવ્યવેદ હોય છે.

(૬) કપાય ૪-૧૭—મૂળકપાય ચાર છે, અને ઉત્તરલેહમાં ૪ પ્રત્યાખ્યાની, ૪ સંબંધન અને ૬ નોકપાય એમ ૧૭ કપાય છે.

(૭) જ્ઞાન ૩—મતિ, કૃત, અને અવધિ એ ૩ જ્ઞાન છે.

(૮) અજ્ઞાન ૦, (૯) સયમ ૧ (દેશવિરતિ), (૧૦) વર્ણન ૩, (૧૧) લેહ્યા ૬, (૧૨) મધ્ય ૧, (૧૩) સમ્યક્ત્વ ૩, (૧૪) સંશિષ્ય ૧, (૧૫) આહારક ૧, (૧૬) ગુણસ્થાન ૧ (પાંચમું),—મુગમ છે.

(૧૭) જીવમેદ ૧-૨૦—ચૌદ લેહમાંનો એક સંશિષ્યામ હોય, અને પાંચસોત્રેસકમાંના ૫ ગર્ભજતિર્યચપર્યામ, અને ૧૫ કર્મભૂમિના મનુષ્ય પર્યામ એ ૨૦ લેહ હોય.

(૧૮) પર્વાન્નિ ૬, (૧૯) ગ્રાજ ૧૦, (૨૦) સંજ્ઞા ૪-૨ (હેતુ પદેશિકી વિના,) (૨૧) ઉપયોગ ૬, (૨૨) કૃષ્ટિ ૧, (૨૩) વધ ૮-૬૭, (૨૪) ઉદય ૮-૮૭, (૨૫) ઉદ્ધરણા ૮-૮૭, (૨૬) નત્તા ૮-૧૪૮—મુગમ છે.

(૨૭) શરીર ૪—આહારક વિના ૪ શરીર હોય.

(૨૮) વંધહેતુ ૩-૩૯—મૂળવંધહેતુ મિથ્યાત્વ વિના ૩ હોય, અને ઉત્તર ૧૧ અવિરતિ (ત્રસની અવિરતિ વિના,) ૧૭ કપાય, ૧૧ યોગ (આહારક, આહારકમિથ્ર, આદારિકમિથ્ર, અને કાર્મણ વિના), એ ૩૬ વંધહેતુ હોય.

(૨૯) ધ્યાન ૮—ચાર આર્ત અને ચાર રૈદ્ર એ ૮

ધ્યાનની મુખ્યતા છે, અને ધર્મધ્યાન મધ્યમ હોય છે.

(૩૦) સંયમ ૬, (૩૧) સસ્થાન ૬, (૩૨) સમુદયાત ૫ (આહારક અને કેવળ વિના)—મુગમ છે.

(૩૩) માય ૫-૩૪—૧ ઉપશમભાવ (સમ્યક્ત્વ), ૧ ક્ષાપિક ભાવ (સમ્યક્ત્વ), ૧૩ કાયોપશમભાવ (૩ અજ્ઞાન, મનઃપર્યવ, સર્વવિરતિ વિના), ૧૭ આદ્યિકભાવ (અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ, દેવ ગતિ, નરક ગતિ વિના), અને ૨ પારિણામિકભાવ (અશત્ર્યત્વ વિના): એ ૩૪ ઉત્તરભાવ હોય. અને મૂળભાવ પાંચે હોય.

(૩૪) અપમાદના, (૩૫) સ્થિતિ, (૩૬) યોનિ—સામાયિક ચારિત્રવત્, પરંતુ યોનિક્ષારમાં તિર્યચપચેન્દ્રિયની ચાર લાખ યોનિ અધિક હોવાથી ૧૮ લાખ યોનિ થાય. અને અવગાહના મરણસમુદયાતદૃત અવગાહના અન્યુત સ્વર્ગ પર્વન્ત ૫ રજતુ પ્રમાણુ દીર્ઘ હોય. કારણકે દેશવિરતિ છવ વધુમાં વધુ અન્યુત સ્વર્ગ સુધી ઉત્પન્ન થાય. અને જ્યન્ય કાયસ્થિતિ અન્તર્નુકૂલ છે.

इतिभी देशविरति चारित्रे ३६ द्वारमातिः समाप्ता.

અવિરતિચારિત્રમાં.

(૧) ગતિ ૪, (૨) દુઃશ્રિય ૧-૨-૩-૪-૫, (૩) કાય ૬-મુગમ છે.

(૪) યંમ ૩-૧૩—આહારકદિક વિના સર્વ યોગ હોય. કારણકે આહારકયોગ તે સર્વવિરતિવંત મુનિને હોય.

(૫) વેદ ૩, (૬) કળાય ૪-૨૫—મુગમ છે.

(૭) જ્ઞાન ૩—મતિ, યુત અને અવધિ એ ત્રણ જ્ઞાન હોય, અને દેષ બે ચારિત્રના અભ્યાસે ન હોય.

(૮) મજ્ઞાન ૩, (૯) સંયમ ૧ (અવિરતિ), ૧૦) કર્શન ૩, (૧૧) સેવ્યા ૬, (૧૨) મધ્યસ્થ ૨, (૧૩) સમ્યક્ત્વ ૬, (૧૪) મજિમ્ય ૨, (૧૫) આહારક ૨ (સર્વ લેહપૂર્વક)—મુગમ છે.

(૧૬) ગુણસ્થાય ધ—પ્રથમના ચારે ગુણસ્થાનવાળા અંગે
વિવિધ રહિત હોવાથી અવિરતિવંત છે.

(૧૭) જોયભેદ ૧૪-૨૬૩, (૧૮) પર્ણાંતિ ૬, (૧૯) માળ
૦, (૨૦) સંજ્ઞા ૪-૨ (૨૧) ઉપયોગ ૬, (૨૨) વૃષ્ટિ ૩, (૨૩)
૪ ૮-૧૧૮ (આહારક ૨ વિના), (૨૪) ઉદય ૮-૧૧૯ (અન-
ામ અને આહારકલિક વિના), (૨૫) ઉચ્ચીરણ ૮-૧૧૯
ઉદયવત્), (૨૬) મત્તા ૮-૧૪૮, (૨૭) શરીર ૪ (આહારક વિના),
—મુગમ છે.

(૨૮) યંધવેતુ ૪-૨૨—મૂળબંધવેતુ ચાર, અને ઉત્તર-
ધવેતુ આહારકના બે યોગ સિવાય શેષ પંચાવન છે.

(૨૯) ધ્યાન ૮ (અમુભ), (૩૦) સંચયણ ૬, (૩૧) સંસ્થાન
—મુગમ છે.

૧૨૨) સમુદયાન ૨—આહારક અને કેવલીસમુદયાત વિના
અ સમુદયાન છે.

(૩૩) માય ૨-૪—મૂળભાવ પાંચ હોય, અને ઉત્તર-
માં ૧ ઉપશમ ભાવનું સમ્યક્ત્વ, ૧ શાયિકભાવનું સમ્યક્ત્વ,
યોપશમ ભાવમા બે વિરતિ અને મનઃપર્યવજ્ઞાન વિના શેષ ૧૫
વ, ઉદયના ૨૧ ભાવ, અને પારિજામિક ત્રણે ભાવ મળી કુલ
૧ ભાવ છે.

૧૩૪) પ્રથમાદના—મૂલમનિગોદઆશ્રયિ અંશુત્તનો અસં-
પાતનિજ્ઞાન જન્મદેહની અધન્ય અવગાહના, અને આદર પ્રત્યેક
તત્ત્વની અપેક્ષાએ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કર્મક અધિક ૧૦૦૦
જન પ્રમાણ છે. એ મૂળદેહાવગાહના કદી અને ઉત્તરદેહા-
વગાહના અધન્ય અંશુત્તનો અસંજ્ઞાનિગોદાન વાયુઆશ્રયિ
અને ઉત્કૃષ્ટ સાધિક ૧ લાખ યોજન તે મનુષ્યઆશ્રયિ છે.
૫ સમુદયાનૃત્ત તેજસ અવગાહના એકેન્દ્રિયવિદિત ૧૪ રજન
છે.

(૩૫) સ્થિતિ—જનસ્થિતિ જથ્થા અન્તર્મુદ્ગત (૨૫૬ આવૃત્તિ), અને ઉત્કૃષ્ટ જનસ્થિતિ અન્તર્મુદ્ગત, અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ એકેન્દ્રિયવત્ અનાદિઅનંત વિગેરે ત્રણ પ્રકારે છે.

(૩૬) યોગિ—યોગિ ૮૪ લાખ છે, તેમજ અધિભાગિ ૪૪૬ ઉત્તરભેદો હોય છે. કાલકૃતે અધિરતિ ચારિત્રમાં જીવતા દેવેક ભેદ અનંતર્મત થાય છે.

હિતિ ૭ ચારિત્રેષુ ૩૬ દ્વારપ્રાપ્તિ સમાપ્તા.

૪ દર્શનમાં ૩૬ દ્વારની પ્રાપ્તિ.

અચક્ષુદર્શનમાં.*

(૧) મતિ ૪, (૨) રુચિ ૧-૨-૩-૪-૫ (૩) કાવ ૬, (૪) યોગ ૧૫ (૫) વેદ ૩, (૬) કળાય ૪-૨૫—મુખમ છે.

(૭) જ્ઞાન ૪—કેવળજ્ઞાનીને સ્પર્શન્દ્રિયાદિ દ્વારા ઉપયોગ થવતે નહિ પરંતુ આત્મજ્ઞાનથી ઉપયોગ થવતે છે. આટે અચક્ષુદર્શનમાં કેવળજ્ઞાન ન હોય.

(૮) અજ્ઞાન ૩, (૯) સંયમ ૭, (૧૦) દર્શન ૩, (૧૧) સંદેશ ૬, (૧૨) મધ્ય ૨, (૧૩) મધ્યસ્થ ૬, (૧૪) સતિ ૨, (૧૫) આહારક ૨ (૧૬) શુદ્ધિ ૧૨, (૧૭) ઔષધેદ ૧૫-૨૬૩, (૧૮) પર્વાંતિ ૬, (૧૯) પ્રાગ ૧૦, (૨૦) મતા ૪-૨, (૨૧) ઉપયોગ ૧૦, (૨૨) રુચિ ૩, (૨૩) વંધ ૮-૧૨૦, (૨૪) ઉદય ૮-૧૨૯ (જનનામ વિના), (૨૫) ઉદોરણ ૮-૧૨૧, (૨૬) મતા ૮-૧૪૮, (૨૭) છોર ૫, (૨૮) વધેતુ ૪-૫૭, (૨૯) ધ્યાન ૧૫ (સુમધિક્યાઅનિરૂપિ અને સુમુલિષ્ઠકિયા અપ્રતિપતિ વિના),

* અચક્ષુદર્શનમાં ૩૨.૫ જીવેને હોય છે, આટે પ્રતિષ્ઠા

(૧) મનયજ ૬, (૩૧) સંલ્યાન ૬, (૩૨) સમુર્યાત ૬ (કેવડી-
નુકાત વિના),—એ સર્વ દ્વારો સમજવામાં સુગમ છે.

(૩૩) માય ૫-૪૬—કેવડીક અને ૫ ક્ષાયિકકાદિ એ
કેવડીનાનીનેજ હોય માટે તે વિના ચેપ ૪૬ ભાવ હોય.

(૩૪) અચમાદના, (૩૫) સ્વિતિ, (૩૬) યાંત્રિ—એ ત્રણે
પરતિ ચારિત્રવત્,

इति अष्टशुदर्शने ३३ द्वारप्राप्तिः समाप्ता.

અષ્ટશુદર્શનમાં.

(૧) ગતિ ૪—ચારે ગતિવાળા જીવોને અષ્ટ હોય છે.

(૨) इन्द्रिय ૪-૫—અણુઇન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય અને પંચે-
ન્દ્રિય જીવોને હોય પરંતુ એકેન્દ્રિયાદિને ન હોય.

(૩) કાય ૧—અણુઇન્દ્રિયવાળા ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય
જીવોને હોય છે.

(૪) યાંત્ર ૩-૧૩—મૂળયોગ ત્રણ અને ઉત્તરયોગ ૧૩
છે. કારણકે અષ્ટશુદર્શન કારણપદમાં છત્રસ્થ જીવોને હોય,
જ તેને આદ્યારકમિત્ર અને કાર્મણ્યોગ હોય નહિ.

(૫) વેદ ૩, (૬) વ્યાસ ૪-૨૨, (૭) જ્ઞાન ૪ (કેવડીવિના),
બ્રહ્માન ૩, (૮) મનસ ૩, (૯) ચર્ય ૩ (કેવડીવિના),
(૧૦) ભેદયા ૬, (૧૧) નચ્ચ ૨, (૧૨) મન્યવચ્ચ ૩, (૧૩) મંદિશ્ચ
—એ દ્વારો સમજવામાં સુગમ છે.

(૧૪) આશાસ્ત્ર ૧—અષ્ટશુદર્શનમાં કેવડી આદ્યારીપદને હોય
નિત્યારીપદને હોય નહિ, કારણકે નિત્યારીપદ તે વર્તમાનને
જાણનાં જ્ઞાન માટેનું, કેવડીને અનુકરણ નહીં તથા અર્થ-
પદને હોય, એ વર્તમાન તે જાણે અષ્ટશુદર્શન હોય નહિ. વળી
કેવડી-ચર્ય-મન્યવચ્ચ એ જ્ઞાનકર ન હોય કિંશ્ચિત્કર ૬

ચિનોજ હોય. કારણકે ચતુર્થ્યની જીવ વચનિકાથી છે. યેવ
જોગ્યાદિ અને સચિત્તાદિ સર્વે પ્રકારના આદાર હોય છે.

(૧૬) ગુણધ્યાન ૧૨—ઉદ્ધર્યને બાર ગુણધ્યાન છે માટે.

(૧૭) જોષધેનુ ૩-૨૧૮—હૈદ ભેદમના પર્વામચતુરિન્દ્રિય,
પર્વામચરિત્ર, અને પર્વામચરિત્ર એ ત્રણ ભેદ હોય. તથા
ચિત્તોત્તેસકમાના ૯૩ પર્વામદેવ. ૧૦૧ પર્વામગર્ભજ મનુષ્ય,
સત્ત્વિષ્ઠમતિર્વિચપર્વામ, ૪ ગર્ભજતિર્વિચપર્વામ, પર્વામચતુરિન્દ્રિય,
અને ૭ પર્વામનારક એ ૨૧૮ જીવભેદ હોય.

(૧૮) પર્વામિ ૬. (૧૯) ગ્રાણ ૧૦. (૨૦) સંજ્ઞા ૪-૩. (૨૧)
પર્વામ ૧૦. (૨૨) જુટિ ૩.—મુગમ છે.

(૨૩) ઘષ ૮-૧૨૦—કરણપર્વામ ઉદ્ધર્યને સર્વ પ્રકૃતિઓ
હોય.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૧—એકેન્દ્રિયાદિ ૩ ભૂતિ, સ્થાવરાદિ
૧, જનનામ, આતપ, આનુપૂર્વો ૪, એ ૧૩ વિના ૧૦૪ ઉત્તર-
પ્રકૃતિઓ ઉદયમા આવે, અને મૂળ આઠેકર્મ ઉદયમાં આવે.

(૨૫) ઉદોરજ્ઞા ૮-૧૦૧—ઉદયવત્.

(૨૬) સત્તા ૮-૧૪૮—મુગમ છે.

(૨૭) જીતોર ૬. (૨૮) ઘષદેનુ ૪-૨૫ (ઐદ્યરિકમિષ્ઠ અને
મર્મિષ્ઠ વિના)—મુગમ છે.

(૨૯) ર્જાન ૧૪—અચતુર્થ્યનવત્.

(૩૦) સપયજ ૬. (૩૧) સંસ્થાન ૬. (૩૨) નમુદ્ધપાત ૬.
(૩૩) માષ ૬-૪૬—અચતુર્થ્યનવત્.

(૩૪) અવગાહના—અચતુર્થ્યનવત્. પરંતુ જન્મદેહની
ઉત્પત્તિ અવગાહના ૧૦૦૦ યોગ્ય, અને ચતુર્થ્યાત્મક અવગાહના
અવગાહ ૮ રજતુ પ્રમાણ છે. કારણકે લોપર્મ અથવા હંચાન સ્વર્ગનો
દેવ અધોલોકને અન્તે પૃથ્વીઆદિ પછે ઉત્પન્ન થાય તો મરણ-
સમુદ્ધપાત વખતે, અથવા અરેયુન સ્વર્ગનો દેવ મિત્ર નારકને

ગવા માટે ચોથી નરકે જાય તો વૈકિયસમુદ્ધાત વખતે ૫
૨૦૦૦ દેવનો આત્મા દીર્ઘ થાય છે.

(૩૫) સ્થિતિ—જઘન્ય લવસ્થિતિ અન્તર્મુદૂર્ત (૨૫
અવલિકા), અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૩ સાગરોપમ. તથા જઘન્ય
સ્થિતિ ૨૫૬ આપલિકા, અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ સાધિ
૦૦૦ સાગરોપમ છે. કારણકે ચતુરિન્દ્રિયની સંખ્યાતમા
સ્થિતિ સહિત પંચેન્દ્રિયની કાયસ્થિતિ ગણીએ તો ૫૬
અધિક હજાર સાગરોપમજ કાયસ્થિતિ થાય.

(૩૬) યોનિ—ચતુરિન્દ્રિયની ૨ લાખ, દેવની ૪ લાખ
રકની ૪ લાખ, તિથ્યપંચેન્દ્રિયની ૪ લાખ, અને મનુષ્યન
૬ લાખ સહિત ૨૮ લાખ યોનિ અમુદર્શનમાં ગણાય. વર્ગ
ચિત્તાદિ સર્વ ભેદની યોનિઓ અમુદર્શનમાં ગણાય છે.

इति चक्षुदर्शनं ३६ द्वारमाभिः समाप्तम्.

અવધિદર્શનમાં.

ગતિ વિગેરે સર્વેદારો અવધિજ્ઞાનને અનુસારે ઉતારવાં
નતુ જોષભેદ ૨૫૨ કહેવા. કારણકે સાતમી પૃથ્વીનો અપર્યાપ્ત
૨૬ અવધિજ્ઞાનમાં ન ગણાય પરંતુ અવધિદર્શનમાં ગણાય.

કેવળદર્શનમાં.

ગતિ વિગેરે સર્વેદારો કેવળજ્ઞાનને અનુસારે ઉતારવાં.

૬ લેશ્યામાં ૩૬ દ્વારની પ્રાપ્તિ.

કૃષ્ણલેશ્યામાં.

(૧) મતિ ૪. (૨) હૃદય ૨-૨-૩-૪-૨. (૩) કાય ૬.
(૪) યોગ ૧૫. (૫) વેદ ૩. (૬) કણ ૪-૨૫. (૭) જ્ઞાન ૪
(કેવળ વિના), (૮) અજ્ઞાન ૩. (૯) સંયમ ૨ (સૂક્ષ્મ સંઘ અને
ધ્યાન વિના), (૧૦) દર્શન ૩ (કેવળ વિના), (૧૧) લેશ્યા ૧
(કૃષ્ણ), (૧૨) મધ્ય ૨. (૧૩) સમ્યક્ત્વ ૬. (૧૪) સંશિત્વ ૨.
(૧૫) આહારી ૨—મુખમ છે.

(૧૬) શુભસ્થાન ૬—કૃષ્ણલેશ્યામાં પ્રથમનાં ૬ શુભસ્થાન
ધ્યાન, સમ્યક્ત્વાદિ પ્રાપ્ત કરવાને અવસરે એ કે એ કૃષ્ણાદિ અશુભ-
સ્થાન ન હોય, પરંતુ સમ્યક્ત્વાદિ પામ્યા બાદ (પ્રતિપત્તભાવે)
પ્રાપ્ત થકે, એ મન્દ અશુભલેશ્યાથી સમ્યક્ત્વાદિનો વિનાશ ન
હોય પણ દ્વંધુ તો અવશ્ય લાગે.

(૧૭) જોષ્ઠેદ ૧૪-૪૨૯—અયોતિષીથી અનુસર મુખીના
૬ દેવસેદ, રત્નમળાદિ ચાર પૃષ્ઠીના ૮ નારસેદ, એ ૧૦૪
લેશ્યાના ૪૫૬ શુભલેશ્યામાં કૃષ્ણલેશ્યા હોય.

(૧૮) પર્વાત્રિ ૬. (૧૯) માળ ૧૦, (૨૦) સંતા ૪-૩. (૨૧)
વિષયોગ ૧૦ (કેવળ ૨ વિના). (૨૨) જુદિ ૩. (૨૩) વધ ૮-૧૧૮
(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૩ (અન્યામ વિના), (૨૫) ઉદોરજા ૮-૧૨૧.
(૨૬) સત્તા ૮-૧૪૮, (૨૭) શરોર ૫. (૨૮) સંપદેનુ ૪-૫૭. (૨૯)
ધ્યાન ૮ (અશુભ), (૩૦) સંપયમ ૬. (૩૧) સંસ્થાન ૬. (૩૨)
વસુદેવાત ૬ (કેવળ વિના),—મુખમ છે.

(૩૩) માળ ૫-૩૯—મૂળભાવ પ્રતિ હોય, અને ઉત્તરભાવ

૧. આદ્યાર્ચિક એકમનુનિ નામે નેત્રને અશુભ લેવા ન હોય
૨. આદ્યાર્ચિક વિના હોય ૧૧૮ એ નામે મધ્યકે.

ઉપશમ ચારિત્ર, ૮ ક્ષાયિકલાવ (ક્ષા૦ સમ્ય૦ વિના), અને ૫ વિદ્વલેશ્યા. એ ૧૪ લાવ વિના શેષ ૩૬ લાવ હોય.

(૩૫) અવગાહના—અન્યશુદ્ધર્શનવાત્.

(૩૨) સ્થિતિ—ભવસ્થિતિ જઘન્ય રૂપદ આવલિકા અ ઉત્કૃષ્ટ સાતમી પૃથ્વીના નારકની અપેક્ષાએ ૩૩ સાગરોપમ. તર જઘન્ય કાયસ્થિતિ અન્તર્મુદૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ ૧ અન્તર્મુદૂર્ત અધિક ૩૩ સાગરોપમ છે. કારણકે સાતમી પૃથ્વીર ઉત્પન્ન થનારને મનુષ્યભવમા અન્તર્મુદૂર્ત સુધી મરણ વખાં કૃષ્ણલેશ્યા હોય, તેજ કૃષ્ણલેશ્યા સહિત સાતમી પૃથ્વીમાં ૩ સાગરોપમ આયુષ્યવાળો નારક થઈ મરણ પામી તિર્યચમ ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં પણ ઉત્પત્તિ વખતે અન્તર્મુદૂર્ત સુધી કૃષ્ણ લેશ્યા સાથેજ આવે, ત્યારબાદ અવશ્ય કૃષ્ણલેશ્યા પલટાઈ અન્ન લેશ્યા થાય.

(૩૬) યોનિ—કૃષ્ણલેશ્યામાં યોનિના સર્વ લેહ હોય.

નીલલેશ્યામાં.

નીલલેશ્યામાં તેત્રીય દ્વારે કૃષ્ણલેશ્યાવત્ ભણવાં, અને બાકીનાં નીચે પ્રમાણે.

(૧૧) લેશ્યા ૧—નીલલેશ્યામાં એક નીલલેશ્યાજ હોય.

(૧૭) જીવમેદ ૧૪-૪૨૧—કૃષ્ણલેશ્યામાં જે ખેડેલી ચાર પૃથ્વીના ૮ નારક વર્જવા કહ્યા છે તેને બદલે અહિં ખેડેલી બીજી છઠ્ઠી અને સાતમી પૃથ્વીના ૮ નારક અને ૩૦ પરમાધામી* વર્જવા. શેષ સર્વ કૃષ્ણલેશ્યાવત્ અને વિચારસાર

* કૃષ્ણાદિ લેશ્યાત્રયે દેવમેદાસ્તિર્યગ્ગ્રંથમક પર્યન્તા દ્રવ્ય-ધિકશતં એ વિચારમાર અંચની ટીકામાં ૩૦-૫૨માધામીને ૫૭ ખેડેલી ૫૭ લેશ્યાઓ કહી છે, અને યજ્ઞાખરા ગ્રંથમાં ૫૨માધામીને ૩૫૭ કૃષ્ણ-લેશ્યા કહી છે. માટે નિર્જીવ શ્રી મદુશ્રુત ગન્ય છે.

ધમાં પરમાધારીને પણ નીલ (અને કાપોત) લેરયા હોય . એમ કહ્યું છે.

(૧૫) સ્થિતિ—કાયસ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ ૧૦ સામરોપમ, પદ્યોપમનો અસંખ્યાતમોભાગ અને જે અન્તર્બુદ્ધર્ત પ્રમાણુ તે પાંચમી ધૂમપ્રજ્વાલા નારકની અપેક્ષાએ જાણવી, અને ઉત્કૃષ્ટ લવસ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિથી જે અન્તર્બુદ્ધર્ત ન્યૂન તેજ નારકના તામુષની અપેક્ષાએ છે. એવ સર્વ વિગત કૃષ્ણલેખ્યાને અનુસારે જાણવી.

કાપોતલેરયામાં.

કાપોતલેરયામાં તેજીશ દ્વારા કૃષ્ણલેખ્યાવત્ છે, પરન્તુ જે જાણુ દારોમાં તદ્વાવત છે તે નીચે પ્રમાણે જાણવે.

(૧૧) લેરયા ૧—કાપોતલેરયામાં એક કાપોતલેરયા હોય.

(૧૭) જીવમંદ ૧૪-૪૨૯—નારકજીવોને સ્થાને ચોથી પાંચમી ક્રમી અને સાતમી નારકીના નારક વર્જયા, એવ સર્વ નીલલેખ્યાવત્.

(૧૨) સ્થિતિ—ત્રીજી નારકના નારકની અપેક્ષાએ ૩ સામરોપમ, પદ્યોપમનો અસંખ્યાતમોભાગ અને જે અન્તર્બુદ્ધર્ત જેટલી ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ જાણવી. અને ઉત્કૃષ્ટ લવસ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિથી જે અન્તર્બુદ્ધર્ત ન્યૂન જાણવી. એવ સર્વ વિગત કૃષ્ણલેખ્યાને અનુસારે વીચારવી.

તેજોલેરયામાં.

(૧) મતિ ૩—નારકમતિમાં તેજો લેરયા ન હોય માટે.

(૨) દગ્ધિય ૧-૨—એકેન્દ્રિયમાં લગ્નિધપર્યામ પૃથ્વી, જગ અને પ્રત્યેક વનસ્પતિને અપર્યામ અવસ્થામાં તેજોલેરયા હોય, એનું કારણ મન્દ્રિય દ્વારાવતાર પ્રસંગે દર્શાવ્યું છે. અને પંચન્દ્રિયમાં તેજોલેરયા હોય, એવમાં ન હોય.

(૩) કાય ૪—અગ્નિ અને વાયુને તેજોવેશ્યા ન હોય માટે.

(૪) યોગ ૧૨, (૨) વેદ ૩, (૬) કળાય ૪-૨૨, (૭) જ્ઞાન ૪ (કેવલ વિના), (૮) અજ્ઞાન ૩, (૯) સંયમ ૨, (૧૦) દર્શન ૩, (૧૧) લેશ્યા ૧ (તેજો), (૧૨) મન્ય ૨, (૧૩) મન્યકન્ય ૬, (૧૪) સંક્ષિપ્ત ૨, (૧૫) આહારો ૨ (દ્વિશિઆહાર : દ્વિશિનો), (૧૬) ગુણસ્થાન ૭ (પ્રથમનાં),—સુગમ છે.

(૧૭) જીવમેદ ૩-૩૧૩—ચૌદ લેહમાંથી અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત સંક્ષિપ્તેન્દ્રિય અનેપર્યાપ્તસંક્ષિપ્ત પંચેન્દ્રિય એ ત્રણ લેહ હોય, અને પાંચસોત્રેસક લેહમાંથી ૧૦ બુવનપતિ, ૧૬ જાંભક ૧૦ જ્યોતિષી, ૨ સૌધર્મ-ઇશાન, ૧ અધઃક્રિસ્તિબિક, એ ઓગણ પચાસ પર્યાપ્ત અને ૪૬ અપર્યાપ્ત મળી ૯૮ દેવ, ૨૦૨ ગર્ભજ મનુષ્ય, ૧૦ ર્જાજિર્વચ, તથા અપર્યાપ્ત (કરણ અપ૦) પૃથ્વ્વ જળ અને પ્રત્યેક વનસ્પતિ એ ૩૧૩ લેહ છે.

(૧૮) પર્યાપ્તિ ૬, (૧૯) પ્રાણ ૧૦ (૨૦) સંજ્ઞા ૪-૨ (હેતુ ૦ વિના) (૨૧) ઉપયોગ ૧૦, (૨૨) કૃષ્ટિ ૩,—એ દ્વારો સમજવાં સુગમ છે.

(૨૩) બંધ ૮-૧૧૧—સૂક્ષ્મત્રિક, વિકલત્રિક, અને નરકત્રિક વિના શેષ ૧૧૧ ઉત્તરપ્રકૃતિ બંધાય.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૧૧—સૂક્ષ્મત્રિક, વિકલત્રિક, નરકત્રિક આતપ, અને જીવનામ વિના શેષ ૧૧૧ પ્રકૃતિઓનો ઉદય હોય.

(૨૫) ઉદ્યોરણ ૮-૧૧૧—ઉદયવત્, (૨૬) સત્તા ૮-૧૪૮—સુગમ છે.

(૨૭) શરીર ૫, (૨૮) વધહેતુ ૪-૫૭, (૨૯) ધ્યાન ૧૨ (ચાર શુક્લ વિના), (૩૦) સઘચળ ૬, (૩૧) સંસ્થાન ૬, (૩૨) સમુદયાત ૬ (કેવલી ૦ વિના),—સુગમ છે.

(૩૩) માથ ૫-૩૮—દૃષ્ટ્યુવેશ્યામાં જે ૩૬ ભાવ કહ્યા છે તેમાંથી દૃષ્ટ્યુવેશ્યા અને નરકગતિ બાદ કરી તેજોવેશ્યા ઉમેરતાં ૩૮ ભાવ હોય.

(૩૪) અવગાહના—ઉત્તરદેહની જથ્થા અવગાહના અંતુ-
સંખ્યાતમેભાગ અને સનુદ્યાતકૃત અવગાહના સૌપર્મ
કયાન સ્વર્મના દેવની મરણ સનુદ્યાતની અપેક્ષાએ લગભગ
જુદા પ્રમાણ બાણી. એવ અવગાહનાસ્વરૂપ કૃષ્ણદિ લેરથાવત.

(૩૫) સ્થિતિ—જથ્થા જાવસ્થિતિ અન્તર્મુદ્ધર્ત અને
જાવસ્થિતિ પર્યોપમનો અસંખ્યાતમેભાગ અધિક જે સાન-
મ પ્રમાણ તે કયાન સ્વર્મના દેવની અપેક્ષાએ છે, તથા
જાવસ્થિતિ અન્તર્મુદ્ધર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિથી જે અન્તર્મુદ્ધર્ત અધિક બાણી.

(૩૬) યોગિ—પૃથ્વીની ૭ લાખ, જ્વાળી ૭ લાખ, પ્રત્યેક
સ્પતિની ૧૦ લાખ, અને પચિન્દ્રિયની ૨૬ લાખમથી નારકની
કરના એવ ૨૨ લાખ મળી ૪૬ લાખ યોગિ થાય છે, તથા
પ્રત્યેક યોગિના સર્વ સેદ હોય પણ વિવૃતયોગિ ન હોય
જુદે વિવૃતયોગિ વિદ્યેન્દ્રિયને અને સન્નિર્ગમ પચિન્દ્રિ
ય હોય, અને જે જીવો તેજોવેરથા રહિયા છે.

પદ્યલેખામાં.

- (૧) ગતિ ૩—નરકમતિમા પદ્યલેખા ન હોય માટે.
- (૨) ક્ષિપ્ર ૫—પદ્યલેખા પચિન્દ્રિયનેજ હોય માટે.
- (૩) કાય ૧—પદ્યલેખા તલકાય જીવોનેજ હોય માટે.
- (૪) યોગ ૧૫ (૫) વેદ ૩. (૬) કલા ૪-૨૫ (૭) જ્ઞાન
(૮) અજ્ઞાન ૩. (૯) મેયમ ૭. (૧૦) દર્શન ૩. (૧૧) સંસ્કાર
(૫૫), (૧૨) મધ્ય ૨ (૧૩) મધ્યકૃષ્ણ ૬. (૧૪) મંદિર ૧
(૧૫) આશરો ૨ (૫૬) વિશિષ્ટાદ્વાર ૬ વિશિષ્ટાદ્વાર ૨૫
(૧૭) મુલક્યાન ૭, —ગુરુમ છે.

(૧૮) ઓલેન્દ ૨-૧૬—સૌંદર્ય જે સેદ અસ્થિતિ
વધિ છે, અને પચિન્દ્રિયમાંથી ૧ સ્વરૂપ, ૧ મોહેન્,

૧ બ્રહ્મસ્વર્ગના દેવ, ૧ મધ્ય કિટિભિક્ષકદેવ, અને ૯ લોકાન્તિક એ ૧૩ અપર્યાપ્ત તથા ૧૩ પર્યાપ્ત મળી ૨૬ દેવ, ૩૦ કર્મભૂમિજ મનુષ્ય, અને ૧૦ ગર્ભાગતિર્યચ મળી ૬૬ જીવલેદ છે.

(૧૮) પર્યાપ્તિ ૬, (૧૯) પ્રાણ ૧૦, (૨૦) સંજ્ઞા ૪-૨, (૨૧) ઉપયોગ ૨૦, (૨૨) દૃષ્ટિ ૩,—મુગમ છે.

(૨૩) બંધ ૮-૧૦૮—નરકત્રિક, સૂક્ષ્મત્રિક, વિકલત્રિક, એકેન્દ્રિયભતિ, સ્થાવર, અને આતપ એ ૧૨ વિના ૧૦૮ પ્રકૃતિ ગંધાય.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૯—સ્થાવરાદિ ૪, કુભતિ ૪, નરકત્રિક, જનનામ, અને આતપ એ તેર પ્રકૃતિ વિના શેષ ૧૦૬ ઉત્તર-પ્રકૃતિનો ઉદય છે.

(૨૫) ઉદોરણા ૮-૧૦૯—ઉદયવત્. (૨૬) સત્તા ૮-૧૪૮—મુગમ છે.

(૨૭) શરીર ૫. (૨૮) બંધહેતુ ૪-૫૭, (૨૯) ધ્યાન ૧૨, (૩૦) સંઘયણ ૬, (૩૧) સસ્થાન ૬, (૩૨) સમુદ્ધાત ૬, (૩૩) માથ ૫-૩૮—તેજોલેશ્યાવત્.

(૩૪) અવગાહના—મૂળદેહની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણ, અને મૂળદેહની જઘન્ય તથા ઉત્તરદેહની બન્ને અવગાહના તેજોલેશ્યાવત્ બાણવી. અને સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના પદ્મલેશ્યાવાળા બ્રહ્મ સ્વર્ગના દેવો વૈક્રિયસમુદ્ધાતવડે ત્રીજી અથવા ચોથી પૃથ્વીમાં મિત્ર નારકને મળવા બાપ તો ૫-૬ રજસુ પ્રમાણ દીર્ઘ બાણવી.

(૩૫) સ્થિતિ—જઘન્ય બવસ્થિતિ અન્તર્મુદૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ બવસ્થિતિ બ્રહ્મસ્વર્ગના દેવ આશ્રયિ ૭ સાગરોપમ છે. તથા ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ જે અન્તર્મુદૂર્ત અધિક છે. અને જઘન્ય કાયસ્થિતિ એક અન્તર્મુદૂર્ત છે.

(૩૬) યોનિ—પચેન્દ્રિયની ૨૬ લાખ યોનિમાંથી નારકની ૪ લાખ બાદ કરતાં શેષ ૨૨ યોનિ છે. તેમજ સચિતાદિ

તેમાંની અર્ધ અને મિથ એ છે એનિ છે, ૧લી સ્વપ્નદિશની
અર્ધ અને મિથ એ છે એનિ છે તથા સ્વીપ્નદિશની દિગ્ગજ-
એનિ છે, અને યાજ્ઞર્ણદિશની ત્રણે એનિ હોય છે

શુકલકોશમાં.

શુકલકોશમાં ૧૮ દારા તેજકોશમાં ૩૫૧૫, ૫૧૫
એ ૧૮ દારામાં ૫૫૧૫ છે તે નીચે પ્રમાણે—

(૧) જિજિવ ૫ (૨) વાચ ૧ (૩) જામ ૫ (૪) મલમ ૩
(૫) દયોન ૪—કેવડીને ૫૫ શુકલકોશમાં હોય છે એ.

(૧૧) જાલ ૧ (શુકલકોશ) ૧૪ જિજિવ ૧. (૧૬) ગુણધાન
૧૧ (૫૫૫) કેવડી પુષ્પી, ૫૫૫ કેવડી પુષ્પી એ ૫૫૫ કેવડી
—ગુણધાન છે.

(૧૩) જોજોદ ૧ ૮૪ કાલકોશ અનુસાર પુષ્પીના ૪૨ કેવડી
અનુ ૩૫૫ જિજિવિકા કેવડી ૨ એ ૪૪ એ ૪૪ કેવડી
૩૦ કેવડી અનુસાર, અને ૧૦ કેવડી કેવડી એ ૮૪ એ ૮૪
કેવડી ૫૫૫ કેવડી

(૧૨) કાલકોશ ૧૦—કેવડી ૧૨ કેવડી કેવડી
(૧૩) ૫૪ ૮ ૧૦૪ ગિજિવિકા, કેવડી ૧૦૪, ગુણ
ધાન, વિજિવિકા, કેવડી ૧૦૪, અને આગળ એ ૧૧ ગિજિવ
કેવડી ૧૦૪ એ ૫૫૫

(૧૪) કાલકોશ ૮—કેવડી ૪, ગુણધાન ૪, ગિજિવિકા,
અને આગળ એ ૧૦ ગિજિવ એ ૧૧૦ ગુણધાન એ ૫૫૫

(૧૫) કાલકોશ ૮ ૧૧૦—કેવડી ૫૫૫

(૧૬) કાલકોશ ૧૦—કેવડી ૫૫૫ એ ૫૫૫ ગુણધાન
અને આગળ એ ૧૦ ગિજિવ એ ૧૧૦ ગુણધાન એ ૫૫૫

(૩૨) સમુદ્ધાત ૭--કારણકે અહિં દેવકીસમુદ્ધાત પણ હોય.

(૩૩) માય ૫-૪૭—તેજો અથવા પદ્મલેશ્યામાં જે ૩૮ ભાવ દેખા છે તેમા ઉપરમ ચારિત્ર અને આક ક્ષાયિકભાવ મેળવતાં ૪૭ ભાવ હોય.

(૩૪) અયગાદના—સમુદ્ધાતદૃત અવગાહના દેવકીસમુદ્ધાત આશ્રયિ સંપૂર્ણ લોકાકાશ પ્રમાણ, અને શેષ અવગાહનાએ પદ્મલેશ્યાવત્.

(૩૫) સ્થિતિ—ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ અનુસરદેવ આશ્રયિ ૩૩ સાગરોપમ, અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ જે અન્તર્મુદ્ગર્ત અધિક, અને જઘન્ય સ્થિતિ અન્તર્મુદ્ગર્ત.

इति लेश्यास्तु ३६ द्वारप्राप्तिः समाप्ता.

૨ ભવ્યદ્વારમાં ૩૬ દ્વારની પ્રાપ્તિ.

ભવ્યમાં.

ગતિ વિશેરે ૩૨ દ્વારો સર્વ ઉત્તરલેહ સહિત સુગમ છે, અને જે ૪ દ્વારોમાં તક્ષવત છે તે નીચે પ્રમાણે—

(૧૨) મધ્યગ્ધ ૧—ભવ્યત્વમાં એક ભવ્યપર્ણજ હોય.

(૩૩) માય ૫-૫૨—અભવ્યત્વ વિના સર્વે ભાવ હોય.

(૩૪) અયગાદના—મૂળ અને ઉત્તરદેહની અવગાહના દૃષ્ટાદિલેશ્યાવત્ અને સમુદ્ધાતદૃત અવગાહના શુક્લલેશ્યાવત્.

(૩૫) સ્થિતિ—જઘન્ય ભવસ્થિતિ અન્તર્મુદ્ગર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ ૩૩ સાગરોપમ, તથા જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ અનાદિ જ્ઞાન્ત છે. કારણકે સિદ્ધત્વ પ્રાપ્ત્યેતો ભવ્યત્વનો અન્ત હોય છે. ભવ્યત્વ એટલે મોક્ષગમનયોગ્યતા એવો અર્થ છે, અને સિદ્ધપણમાં હવે મોક્ષગમનયોગ્યતાનો વ્યવદેશજ ન હોય.

અભ્યસમાં.

અભ્યસમાં ૧૪ દ્વારો લખવા છે. આપીતા દ્વારોમાં જે દર્શાવતા છે તે નીચે પ્રમાણે.

(૪) પંચ ૧૩—અભ્યસને ચારિત્રના અભાવે આહારકલિક થીમ ન હોય માટે.

(૭) જ્ઞાન ૦—અભ્યસને સમ્યક્ત્વના અભાવે જ્ઞાન ન હોય

(૧) સંયમ ૧ (અવિરતિ), ૨૦' વર્ણન ૩ (કેવળ વિના),
(૧૨) મન્ય ૧ (અભ્યસત્વ), (૧૩) સમ્યક્ત્વ ૧ (મિથ્યાત્વ), (૧૬)
ગુણસ્થાન ૧ (મિથ્યાત્વ),—મુખ્ય છે.

(૧૭) જીવમંદ ૧૪-૨૩૨ (૩૩૩. ૨૦૨)—લોકાન્તિક^૧ અને
૫ અનુત્તર એ ૧૪ પર્યામ અને ૧૪ અપર્યામ મળી ૨૮ કેવળા
લેઈ બાદ કરતા એક પડપ લેઈ અભ્યસના હોય અથવા કેટલાએક
બીજા પ્રયોગે અનુસારે પરમાધ્યાત્મીને લખ્યજ ગણવામાં આવે
પરમાધ્યાત્મીના ૩૦ લેઈ બાદ કરતા ૫૦૫ લેઈ અભ્યસના હોય
અથવા મુનલિકોને પણ એ લખ્યજ ગણવામાં આવે તો ૮૦
મુનલિકોના પર્યામ અપર્યામ મળી ૧૭૨ લેઈ ૫૦૫ માંથી બાદ
કરતા એક ૩૩૩ જીવલેઈ અભ્યસ હોય.

(૨૦) સંજ્ઞા ૪-૨—સમ્યક્ત્વના અભાવે દર્શિવાદ સજ્ઞા
ન હોય.

(૨૧) ઉપચોગ ૬ (૫ જ્ઞાન અને કેવળદર્શન વિના),
(૨૨) દટિ ૧ (મિથ્યા) —મુખ્ય છે.

(૨૩) વંધ ૮-૧૧૩. (૨૪) ઉદય ૮-૧૧૩. (૨૫) ઉચીરણ
૮-૧૧૭. (૨૬) સત્તા ૮-૧૪૨—કારણકે આહારકલિક અને જીવનામ

૧. લોકાન્તિકમાં અપિપ્પિનિ જેવાજ લખ્ય તરીકે મહુવા. કે.૧ જેવે જાને
પ્રકારના ૨૩૫ લખ્ય. પણ મુખ્યત્વાએ અપિપ્પિનિને આશયે લોકાન્તિક-
નતા છે. એવે જી.૨ થી વિસ્તરસાર મંદમાં છે.

એ પ્રભુનો ભંધ, ઉદય, ઉદીરણ અને સત્તા ન હોય, તેમજ ઉદયમા સમ્યક્ત્વ અને મિથ્ર એ બે પણ ન હોય.

(૨૩) સગેર ૪ (આદ્યાં વિના), (૨૮) ચંદ્રહેતુ ૪-૨૨ (આદ્યાં દ્વિતીયા વિના) (૨૭) ઘ્યાન ૮ (અશુભ), (૩૨) મમુષ્યાત ૫ (આદ્યાં અને કેવલી વિના)—મુગમ છે.

(૩૩) માત્ર ૩-૩૩—મૂળભાવ ઉપશમ અને ક્ષાયિક વિના ૧૦ છે, અને ઉત્તરભાવમા ૫ લગ્નિ, ૩ અદાન, અને ૨ દર્શન એ ૧૦ ક્ષયોપશમભાવ, ૨૧ ઔદયિકભાવ, અને ભવ્યત્વ વિના ૭ પારિણામિકભાવ એ ૩૩ ઉત્તરભાવ હોય.

(૩૪) અવગાહના અધિરતિ ચારિત્રવત્.

(૩૫) ક્ષિપ્તિ ભવન્તિતિ ભવ્યવત્ અને કાયરિતિ અનાદિ અનન્ત છે. રાવણઃ અભવત્પ્રજાનો કોઈકાગે પણ અન્ત ન હોય.

ઈતિમા નચ્ચક્ષ્યં ૩૬ દ્વારપ્રાપ્તિઃ સમાપ્તા.

૬ સમ્યક્ત્વમાં ૩૬ દ્વારની પ્રાપ્તિ.

ઉપશમ સમ્યક્ત્વમાં.

સર્વોત્તમ ૩. (૧૧) સેવકા ૬ (પ્રતિપક્ષસ્થાપે), (૧૨) મરણ ૧ (લઘુ), (૧૩) મમ્યવમ્ય ૧ (ઉપા), (૧૪) સંશિષ્ય ૧ (સંશિ)
—મુગ્ધમ છે.

(૧૫) આદારી ૨—ઉપચય સમ્યક્ત્વ પચામ અવસ્થામાં હોય છે માટે ઓછાઆદાર ન હોય, તથા વસને હોય માટે ૬ દિયિનોજ આદાર હોય, એવ સર્વ જેના આદાર હોય.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૮—ચોથાથી અગ્નીઆરમા મુખીનાં ઉપ-ક્રમએણિ સંજાંધિ આઠ ગુણસ્થાન હોય. આગમનાં ગુણસ્થા-નમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વજ હોય અને પ્રથમનાં ત્રણમ મિથ્યાત્વાદિ હોય માટે એવ ૬ ગુણસ્થાન નહોય.

(૧૭) જીવમંદ ૧-૧૯૮ (૨-૨૦૩)—૬ લોકાન્તિક અને ૫ અનુત્તરએ ૧૪ સિવાયના ૮૫ પચામ દેવ, ૧૦૧ પચામગર્ભજ અનુપચ, ૫ પચામ ગર્ભજતિરંચ, અને ૭ પચામ નારક એ પ્રમાણે ૧૬૮ જીવજેડ પચલોત્તેસક્રમથી હોય, અને આંદ જીવજેડમાનો સંતિ-પચોત્તેસ એકજ લેડ હોય. અહિ લોકાન્તિક અને અનુત્તર દેવોમા ઉપચય સમ્યક્ત્વ નહિ માનવાનું કારણ એ છે કે તે ઉપચય-મણિ પ્રારંભથી હોય તે અનર્થક મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કયા માટે ઉપચય સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરવું બેક્રમે, અને એ દેવાને એમાંનું કોઈપણ કારણ નથી. તથા મગ્ધન્તરે ઉપચયએણિથી કાગ કરી ઉપચય સમ્યક્ત્વ સહિત અનુત્તર દેવ થાય એમ અગ્નીકાર કરીએ તે પાંડભના એ લેડ અને પચલોત્તેસક્રમના ૨૦૩ જીવજેડ હોય. વગી એજ અને અનુત્તરમા સ્થાપાદ ગુર્વ ઉપક્રમનો ત્યાગ કરી સ્થોપચય સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરવું બેક્રમે.

(૧૮) વર્ણાંતિ ૬, (૧૯) રાજ ૧૦, (૨૦) મણા ૪-૨ (હેતુ વિના), (૨૧) ઉપસોય ૫ (૨૨) કુદિ ૧ (સમ્યક)—મુગ્ધમ છે.

(૨૩) વંધ ૩-૩૬—૨૫ ગુણસ્થાને એ ૩૩ મુદ્દિનો નંપ ૧૬૦ છે તેમાંથી ૨ આપુલ વિન્ય એવ ૩૫ મુદ્દિ જાંધ.

શુયોપશમ સમ્યક્ત્વમાં.

(૧) મતિ ૪, (૨) દમિત્રય ૨, (૩) કાવ ૧ (વચકાવ), (૪) યાગ ૧૨, (૫) મેદ ૩, (૬) કપાય ૪-૨૧ (૪ અનંતાં વિના), (૭) શાન ૪, (૮) પ્રશાન ૦—ગુરુમ છે.

(૧) મેદમ ૨—શુયોપશમ સમ્યક્ત્વ યાયાથી સાતમા ગુપ્તયાન મુખીજ હોવાથી સૂરમમંપરાય અને યયાખ્યાત ચારિત્ર ન હોય, હોય પાચ ચારિત્ર હોય.

(૧૦) વર્ણન ૩, (૧૧) મેદયા ૨, (૧૨) મવ્ય ૧ (મવ્ય), (૧૩) મવ્યમવ્ય ૧ (શુયોપશમ), (૧૪) મંજિમ્ય ૧ (મંજિ), (૧૫) પ્રાજાતી ૦ (નાયગક સંદિત, પરન્તુ વિચિઆદ્વાર ૧ વિચિનોજ), (૧૬) ગુપ્તયાન ૩ (યં, યામી સાતમા મુખીના)—ગુરુમ છે.

(૧૭) પ્રાજાતી ૦ (૧૭૩ મેદમના સંજિ સખધિ જે નક હોય અને દનના વનકનાની ૧૦૧ નમુર્મિહમ મનુષ્ય, ૧૦ મનુષ્યના ૧૩ થી ૧૫૫૨૫, આપવામ સાતમી પૃથ્વીના નારક, અને ૧૬ આદ્યર્ષિનક અને ૧૬૭ પ્રિયાવના યેવ ૪૨૩ અંગક ૫૦૬ ૧ અર્ધ પ્રોહિતમ સમ્યક્ત્વ સંદિત કોર્ષિ એવ સાતમી નવકના ન આદ્ય).

(૧૮) વર્ણન ૩, (૧૯) પ્રાજા ૧૦, ૨૦) મતિ ૪-૨ (હિત રહેતું હોય), ૨૧) કપાય ૪, (૨૨) વર્ણ ૧ (વર્ણ) —ગુરુમ છે.

(૨૩) વર્ણ ૬-૭—અનક નિવ સમ્યક્ત્વમાં જે ૩૬ વર્ણો રહેતું હોય તે આપુ-૬ (૧૪-નિવના ૬), અનકામ અને અનક-સંજિત સંદિત ૭૪ વર્ણો ન હોય.

૨૪) વર્ણ ૬-૭—નિવના ૬, નિવ, અનકામ, કુર્મિ ૬, વર્ણના ૬, અનક, અને અનક-સંજિત ૬ ૬ અને ૧૬ નિવ ૬-૬ ૧૩૩ ને ૩૦૬.

(૨૨) ઉદ્યોગના ૮-૧૦૬—ઉદ્યોગના (૨૬) સત્તા ૮-૧૪૮

(૨૩) શરોત ૨—મુખ્ય છે.

(૨૮) યપદેનુ ૩-૪૮—ઉપચાર સમ્યક્ત્વમ. કહેલા ૪૬ હેતુ સહિત પરંતુ આધારિકતા એ યોગ અધિક.

(૨૯) ધ્યાન ૧૨—ચાર શુકલધ્યાન ન હોય. કારણકે શુકલધ્યાન ૮ માં શુલ્કસ્થાનથી શરૂ થાય, અને આ સમ્યક્ત્વ ૭ માં મુખી છે. માટે એવ ૧૨ ધ્યાન હોય.

(૩૦) સપ્તયજ્ઞ ૬ (૩૧) સંસ્થાન ૬. (૩૨) સમુદ્ધાન ૬ (કેવલી ૦ વિના)—મુખ્ય છે.

(૩૩) માત્ર ૩-૩૬—મૂળભાવ ઉપચાર અને ક્ષાયિક વિના ત્રણ છે, અને ઉત્તરભાવમાં ૧૫ યયોપચારભાવ (૩ અજ્ઞાન વિના), ૧૮ ઓદયિકભાવ (ગિમ્યાત્વ અને અજ્ઞાન વિના), ૨ પારિણામિકભાવ (અજ્ઞાન વિના), એ પ્રમાણે કુલ ૩૬ ભાવ હોય.

(૩૪) અષ્ટાંગના—જ્યન્ય અંગુલનો અસખ્યાતમોભાગ, અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણ આધારિકદેહની છે. અને ઉત્તર-દેહની જ્યન્ય અંગુલનો સખ્યાતમોભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ સાધિક ૧ હાથ યોજન તથા તત્પ્રમાણતરૂત અવમાહના અડી દ્વીપથી અનુસર મુખી અથવા અનુસરથી અડી દ્વીપ મુખી જ રજાનુ ઘીર્ષ તે મુનિ અને દેવના મરણસમુદ્ધાતની અપેક્ષાએ, અને અન્યુત^૧ સ્વર્ગના દેવ ત્રીણ કે ચોથી નરકે મિત્ર તારકની પાસે

૧ જ્યાં અ-પુનર્વા ચીટ ૫૨૫ થા ચાલી ૫૨૫મા ચમન અપેક્ષાએ ૭-૮ રાત્રી હાથ અવચાલના કાળ છે તે રાત્રીચમનમાં તાનેન્દ ચાલી ૫૨૫મા ૨૫૫ હકનજીને કુદથી નિયમિત થયા તેથી પાંચ નીન નાનાવ-દારિકનાં આગે છે તે અપેક્ષાએ રૂપિયસંતુષ્ટાત અથવા કહેવ છે (૩૧ પંચમંડલના બીજા કાન્તી ૩૧ ની ચાપનો દીપ્તમાં તે અનુ-પરિ દેગેતુ નરક ૫૨૫મા ચમન ન હોવાનું કહે છે—પ્રાજ્ઞતાદયો રંધાઃ પુનરલપસ્તેદાદિભાષાત્ સ્નેહાદિપ્રયાગ્જનેનાર્પિ નરક નચ્છતીતિ.)

તથા તોપણ ૭ અથવા ૮ રજતુ દીર્ઘ અવગાહના વૈકલ્પિકમુદ્ર-
ધાનની અપેક્ષાએ હોય.

(૩૫) સ્થિતિ—ભવસ્થિતિ ઉપશમ સમ્યક્ત્વવત્, અને
ઠાયસ્થિતિ જઘન્ય અન્તર્મુદ્ધર્ત છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી બે મનુષ્યભય
અધિક ૬૬ સાગરોપમ પ્રમાણ છે. કારણકે પૂર્વકોડ વર્ષાસુખ્ય-
વાળો મનુષ્ય ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ પામી ચારિત્ર અંગીકાર કરી
અનુત્તરમા ૩૩ સાગરોપમ આસુખ્યવાળો દેવ થઈ ત્યાંથી ચલી
પૂર્વકોડ વર્ષાસુખ્યવાળો મનુષ્ય થઈ પુનઃ એજ રીતે અનુત્તર દેવ
થાય તો બે પૂર્વકોડ અધિક ૬૬ સાગરોપમ હોય. અથવા એજ
રીતે ત્રણ વાર અમ્યુત સ્વર્ગમાં બાવીસ બાવીસ સાગરોપમના
આસુખ્યવાળો દેવ થાય તો ત્રણ પૂર્વકોડવર્ષ અધિક ૬૬ સાગ-
રોપમ મુખી ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ રહે. ત્યારબાદ અવધ્ય મિથ-
સમ્યક્ત્વ પણ પામે.

(૩૬) યોનિ—ઉપશમ સમ્યક્ત્વવત્.

ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વમાં.

(૧) ગતિ ૪—અહિં ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિનો પ્રારંભ
કરનાર મનુષ્યજ હોય, પરંતુ ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ પામવા યોગ્ય ક્રિયાની
સમાપ્તિ કરી ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ પામનાર ચારે ગતિના છવ હોય.

(૨) કન્દ્રિય ૫, (૩) કાય ૧ (૨૫), (૪) યોગ ૧૫, (૫)
ચંદ્ર ૩, (૬) કલાય ૪-૨૨, (૭) જ્ઞાન ૫ (કેવળ સહિત),
(૮) જ્ઞાન ૦, (૯) સંયમ ૭, (૧૦) દર્શન ૪, (૧૧) લેસ્યા ૬,
(૧૨) મર્ય ૧, (૧૩) સમ્યક્ત્વ? (ક્ષાયિક), (૧૪) મંત્રિણ? (સજિ), (૧૫) આજ્ઞારી ૨ (ક્ષયોપ ૧૫ વત્), (૧૬) ગુણસ્થાન ૧૧
(ચાયાથી ચંદ્રમા મુખી),—મુગમ છે.

(૧૭) પ્રીત્યેદ ૨-૧૬૮—વૈદલ્લેદમાંના સંજિ સર્વાધિ બે
લેદ હોય, અને પંચમેત્રેસમાંના છવીસ વૈમાનિક અને ૮૫

લોકાન્તિકતા પર્યાપ્ત તથા અપર્યાપ્ત મઝી ૭૦ દેવજોડ, ૩૦ કર્મ-
નૂમિજ મનુષ્ય, ૬૦ અકર્મનૂમિજ મનુષ્ય (અન્તર્દોષ વિના). ૨
મર્મજ ચતુષ્પદ મુગ્ધિક તિર્થજ, અને ૬ પ્રથમની ત્રણ પૃથ્વીના
નારક, એ સર્વ મઝી ૧૬૮ જીવજોડ હોય. કારણકે દ્વાયિકસમ્યક્ત્વ
સંહિત એટલા જીવજોડમાં જર્મ થકાય.

(૧૮) વર્ણમિ ૬. (૧૯) વ્રાય ૬૦. (૨૦) સંજ્ઞા ૪-૨. (૨૧)

ઉપવોગ ૧ (૨૨) કૃષ્ટિ ૧.—મુગ્ધમ છે.

(૨૩) વજ ૮-૭૧—દ્વાયોપચમ સમ્યક્ત્વજન.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦ (૧૦૬)—કુલ્લતિ ૪. સ્થાવરાદિ ૪,
અનંતાનુબંધિ ૪, આતપ, દર્શનમોહનીય ૩, કુસંઘયજ ૫, એ
૨૧ વિના થોપ ૧૦૧નો ઉદય છે. અથવા પ્રતિપક્ષ દ્વાયિક સમ્યક્-
દ્રષ્ટીને ૫ કુસંઘયજ ૫જ સંલેખે માટે ૧૦૬ નો ઉદય હોય.

(૨૫) ઉદોરણ ૮-૧૦૧ (૧૦૬)—ઉદયજન. (૨૬) સત્તા ૮-
૧૪૧.—મુગ્ધમ છે (કારણકે દર્શનસમકળી સત્તા ન હોય).

(૨૭) ઘરોર ૨, (૨૮) વંજદેવ ૩-૪૮—દ્વાયોપચમસમ્ય-
ક્ત્વજન.

(૨૯) ધ્યાન ૧૬—કારણકે કેવલીભગવાનને પણ દ્વાયિક-
સમ્યક્ત્વ છે. માટે દ્વાયોપચમ સમ્યક્ત્વજન. ૧૨ ધ્યાન સંહિત ૪
મુક્તિધ્યાન વિદેય છે.

(૩૦) સંઘવજ ૧ (૬૧)—કારણકે સર્વજ્ઞ વિચરતા હોય તે કા-
ળનાં વજર્લભાસાયસંઘવજી મનુષ્યોજ દ્વાયિકસમ્યક્ત્વ પામી શકે
અથવા પ્રતિપક્ષ દ્વાયિક સમ્યક્દ્રષ્ટીને સર્વ સંઘવજ હોય, માટેજ

૧. વર્તમાનસમયમાં કેટલાએક કહે છે કે “ વર્તમાનકાલે આ
દેવતાં પણ દ્વાયિકસમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય ” એ વચન મતિસ્પષ્ટિત કહેવય.
પરંતુ પ્રથમના કાળમાં અથવા અન્ય કાળમાં દ્વાયિકસમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરીને
અર્થે આવે તેા દ્વાયિકસમ્યક્ત્વ પ્રતિપક્ષકારે હોવામાં વિરોધ નહિ. ૫૧
દ્વાયિકસમ્યક્ત્વ

શ્રી હુતપ્રસાદસૂરિને સેવાર્ત્ર અંધયણ છતાં પણ ક્ષાયિક સમ્ય-
ક્ત્વ હોય.

(૩૧) સંસ્થાન ૬, (૩૨) સમુદ્ધાત ૭—મુખમ છે.

(૩૩) માથ ૫-૪૪—કુયોપશમમાં કહેલા ૩૬ ભાગ સહિત
૬ ક્ષાયિકભાગ અધિક ગણતાં અને કુયોપશમસમ્યક્ત્વ બાદ કરતાં
૪૪ ભાગ હોય.

(૩૪) અવગાહના—જઘન્ય મૂળદેહની અવગાહના અનુસાર
દેવ આશ્રયિ ૧ હાથ પ્રમાણ, અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના મર્જન
ચતુષ્પદ યુગલિક આશ્રયિ ૬ ગાઉની છે. અને ઉત્તરદેહાવગાહના
કુયોપશમવત્ વર્ગી સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના કેવલીસમુદ્ધાત
આશ્રયિ સ પૂર્ણ લોકાકાશ પ્રમાણ છે. અહિં મર્જન જગત્સર
વિગેરેનુશરીર જોડે ૧૦૦૦ યોજન છે પણ તેને ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ
ન હોય, ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ યુગલિક ચતુષ્પદનેજ હોય માટે જન્મ-
દેહની અવગાહના ૬ ગાઉથી અધિક ગણાય નહિ.

(૩૫) સ્થિતિ—જઘન્ય ભવસ્થિતિ ૮ વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ
ભવસ્થિતિ ૩૩ સાગરોપમ પ્રમાણ છે. તેમજ કાવસ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ
સાદિઅનન્તકાળ પ્રમાણ છે, કારણકે પ્રાપ્ત થયેલું ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ
વિનાશ પામતું નથી, અને એજ કારણથી જઘન્ય કાવસ્થિતિ
ન હોય.

(૩૬) યોનિ—પરિન્દ્રિય સબધિ ૨૬ લાખ યોનિ ગણાય.
તેમજ સચિતાદિયોનિના શેઠ કુયોપશમ સમ્યક્ત્વવત્ બાબુવા.

૧. કારણકે ૮ વર્ષની કની ૧૧૫૫૫૫ ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ ન પામે અને
૫૨૧૪૨માં મૃત્યુ ત્યાં હેર નાગકમરમાં જન્મની ૧૦ દાનવ વૃણવૃણ દોષ,
તેમજ યુગલિક ચતુષ્પદ નિર્લેખમાં મળે તે અમર્યુ વર્ણવૃણ દોષ, અને
પુનઃ મનુષ્યમાં આવે તે ૮ વર્ષે આરિય પાત્રી બોલે મૃત્યુ અથવા ન
મળે તે ૫૨૧૫ કની અમર્યુ અંજનનું નથી.

મિદ્યસમ્યક્ત્વમાં.

(૧) મતિ ૪. (૨) દર્શિત્વ ૨. (૩) કાચ ૧—શયોપશમવત્.

(૪) યોગ ૧૦—મિદ્યસમ્યક્ત્વમાં મરણનો અભાવ હોવાથી આદારિકમિદ્ય, વૈકલ્પિકમિદ્ય, અને કાર્મણ્યોગ કે જે અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં હોય તે ત્રણે યોગ અહિં ન હોય. તેમજ અવિરતતા અભાવે આદારિકના જે યોગ પણ ન હોય, એવ ૧૦ યોગ હોય. પુનઃ ઉત્તરદેહ સંબંધિ વૈકલ્પિકમિદ્યોગ પણ પંચસંકલ્પના બીજા દારની ૩૧ મી ગાથામાં કહેલ છે, પરંતુ યાગ્યપદ્ધતિને અનુસરી ત્રણેલો નથી.

(૫) વેદ ૩. (૬) કયાચ ૪-૨૧. (૭) જ્ઞાન ૩ (મનઃપ્રગ્ન અને કેવલં વિના)—મુગમ છે.

(૮) અજ્ઞાન ૩—અતુર્યો કર્મવ્રંશમાં કલું છે કે મિદ્યશુદ્ધિ-સ્થાને જ્ઞાનાંશ અધિક હોય તો જ્ઞાન મણાય, અને અજ્ઞાનાંશ અધિક હોય તો અજ્ઞાન મણાય, માટે મિદ્યસમ્યક્ત્વમાં ૩ જ્ઞાન અને ૩ અજ્ઞાન રજુ કહેવાય.

(૧) મયમ ૧ (અવિરતિ), (૧૦) દર્શન ૩, (૧૧) ભેદ્યા ૬, (૧૨) મયમ ૧ (ભવ્ય), (૧૩) સમ્યક્ત્વ ૧ (મિદ્ય), (૧૪) મક્ષિત્ય ૧ (સંજ્ઞિ), (૧૫) આદારી ૧ (આદારી), (૧૬) ગુણસ્થાન ૧ (ત્રીશુ), —મુગમ છે.

(૧૭) ક્રીડામૈદ ૧-૧૯૮—૧૬ લેહમાંના સંજ્ઞિપર્યામરૂપ ભેદજ લેહ હોય અને પચસોપેસકમાંના ૬ લોહાન્તિક અને ૫ અનુત્તર સિવાયના ૮૫ પર્યામ દેવ, ૧૦૧ ગર્ભજ પર્યામ મનુષ્ય, ૫ પર્યામ ગર્ભજતિર્દેવ, અને ૭ પર્યામ નારક જે સર્વે મળી ૧૯૮ જીવભેદ હોય.

(૧૮) પર્વાંતિ ૬, (૧૯) પ્રાજ ૧૦, (૨૦) સંજ્ઞા ૪-૧ (શીર્ષ), (૨૧) ઉપચોષ ૬, (૨૨) દટ્ટિ ૧ (મિદ્ય)—મુગમ છે.

(૨૩) વંશ ૭ ૭૪—મૂળકર્મમાં આયુષ્ય વિના સાત કર્મનો

બંધ છે. આ સમ્યક્ત્વમાં આયુષ્યબંધ યોગ્ય અધ્યવસાય નહિ હોવાથી આયુષ્ય બંધાય નહિ. તથા ઉત્તરલેહમાં મિથ્યાત્વ પ્રત્યયિક ૧૬ પ્રકૃતિઓ અને અનંતાનુબંધિ પ્રત્યયિક ૨૫ પ્રકૃતિઓ તથા દેવાયુ અને નરકાયુ, તેમજ આહારકદિક અને જનનામ, એમ ૪૬ પ્રકૃતિ બાદ કરતાં શેષ ૭૪ પ્રકૃતિ બંધાય.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૦—મૂળ આઠે કર્મનો ઉદય છે, અને ઉત્તરલેહમાં મિથ્યમોહનીય, સમ્યક્ત્વમોહનીય, આહારકદિક, જનનામ, આત્મ, મિથ્યાત્વ, ૪ અનંતાનુબંધિ, સ્થાવરાદિ ૪, કુળાતિ ૪, અને આનુપૂર્વી ૪ એ ૨૩ પ્રકૃતિ બાદ કરી મિથ્યમોહનીય ઉમેરતાં ૧૦૦ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય.

(૨૫) ઉદીરણ ૮-૧૦૦—ઉદયવત્.

(૨૬) મત્તા ૮-૧૬૮—જનનામની સત્તાવાળો જીવ મિથ્ય અને સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ ન પામે તે કારણથી જનનામ વિના ૧૪૭ ની સત્તા હોય.

(૨૭) શરોર ૪, (આહારવિના), (૨૮) વંધહેનુ ૩-૪૩ (૫ મિથ્યાત્વ, ૪ અનંતાં, ૫ યોગ વિના), (૨૯) ધ્યાન ૮ (અશુભ), (૩૦) સંઘયણ ૬, (૩૧) સંસ્થાન ૬, (૩૨) સમુદ્ઘાત ૨ (વેદના, કપાય)—સુગમ છે.

(૩૩) માય ૩-૩૨ (૩૬ —ઉપશમ અને ક્ષાયિક વિના મૂળ ૩ ભાવ છે, અને ઉત્તરભાવમાં ૧૧ ક્ષયોપશમભાવ (૩ મિથ્યજ્ઞાન, ૩ દર્શન, ૫ દાનાદિ), ૧૬ ઔદયિકભાવ (મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન વિના), ૨ પારિણામિકભાવ (અલૅ વિના), એ સર્વ મળી ઉત્તરભાવ ૩૨ છે. અથવા ઔદયિક અજ્ઞાન અને ૩ ક્ષયોપશમિક અજ્ઞાન પણ ગણતાં ૩૬ ભાવ છે.

(૩૪) અયમાહના—ક્ષયોપશમવત્. પરંતુ સમુદ્ઘાતકૃત અવગાહના અન્યુત શેથી નરક સુધી ૮ રજ્યુ પ્રમાણ સંભવે.

(૩૫) સ્થિતિ—મિથ્યસમ્યક્ દષ્ટિ જીવની ભવસ્થિતિ જઘન્યથી અન્તર્મુદૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી ૩૩ સાગરોપમ. તેમજ જઘન્ય

પા કૈટક મયસ્યિતે અન્નમુદ્ધર્ત્ત ઉ તે વ્યંજનાવગ્રહ એટલે
પૃથક્ત્વ ઉપાસ એટલી પ્રથમ કર્મચયની ભાષામાં કહી છે.

(૩૬) વાનિ—હ્યોપયમ સમ્પત્તવત્.

સાસ્વાદનમાં.

(૧) ગતિ ૪—ચારે ગતિના છંદાને સાસ્વાદન સમ્પત્તવ છે.

(૨) દ્વિવ્રત ૧-૨-૩-૪-૫—પાંચે બ્રાહ્મિના છંદોમાં સાસ્વા-
દન સમ્પત્તવ છે, પરંતુ ચતુર્વિન્દ્ય મુખીના છંદોને તથા
અન્ત્રંજિ પંચન્દિયને પૂર્વભવના કૌપ્યમ સમ્પત્તવ વગીને આવર્ત્ય
હ્રસ્વ, અને સન્નિપંચન્દિયને તે ચાતુ ભવમા પલ્લ ઉપયમ
સમ્પત્તવ વગી હ્રસ્વ. અહિં એકેન્દિયના સાસ્વાદનપદ્ય કને
અથમતે બાલ્યું.

(૩) કાપ ૪-ઉપયમ સમ્પત્તવ વગીને સાસ્વાદનસંહિત મરજી
પામેલો છંદ અગ્નિ અને વાયુમ ઉપચં નહિ, તેમજ અગ્નિ અને
વાયુ ચાતુ ભવમા નવું નાસ્વાદન પલ્લ પામે નહિ માટે કર્મચયમને
હ્રસ્વ પૂર્વબાદિ ચાર કાપને સાસ્વાદન સમ્પત્તવ હ્રસ્વ છે.

(૪) વાંગ ૧૩ (આહા ૨ વિદા), ૧૫ વેદ ૩—નુગમ છે.

(૫) કથાવ ૪-૨૨—અહિં અત્રાગુભયિન્ય ઉદય ધવમીજ
સાસ્વાદનપદ્ય માત્ર હ્રસ્વ છે માટે ગ્રવે કથાવ હ્રસ્વ.

(૬) જાન ૦ ૩—મન. પર્વ અને કેવલજ્ઞાન વિન્ય રેડા
પલ્લ જ્ઞાન હ્રસ્વ કાવલકે મન પર્વ અને કેવલજ્ઞાન મુનિને હ્રસ્વ,
અને મુનિને સાસ્વાદન સમ્પત્તવ હ્રસ્વ નહિ. આ જ્ઞાન કહેવાનો
અભિપ્રાય સિદ્ધાન્તો છે. પરંતુ કર્મચયકારે તે સાસ્વાદનમાં
જ્ઞાનજ મનજ નથી.

(૮) અજાન ૩. ૧૭ મેયમ ૧. (અવિ ૦), (૧૦) રુદ્રા ૩ (૧૧)
મેદવા ૬. ૧૨૨ ધવ ૧ (૧૩) સમ્યક્ષ ૧ (સાસ્વા ૦), (૧૪)

મંદિત્ય ૨, (૧૫) આહારી ૨ (૧૬) ગુણસ્થાન ૧ (બીજું)—
સુગમ છે.

(૧૭) જીવમેદ ૭-૪૦૦—ચૌદ લેદમથી બાદર એકે, દી૦, ત્રી૦, ચતુ૦, અસંસિ પંચે૦ એ પાંચ અપર્યાસ, તેમજ સંસિપચેન્દ્રિય અપર્યાસ અને પચાસ મળી ૭ જીવમેદ છે. વળી નવ લોકાંતિક, પાંચ અનુત્તર સિવાયના ૮૫ અપર્યાસ અને ૮૫ પચાસ દેવ, ૨૦૨ ગર્ભજ મનુષ્ય, ૧૦ ગર્ભજતિર્યચ, ૫ અપર્યાસ સમુચ્છિન્ન તિર્યચ, ૩ અપર્યાસ વિકલેન્દ્રિય, ૩ અપર્યાસ પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, અને ૩ પચાસનારક એ સર્વ મળી ૪૦૦ લેદ છે. અહિં સાસ્વાદના નરકે ન ગચ્છતિ એ નિયમ પ્રમાણે અપર્યાસ નારકને સાસ્વાદન અંગીકાર નથી કર્યું.

(૧૮) પચાસિ ૬, (૧૯) પ્રાણ ૧૦—સુગમ છે.

(૨૦) સંજ્ઞા ૪-૨—આહારાદિ ચારે સંજ્ઞા છે, અને હેતુપ૦ વિગેરે ૩ માંની હેતુપદેશિકી સિવાય બે સંજ્ઞા છે. અહિં વિકલેન્દ્રિયને પચાસ અવસ્થામાં હેતુપ૦ સંજ્ઞા સંબંધે છે, પણ તે વખતે સાસ્વાદન ન હોય માટે હેતુપ૦ સંજ્ઞા વર્ણ્ય કરી છે.

(૨૧) ઉપયોગ ૬ (૧)—સિદ્ધાન્તમતે ૬ ઉપયોગ, અને કર્મઅંશમતે ૬ ઉપયોગ, તેનું કારણ પ્રથમ કહેવાય્યું છે. (અહિં વિભંગજ્ઞાનીને અવધિ દર્શન ગણ્યું છે).

(૨૨) દૃષ્ટિ ૧—ત્રણ દૃષ્ટિમાંની એક સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિ ગણાય.

(૨૩) યંધ ૮-૧૦૧—મિથ્યાત્વ પ્રત્યાયિક ૧૬, આહારકદિક અને જીવનામ વિના ૧૦૧ પ્રકૃતિઓ બંધાય.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૧૧—દર્શનમોહનીય ૩. આહારકદિક, જીવનામ, સૂક્ષ્મત્રિક. આત્મ, અને નરકાનુપૂર્વી એ ૧૧ સિવાય શેષ ૧૧૧ નો ઉદય છે.

૧. અહિં વિભંગજ્ઞાનીને અવધિદર્શન ગણનામાં આપ્યું છે માટે અથવા સાસ્વાદનભાવે જ્ઞાન માનવાથી પણ દર્શન ૩ કર્યું છે.

(૨૨) ઉદ્યોગના ૮-૧૧૧-૨૦૫૫૧. (૨૬) મતા—૮-૧૪૭
પ્રત્યક્ષ વિના)—નુમત છે.

(૨૩) શરીર ૪—આહારક વિના ચાલ શરીર કાય.

(૨૮) વંધકેનુ ૩-૨૦—પાપ મિથ્યાત્વ અને આહારકના ને
કેમ એ ૭ સિવાય કે ૫ ૫૦ જ વંધકેનુ છે.

(૨૯) પચાન ૮ (અગુણ), (૩૦) સંવચન ૬ (૩૧) સંસ્થાન
૬ (૩૨) સમુદયન ૩ (અધ્યા ૫)—નુમત છે.

(૩૩) માત્ર ૩-૩૩ (૩૬)—મિત્રસંખ્યાત્વવત્.

(૩૪) અવગાહના—પ્રયોગ્યમ સંખ્યાત્વવત્. પરંતુ સમુ-
દયપૂત અવગાહના સાધર્મ વા ઇચ્છાન દેવ અધિકારકને અન્તે
સારવાદન સહિત પૃથ્વી આદિમ ઉપરે તે મરણસમુદાયના આશ્રય
૮ રજીયુ હીર્ષ હોય કે ૫ નુમત છે.

(૩૫) સ્થિતિ—ભવસ્થિતિ અન્તર્નુદ્ધર્ત તથા ૩૩ સાન-
સાધર્મ અને કાયસ્થિતિ અન્ય ૧ સમય તથા ઉત્પદ ૬ આવ-
ડિકા સ્વકાળ પ્રમાણ છે.

(૩૬) યોગિ—અગ્નિ વાયુ અને સાધારણ વનસ્પતિને સારવા-
ન સંખ્યાત્વ નહિ હોયથી તેઓની ૭-૭ અને ૧૪ ગ્રામની ૨૮
ગ્રામયોગિઓ સિવાયની ૫૬ ગ્રામ યોગિઓ હોય. એ ૫ યોગિઓ
સર્વલેહવાની યોગિઓ હોય પણ સમાવર્તયોગિ ન હોય.

(મિથ્યાત્વમાં.)

(૧) મતિ ૪ (૨) દિગ્વિષય ૧-૨-૩-૪-૫ (૩) કાય ૬,
—નુમત છે.

(૪) યોગ ૧૩ (આહાર ૨ વિના), (૫) વંદ ૩ (૬) કાચા
૪-૨૫, (૭) જ્ઞાન ૯, (૮) જ્ઞાન ૩, (૯) સંવચ ૧ (અધિ ૦),
(૧૦) દર્શન ૩, (૧૧) લેશ્યા ૬ (૧૨) અધ્ય ૨ (૧૩) સમ્યક્ષ
(મિથ્યા ૦), (૧૪) સંશિ ૨, (૧૫) આશરો ૨, (૧૬) ગુણસ્થાન
(૧૩૫),—નુમત છે.

(૧૭) જીવભેદ ૧૪-૨૩૫—૬ લોકાન્તિક અને ૫ અનુત્તરના અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત મળી ૨૮ લેદ સિવાયના ૫૩૫ જીવલેદ હોય.

(૧૮) પર્યાપ્તિ ૬, (૧૯) પ્રાણ ૧૦, (૨૦) મંજા ૪-૩, (૨૧) ઉપયોગ ૬, (૨૨) વૃષ્ટિ ૧ (મિથ્યા), (૨૩) વધ ૮-૧૧૭ (આહા ૨, જીન ૦ વિના), (૨૪) ઉદય ૮-૧૧૭ (આહા ૨, જીન, દર્શનમોહ ૨ વિના), (૨૫) ઉદ્ધરણ ૮-૧૧૭ (ઉદયવત્), (૨૬) સત્તા ૮-૧૪૮, (૨૭) ગરીર ૪ (આહા ૦ વિના), (૨૮) વધર્હતુ ૪-૫૫ (આહા ૦ ૨ વિના), (૨૯) દ્યાન ૮ (અશુભ), (૩૦) સપયણ ૬, (૩૧) સંસ્થાન ૬, (૩૨) સમુદ્વયાત ૫ (આહા ૦ કેવળ વિના),—સુગમ છે.

(૩૩) માય ૩-૩૫—મૂળભાવ ઉપશમ અને ક્ષાયિક વિના પ્રજ્ઞ છે, અને ઉત્તરભાવમ. ૧૧ ક્ષયોપશમભાવ (૫ લઙ્ઘિ, ૩ દર્શન, ૩ અજ્ઞાન.) અને ૨૧ ઔદયિકભાવ, તથા ૩ પારિવ્યાપ્તિકભાવ મળી ૩૫ ભાવ છે. (અહિ વિભ મજ્ઞાનીને અવધિદર્શન ગણ્યું છે.)

(૩૪) અવગાહના, (૩૫) સ્થિતિ, (૩૬) યાંત્રિ,—મતિ અને શુદ્ધ અજ્ઞાનવત્.

इति ६ सम्यक्त्वेषु ३६ द्वारप्राप्तिः समाप्ता.

૨ સંક્ષિપ્તમાં ૩૬ દ્વારની પ્રાપ્તિ.

સંક્ષિપ્તમાં.

સંક્ષિપ્તમાં ૨૬ દ્વારોના સર્વે લેદ હોય છે, પરંતુ જે ૧૦ દ્વારોમાં તક્ષાવત છે તે દ્વારો નીચે પ્રમાણે છે—

૧. સર્વ ભેદમાં અવગાહના અવધ્યક્ષી અંગુક્ષ્ણો અમ પ્વાનમો-
નાન અને ઉત્કૃષ્ટી માધિક ૧૦૦૦ અથવા સંપૂર્ણ દગ્ધર મોગ્ધન મુગ્ધ-
ન મધિ જેવી, અને ઉત્તરેદ મજાધિ તથા નમુદયાન મજાધિ જેવી.
જેટલી અવધ્ય તથા ઉત્કૃષ્ટ હોય તેટલી જેવી પણ મધ્યમ નહિ.

(૨) દર્શિય ૨. (૩) કાચ ૧. (નસ.), (૧૪) મશિન ૧ (સંજિ),—સુગમ છે.

(૧૨) ગ્રાહક ૨—ગ્રાહકના સર્વલેહ છે પણ દિશિઆહાર ૭ દિશિને.

(૨૩) જીવમેદ ૨-૪૨૪—સાદમના સંજિ સંબંધિ તે ભેદ, અને પંચસોનેસકમંના ૧૯૮ દેવ, ૨૦૨ મર્લજ મનુષ્ય, ૧૦ મર્લજતિર્દય, અને ૧૪ નારક એ પ્રમાણે ૪૨૪ લેહ છે.

(૨૦) મશા ૪-૨—આહારાદિ ચારે સજા છે, અને હેતુપ૦ વિમેદેમાંથી હેતુપ૦ વિના દીર્ઘકાલિકી અને હરિષદિકી એ જે સજા છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૧૪—સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, સાધારણ, આતપ, કુદ્યતિ ૪, એ ૮ વિના ચેષ ૧૧૪ પ્રકૃતિનો ઉદય છે.

(૨૫) ઉદ્યોગમા ૮-૧૧૪—ઉદયવૃ.

(૩૫) સ્થિતિ—ભવસ્થિતિ સુગમ છે. અને કાયસ્થિતિ ચપલ્યથી અત્યર્થુદ્ધર્ અને ઉત્કૃષ્ટ થતપ્રથમ સામસાધન.

(૩૬) ધોનિ—૨૬ લાખ યોનિઓ પંચેન્દ્રિય મંબધિ હોય, અને સચિત્તાદિલેહમથી સચિત્ત અને વિદ્યયોનિ સિવાય સર્વ લેહ હોય.

અસંજિમાં.

(૧) ગતિ ૨—દેવ અને નારક અસંજિ ન હોય માટે.

(૨) દર્શિય ૧-૨-૩-૪-૫—પાંચે જાળિયા એવો અસંજિ હોય છે, તેમાં ચતુર્વિન્દ્રિય સુખીના સર્વે એવો અને પંચેન્દ્રિયમ મનુષ્યેષમ એવો અસંજિ છે.

(૩) કાચ ૧—પૃથ્વી આદિ છવે કાયમ અસંજિપદ્ છે. ત્રસકાયમાં દ્વીન્દ્રિયાદિથી ચતુર્વિન્દ્રિય પંચેન્દ્રિય સુખીના એવો

અસંજિ છે, અને શેષ ગર્ભજ તથા આપપાતિક (દેવ નારક)
જીવો સંજિ છે.

(૫) યાગ ૬—અસંજિમાં માત્ર વાયુકાયને વૈકિયદિક હોવા-
થીજ અસંજિમા ૬ યોગ ગણાય છે, અન્યથા (સ્પર્શિષ્ઠમ પંચ-
ન્દ્રિયને) અસત્યામૃષા (વ્યવહાર) વચનયોગ, અને (સર્વને)
આદારિકમિથ્ર, આદારિક, અને કાર્મણ્યયોગ, એ ચાર યોગ છે.

(૬) વેદ ૧ (૩)—અસંજિને ભાવથી કૃત્ર નપુંસકવેદજ
હોય. અને દ્રવ્યવેદ પચેન્દ્રિય સમુચ્છિમ તિર્વચને ત્રણે હોય છે.

(૬) કપાય ૪-૨૩—પુરુષવેદ અને નપુંસકવેદ વિના શેષ
૨૩ કપાય છે.

(૭) જ્ઞાન ૦-(૨)—કર્મઅંશમતે જ્ઞાન ન હોય અને સિદ્ધા-
ન્તમતે સાર્વાદનભાવે જ્ઞાન માત્ર મતિશ્રુતજ્ઞાન હોય.

(૮) અજ્ઞાન ૨—મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન હોય.

(૯) મયમ ૧ (અવિરતિ), (૧૦) દર્શન ૨ (અકુ, અચકુ),
—મુગમ છે.

(૧૧) લેશ્યા ૪—તેજોલેશ્યાવાંત દેવ પૃથ્વી, જગ અને પ્રત્યેક
વનસ્પતિમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યારે અપર્વામપણામાં એ ત્રણને તેજો-
લેશ્યા હોય, શેષકાળે એ ત્રણને અને અગ્નિ આદિ સર્વને સદાકાલ
પ્રથમ ત્રણ લેશ્યા હોય.

(૧૨) મધ્ય ૨, (૧૩) મધ્યમ્ય ૨ (મિધ્યા૦, સાર્વા૦).

(૧૪) સંજિગ્ય ૧ (અસંજિ), (૧૫) આદારી ૨, (૧૬) ગુણધ્યાન
૨ ('હેલુ' અને 'લીલુ'),—મુગમ છે.

(૧૭) ત્રોયમંદ ૧૨-૧૩૧—લેદ લેદમાંથી સંજિ સંજિધિ
જે લેદ ત્રિવાયના ૧૨ લેદ હોય, અને પચસોત્રેચ્છમાંથી ૧૦૧
સમુચ્છિમ મનુષ્ય, ૨૨ એકેન્દ્રિય, ૬ વિકલેન્દ્રિય, અને ૧૦
સમુચ્છિમ નિર્વચ પચેન્દ્રિય એ ૧૩૬ લેદ હોય.

(૧૮) વર્ણાશ્રમ ૫—મનઃપર્યાસિ ન હોય. એવ પાંચ પર્યાસ હોય.

(૧૯) માત્ર ૧—મનઃપર્યાસિના અભાવે મનયોગ પ્રાપ્ત ન હોય.

(૨૦) મહા ૪-૧—આહાર આદિ ચારે સંસાર હોય. અને હેતુપરેશિક્ષા વિગેરે ત્રયમુખી રોકે હેતુપદ જાણ હોય.

(૨૧) ઉપયોગ ૬—જ્ઞાન અજ્ઞાન અને કર્મનાવગતિ.

(૨૨) કુટિ ૨—ભાસ્વાદન હોવાથી સમ્યક્દષ્ટિ. અને મિથ્યાત્વ હોવાથી મિથ્યાદષ્ટિ છે.

(૨૩) વધ ૮-૧૭૭—આહારકંદ્રિક અને જનનામ વિના ૧૧૭ પ્રકૃતિઓ બંધાય.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૨—નરકત્રિક, દેવત્રિક, આહારકંદ્રિક, જનનામ, સમ્યક્ત્વ, મિથ્ય, ૫ સંઘવત્ત (સેવાર્ત વિના), ૫ સંસ્થાન (દુઃક વિના), મુલગ, આદેય, મુખગાનિ, ઉચ્ચ, સીપેદ, પુરુષવંદ, એ ૨૭ વિના દેવ ૯૫ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા આવે. (અહિં વાયુ આદ્યિ દેહિયદિકનો ઉદય મર્યો છે).

(૨૫) ઉદય ૮-૧૨—ઉદયવત્. (૨૬) મતા ૮-૧૪૭—(જનનામ વિના). અસંજિપર્યાસ પંચેન્દ્રિય દેવ નારકમા ઉત્પન્ન થાય છે માટે દેવાયુધ્ય અને નરકાયુધ્યની પદ્મ સત્તા વાસ્તવિક હોય છે.

(૨૭) શર્મક ૪—આહારક વિના ચાર ધરીર હોય.

(૨૮) વધવંત્ર ૪-૪૧—૧ અનાલોન મિથ્યાત્વ, ૧૧ અવિ-
નિ (મન વિના), ૨૩ કથાવ (જીવેદ વિના), ૬ યોગ એ ૪૧ બંધહેતુ છે.

(૨૯) વ્યાક ૮—મન વિના ધ્યાન ન હોય. અથવા આત્મ વિગેરે આઠ અમુલ ચિંતા-ભાવના હોય.

(૩૦) મંદયન ૧—સેવાર્ત, (૩૧) સંસ્થાન ૧—દુઃક.

(૩૨) સમુદયાત ૪—આહારક તૈજસ અને કેવલીસમુદયાત વિના ચાર.

(૧૫) આદારો ૧.—અર્થ ઉત્તરભેદ પ્રદિત એક આદારી-
નું જ હોય.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૧૩.—સૌદમે ગુણસ્થાને આદારનો અભાવ
કે માટે એ ૧૩ ગુણસ્થાન છે.

(૧૭) ઉદય ૮-૧૧૮.—માર્ગમાંજ ઉદય આવનારી ઘાર
આગુપૂર્વોન્મ ઉદય વખતે અનાદારીપણું હોય, માટે એ ૧૧૮
નો ઉદય હોય.

(૧૮) કરીશ્ચા ૮-૧૧૮.—ઉદયવત્.

(૧૯) પાઠ ૧૫.—અયોગી ગુણસ્થાનવર્ગી મુકાબાનના
દેશા ભેદ તિથાપના સર્વસ્થાન અર્થિ હોય છે.

(૨૦) સ્થિતિ—લક્ષસ્થિતિ સુગમ છે. અને કાલસ્થિતિ
સ્થાનથી વધુ સુમય ન્યૂન રૂપર આવડિશ છે તે પંચવક
અતિપાગા લખિઅપર્માત સૂરમનિભેદ અર્થિ છે. ઉત્કૃષ્ટથી
અસંખ્યાકાગ છે પણ અનન્તાકાગ નહિ, કારણકે જરને પાંચર
વર્ગવારંવાર અજુમતિ ભેટલાકાગ મુખીજ પ્રામ થાય, ત્યારબાદ
અવરથ વકમતિ પ્રામ થાય, માટે કાલસ્થિતિ એ પ્રત્યક્ષે શ્રી
પ્રતાપનાજીમા કહી છે, પરન્તુ શ્રી પ્રતાપનાજીમા વિદ્યેયપણાથી
અરેશ્વરે વચન્ય કાલસ્થિતિ એ સમર ન્યૂન રૂપર આવડિશ
વિશ્વકર્મિવાદા ભેદેન્દ્રિય અર્થિ કહી છે, તેથી ઉપરન્ય કથનમાં
વિરોધ અલુપિ નહિ.

અનાદારકથાં.

અનાદારીપણું પૂર્વલપથી વકમતિએ અવન્ય અવંશ નથા
ઉપનિન્દ્ર પ્રથમે સમરે હોય, કેવળીને કેવળીવદ્રાધન વખતે
પ્રેરે, દેશ, પાંચરે વચરે, અને સૌદમે અયોગી ગુણસ્થાને
હોય માટે સરે ગણે એ સાર મનરને અગુન.કે વિચારવ, તે
નિંદ્ર દેવન—

ગમિ વિગેરે ૧૩ દ્વારોમાં વફાવત નહિ હોવાથી તે
નિગ્રાહના ૨૩ દ્વારો નીચે પ્રમાણે છે—

(૨) ગાંધી ?—મુન્યયોગ એક કાયયોગ અને ઉત્તરયોગમાં
૧ એક કાયયોગનું હોય.

(૩) જ્ઞાન ૪—છઠ્ઠાથ સુનિયંત્રાને અંગે ઉત્પન્ન થતું
! પપ્પજ્ઞાન પૂર્વજ્ઞાન સારે પ્રસંગમાં નહિ હોવાથી શેષ ચાર
ન હોય.

૧૧) મયમ — વક્રગતિને પ્રસંગે તથા ઉત્પત્તિના પ્રથમ
એ અવસ્થાના આશ્રિત. અને એક જ એ પ્રસંગે યથાખ્યાત
નિત્યતા છે કે. ૧ પ. ૨ આશ્રિત ચારમાંના કોઈપણ પ્રસંગે
૧ નહિ.

(૩૦) ડર્જન ૪ - વક્રગાતિમ. તથા પ્રથમ સમયે અચલુ અને
વધિ મંદ નોડી, અને છેલ્લા બે પ્રસંગમાં કેવળદર્શન ઉ,
અને એક નોડી કાર્યપણ પ્રસંગે નથી.

૧૭૬) મધ્યકાલ કાળ) — વક્રગતિમા અને પ્રથમ સમયમાં
 ૧૮૦૦ માં ૧૦૦૦ નવરત્ન અને મિથ્યાત્વ હોય, પરંતુ મિથ્યા
 ૧૮૦૦ માં ૧૦૦૦ નવરત્ન નહિ તેમ કેવડીને ૫૦૦
 ૧૮૦૦ માં ૧૦૦૦ નવરત્નની અપેક્ષાએ માર્ગમાં મતાન્તરે
 ૧૮૦૦ માં ૧૦૦૦ નવરત્નની અપેક્ષાએ

(२) श्री शिवजी — २५५ अनाक्षरीपद्यं न डाय.

૧૨. ગુણસ્થાન — 'તેમ, બીજું, ચોથું, તેમજ અને
તેમજ અને તે

૧૧૭ જાવનક ૮ ૩૩૩—દ્વાદશમી ૭ અપર્યાપ્તા અને
અનિર્ણય એ એ : મેદ, તથા પાંચસોત્રસદશમી સર્વ
દા.તા ૩૩૪ છે તેમા ૧૫ કમ નૂમિ મનુષ્યપર્યાપ્તા ઉમેરતા
૭ ૩૩૫ મેદ થાય

(૧૬) શ્રાગ ' — પૃથ્વી કન્દિય પ્રાણુ કન્દિયપયામ છન્દ-
 ડોય, અને તે કન્દિયપયામ તો આહારીજ છે. તેમજ

મનયોગ વચનયોગ અને શાસ્ત્રોચ્ચાર એ ત્રણ પ્રાણ પદ્ધતિ તે તે પદ્ધતિ પૂર્ણ થયે અત્યારીનેજ હોય છે. મારે એ ૬ પ્રાણ તિલાંચ દેવ એક આયુષ્ય પ્રાણ અત્યારીપણામાં આદે પ્રસન્ને પ્રાણી સકાય. અથવા કેવડીના પચ પ્રાણ પદ્ધતિ અપેક્ષાપૂર્વક અપિરૂપે પ્રાણી સકાય.

(૨૦) સજ્ઞા ૪-૦—વક્રનિમ્બ અને પ્રથમ તમવમા આદા રાદિ ચારે સજ્ઞા હોય. પચન્નુ હેનુપદેશિત્રી વિનેદે વજ્રસજ્ઞા તો પદાંત ઉચ્ચત્ર ત્રસજ્ઞાને હોય મારે પૂર્વોક્ત વજ્રમયી એક પદ્ધતિ પ્રસન્ને હેનુપદેશિત્રી સજ્ઞા ન હોય.

(૨૧) ઉપસંગ ૧૦—મનઃપર્વવજ્ઞાન અને અનુદર્શન વિના

(૨૨) દર્શિ ૦—મિમ્બદર્શિ સિવાય મિમ્બાત્વ અને સમ્યક્ દર્શિ છે.

(૨૩) વંધ ૭-૧૧૨—નૂતન આયુષ્ય વિના સત્ત્વ જ ધાય, તેમજ ઉત્તરોક્તિમાં આહારક્રમિક. નરકક્રમિક અને ૪ આયુષ્ય એ આડ નિવાય દેવ ૧૧૨ પ્રકૃતિ જ ધાય.

(૨૪) ઉદય ૮-૮૭—જાણ્યારાદીપદેશવત્ક ૬. વધવત્ક ૬, સ્વચ્ચન ૬, પ્રગતિ ૨, ઉપધાત, પરાધાત, ઉચ્ચધાત, આતપ, ઉદોગ, પ્રમેયક, સાધારણ, ૨૩૨ ૨. મિમ્બ, નિદા ૫, એ પચીસ પ્રકૃતિ વિના દેવ ૮૭ પ્રકૃતિનો ઉદય છે.

(૨૫) ઉદોગ ૮-૮૭—ઉદયવત્.

(૨૬) ઈશ્વર ૩—ઔદારિક દેવલ અને કામલ એ ત્રણ દર્શાર કેવડીસક્રમણાતર્થી અત્યારીપણામાં હોય.

(૨૭) વધવત્ક ૪-૩૩—અત્યારીને મિમ્બાત્વ. ૬ પ્રધરથ, ૨૫ કાય, અને કાર્મણ્યોગ એ ૩૩ હેતુ છે. દેવ હેતુ મનવચન અને ઔદારિકાદિક કાયના અજ્ઞાપે ન ગણાય.

(૨૮) ઈશ્વર ૧—અયોનીપણાના પ્રસન્ને અયોની સુસુધાન-વર્તી શુદ્ધિધાનનો વેદ્યો દોર હોય દેવ ત્રણ પ્રસન્ને ઈશ્વર ન હોય.

ઉત્પદ્યી ૩૩ સામરોપમ છે, અર્થન્ય કાયસ્થિતિ દ્વિવક્રગતિ
આશયિ ૧ સમય અને ઉત્પદ્ય કાયસ્થિતિ સાદિ અનંત છે,
કારણકે ચૈત્ત્ય ગુણસ્થાનના પ્રારંભથી આગમ કોઈપણ કાળે
અન્યદ્વારીપણાને અન્ત નથી.

ઈતિ પ્રાદારકદારે' ૩૬ દ્વારગાતિ: સમાના.

૧૪ ગુણસ્થાનોમાં ૩૬ દ્વારની પ્રાપ્તિ.

મિથ્યાદૃષ્ટિ ગુણસ્થાનમાં.

ગતિ આદિ સર્વેદારો મિથ્યાત્વ (સમ્યક્ત્વદ્વારમ કહેવા
નિરૂપાત્વ) ૧૧.

સાસ્વાદન ગુણસ્થાનમાં.

ગતિ આદિ સર્વેદારો સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વમા કહ્યા પ્રમાણે.

મિથ્યગુણસ્થાનમાં.

ગતિ આદિ સર્વેદારો મિથ્યસમ્યક્ત્વમ. કહ્યા પ્રમાણે.

સમ્યક્ત્વ^૧ ગુણસ્થાનમાં.

ગતિ આદિ બાલીશદારો પ્રયોપશમ સમ્યક્ત્વને અનુસારે
વ્યક્તિયાં. અને જે દૈત્ત દારોના તદ્દાવત ॥ તે દારો નીચે
પ્રમાણે છે—

૧. આદારકદારના સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્નકરમા દારોવચારે રૂપે વાચ
ને દોષણ નથી વર્તે રહી અર્થના અર્થો તેમ જની સંજ્ઞા નથી.

૨. સમ્યક્ત્વ અને સમ્યક્ત્વ ગુણસ્થાનના તદ્દાવત એ, તેના
ક્રોધપદમ સમ્યક્ત્વ અને સમ્યક્ત્વ દુષ્ટત્વના એ જેના પછી તદ્દાવત ને,
મોટે ભાગે સમ્યક્ત્વ નથી ક્રોધપદમ સમ્યક્ત્વના દારોના અને
સમ્યક્ત્વ ગુણસ્થાને જેના જેના દારોના તદ્દાવત રૂપે દોષ છે.

(૭) જ્ઞાન ૩—મતિ, શ્રુત, અને અવધિ એ ત્રણ જ્ઞાન છે. શેષ એ જ્ઞાનમાં મનઃપર્યવસાન છત્રસ્થ મુનિને છઠ્ઠાથી પ્રારંભ શુભસ્થાન સુધી, અને કેવળજ્ઞાન સર્વજ્ઞ જીવને તેરમે અને દેહદેને શુભસ્થાને હોવાથી એ એ જ્ઞાન ન હોય.

(૯) સંયમ ૧—સામાયિકાદિ ચારિત્ર છઠ્ઠા શુભસ્થાન વિગેરેમાં હોય માટે અહિં એક અવિરતિ ચારિત્રજ હોય.

(૧૩) સમ્યક્ ૩—અહિં મિથ્યાત્વ, સાત્વાદન, અને મિશ્રસમ્યક્ત્વ હોય નહિ. શેષ ૩ સમ્યક્ત્વ હોય.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૧—“ અવિરતિ સમ્યક્દૃષ્ટિ ” એ નામનું શુભસ્થાન છે.

(૨૧) ઉપયોગ ૬—૩ રૂપન, અને ૩ કર્શન મળી ૬ ઉપયોગ હોય.

(૨૩) વધ ૮-૭૭—આહારકદ્વિક બાદ કરતાં શેષ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વવત્.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૪—આહારકદ્વિક બાદ કરતાં શેષ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ વત્.

(૨૫) ઉદ્ધરણ ૮-૧૦૪—ઉદયવત્.

(૨૭) કરીર ૪—આહારક વિના ચાર શરીર હોય.

(૨૮) વધદેનુ ૨-૪૬—આહારકના એ યોગ વિના શેષ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ વત્.

(૨૯) ધ્યાન ૮—આડે અશુભ ધ્યાન હોય પરંતુ જીવના અને ચિંતા શુભ પણ હોય છે.

(૩૨) મમુદ્ધાન ૨—આહારક અને કેવલીશુભ વિના શેષ પાંચ મમુદ્ધાન છે.

(૩૩) માત્ર ૨-૩૨—ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વમાં કહેલા ૩૨ જીવમાંથી દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ, અને મનઃપર્યવસાન એ ત્રણ

ખાદ કરી ઉપયમ સ્વચ્છ અને શાધિક સ્વચ્છતા ઉમેરતાં
૩૫ બાથ હોદ.

(૨૨) સ્થિતિ—ઉત્કૃષ્ટ કાર્યસ્થિતિ અનુસર દેવની અપેક્ષાએ
૩૩ સામરોપમથી કિંચિત્ અધિકકાળ પ્રમાણ છે. કારણકે મનુ-
ષ્યનવમ સારિય પાવનના પ્રભાવે યેજ્ઞિયાન ધુનુસ્થાનથી કાઢ
કરી આંધા ધુનુસ્થાન પુજા અનુસર દેવ થઈ પુનઃ મનુષ્યનવમમાં
આંધા બદ કેટલાકકાળ સુધી આંધુ ધુનુસ્થાન રહે ત્યારબાદ
સારિય પામત આંધુ ધુનુસ્થાન પડતાં ઉદ્ધી આંધુ ધાવ માટે
આંધા ધુનુસ્થાનનો ઉત્કૃષ્ટકાળ શાધિક ૩૩ સામરોપમ છે.

દેશચિરતિ ધુનુસ્થાનમાં.

તત્તિ વિનેદે સર્વદારો દેશચિરતિ સારિયવર બન્ને સ્થાને
દિક્ષિકાકાળે ઉદય પુનઃ મણિયે.

પ્રમત્ત ધુનુસ્થાનમાં.

તત્તિ વિનેદે ૩૨ દારો સામાધિક સારિયવને અનુચારે છે.
બને જે સાર દારોમાં ત્યાંજા છે તે નીચે પ્રમાણે છે—

(૧૧) કુમ્ભધામ ૧ એક પ્રમત્ત ધુનુસ્થાન હોદ.

(૧૨) વળ ૮-૧૨--બાહ્યોદિક વિના સામાધિક સારિય
પ્રમત્તો

૧૩ વળ ૩--અંતરિક નિવસન ૩ આનંદધાન છે.
પ્રમત્તન સાર દેશચરિ (ધુનુસ્થાન ૧૪ થાય) નરેય નથી

(૧૪) કિંચિત્--ઉત્કૃષ્ટ કાર્યસ્થિતિ અનુસર પ્રમાણ છે,
ત્યારબાદ આરવ અમલન થાય અથવા તે દેશચિરતિ વિનેદે
ધુનુસ્થાનમાં નીચે કરી આંધે એમ પચ્ચત્તર તથા ઓ જનકરિ-
નુર વિનેદેનો અભિનંદો, અથવા દેવ પૂર્વકે ૩૬ કાર્યસ્થિતિ
૧૫ કેટલાકે અને તે નીચે ઉદય કેટલાકે અભિનંદે રહે
છે. દેવ સ્વચ્છ સામાધિક સારિયવર

બાદ કરી ઉપધમ સંસ્કૃત્ય, અને શાધિક સંસ્કૃત્ય ઉમેરતાં
૩૫ લાખ હોય.

(૩૨) સ્થિતિ—ઉત્કૃષ્ટ પ્રવૃત્તિનું અનુસાર દેવની અધિકારને
૩૩ સાગરોપમથી કિંચિત્ અધિકકાળ પ્રમાણ છે. કારણકે મનુ
પ્રમથમ. અગ્નિ પાવનના પ્રભાવે એલિંગના ગુણસ્થાનથી કા
કરી એવા ગુણસ્થાન મુકા અનુસાર કેવ દડ પુનઃ મનુપ્રમથમ
જાળા બાદ કેટલાકકાળ સુધી એવા ગુણસ્થાન રહે આસન્નાદ
અગ્નિ પામના એવા ગુણસ્થાન પવરાઈ છે. સાનુ ઘાત માં
એવા ગુણસ્થાનનો ઉત્કૃષ્ટકાળ સાધિક ૩૩ સાગરોપમ છે.

દેશવિરતિ ગુણસ્થાનમાં.

તત્તિ વિરોધે સર્વદારો દેશવિરતિ અગ્નિવત્ બન્ને સ્થાને
રેકિયકિત્તો ઉદય પશુ ગુણસ્થાન.

પ્રમથ ગુણસ્થાનમાં.

તત્તિ વિરોધે ૩૨ દારો સામધિક દારવને અનુસાર છે.
અને જે સાર દારોના ગુણસ્થાન છે તે નીચે પ્રમાણે છે--

(૧૧) કુલકાળ ૧ -- એક પ્રમથ ગુણસ્થાન હોય.

(૧૨) વસ્તુ ૮-૧૨--આદારકિત્તિ વિના સામધિક અગ્નિ
પ્રમાણે.

(૧૩) વસ્તુ ૩--અન્યકિત્તિ વિના ૩ આગરોપમ છે.
પ્રમાણે નીચે દેખાથી (ગુણસ્થાનના અધ્યક્ષ) નમુ નથી.

(૧૪) સ્થિતિ--ઉત્કૃષ્ટ પ્રવૃત્તિનું અનુસાર પ્રમાણ છે,
આસન્નાદ આસન્નાદ અધ્યક્ષ થા. અધ્યક્ષ તે કેટલોક વિરોધે
ગુણસ્થાનમાં નીચે ઉતરી આસન્નાદ પામના વસ્તુ થા. એ નમુ
મુક વિરોધે અધ્યક્ષ થા. અધ્યક્ષ તે ગુણસ્થાનમાં પ્રવૃત્તિ
પશુ કેટલોક અને છે તે એક વસ્તુ કેટલોક વસ્તુ વિરોધે
છે. એક વસ્તુ પ્રમાણે અગ્નિવત્.

સામાયિક ચારિત્રમાં અને પ્રમત્તગુણસ્થાનમાં વૈકિયદિક તથા ઉદ્યાનનો ઉદય પણ ગણી શકાય માટે ૮૧ અથવા ૮૪ નો પણ ઉદય હોય—એ વિશેષ છે.

અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનમાં.

ગતિ વિગેરે ૨૫ દ્વારે પ્રમત્ત ગુણસ્થાન પ્રમાણે જાણવાં. શેષ ૧૧ દ્વારેમા તક્ષવત છે તે નીચે પ્રમાણે—

(૪) યોગ ૧૧--અહિં અતિ વિશુદ્ધિ હોવાથી ઉત્તરવૈકિય અને આહારક શરીરની રચનાના પ્રારંભ તથા સંહારણનો અભાવ છે માટે જે મિશ્રયોગ ન હોય અને પ્રમત્તમાં વૈકિય અથવા આહારક રચનાબાહ અપ્રમત્તપણું પામે તેથી વૈકિય અને આહારક કાયયોગ હોય. માટે જે મિશ્રયોગ વિના શેષ સર્વ યોગ સામાયિક ચારિત્રવત્ જાણવા.

(૧) નયમ ૩--સામાયિક, ઉદ્દેપસ્થાપનીય, અને પરિહાર વિશુદ્ધિ એ ત્રણ ચારિત્ર છે.

(૧૧) લેહ્યા ૩--ત્રણ શુભલેહ્યા હોય. (૧૬) ગુણસ્થાન ? --(સાતમું.).

(૨૩) વચ્ચ ૮-૨૧--પ્રમત્તગુણસ્થાનમાં જે ૧૩ પ્રકૃતિ છે તેમ થી શોક. અરતિ, અસ્થિર, અશુભ, અધરા, અને અશાતા એ ૬ બાહ કરી આહારકદિકં મેળવતાં ૫૯ નો બંધ. અહિં દેવાયુષ્યનો બંધ પ્રારંભ ન હોય પણ પ્રમત્તથી બંધ પ્રારંભ કરી અપ્રમત્ત આવતાં ૫૯ તે બંધ ચાત્રુ રહે માટે દેવાયુષ્યનો બંધ પ્રતિપત્ત-ભાવે હોય.

(૨૪) ઉદય ૮-૭૮ (૮૧)--પ્રમત્ત સંબંધિ ૮૧ના ઉદયમાંથી સ્થાનર્હિત્રિક બાહ કરતાં ૭૮ નો ઉદય હોય. પૂર્વ રચિત વૈકિયની અપેક્ષાએ વૈકિયદિક અને ઉદ્યોતનો ઉદય ગણતાં ૮૧ નો ઉદય પણ હોય.

(૨૮) કુદીરણ ૬-૩૮—મૂળકર્મમાથી આયુષ્ય અને વેદનીય વિના ૬ કર્મની તથા ઉત્તરલેહમા નરાયુષ્ય અને જે વેદનીય વિના એવ તર્ક ઉદીરણ ઉદ્ભવતી.

(૨૯) વપદેનુ ૨-૨૪—પ્રમત્તગુણસ્થાને કહેલા ૨૬ જાંધડેનું મંદી જે મિત્રયોગ બાદકરતાં ૨૪ જાંધડેનું હોય.

(૩૦) ધ્યાન ૪—આર ધર્મધ્યાન હોય. અહિં શ્રી ગુણસ્થાન કમાનુદેહ અંધમા ગુણધ્યાનને જેલો લેદ ગેલુ કહેલો હોવાથી નિષેધો નથી.

(૩૧) સમુદયાન ૦ (૧)—અપ્રમત્તાદિ ગુણસ્થાને ધ્યાનરૂપ પદ્મ હોવાથી મરણ હોય પણ મરણસમુદયાન ન હોય. અથવા એક મરણસમુદયાન હોય છે. (—ઇતિ વિચારસાર૧).

(૩૨) માષ ૮-૩૦—પ્રમત્ત ગુણસ્થાને કહેલા ૩૩ જાવમાથી ૩ અમુલલેસ્ત્ર બાદકરતા એવ ૩૦ જાવ હોય.

(૩૩) અવગાહના—અહિ ઉત્તરલેહ પ્રારમ્ભઃ અભાવે અંગુલના સંખ્યાતમાભાગરૂપ જ્યન્ય ઉત્તરલેહાવગાહના ન હોય. એવ ત્વરૂપ પ્રમત્તવત્.

અપૂર્વકરણુ ગુણસ્થાનમાં.

જનિ આદિ ૨૩ કારો અપ્રમત્ત ગુણસ્થાન પ્રમાણે છે અને એવ ૧૩ કારોમાં જે લક્ષણ છે તે નીચે પ્રમાણે છે—

(૪) યોગ ૧—કૃત્રિય અને આહારકના ગુણયોગ પણ અહિ ન હોય, માટે જે જે સિવાયના એવ ૬ યોગ અપ્રમત્તવત્.

૧. ૧-૩) અહિ આલોક અને કૃત્રિય મત્તપિ ગુણયોગ છે પણ કૃત્રિય અને અ.ધારક મનુદયાન નથી તેનું કારણ એ કે મનુદયાનનો (અંતર ૫) નિષેધોન ૫ અને એવ, ૫-૧૧) ગુણયોગ વળતે ન હોય માટે કારણ અપેક્ષાએ સમુદયાન ન હોય, આ વિચારમાર પ્રથમી નવગ્રંથમાં તેસે ધરણ દ્રષ્ટ એ કન્યા એક મનુદયાન કહો છે, અને રીણમાં મત્તપર ૫૧ લક્ષણો છે.

(૧) સંયમ ૨—સામાયિક અને છેદોપસ્થાપનીય એ બે ચારિત્ર હોય, પણ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળા શ્રેણિ ન પ્રારંભે અને આ તથા આગળનાં ગુણસ્થાનો શ્રેણિ સંબંધિત છે.

(૧૧) લેખ ૧—અહિંથી પ્રારંભીને આગળનાં ગુણસ્થાનોમાં એક ગુણસ્થાન હોય.

(૧૩) સમ્યક્ષ ૨—ઉપશમશ્રેણિમાં (સાયિક વા) ઉપશમ સમ્યક્ષ, અને સપક્ષશ્રેણિમાં સાયિકસમ્યક્ષ હોય. એ બે સિવાય કોઈપણ સમ્યક્ષ ન હોય.

(૧૩) વચ્ચ ૭-૫૮—આ ગુણસ્થાનના સાત ભાગ છે. તેમાં ૫૮એ ભાગે અપ્રમત્ત પ્રમાણે ૫૮, 'બીજા' ભાગે નિદ્રાદિક વિના ૫૬, અને સાતમે ભાગે દેવદિક, પંચેન્દ્રિયવ્યતિ, સુખગતિ, ત્રનાદિક ૬, આદા૦ વિના શરીર ૪, અંગોપાન ૨, સમચતુરંચ, નિર્માણ, જીવનમ, વર્ણાદિક ૪, અગુરુગુપ્તપુષ્કની ૪, એ ૩૦ વિના શેષ ૨૬ પ્રકૃતિઓ બંધાય.

(૧૪) ઉદય ૮-૭૨—સમ્યક્ષભોક્ષનીય, આદા૦૨, અને દેવદિક. પણ સંધ્યજી વિના શેષ ૭૨ પ્રકૃતિઓ અપ્રમત્તવત.

(૧૫) ઉદય ૧-૨૧—મૂળકર્મમાં વેદનીય અને આયુષ્ય વિના ૬ કર્મની ઉદીરણ, અને ઉત્તરભેદમાં બે વેદનીય અને નરાયુષ્ય વિના ઉદયવત્ ૬૬ ની ઉદીરણ.

(૧૭) ઉદય ૩—આદારક અને મૂળ અથવા ઉત્તર વૈકિય ૮૬.૧ આ ગુણસ્થાને ન હોય માટે શેષ ત્રણ શરીર હોય.

૧૮ વચ્ચેનું ૨-૨૦—વૈકિયકાર્યોગ (બન્ને પ્રકારનો) અને આદારકયોગ એ બે સિવાય શેષ ૨૨ હેતુ અપ્રમત્તવા.

(૧૨) ધ્યાન ૧—અહિં ગુણસ્થાનના ૫૮એ ભેદ હોય.

(૧૩) સમ્યક્ષ ૩—ઉપશમશ્રેણિમાં એ આ ગુણસ્થાને આવે તો તેને ૫૮એ ત્રણ સંધ્યજી હોય, અને સપક્ષશ્રેણિમાં આવે તો તેને ૫૮નું એકજ સંધ્યજી હોય.

(૩૩) માથ ૨-૨૭—શુયોપથમ સમ્યક્ત્વ અને તેજોવેશ્યા તથા પદ્મવેશ્યા એ ત્રણ વિના યોષ ૨૭ ભાવ અપ્રમત્તવત્.

(૩૪) બચ્ચાહના—ઉત્તરદેહાવગાહના હોય નહિ, કારણકે ઉત્તરશરીરમાં વર્તતો શ્રવ યેણિ પ્રારંભે નહિ, યોષ સ્વરૂપ અપ્રમત્તવત્.

અનિવૃત્તિકરણ્યુ ગુણુસ્થાનમાં.

મતિ વિગેરે ૨૯ દ્વારો અપૂર્વકરણ્યુ ગુણુસ્થાન પ્રમાણે બાજુવ યોષ ૭ દ્વારમાં જે તદ્દાવન છે તે નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) કયાથ ૪-૭—મૂળ કયાથ કોંપાદિ ચાર અને ઉત્તર કયાથમાં ચાર સંસ્કરણ અને ત્રણ વેદ એ ૭ કયાથ હોય.

(૨૦) મઠા ૩-૨—ભવ વિના આહારાદિ ત્રણ સંજ્ઞા, અને ઉત્પન્ન વિના દીર્ઘકાલિની અને દ્વિવાદિની એ બે સંજ્ઞા હોય.

(૨૩) વચ્ચ ૭-૨૨—આ ગુણુસ્થાનના પાંચ ભાગ છે, તેમ જ્ઞાપ, રતિ, કુત્સા, અને ભવ એ ચાર પ્રકૃતિ જતા પેલે બાળે યોષ બાવીસ પ્રકૃતિ અપૂર્વકરણ્યુ ગુણુસ્થાનને અનુક્રમે અજુબી. બીજે બાળે પુરુષવેદ જતા ૨૧, ત્રીજે બાળે સંસ્કરણ માન જતા ૧૯, અને સંસ્કરણ માયા સ્વાધી પાંચને બાળે ૧૮ પ્રકૃતિ બધાય.

(૨૪) ઉચ્ચ ૮-૬૬—અપૂર્વકરણ્યુમ. કોડી ૭૨ પ્રકૃતિમાંથી દ્વારવ વિગેરે ૬ પ્રકૃતિ બાદ કરતાં યોષ ૬૬ નો ઉલ્લેખ.

(૨૬) ઉચ્ચ ૬-૨૩—જે વેદનીવ અને નરણુપર વિના ઉલ્લેખ.

(૨૮) કથાકેતુ ૨-૧૬—દ્વારવદિ ૬ વિના યોષ અપૂર્વકરણ્યુમ.

(૩૩) માથ ૨-૨૮—અપૂર્વકરણ્યુમ. ૨૭ ભાવને ઉપરના સંસ્કરણ મેલવા ૨૮ ભાવ યોષ કારણકે ઉપરના સંસ્કરણ આ ગુણુસ્થાને સંસ્કરણ હોય વિના ૨૭ સંસ્કરણ ઉપરના સંસ્કરણ મેલ છે, તેમજ ઉપરના સંસ્કરણ પ્રારંભ પેલું અદિ જ યોષ છે.

(૩૨) સ્થિતિ—જ્યન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ એ બન્ને કાયસ્થિતિ અન્નમુદ્ધર્ત પ્રમાણુ છે. શેષ સ્વરૂપ ઉપશાન્તમોદુવત્.

સયોગીકેવલી ગુણુસ્થાનમાં.

ગતિ વિગેરે રર દાર ક્ષીગુમોહ ગુણુસ્થાનવત્ બદ્ધવાં, શેષ ૧૪ દારમા જે તદ્વાવત છે તે નીચે પ્રમાણુ છે—

(૪) યોગ ૭—અહિં કેવળજ્ઞાન હોવાથી અસત્ય મન^૧ અને વચનયોગ, મિથ્ય મન^૨ અને વચનયોગ એ ચાર યોગ ન હોય, પાન્નુ કેવળીસમુદ્ધાત વખતે આદારિકમિથ્ય અને કાર્મણુ એ બે યોગ અધિક છે, માટે ક્ષીગુમોહીના ત્રય યોગમાંથી ચાર યોગ બાદ કરી બે યોગ મેળવતાં (સત્ય અને વ્યવહાર મનયોગ, નત્ય અને વ્યવહાર વચનયોગ, આદારિકમિથ્ય, અને કાર્મણુ કાયયોગ એ ૭ યોગ હોય.

(૫) જ્ઞાન ૧—આ ગુણુસ્થાને એક કેવળજ્ઞાન હોય.

(૬) રસીન ૧—આ ગુણુસ્થાને એક કેવળરસીન હોય છે.

(૭) ધ્યાન ૨—પદ્ય ઇન્દ્રિય પ્રાણુ ન હોય, કારણુકે ત્રય રસીના જ્ઞાનમાં ઇન્દ્રિયોનો ઉપયોગ ન હોય, માટે શેષ ૫.૫ ન. ૧ હોય.

(૮) મહા ૧ (૭)-૦—આદ્યારાદિ ચારમની એક આદાર રસી કુર્ચંચદર્શનના ઉદયથી હોય, અથવા નંદા તે વિગતના રસીને ઉદયથીજ નાણુમાં આવે તે આદાર હોય ૧૦૦ આદ્યારત્ત્વ ન હોય, તેનજ હેતુપદેવિગ્રી વિનેરે કેઈ નંદા ન હોય.

૧-૧. જ્યન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ એ બન્ને કાયસ્થિતિ અન્નમુદ્ધર્ત પ્રમાણુ છે. શેષ સ્વરૂપ ઉપશાન્તમોદુવત્. ૨-૨. ગતિ વિગેરે રર દાર ક્ષીગુમોહ ગુણુસ્થાનવત્ બદ્ધવાં, શેષ ૧૪ દારમા જે તદ્વાવત છે તે નીચે પ્રમાણુ છે. ૩-૩. (૪) યોગ ૭—અહિં કેવળજ્ઞાન હોવાથી અસત્ય મન^૧ અને વચનયોગ, મિથ્ય મન^૨ અને વચનયોગ એ ચાર યોગ ન હોય, પાન્નુ કેવળીસમુદ્ધાત વખતે આદારિકમિથ્ય અને કાર્મણુ એ બે યોગ અધિક છે, માટે ક્ષીગુમોહીના ત્રય યોગમાંથી ચાર યોગ બાદ કરી બે યોગ મેળવતાં (સત્ય અને વ્યવહાર મનયોગ, નત્ય અને વ્યવહાર વચનયોગ, આદારિકમિથ્ય, અને કાર્મણુ કાયયોગ એ ૭ યોગ હોય.

(૨૧) ઉપચોગ ૨—કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન એ બે ઉપચોગ છે.

(૨૨) ઉદય ૪-૪૨—મૂળકર્મમાં નામ, ચોર, વેદનીય અને આયુષ્ય એ ચારનો ઉદય છે, તેમજ ઉત્તરલેહમાં સ્ત્રીકૃમોહમાં કહેલી પંચાવન પ્રકૃતિમાંથી જ્ઞાનાવરણ ૫, દર્શનાવરણ ૪, અન્તરાય ૫, એ ૧૪ પ્રકૃતિ બાદ કરી છનનામકર્મ અધિક બેગવન ૪૨ નો ઉદય હોય.

(૨૩) ઉદોરમા ૨-૩૧--મૂળકર્મમાં નામ અને ચોરકર્મની ઉદોરણા હોય. તેમજ ઉત્તરલેહમાં બે વેદનીય અને નવાયુષ્ય (૪૨ માંથી) બાદ કરતાં એવ ૩૬ પ્રકૃતિની ઉદોરણા ઉદયમાં કદા પ્રમાણે હોય.

(૨૪) રુતા ૪-૮૨—મૂળકર્મમાં ઉદયવન ચારની સત્તા હોય. ઉત્તરલેહમાં સ્ત્રીકૃમોહીને કહેલી ૧૦૧ પ્રકૃતિમાંથી નિકા અને પ્રચલ્લા તે સ્ત્રીકૃમોહીને ઉપાન્ત્ય સમયે હાય પામી, તેમજ પાંચ-જ્ઞાનાવરણ પાંચ અન્તરાય અને ચાર દર્શનાવરણ એ ૧૪ પ્રકૃતિ સ્ત્રીકૃમોહીને છેલ્લે સમયે હાય પામી, માટે તે ૧૬ પ્રકૃતિ બાદ કરતાં એવ ૮૫ પ્રકૃતિની સત્તા હોય.

(૨૮) વંચહેતુ ૧-૩—મૂળહેતુમાં યોગરૂપ એક હેતુ છે. અને ઉત્તરહેતુમાં સાત યોગ છે.

(૨૯) દયાન ૧—યોગનિરોધ વખતે શુક્રવિધ્યાનનો ત્રીજો લેહ હોય, અને એવ વખતમાં ધ્યાન ન હોય (પરંતુ ધ્યાનાન્તરિકા કાળ હોય).

(૩૨) સત્તુદયાન ૧—કેવલીસત્તુદયાનરૂપ એક સત્તુદયાન છે.

(૩૩) માય ૩-૧૪—મૂળભાવ ક્ષાપિક, આદ્યિક, અને પરિશુભિક એ ત્રણ ભાવ હોય, ઉત્તરલેહમાં ૬ ક્ષાપિકભાવ, ૩ આદ્યિકભાવ (નરમતિ, શુક્રવિરોધ, અને અશ્વિદત્વ), અને ૨ પરિશુભિકભાવ (અવર અને લગ્નત્વ) એ પ્રમાણે ૧૪ ભાવ

૬૫ આ નેત્રમા અને ચોદમા ગુણુરથાનમા ભવ્યત્વભાવ સ્વીકારેલો છે. તેનું કાળજીકે ગાનમા ભવ્યમાર્ગલાએ ૧૪ ગુણુરથાન કહેલા છે. તેમાં કેવળાએક નો કેવળીભગવાનમા દ્રવ્ય સિદ્ધત્વ ગળીને મન-ભાવ નવના નથી.

(૩૬) પ્રજગાતના —સમુદયાતદૃત અવગાહના સંપૂર્ણ કોડા-
ના માન છે તેવ સ્વરૂપ કોણમોહવન.

(૩૭) કિચરિતિ—જ્યન્ય કાયરિચિતિ અન્તર્મુદૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ
કાયરિચિતિ ને તેવ માન ન્યૂન પૂર્વકોડ વર્ષ પ્રમાણ છે. તેમા
નવાન્યને કોણમોહવન

અયોગીકેલી ગુણુરથાનમાં.

જનિત વનેડ ૨૭ દારો સયોગીકેલી ગુણુરથાન પ્રમાણે
નવાન્ય ને તેવ દારોમા ને તકાવત છે તે નીચે પ્રમાણે—

(૧) વાજ ૦—યોન રહિતપણું હોવાથીજ આ ગુણુરથાન
નવાન્ય ને તેવ છે ગુણુરથાનકોપાનુરોધ પ્રથમાં સૂરમ કાયયોગ
ને નહિ અધિવાસિત છે.

(૨) જડવા ૦—યોન અને લેરયા અન્વયન્યતિરેકભાવે
નવાન્ય યોન નથી માટે લેરયા પણ નથી.

(૩) ગાદાગા ૦—યોગાભાવે આદાર ન હોય, પણ એક
અન્વય નીપણું હોય.

(૪) વાજ ૦—આનુષ્ઠ પ્રાણ ત્રિપાદકોર્મપણું પ્રાણ ન હોય.

(૫) મજા ૦—અનાદારીપણું હોવાથી આદારાંગના
પણ ન હોય.

(૬) કંઈ ૦—યોગાભાવે કર્મજંથે પણ ન હોય.

નવાન્ય અને નવાન્યે ગુણુરથાનમાં નહિ રહે જોડાન્ય નવાન્ય
નવાન્ય છે તેવ વિચાર નહિ (૧૫૫૦૬)

(૨૪) ઉચ્ચ ૪-૧૨—મૂળ ચાર અપાતિ કર્મનો ઉદય છે, અને ઉત્તરભેદમાં કાષ્ઠયોગને અભાવે ઔદાચિકાદિ ૩૦ પ્રકૃતિનો ઉદય કાષ્ઠ પામતાં રોષ મુલન, આદેય, યશ, યાતા કે અધાત્મ, પ્રસાદિ ૩, પંચિન્દ્રિયલ્પતિ, મનુષ્યગતિ, મનુષ્યાયુષ્ય, જનનાન, અને ઉચ્ચગોત્ર એ ૧૨ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય. એ ૧૨ પ્રકૃતિઓ ઉપરે સમયે ઉદયમાંથી કાષ્ઠ પામે છે.

(૨૫) કલોચ્છા ૦-૦—યોગનો અભાવ હોવાથી ઉદીચ્છા પશુ હોય નહિ.

(૨૬) લપદેન્દુ ૦-૦—યોગનો અભાવ છે. મારે બંધ નથી

૨૯) જ્ઞાન ૧—શુદ્ધધ્યાનનો રૂપો ભેદ હોય.

(૩૦) સમુદ્વિષાન ૦—યોગને અભાવે સમુદ્વિષાન પવન હોય.

(૩૧) માથ ૩-૧૩—શુદ્ધચેત્સવિના ૧૩ ભાવ સંયોગિવત્

(૩૪) અવગાહના—ગ્રીષ્મોદયત્ કારણકે અહિ સંયોગીમા દેહી સમુદ્વિષાનુત્ત અવગાહના ન હોય.

(૩૫) વિચિત્ર—ઉત્કૃષ્ટ કાષ્ઠસ્થિતિ અન્યુંર્જત (પાંચ દંત્વાસર પ્રમાણ), અને જલન્ય કાષ્ઠસ્થિતિ પશુ તેદક્ષીજ છે તેમજ અવસ્થિતિ સંયોગીવત્

ઈતિ જનુલંકાશુલભાવંતુ ૩૬ દ્વારગામિઃ સમાપ્તા.



લગ્નિઅપર્યાપ્ત હોય તો મરણ પાને અને કરણપર્યાપ્ત હોય તો
સાથી પર્યાપ્તિ પૂર્ણ કરી પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય થાય.

(૧૧) પ્રાજ ૩—આયુષ્ય, સ્પર્શેન્દ્રિય અને કાયયોગ એ ત્રણ
પ્રાણ છે. એકેન્દ્રિયને શ્વાસોચ્છવાસ સહિત ચાર પ્રાણ હોય,
પરંતુ અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયને શ્વાસોચ્છવાસ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ નહિ
થતી હોવાથી શ્વાસોચ્છવાસ પ્રાણ હોય નહિ. વળી યરીરપર્યાપ્તિ
સમાપ્ત થવાથી ઔદારિકયોગ, અથવા અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં ઔદા-
રિકયોગ ન મળે તોપણ કાર્મણ વિગેરે કાયયોગ તો અપર્યાપ્ત
અવસ્થામાં એકેન્દ્રિયને હોય છે.

(૧૦) સંજ્ઞા ૪-૦—આહારાદિ ચારે સંજ્ઞા હોય અને હેતુ-
પરોચિછે વિગેરે ત્રણમંત્રી કાર્મણ સંજ્ઞા ન હોય.

(૧૧) ઉપયોગ ૩—અંશપ્રદર્શન અને ભે અજ્ઞાનરૂપ ત્રણ
ઉપયોગ હોય.

(૧૨) દર્શિ ૧—નિશ્ચાદિ હોય છે.

(૧૩) વધ ૮-૧૦૧—અનનામ, મુરત્રિક, નરકત્રિક, વૈક્રિય-
દ્વિક, અને આહારકદ્વિક એ અગ્નીઆર પ્રકૃતિ વિના એવ ૧૦૬
ઉત્તરપ્રકૃતિઓ બાધે અને મૂળકર્મ આઠ બાધે.

(૧૪) ઉદય ૮-૭૩—નરક ૩. દેવ ૩, વૈક્રિય ૨, નરત્રિક,
ઉચ્ચગોત્ર, સીવેદ, પુરૂષવેદ, ભતિ ૪, આહારકદ્વિક, ઔદારિક-
ઉપન, સંધ્યવલ્લ ૬, સસ્થાન ૫, ખગતિ ૨, અનનામ, ત્રસ, બાદર,
પર્યાપ્ત, સ્વર ૨, અમ્બદૃશ, મિશ્ર, મુજગ, આદેય, દયા, પરાધાન,
આતપ, ઉલોગ તથા ઉચ્છવાસ એ ૪૯ પ્રકૃતિ વિના એવ ૭૩
પ્રકૃતિનો ઉદય લગ્નિઅપર્યાપ્તને હોય.

(૧૫) ઉદોરણ ૮-૭૩—ઉદયવતી

(૧૬) મત્તા ૮-૧૪૨—અનનામ, નરકાયુ અને દેવાયુ વિના
એકસો પીરતાલીસની સંજ્ઞા હોય.

(૨૭) શરીર ૩—ઔદારિક, તૈજસ, અને કાર્મણ એ ત્રણ શરીર હોય.

(૨૮) યંધહેતુ ૪-૩૩—મૂળબંધહેતુ ચાર અને ઉત્તરબંધ-
હેતુમા અનાભોગ મિથ્યાત્વ, ૨૫ચેન્દ્રિય અવિરતિ, ૬ કાયવધ, ૨૩
ક્રયાય, અને ઔદારિકમિથ તથા કાર્મણ્યોગ મળી ૩૩ ઉત્તર-
બંધહેતુ હોય.

(૨૯) ધ્યાન ૦—મનરહિતને ધ્યાન ન હોય માટે.

(૩૦) સંઘયણ ૦—હાડરહિતને સંઘયણ ન હોય માટે.

(૩૧) સંસ્થાન ?—મસૂરની હાથ સરખું અથવા અર્ધચંદ્રા-
કાર વિગેરે પાંચ પ્રકારનું હુંડકનંસ્થાન એકેન્દ્રિય માર્ગજામાં
કદા પ્રમાણે હોય.

(૩૨) સમુદ્ધાન ૩—વેદના ક્રયાય અને મરણ એ ત્રણ
નમુદ્ધાન હોય. પરંતુ તથાપ્રકારની તપ્તિ વિના શેષ ચાર
સમુદ્ધાન ન હોય.

(૩૩) વાય ૩-૨૪—મૂળભાવ ક્ષયોપશમ, ઔદયિક, અને
પારિણામિક એ ૩ ભાવ હોય, ઉત્તરતેદમા ક્ષયોપશમભાવે ૫
દાનાદિવૃત્તિ, ૩ ઉપયોગ, તેમજ ઔદયિકભાવમાં ૩ વિરૂદ્ધગતિ
૩ અગુભવેશ્યા એ વેદ એ આઠ વિના ૧૩, અને ૩ પારિણામિક-
ભાવ એ સર્વ મળી ચાલીશભાવ હોય.

(૩૪) ત્રયગાહના—જન્મદેહની જયન્ત્ય અવગાહના અંગુરતેદ
અસ જ્યાતમોભાગ, ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના પશુ કિંચિત્ અધિક અંગુ-
રતેદ અસ જ્યાતમોભાગ છે, અને મરણસમુદ્ધાનૃત્ય તૈજસ અવ-
ગાહના સીર્ષ ૧૮ રજ્ય પ્રમાણ છે. ઉત્તરદેહાવગાહના હોય નહિ.

(૩૫) તિવ્યતિ—જયન્ત્ય ભવતિયતિ ૨૫૬ આવગતિ, અને
ઉત્કૃષ્ટ ભવતિયતિ અનાનુંદન પ્રમાણ છે. કાયન્તિયતિ જન્મે પ્રકારે
અનાનુંદન પ્રમાણ થી પ્રજાપન્ત મૂલમાં કદી છે. અદિ કાય-
તિયતિ લગ્નિ અને કરણ એ જન્મે અપર્વામિપર્યુને અને કહેલી છે.

(૩૧) યોગિ—એકેન્દ્રિય માર્ગભાગમાં કલ્પ પ્રમાણે ૫૨૦૦૦૦૦ યોગિ બ્રહ્મણી તથા સચિત્ત વિગેરે ત્રણ પ્રકારની, શીત વિગેરે ત્રણ પ્રકારની અને સંવૃત્તવિગેરેમાંની એક સંવૃત્તયોગિ છે. યાગ-વર્ત્તવિગેરેમાં હોય નહિ.

(૨) સૂક્ષ્મપર્યામ એકેન્દ્રિયમાં.

ગતિ વિગેરે ૩૦ દ્વાર સૂક્ષ્મઅપર્યામ એકેન્દ્રિય તુલ્ય^૧ છે. એ ૬ દ્વારમાં જે તદ્વાવૃત્ત છે તે નીચે પ્રમાણે છે—

(૪) યોગ ૧—ઔદરિકયોગ છે.

(૫૮) પર્યામિ ૪—પર્યામપણું હોવાથી પર્યામએકેન્દ્રિયને યોગ્ય આહાર, શરીર, કંન્દ્રિય અને ઉચ્છવાસ એ ચાર પર્યામિ હોય.

(૧૧) પ્રાણ ૪—આયુષ્ય, સ્પર્શેન્દ્રિય, કાયયોગ, અને શ્વાસોચ્છવાસ એ ચાર પ્રાણ હોય, કારણકે શ્વાસોચ્છવાસપર્યામિ પણ પૂર્વ થયેલી હોય છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૩૪—સૂક્ષ્મ અપર્યામને જે ૩૩ પ્રકૃતિનો ઉદય કહ્યો છે તેમાંથી નિર્વચનપૂર્વી અને અપર્યામ નામકર્મ ગ્રાહકરી પર્યામનામકર્મ પરાધન અને ઉચ્છવાસન્યમકર્મ ઉગેરતા ૩૮ પ્રકૃતિઓનો ઉદય અનિષ્ઠપર્યામને પર્યામાવસ્થામાં હોય.

(૨૨) ઉચ્છવાસ ૮-૩૪—ઉદય૧૧.

(૨૮) અવસ્થા ૪-૩૨-યોગ્ય ૧ ઔદરિકયોગ મલ્લુદ્યો

(૩૨) સ્થિતિ—અવ-૪ અને ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ તથા અવ-૪ સ્થિતિ અન્યનું-૬૦ પ્રમાણ છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને અનિષ્ઠપર્યામપણની અવસ્થાએ અસંખ્યકાલે મલ્લુ છે.

અથવા સૂક્ષ્મપર્યામને કહેલો ૭૪ માંથી સૂક્ષ્મ અને અપર્યામ
લાદ કરી યશ, પરાઠ ઉચ્ચાત્, વૈઠ, આતપ, અને ઉદ્યોત મેગ-
વતાં પછી ૭૮ નો ઉદ્ય હોય. (-અધોદ્યત્તા પ્રકરણે).

(૨૨) ઉચોરણા ૮-૭૮—ઉદ્યવત્.

(૨૮) વંધહેનુ ૪-૩૪—યોગ ૩. શેષ પર્યામ સૂક્ષ્મવત્.

(૩૨) સ્થિતિ—ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ અસંખ્ય કાગચક પ્રમાણ
છે, કારણકે વારંવાર લઙ્ગિધપર્યામપણું એટલાકાગ મુખી પ્રાપ્ત
થાય, ત્યારબાદ અવસ્થ લઙ્ગિધઅપર્યામપણું પ્રાપ્ત થાય. અહિં
દરબુધ્યામપણની કાયસ્થિતિ તો અન્તર્મુદૃત્ત ન્યૂન ૨૨૦૦૦
૫૫ પ્રમાણ છે, પરંતુ ધીમરૂપનાદિ ચાસોમા તો લઙ્ગિધ
પર્યામપણની કાયસ્થિતિ અંગીકાર કરી છે, આગળ પછી એ
પ્રમાણે લઙ્ગિધપર્યામપણનીજ કાયસ્થિતિ કહેવાયે. શેષ ૨૧૩૫
એકેન્દ્રિય માર્ગદ્વાવત્.

(૫) અપર્યામ દ્વીન્દ્રિયમાં.

મતિ વિશેષે ૨૫ દ્વારો સામાન્ય દ્વીન્દ્રિય માર્ગદ્વા તુલ્ય
બહુમાં, શેષ ૧૧ દ્વારોમાં જે તદ્વાવત છે તેનીયે પ્રમાણે છે—

(૪) યોગ ૨—ઝાંઘારિક્રમિધ, અને કાર્મલ્.

(૧૫) આહારક ૨—કૃત્ત અને આલોચનાહાર ન હોય,
શેષ ૨૧૩૫ દ્વીન્દ્રિય માર્ગદ્વાવત્.

(૧૭) ઝાંઘમેદ ૧-૧—સંદ અને પચ્ચતોત્રેસક છત્રમેદ-
માંથી “અપર્યામ દ્વીન્દ્રિય” એ નામનો એક છત્રમેદ હોય.

(૧૮) પચોમિ ૪—આહાર, શરીર, દ્વીન્દ્રિય, અને ઉચ્છવાસ.

(૧૯) કાલ ૨—પચનયોગ વિના દ્વીન્દ્રિય યોગ ૫ પ્રાણ છે.

(૨૦) મહા ૪-૦—આહારાદિ ચારે સંસ્ત હોય તથા વિચિત્ર
સંસ્તો અજાણ હોવાથી હેતુપદેશિત્રિસંસ્ત ન હોય.

(૨૪) ઉદય ૮-૭૪—જ્ઞાનાવસ્થા ૫, દર્શનાવસ્થા ૬, વેદનીય ૭, મોહનીય ૨૪ (મિથ્ય, સમ્યક્ત્વ, બે વેદ વિના), તિર્યગાયુ, ધ્રુવાદ્યો ૧૨, તિર્યગદ્વિક, દ્વીન્દ્રિયબ્ધિ, ત્રસ, બાદર, અપર્યાપ્ત, દુર્ભાગ, અનાદેય, અયશ, ઔદારિકદ્વિક, દુઃકંક, સેવાર્ત, ઉપધાત, પ્રત્યેક, નીચગોત્ર, અને ૫ અન્તરાય.

(૨૫) ઉદીચ્છા ૮-૭૪—ઉદયવત્.

(૨૮) ઘષ્ટેતુ ૪-૩૪—વ્યવહારવચનયોગ અને ઔદારિક-યયોગ વિના દ્વીન્દ્રિયવત્.

(૩૪) અગ્રગાહના—જન્મદેહની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના અંગુલનો ૧૯ બ્યાતમાભાગ, શેષ સ્વરૂપ દ્વીન્દ્રિયવત્.

(૩૫) સ્થિતિ—જન્મે પ્રકારની ભવસ્થિતિ અને કાયસ્થિતિ ૧૦૦૦૦૦૦ પ્રમાણ છે.

(૨) પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયમાં.

જનિ મિર્ગે ૨૪ દ્વારો દ્વીન્દ્રિયમાર્ગણા તુભ્ય છે, શેષ જે ૮ દ્વારોમાં જે તક્ષાવત છે તે નીચે પ્રમાણે છે—

(૪) યાગ ૨—આદારિક, અને વ્યવહારવચનયોગ.

(૭) જ્ઞાન ૨—પર્યાપ્ત અવસ્થામાં સાસ્વાદનભાવ ન હોય.

(૧૩) સમ્યક્ત્વ ૧—પર્યાપ્ત અવસ્થામાં મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય.

(૧૪) ગ્રાહ્યક ૧—પર્યાપ્ત અવસ્થામાં આહારીપણું હોય, મજા આર્માનકઆહાર અને કવલઆહાર પણ હોય.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૧—સમ્યક્ત્વવત્.

(૧૭) જોગમેદ ૧-૧—પર્યાપ્તદ્વીન્દ્રિયરૂપ એક ભેદ હોય.

(૨૧) ઉપયોગ ૩—પર્યાપ્તદ્વીન્દ્રિયને બે જ્ઞાન ન હોય માટે પર્યાપ્ત ત્રણ હોય છે.

(૨૨) રટિ ૧—પર્યાપ્ત અવસ્થામાં એક મિથ્યાદૃષ્ટિ છે.

(૨૪) કદ્દમ ૮-૮૦—અપર્ણામ દ્વોન્દિવને કહેતો ૩૪ મ.યો અપર્ણામ અને ત્રિપંચાનુપૂર્ણ બાદ કરી પર્ણામ. વદ્ય, પરાવ, ૮૫૧૦, ઉદોત્ત, સ્વર ૨, કુખર્ગનિ, કમિત્ત ૮૦ મે ૩૬૫ દ્વિપ-૫૫ મેને પર્ણામ અપર્ણામા હોય.

(૨૨) કદ્દમ ૮ ૮૦—૩૬૫૫૨

(૨૮) ધંધેનુ ૪-૩૪—નૃદાજધેનુ આજ અને કમિત્ત ૫ હેનુમ. મિત્તપાન ૧, અવિરતિ ૮ કપાય ૨૦. અને પોત ૨. ન તથા મતી ૩૪ બધેનુ છે. પર્ણામ અપર્ણામા કમિત્ત અને અદિમિત્તપોત્ત ૫ બધેનુ હોય નહિ.

(૩૩) માલ ૩-૨૪—દ્વોન્દિવપૃ. અદિ ત્રિદાનમને ૨૬ માલ ન હોત કમિત્ત ૫૫.૫ દ્વોન્દિવને ત્રાસાદનમાલ ન હોત.

(૭) અપર્ણામ ત્રીન્દિવમાં.

ત્રિતિ વિનેરે ૩૩ દારો અપર્ણામ દ્વોન્દિવ નુદ્ય છે. પરન્તુ દ્વોન્દિવ સ્થાને ત્રીન્દિવ યજ્ઞ કહેવો. એપ ૩ દારોમા ને તદ્વાવ ૩ તે નીચે પ્રમાણે છે—

(૧) કદ્દમ ૩—સ્પર્દેન્દિવ, રમનેન્દિવ, અને ત્રાસિકા એ ત્રણ દ્વિવો છે.

(૧૧) કદ્દમ ૩—એક ત્રીન્દિવ માલ અધિક નુપાધી

(૨૮) ધંધેનુ ૪-૩૨—એક ત્રીન્દિવની અવિરતિ અધિક નુપાધી પાત્રીત બધેનુ હોય.

(૮) પર્ણામ ત્રીન્દિવમાં.

ત્રિતિ વિનેરે ૩૩ દારો પર્ણામ ત્રીન્દિવ નુદ્ય છે. પરન્તુ દ્વોન્દિવને સ્થાને ત્રીન્દિવ યજ્ઞ કહેવો. એપ ૫ દારોમા ને તદ્વાવ ૫ તે નીચે પ્રમાણે છે—



માટે આત્મમાં પર્યાસને ચતુર્દર્શન કહેવું છે, પણ અપર્યાસને નહિ.

(૨૮) વચ્ચહેનુ ૪-૩૬—ચતુર્ધન્દ્રિયરૂપ એક અવિરતિ અધિક ગણવાથી અહિં અપર્યાસને ચતુર્દર્શન નથી તેપણુ ચતુર્ધન્દ્રિયની અવિરતિ હોય છે.

(૧૦) પર્યાસ ચતુર્ધન્દ્રિયમાં.

ગતિ વિગેરે ૨૮ દ્વારે પર્યાસ ત્રીન્દ્રિય તુલ્ય છે, પરંતુ ત્રીન્દ્રિયને સ્થાને ચતુર્ધન્દ્રિય યજ્ઞ કહેવેા થેય ૮ દ્વારેમાં તે નિશ્ચય છે તે નીચે પ્રમાણે છે—

(૨) દ્વિધ્રુવ ૪—સ્પર્શેન્દ્રિય, શ્રવણ, વાસિકા, અને ચક્ષુ એ ચાર ઇન્દ્રિય છે,

(૧૦) વર્ણ ૨—ચક્ષુ અને અચક્ષુદર્શન.

(૧૧) પ્રાગ ૮—ઇન્દ્રિય ૪, આસાઅધવાસ, આયુષ્ય, કાય-યોગ, અને અસત્યામૃત્યુ વચનયોગ એ ૮ પ્રાણ છે.

(૨૧) ઉપયોગ ૪—મૃતિઅજ્ઞાન, મૃતઅજ્ઞાન, અચક્ષુદર્શન, અને ચક્ષુદર્શન એ ચાર ઉપયોગ છે.

(૨૮) વચ્ચહેનુ ૪-૩૬—મિથ્યાત્વ ૧, અવિરતિ ૧૦, કાલ ૨૩, અને યોગ ૨ એ પ્રમાણે ૩૬ ઉત્તરજ ધહેનુ છે.

(૩૩) બાષ ૩-૨૨—ચતુર્દર્શન અધિક ગણવાથી.

(૩૪) અવગાહના—જન્મદેહની ઉત્કૃષ્ટ અવમાહુના એક યોજન પ્રમાણ છે. એવડા મોટા ચાર ચાઉના લમરા વિગેરે ચતુર્ધન્દ્રિય જીવો અતીત્રીપ જહારના ત્રીપ સમુદ્રોમા ઉત્પન્ન થાય છે. થેય સ્વરૂપ ત્રીન્દ્રિયવા.

(૩૨) સ્થિતિ—ઉત્કૃષ્ટ લવસ્થિતિ ૬ માસ, અને ઉત્કૃષ્ટ કાવસ્થિતિ સંજ્ઞા ૧ માસની છે. છ છ માસના કેટલાક પર્યાસન મનુષ્ય સંજ્ઞાત માસની કાવસ્થિતિ થાય છે.

(૧૮) વર્ણાંતિ ૪—સમુદ્વિષ્ઠમ પચેન્દિયને જો કે પાંચ પર્વાંતિ છે, પરન્તુ અપર્વાંતિ અવસ્થામાં વચનપર્વાંતિ સમાપ્ત નહિ થવાથી વચનપર્વાંતિ નથી, એવ આહાર, શરીર, હૃન્દિય, અને ઉચ્છવાસ જો ૪ પર્વાંતિ છે.

(૧૯) પ્રાચ ૮—સમુદ્વિષ્ઠમ તિર્વચને અપર્વાંતિ અવસ્થામાં વચનયોગ અને મનયોગ વિના એવ આઠ પ્રાણ હોય છે, સમુદ્વિષ્ઠમ મનુષ્યને જીવવિચારાવચ્ચરીમાં સાતઆઠ પ્રાણ કહ્યા છે તેનો વિસંવાદ પાંચસોત્રેસક જીવસેદમાં દ્વારપ્રાપ્તિ પ્રસંગે દર્શાવાશે.

(૨૦) મંજા ૪—અર્વાંતિ અવસ્થા હોવાથી આહારાદિ ચારે સંજ્ઞા હોય પરન્તુ હેતુપદેશિકી વિગેરેમની એક પણ સંજ્ઞા ન હોય.

(૨૧) ઉપશોષ ૩ (૫૧)—કર્મપ્રયમતે જો અજ્ઞાન અને અચકુદર્શન જો ત્રણ ઉપયોગ છે, અને સિદ્ધાન્તમતે જો જ્ઞાન સહિત પાંચ ઉપયોગ છે.

(૨૨) દર્શિ ૨—મિથ્યાત્વ અને સાસ્વાદન સમ્યગ્વદ્દર્શિ

(૨૩) જગ્ધ ૮-૧૦૧—વિકલેન્દિયવત્.

(૨૪) ઉદય ૮-૭૭—જ્ઞાનાવરણ ૫, દર્શનાવરણ ૬, વેદનીય ૨, મોહનીય ૨૪ (જે વેદ અને મિથ્ય તથા સમ્યગ્ત્વ વિના), મનુષ્યયુષ્ય, તિર્થંગ્રાયુષ્ય, કુલોદયી ૧૨, નિર્ધરેન્દ્રિય, મનુષ્યદ્વિય, પચેન્દિયવ્યતિ, પ્રજા, આહાર, અપર્વાંતિ, દુર્ભાગ, અન્યદેહ, અવસા, તુંડક, કેવાર્ણ, ઉપમાત્ર, પ્રત્યેક, આંદારિકદિક. નીચ મોત્ર, અને અન્તરાય પાંચે પ્રમાણે ૩૩ પ્રતિબોધો ઉદય હિન્ધિઅપર્વાંતિને હોય.

(૨૫) ઉદોરગ્ધા ૮-૭૬—ઉદયવત્.

(૨૬) મજા ૮-૧૩૫—જનન્યમ નરકાણુ અને દેવાણુ વિના.

(૨૭) ગુર્ગર ૩—ઔદારિક, દૈવસ, અને કાર્મણ.

(૨૮) જગ્ધદેવ ૪-૩૩—મિથ્યાત્વ ૧, અવિરંતિ ૧૧ (૨૫ વિના), કપાલ ૨૩, અને યોગ ૨ જે પ્રમાણે ૩૩.

- (૧૦) દર્શન ૨—અયતુ અને ચતુ એ બન્ને દર્શન હોય.
- (૧૩) સમ્યક્ ૧—પર્યામ અવસ્થામાં એક મિથ્યાત્વ હોય.
- (૧૨) પ્રાદ્યુષિ ૧—પર્યામ અવસ્થામાં આદ્યારીપણું હોય, તેમજ એજ નિવારણ લેખ આદ્યાર વિગેરે ઉત્તર લેઈ હોય.
- (૧૬) શુભશ્યામ ૧—પર્યામ અવસ્થામાં મિથ્યાત્વ શુભશ્યામ હોય.
- (૧૭) જોષધેદ ૧-૨—ચાક જોષધેદમાંથી “પર્યામ અસંતિ પંચેન્દ્રિય” એક લેઈ છે, અને પચ્ચેન્દ્રિયકમાંથી સમુચ્ચિત્તમ વગર વિગેરે ૫ લેઈ છે.
- (૧૮) યર્ણોજિ ૨—મનઃ પર્યામિ વિના પાચ પર્યામિ હોય.
- (૧૯) યાગ ૧—મનયોગ વિના ૬ પ્રાણ હોય.
- (૨૦) સત્તા ૪-૧—આદ્યારાદિ ચાર સત્તા, અને એક હેતુપરોચિની.
- (૨૧) ઉપયોગ ૪—જે અજ્ઞાન અને જે દર્શન રૂપ ચાર ઉપયોગ છે.
- (૨૨) દ્રષ્ટિ ૧—પર્યામ અવસ્થામાં મિથ્યાદ્રષ્ટિ હોય.
- (૨૩) યમ્ય ૮-૧૧૭—આદ્યારક્રિક અને જીવનામ વિના.
- (૨૪) ઉદય ૮-૨૨—અપર્યામ અસંતિ પંચેન્દ્રિયને જે ૭૭ પ્રકૃતિઓ કહી છે, તેમાં મુજબ, આદેય, યય, પ્રથમ સંધયતુ પં. પ્રથમ સ્થાન ૫, પરાધાન, અચિત્ત ૨, ઉચ્ચવાસ, ઉદ્યોત, અને સ્વર ૨, એ ૨૦ પ્રકૃતિ ઉમેરી મનુષ્યગતિ અને મનુષ્યાનુ પૂર્વો જાદ કરતાં ૯૫ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય.
- (૨૨) ઉદ્યોગ ૮-૧૨—ઉદ્યોગ.
- (૨૬) સત્તા ૮-૧૩૩—જીવનામ વિના અહિં દેવાયુષ્ય અને નરકાયુષ્યની સત્તા હોય છે.
- (૨૮) યમ્યહેતુ ૪-૩૩—અહિં આદ્યારિક અને વ્યવહાર વ્યવયોગ હોય. એ ૨૭૩૫ અપર્યામવત્.

(૮) જ્ઞાન ૩—દેવ અથવા નારકે અપરાધો આપતા સંતિ
દેવ અને મનુષ્યને, અથવા સંતિતિર્થે તથા મનુષ્યલવમાંથી
તે દેવ નારકને અપરાધ અવસ્થામાં મિથ્યાદૃષ્ટિપણું હોય તે
તે અજ્ઞાન, ભૂત અજ્ઞાન, અને વિભંગ જ્ઞાન હોય છે.

(૯) સંયમ ૧—અપરાધ અવસ્થામાં દરેકે એવને અવિરતિ
રેત્ત હોય, કારણકે વિરતિપણું તે આઠ વર્ષની વયે પ્રાપ્ત
છે.

(૧૦) દર્શન ૨—અચ્યુ દર્શન અને અવધિદર્શન અપરાધ
માં હોય છે. તેમાં અવધિ દર્શનની સમજ અવધિજ્ઞાન
વિભંગજ્ઞાન તુલ્ય બાબતી.

(૧૧) સંયમ ૧. (૧૨) મધ્યમ્ ૨, (૧૩) મધ્યમ્ ૪
વાદન, કાર્યોપદમ, કાર્યિક, મિથ્યાત્વ). (૧૪) સંયમ ૧
, (૧૫) આદ્યારી ૨, (૧૬) ગુણસ્થાન ૩ (પહેલું બીજું અને
—મુખમ છે.

(૧૭) જીવમંદ ૧-૨૧૨—આ એવલેદમથી " અપરાધ
પરિવર્તિત " નામનો એક લેદ છે. અને પાચતેતેસકમાંથી
મનુષ્ય ૧૦૧, દેવ ૬૬, નારક ૭, અને ગર્ભજ તિર્થ
પ્રમાણે ૨૧૨ એવલેદ છે.

(૮) વર્ણાશ્રમ ૨ (૧૧) કાલ ૧૦ (જેને કારણે મન વિના),
અર્થ મતિ યાદ કરેલાં જે કારણ છે કે અમતિ નિવર
અપરાધ દેવ અથવા નારકને અપરાધ અવસ્થામાં અરપિ કે
કારણ હોય નહિ, ૫૦-૭૫ વર્ણાશ્રમ વચ્ચે જાત કારણ ૫૦-૫૫
જિમ્મવાળા અરપિ કે વિનય નહિ, દેવનારકે અવસ્થામાં અપ
દિ સકા મધ્યન જે છે કે અપરાધ નાજિને વચનપોરે ન
વચન કેમુ સ-પે તેમુ નુ કારણ? અપરાધ અનુદય કે
પરિવર્તિત ૧૦૧ વચ્ચે જાત અનુદયે તેમુ ૫૦-૫૫ અનુદયન
અનુદયન તે ૧૦૫૫૫૫૫૫૫૫, તેન આજ ૫૫૫૫
૫૫૫૫૫૫૫૫૫૫, ૫૦-૭૫ વચન પોરે ન અનુદય વચન
૫૫૫૫૫૫૫૫૫૫, ૫૦-૭૫

અને એ પ્રમાણે એકેન્દ્રિય-સ્થાવરના ૨૨ હેઠ સિવાય એવ ૫૪૧
જીવલેદમાં ગણાય છે.

(૪) ઘોંગ—૬૬ અપર્વાસ દેવ, ૨૦૨ અપર્વાસ મનુષ્ય, ૨૪
અપર્વાસતિર્દેવ, ૭ અપર્વાસનારક, અને ૧૫ પર્વાસકર્મભૂમિજ
ગર્ભજ મનુષ્ય એ ૩૪૭ જીવલેદમાં કાર્મભુયોગ છે. અહિં
૩૩૨ અપર્વાસ જીવલેદમાં પૂર્વભવથી પરભવ જતાં માર્ગમાં આ
ઉત્પત્તિને પ્રથમ સ્તરે કાર્મભુયોગ છે, અને ૧૫ કર્મભૂમી
પર્વાસ મનુષ્યમાં કેવડીનમુદ્ધાત વખતે ત્રીજે સ્તરે અને પાંચ
સ્તરે કાર્મભુયોગ છે. તેમજ ૨૪ અપર્વાસતિર્દેવ, ૨૦૨ અપર્વા
મનુષ્ય, અને ૧૫ પર્વાસકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્ય એ ૨૪
જીવલેદમાં આદારિકર્મભુયોગ છે. જગી ૨૪ પર્વાસતિર્દેવ ૪
૧૦૧ પર્વાસ મનુષ્ય એ ૧૨૫ જીવલેદમાં આદારિકર્મભુયોગ
અથવા એ મહાવિંઓ શરીરપર્વાસ સમાપ્ત થયાનાક કાયરે
માને છે તેઓના અભિપ્રાય પ્રમાણે ૨૪ અપર્વાસતિર્દેવ :
૨૦૨ અપર્વાસ મનુષ્ય એ ૨૨૬ હેઠ સહિત ૩૫૧ જીવલેદ
આદારિકર્મ કાયયોગ છે. ૬૬ અપર્વાસ દેવ, ૭ અપર્વાસ
૧૫ પર્વાસકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્ય, ૫ પર્વાસ ગર્ભજતિ
અને ૧ બાહરપર્વાસજાયુ એ ૧૨૭ જીવલેદમાં વૈકિય
યોગ છે. અહિં પર્વાસતિર્દેવ અને મનુષ્યને ઉત્તરવૈકિ
આશયિ વૈકિયમિથયોગ મળ્યો છે, પરન્તુ પર્વાસ દેવ
નારકના ઉત્તરદેહ આશયિ વૈકિયમિથયોગ નહિ મળવાનું
દેવ નારકનું મૂળાદીર વૈકિય હોવાથી પર્વાસ અવસ્થામાં
વૈકિય રચના વખતે થતું મૂળવૈકિયદેહની અપેક્ષાએ વૈકિ
નીજ સુખ્યતા ગણી છે. બન્ને દેહની અપેક્ષાએ વૈકિયમિ
ગણીએ તો નવત્રવેયક અને ૫૫ અનુત્તરના ૧૪ ૪
અને ૧૪ પર્વાસ દેવ સિવાય એવ ૧૭૦ દેવ, ૧૪
૧૫ પર્વાસકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્ય, ૫ પર્વાસ ગર્ભજ
અને ૧ પર્વાસબાહરજાયુ એ ૨૦૫ જીવલેદમાં વૈકિ
યોગ હોય તથા ૬૬ પર્વાસ દેવ, ૭ પર્વાસનારક, ૧૫

(૨૨) ઉદ્યોગના ૮ ૧૦૧—ઉદ્યોગના. (૨૩) મત્તા ૮-૧૦૦
મુગમ છે

(૨૪) શમોર ૨. (૨૮) યથાદેવ ૪-૨૭, (૨૯) વ્યાન ૪-૧૩,
૩૦ મયગળ ૩. (૩૧) મસ્થાન ૬. (૩૨) મમુરુવાન ૭, (૩૩)
માન ૮-૨૩ —મુગમ છે.

(૩૪) મયગળના, (૩૫) મિલનિ—પર્યેન્દિય માર્ગભાવના.
(૩૬) યોનિ—પર્યેન્દિય સખધિ ૨૬૦૦૦૦૦૦ યોનિ છે,
અને નયિનાદિ ૧૨ જોડાની સચિત્ત વિદ્યુત અને શંખાવર્ત
વિના ૬ યોનિ છે કારણકે નયિન અને વિદ્યુત યોનિમાં અસંકિ
અને શંખાવર્તમાં અપવાગેન અપે ઉત્પન્ન થાય છે.

ઈતિ ૧૦ જાપમેદેવ ૩૨ કારપ્રાપ્તિઃ સમાપ્તા.

૫૩૩ અવતેદમાં.

૧) ગતિ—૬૭ સખધિ ૧૬૮ અવતેદમાં: ફેરવતિ,
મનુષ્યના ૩૦૩ જોડા. મનુષ્યનાતિ, નિરંચના ૪૮ જોડામાં નિરંચ-
નાતિ, અને નરકના ૧૬ અવતેદમાં નરકનાતિ છે.

(૨) કન્દિય—કારણકે પ્રકારે દશાવેશા એકેન્દિયના ૨૨
અવતેદમાં એક પર્યેન્દિય છે, બીજાન્દિયના ૨ જોડામાં પર્યેન્દિય
અને અન્દિય એ એક કન્દિય છે, ત્રીજાન્દિયના ૨ જોડામાં પર્યેન્દિય,
અન્દિય, અને નયિન એ ત્રણ કન્દિયો છે, ચતુર્થેન્દિયના ૨
જોડામાં ત્રણ નયિન ચાર કન્દિયો, અને એક ૫૩૪ અવતેદમાં
એકેન્દિય ત્રણ ૬૫ કન્દિયો છે.

(૩) જાવ—કારણકે પ્રકારે દશાવેશા પ્રમાણે પૃથ્વીકાવના
૬ જોડામાં પૃથ્વીકાવ, આકાશકાવ ૬ જોડામાં આકાશકાવ, અગ્નિકાવના
૮ જોડામાં અગ્નિકાવ, વાયુકાવના ૬ જોડામાં વાયુકાવ, વાયુ નાકાવના
૫૩૪ જોડામાં એકેન્દિય ત્રણ ૬૫ કન્દિયો એકેન્દિય ૬ જોડામાં એકેન્દિયના ૨

અને એ પ્રમાણે એકેન્દ્રિય-સ્થાવરના ૨૨ હેઠ હિવાય યેવ ૫૪૧
જીવોદમાં ગણાય છે.

(૪) યોગ—૬૬ અપર્યાપ્ત દેવ, ૨૦૨ અપર્યાપ્ત મનુષ્ય, ૨૪
અપર્યાપ્તિર્દેવ, ૭ અપર્યાપ્તનારક, અને ૧૫ પર્યાપ્તકર્મજૂમિજ
ગર્ભજ મનુષ્ય એ ૩૪૭ જીવોદમાં કાર્મભુયોગ છે. અહિં
૩૩૨ અપર્યાપ્ત જીવોદમાં પૂર્વભવથી પરંતર જન્મ માર્ગમાં આ
ઉપત્તિને પ્રથમ સમયે કાર્મભુયોગ છે, અને ૧૫ કર્મજૂમીઃ
પર્યાપ્ત મનુષ્યમ. કેવડીસમુદ્ધાવ વખતે ત્રીજે સ્થાપે અને પાંચાં
સમયે કાર્મભુયોગ છે. તેમજ ૨૪ અપર્યાપ્તિર્દેવ, ૨૦૨ અપર્યા
પ્ત મનુષ્ય, અને ૧૫ પર્યાપ્તકર્મજૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્ય એ ૨૪
જીવોદમાં આદારિકર્મભુયોગ છે. વગી ૨૪ પર્યાપ્તિર્દેવ ૪
૧૦૧ પર્યાપ્ત મનુષ્ય એ ૧૨૫ જીવોદમાં આદારિકર્મભુયોગ
અથવા એ મહાવિંચો યારીપર્યાપ્તિ સમાપ્ત થયાના ૬૫૨
માને છે તેઓના અભિપ્રાય પ્રમાણે ૨૪ અપર્યાપ્તિર્દેવ
૨૦૨ અપર્યાપ્ત મનુષ્ય એ ૨૨૧ હેઠ સહિત ૩૫૧ જીવોદ
આદારિકર્મ ભુયોગ છે. ૬૬ અપર્યાપ્ત દેવ ૭ અપર્યાપ્ત
૧૫ પર્યાપ્તકર્મજૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્ય, ૫ પર્યાપ્ત ગર્ભજતિ
અને ૧ બાહ્યપર્યાપ્તધાતુ એ ૧૨૭ જીવોદમાં વૈકિયાર્
યોગ છે. અહિં પર્યાપ્તિર્દેવ અને મનુષ્યને ઉત્તરવૈકિ
આધારિ વૈકિયાર્મભુયોગ મળ્યો છે. પરંતુ પર્યાપ્ત દેવ
નારકના ઉત્તરદેહ આધારિ વૈકિયાર્મભુયોગ અહિં મળ્યાનું
દેવ નારકનું મૂલ્યારીર વૈકિય હોવાથી પર્યાપ્ત અવસ્થામાં
વૈકિય રચના વખતે ૫૩ મૂલ્યવૈકિયદેહની અપેક્ષાએ વૈકિ
ર્દેવ ગુણના મળે છે. જાને દેહની અપેક્ષાએ વૈકિર્દેવ
મળે છે તે નવનિર્વેશ અને ૫૩ અનુવર્તન ૧૪ -
અને ૧૪ પર્યાપ્ત દેવ હિવાય દેવ ૧૩૦ દેવ, ૧૪
૧૫ પર્યાપ્તકર્મજૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્ય, ૫ પર્યાપ્ત ગર્ભજ
અને ૧ પર્યાપ્તનારકધાતુ એ ૨૦૪ જીવોદમાં વૈ
યોગ હોવા તથા ૬૬ પર્યાપ્ત દેવ ૭ પર્યાપ્તનારક, ૧૫

મિત્ર ગભજ પચ મ મનુષ્ય, ૫ ગર્ભજતિર્વચ પર્વાસ, અને ૧
પચ મમા ન્વાયુ એ ૧૨૭ જીવભેદમાં વૈક્રિયયોગ હોય,
અર્થાત્ મમા ન્વાયુ ગર્ભજતિર્વચ સમાસ થયા બાદ કાયયોગ
અર્થાત્ ગર્ભજતિર્વચ નો ૬૬ અર્થાસ દેવ અને ૭ અર્થાસ
મનુષ્ય એ ૧૦૦ એ: અધિક ગણ ૨૩૩ જીવભેદમાં વૈક્રિયયોગ
ગી. ૧૫૧ નકમ મૂમિજ ગભજ મનુષ્યરૂપ ૧૫ જીવભેદમાં
આદારકૃતિમિત્ર અને આદારકૃતિયોગ છે. તથા ૩ પર્વાસ વિક્રેન્દ્રિય,
૧૦૦૦ અર્થાસ નમુનિત્તમ નિવચ પ રેન્દ્રિય, ૫ પર્વાસ ગર્ભજતિર્વચ,
૧૦૦૦ પચ ન ગભજ મનુષ્ય, ૬૬ પર્વાસ દેવ, અને ૭ પર્વાસ-
મનુષ્ય એ ૨૨૨ જીવભેદમાં વ્યવહાર વચનયોગ છે. તથા
૧૦૦૦ પચ મદેવ, ૭ પચ મનાનક, ૧૦૧ પર્વાસ મનુષ્ય, અને ૫
પર્વાસ ગભજતિર્વચ એ ૨૧૭ પર્વાસનસિ પર્થેન્દ્રિયોમાં ચાર
મનુષ્યોગ અને વચનયોગ છે. અર્થ અનુસારાદિ દેવો શબ્દોચાર
૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ નાં શબ્દો વચનયોગ ગણવાનો વ્યવહાર છે.

૧૦. જન્મ ૧૦ નલકુમાર વિનેરે સ્વર્ગના દેવ, ૬ મૈત્રેયક,
૧ અનુગત, ૧ સિદ્ધાન્તિક અને ૨ ઉપવિદિગ્ધિક એ ૩૫
અર્થાસ અને ૬૧ પર્વાસ દેવ મળી ૭૭ દેવ સિવાયના દેવ
૧૦૦૦ દેવ, ૧૦૦૦ ગભજ મનુષ્ય, અને ૧૦ ગર્ભજતિર્વચ એ
૩૬૬ જીવભેદમાં વ્યવહાર છે. તથા ૧૬૮ દેવ, ૨૦૨ ગર્ભજ
મનુષ્ય, અને ૧૦ ગભજતિર્વચ એ ૬૩૬ જીવભેદમાં પુરૂષવેદ
ગી. ૧૫૧ છે. તથા ૧૬૮ દેવ અને ૧૭૨ મુનિસિક મનુષ્ય મિવાય
દે. ૧૬૬ જીવભેદમાં નપુસકવેદ હોય છે,

૧૧. કસાય—૫૦૩ જીવભેદમાં કોષ વિનેરે ચારે મૂળ
કસાય હોય છે. અને ઉગરભેદમાં ૩૮ અનમજનિર્વચ, ૧૦૧
મનુનિત્તમ મનુષ્ય, ૧૪ નારક, એ ૧૫૩ કેવળ નપુંસકવેદી, અને
૧૮ લોકાન્તિક તથા ૧૦ અનુસાર સંજયિ ૨૮ દેવેદ વિના
દે. ૪૨ કેવળ પુરૂષવેદી દેવ મળી ૧૬૫ જીવભેદમાં (૧૮
વેદવેદ વિના દે. ૨૩ કસાય છે. તથા ૧૨૮ દેવ અને ૧૭૨

યુગલિકે મનુષ્ય એ ૩૦૦ જીવભેદમાં (નપુંસકવેદ વિના) ૨૪ કપાય તથા ૩૦ કર્મબૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્ય અને ૧૦ ગર્ભજ-તિર્યચ એ ૪૦ જીવભેદમાં ૨૫ કપાય, અને ૬ શ્રોકાન્તિક તથા ૫ અનુતરના પર્વાત અપર્વાત મળી ૨૮ જીવભેદમાં ચાર મનંતાનુભંધિ કપાય શ્રીવેદ અને નપુંસકવેદ એ ૬ કપાય વિના એવ ૧૬ કપાય છે.*

(૭) જ્ઞાન—૧૬૮ દેવ, સાતમી પૃથ્વીના અપર્વાતનારક વિના એવ ૧૩ નારક. ૨૦૨ મર્મજમનુષ્ય, અને ૧૦ ગર્ભજ-તિર્યચ એ ૪૨૩ જીવભેદમાં મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન હોય. અહિં ૧૫ પરમાધામી દેવોમાં પણ સમ્પૂર્ણ કલ્પ છે, તે પૂર્વ-સંપ્રતિકા દેવના કારણથી ઉત્પન્ન થાય છે. તથા સાતમી પૃથ્વીના નારકને અપર્વાત અવસ્થામાં કોઈપણ સમ્પૂર્ણ નહિ હોવાથી જ્ઞાનનો અભાવ કદો છે. એ માત્ર કર્મસંચયના અભિપ્રાયથી કહી અને સિદ્ધાન્તના અભિપ્રાયથી તો ત્રણ અપર્વાત વિદ્યેન્દ્રિય અને ધાંચ અપર્વાત સમુદ્દિગ્ધ તિર્યચ પદેન્દ્રિયરૂપ આઠ ભેદ અધિક મળ્યાં ૪૩૧ જીવભેદમાં મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન હોય. તથા ૧૬૮ દેવ, ૧૩ નારક, ૩૦ કર્મબૂમિજ મર્મજ મનુષ્ય, અને ૧૦ ગર્ભજ તિર્યચ એ ૨૫૧ જીવભેદમાં અવધિજ્ઞાન હોય. તથા

* અહિંથી કારણને આધારનાં કેટલાંકે દારોમાં પ્રાપ્ત જીવનેગની મંકજના (સુરજિ) ૫૧૩ આરમે જેમ આ દારમાં ૧૬૫+૧૦૦+૪૦૦ ૨૮=૫૧૩ સંમેલ થાય છે. તેમ આરમ ૧જુ કેટલાક દારોમાં મળ્યું.

૧ બી સિધારસાર પ્રથમાં કહ્યું છે કે—

“ નનુ પરમાધાર્મિકેષુ કવ સમ્પૂર્ણવનુષ્યતે ? અથ પુવ સગતિવદેયતાપુવદેશેવ પ્રાપ્નોતિ, રમ્પજનમધ્યંભરાતવાદિદશાંત નિમિત્તમપિ પ્રાપ્યતે. અર્થ—પરમાધાર્મિક દેવોમાં સમ્પૂર્ણ રીતે રીતે દોષ ! ઉત્તર—પૂર્વજની યોગ્યતાના દેવ રિમેરના ઉપદેશથી અથવા ૬-૬ કરેલા નન્દીપરોત્તર રિમેરના દર્શનથી પણ પરમાધાર્મિક દેવ સમ્પૂર્ણ પ્રાપ્ત કરે છે. ” અર્થ પર્વાત અવસ્થામાં સમ્પૂર્ણ કલ્પ પણ અપર્વાત-વરદાસંધિ સમ્પૂર્ણનો નિર્ણય મી જદુશ્ચર્યમ્.

૧૫ પર્વાત ગર્ભજ કર્મભૂમિના મનુષ્યરૂપ ૧૫ જીવભેદમાં મનઃ પર્યવજ્ઞાન અને એજ ૧૫ ભેદમાં કેવળ જ્ઞાન હોય છે.

(૮) અગ્નિ—નવ લોકાન્તિક^૧ અને પાંચ અનુત્તરદેવતા પર્વાત અને અપર્વાત મળી ૨૮ જીવભેદ અવશ્ય સમ્યગ્દષ્ટિ હોય છે. માટે તે સિવાયના શેષ ૫૩૫ જીવભેદમાં મતિઅજ્ઞાન અને મૂળ અજ્ઞાન હોય. તથા ૧૭૭ દેવ, ૩૦ કર્મભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્ય, ૧૦ ગર્ભજતિર્વચ, અને ૧૪ નારક એ ૨૨૪ જીવભેદમાં વિભંગજ્ઞાન હોય.

(૯) મેઘમ—કર્મભૂમિના પર્વાત ગર્ભજ મનુષ્ય સંખ્યાંધિ ૧૫ જીવભેદમાં સામાયિક ચારિત્ર છે, પાંચ મહાવિદેહ વિના કર્મભૂમિના પર્વાત ગર્ભજમનુષ્ય સંખ્યાંધિ ૧૦ જીવભેદમાં છેદો પર્યાપનીય અને પારિદ્ધાર વિશુદ્ધિ ચારિત્ર છે. કર્મભૂમિના પર્વાત ગર્ભજ મનુષ્ય સંખ્યાંધિ ૧૫ જીવભેદમાં સૂક્ષ્મસંપરાય અને વથાખ્યાન ચારિત્ર છે. તથા પાંચ પર્વાત ગર્ભજતિર્વચ દિગ્ ૨૦ જીવભેદમાં દેશવિરતિ ચારિત્ર છે, અને ૫૬૩ જીવભેદમાં અવિરતિ ચારિત્ર છે.

(૧૦) વર્ણન—૫૬૩ જીવભેદમાં અચક્ષુરદર્શન હોય, ૧ પર્વાત અનુરિન્દિવ, ૫ પર્વાત સમુચિંમતિર્વચ, ૫ પર્વાત ગર્ભજતિર્વચ, ૧૦૧ પર્વાત મનુષ્ય, ૬૬ પર્વાત દેવ અને ૭ પર્વાત નરક એ ૨૧૮ જીવભેદમાં અચક્ષુરદર્શન છે. ૧૬૮ દેવ, ૧૪ નરક, ૧૦ ગર્ભજતિર્વચ, અને ૩૦ કર્મભૂમિજ ગર્ભજમનુષ્ય એ ૫૨ જીવભેદમાં અવધિદર્શન છે. અહિં સાતમી પૃષ્ઠીનો પર્વાત નારક અવશ્ય વિભંગજ્ઞાની હોય તો પણ ત્રિદાન્યમતે જનજ્ઞાનમાં અવધિદર્શન અશક્ય છે. તથા કર્મભૂમિના ગર્ભજ પર્વાત મનુષ્ય સંખ્યાંધિ ૧૫ જીવભેદમાં કેવળ દર્શન છે.

૧ અહિં લોકાન્તિક દેવતા અરિષ્ટ દેવતા અથવા મનુષ્યના કે પદ્મ અથવા દક્ષિણ દિશાને અથવા અમૃતનો નિર્ગમન સ્થાન (૧૫-૧૮)

(૧૧) સંદર્ભ—જ્યોતિષીથી અનુસર મુખીના ૯૬ દેવલેદ, ૩૦ પરમાધ્યામી, અને રત્નપ્રભાદિ ચાર પૃથ્વીના નારકના ૮ લેદ મળી ૧૩૪ લેદ સિવાયના ચેષ ૪૨૬ છવલેદમાં ૬૦૩૩ લેરયા છે. એજ ૧૨૬ દેવલેદ અને પ્લેટી બીજી છઠી તથા સાતમી એ ચાર પૃથ્વીના નારકના ૮ લેદ મળી ૧૩૪ લેદ સિવાયના ચેષ ૪૨૬ છવલેદમાં નીતલેરયા છે. એજ ૧૨૬ દેવલેદ તથા ઘાંધી પાંચમી છઠી અને સાતમી પૃથ્વીના નારકના ૮ લેદ મળી ૧૩૪ લેદ સિવાયના ચેષ ૪૨૬ છવલેદમાં કાપો-નલેરયા છે. ૧૦ બુધનપતિ, ૧૬ વ્યન્તર, ૧૦ વજા, ૧૦ જ્યોતિષી, ૧ સૌપર્મ, ૧ હંચાન, ૧ અપઃકિરિનપિક એ ૪૬ પર્વાસ અને ૪૬ અપર્વાસ મળી ૯૮ દેવ, ૨૦૨ ગર્જજમનુષ્ય, ૧૦ ગર્જજતિર્વચ, ૧ અપર્વાસ બાહર પૃથ્વી, ૧ અપર્વાસ બાહર જગ, ૧ અપર્વાસ બાહર પ્રાયેક વનરપતિ, એ પ્રમાણે ૩૧૩ છવલેદમાં લેલેલેરયા છે. તથા ૧ સનત્કુમારદેવ, ૧ માહેન્દ્રદેવ, ૧ પ્રહરદેવ, ૧ માર્ગકિરિનપિકદેવ, અને ૬ લોકાન્તિક દેવ, એ ૧૩ પર્વાસ અને ૧૩ અપર્વાસ મળી ૨૬ દેવ, ૩૦ કર્મજૂમિના ગર્જજમનુષ્ય, અને ૧૦ ગર્જજ તિર્વચ મળી ૬૬ છવલેદમાં પદ્યલેરયા છે. વાગકથી અનુસર મુખીના ૨૧ પર્વાસ અને ૨૧ અપર્વાસ મળી ૪૨ દેવ, ૨ ઉપકિરિનપિક, ૩૦ કર્મજૂમિના ગર્જજમનુષ્ય, અને ૧૦ ગર્જજતિર્વચ એ ૮૪ છવલેદમાં મુકલેરયા છે.

(૧૨) સંદર્ભ—૫૬૩ છવલેદ લગચ છે, અને લોકાન્તિક તથા અનુસર સબધિ ૨૮ લેદ સિવાયના ચેષ ૧૩૫ છવલેદ અલગ છે. અહિં પરમાધ્યામીને બન્ધકુલકના બેઠાને લગ અગ્રાન્ત છે, માટે પરમાધ્યામી સબધિ ૩૦ લેદ પદ્ય બાદ કરીએ તો ૫૦૫ છવલેદ અલગ હોય, અથવા સર્વ મુકલેદને ૫૩ મેઠાન્ત લગ કરેલા છે, પરન્તુ યો બન્ધકિરિનપિક તિર્વચ તે વળેલા અલગજાગે નિવેધ અગ્રેશ્વર નહિ કરેલ હોવાથી ૫૩૫ છવલેદમાં અલગચાલ કરેલું છે.

(૧૩) સમ્યક્ત્વ—૧૮ લોકાન્તિક અને ૫ પર્વાસ અનુત્તર એ. ૨૩ દેવભેદમા ઉપશમ સમ્યક્ત્વ નહિ હોવાથી એ ૮૫ પર્વાસદેવ અને ૫ અપર્વાસ અનુત્તર,* ૧૦૧ પર્વાસ મનુષ્ય, ૫ પર્વાસ ગર્ભજનિર્વય, અને ૭ પર્વાસ નારક એ ૨૦૩ અવભેદમાં ઉપશમ સમ્યક્ત્વ છે. ૧૦૧ સમુચ્છિન્ન મનુષ્ય, ૧૦ સમુચ્છિન્ન નિર્વય ૫ ચેન્દ્રિય, ૧ સાનમી પૃથ્વીનો અપર્વાસ નારક, અને ૨૮ અપચેન્દ્રિય એ ૧૪૦ અવભેદ સિવાયના એ ૪૨૩ અવભેદમાં ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ છે. ૧૨ કાપ, ૬ ગ્રેવેયક, અને ૫ અનુત્તર એ ૨૬ અપર્વાસ અને ૨૦ પર્વાસ મળી ૫૨, તથા ૬ અપર્વાસ લોકાન્તિક અને ૬ પર્વાસ લોકાન્તિક એ ૧૮ સહિત ૭૦ દેવ, ૩૦ કર્મભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્ય, ૬૦ અકર્મભૂમિના યુગલિક મનુષ્ય (અન્તર્દોષના યુગલિક મનુષ્યોને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ન હોય માટે) ૨ ગર્ભજ અનુષ્ઠા યુગલિકનિર્વય, અને ૬ પ્રથમની ત્રણ પૃથ્વીના નારક એ ૮૪ મળી ૧૮૮ અવભેદમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ હોય છે. અહિ પૂર્વભવથી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ સહિત આવેલો હોય માટે અથવા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરવાની ક્રિયા સમાપ્તિ થાય છે માટે એ અવભેદોમા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પૂર્વ પ્રતિપત્તતાવે અથવા નિષ્કાપક ભાવે કશું છે, અન્યથા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વના પ્રારંભક તો અનેશ્વરના કાળમા પ્રથમ સંધ્યભુવાળા કર્મભૂમિના પર્વાસ ગર્ભજ મનુષ્યો છે. લોકાન્તિક અને અનુત્તર સિવાયના ૮૫ પર્વાસ દેવ, ૧૦૧ પર્વાસ મનુષ્ય, ૫ પર્વાસ ગર્ભજનિર્વય, અને ૭ પર્વાસ નારક એ ૧૦૩ અવભેદમાં મિશ્ર સમ્યક્ત્વ છે. કર્મકેન્દ્ર્યનને ૧ ખાદર અપર્વાસ પૃથ્વીકાય, ૧ ખાદર અપર્વાસ અપકાય, ૧ ખાદર અપર્વાસ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય, ૩ અપર્વાસ ચિકેન્દ્રિય, ૩ પર્વાસ નારક (તાત્કાલિન સહિત અવ

* જન્મને પૂર્ણતાં અસ્તિત્વ અવસ્થા કેવળ અપર્વાસ અનુત્તર દેવને કેવળ અપર્વાસ મનુષ્યને (જુએ ૧૫૧-૧૬ મેધવદાર્ણક ૨૧ નો ૬૫ની રીત)

નરકમાં ન જાય માટે અપર્યાપ્ત નારક નહિં) ૫ અપર્યાપ્ત સમુ-
ચિંત્તમ તિર્થેય પંચેન્દ્રિય, ૧૦ ગર્જજતિર્થેય પંચેન્દ્રિય, ૨૦૨
ગર્જજમનુષ્ય, લોકાન્તિક અને અનુચર વિન્ન ૧૭૦ દેવ એ
૪૮૭ જીવભેદમાં સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ હોય છે. સિદ્ધાન્તમતે
૩ અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય વિન્ન દેવ એજ ૩૬૭ જીવભેદમાં સાસ્વા-
દન સમ્યક્ત્વ હોય છે. વગી લોકાન્તિક અને અનુચરદેવ સમંધિ
૨૮ ભેદ સિવાય દેવ ૫૩૫ જીવભેદમાં મિથ્યાત્વ હોય છે.

(૨૪) સશિષ્વ—૧૦૧ સમુચિંત્તમ મનુષ્ય, ૨૮ અપંચેન્દ્રિય,
અને ૧૦ સમુચિંત્તમ પંચેન્દ્રિય એ ૧૩૬ જીવભેદ અસંનિ-
તે અને દેવ ૪૨૪ જીવભેદ સંનિત છે.

(૨૫) પ્રાહારી—૫૬૩ જીવભેદ આહારી હોય છે, અને
આહારીપણના સચિત્તાદિ ઉત્તરભેદને અ એ ૧૦ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય
અને ૨ જાદરવાયુ એ ૧૨ જીવભેદમાં ૩-૪-૫-૬ દિશિનો
આહાર હોય છે. કારણકે એ ૧૨ જીવો લોકને કિનારે અલોકને
સ્પર્શી રહેલા હોય છે, અને એ બાર જીવસહિત બીજા પક્ષ સર્વે
જીવ લોકના કિનારાથી ખચીને લોકની અંદરના ભાગમાં વ્યાયોગ્ય
રહેલા હોય છે માટે ૫૬૩ જીવભેદમાં ૬ દિશિનો આહાર
હોય છે. તથા સર્વે અપર્યાપ્ત જીવોમાં એટલે ૩૩૨ જીવભેદમાં
એજઆહાર હોય છે. કારણકે એજઆહાર અપર્યાપ્ત અપ-
ર્યાપ્તમાં થરીર પર્યાપ્તિ સમાપ્ત ન થાય ત્યાં મુખીજ હોય છે.
ત્યારબાદ થરીર પર્યાપ્તિ સમાપ્ત થય એજ ૩૩૨ અપર્યાપ્ત અને
૨૩૧ પર્યાપ્તજીવો મળીને ૫૬૩ જીવભેદમાં લોભઆહાર હોય
છે. હૃદયદિગ્ધી અને શીર્ષકાલિગ્ધી સંજ્ઞારૂપ વિચિટ્ટ સંજ્ઞાપૂર્વક
મહુલ્લ કરાતો આહાર અહિં આત્મોગિક લોભઆહાર અને તેજ
પ્રકારની વિચિટ્ટ સંજ્ઞાવિન્ન સ્વાભાવિક રીતે ઉપયોગ્ય ગુન્યપણે
મહુલ્લ કરાતો આહાર અન્યભોગિક લોભઆહાર કહેવાય છે, માટે
પૂર્વે કહેલા ૪૨૪ સંનિતજ, ૫ પર્યાપ્ત સમુચિંત્તમ તિર્થેય પંચે-
ન્દ્રિય, અને ૩ પર્યાપ્ત વિષેન્દ્રિય સહિત ૪૩૨ જીવભેદમ

આભોગિક લોભ આહાર છે, અને ૫૬૩ જીવભેદમાં અનાભોગિક લોભ આહાર છે. તથા ૩ પર્યાસ વિકલેન્દ્રિય, ૧૦ પર્યાસ તિર્વચ પાંચેન્દ્રિય, અને ૧૦૧ પર્યાસ ગર્ભજ મનુષ્ય એ ૧૧૪ જીવભેદમાં કવચ આહાર હોય તે આભોગિકજ હોય છે. અહિં વિશેષ એ કે દેવોનો મનોભક્ષી આહાર પણ કેવળ આભોગિકજ હોય છે. તથા તિર્વચ અને મનુષ્ય સંબંધિ ૩૫૧ જીવભેદમાં સચિત્ત અને મિથ આહાર હોય છે. અને ૧૬૮ દેવ તથા ૧૪ નારક એ ૨૧૨ જીવભેદમાં કેવળ અચિત્ત આહાર હોય છે. એ પ્રમાણે આહારીપણું બાણુવું. અપર્યાસરૂપ ૩૩૨ જીવભેદ પૂર્વભવથી પરભવમાં વક્રગતિએ જતાં એકાદિ સમય અનાહારી હોય છે, અને ૧૫ પર્યાસ કર્મભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યો કેવળી સમુદ્યાત વખતે ત્રણ સમય અનાહારી હોય છે. માટે એ બન્ને મળી ૩૪૭ જીવભેદમાં અનાહારીપણું હોય છે.

(૧૬) શુભસ્થાનક—ત્રોકાન્તિક અને અનુત્તર દેવ સંબંધિ ૨૮ ભેદ સિવાયના શેષ ૫૩૫ જીવભેદમાં મિથ્યાત્વ શુભસ્થાન છે. સમ્યક્ત્વ દ્વારની પ્રાપ્તિ પ્રસંગે કહેલા ૪૦૦ જીવભેદમાં સાસ્વાદન શુભસ્થાન છે, ૧૬૮ જીવભેદમાં મિથ શુભસ્થાન છે, અને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વને અનુસારે ૪૨૩ જીવભેદમાં અવિરત સમ્યક્દષ્ટિ શુભસ્થાન છે. ૫ પર્યાસ ગર્ભજતિર્વચ અને ૧૫ કર્મભૂમિના ગર્ભજ પર્યાસ મનુષ્ય એ ૨૦ જીવભેદમાં દેશવિરતિ શુભસ્થાન છે. ૧૫ કર્મભૂમિના પચાસ ગર્ભજ મનુષ્યરૂપ જીવભેદમાં પ્રમત્તથી અયોગી સુખીનાં નવ શુભસ્થાનો છે.

(૧૭) જીવભેદ—અહિં જીવભેદ પ્રાપ્તિમાં કેવળ ૧૪ ભેદ કહેવાયો. કારણકે પાંચસોત્રેયક જીવભેદની પ્રાપ્તિ તો દરેક જીવભેદમાં પોતપોતાના નામવાળા એકેક જીવભેદમાં સ્પષ્ટ છે. અને ૧૪ જીવભેદની પ્રાપ્તિ નીચે મુજબ બાણવી.

• અદિતી આજગનાં દારો પ્રકાશન્તરે કહેવાયે કે જેમાં જીવભેદનો સર્વાંગ ૫૬૩ મળી શકે.

અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વી, અપ, અગ્નિ, વાયુ, અને સાધારણ વનસ્પતિ એ ૫ જીવલેદમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયરૂપ પહેલો જીવલેદ છે. ૫મી એજ પાંચ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વી વિગેરે ૫ જીવલેદમાં પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયરૂપ બીજો જીવલેદ છે. અપર્યાપ્ત બાહર પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ, સાધારણ વનસ્પતિ, અને પ્રત્યેક વનસ્પતિ એ ૬ જીવલેદમાં અપર્યાપ્ત બાહર એકેન્દ્રિય નામે ત્રીજો લેદ છે. ૬મી એજ પર્યાપ્ત બાહર પૃથ્વીકાચ વિગેરે ૬ જીવલેદમાં પર્યાપ્ત બાહર એકેન્દ્રિય નામે ચોથો જીવલેદ છે. અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય ૧ જીવલેદમાં અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય નામે પાંચમો લેદ, પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવલેદમાં પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય નામે છઠ્ઠો લેદ, અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવલેદમાં અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિય નામે સાતમો લેદ, પર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવલેદમાં પર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિય નામે આઠમો લેદ, અપર્યાપ્ત ચતુરિન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવલેદમાં એજ નામનો નવમો લેદ, અને પર્યાપ્ત ચતુરિન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવલેદમાં એજ નામનો ૧૦ મો જીવલેદ છે. તથા ૫ અપર્યાપ્ત સમુદ્વિર્ઘ્ન ૫ એન્દ્રિય તિર્થ ૫ અને ૧૦૧ સમુદ્વિર્ઘ્ન મનુષ્ય એ ૧૦૧ જીવલેદમાં અપર્યાપ્ત અસંજિ પંચેન્દ્રિય નામે ૧૧ મો લેદ, ૫ પર્યાપ્ત સમુદ્વિર્ઘ્ન તિર્થ ૫ એન્દ્રિય નામે ૫ જીવલેદમાં બારમો લેદ, ૧૦૧ અપર્યાપ્ત ગર્ભજમનુષ્ય, ૬૯ અપર્યાપ્તદેવ, ૭ અપર્યાપ્ત નારક, અને ૫ અપર્યાપ્ત ગર્ભજતિર્થ એ ૨૧૨ જીવલેદમાં અપર્યાપ્ત સંજિ નામે તેરમો લેદ, અને ૬૯ પર્યાપ્તદેવ, ૧૦૧ પર્યાપ્ત ગર્ભજમનુષ્ય, ૫ પર્યાપ્તગર્ભજ તિર્થ, અને ૫ પર્યાપ્ત નારક એ ૨૧૨ જીવલેદમાં પર્યાપ્ત સંજિ નામે ચૌદમો જીવલેદ છે. એ પ્રમાણે પાંચસોત્રેસ ૭ જીવલેદમાં ચૌદ જીવલેદ કદા.

(૧૮) વર્ણવેલ—૧૧ અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય અને ૧૦૧ સમુદ્વિર્ઘ્ન મનુષ્ય એ ૧૧૨ જીવલેદમાં આહાર યતીર અને ઇન્દ્રિય એ ત્રણ પર્યાપ્ત હોય. કદાચ કે એકેન્દ્રિયને ચાર

પર્યાપ્તિ હોવાથી ત્રણ પર્યાપ્તિ સમાપ્ત થયેલી હોય અને
 ચાથી પર્યાપ્તિ એક સમય જેટલી ન્યૂન હોય તેપણુ કરજી
 અપર્યાપ્તપણુ હોય છે, માટે એકેન્દ્રિયોને કરજી અથવા હ્રિધિ
 અપર્યાપ્તપણામાં અને સમુદ્વિર્જિમ મનુષ્યોને હ્રિધિ^૧ અપર્યાપ્ત-
 પણામાં સંપૂર્ણ પર્યાપ્તિઓ તો ત્રણજ હોય છે, એ રીતે બીજા
 જીવોને પણ જેટલી પર્યાપ્તિઓ હોય છે તેમાંથી તેજ અપર્યાપ્ત
 જીવોને છેલ્લી એકેક પર્યાપ્તિ કમી હોય છે, એ પ્રમાણે ૩ અપ-
 ર્યાપ્ત વિકલ્પેન્દ્રિય, અને ૫ અપર્યાપ્ત સમુદ્વિર્જિમ પંચેન્દ્રિય, તથા
 ૧ પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય એ ૧૬ જીવલેદમાં પડેલી ચાર પર્યા-
 પ્તિઓ સંપૂર્ણ થયેલી હોય છે. તથા ૩ પર્યાપ્ત વિકલ્પેન્દ્રિય,
 ૧ પર્યાપ્ત સમુદ્વિર્જિમ તિર્વચ પંચેન્દ્રિય, ૧૦૧ અપર્યાપ્ત ગર્ભજ
 મનુષ્ય, ૬૬ અપર્યાપ્ત દેવ, ૭ અપર્યાપ્તનારક એ ૨૨૦ જીવ-
 લેદમાં ૫ પર્યાપ્તિઓ સંપૂર્ણ હોય છે. તથા ૧૦૧ પર્યાપ્ત
 ગર્ભજમનુષ્ય, ૫ ગર્ભજપર્યાપ્ત તિર્વચ, ૬૬ પર્યાપ્તદેવ, અને ૭
 પર્યાપ્તનારક એ ૨૧૨ જીવલેદમાં ૬ પર્યાપ્તિઓ સંપૂર્ણ
 થાય છે.

(૧૯) પ્રાણ—૧૧ અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય૩૫ ૧૨ જીવલેદમાં
 આયુષ્ય, કાયયોગ, અને સ્પર્શેન્દ્રિય એ ૩ પ્રાણુ છે. ૧૧ પર્યાપ્ત-
 એકેન્દ્રિય૩૫ ૧૧ જીવલેદમાં આયુષ્ય, કાયયોગ, સ્પર્શેન્દ્રિય
 અને શ્વાસોચ્છવાસ એ ૪ પ્રાણુ હોય છે. કારણકે અપર્યાપ્તએકે-
 ન્દ્રિયને ઉચ્છવાસપર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયેલી હોતી નથી, માટે ઉચ્છવાસ-
 ાણુ હોતો નથી, અનેપર્યાપ્તએકેન્દ્રિયને ઉચ્છવાસપર્યાપ્તિ પૂર્ણ
 થયેલી હોવાથી ઉચ્છવાસપ્રાણુ હોય છે. અપર્યાપ્ત દ્વોન્દ્રિય૩૫ ૧
 જીવલેદમાં સ્પર્શેન્દ્રિય, જીહેન્દ્રિય, આયુષ્ય, કાયયોગ, અને
 શ્વાસોચ્છવાસ એ પાંચ પ્રાણુ હોય છે, અને પર્યાપ્તદ્વોન્દ્રિય૩૫

૧ સર્વ હ્રિધિ અપર્યાપ્તજીવો પડેલી ત્રણ પર્યાપ્તિઓજ સમાપ્ત
 થઈ મરણ પામે છે, આ સમુદ્વિર્જિમ મનુષ્યોને હ્રિધિ અપર્યાપ્તજીવો
 માટે સમુદ્વિર્જિમ મનુષ્યને ૩ પર્યાપ્તિઓ હોય, જ્યાં કાચકાચ પ્રંથમાં
 જીવાસપ્રાણુ રહેતો હોવાથી ઉચ્છવાસપર્યાપ્તિ પણ મરણીને થી પડતી નથી.

૧ જીવભેદમાં વચનયોગ સહિત ૬ પ્રાણુ હોય છે. અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવભેદમાં ૩ ઇન્દ્રિય, કાયયોગ, ઉચ્છવાસ અને આયુષ્ય એ ૬ પ્રાણુ છે, પર્યાપ્તત્રીન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવભેદમાં વચન-યોગ સહિત સાત પ્રાણુ છે, અપર્યાપ્ત ચતુરિન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવ-ભેદમાં ૪ ઇન્દ્રિય, કાયયોગ, ઉચ્છવાસ અને આયુષ્ય એ સાત પ્રાણુ હોય છે, અને પર્યાપ્ત ચતુરિન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવભેદમાં વચનયોગ સહિત ૮ પ્રાણુ છે. તથા ૫ અપર્યાપ્ત સમુચ્છિન્નમ તિર્યચ પચેન્દ્રિય અને ૧૦૧ સમુચ્છિન્નમ મનુષ્ય અપર્યાપ્ત એ ૧૦૬ જીવભેદમાં ૫ ઇન્દ્રિય, કાયયોગ, ઉચ્છવાસ, અને આયુષ્ય એ ૮ પ્રાણુ છે, અહિં ૧૦૧ સમુચ્છિન્નમ મનુષ્યને ૫ ઇન્દ્રિય, આયુષ્ય, અને કાયયોગ એ સાત પ્રાણુ પશુ કહ્યા છે, માટે સમુચ્છિન્નમ મનુષ્યોને ૭ અથવા ૮ પ્રાણુ કહેવા શ્રી જીવવિચારની અવતૂરીમાં જમાઈ એ વચનથી સાત અથવા આઠ પ્રાણુ કહ્યા છે, અને શ્રી દ્વ્યલોકપ્રકાશમાં પશુ “વચન અને મન વિના” એ અર્થ-વચનથી ૮ પ્રાણુ કહ્યા છે, પરંતુ સમુચ્છિન્નમ મનુષ્યને આઠ પ્રાણુ કેવી રીતે હોય ? તે સંબંધમાં બહુ વિચારવા^૧ યોગ્ય છે,

૧ અહીં વિચારવાની વાત એ છે કે કમમન્ય વિચેરેના નિવમ પ્રમાણે જે જીવને પરમરૂપા શબ્દિઅપર્યાપ્તપણે કેવળ શુદ્ધ દોષ તેણે જીવે પૂર્ણત્વમાં પર્વાપ્તનામકર્મ નાંધે નહિ, અને પર્વાપ્તનામકર્મ ન નાંધે તે શબ્દિઅપર્યાપ્તનામકર્મ પણ ન નાંધે એવું નિવમ છે. કારણકે સર્વ શબ્દિ-અપર્યાપ્ત જીવે પ્રથમની શબ્દ પર્વાપ્તિએજ પૂર્ણ કરી શકે પણ ઉચ્છવાસ વિચેરે અવગતી પર્વાપ્તિએ પૂર્ણ ન કરી શકે તથા એ કારણથીજ અપર્યાપ્ત જીવે ઉચ્છવાસ નામકર્મને કદાચ પણ મુશ્કેલી દોષ નહિ. દોષ એ નિવમ પ્રમાણે વિચારીએ તે સમુચ્છિન્નમ મનુષ્યે ઈન્દ્રિયઅપર્યાપ્ત દોષ છે એમ તે શ્રવણથી સ્વીકારે છે, અને પૂરે શબ્દે નિવમ પણ મરે શાસ્ત્રને પ્રમાણ છે તે શબ્દિઅપર્યાપ્ત એજ સમુચ્છિન્નમ મનુષ્યે ઉચ્છવાસ-પર્વાપ્તિ પૂર્ણ કરી શકતા નથી તે તેઓને ઉચ્છવાસ પ્રજા પરી રોને દોષ ! ૨ જેથી સમુચ્છિન્નમ મનુષ્યને ૮ પ્રજા કરી શકાય^૧ એટલે સાત પ્રજા દોષમાં પર્વાપ્તિ વિચારવા નથી પરંતુ આઠ પ્રજા દોષ એ તે વિચારવા જોઈએ છે.

વળી સાત પ્રાણુ તો અવશ્ય સંભવે છે, માટે આઠ પ્રાણુનો નિર્ણય શ્રી બદુદ્યુતગમ્ય છે. તથા ૫ સમુર્જિતમ પર્યાપ્તિર્વ્યય પંચેન્દ્રિય, ૫ અપર્યાપ્ત ગર્ભજતિર્વ્યય, ૧૦૧ અપર્યાપ્ત ગર્ભજ મનુષ્ય, ૬૬ અપર્યાપ્ત દેવ, અને ૭ અપર્યાપ્ત નારક એ ૨૧૭ જીવભેદમાં મનયોગ વિના ૬ પ્રાણુ* હોય. તથા ૫ સમુર્જિતમ તિર્વ્યય વિના એજ ૨૧૨ પર્યાપ્ત જીવભેદમાં મનયોગ સહિત ૧૦ પ્રાણુ છે.

(૨૦) સંજ્ઞા—૫૬૩ જીવભેદમાં આહાર વિગેરે ચારે સંજ્ઞા છે. અહિં અનુસાર અને પ્રેવેયક દેવોને શાસ્ત્રમાં અમ્રવિચારી એટલે વિષય રહિત કલ્યા છે, તોપણ તે દેવો સૂક્ષ્મ વેદોદયવાળા હોવાથી મૈથુનસંજ્ઞાવાળા હોઈ શકે છે, જેમ શાસ્ત્રાભ્યાસમાં ઉપયોગવાળા વિરાગી અને ભાવિતાત્મા મુનિરાજ પણ જેમ નિષ્કુળ (=આદ્યાકુળ રહિત) વેદોદયવાળા છે તેમ તે દેવો પણ નિષ્કુળ મૈથુન સંજ્ઞાવાળા છે. તથા ૩ પર્યાપ્ત વિકલેન્દ્રિય અને ૫ પર્યાપ્ત સમુર્જિતમ તિર્વ્યય પંચેન્દ્રિય એ ૮ જીવભેદમાં હેતુ-પદેશિકી સંજ્ઞા છે. ૬૬ અપર્યાપ્ત દેવ, ૬ અપર્યાપ્ત નારક (સપ્તમ નારક વિના), ૧૦૧ અપર્યાપ્ત ગર્ભજ મનુષ્ય, અને ૫ અપર્યાપ્ત ગર્ભજતિર્વ્યય એ ૨૧૧ જીવભેદમાં ૧ દષ્ટિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા છે. તથા ૧૦૧ પર્યાપ્ત ગર્ભજ મનુષ્ય, ૬૬ પર્યાપ્ત દેવ, ૭ પર્યાપ્તનારક, અને ૫ પર્યાપ્ત ગર્ભજતિર્વ્યય એ ૨૧૨ જીવ-ભેદમાં દીર્ઘકાલિકી અને દષ્ટિવાદોપદેશિકી એ બે સંજ્ઞા છે. કારણકે એ જીવો મનઃપર્યાપ્તિવાળા અને સમ્યગ્દષ્ટિ પણ હોય છે, માટે મનઃપર્યાપ્તિ સમાપ્ત થયાની અપેક્ષાએ દીર્ઘકાલિકીસંજ્ઞા-વાળા અને સમ્યગ્દષ્ટિ હોવાની અપેક્ષાએ દષ્ટિવાદોપદેશિકીસંજ્ઞા-વાળા છે. તથા ૨૨ એકેન્દ્રિય, ૩ અપર્યાપ્ત વિકલેન્દ્રિય, ૫ અપર્યાપ્ત સમુર્જિતમ તિર્વ્યય, ૧૦૧ અપર્યાપ્ત સમુર્જિતમ મનુ-

* અપર્યાપ્ત ગર્ભજ, દેવ, અને નારકમાં વચનયોગ નહિ હોવા છતાં વચનપ્રાણુ સમુચિત્તું કારણ અપર્યાપ્તસંજ્ઞિમાં પ્રાણુપ્રાપ્તિ પ્રસન્ન એ દર્શાવ્યું છે.

પ્ય. અને ૧ અપર્યાપ્ત સ્વરૂપ નારક એ ૧૩૨ જીવભેદ સંજ્ઞા રહિત છે.

(૨૧) ઉપસંગઃ—કર્મજન્યમતે ૨૨ એકેન્દ્રિય, ૫ વિક્ષેન્દ્રિય (પર્યાપ્ત ચતુરિન્દ્રિય વિના, અને ૧૦૧ સમુચ્છિન્દ્રિય મનુષ્ય અને ૫ અપર્યાપ્ત સમુચ્છિન્દ્રિય તિર્યચ એ ૧૩૩ જીવભેદમાં પ્રતિજ્ઞાતાન, સુતજ્ઞાતાન, અને અચતુર્ધ્યાન એ ૩ ઉપયોગ છે. ૧ પર્યાપ્ત ચતુરિન્દ્રિય અને ૫ અપર્યાપ્ત સમુચ્છિન્દ્રિય તિર્યચ પંચેન્દ્રિય એ ૬ જીવભેદમાં ચતુર્ધ્યાન સહિત પૂર્વોક્ત ૪ ઉપયોગ હોય, ૮૬ અપર્યાપ્ત યુગલિકોરૂપ ૮૬ જીવભેદમાં બે જ્ઞાતાન બે જ્ઞાતાન અને અચતુર્ધ્યાન મળી ૫ ઉપયોગ હોય, ૮૬ પર્યાપ્ત યુગલિકોરૂપ ૮૬ જીવભેદમાં ચતુર્ધ્યાન સહિત ૬ ઉપયોગ હોય. ૫ અપર્યાપ્ત ગર્ભજતિર્યચ, ૧૫ અપર્યાપ્ત કર્મધૂમિના ગર્ભજમનુષ્ય, ૬૬ અપર્યાપ્તદેવ, અને ૭ અપર્યાપ્ત નારક એ ૧૨૬ જીવભેદમાં ૩ જ્ઞાતાન અને ૩ જ્ઞાતાન અચતુર્ધ્યાન અને અવધિર્ધ્યાન એ ૮ ઉપયોગ છે. તથા ૬૬ પર્યાપ્ત નારક, અને ૫ ગર્ભજપર્યાપ્ત તિર્યચ એ ૧૧૧ જીવભેદમાં ૩ જ્ઞાતાન, ૩ ધ્યાન, અને ૩ જ્ઞાતાન મળી ૬ ઉપયોગ હોય છે. તથા ૧૫ પર્યાપ્ત કર્મધૂમિના ગર્ભજમનુષ્ય રૂપ ૧૫ જીવભેદમાં ૧૨ ઉપયોગ છે.

(૨૨) પ્રદિ—૨૨ એકેન્દ્રિય, ૩ પર્યાપ્ત વિક્ષેન્દ્રિય, ૫ પર્યાપ્ત સમુચ્છિન્દ્રિય તિર્યચ પંચેન્દ્રિય, ૧૦૧ સમુચ્છિન્દ્રિય મનુષ્ય, અને ૧ સાતમી પૃથ્વીનો અપર્યાપ્ત નારક એ ૧૩૨ જીવભેદમાં મિથ્યાત્વ દિદિ છે. ૩ અપર્યાપ્ત વિક્ષેન્દ્રિય, ૫ સમુચ્છિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તિર્યચ પંચેન્દ્રિય, ૫ અપર્યાપ્ત ગર્ભજતિર્યચ, ૬૬ અપર્યાપ્તદેવ, ૬ અપર્યાપ્ત નારક, અને ૧૦૧ અપર્યાપ્ત ગર્ભજ મનુષ્ય એ ૨૧૬ જીવભેદમાં મિથ્યાત્વ અને સમ્યક્ત્વ એ બે દિદિ છે. એમાં ત્રણ વિક્ષેન્દ્રિયને અને પાંચ સમુચ્છિન્દ્રિય

• સિદ્ધાન્તમતે ઉપયોગ પ્રાપ્ત જ્ઞાતાજ્ઞાતાદ્વારપ્રાપ્તિને અનુસાર
૨૨૧: અપ્તી જેથી

શાસ્ત્રમાં જિજ્ઞાસુ ઈશાંશુ નથી પણ ૧૪ જીવલેદ વિગેરે દ્વારાને અ
સંપત્તિકા નામે છઠ્ઠા કર્મજન્યમાં જે ઉદયવિધિ દર્શાવી છે
ઉદયવિધિને અનુસારે યથાયોગ્ય ઉદય જીવલેદોમાં વિચારવો.

(૧૬) ઉદીરણા—પ્રાયઃ ઉદયવત્.

(૧૬) સત્તા—સંપત્તિકા નામે છઠ્ઠા કર્મજન્યને અનુસ
રિશ્ચમ પૂર્વક તારવણી કરવાથીજ સર્વ જીવોમાં (બધે ૯
ઉદીરણા અને) સત્તા ઉપજાવી શકાય છે તે સ્વતઃ વિચારવી

(૧૭) શરીર—પર્યાપ્ત વાયુ વિના ૨૭ અપચેન્દ્રિય,
સમુદ્ધિર્ભતિર્થય પચેન્દ્રિય, ૫ અપર્યાપ્ત ગર્ભજતિર્થય,
સમુદ્ધિર્ભ મનુષ્ય, ૧૭૨ યુગલિક, અને ૧૫ અપર્યાપ્ત ગ
કર્મજૂમિ મનુષ્ય એ ૩૩૦ જીવલેદમાં ૩ શરીર ઔદ
તૈજસ અને કાર્મણ છે. ૧૯૮ દેવ અને ૧૪ નારક એ
જીવલેદમાં ૩ શરીરે વૈક્રિય તૈજસ અને કાર્મણ છે. ૧
વાયુકાય અને ૫ પર્યાપ્ત ગર્ભજતિર્થય એ ૬ જીવલેદ
શરીર ઔદારિક વૈક્રિય તૈજસ અને કાર્મણ છે. અને ૧૫
કર્મજૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યરૂપ ૧૫ જીવલેદમાં ૫ શરીર

(૧૮) જગદેતુ—નવ લોકાન્તિક અને પાંચ અનુર
દૈહ અપર્યાપ્ત અને દૈહ પર્યાપ્ત મળી ૨૮ જીવલેદમાં
કાય, અને યોગ એ ૩ મૂળ બંધહેતુ છે. અને યોગ
જીવલેદમાં ૪ મૂળ બંધહેતુ છે. હવે સર્વ જીવલેદમાં
બંધહેતુ નીચે પ્રમાણે—

અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયના ૧૧ જીવલેદમાં ૧ અના
નિધ્યાત્વ, ૬ કાયવધ અવિરતિ, ૧ સ્પર્શેન્દ્રિય અવિરતિ, ૨૩
આદ્યરિકમિથ અને કાર્મણ એ બે યોગ મળી ૩૩ બ
છે. પર્યાપ્ત બાહર વાયુ વિના ૧૦ પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય ૩
જીવલેદમાં આદ્યરિક યોગસહિત અને પૂર્વોક્ત બે યો
૩૨ બંધહેતુ છે. પર્યાપ્ત બાહર વાયુરૂપ ૧ જીવલેદમ

અને વૈકિયમિથ્ર સહિત ૩૪ બંધહેતુ છે. અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવભેદમાં ૧ મિથ્યાત્વ, ૬ કાયવધ અવિરતિ, ૨ ઇન્દ્રિય અવિરતિ, ૨૩ કપાય, તથા ઔદારિકમિથ્ર અને કાર્મણ એ ૨ યોગ મળી ૩૪ બંધહેતુ છે. પર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવભેદમાં પૂર્વોક્ત એ યોગને સ્થાને એક ઔદારિક અને વ્યવહાર વચન યોગ ગણવાથી ૩૪ બંધહેતુ છે. અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવભેદમાં અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયમાં કહેલા ચોત્રીસ બંધહેતુમાં ૧ ઇન્દ્રિય અવિરતિ અધિક ગણવાથી ૩૫ બંધહેતુ થાય. પર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવભેદમાં પર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયમાં કહેલા ચોત્રીસ બંધહેતુમાં ૧ ઇન્દ્રિય અવિરતિ અધિક ગણવાથી ૩૫ બંધહેતુ થાય. અપર્યાપ્ત ચતુરિન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવભેદમાં અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયમાં કહેલા પાંચીસ બંધહેતુ સહિત ૧ ઇન્દ્રિય અવિરતિ અધિક ગણવાથી ૩૬ બંધહેતુ હોય. પર્યાપ્ત ચતુરિન્દ્રિયરૂપ ૧ જીવભેદમાં પર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયમાં કહેલા ૩૫ બંધહેતુ સહિત ૧ ઇન્દ્રિય અવિરતિ અધિક ગણવાથી ૩૬ બંધહેતુ હોય. ૫ અપર્યાપ્ત સમુચ્છિન્નમ તિઠ ૫ ચૈન્દ્રિય, અને ૧૦૧ સમુચ્છિન્નમ મનુષ્ય એ ૧૦૬ જીવભેદમાં ૧ મિથ્યાત્વ, ૬ કાયવધ, ૫ ઇન્દ્રિય, ૨૩ કપાય, અને ઔદારિક મિથ્ર તથા કાર્મણ એ ૨ યોગ મળી ૩૭ બંધહેતુ હોય. ૫ પર્યાપ્ત સમુચ્છિન્નમતિર્વચ પચૈન્દ્રિયરૂપ ૫ જીવભેદમાં પૂર્વોક્ત એ યોગને સ્થાને ઔદારિક તથા વ્યવહાર વચનયોગ ગણ્યાં એજ ૩૭ બંધહેતુ હોય. ૫ અપર્યાપ્ત મર્મજતિર્વચરૂપ ૫ જીવભેદમાં ૧ મિથ્યાત્વ, મનવિના ૧૧ અવિરતિ, ૨૫ કપાય, અને ઔદારિકમિથ્ર તથા કાર્મણ એ ૨ યોગ મળી ૩૮ બંધહેતુ હોય. ૫ પર્યાપ્ત મર્મજતિર્વચરૂપ ૫ જીવભેદમાં ૫ મિથ્યાત્વ, ૧૨ અત્રા, ૨૫ કપાય, ઔદારિકમિથ્રયોગ કાર્મણયોગ તથા આદારકદિક વિના ચોપ ૧૧ યોગ એ ૫૩ બંધહેતુ છે. તથા નવ લોકાન્તિક અને પાંચ અનુત્તર એ ૧૪ અપર્યાપ્તરૂપ ૧૪ જીવભેદમાં મનવિના ૧૧ અત્રા, તથા નપુંસકવેદ સ્ત્રીવેદ અને ૪ અનંતાનુભંધિ એ ૭ કપાય વિના ચોપ ૧૬ કપાય, વૈકિયમિથ્ર

અને કાર્મણ એ ૨ યોગ, એ સર્વ મળી ૩૧ બાંધહેતુ છે. અને એજ ૧૪ પર્યાસ દેવરૂપ ૧૪ જીવભેદમાં ૧૨ અમત, ૧૯ કપાય, ૪ મનયોગ, ૪ વચનયોગ, અને ૧ વૈક્રિયયોગ એ સર્વ મળી ૪૦ બાંધહેતુ છે. સનતકુમારથી અન્યુત મુખીના ૧૦ કદપના દેવ, ૨ ઉધ્વકિદિગ્ધિક, અને ૯ પ્રેવેલક એ ૨૧ અપર્યાસ દેવરૂપ ૨૧ જીવભેદમાં ૧ અનાલોગિક મિથ્યાત્વ, મનવિના ૧૧ અવિરતિ, નપુંસક અને સ્ત્રીવેદ વિના ૨૩ કપાય, તથા વૈક્રિયમિથ્ય અને કાર્મણ એ ૨ યોગ મળી ૩૭ બાંધહેતુ છે. તથા એજ ૨૧ પર્યાસ દેવરૂપ ૨૧ જીવભેદમાં ૫ મિથ્યાત્વ, ૧૨ અમત, ૨૩ કપાય, અને ૯ યોગ એ ૪૬ બાંધહેતુ છે. ૭ અપર્યાસ નારકમાં ૫૭ એકવીસ અપર્યાસ દેવભેદની પેઠે ૩૭ બાંધહેતુ છે, પરન્તુ પુરૂષવેદને બદલે નપુંસક વેદ કહેવો. અને ૭ પર્યાસ નારકમાં એકવીસ પર્યાસ દેવભેદની પેઠે ૪૬ બાંધહેતુ છે પરન્તુ પુરૂષવેદને બદલે નપુંસકવેદ કહેવો. પૂર્વે કહેલા ૧૪ તથા ૨૧ મળી ૩૫ દેવ ત્રિવાયના ચોથ ૬૪ અપર્યાસ દેવરૂપ ૬૪ જીવભેદમાં ૧ અનાલોગ મિથ્યાત્વ, મનવિના ૧૧ અવિરતિ, નપુંસક વેદ વિના ૨૪ કપાય, તથા વૈક્રિયમિથ્ય અને કાર્મણયોગ એ ૩૯ બાંધહેતુ છે. એજ ૬૪ પર્યાસ દેવરૂપ ૬૪ જીવભેદમાં ૫ મિથ્યાત્વ, ૧૨ અમત, ૨૪ કપાય, અને ૯ યોગ મળી ૫૦ બાંધહેતુ છે. ૮૬ અપર્યાસ સુગઢિક રૂપ ૮૬ જીવભેદમાં ૧ અનાલોગ મિથ્યાત્વ, મનવિના ૧૧ અમત, નપુંસક વેદ વિના ૨૪ કપાય, ઔદારિકમિથ્ય અને કાર્મણયોગ મળી ૩૯ બાંધહેતુ છે. તથા ૮૬ પર્યાસ સુગઢિકમાં ૫ મિથ્યાત્વ, ૧૨ અમત, ૨૪ કપાય, ૪ મનયોગ, ૪ વચનયોગ, અને ૧ ઔદારિક યોગ મળી ૫૦ બાંધહેતુ છે. ૧૫ અપર્યાસ કર્મજૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યરૂપ ૧૫ જીવભેદમાં અપર્યાસ સુગઢિકમાં કહેલા ૩૯ બાંધહેતુમાં ૧ નપુંસકવેદ અધિક ગણવાથી ૩૯ બાંધહેતુ છે, અને ૧૫ પર્યાસ કર્મજૂમિગર્ભજ મનુષ્ય રૂપ ૧૫ જીવભેદમાં ૫૭ બાંધહેતુ છે.

(નપુંસક), અને પારિણામિકભાવ ૩ એ સર્વ મળી ૨૪ ઉત્તરભાવ છે. બાહરઅપર્યાપ્ત પૃથ્વી, બાહરઅપર્યાપ્ત જગ, અને બાહર અપર્યાપ્ત પ્રત્યેક વનસ્પતિ એ ૩ જીવભેદમાં એજ ૩ મૂળભાવ અને તેજોવૈશ્યા સહિત ૨૫ ઉત્તરભાવ છે, કારણકે ઈશાન સુધીના દેવામનોર કોઈ તેજોવૈશ્યાવાળો દેવ એ ત્રણ એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યારે દેવપણાની તેજોવૈશ્યા સહિત ઉત્પન્ન થાય છે તેથી એ ત્રણ જીવોને અપર્યાપ્તપણામાં તેજોવૈશ્યા પણ હોઈ શકે છે. ત્યાર-બાદ ૧૪માં પણામાં તફાલપ્રત્યયિક ૩ અશુભવૈશ્યા પ્રાપ્ત થાય છે તેથી એ ૩ ભેદમાં અને શેષ ૧૬ એકેન્દ્રિયમાં ભવસ્વભાવેજ તેજોવૈશ્યા વિગેરે શુભ વૈશ્યા હોતી નથી.

૩ અપર્યાપ્ત વિક્ષેપેન્દ્રિય અને ૫ અપર્યાપ્ત સમુચ્છિન્ન પંચેન્દ્રિય એ ૮ જીવભેદમાં ૩ મૂળભાવ પૂર્વોક્ત રીતે છે, અને ૨ જ્ઞાન સહિત ચોવીસ ભાવ જે પ્રથમ ઓગણીસ એકેન્દ્રિયોમા કહ્યા છે તે રીતે હોવાથી ૨૬ ઉત્તરભાવ હોય છે. કારણકે ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી પતિત ચઈ સાસ્વાદન સહિત જીવ એ આઠ ભેદમા ઉત્પન્ન થઈ શકે છે, માટે એ જીવોને અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં સાસ્વાદન ભાવ હોય છે, અને સિદ્ધાન્તના અભિપ્રાય પ્રમાણે સાસ્વાદનભાવ જ્ઞાન હોય છે. તથા કર્મજંથના અભિપ્રાય પ્રમાણે સાસ્વાદનભાવ છે, પરંતુ સાસ્વાદનપણામાં અજ્ઞાનજ ગણાય તેથી પૂર્વોક્ત ૨૪ ઉત્તરભાવ હોય.

૧ પર્યાપ્ત ચતુરિન્દ્રિય અને ૫ પર્યાપ્ત સમુચ્છિન્ન તિર્યચ પંચેન્દ્રિય એ ૬ જીવભેદમાં ૩ મૂળભાવ પૂર્વોક્ત રીતે છે, અને ચક્ષુર્દર્શન સહિત ૨૫ ઉત્તરભાવ છે. ૧ અપર્યાપ્ત-ગર્ભજ ચતુષ્પદ અને ૧૫ અપર્યાપ્તગર્ભજ કર્મભૂમિ મનુષ્ય એ ૧૬ જીવભેદમાં ક્ષાયિકભાવ સહિત ૪ મૂળભાવ અને ઉત્તર-ભેદમાં પૂર્વોક્ત ચોવીસ સહિત સ્ત્રીવેદ, ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ, ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ, તેજો, પદ્મ, અને શુકલવૈશ્યા, અવધિજ્ઞાન, અવધિદર્શન, વિભંગજ્ઞાન, મતિજ્ઞાન, અને શ્રુતજ્ઞાન એ સર્વ

મળી ૩૬ ઉત્તરભાવ છે. કારણકે મર્જાને ત્રણ વેદ હોય છે, પૂર્વભાગમાંથી સમ્યક્ત્વ અર્થે અને વિસંગ સહિત અવતરે છે. પરંતુ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ સહિત નિર્વચનમાં ઉપન્ન થાય તે બુદ્ધિક ચતુષ્પદમાંથી અવતરે છે. પર્યામર્જાન ચતુષ્પદ (યુગલિક ચતુષ્પદ) રૂપ ૧ જીવભેદમાં ૫ મૂળભાવ અને ચતુર્દશ્ય તથા ઉપયમ સમ્યક્ત્વ સહિત ૩૮ ઉત્તરભાવ હોય છે. કારણકે એ બન્ને ભાવ પર્યામ અવસ્થામાં હોઈ શકે છે. અપર્યામર્જાન જગચર, ઉર:પરિસ્પર્ષ, બુદ્ધપરિસ્પર્ષ, અને ખેરરૂપ ૧ જીવભેદમાં ઉપયમ અને ક્ષાયિક વિના ૩ મૂળભાવ, અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ નહિ હોવાથી પૂર્વોક્ત છત્રીસમાંથી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ બાદ કરતાં એ ૩૫ ઉત્તરભાવ હોય છે. તથા પર્યામર્જાન જગચર, ઉર:પરિસ્પર્ષ, બુદ્ધપરિસ્પર્ષ, અને ખેરરૂપ એ જીવભેદમાં ૪ મૂળભાવ (ક્ષાયિક વિના), અને ચતુર્દશ્ય તથા ઉપયમ સમ્યક્ત્વ સહિત ૩૭ ઉત્તરભાવ હોય છે.

૫૬ અપર્યામ અન્તર્દીપના યુગલિક મનુષ્યરૂપ ૫૬ જીવભેદમાં ઉપયમભાવ અને ક્ષાયિકભાવ સહિત ૩ મૂળભાવ અને ઉત્તરભેદમાં એકેન્દ્રિયને કહેલા ચાત્રીસભાવમાંથી નપુંસક વેદ વિના ૨૩ ભાવ સહિત ૩ શુભ લેરયા, ૨ વેદ (સી, પુર) ૧ ક્ષયોપયમ સમ્યક્ત્વ, અને ૨ પ્રતિકુલસ્યન એ ૩૧ ઉત્તરભાવ છે. પર્યામ અન્તર્દીપના યુગલિક મનુષ્યરૂપ ૫૬ જીવભેદમાં ઉપયમ, ક્ષયોપયમ, જોડકિક, અને પારિણામિક એ ૪ મૂળભાવ છે, અને ઉત્તરભેદમાં ચતુર્દશ્ય તથા ઉપયમ સમ્યક્ત્વ

૧. નિર્વચન ૪૮ બેદમાંથી ચર્મજ ચતુષ્પદ ૧ નિર્વચન: સમ્યક્ત્વ દોષ, અને તે ૫૪ યુગલિક ચતુષ્પદને, ૫૨-૫૩ ક્રમમાં ચતુષ્પદ વિવચને ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ ન દોષ.

૧. પરંતુ રતિને રથને મનુષ્ય રતિ કહેયી.

૨. મનુષ્ય ૩૦૧ બેદમાં અન્તર્દીપના યુગલિક મનુષ્ય ૨૦૧ બેદમાં પડિક સમ્યક્ત્વ ન દોષ.

સહિત ૩૩ ઉત્તરભાવ છે. ૩૦ અપર્યાપ્ત દેવરૂપ આદિ શેષના યુગલિક મનુષ્યરૂપ ૩૦ જીવભેદમાં ૪ મૂળભાવ (ઉપશમ વિના) છે, અને ઉત્તરભેદમાં અન્તર્દીપના અપર્યાપ્ત મનુષ્યોને કહેલા ૩૧ ભાવ સહિત ક્ષાયિક સમ્બંધત્વ ગણનાં ૩૨ ઉત્તરભાવ છે. અને એજ નીચે પર્વાત યુગલિક મનુષ્યરૂપ ૩૦ જીવભેદમાં ઉપશમભાવ સહિત ૫ મૂળભાવ, અને ચતુર્દશીન તથા ઉપશમ સમ્બંધત્વ સહિત ૩૬ ઉત્તરભાવ છે.

૫૬૨ અપર્યાપ્ત પરમાધામી દેવરૂપ ૧૫ જીવભેદમાં ૩ મૂળભાવ (ક્ષાયિક અને ઉપશમ વિના) છે, અને ઉત્તરભેદમાં ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૧ ક્ષયોપશમ સમ્બંધત્વ, ૫ દાનાદિ, ૬ અચનુ અને અવધિ, ૪ અજ્ઞાન વિગેરે, ૧ ગતિ, ૧ કુખ્યવેરૂપા (અથવા ૩ અશુભ વેરૂપા*), ૪ કપાલ, ૨ વેઠ (સ્ત્રી, પુરૂષ), અને ૩ પારિજામિકભાવ એ સર્વ મળી ૨૬ (અથવા ૩૧) ઉત્તરભાવ છે. તથા એજ પર્વાત પરમાધામીરૂપ ૧૫ જીવભેદમાં ૬ મૂળભાવ (ક્ષાયિક વિના) છે, અને ઉત્તરભેદમાં ચતુર્દશીન અને ઉપશમ સમ્બંધત્વ સહિત અપર્યાપ્ત પરમાધામીને કહેલા એકગુણીજી અથવા એકગ્રીસ ભાવ ગણનાં ૩૧ (અથવા ૩૩) ઉત્તરભાવ છે.

૧૦ અપર્યાપ્ત ભુવનપતિ, ૧૦ અપર્યાપ્ત નિર્વિન્યાસક, અને ૧૬ અપર્યાપ્ત બ્યભાર એ ૩૬ જીવભેદમાં ૩ મૂળભાવ, અને ઉત્તરભેદમાં તેજી વેરૂપા સહિત અપર્યાપ્ત પરમાધામીમાં કહેલા ૩૧ ભાવ પ્રમાણે ૩૨ ઉત્તરભાવ છે. અને એજ પર્વાત ભુવનપતિ વિગેરે ૩૬ જીવભેદમાં ૬ મૂળભાવ (ક્ષાયિક વિના) છે, અને ચતુર્દશીન તથા ઉપશમ સમ્બંધત્વ સહિત પર્વાત પરમાધામીપર ૩૬ ઉત્તરભાવ છે.

* દેવદીપના કિન્દરિકા નિરુપણા નાંચેનદિ વિગતમાંનો દેવદેવજ્ઞાનિક નમ્બર૪૪ કે. ૧ ની ને દેવદેવે સ્તુતિ.

૧ વિવિધભાવ મધ્યે અનુદરે ૩ વેરૂપા, અને ૬ નુ મધ્યે અનુદરે ૩ વેરૂપા દેવદેવે.

અપર્યાપ્ત સૌધર્મ, અપર્યાપ્ત ઈશ્વાન, એ ૨ જીવભેદમાં ૪ મૂળભાવ (ઉપશમ વિના) છે, અને ઉત્તરભેદમાં અપર્યાપ્ત ભવન-પત્યાદિને કહેલા ૩૨ ભાવમાંથી ૩ અશુભ લેસ્થા બાદ કરી દ્વાયિક-સમ્યક્ત્વ ઉમેરતાં ૩૦ ઉત્તરભાવ હોય છે. તથા એજ પર્યાપ્ત ૨ જીવભેદમાં ૫ મૂળભાવ અને ૩૨ ઉત્તરભાવ (ચક્રુ-દર્શન અને ઉપશમ સમ્યક્ત્વ સહિત) છે. ૧૦ જ્યોતિષી અપ-ર્યાપ્ત અને અધઃકિલ્બિષિક અપર્યાપ્તરૂપ ૧૧ જીવભેદમાં ૩ મૂળભાવ અને દ્વાયિક સમ્યક્ત્વ સહિત અપર્યાપ્ત સૌધર્મવત્ ૨૬ ઉત્તરભાવ છે, એજ પર્યાપ્ત ૧૧ જીવભેદમાં ૪ મૂળભાવ (દ્વાયિક વિના), અને દ્વાયિકસમ્યક્ત્વ સહિત પર્યાપ્ત સૌધર્મવત્ ૩૧ ઉત્તરભાવ છે. અપર્યાપ્ત મધ્યમ કિલ્બિષિક અને અપર્યાપ્ત ઉર્ધ્વ કિલ્બિષિકરૂપ ૨ જીવભેદમાં ૩ મૂળભાવ અને સ્ત્રીવેદ^૧ વિના અપર્યાપ્ત અધઃકિલ્બિષિકવત્ ૨૮ ઉત્તરભાવ^૨ છે. એજ પર્યાપ્ત કિલ્બિષિકરૂપ ૨ જીવભેદમાં ૪ મૂળભાવ અને સ્ત્રીવેદ વિના પર્યાપ્ત અધઃકિલ્બિષિકવત્ ૩૦ ઉત્તરભાવ છે.

તથા સનતકુમાર વિચેદે ૧૦, અને દ્રૈવેષક ૬, એ ૧૬ અપર્યાપ્તરૂપ ૧૬ જીવભેદમાં ૪ મૂળભાવ (ઉપશમ વિના) છે, અને અપર્યાપ્ત સૌધર્મમાં કહેલા ૩૦ ભાવમાંથી સ્ત્રીવેદ બાદ કરતાં હોય ૨૬ ઉત્તરભાવ છે, અને એજ પર્યાપ્ત ૧૬ જીવ-ભેદમાં ૫ મૂળભાવ, અને સ્ત્રીવેદ સહિત પર્યાપ્ત સૌધર્મવત્ ૩૧ ઉત્તરભાવ છે. ૬ અપર્યાપ્ત લૌકાન્તિકરૂપ ૬ જીવભેદમાં ૪ મૂળભાવ અને દ્વાયોપશમિક અજ્ઞાન ૩, ઔદયિક અજ્ઞાન ૧, અભવ્યત્વ ૧, મિથ્યાત્વ ૧, અને સ્ત્રીવેદ ૧ એ ૭ ભાવ

૧. શીળ સનતકુમાર સ્વર્ગથી ઉપરના સર્વ દેવલોકમાં સ્ત્રીવેદનો (દેવાંશુબ્દનો) અભાવ છે મારે.

૨. ૧૪ન્તુ અદિથી આચર્ય જે દેવને જે લેસ્થા સંતરવી હોય તેજ ૧ લેસ્થા કહેશે, જેથી મધ્ય કિલ્બિષિકને ૧૩૬લેસ્થ, અને ઉર્ધ્વ-કિલ્બિષિકને ૫૩૩લેસ્થ.

વિના* અપર્યાપ્ત ઔદર્ભવત્ ૨૩ ઉત્તરભાવ છે. એજ પર્યાપ્તરૂપ
૯ જીવભેદમાં ૪ મૂળભાવ અને ચતુર્દર્શન સહિત ૨૪ ઉત્તર-
ભાવ છે. ૫ અપર્યાપ્ત અનુત્તરરૂપ ૫ જીવભેદમાં ૫ મૂળ-
ભાવ^૧ અને ચતુર્દર્શન વિના ઉપશમ સમ્યક્ત્વ સહિત પર્યાપ્ત
લોકાન્તિકવત્ ૨૪ ઉત્તરભાવ હોય. અને બહુમતે ઉપશમ વિના
૪ મૂળભાવ અને ઉપશમ સમ્યક્ત્વ વિના ૨૩ ઉત્તરભાવ છે.
તથા ૫ પર્યાપ્ત અનુત્તર દેવરૂપ ૫ જીવભેદમાં ૪ ઉત્તરભાવ
(ઉપશમ વિના) હોય, ઉત્તરભેદમાં ચતુર્દર્શન સહિત અને ઉપ-
શમ સમ્યક્ત્વ સહિત અપર્યાપ્ત અનુત્તરવત્ ૨૪ ઉત્તરભાવ હોય.

રત્નપ્રભા વિગેરે પ્રથમની પૃથ્વીના અપર્યાપ્ત નારકરૂપ ૨
જીવભેદમાં ૪ મૂળભાવ (ઉપશમ વિના) હોય, અને ઉત્તર-
ભેદમાં અપર્યાપ્ત પરમાધામી દેવને જે ૩૧ ભાવ કહ્યા છે તેમાંથી
૩ લેશ્યાને સ્થાને ૧ કાપોતલેશ્યા, ૨ વેદને સ્થાને ૧ નપુંસકવેદ,
તથા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ઉમેરતાં સર્વ મળી ૨૬ ઉત્તરભાવ હોય,
અને એજ પર્યાપ્ત ૨ જીવભેદમાં ૫ મૂળભાવ, તથા ચતુર્દર્શન
અને ઉપશમસમ્યક્ત્વ સહિત ૩૧ ઉત્તરભાવ હોય. અપર્યાપ્ત વાલુકા-
પ્રભાના નારકરૂપ ૧ જીવભેદમાં અપર્યાપ્ત રત્નપ્રભા નારકવત્,
પરંતુ કૃષ્ણને બદલે કાપોત અને નીલ એ ૨ લેશ્યા ગણવાથી
૪ મૂળભાવ, અને ૩૭ ઉત્તરભાવ હોય છે. એજ પર્યાપ્ત ૧
જીવભેદમાં પર્યાપ્ત રત્નપ્રભાવત્, પરંતુ ૨ લેશ્યા ગણવાથી

* કારણકે લોકાન્તિક દેવે અવસ્થા ભગ્ન અને સમ્યક્દષ્ટિજ્ઞ હોય
કે માટે. અહિં અવસ્થા ભગ્નવાદિ અધિપતિ લોકાન્તિકની અપેક્ષાએ
ભણવું. વળી લોકાન્તિક દેવોને ક્ષાયિક અથવા ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ હોય,
પણ બીજાં સમ્યક્ત્વ ન હોય.

૧. કારણકે સર્વે અનુત્તર દેવો અવસ્થા ભગ્ન અને સમ્યક્દષ્ટિજ્ઞ
હોય છે. વળી હટકર્મગ્રન્થને મતે ઉપશમ સમ્યક્ત્વ સહિત પરમવમાં
કેતવન્ત થાય તો આ પાંચ અનુત્તર દેવોજ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે, એજ સર્વ
અપર્યાપ્ત જીવોને ઉપશમ સમ્યક્ત્વનો અભાવ કહ્યો છે. અને ધબ્બા મંથો
પ્રમાણે તો અપર્યાપ્ત અનુત્તરને પણ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ ન હોય. અને
ક્ષયોપશમ તથા ક્ષાયિક એ બે સમ્યક્ત્વજ્ઞ હોય.

૫ મૂળભાવ અને ૩૨ ઉત્તરભાવ હોય. અપર્યાપ્ત પંકમજાના નારકરૂપ ૧ જીવભેદમાં ૩ મૂળભાવ (શાયિક અને ઉપશમ વિના) છે. કારણકે શાયિકસમ્ભવત્વ પ્રથમની ૩ પૃથ્વી મુખીજ હોય છે. અને ઉત્તરભેદમાં અપર્યાપ્ત રત્નપ્રભા નારકરૂપ, ૫૨ તુ શાયિક સમ્ભવત્વ બાદ કરતાં એવ ૨૮ ઉત્તરભાવ હોય એજ પર્યાપ્ત પંકમજાના નારકરૂપ ૧ જીવભેદમાં ૪ મૂળભાવ (શાયિક વિના), અને સંકુર્ચન તથા ઉપશમસમ્ભવત્વ સહિત અપર્યાપ્ત પંક- પ્રભા નારકરૂપ ૩૦ ઉત્તરભાવ હોય. પાંચમી પૃથ્વીના અપર્યાપ્ત નારક રૂપ ૧ જીવભેદમાં ૩ મૂળભાવ છે, અને અપર્યાપ્ત ૫૩ પ્રભાનારકરૂપ, ૫૨-નુ કૃષ્ણવેસ્થા અધિક હોવાથી ૨૬ ઉત્તરભાવ હોય. એજ પાંચમી પૃથ્વીના પર્યાપ્તનારકરૂપ ૧ જીવભેદમાં ૪ મૂળભાવ (શાયિક વિના). અને ઉપશમ સમ્ભવત્વ તથા સંકુ- ર્ચન સહિત અપર્યાપ્ત પાંચમી પૃથ્વીના નારકરૂપ ૩૧ ઉત્તરભાવ હોય છઠ્ઠી પૃથ્વીના અપર્યાપ્તનારકરૂપ ૧ જીવભેદમાં ૩ મૂળભાવ છે, અને અપર્યાપ્ત ૫૩ પ્રભાના નારકરૂપ ૨૮ ઉત્તરભાવ છે, ૫૧-નુ નીલ વેસ્થાને બાહે કૃષ્ણ વેસ્થા કહેલી, એજ છઠ્ઠી પૃથ્વીના પર્યાપ્ત નારકરૂપ ૧ જીવભેદમાં ૪ મૂળભાવ, અને ૫૫મ ૫૩ પ્રભાનારક- રૂપ ૩૦ ઉત્તરભાવ છે, ૫૨-નુ નીલ વેસ્થાને બાહે કૃષ્ણ વેસ્થા કહેલી, સાતમી પૃથ્વીના અપર્યાપ્ત નારકરૂપ ૧ જીવભેદમાં ૩ મૂળભાવ, અને અવરજ મિશ્રચાંદિ હોવાથી અપર્યાપ્ત ૫૩ પ્રભા સંભવિ ૨૮ ભાવપ્રકાર ૧ હરિપ્રથમ સમ્ભવત્વ, અતિદુઃખ, કુત- જ્ઞાન અને અધિદેહન બાદ કરી નીલવેસ્થાને રથાને કૃષ્ણવેસ્થા સંકુચ ૨૪ ઉત્તરભાવ હોય. એજ સાતમી પૃથ્વીના પર્યાપ્ત નારકરૂપ ૧ જીવભેદમાં ૪ મૂળભાવ (શાયિક વિના), સંકુર્ચન ઉપશમ સમ્ભવત્વ, હરિપ્રથમ સમ્ભવત્વ અને ૩ જ્ઞાન એ ૬ ભાવ સહિત અપર્યાપ્તનારકરૂપ ૨૭ ભાવ રૂપ ૩૩ ૩૦ ઉત્તરભાવ હોય છે. તથા ૫૫મ કર્કશુલિયા યત્રેજ યદુવ સંભવિ ૧૫ જીવ- ભેદમાં ૫ મૂળભાવ અને ૨૩ કર્કશુલિ વિના ૫૦ ઉત્તર- ભાવ હોય.

(૩૪) ૫૬૩ જીવભેદમાં અવગાહના.

૪૮ તિથેયમાં.

જીવભેદમાં.	જીવન્ય અવગાહના.	ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના.
૧૦ મુદમ એકેન્દ્રિયમાં	અંગુલનો અમંખ્યાતનો ભાગ	અંગુલનો અમંખ્યાતનો ભાગ
૧૧ બાહર એકેન્દ્રિયમાં (પ્રત્યેક વનસ્પતિ વિના)	"	"
૧ માં ૫માં પ્રત્યેક વનસ્પતિમ	"	સાધિક ૧૦૦૦ યોજન
૩ અપયામ ત્રિકેન્દ્રિયમાં	"	અંગુલનો અમંખ્યાતનો ભાગ
૧ ૫માં દ્વિન્દ્રિય	"	૧૮ યોજન
૧ ૫માં ત્રિન્દ્રિય	"	૩ માંડ
૧ ૫માં ચતુર્ન્દ્રિય	"	૪ માંડ
૧૦ અપયાન ત્રિપલ ૫ થી	"	અંગુલનો અમંખ્યાતનો ભાગ
૨ ૫માં મન્દુર જીવનરે અતે નમોદ જીવનરે	"	૧૦૦૦ યોજન
૧ ૫માં મન્દુર અંગુલ	"	૬ માંડ
૧ " મન્દુર અંગુલ	"	૬ માંડ
૨ ૫માં (૧૦ મન્દુર) પદ્મી	"	૬ મન્દુર
૧ મન્દુર પદ્મી જુગપદ્મી	"	"
૧ મન્દુર " જુગપદ્મી	"	૬ માંડ
૧ મન્દુર પદ્મી ઉરબંધ	"	૬ યોજન
૧ મન્દુર પદ્મી ઉરપદ્મી	"	૧૦૦૦ યોજન

૩૦૩ મનુષ્યમાં.

અવબેદમાં.	દશમ અવ- ગાહના.	કેટલા અવગાહના.
૨૦૨ અપર્ણા મનુષ્યની	અંગુલનો અમ- ખ્યાતમો બામ	અંગુલનો અમખ્યાતમો બામ
૫૬ પર્ણા અન્નદોષ નરની	૮૦૦ ધનુરૂ	૮૦૦ ધનુરૂ
૧૦ દેવકુર-કેવરકુર નરની	૩ ચાઉ	૩ ચાઉ
૧૦ હરિવર-રમ્યકુર નરની	૨ ચાઉ	૨ ચાઉ
૧૦ દિમવંત-દિરધવંત નરની	૧ ચાઉ	૧ ચાઉ
૧૫ કમંડુલિ નરની	અંગુલનો અમ- ખ્યાતમો બામ	૫૦૦ ધનુરૂ
૩૦૩		

૧૪ નારકમાં.

૧૭ અપર્ણા નારકની	અંગુલનો અમ- ખ્યાતમો શામ	અંગુલનો અમખ્યાત શામ
૧ પર્ણાત મેલમ નારકની	૩ દાથ	બા ૫૦ ૬ અં
૧ " દોળીય નારકની	બા ૫૦ ૬ અં	૧૫૫ ૫૦ ૧૨ અં
૧ " ગીચ નારકની	૧૫૫ ૫૦ ૧૨ અં	૩૧ ૫૦
૧ " ચેતુર્થ નારકની	૩૧ ૫૦	૧૨૫ ૫૦
૧ " પચમ નારકની	૧૨૫ ૫૦	૧૨૫ ૫૦
૧ " ષષ્ઠ નારકની	૧૨૫ ૫૦	૨૫૦ ૫૦
૧ " સપ્તમ નારકની	૨૫૦ ૫૦	૫૦૦ ૫૦
૧૪		

પ્રથમે નરકમાં દરેક પ્રતરે નારકની અવગાહના.

(૧) નરકમાંના ૧૩ પ્રતરમાં

૧	—	૧
૨	—	૨
૩	—	૩
૪	—	૪
૫	—	૫
૬	—	૬
૭	—	૭
૮	—	૮
૯	—	૯
૧૦	—	૧૦
૧૧	—	૧૧
૧૨	—	૧૨
૧૩	—	૧૩

૧ — ૧ — ૩

૨ — ૨ — ૦ — ૧

૩ — ૩ — ૦ — ૬

૪ — ૪ — ૦ — ૧૦

(૨) વાલુકાપ્રમાણના ૬ પ્રતરમાં

૧	—	૧
૨	—	૨
૩	—	૩
૪	—	૪
૫	—	૫
૬	—	૬
૭	—	૭
૮	—	૮
૯	—	૯
૧૦	—	૧૦
૧૧	—	૧૧
૧૨	—	૧૨
૧૩	—	૧૩

પ્રત્યેક પ્રતરમાં ૭ હાથ ૧૬૫ અંગુલની

(૩) નરકમાંના ૧૩ પ્રતરમાં

૧	—	૧
૨	—	૨
૩	—	૩
૪	—	૪
૫	—	૫
૬	—	૬
૭	—	૭
૮	—	૮
૯	—	૯
૧૦	—	૧૦
૧૧	—	૧૧
૧૨	—	૧૨
૧૩	—	૧૩

(૪) નરકમાંના ૭ પ્રતરમાં

૧	—	૧
૨	—	૨
૩	—	૩
૪	—	૪
૫	—	૫
૬	—	૬
૭	—	૭

દરેક પ્રતરે ૫ મુઠા ૨૦ અંગુલી

(૫) પૂમપ્રસાના ૫ પ્રતરમાં			(૬) તમ:પ્રસાના ૩ પ્રતરમાં		
પ્રતર	૫૦ દસ અંગુલ	ગદિ. ની પનુ. ૧મા પ્રતર	૧	૧૨૫—૦—૦	
૧	૧૨—૨—૦		૨	૧૮૭—૨—૦	
૨	૭૮—૦—૧૨		૩	૨૫૦—૦—૦	
૩	૬૩—૩—૦		૧૨મા પનુ. ની ગદિ.		
૪	૧૦૬—૧—૧૨				
૫	૧૨૫—૦—૦		(૭) તમ:તમપ્રસાના ૧ પ્રતરમાં.		
			૧	૫૦૦—૦—૦	

૧૯૮ દેરમાં.

હરમેકમાં.	જયન્ય અવ- નાહના.	દેવદુષ્ટ અવનાહના.
૬૬ અપર્ણા દેરની	અંગુલનો અમ- ખ્યાતમે ખાચ	અંગુલનો અમ-ખ્યાતમે ખાચ
૧૦ ૫ર્ણાં ભુવનપતિ	૭ દાય	૭ દાય
૧૫ " ૫ર્ણાધ્યમે	"	"
૧૦ " તિર્થંગુભા	"	"
૧૧ " અન્નર	"	"
૧૦ " કુમેનિરા	"	"
૨ " સોધર્મ-મદ્યન	"	"
૧ " અધઃકિરિત્રિક	"	"
૨ " સનરુ-મોરેન્દ	૧ દાય	૧૧૧ દાય
૧ " મેષ ટિલ્લિક	"	"
૨ " પ્રમ-ભાન્વક	૫ દાય	૫૧૧ દાય
૬ " ચેકાન્નિક	"	"
૨ " ગુહ-સદસ્યર	૪ દાય	૪૧૧ દાય
૪ " અનવાદિ	૩ દાય	૩૧૧ દાય
૬ " મેષરક	૨ દાય	૨૧૧ દાય
૫ " અનવર	૧ દાય	૧૧૧ દાય



(૩૫) ૫૬૩ જીવભેદમાં સ્થિતિ.

૪૯ તિર્થંચમાં.

જીવભેદમાં.	અવન્ય સ્થિતિ	હિંદુ સ્થિતિ.
૧૦ જીવભેદોન્નિવર્તી	અન્યનુંદાન	અન્યનુંદાન
૧ અપાંતિતમાદર ઓન્નિવ	"	"
૧ પાંતિતમાદર પૂતી	"	૩૩૦૦૦ વાં
૧ પાંતિત માદર અગ	"	૫૦૦૦ વાં
૧ પાંતિતમાદર અગિ	"	૧ દિવસ
૧ પાંતિત માદર વાગુ	"	૩૦૦૦ વાં
૧ પાંતિતમાદર આપારજી વનરધનિ	"	અન્યનુંદાન
૧ પાંતિતમાદર પ્રવેક વન રધનિ	"	૧૦૦૦૦ વાં
૩ અપાંતિત વિરોધેન્નિવ	"	અન્યનુંદાન
૧ પાંતિત હર્મિન્નિવ	"	૧૨ વાં
૧ પાંતિત ર્મિન્નિવ	"	૪૨ દિવસ
૧ પાંતિત સુર્મિન્નિવ	"	૧ અગ
૧૦ અપાંતિત પર્મિન્નિવનિવ	"	અન્યનુંદાન
૧ પાંતિત સુર્મિન્નિવ અગ	"	૧ કોટ ૧૩
૧ પાંતિત સર્મિન્નિવ અગ	"	"
૧ પાંતિત સુર્મિન્નિવ સર્મિન્નિવ	"	૮૮૦૦૦ રાં
(૨૫૫૧)		

૩૦૩ મનુષ્યમાં

મનુષ્યસેદ.	સ્થાન્ય સ્થિતિ.	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ.
૧૦૧ સંવૃદ્ધિમ મનુષ્ય	અન્તમુદ્દર્ત	અન્તમુદ્દર્ત
૧૦૨ અપર્વામિ સંવૃદ્ધ મનુષ્ય	"	"
૧૪ કમનુભિન્ન પર્વાપત સંવૃદ્ધ મનુષ્ય	"	૧ પુરોહિત
૫ ૧૫.૫૧ નં દેવકી મનુષ્ય	૫૫૫૫૫૫માં ૫- ભ્યો ને અમં મે લાગ દી	૩ ૫૫૫૫૫૫
૫ " ઉદાગ્રુ મનુષ્ય	"	"
૫ " દિવિવં મનુષ્ય	૫૫૫૫૫૫૫૫૫ દીન ૩ ૫૫૫૫૫૫	૨ ૫૫૫૫૫૫
૫ " સંવૃદ્ધ મનુષ્ય	"	"
૫ " દિવિવં મનુષ્ય	૫૫૫૫૫૫૫૫૫ દીન ૧ ૫૫૫૫૫૫	૧ ૫૫૫૫૫૫
૫ " દિવિવં મનુષ્ય	"	"
૫૧ . અન્તમુદ્દર્ત	કિમિદુ મનુ ૫- ભ્યો ૫૫૫૫૫૫ લાગ	૫૫૫૫૫૫૫૫૫૫૫૫

1. $\frac{1}{x^2} = x^{-2}$ $\frac{d}{dx} x^{-2} = -2x^{-3} = -\frac{2}{x^3}$

૨ { મહાવિમાને દેવોનું (૨)	"	૬ પાપોપમ
૨ { " દેવીઓનું (૨)	"	૦૬ પાપોપમ
૨ { નમસ્ત્રવિમાને દેવોનું (૨)	"	૦૮ પાપોપમ
૨ { " દેવીઓનું (૨)	"	૦૯ પાપોપમ
૨ { નાગવિમાને દેવોનું (૨)	૧ પાપોપમ	૦૯ પાપોપમ
૨ { " દેવીઓનું (૨)	"	આધિક ૧ પાપો
૧ { સૌપર્ણ દેવ	૧ પાપોપમ	૨ સામરોપમ
૧ { સૌપર્ણ પરિરૂદિના દેવી	"	૭ પાપોપમ
૧ { સૌપર્ણ અપરિરૂદિના દેવી	"	૫૦ "
૧ { હંચાન દેવ	પાપમું ખરેખર જા- આધિક ૧ પાપો	પાપમું ખરેખર જા- ૨ સામરોપમ ૬ પાપોપમ
૧ { હંચાન પરિરૂદિના દેવી	"	૫૫ પાપોપમ
૧ { હંચાન અપરિરૂદિના દેવી	"	૫૫ પાપોપમ
૧ અપરિરૂદિનાધિક	૧ પાપોપમ	૩ પાપોપમ
૧ અનુક્રમાર	૨ સામરોપમ	૭ સામરોપમ
૧ માર્દેન્દ	પાપોપમું ખરેખર જા- ૨ સામરોપમ ૨ સામરોપમ	પાપોપમું ખરેખર જા- ધિક ૭ સામરોપમ
૧ મુખ્ય દિગ્ધિક	૨ સામરોપમ	૩ સામરોપમ
૧ જલ	૭ "	૧૦ "
૬ દેવશાન્તિ	૭ "	૮ "

• તિર્થજીવા દેવ વગર નિમણ ૭ માર્દે ૧૬ વગર ૨૦ તિ
જીવા માર્દે ૨૬ વગર ૨૫ જી.

1. 1000	10	10	10	10
2. 1000	10	10	10	10
3. 1000	10	10	10	10
4. 1000	10	10	10	10
5. 1000	10	10	10	10
6. 1000	10	10	10	10
7. 1000	10	10	10	10
8. 1000	10	10	10	10
9. 1000	10	10	10	10
10. 1000	10	10	10	10
11. 1000	10	10	10	10
12. 1000	10	10	10	10
13. 1000	10	10	10	10
14. 1000	10	10	10	10
15. 1000	10	10	10	10
16. 1000	10	10	10	10
17. 1000	10	10	10	10
18. 1000	10	10	10	10
19. 1000	10	10	10	10
20. 1000	10	10	10	10
21. 1000	10	10	10	10
22. 1000	10	10	10	10
23. 1000	10	10	10	10
24. 1000	10	10	10	10
25. 1000	10	10	10	10
26. 1000	10	10	10	10
27. 1000	10	10	10	10
28. 1000	10	10	10	10
29. 1000	10	10	10	10
30. 1000	10	10	10	10
31. 1000	10	10	10	10
32. 1000	10	10	10	10
33. 1000	10	10	10	10
34. 1000	10	10	10	10
35. 1000	10	10	10	10
36. 1000	10	10	10	10
37. 1000	10	10	10	10
38. 1000	10	10	10	10
39. 1000	10	10	10	10
40. 1000	10	10	10	10
41. 1000	10	10	10	10
42. 1000	10	10	10	10
43. 1000	10	10	10	10
44. 1000	10	10	10	10
45. 1000	10	10	10	10
46. 1000	10	10	10	10
47. 1000	10	10	10	10
48. 1000	10	10	10	10
49. 1000	10	10	10	10
50. 1000	10	10	10	10

પ્રસંગે દેવલોકના દરેક પ્રતરે સ્થિતિ.

સૌપર્મી-કશાન દેવગના ૧૩ પ્રતરમાં.					
પ્રતરે.	વચન.	કોટિ.			
૧	૧ માં.	૧૩ આ.	૩	"	૨૧૩ "
૨	"	૧૩ "	૪	"	૨૧૪ "
૩	"	૧૩ "	૫	"	૨૧૫ "
૪	"	૧૩ "	૬	"	૨૧૬ "
૫	"	૧૩ "	૭	"	૨૧૭ "
૬	"	૧૩ "	૮	"	૨૧૮ "
૭	"	૧૩ "	૯	"	૨૧૯ "
૮	"	૧૩ "	૧૦	"	૨૨૦ "
૯	"	૧૩ "	૧૧	"	૨૨૧ "
૧૦	"	૧૩ "	૧૨	"	૨૨૨ "
૧૧	"	૧૩ "	અમ દેવગના ૬ પ્રતરમાં.		
૧૨	"	૧૩ "			
૧૩	"	૨ "	૧	મા.	૨૨૩ આ.
સનકુમાર અને માહેન્દ્રના ૧૨ પ્રતરમાં.			૨	"	૮ "
૧	૨ મા.	૨૧૩ આ.	૩	"	૮૨ "
૨	"	૨૧૩ "	૪	"	૮૩ "
			૫	"	૮૪ "
			૬	"	૮૫ "



પ્રસંગે દરેક નરક પ્રતરમાં સ્થિતિ.

૧ રાનપ્રભામાં.

પ્રતરે, જયન્ય સ્થિતિ. ઉદ્યુત

૧	૧૦૦૦૦૦૦૦ રાં.	૧૦ સાખ રાં
૨	૧૦૦૦૦૦૦૦ રાં	૨૦ સાખ રાં
૩	૬૦૦૦૦૦૦૦ રાં	૧ ૩૦:૪૨ રાં
૪	૧ ૩૦:૪૨ રાં	૧૦ નાચરો
૫	૧૦ માનંગા	૧૦
૬	૧૦	૧૦
૭	૧૦	૧૦
૮	૧૦	૧૦
૯	૧૦	૧૦
૧૦	૧૦	૧૦
૧૧	૧૦	૧૦
૧૨	૧૦	૧૦
૧૩	૧૦	૧

૨ રાનિવાપ્રભામાં.

૧	૧ નાચરો	૧૧૧
૨	૧૧૧	૧૧૧

૩	૧૧૧	૧૧૧
૪	૧૧૧	૧૧૧
૫	૧૧૧	૧૧૧
૬	૧૧૧	૧૧૧
૭	૧૧૧	૧૧૧
૮	૧૧૧	૧૧૧
૯	૧૧૧	૧૧૧
૧૦	૧૧૧	૧૧૧
૧૧	૧૧૧	૧૧૧

૩ વાનુકાપ્રભામાં.

૧	૧ નાચરો	૧૧૧	નાચરો
૨	૧૧૧	૧૧૧	૧
૩	૧૧૧	૧૧૧	૧
૪	૧૧૧	૧૧૧	૧
૫	૧૧૧	૧૧૧	૧
૬	૧૧૧	૧૧૧	૧
૭	૧૧૧	૧૧૧	૧
૮	૧૧૧	૧૧૧	૧



અને મિથ્યેણિ) છે. તથા પ્લેટી ત્રણ પૃથ્વીના નારક સંખ્યા
 ૬ જ્વલેદમાં શીતયોની. ૪ અગ્નિના ૩૫ ૪ જ્વલેદ તથા
 ૭૩ અને સાતમી પૃથ્વીના નારક સંખ્યા ૪ જ્વલેદ એ
 ૮ જ્વલેદમાં ૧ ઉપ્પયોનિ છે. ૧૬૮ દેવ, ૨૦૨ ગર્ભજ
 મનુષ્ય, અને ૧૦ ગર્ભજ તિર્યચ એ ૪૧૦ જ્વલેદમાં ૧
 શીતોપ્પયોનિ છે. વ્યાધી અને પાંચમી નારકના નારક સંખ્યા
 ૪ જ્વલેદમાં શીત અને ઉપ્પયોનિ એ ૨ યોની છે. ૧૦૧
 સંતુષ્ટિમ મનુષ્ય, ૧૦ સંતુષ્ટિમ તિર્યચ પાંચેન્દ્રિય, અને
 અગ્નિના ચાર લેદ વિના ૨૪ અપચેન્દ્રિય, એ ૧૩૫ જ્વલેદમાં
 ૩ યોનિ (શીત, ઉપ્પ, અને શીતોપ્પ) છે. ૧૬૮ દેવ, ૨૨
 એકેન્દ્રિય, અને ૧૪ નારક એ ૨૩૪ જ્વલેદમાં ૧ સંવૃત-
 યોનિ છે. ૬ વિકેન્દ્રિય, અને ૧૧૧ સંતુષ્ટિમ પાંચેન્દ્રિય એ
 ૧૧૭ જ્વલેદમાં ૧ વિવૃતા યોનિ છે. ગર્ભજ જ્વલેદ સંખ્યા
 ૨૧૨ જ્વલેદમાં ૧ સંવૃત્તવિવૃત યોનિ છે. ૧૫ કર્મજૂમિના
 ભેદ અપાંશ મનુષ્ય ૧૫ જ્વલેદમાં ૩ યોનિ (યાંખા
 તં વિગેરે) છે. ૧૫ પાંશ ગર્ભજ કર્મજૂમિ મનુષ્ય અને ૧૦
 ભેદ તિર્યચ એ સંખ્યા ૨૫ જ્વલેદમાં ૨ યોનિ (કૂર્મો
 ય અને વશીપત્ર) છે. સુન્દરિક મનુષ્ય સંખ્યા ૧૭૨ જ્વ-
 લેદમાં ૧ વશીપત્ર યોનિ છે. ૧૧૧ સંતુષ્ટિમ પાંચેન્દ્રિય,
 ૮ દેવ, ૧૪ નારક અને ૨૮ અપચેન્દ્રિય એ ૩૫૨ જ્વલેદ
 પ્રવર્તાઈ યોનિ રહિત છે.

(૧૮) ૬ પર્યાસિમાં ૩૬ દ્વારની પ્રાપ્તિ.

- (૧) પર્યાસિઓમાં ગતિ વિગેરે ૨૭ દ્વારો સ્વર્ગ ઉત્તરલેદ
 છે. ૫૨૭ એ ૬ દ્વારોમાં વફાવત છે તે નીચે પ્રમાણે—
 (૨) દ્વિવિધ—આહાર, યરીર, કન્દિય, અને ઉન્નચસ
 બની ૪ પર્યાસિઓમાં ૧-૨-૩-૪-૫ કન્દિયો છે, સાપા

પર્યામિમાં ૨-૩-૪-૫ ઇન્દ્રિયો છે, કારણ કે બાપા પર્યામિ મર્ક
તમ જીવને હોય. અને મનઃ પર્યામિમાં એક પંચેન્દ્રિયપદ્ધતિ છે.

(૧૩) કાય—૨૬૩ી ૪ પર્યામિઓમાં ૨ કાય, અને બાપા તથા
મનઃ પર્યામિમાં ૧ ત્રયકાય હોય.

(૧૪) સંજિગ્ધ—૨૬૩ી ૫ પર્યામિઓમાં, અસંજિગ્ધ, અને
મનઃ પર્યામિમાં સંજિગ્ધ હોય છે.

(૧૫) પ્રાકાશગ્ધ—૨૬૩ી ૪ પર્યામિઓમાં ૩-૪-૫-૬ દિશિનો
આધાર હોય, કારણ કે એ પર્યામિઓ એકેન્દ્રિયને પગુ હેઠળ છે.
બાપા અને મનઃ પર્યામિઓમાં કેવળ ૬ દિશિનો આધાર હોય,
કારણ કે એ એ પર્યામિઓ ત્રય જીવોમાંજ હોય છે. વળી
એક આધાર પર્યામિમાં બોમ, લોમ, અને કેવળ એ ત્રણે આધાર
છે, કારણ કે આધાર પર્યામિમાં શરીર અપર્યામિપદ્ધતિ પગુ હોઈ શકે
છે. અને એ ૫ પર્યામિઓમાં શરીર અપર્યામિપદ્ધતિ હોવાથી
બોમ આધાર ન હોય. પરન્તુ લોમ અને કેવળ આધાર હોય. કેદ
નવઃ ૫ એ પર્યામિઓમાં ત્રણ ઉત્તર લેટપૂર્વક વથાપોત્તર અનુવૃત્ત.

(૧૬) જાગરેદ—૨૬૩ી ૩ પર્યામિઓમાં ૧૪ જાગરેદ છે,
અને ૫૬૩ જાગરેદ પગુ છે. ઉચ્છવાત પર્યામિમાં ૨ અપર્યામિ
એકેન્દ્રિય વિના ચોંક લેટમના ૧૨ નેદ છે, અને પાંચમે લેટમ
નેદમથી ૧૧ અપર્યામિ એકેન્દ્રિય નિવાયના પાંચ જાગરેદ છે.
ત્રણ પર્યામિમાં ચોંક લેટમથી ૪ એકેન્દ્રિય, ૩ અપર્યામિ વિદ્ય-
કેન્દ્રિય, અને ૧ અપર્યામિ અસંજિગ્ધ પંચેન્દ્રિય નિવાયના એક ૬
જાગરેદ છે, અને પાંચમે લેટમથી ૩ અપર્યામિ વિદ્યકેન્દ્રિય,
૫ અપર્યામિ અનુદિગ્ધ નિવાય, ૧૦૧ અનુદિગ્ધ મનુષ્ય અને ૨૨
એકેન્દ્રિય એ ૧૩૧ વિદ્યના એક ૪૩૨ જાગરેદ છે. મનઃ (૫)
નિવાય ચોંકલેટમને સંજિગ્ધપદ્ધતિ ૧ જાગરેદ છે, અને પાંચમે
લેટમથી ૬૬ અપર્યામિ, ૩ પર્યામિનારક, ૧૦૧ પર્યામિ મનુષ્ય
મનુષ્ય, અને ૫ અપર્યામિ અનુદિગ્ધ એ ૨૧૨ જાગરેદ છે.

(૧૭) મજા—૨૬૩ પર્યામિઓમાં ૩૬૬ સંજિગ્ધ છે, ૫૬૩

મન:પર્યાપ્તિમાં હેતુપદોચિત્રી સંજ્ઞા ન હોય એ વિશેષ છે.

(૨૪) અવગાહના—પર્યાપ્તિઓમાં જન્મદેહની જથ્થા અવગાહના અંશુકનો અસંખ્યાતમો ભાગ છે, ૧૭૩૩ી ૪ પર્યાપ્તિઓમાં જન્મદેહની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના પર્યાપ્તિઓમાં પ્રત્યેકવસ્તુતિ આધારિત અધિક ૧૦૦૦ ચોક્ષ્મ, અને ભાષા તથા મન:પર્યાપ્તિમાં પર્યાપ્તિ મર્મજ મત્સ્યાદિની અપેક્ષાએ ૧૦૦૦ ચોક્ષ્મ પ્રમાણ છે. તથા ૧૭૩૩ી ૪ પર્યાપ્તિઓમાં ઉત્તરદેહની જથ્થા અવગાહના પર્યાપ્તિ ભાગરવાણના વૈકિપદેહની અપેક્ષાએ અંશુકનો અસંખ્યાતમો ભાગ, અને ભાષા તથા મન:પર્યાપ્તિમાં ઉત્તરદેહની જથ્થા અવગાહના સંજ્ઞા ઉત્તર વૈકિપની અપેક્ષાએ અંશુકનો અસંખ્યાતમો ભાગ છે. સર્વ પર્યાપ્તિઓમાં ઉત્તરદેહની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ૪ અંશુક અધિક ભાગ ચોક્ષ્મ છે, અને સમુદાયપાત્ર ઉત્કૃષ્ટ નૈવલ્યમર્મજની અવગાહના કેવલિ સમુદાયપાત્રની અપેક્ષાએ સંપૂર્ણ લોકાકાશ પ્રમાણ છે.

(૬૨) સ્થિતિ—૧૭૩૩ી ૩ પર્યાપ્તિઓની જથ્થા ભવસ્થિતિ ૨૫૬ આવલિખા, અને એ ૩ પર્યાપ્તિઓની જથ્થા ભવસ્થિતિ અનન્તમુંદૂર્ત છે. સર્વ પર્યાપ્તિઓની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અનુત્તર દેવ અથવા સંપત્તિ તારકની અપેક્ષાએ ૩૩ સામરોપમ છે. ૧૭૩૩ી ૩ પર્યાપ્તિઓની જથ્થા કાવસ્થિતિ કિચિત્ ન્યૂન ૨૫૬ આવલિખા છે, કારણકે ૨૫૬ આવલિખા જેટલા આયુષ્યવાળા એકેન્દ્રિયાદિ છયે પૂર્વલવમાંથી નિકળી વક્રમતિએ સ્વલવમાં એકેન્દ્રિયાદિ છયે સમયે ઉત્પત્તિ થાય, અને તેજ સમયે આહાર પર્યાપ્તિ પણ પૂર્ણ કરે, માટે ૨૫૬ આવલિખામાં ૩-૪ સમય ન્યૂન જેટલી આહાર પર્યાપ્તિની જથ્થા કાવસ્થિતિ છે. એ પ્રમાણે શરીર પર્યાપ્તિની જથ્થા કાવસ્થિતિ ૨૫૬ આવલિખામાંથી શરીર અપર્યાપ્તિ અવસ્થાનું અનન્તમુંદૂર્ત (આર પંચ સમય સહિત) બાદ કરીએ તેટલા કાગ પ્રમાણની છે, અને હન્દિય વિશેષે આરે પર્યાપ્તિઓની પણ જથ્થા કાવસ્થિતિ તે તે પર્યાપ્તિવદે અપર્યાપ્તિપણને કાગ જથ્થા ભવસ્થિતિમાંથી

(૧૪) મંત્રિત્વ—મનઃપ્રાણમ સંજિત્વ. ચેષ ૬ પ્રાણમાં સંજિત્વ અને અસંજિત્વ બન્ને હોય છે.

(૧૫) આહારી—સ્પર્શેન્દ્રિય, ઉચ્છ્વાસ, આયુષ્ય, અને કાય-યોગ એ ૪ પ્રાણમ. (એકેન્દ્રિયપણુ પણુ હોવાથી) ૩-૪-૫-૬ દિશિનો આધાર છે, ચેષ ૬ પ્રાણમાં કેવળ ૬ દિશિનો આધાર છે અને કાયયોગ તથા આયુષ્ય એ બે પ્રાણમાં જોગ વિગેરે ત્રણે પ્રકારનો આધાર છે. કારણકે શરીરપર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા પહેલાં પણુ એ બે પ્રાણ હોય છે, અને ચેષ ૮ પ્રાણમાં લોભ અને કેવળ એ બે આધાર છે. સર્વે પ્રાણોમાં આલોભાદી ૨ આધાર અને સચિનાદિ ત્રણે પ્રકારનો આધાર છે. ૫ ઇન્દ્રિય-પ્રાણમાં અનાહારીપણુ નથી અને ચેષ ૫ પ્રાણમાં સર્વજનપાત્ર હોવાથી સમુદયાતરવો અનાહારીપણુ હોય છે.

(૧૬) શુભસ્થાન—૫ ઇન્દ્રિય પ્રાણમાં પ્રથમના ૧૨ શુભ સ્થાન છે; કાયયોગમાં ૧૩ શુભસ્થાન, અને આયુષ્ય પ્રાણમાં ૧૪ શુભસ્થાન છે.

(૧૭) જીવમેદ—સ્પર્શેન્દ્રિય, આયુષ્ય, અને કાયયોગ એ ૩ પ્રાણમાં ૧૪ અને ૫૬૩ જીવમેદ છે. રસનેન્દ્રિયમાં ચૌદમથી ચાર એકેન્દ્રિય વિના ૧૦, અને પાંચસો ત્રેસડમાંથી ૨૨ એકેન્દ્રિય વિના ૫૪૧ જીવમેદ છે. ક્ષણેન્દ્રિયમાં ચૌદમથી ચાર એકેન્દ્રિય અને બે દ્વીન્દ્રિય વિના ૮ જીવમેદ અને પાંચસો ત્રેસડમાંથી બાવીસ એકેન્દ્રિય અને બે દ્વીન્દ્રિય વિના ૫૩૬ જીવમેદ છે. ચતુઃ ઇન્દ્રિયમાં ત્રીન્દ્રિયના બે લેદ વિના ક્ષણેન્દ્રિયવત્ ૬ અને ૫૩૭ જીવમેદ છે. શોત્રેન્દ્રિયમાં બે ચતુરિન્દ્રિય વિના ચતુઃ ઇન્દ્રિયવત્ ૪ અને ૫૩૫ જીવમેદ છે. ઉચ્છ્વાસ પ્રાણમાં બે અપર્યાપ્ત (સૂક્ષ્મ-આદર) એકેન્દ્રિય વિના તથા અગ્રીયાર અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય વિના ૫૫૨ જીવમેદ છે. વચન પ્રાણમાં ચૌદમથી ચાર એકેન્દ્રિય, ૩ અપર્યાપ્ત વિકલેન્દ્રિય, અને ૧ અપર્યાપ્ત અસંજિત એ ૮ વિના ચેષ ૬ જીવમેદ છે, અને પાંચસો ત્રેસડમાંથી ૨૨

સ્થિતિ ૧૪ ધ્યાન હોય છે. અહિં ૫ ઇન્દ્રિય પ્રાણ સર્વજપણામાં નહિ મળેલા હોવાથીજ એ ૫ ઇન્દ્રિયપ્રાણમાં સર્વજપણાનાં બે ધ્યાન નથી, અને મનઃપ્રાણ વચન પ્રાણ તથા ઉચ્છ્વાસ પ્રાણ સર્વજપણામાં (સંયોગી કેવડીને) છે પરંતુ સર્વજને એ ત્રણ પ્રાણ જ્યાં મુખી ચાલુ હોય ત્યાં મુખી ધ્યાનાન્તરિક્ષ કાગ પ્રવર્તે છે માટે પણ એ ત્રણ પ્રાણમાં સર્વજપણાનાં બે ધ્યાન નથી.

(૩૨) સમુદયાત—૫ ઇન્દ્રિયપ્રાણમાં કેવડી સમુદયાત વિના ૬ સમુદયાત છે, એજ પાંચ પ્રાણમાં ૭ સમુદયાત છે. અહિં પણ પૂર્વે મનયોગ વચનયોગમાં કેવડીસમુદયાત નથી કહ્યો, છતાં પણ મનપ્રાણ તથા વચનપ્રાણમાં કેવડીસમુદયાત કહ્યો તેમાં વિરોધ અણુવે નહિ.^૧

(૩૩) ભાવ—૫ ઇન્દ્રિય પ્રાણમાં ક્ષણિક ભાવે દાનાદિ ૫ વર્ણિય, કેવડીસમ, કેવડી દર્શન એ ૭ વિના ૪૬ ભાવ હોય, અને એજ ૫ પ્રાણમાં સર્વે પડ ભાવ હોય. અહિં પાંચ ઇન્દ્રિય પ્રાણોમાં ક્ષણિકમોહ મુલુસ્થાન હોવાથી ક્ષણિક ચારિત્ર હોય છે, માટે તે બાદ ક્ષણ યોગ્ય નથી, અને એજ ભાવ હોવાનું કારણ સમજવું મુશ્કેલ છે.

(૩૪) અવગાદના—સર્વે પ્રાણોમાં જન્મરોહની જલ્પ અવગાદના અંશુકનો અસંખ્યાનનો ભાગ છે. સ્વયંન્દિય, કાવયોમ, ત્રાસોપચાસ અને આતુષ એ ૪ પ્રાણમાં જન્મરોહની ઉત્કૃષ્ટ અવગાદના પચાત્રિશદશ પ્રત્યેક વનસ્થિતિ આપણે સાધિક ૧૦૦૦ યોજન છે અને એજ ૬ પ્રાણમાં જન્મરોહની ઉત્કૃષ્ટ અવગાદના મતંજ મત્ત્યદિકની અપેક્ષાએ ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણ છે. વડી પૂર્વેજ ૪ પ્રાણમાં ઉત્તરરોહની જલ્પ અવગાદના વાલુના પંકિત યતીર

૧ કારણ કે સમુદયાતમાં આપણેજ મનરોહ તથા મનરોહને માંથી અભાગ છે, પરંતુ મન મનરોહ કદાચી કેવડીસમ મનરોહ તથા વચનરોહ તે કેવડી સમુદયાત ૫૫૩૨ પણ હોય છે, નહીં ૫ ઇન્દ્રિયપ્રાણો તે સમુદયાત કદાચી કેવડીસમ મનરોહ મનરોહ ૬૦૦૦ અને ૧૦૦૦ છે ૧૫ ઇન્દ્રિયરોહ કેવડીસમ મનરોહ

આદ્યથિ અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, અને ચૈવ ૬ પ્રાણમં ઉત્તરદેહની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાર અંગુલ અધિક ૧૦૦૦૦૦ યોગત પ્રમાણ છે. સ્પર્શેન્દ્રિય પ્રાણમાં ત્રિમુદ્ધાતૃત ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ૧૪ દીર્ઘ રજ્જુ પ્રમાણ છે, રસનેન્દ્રિય વિગેરે ૪ ઇન્દ્રિય પ્રાણમાં દીર્ઘ ૮ રજ્જુ પ્રમાણ, અને ચૈવ ૫ પ્રાણમં કેવલી ત્રિમુદ્ધાતનની અપેક્ષાએ સંપૂર્ણ લોકાકાશ પ્રમાણ છે.

(૩૨) સ્થિતિ—ઉચ્છવાસ વચન અને મન એ ૩ પ્રાણમાં જથ્થા ભવસ્થિતિ અન્તર્મુદ્ધૂત છે, અને ચૈવ ૭ પ્રાણમાં જથ્થા ભવસ્થિતિ રપઃ આવૃત્તિકા પ્રમાણ છે. કારણ કે શુદ્ધક નવ જેટલા અકપ આયુષ્યવાળા જીવેને એ ૭ પ્રાણ છે. સર્વે શરીરમાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૩૩ સાગરોપમ છે. વળી આયુષ્ય અને યયોગ પ્રાણની જથ્થા કાયસ્થિતિ અનાદિ સાન્ત અને ઉત્કૃષ્ટ યસ્થિતિ અનાદિ અનન્ત છે. કારણકે ભવ્ય જીવેને અનાદિ સાન્ત અને અમૃત્યને અનાદિ અનન્ત છે. ચૈવ ૮ પ્રાણમાં જથ્થા યસ્થિતિ કિંચિત્ ન્યૂન અન્તર્મુદ્ધૂત પ્રમાણ છે. અહિં કિંચિત્ ન્યૂનપણું તો તે પ્રાણના કારણથી એવી પદ્ધતિ સમાપ્ત ન થાય વાં સુખીનું ભાણું, અને અન્તર્મુદ્ધૂતકાળે તે પ્રાણ પૂર્ણ થયા પછી જથ્થાથી પણ તેટલો કાળ જીવી શકે તે અપેક્ષાએ કશું છે. ન આડે પ્રાણમાં ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ કિંચિત્ ન્યૂન ૩૩ સાગરોપમ પ્રમાણ છે. ત્યારબાદ અવસ્થા મરણ પામવાથી એ આડે પ્રાણનો વિનાશ હાય છે.

(૩૬) યોગિ—સ્પર્શેન્દ્રિય, આયુષ્ય, કાયોગ, અને ઉચ્છવાસ એ ૬ રેકમા ૮૪ લાખ યોગિઓ છે. રસનેન્દ્રિય અને વચન પ્રાણમાં ત્રવજી ૩૨ લાખ યોગિ, ક્ષણેન્દ્રિય પ્રાણમાં ૩૦ લાખ યોગિ, ચક્ષુ પ્રાણમાં ૨૮ લાખ, નયઃ ચૈવ અને મનઃપ્રાણમાં ૬ લાખ યોગી છે. વળી સચિત્તાદિ ૧૨ ભેદમાંથી મનઃપ્રાણના સિવજી સચિત્, વિતૃત્, અને ચંપાવર્ત વિના ૬ યોગિ છે, ચૈવ પ્રાણમાં સર્વે યોગિઓ છે.

હનિ શામદશકં ૩૬ શામયતિઃ મમાત્મા.

(૨૦) ૪-૩ સંજ્ઞાહારમાં ૩૬ દ્વારોની પ્રાપ્તિ.

આહારોદિ ૪ સંજ્ઞામાં.

યતિ વિગેરે ૨૪ દ્વારો સર્વે ઉત્તરભેદ સહિત છે. એ ૧૨ દ્વારોમાં એ તથાવત છે તે નૂંચ પ્રમાણે:—

(૭) જ્ઞાન—આહાર સંજ્ઞામાં ચાર અથવા પાંચે જ્ઞાન, એ કારણ કે અહિં સ્ત્રીસર્વજ્ઞને પણ મુખાવેદનીયને ઉદય હોવાથી આહાર સંજ્ઞા નહીં છે. અર્થ એ જ્ઞાને મતિજ્ઞાનાત્માક જ માનીએ તો કેવળ જ્ઞાન વિના ૪ જ્ઞાન ૩ દર્શન સંત્યાગિ ઉચ્ચસ્થાપ્યોએ દ્વારો વિચારવા અને એ જ ભય વિગેરે ૩ સંજ્ઞામાં કેવળ જ્ઞાન વિનાનાં ૪ જ્ઞાન છે. કારણ કે ભયનેદનીયને ઉદય આડમાં સુલુસ્થાન મુખી અને લેખરૂપ પરિમહ સંજ્ઞા ૧૦માં સુલુસ્થાન મુખી છે. આમ જ્ઞાન સર્વ દ્વારોમાં પણ એ જ કારણે અનુસરવાં.

(૧) મયમ—આહારસંજ્ઞામાં ૭ ચારિત્ર ભય અને મૈથુન સંજ્ઞામાં સુદૃઢસંજ્ઞાયા અને વધાખ્યાત વિના ૫ ચારિત્ર છે. પરિમહ સંજ્ઞામાં વધાખ્યાત વિના ૬ ચારિત્ર છે. કારણ સુલુસ્થાનને આધારે વિચારવું.

(૧૦) ર્શન—આહાર સંજ્ઞામાં ૪ અથવા ૩ દર્શન, અને એ ૩ જ સંજ્ઞામાં કેવળ દર્શન વિના ૩ દર્શન છે.

(૧૬) સુલુસ્થાન—આહારસંજ્ઞામાં ૧૨ અથવા ૧૩ સુલુસ્થાન, ભય સંજ્ઞામાં ૮ સુલુસ્થાન, મૈથુન સંજ્ઞામાં ૬ સુલુસ્થાન, અને પરિમહસંજ્ઞામાં ૧૦ સુલુસ્થાન છે. કારણ કે મુખાવેદનીયાદિ જે તે તે સુલુસ્થાન મુખી વિષયમાં છે.

(૨૪) ઉદય—આહારસંજ્ઞામાં સર્વ કર્મોને ઉદય અથવા ઉચ્ચસ્થાપ્યોએ ઉદય છે, અને એ ૩ સંજ્ઞામાં જનનમ વિના ૧૨૧ ઉત્તર મૂનિનો ઉદય છે.

(૨૨) ઉદ્ધરણા—ઉદ્ધવત્

(૨૨) ધ્યાન—આહારસંજ્ઞામાં ૧૩ અથવા ૧૪ ધ્યાન અને ૧૫ ૩ સંજ્ઞામાં ૧૩ ધ્યાન છે, તેનું કારણ અનુસ્થાપનને આધારે જાણવું.

(૨૩) સમુદ્ધવાન—આહાર સંજ્ઞામાં ૬ અથવા ૭ સમુદ્ધવાન અને ૧૫ ૩ સંજ્ઞામાં કેવળીસમુદ્ધવાત વિના ૬ સમુદ્ધવાત છે. અર્થ કેવળીસમુદ્ધવાનમાં અનાહારી એવા ત્રણ સમયમાં આહાર નથી તોપણ કુધાના ઉદય માત્રથી અર્થ આહાર સંજ્ઞા ગણી છે.

(૨૩) ભાષ—આહારસંજ્ઞામાં મૂળભાવ ૫ અને ઉત્તરભાવ ૫૩ અથવા ઉદયસ્થપ્રાયેષ (સર્વસ્થ યોગ્ય ૭ ભાવ વિના) ૪૬ ભાવ છે, અને ૧૫ ૩ સંજ્ઞામાં ૮ ક્ષાયિકભાવ સિવાય ૧૫ ૪૫ ભાવ છે.

(૨૪) અવગાહના--કાયયોગ પ્રાણવત્, પરંતુ ભયાદિ ૩ ૫ જ્ઞામ. નમુદ્ધવાનૈવ અવગાહના રીતે ૧૪ રજ્જુ પમાણ છે એ જણાવે છે. આદ્ય કેવળી સમુદ્ધવાનમાં કાયે સમયે સંપૂર્ણ લોકા-ભાદના હોય તે વખતે અનાહારીપણું હોવાથી એ કે આહારનો નભાવ છે, પરંતુ કુધા રૂપ અશ્વનાવેદનીયના ઉદયરૂપ આહાર-સંજ્ઞા માનીએ તો આહારસંજ્ઞા વિષમાન છે, અન્યથા નહિ.

(૨૫) સ્થિતિ—સારે સજ્ઞામ ભવસ્થિતિ કાયયોગપ્રાણવત્ ૧ આહારસંજ્ઞામ જયન્ત કાયસ્થિતિ ભવ્યની અપેક્ષાએ અનાદિ જ્ઞાન અને ઉદ્ધૃત કાયસ્થિતિ અભવ્યની અપેક્ષાએ અનાદિ જ્ઞાન છે. અર્થ સર્વ જ્ઞાને વકત્રિમાં ૧-૨-૩ સમય નમુદ્ધારીપણું હોય તોપણ તે વખતે આહારસંજ્ઞા વિષમાન ૧. ૧૫ ૩ સંજ્ઞામાં જયન્ત કાયસ્થિતિ ૧ સમય છે. કારણ કે જયન્ત કાયસ્થિતિ જય વિનેદેન્દ્ર ઉદય વિરોધે કાય આદ્ય અને નમુદ્ધવાનું જોવાથી જયન્તર નમયે મરણ પાતી અનુભવેલ કાય જુદા જય વિનેદે મંજાને પુનઃ ઉદય થાય છે, અને ઉદ્ધૃત કાયસ્થિતિ અભવ્યની અપેક્ષાએ અનાદિ જ્ઞાન

અથવા મનની અપેક્ષાએ અનાદિ સાન્ત છે.

(૨૬) યોનિ—ચારે સંજ્ઞામાં ૬૨૩માં ૮૪ લાખ યોનિઓ છે તે સચિત્તાદિ ૧૨ લેહમાંની પણ સર્વે પ્રકારની યોનિઓ છે. રમ્યાઆદારાદિમગ્ગાચતુષ્કે ૩૬ પ્રાર્થનાતિઃ સમાપ્ત.

હેતુપદોચિત્રી વિગેરે ૩ સંજ્ઞામાં.

(૧) યનિ—હેતુપદોચિત્રી સંજ્ઞામાં ૧ તિર્દચનિ છે. કારણકે હેતુપદોચિત્રીસંજ્ઞા મનોવૃત્તિપદ્ધિત વ્રતજીવોને કરણપર્યામ અવસ્થામાં હોય છે, તેવા વ્રતજીવો ૩ વિઠલોદિવ અને સમુચ્છિંમ પંદિય તિર્દચન છે. મનુષ્ય રતિમા એ કે સમુચ્છિંમ મનુષ્યો મનોવૃત્તિપદ્ધિત વ્રત છે પરન્તુ તેઓને પર્યામ અવસ્થા નહિ હોય. હેતુપદોચિત્રી સંજ્ઞા ન હોય. ધીર્ધાલિત્રી સંજ્ઞામાં ૪ યનિ. કારણ કે ધીર્ધાલિત્રી સંજ્ઞા મનોવૃત્તિપદ્ધિત જીવોને પર્યામ અવસ્થામાં હોય અને મનોવૃત્તિપદ્ધિત જીવો ચારે રતિના હોય, હિતિપદોચિત્રી સંજ્ઞામાં પણ ચારે રતિ છે. કારણ કે એ સંજ્ઞા સમ્યક્દષ્ટિ જીવો છે અને સમ્યક્દષ્ટિપણું ચારે રતિમા છે એ કારણે. આજ્ઞામાં કાંઈમા પણ અથાથાથ વિચારવાં.

(૨) જિવિવ—હેતુપદોચિત્રી સંજ્ઞામાં ૨-૩-૪-૫ પંદિય છે. એ ચાર ૨ સંજ્ઞામાં ૧ પંદિયપણું છે.

(૩) કાચ—ત્રણે સંજ્ઞામાં ૧ વ્રતમા છે.

(૪) યાચ—ત્રણે સંજ્ઞામાં મૂળ ચોર ૩ છે, અને ઉપર તેમાં હેતુપદોચિત્રી સંજ્ઞામાં ચોરચોર અને જાણી ૧૫૫. એ ૨ ચોર છે. ધીર્ધાલિત્રી અને હિતિપદ સંજ્ઞામાં ચોરચોરચોર અને કાચે ચિત્તમા ૧૩ ચોર છે.

(૫) વેદ—ત્રણે સંજ્ઞામાં ૪ કાચે છે. કારણ કે સમુચ્છિંમ પંદિયો પણ આજ્ઞા ચારે ચોરે ૩૩ અને ત્રણે

૧૬ ગદ્ય છે પરંતુ અભિલાષાની અપેક્ષાએ તો હેતુપદેશિકી ન જામ. ૧ નપુંસકવેદ છે, અને યેષ ૨ સંજ્ઞામાં ત્રણે વેદ છે.

૧૬ કાવ્ય—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં પુરુષવેદ અને સ્ત્રીવેદ વિના ૨૩ કાવ્ય છે. દીર્ઘકાવિકીમાં ૨૫ કાવ્ય, અને હૃદિવાદ ન જામા ૪ અનંતાનુગંધિ વિના ૨૧ કાવ્ય છે. મૂળકાવ્ય સર્વ ન જાએમા ચાર ચાર છે.

૩ જ્ઞાન—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં જ્ઞાન નથી. વિકલેન્દ્રિયા-દેહને અપયોમપણુમા એ કે સાસ્વાદન ભાવે જ્ઞાન છે, પરંતુ હેતુપદેશિકી સંજ્ઞા પયામ અવસ્થામાં હોવાથી તે ગણતે તો અજ્ઞાન જ છે. દીર્ઘકાવિકી તથા હૃદિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞામાં કેવળજ્ઞાન નવાન. ૬ જ્ઞાન છે. કારણ કે એ જન્ને સંજ્ઞાએ છન્નસ્થ અનંત.મ. હોય છે. કેવળજ્ઞાનીને મનદ્વારા વિચાર કરવાનો જ્ઞાન ન હોવાથી દીર્ઘકાવિકી સંજ્ઞા ન હોય એ તો સ્પષ્ટજ છે, પરંતુ કવચીને નમ્યનહૃદિમણુ છતાં પણ હૃદિવાદ સંજ્ઞા નહિ હોવાને બદલે એજ કે હૃદિવાદસંજ્ઞા પણ સમ્યક્હૃદિ ભવેના ય મન વિજ્ઞાન સ્પષ્ટ છે, અને મનોવિજ્ઞાન કેવળીને હોય નહિ.

૪ પ્રજ્ઞાન—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં મતિ અને શ્રુત એ અ. ન છે, દીર્ઘકાવિકીમાં ત્રણે અજ્ઞાન છે, અને હૃદિવાદ ન જામા ૬ હિપાક હોવાથી અજ્ઞાન ન હોય.

૫ અવગમ—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં ૧ અવિરતિ ચારિત્ર અ. ન છે, ન જામા ૭ ચારિત્ર છે.

૬ જગત્—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં ગદ્ય અને અગદ્ય ન જામા ૨, અને યેષ ૨ સંજ્ઞામાં (જ્ઞાનમાં કદ્ય પ્રમાણે) ૧૧ જગત વિના ૩ દર્શન છે.

૭ શ્લેષ—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં ૩ અગુનશેષ છે, અને શ્લેષ ૧ સંજ્ઞામાં ૬ શ્લેષ છે.

૮ અવ્યય—હેતુપદેશિકી અને દીર્ઘકાવિકી સંજ્ઞામાં

જીવ્યત્વ અને અજીવ્યત્વ પણ છે, દૃષ્ટિવાદ સંસાર કેવળ લભ્ય-
ત્વ છે.

(૧૩) સમ્યક્ત્વ—હેનુપદેશિત્રી સંસારમાં ૧ મિશ્રાત્વ, ત્રીર્થકાલિકીમાં ૬ સમ્યક્ત્વ, અને દૃષ્ટિવાદમાં ઉપચાર, પ્રયોગપચમ, અને પ્રાયિક એ ૩ સમ્યક્ત્વ છે. અહિં દૃષ્ટિવાદોપદેશિત્રી સંસારમાં સમ્યક્ત્વપણું મિશ્ર અને સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ આપ્યું નથી.

(૧૪) સંતિષ્ઠ—હેનુપદેશિત્રીમાં અસંતિષ્ઠ અને શોષ ૨ સંસારમાં સંતિષ્ઠ છે. સંતિષ્ઠ મુખ્યત્વે ત્રીર્થકાલિકી સંસારની અપેક્ષાએ છે.

(૧૫) આહારી—ત્રણે સંસાર, ૬ દિશિનો આહાર, લોભ અને કેવળ આહાર, આલોભાદિ બન્ને પ્રકારનો આહાર, અને સ્વચિત્તાદિ ૩ પ્રકારનો આહાર છે. માટે સંસારમાં એ સર્વ લેહે આહારીપણું છે, અને હેનુપદેશિત્રી તથા ત્રીર્થકાલિકી સંસારમાં અનાહારીપણું નથી, પરંતુ દૃષ્ટિવાદોપદેશિત્રી સંસારમાં અનાહારીપણું છે, કારણ કે સમ્યક્દૃષ્ટિપણું પરલગ્યા જતા વક્રગતિએ પણ લોભ છે.

(૧૬) ગુણસ્થાન—હેનુપદેશિત્રી સંસારમાં ૧ મિશ્રાત્વ ગુણસ્થાન છે. ત્રીર્થકાલિકીમાં ૧૨ ગુણસ્થાન છે. દૃષ્ટિવાદ સંસારમાં ચોથાથી ૧૨ માં સુધીનાં ૬ ગુણસ્થાન છે. કારણ કે સર્વજ્ઞ લગવાનને મનોવિજ્ઞાનના અભાવે સંસારનો પણ અભાવ છે.

(૧૭) ગ્રીષ્મજેદ—ચોદ છપલેદમાંથી હેનુપદેશિત્રી સંસાર

૧ અહિં યોગ પદ કે કેવળ સચ્ચાનમાં અહિંપણું એ કહેવું છે, અને સંતિષ્ઠ ત્રીર્થકાલિકી મેઝા શોષપીત્ર દોષ છે, તે કેવળો સચ્ચાનમાં ત્રીર્થકાલિકી સંસાર કેમ નહીં—તેણે ઉદારવા અભુવત્તું કે પોતે સચ્ચાન સચ્ચાનમાં એ સંતિષ્ઠ પણું છે તે અનૈવિકાનરૂપ અહિં, પણ અનુદારવેદદિશને ઉદાર અપદ્ધ પ્રકારે જાત પરભુવત્તને તથા ત્રીર્થકાલિકી આપદ ૬૪ છે, કે જે કેવળ સચ્ચાનને કેવળને વિના શોષવા કારણરૂપ નથી.

૩ પર્યાપ્ત વિદ્યેન્દ્રિય અને ૧ પર્યાપ્તઅસંજ્ઞિ એ ૪ અવલેદ છે. દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞામાં સંજ્ઞિપર્યાપ્તરૂપ ૧ અવલેદ છે, અને દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞામાં સંજ્ઞિ સંબંધિ ૨ અવલેદ છે. પાંચમે ત્રેસઠની અપેક્ષાએ હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં ૩ પર્યાપ્ત વિદ્યેન્દ્રિય અને ૫ પર્યાપ્ત સમુચ્છિન્ન તિર્યચ મળી ૮ અવલેદ છે. દીર્ઘકાલિકીમાં પર્યાપ્ત સંજ્ઞિસંબંધિ ૨૧૨ અવલેદ છે, અને દૃષ્ટિવાદોપદેશિકીમાં અપર્યાપ્ત સમમ નારક સિવાય સર્વે સંજ્ઞિ સંબંધિ ૧૨૦ અવલેદ છે, કારણકે સાતમી પૃથ્વીનો અપર્યાપ્ત નારક અવસ્થા મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય છે.

(૧૮) પર્યાપ્તિ—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં મનઃપર્યાપ્તિ વિન ૫ પર્યાપ્તિ હોય છે, અને શેષ ૨ સંજ્ઞામાં ૬ પર્યાપ્તિઓ છે.

(૧૯) પ્રાણ—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં મનઃપ્રાણ સિવાયના ૭ પ્રાણ, અને શેષ ૨ સંજ્ઞામાં મનઃપ્રાણ સહિત ૧૦ પ્રાણ છે.

(૨૦) જ્ઞાતા—ત્રણે સંજ્ઞામાં આહારકદિક ચારે સંજ્ઞાઓ છે. હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં ૧ હેતુપદેશિકી સંજ્ઞા, દીર્ઘકાલિકીમાં દીર્ઘકાલિકી અને દૃષ્ટિવાદ એ બે સંજ્ઞા, તેમજ દૃષ્ટિવાદમાં પાંચ એ બે સંજ્ઞા છે.

(૨૧) ઉપયોગ—જ્ઞાન અજ્ઞાન અને દર્શન દ્વારેવત્ ત્રણે સંજ્ઞામાં અનુક્રમે ૪-૧૦-૭ ઉપયોગ છે.

(૨૨) દૃષ્ટિ—હેતુપદેશિકીમાં મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ, દીર્ઘકાલિકીમાં ૩ દૃષ્ટિ, અને દૃષ્ટિવાદ સંજ્ઞામાં ૧ સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિ છે.

(૨૩) ચન્ધ—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં પર્યાપ્ત સમુચ્છિન્ન પાંચેન્દ્રિયવત્ ૮-૧૧૭ નો બંધ છે. દીર્ઘકાલિકીમાં પર્યાપ્ત સંજ્ઞિવત્ ૮-૧૨૦નો બંધ, અને દૃષ્ટિવાદ સંજ્ઞામાં અનુર્થ શુભસ્થાનમાં કહેલી ૭૭ પ્રકૃતિઓમાં આહારકદિક સહિત ૮-૭૬નો બંધ છે.

(૨૪) ઉદય—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં પર્યાપ્ત અસંજ્ઞિવત્ ૫૨૨નું મનુષ્યગતિ નામકર્મ અને તિર્યજાનુપૂર્વી સહિત ૯૩ નો

ઉદય હોય, દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞામાં પયોમ અસંજિવત્ પરન્તુ અનનામ કર્મ તથા ૪ અનુપૂર્વો રહિત ૧૦૪ નો ઉદય હોય અને દૃષ્ટિવાદ સંજ્ઞામાં દાયોપયમ સમ્યક્ત્વવત્ ૮-૧૦૬ નો ઉદય છે.

(૨૨) ડહીરણા—ઉદયવત્.

(૨૬) જાતા—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં પયોમ અસંજિવત્ ૮-૧૪૭ ની સત્તા, દીર્ઘકાલિકીમાં પયોમ સંજિવત્ ૮-૧૪૮ ની સત્તા, તેમજ દૃષ્ટિવાદ સંજ્ઞામાં પણ ૮-૧૪૮ ની સત્તા છે.

(૨૭) શરીર—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં ઔદારિક, તૈજસ અને કાર્મણ એ ૩ શરીર છે, એ ૨ સંજ્ઞાઓમાં ૫ શરીર છે.

(૨૮) વ્યવહેતુ—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં મૂળ બંધહેતુ ૪, અને ઉત્તરહેતુ ૧ અનાલોભ મિથ્યાત્વ, ૬ કાલવધ, ૫ ઇન્દ્રિયની અવિરતિ, ૨૩ કષાય, અને ૨ યોગ એમ ૩૭ છે. દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞામાં ઔદારિકમિત્ર અને કાર્મણ યોગ વિના ૫૫ બંધહેતુ છે. અને દૃષ્ટિવાદ સંજ્ઞામાં મિથ્યાત્વ વિના ૩ મૂળહેતુ તથા ૫ મિથ્યાત્વ, ૪ અનંતાનુબંધિ, ઔદારિકમિત્ર અને કાર્મણ યોગ એ ૧૧ વિના એ ૪૬ ઉત્તર બંધહેતુ છે.

(૨૯) ધ્યાન—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં અસંજિપણું હોવાથી ધ્યાન નથી. દીર્ઘકાલિકી અને દૃષ્ટિવાદ સંજ્ઞામાં ત્રીણ ધ્યાન શુકલધ્યાન સિવાય ૧૪ છાત્રસ્થિક ધ્યાન છે.

(૩૦) સમયજ્ઞ—હેતુપદેશિકીમાં ૧ ઉપરું સંધ્યજ્ઞ, અને એ ૨ સંજ્ઞામાં ૬ સંધ્યજ્ઞ છે.

(૩૧) સંસ્થાન—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં ૧ હુંક સંસ્થાન, અને એ ૨ સંજ્ઞામાં ૬ સંસ્થાન છે.

(૩૨) સમુદ્ધાત—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં વેદના, કષાય અને મરણ એ ૩ સમુદ્ધાત છે, એ ૨ સંજ્ઞામાં કેવલીસમુદ્ધાત વિના એ ૬ સમુદ્ધાત છે.

(૩૩) માત્ર—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં પયોમ અસંજિ પંચ-

ન્દ્રિયવત્ ૩ મૂળભાવ અને ૨૫ ઉત્તરભાવ છે. દીર્ઘકાલિકીમાં ૫ મૂળભાવ અને દાયિકદાનાદિક ૫ તથા કેવલદ્રિક વિના શેષ ૪૬ ઉત્તરભાવ છે, દૃષ્ટિવાદ સંજ્ઞામાં ૫ મૂળભાવ તેમજ અજ્ઞાન ૪, મિથ્યાત્વ, અને અભયત્વ વિના દીર્ઘકાલિકીવત્ ૪૦ ઉત્તરભાવ છે.

(૩૨) અવગાહના—ત્રણે સંજ્ઞાની જન્મ દેહાવગાહના જથ્થા અગુણનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણ છે. કારણકે સમ્મુર્ચિમ અને ગર્ભજ જગત્તરની અવગાહના ૧૦૦૦ યોજન છે. તથા હેતુપદેશિકી સંજ્ઞાની ઉત્તર દેહાવગાહના ઉત્તરદેહનો અભાવ હોવાથી નથી. શેષ ૨ સંજ્ઞાઓની ઉત્તર દેહાવગાહના પર્યાપ્ત સંજ્ઞિવત્ બજીવી. હેતુપદેશિકી સંજ્ઞાની સમુદ્ધાતકૃત ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના દીર્ઘ ૭ રજ્જુ પ્રમાણ છે, કારણકે સમ્મુર્ચિમ પંચેન્દ્રિયની ઉત્પત્તિ તિર્થ લોકમાં છે. અને મરણ પામી લોકોના સુખી બાજ છે. શેષ ૨ સંજ્ઞાઓની સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના (સીતેન્દ્રવત્ અમ્યુતદેવની ચતુર્થ પૃથ્વીપર્યંત ગતિ હોવાથી) દીર્ઘ ૮ રજ્જુ પ્રમાણ છે.

(૩૩) સ્થિતિ—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં જથ્થા ભવસ્થિતિ અન્તર્મુદ્ધૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ સમુર્ચિમ ચતુષ્પદની અપેક્ષાએ ૮૪૦૦૦ વર્ષ છે. શેષ ૨ સંજ્ઞામાં જથ્થા ભવસ્થિતિ અન્તર્મુદ્ધૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગરોપમ છે. એ ત્રણે સંજ્ઞામાં કાય ક્ષિતિનું પ્રમાણ અપર્યાપ્ત અવસ્થા રહિત ભવસ્થિતિ જોઈતું છે, પરંતુ દૃષ્ટિવાદ સંજ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વત્ ત્રાધિક ૬૬ સાગરોપમ છે, એ વિશેષ છે.

(૩૪) યોગિ—હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં વિકલ્પેન્દ્રિયની ૬ લાખ અને સમુર્ચિમ તિર્થય પંચેન્દ્રિયની ૪ લાખ મળીને ૧૦ લાખ યોગિ છે. દીર્ઘકાલિકી અને દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞામાં પંચેન્દ્રિય ત્રાંબંધિ ૨૬ લાખ યોગિ છે. હેતુપદેશિકી સંજ્ઞામાં સચિત્તાદિ ૩ શ્રીતાદિ ૩, અને વિવૃત એમ ૭ યોગિ છે. શેષ ૨ સંજ્ઞામાં સચિત્ત વિવૃત અને ચંખાવર્ત વિના શેષ ૯ યોગિ છે.

इति मंताद्वारे ३६ प्रारणामि: ममात्मा .

(૨૧) ૧૨ ઉપયોગમાં ૩૬ દારોનીપ્રાપ્તિ.

પાંચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન અને ચાર દર્શનદારોની પ્રાપ્તિ
અવશ્યકી.

(૨૨) ૩ દૃષ્ટિમાં ૩૬ દારોની પ્રાપ્તિ.

મિથ્યાત્વ અને મિથ્યાદૃષ્ટિમાં દ્વારપ્રાપ્તિ પૂર્વે કહેલ સમ્યક્ત્વ
દ્વારાન્તર્ગત મિથ્યાત્વ અને મિથ્યા સમ્યક્ત્વત્વ અવશ્યકી અને સમ્યક્ત્વ
દૃષ્ટિમાં ૧૭ દારોની પ્રાપ્તિ ક્રયોપશમ સમ્યક્ત્વને અનુસાર છે.
એવ ૧૬ દારો નીચે પ્રમાણે છે.

સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિમાં.

(૨) દગ્ધિય ૨-૩-૪-૫—વિમલ કુ રિદો ધૃત્યાદિ દંડક
વિગેરે પ્રકરણ કર્તા અને સિદ્ધાન્તકારના વચનથી વિકલેન્દ્રિયમા
પણ અપવાંતપણા વખતે સાસ્થાનસાંવ સમ્યક્દૃષ્ટિપણું સ્વી-
કારેલું છે માટે.

(૩) કષાય ૪-૫-૬—વિકલેન્દ્રિયને સાસ્થાન જાણે સમ્યક્
દૃષ્ટિપણાને સ્વીકાર કરવાથી ૪ અનંતાનુસંધિનો ઉદય પણ મળી
સકાય છે. અન્યથા સમ્યક્દૃષ્ટિને ૪ અનંતાનુસંધિ વિના ૨૧ કષાય છે.

(૭) જ્ઞાન ૨ (૮) ભવમ ૫ (૯) રૂપ ૪—શ્રાવિક સમ્યક્-
ત્વપણું.

(૧૩) સમ્યક્ત્વ ૪—મિથ્યાત્વ અને મિથ્યા સમ્યક્ત્વની
સંવેદનાની જુદી દૃષ્ટિ હોવાથી એવ ચાર સમ્યક્ત્વ અપેક્ષાએ
સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિમાં મળાય.

સંશિષ્ટ ૨—વિકલેન્દ્રિયદૃષ્ટિને પણ સમ્યક્દૃષ્ટિપણું સ્વીકાર-
વાથી અસંશિષ્ટ અને સંશિષ્ટ જન્મે લેલ હોવા.

૨ અર્થે સમ્યક્દૃષ્ટિ કુ (વિકલેન્દ્રિય સંજોગે) તાત્પર્ય અને
તેજ સમ્યક્ત્વમાં પણ સ્વીકાર છે. ૨૨-૨૩ કષાયો વિદ્યોત્તર દારોની
પ્રાપ્તિ સંજોગે વિવેક સ્વરૂપ છે.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૧૨—શ્વાયિક સમ્યક્ત્વવત્.

(૧૭) જીવમેદ ૬-૪૩૧—ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વમાં કહેલ જીવલેદથી અહિં ચોંદ જીવમેદને અંગે ૩ પર્યાસ વિકલેન્દ્રિય અને ૧ પર્યાસ અસંતિ એ ચાર જીવલેદ અધિક છે, અને પાચનો ત્રેસઠ લેદને અંગે ૩ પર્યાસ વિકલેન્દ્રિય અને ૫ પર્યાસ સમુચિર્ભ તિર્થચ પંચેન્દ્રિય એ ૮ લેદ અધિક છે.

(૨૧) ઉપયોગ ૧—તણ અજ્ઞાન વિના સર્વે ઉપયોગ છે.

(૨૩) ચન્ધ ૮-૧૦૪—મિથ્યાત્વ પ્રત્યયિક ૧૬ પ્રકૃતિઓ વિના શેષ ૧૦૪ પ્રકૃતિનો ખંધ હોય છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૧૬—સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, અપર્યાસ, સાધારણ, આતપ, અને મિથ્યાત્વ, એ ૬ વિના શેષ ૧૧૬ નો ઉદય હોય.

(૧૫) ઉદીરણા ૮-૧૧૬—ઉદયવત્.

(૨૮) ચન્ધહેતુ ૩-૫૨—ચાર અનંતાનુખંધિ સહિત ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વવત્.

(૨૯) ધ્યાન ૪-૧૬—શ્વાયિક સમ્યક્ત્વવત્.

(૩૨) સમુદ્ઘાત ૭—શ્વાયિક સમ્યક્ત્વવત્.

(૩૩) ભાવ ૫-૪૭—અજ્ઞાન ૪, મિથ્યાત્વ ૧, અને અભગ્ધ ૧ એ ૬ વિના શેષ ૪૭ ભાવ હોય.

(૩૪) અવગાહના—સમુદ્ઘાતકૃત અવગાહના સંપૂર્ણ લોકાકાશ પ્રમાણ છે. શેષ સ્વરૂપ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વવત્.

(૩૬) યોનિ—વિકલેન્દ્રિયની ૬ લાખ અને પંચેન્દ્રિયની ૨૬ લાખ મળીને ૩૨ લાખ યોનિ છે. તેમજ શંખાવર્ત વિના ૧૧ યોની છે.

इति वृष्टित्रिकं इदं द्वावप्रामिः समाप्ता.

(૨૩-૨૬) વંધાદિ ૪ દ્વારમાં ૩૬ દ્વારપ્રાપ્તિ.

(૨૩) વચ્ચદ્વારમાં (૨૪) ઉદયદ્વારમાં, (૨૫) ઉદોરવાદ્વારમાં, (૨૬) ઇમાતાદ્વારમાં—આ ચાર દ્વારોમાં ૩૬ દ્વારની પ્રાપ્તિ કહેવાય છે. તે દુઃશસ્ત્ર અને અતિ વિસ્તૃત હોવાથી કહેવાયે નહિ.

(૨૭) ૫ શરીરમાં ૩૬ દ્વારોની પ્રાપ્તિ.

ઔદ્યારિક તૈજસ અને કાર્મણ એ ૮ શરીરમાં સર્વ દ્વારો ઉત્પન્ન થઈ શકે છે, પરંતુ તૈજસ કાર્મણની જગત્ત્રય કાયસ્થિતિ અન્યદિ સ્થિતિ અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ અન્યદિ અન્ય પદ્ધતિ ઔદ્યારિક શરીરમાં જોઈ શકાતી નથી તેમજ ઔદ્યારિક શરીરમાં જે ૬ દ્વાર સંબંધિત વર્ણવેલ છે તે નીચે પ્રમાણે છે.

ઔદ્યારિક શરીરમાં.

(૧૩) ક્રીડામય ૧૪-૩૨.—તિર્થય ૪૮, અને મનુષ્ય ૩૦૩.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૯.—ઔદ્યારિકયોગ્ય.

(૨૫) ઉદોરવા ૮-૧૦૯.—ઉદયવત્.

(૨૬) માથ ૫-૨૧.—દેવપ્રતિ નરકપ્રતિ વિન્ધ.

(૨૭) સ્થિતિ—અવસ્થિતિ તૈજસકાર્મણ તુલ્ય છે, અને જગત્ત્રય કાયસ્થિતિ કિંચિત્તુલ્ય ૨૫૬ આશક્ષિત પ્રમાણ છે. શરીરમાં જગત્ત્રય આયુષ્ય ૨૫૬ આશક્ષિત છે તેમથી શરીર પર્વાતિમાત્ર ન થાય ત્યાં મુખીનો (શરીરપર્વાતિ અવસ્થાનો) કારણ કહેવાયો ઔદ્યારિક શરીરની જગત્ત્રય કાયસ્થિતિ આરો છે, અને એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ કિંચિત્તુલ્ય ૩ પદ્યોપમ ૬ કારણે ઔદ્યારિક શરીરનું આયુષ્ય ૩ પદ્યોપમ છે.

* શરીર પર્વાતિ સમાન થયે ત્યારે ઔદ્યારિક શરીર મનુષ્ય ૩૦૩ આયુષ્ય ન હોય.

૩૫ છે, પરંતુ આદારક ચરીત્રની કાય સ્થિતિ તેા જ ને
કારે અન્તર્મુદૂર્ત્ત ડોષ. એવ સ્વરૂપ આદારક કાયયોગ્ય.

इति शरीर पचके ३६ व्याख्यातिः समाप्तः.

(૨૮) ૫૭ ચન્ધહેતુમાં ૩૬ દારોની પ્રાપ્તિ.

મિથ્યાત્વમાં સર્વે દારોની પ્રાપ્તિ સમ્યક્ત્વદાર પ્રસંગે કહે-
મિથ્યાત્વવત્ બલુપી અને મિથ્યાત્વના ખંચ ભેદમાં ૩૬ દારોની
પ્રાપ્તિ અંચ વિન્યૂત યર્થ જવાના કારણથી અર્ધિ લખી નથી.

અન્યત્રમાં સર્વે દારોની પ્રાપ્તિ ચારિત્રદાર પ્રસંગે કહેલા
અવિદિતિ ચારિત્રવત્ બલુપી, અને અન્યત્ર ૧૨ ઉત્તર ભેદમાં
દારોની પ્રાપ્તિ અંચ વિસ્તારના ભયથી લખી નથી.

કપાયમાં ૩૦ દારો કપાય પ્રસંગે કહેલા લોભવત્ છે,
અને એવ ૬ દારોમ. જે તદ્દશવત્ છે તે નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) કપાય ૬-૨૨—મુગમ છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૨૧—જનનામ વિના.

(૨૨) ઉદીરમા ૮-૧૨૧—દયવા.

(૨૮) ચન્ધહેતુ ૪-૨૭—મુગમ છે.

(૩૪) માષ ૫-૪૨—લોભમાં કહેલા ૪૨ ભાવમાં ક્રોધમાત્ર
અને માયા એ ૩ કપાય અધિક નલુવાથી ૪૫ ભાવ ડોષ.

(૩૬) સ્થિતિ—જ્યન્ય કાયસ્થિતિ અન્તર્મુદૂર્ત્ત પ્રમાણ
પ્રાપ્તિ જ્ઞાન્ત છે. કારણકે ઉપસમ યેણિમાં અકયાથી યર્થને પતિ
યર્થ પ્રમત્તાપ્રમત્ત ભાવ પામી પુનઃ ત્રેણિ અંગીકાર કરી અક-
યાથી યાય, તે કારણથી જ્યન્ય કાયસ્થિતિ અન્તર્મુદૂર્ત્ત છે,
અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ ભવને અનાદિ જ્ઞાન્ત તથા અજન્મને
અનાદિ અનન્ત છે.

યોગમાં સર્વે દ્વારો કાયયોગ વત્ છે. પરંતુ ૧ કાયસ્થિતિમાં વક્ષાવત છે તે નીચે પ્રમાણે છે—

(૩૨) સ્થિતિ—જઘન્ય કાયસ્થિતિ અનાદિ સ્થિતિ હિતકૃષ્ટ કાયસ્થિતિ અનાદિ અનન્ત તે અનુક્રમે ભવ્ય અને અભવ્ય આશ્રય છે. અહિં અયોગીપણું પામી પુનઃ પતિત થવું અભાવે એથી કમી કાયસ્થિતિ ન હોય. વળી કાયયોગમાં આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગના સમય જેટલા પુદ્ગલ પરાવર્તન પ્રમાણુ કાયસ્થિતિ થી પ્રજ્ઞાપનાશુમાં કહી છે તે બધા રાશીમાં આવી પુનઃ વનસ્પતિમાં ભ્રમણ કરવાથી કેવળ કાય જની અપેક્ષાએ કહીએ એમ બાણવું. તે કાયસ્થિતિ અહિં સામાન્ય યોગની જઘન્ય કાયસ્થિતિ તરીકે અંગીકાર ન કરાય.

વળી યોગના ૧૫ પ્રતિભેદમાં સર્વે દ્વારોની પ્રાપ્તિ થયેલી છે.

इति षण्महेनुषतुष्टके ३६ द्वारप्राप्तिः समाप्ता.

(૨૧) ૪ ધ્યાનમાં ૩૬ દ્વારોની પ્રાપ્તિ.

આર્ત્તધ્યાનમાં સર્વે દ્વારો વક્ષ્યમાણુ ૩ આર્ત્તધ્યાનમાં બાણવાં.

રૌદ્રધ્યાનમાં વક્ષ્યમાણુ ૪ રૌદ્રધ્યાન વત્.

ધર્મધ્યાનમાં વક્ષ્યમાણુ ૪ ધર્મધ્યાન વત્.

શુકલધ્યાનમાં સર્વે દ્વારો વક્ષ્યમાણુ નૂત્તાં નૂત્તાં આશ્રય શુકલધ્યાનને અનુસારે પરસ્પર મેળવીને કહેવાં.

૩ આર્તધ્યાનમાં.

અન્યોત્તર સિવાયનાં ૩ આર્તધ્યાનમાં ૫ ચતિ વિગેરે ૧ :
દારો સર્વ ઉત્તરસેઠ સહિત છે, એમ ૨૨ દારોમાં જે તમામ
છે તે નીચે પ્રમાણે છે—

(૧) હસ્તિય ૫ (૩) ક.ય ૧ (૧૫). (૪) યાગ ૩-૧૨
(ઔદાત્મિય, કાર્મણુ વિના) (૫) જ્ઞાન ૩. (૧) ચારિત્ર ૫
(સુદમ, ૫યાત વિના), (૧૦) વચન ૩ (કેવલ વિના).
(૧૪) મંત્રિય ૧ (સહિત), (૧૫) આહારક ૨ (ઔદાત્મિય
વિના સર્વ પ્રતિભેદ સહિત), (૧૬) મુખસ્થાન ૬. (૧૭) ગ્રોથમંદ
૧-૨૧, (૨૦) સજ્ઞા ૪-૨, (૨૧) ઉપયાગ ૯ (૨૨) યજ્ઞ ૮-૧૧૮
(આદ્યાત્મ વિના), (૨૪) ઉદય ૮-૧૦૮ (જ્ઞાનનામ વિના
સંજ્ઞિપર્માણુ), (૨૩) ઉદ્ધરણ ૮-૧૦૮ (ઉદયવત્ ,, (૨૮
યજ્ઞવત્ ૪-૫૨ (ઔદાત્મિય, કાર્મણુ વિના), (૨૯) યજ્ઞ ૧
(પોષણવત્), (૩૨) સમુદયાત્મ ૬ (કેવલીય વિના)—મુખ્ય
છે. કારણ કે એ ૩ આર્તધ્યાન પર્માત્મ સંજ્ઞિપર્માણુને ૭૧
હમુદયાત્મ સુધી છે માટે તે અનુસાર દારાવદાર બધાં.

(૩૩) માત્ર ૨-૪૪—શ્રાવિત વર્ણિય ૫, કેવલ ૨, શ્રાવિત
ચારિત્ર અને ઉપસમ ચારિત્ર એ ૬ ભાગ વિના.

(૩૪) અવગાહના—૨૫૧૮.

(૩૫) સ્થિતિ—ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ ૩૩ સામરોપમ છે, એમ
પણે સ્થિતિ અન્તર્નુદૂર્ત છે. અહિં બન્ને પ્રકારની પ્રવૃત્તિ
અન્તર્નુદૂર્ત હોવાનું કારણ એ છે કે જ્ઞાનને કારણે અન્તર્નુદૂર્ત
તથા અધિક ન હોય. અન્તર્નુદૂર્ત પોતાના અવસ્થા જ્ઞાનનાર
માત્ર, અવસ્થા મનોબોધનું અવસ્થાવત્ સ્વભાવે વિના પ્રતિબુદ્ધિ
માત્ર કારણે જ્ઞાન તે અન્તર્નુદૂર્ત સ્થિતિ રૂપ છે તે અન્તર્નુદૂર્ત
સુધી એક સ્વરૂપે સ્ત્રી ભવસ્થ ૫૩૮૫ છે.

(૩૬) વર્ણિ—સંજ્ઞિ પર્માણુ સંબંધિ ૨૬ પ્રકાર જેનિ

(૩૬) સ્થિતિ—કાયસ્થિતિ જન્મે પ્રકારે અન્તર્મુદ્રિત છે. અને ભવસ્થિતિ સયોગી કેવળી તુલ્ય છે.

૪ થા મુકલ્પદેયાનમાં (બુદ્ધિજ્ઞેકિયાઅનિવૃત્તિમાં).

સર્વ દ્વારો અયોગી કેવળીવત્. બાહ્યમાં.

इति १६ ध्यानेषु ३६ द्वारप्राप्तिः समाप्ता.

(૩૦) ૬ સંઘયણમાં ૩૬ દ્વારોની પ્રાપ્તિ.

વજ્રપંભનારાય સંઘયણમાં.

(૧) ગતિ ૨—નિર્વચ્ય અને મનુષ્ય એ બે ગતિ છે કારણ કે દેવ અને નારકનું શરીર હાડચણું નહિ હોવાથી દેવગતિ નરક-ગતિમાં સંઘયણ હોય નહિ.

(૨) હિંદ્રિય ૨—કેવળ પંચેન્દ્રિય બાંધમાંજ વજ્રપંભનારાય સંઘયણ છે. કારણકે અપંચેન્દ્રિયમાં ત્રીન્દ્રિયાદિકને છેવડું સંઘ-યણજ હોય છે.

(૩) કાય ૧—વજ્રપંભનારાય સંઘયણ ત્રણકાયમાંજ છે.

(૪) યોગ ૩-૧૨, (૫) વેદ ૩, (૬) કસાય ૪-૨૨, (૭) જ્ઞાન ૨, (૮) અજ્ઞાન ૩, (૯) સંવ્રમ ૭, (૧૦) દર્શન ૪, (૧૧) વેદ્યા ૬, (૧૨) મધ્યમ્ય ૨, (૧૩) મધ્યમ્ય ૬, (૧૪) મશિમ્ય ૧ (સંતિ), (૧૫) આહાર ૨ (પરન્તુ દિશિમાં ૬ દિશિનો અને

૭ ક્ષેત્રજ્ઞિમાં દેહીરજ્ઞા કરજ્ઞમાં ચાર નિર્વચ્યેન્દ્રિયને ૬ નવવન દોષ એન કંઈ છે. પરન્તુ તે અર્થ અવિચરિત છે.

એવંઆદાર નહિ, ૧) (૧૬) ગુણમયાન ૧૪—મુખમ છે. કારણકે
૧૪૧૧નનારાચમાં સર્વે ગુણમયાન વિનેદે હોય છે.

(૧૭) શ્રીચમ્પેદ ૨-૨૧૨—ચેદમાંના સંહિ સંજાપિ ૨ છ-
બેદ છે, અને પાંચસો ચેમકમાંથી ૨૦૨ મર્મજ મનુષ્ય અને ૧૦
ચંબંજતિરંચ એ ૨૧૨ છવનેદ છે.

(૧૮) વર્ણાશિ ૬, (૧૯) પ્રાચ ૧૦, (૨૦) મંજા ૬-૨ (હૈ
૫૦ વિના), (૨૧) ઉપચંચ ૧૨, ૨૨૧ હિદિ ૩—મુખમ છે.

(૨૨) બંધ ૮-૧૦૦—વજર્જનનારાચથાગા સંહિ મનુષ્યને
યથાયોગ્ય આડે મૂળકર્મને અને ૧૨૦ ઉત્તરકર્મને બંધ છે.

(૨૩) ઉદય ૮-૧૦૦—આવર, એરેન્દિય, સુદમ, આપ, આધારજી, વિદ્યેન્દિય, અન્ધ સંધયજી ૫, અપર્ણામ નામકર્મ, દેવકિક, નરકકિક, આનુપૂર્ણ ૪, એ ૨૨ પ્રકૃતિ વિના યેષ ૧૦૦ કર્મને ઉદય છે. અહિં લગ્નિષ અપર્ણામ છવેને કેવળ સેવાર્ત સંધયજી હોવાથી અપર્ણામ નામકર્મને ઉદય નથી, અને સંધયજીને ઉદય ઉત્પત્તિ રથને ઉત્પન્ન થયાનાક પ્રથમ સમયથી હોય છે માટે માર્ગમાં ઉદય આપનારી આનુપૂર્ણને ઉદય પણ નથી.

(૨૪) ઉદીરણા ૮-૧૦૦—ઉદયવૃત્ત

(૨૫) મત્તા ૮-૧૪૮—મુખમ છે.

(૨૬) શરીર ૬—વજર્જનનારાચ સંધયજી છવેને પાંચ
શરીર યથાસંભવ હોઈ થકે છે. અહિં સંધયજી વે કેવળ ઔદા-
સિક શરીરનેજ હોય છે, પરન્તુ તેથી અપેક્ષાનુ અહિં પ્રયોજન
નહિ હોવાથી સંધયજીથાગા છવેને શરીર પ્રાપ્તિ કહી છે.

(૨૮) વંધકેનુ ૪-૫૩, (૨૯) વજાન ૧૬, (૩૦) મંદયજ ૧
(પાતાનુ), (૩૧) મલ્યાન ૬, (૩૨) મનુદ્વાત ૩, (૩૩) માજ ૨-
૫૨ (દેવમતિ અને નરકમતિ વિના)—મુખમ છે.

૧. એવંઆવર શરીરઅપર્ણાપ અરરથમાં કે તે ૧૫૧ે ચંદ્રાનુ
નામકર્મને ઉદય છે, પરન્તુ (૨૫૫૧૩) સંધયજીને શરીરપર્ણામિ સ્થાપ
યોગ્ય હોય એ પ્રમાણે જનુ શરીર અને ૧ મરેથાન ૫૫૫ મનુષ્ય.

૧૫. નાનકે પૂરે કોડ વર્ષથી સમવાદિ અધિક આયુષ્ય અસંખ્ય
 વર્ષાનુસારી ગણતરી મા છે તથા ઉત્કૃષ્ટ કાયરિયતિ કિંચિત્ ન્ય
 ૧૬ કંડવર્ષ છે કારણકે સખ્યાત વર્ષાનુસારી અપેક્ષાએ શરીર
 અપવામાવશ્ય જરૂરી કિંચિત્ ન્યૂનતા બાજુથી અને મરણ બા
 મ ન મ નવયજ્ઞ ન વધાય

અર્ધનાગાય અને કિલ્લિકા સંઘવણમાં.

અ. ૧ સંઘવણમાં ૩૧ ડારો રૂપજનારાય અને નારાય
 ૧ રૂપજના ૩૧ ડારો નીચે પ્રમાણે છે—

૧૧. ભવમ. ૧૬ સર્વ સંઘવણમાં પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિ
 અ. ૧૧૦ કાળ નો મૂકમસંપરાવ અને યથાખ્યાત સિવાય
 ૧૨. ૧૧૦ ૧૧૦ અને પ્રથમ સંઘવણીને પરિહારચારિ
 ૧૩. ૧૧૦ ૧૧૦ નો પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર પણ બાક કરતાં છે

૧૪. ગુણસ્થાન — હૃદયેથી સાત ગુણસ્થાન હોય એ
 ૧૫. ૧૫૦ ૧૫૦ નાં નારાયે નહિ માટે એવ ગુણસ્થાને

૧૬. ૧૫૦ ૧૫૦ નાં ગુણસ્થાનમાં સંઘવણમાં ૧૨ પ્યા
 ૧૭. ૧૫૦ ૧૫૦ નાં ગુણ સંઘવણમાં હોય

૧૮. ભાગ. ૧૦ કોણમ ચારિત્ર વિના બીજા અને
 ૧૯. ૧૫૦ ૧૫૦

૨૦. પ્રવસાદના ગુણસ્થાનમાં અવસાદના હીર્ષ ૪-૩

૨૧. ૧૫૦ ૧૫૦ નાં ગુણસ્થાનમાં ગુણસ્થાનમાં
 ૨૨. ૧૫૦ ૧૫૦ નાં ગુણસ્થાનમાં ગુણસ્થાનમાં (૧૨)
 ૨૩. ૧૫૦ ૧૫૦ નાં ગુણસ્થાનમાં ગુણસ્થાનમાં (૧૨)
 ૨૪. ૧૫૦ ૧૫૦ નાં ગુણસ્થાનમાં ગુણસ્થાનમાં (૧૨)
 ૨૫. ૧૫૦ ૧૫૦ નાં ગુણસ્થાનમાં ગુણસ્થાનમાં (૧૨)

રજ્યુ છે. કારણકે અર્ધનારાય સંધયણી મરણ પામી ચોથી નર
મુખી બાય, અને કિલિકા સંધયણી ત્રીજી નરક મુખી બાય. એ
૨૧૩૫ બીજી ત્રીજી સંધયણુવત્.

સેવાર્ત સંધયણુમાં.

૨૯ કારો ચાથા પાંચમા સંધયણુ તુલ્ય છે. એ ૭ ૬
નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) રુદ્રિય ૨-૩-૪-૫—આ સંધયણુ દ્વીન્દ્રિયાદિકને
પજુ હોય છે માટે દ્વીન્દ્રિયાદિ ૪ બાવિ છે.

(૧૭) જીવમેદ ૧૦-૧૨૭—ચૌદમાંના ચાર એકેન્દ્રિય
વાય ૧૦ હવેલે છે, અને પાંચસોત્રેસકમાંથી સમ્પૂર્ણિત ૫
૧૦૧, ૫ચેન્દ્રિય તિર્યચ ૨૦, કર્મભૂમિનર ૩૦, અને વિકલો
૬ એ ૧૫૭ હવેલે છે.

(૨૦) સંજ્ઞા ૪-૩—અહિં સમ્પૂર્ણિત સંજ્ઞાધિ ૨
રેશિયી સંજ્ઞા પજુ છે માટે સર્વે સંજ્ઞાએ હોય.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૩—૩ વિલેન્દ્રિય અને ૧ અપર્થ
૪ પ્રતિ સહિત કિલિકા સંધયણુવત્.

(૨૫) ઉદીરણ ૮-૧૦૩—ઉદયવત્.

(૩૪) અવગાહના—સમુદાય અવગાહના દીર્ઘ ૨
પ્રમાણ છે. કારણકે સેવાર્ત સંધયણી ૨૧ મરણ પામી દેવ
માહેન્દ્ર નામના ચોથા દેવલોક મુખી બાય છે, અને ત્યંમુર્ધ
રજ્યુ જેટલી લંબાઈ છે. એ ૨૧૩૫ કિલિકાવત્.

(૩૬) સોનિ—વિલેન્દ્રિયની ૬ લાખ, તિર્યચંચનિ
લાખ અને મનુષ્યની ૧૪ લાખ મળી ૨૪ લાખ યેનિ ૬
રુચિતાદિ સર્વે લોકવાની યેનિ છે.

॥ રુદ્રિય સંધયણુવત્ ૩૬ કારણાદિ ૫ માના ॥



૨૫૩૫ સુગમ છે. અને સમુદાયતટુત અવગાહના સંપૂર્ણ લોકાશય પ્રમાણ છે.

(૩૨) સ્થિતિ—જ્યન્ય ભવસ્થિતિ અન્તર્મુદૂર્ત. અને ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ ૩૩ સાચરોપમ છે. તથા જ્યન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ કાવસ્થિતિ કિંચિત્ ન્યૂન (શરીર અપવાંસાવસ્થાના કાળ જેટલો ન્યૂન) ૨૫આયુષ્ય પ્રમાણ છે, કાલ પ્રથમ સંપાદ્યમાં ૩૮૦ પ્રમાણે જાણવું.

(૩૩) યોનિ—દેવની ૪ લાખ, તિર્યચચન્દ્રિયની ૪ લાખ અને મનુષ્યની ૧૪ લાખ મળી ૨૨ લાખ યોનિ છે. કૃષિ, શીત, ઉષ્ણ, વિષુત, અને શંખાવર્ત એ ૫૫ વિન્દા શેષ ૨ યોનિ છે.

મધ્ય ૪ સંસ્થાનમાં.

ગતિ વિગેરે ૩૦ દ્વારો સમચતુરસ સંસ્થાન ગુણ ૨૦ :
૬ દ્વારો નીચે પ્રમાણે છે—

(૧૭) જીવભેદ ૨-૪૦—મધ્યમ ૪ સંપાદ્યમાં,

(૨૪) ઉદય ૮-૧૭—આહારક્રિક, દેવગતિ ૨ :
જનનામ એ પાંચ પ્રકૃતિ વિના સમચતુરસ સંસ્થાન

(૨૫) કૃતીરક્ષા ૮-૧૭—ઉદયવત્.

(૩૩) માવ ૫-૫૧—દેવગતિ અને જનનામ.

(૩૫) સ્થિતિ—ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ ૩૩

કે આ ચાર સંસ્થાનો જોખ્યાત ૧૪૦ :
મનુષ્ય તિર્યચને છે. પણ દેવ નારકને
સ્થિતિ વિગેરે સમચતુરસ સંસ્થાન.

(૩૬) યોનિ—મધ્યમ ૪ સંપાદ્યમાં.

હુંડક સંસ્થાનમાં.

૨૩ દારો મધ્યમ ૪ સંસ્થાનવાતુ છે, એમ ૧૩ દારો નીચે માટે છે -

(૧) મતિ ૩—દેવમતિ વિના.

(૨) દમિત્ર ૨-૨-૩-૪-૨—પાંચે ભતિના અવેને હુંડક સ્થાન હોય છે માટે.

(૩) કાચ ૨—૭એ કાચના અવેને હુંડક સ્થાન હોય છે.

(૪) ભાષિત ૨—અસિ અને અસંસિને પણ હુંડક સ્થાન છે.

(૫) માહારી ૨—આહારી અને અનાહારી પાતું વળે નેના દિગિભાહાર ૩-૪-૫-૬ દિશિને છે, અનાહારી પાતું પાતી અવગામાજ છે કારણકે કેવળીનમુકધાનવાળી અનાહારી નાના ન સ્થાનના ઉદય નથી. એમ ૨૫૩૫ નમનનુરમાદિવત.

(૬) કાચનંદ ૧૪-૩૫૩—પાચનંદનેનડમાથી ૧૬૮ દેવ ને ૧૭૮ પુનંદિકે ત્રિયાવ અવેને હુંડક સ્થાન હોય છે. કાચનંદ ૧૨૫૫ પુનંદિકેને એક સમનનુરમા સંસ્થાન હોય.

(૭) ભાષા ૪ ૩—હંદુપંદિયિકે અસાવાલ દીનિદ્યાવિને ૧ હુંડક સ્થાન હોય છે માટે.

(૮) કદવ ૮ ૧૧૦—નાનુપૂર્વી ૮, બન્ય ન સ્થાન ૫, ૧૦ ૨, અને અવનામ ને ૧૨ મટિતિ વિના.

(૯) કદાવના ૮ ૧૧૦—ઉદયવત.

(૧૦) કાચ ૦ - ૨—દેવપતિ વિના નવે.

(૧૧) કાચમાદના—ઉત્તર દેહની કાચના અવનાહારી પાતું ને પેદિય અપદિકે અનુત્તે અવનાહારીમાદના છે. એમ ૨૫૩૫ નમનનુરમાદિવત.

(૧૨) કિવતિ—હંદુટ અવિચ્છિતિ કાચની પુકે એમ નમનનુરમાદિવત.

(૩૬) ધોનિ—આર લાખ દેવધોનિ વિના ૮૦ લાખ યોનિ છે. અને સચિતાદિ ૧૨ ભેદવાળી યોનિ છે.

इति मस्थानवर्गक ३६ द्वारप्राप्तिः समाप्ता.

(૩૨) ૭ સમુદ્ધાતમાં ૩૬ દ્વારોની પ્રાપ્તિ.

वेदना समुद्घातमां.

ગતિ વિગેરે ૨૩ દ્વારો સર્વ ઉત્તરલેહ સહિત છે, એવ ૧૩ દ્વારો નીચે પ્રમાણે છે—

(૭) જ્ઞાન ૪—કેવળજ્ઞાન ન હોય, કારણકે અપ્રમત્તાદિ ગુણસ્થાને વેદનીયની ઉદીરણના અભાવે* વેદના સમુદ્ધાત ન હોય.

(૧) સંયમ ૫—સુશ્મસંપરાય અને વધાખ્યાત ચારિત્ર ન હોય. કારણ જ્ઞાનપ્રાપ્તિમાં કદાચ પ્રમાણે આવવું.

(૧૦) રચન ૩—કેવળદર્શન વિના, કારણ જ્ઞાનપ્રાપ્તિવત્.

(૧૬) ગુણસ્થાન ૬—વેદનીય કર્મની ઉદીરણ ૬ ગુણસ્થાન મુખીજ † માટે.

(૨૧) વપયોમ ૧૦—કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન વિના.

(૨૩) વધ ૮ ૧૧૮—આહારક્રિક્તોબંધ ન હોય, કારણકે તે અપ્રમત્તાદિ ગુણસ્થાને હોય છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૨૧—જીવનામ વિના.

(૨૫) ઉદીરણ ૮-૧૨૧—ઉદયવત્.

(૨૯) વ્યાપ ૮—આડ અગુણખ્યાત છે.

(૩૨) સમુદ્ધાત ૧—મુખ્યત્વે યોગાનીજ ‡ સંતુલના.

* અપ્રમત્તાનાં પક્ષાં દ્વારોમાં એજ કારણ વિચારવું.

†. કદાચ એક સમુદ્ધાતમાં બીજી સમુદ્ધાત સંબંધે જે તે ૧૫ નુબ્ધાતે વિદીક્ષત એક સમુદ્ધાતજ અદિં ચલ્લી છે.

(૧) યોગ ૨૩—ઔદારિકમિથ અને કાર્મણ્યોગવિના કારણકે ઔઁ મિથયોગમાં મરણ ન હોય અને કાર્મણ્યોગમાં મરણ છે પણ મરણ સમુદાય નથી, કારણકે કાર્મણ્યોગ તો કેંદુકમનિએ મરણ પામી ગયેલા જીવને પરભવમાં ઉત્પત્તિના પ્રથમ સ્થાય સુધી છે, અને મરણસમુદાય તો મરણ નહિ પાયેલા જીવને મરણ પામવાનું અન્તર્બુદ્ધિ જાણી રહેતાં અને ઇચ્છિત મનિએ મરણ પામવી વખતે પૂર્વજાતી અને પરભવની લગ્ને દેહમ રહેલાને હોય છે.

(૨) સ્વપ્ન ૪—પરિહાર વિશુદ્ધિ, સૂત્રમસંપ્રદાય, અને યથા ખ્યાલ ચારિત્ર વિના યોગ ૪ ચારિત્ર હોય કારણકે પરિહાર વિશુદ્ધિમાં મરણનો અભાવ છે, અને યોગ બે ચારિત્રમાં મરણ છે પરંતુ મૂળથી આયુષ્યની ઉદીરણાનિજ અભાવ છે, અને ઉદીરણા વિના સમુદાય હોય નહિ માટે.

(૩) સમ્યક્ત્વ ૫—મિથસમ્યક્ત્વ ન હોય કારણકે મિથ સમ્યક્ત્વમાં મરણનો અભાવ છે.

(૪) પ્રાકાશીય ૧—મરણ સમુદાયમાં કેવળ આહારી પડેલ છે. તેમાં પણ જોઈએ આહાર વિવચના સર્વ લેલ હોય છે. જોઈએ આહાર નહિ હોવાનું કારણ એ છે કે મરણસમુદાય વર્ષી જીવ પોતાનો જોઈ ઉડે પૂર્વજાતી દેહમ રાખી બીજે ઉડે. પરભવની દેહમાં પ્રસંગ છે, તોપણ તેને પરભવ આહાર હોતો નથી, આહાર તો પૂર્વજાતી દેહમ રહેલા જોઈ ઉડે. આ પૂર્વજાતી દેહવડેજ મરણ કરે છે. અથવા બીજી રીતે વિચારીએ તો મરણસમુદાયના મરણ પામવાને અન્તર્બુદ્ધિ જાણી રહેલ હોય છે. તે વખતે પરભવનો જોઈ આહાર ક્યાંથી હોય? અથવા સમુદાય અવસ્થામાંજ કદાચ મરણ પામી જાય તો પણ પૂર્વજાતી દેહમાંથી અવસ્થાને સખેષ ઉત્પન્નમાં સમુદાયપડે રહેનું નથી, અને જ્યાં સુધી સમુદાય અવસ્થામાં છે જ્યાં સુધી પૂર્વજાતી દેહમાં સખેષમાંજ હોવાથી પરભવનો જોઈ આહાર મરણ કરે નહિ. એમ ત્રણ રીતે મરણસમુદાયના જોઈ આહાર ન હોય.

(૩૩) માત્ર ૬-૪૪—શાયિકસમ્યક્ત્વ વિના ૮ શાયિકભાવ અને ઉપશમ ચારિત્ર એ ૬ ભાવ સિવાયના શેષ ૪૪ ભાવ છે. એ ૬ ભાવ શ્રેણિગત જીવને હોય, અને શ્રેણિમાં વેદનીયની ઉદીરણના અભાવે વેદના સમુદ્ધાત ન હોય.

(૩૪) અવગાહના—અનન્યદેહાવગાહના એકેન્દ્રિય તુલ્ય, ઉત્તર-હાવગાહના જન્યથી અંગુલને અસંખ્યાતભોભાગ, ઉદ્ભૂત ૪ અંગુલ અધિક ૧ લાખ યોજન, અને સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના થી ૧૪ રત્નપ્રમાણ છે.

(૩૫) સ્થિતિ—જન્ય ભવસ્થિતિ ૨૫૬ આવલિકા, ઉદ્ભૂત ભવસ્થિતિ ૩૩ સાતરોપમ અને કાયસ્થિતિ જન્મે પ્રકારે અન્તર્-કૃત પ્રમાણ છે. અહિં વેદનીયની ઉદીરણા એકે અનન્તકાળ થાય છે પરંતુ વેદના સમુદ્ધાત અને તે સંબંધિ અતિ લીન હીરણા અન્તર્કૃત માત્ર છે.

કપાય સમુદ્ધાતમાં.

ગતિ વિગેરે ૩૪ દ્વારો વેદના સમુદ્ધાત તુલ્ય છે, શેષ ૨ દ્વારો નીચે પ્રમાણે છે—

(૧૩) સમ્યક્ત્વ ૬—ઉપશમ સમ્યક્ત્વ ન હોય. કારણકે પશમ સમ્યક્ત્વમાં વર્તતા જીવને વિશુદ્ધ પરિણામ હોવાથી ત્રિકપાયોદય (કપાયોદીરણા) સંબંધિ કપાય સમુદ્ધાત નથી.

(૩૩) માત્ર ૪-૪૩—મૂળભાવમાં ઉપશમભાવ વિના ૪ મૂળભાવ અને ઉત્તરભાવમાં ઉપશમ સમ્યક્ત્વ વિના વેદના સમુદ્ધાત-૧ ૪૩ ઉત્તરભાવ છે.

મરણ સમુદ્ધાતમાં.

ગતિ વિગેરે ૨૬ દ્વારો વેદના સમુદ્ધાતવાનું, અને શેષ ૧૦ દ્વારો નીચે પ્રમાણે છે—

(૪) યોગ ૧૩—ઔદારિકમિય અને કાર્મલુયોગ વિના કારણકે ઔં મિયયોગમાં મરણ ન હોય અને કાર્મલુયોગમાં મરણ છે પણ મરણ સમુદાય નથી, કારણકે કાર્મલુયોગ તો કેંદુકનિએ મરણ પામી ગયેલા જીવને પરત્વમાં ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમય સુધી છે, અને મરણસમુદાય તો મરણ નહિ પામેલા જીવને મરણ પામવાનું અન્તર્મુદૂર્ત જાણી રહેનાં અને ઇલિમ ગનિએ મરણ પામવી વખતે પૂર્વલવની અને પરત્વની જન્મે દેહમ. રહેવાને હોય છે.

(૧) સવમ ૪—પરિહાર વિગુદિ સુખમસંપરાય, અને યથા-ખ્યાત ચારિત્ર વિના યેષ ૪ ચારિત્ર હોય. કારણકે પરિહાર વિગુદિમાં મરણનો અભાવ છે, અને યેષ જે ચારિત્રમાં મરણ છે પરન્તુ મૂળથી આયુષ્યની ઉદીરણનોજ અભાવ છે, અને ઉદી રણ વિના સમુદાય હોય નહિ માટે.

(૧૩) સમ્યક્ત્વ ૨—મિદ્યમ્મશરત ન હોય. કારણકે મિદ્ય સમ્યક્ત્વમાં મરણનો અભાવ છે.

(૧૫) આહારીત્વ ૧—મરણ સમુદાયમાં કેવળ આહારી-પણું છે. તેમાં પણ ઔજઆહાર સિવાયના સર્વ લેહ હોય છે. ઔજઆહાર નહિં હોવાનું કારણ એ છે કે મરણસમુદાય વર્ષી જીવ પેતાનો એક ઉટા પૂર્વલવની દેહમાં રાખી બીજે ઉટા પરલવની દેહમાં પ્રસેપ છે, તોપણ તેને પરલવ આહાર હોતો નથી, આહાર તો પૂર્વલવની દેહમાં રહેલા એક ઉપાગ્રાસ પૂર્વ-જનની દેહવડેજ મંડળ કરે છે. અથવા બીજી રીતે વિચારીએ તો મરણસમુદાય મરણ પામવાને અન્તર્મુદૂર્ત જાણી રહેનાં હોય છે. તે વખતે પરત્વનો ઔજ આહાર ક્યાંથી હોય? અથવા સમુદાય અવસ્થામાંજ કદાચ મરણ પામી લાય તો પણ પૂર્વ-જવદેહમાંથી આત્માનો સંલંબ છૂટવાગાઠ સમુદાયપરું રહેતું નાહી, અને જ્યાંસુધી સમુદાય અવસ્થામાં છે ત્યાંસુધી પૂર્વલવ દેહના સંલંબવાસે હોવાથી પરલવનો ઔજઆહાર મંડળ કરે નહિં. એમ ત્રણે રીતે મરણસમુદાયમાં ઔજઆહાર ન હોય.

વૈકિય અને આહારકે સમુદ્ધાતમાં.

૩૬ દારોની પ્રાપ્તિ વૈકિયમિત્ર અને આહારકમિત્રયોગ્ય અને વૈકિયયોગ તથા આહારકયોગવાત્ વચાનંતર બલ્યુદ્ધિ એકે યો વિચારમારજ્યેમાં તો વૈકિયમિત્રયોગેજ વૈકિય સમુદ્ધાત અને આહારકમિત્રયોગેજ આહારક સમુદ્ધાત કહ્યો છે. પરંતુ આ બંધમાં તો એ બન્ને ઉત્તર દેહના પ્રારંભથી બન્ને મુખીમ સમુદ્ધાતપન્નાની વિવરણ છે, માટે બન્ને યરીતના બન્ને યોગ મેળવીને વચાસંસર ૩૬ દાર વિચારવાં.

તૈજસ્ સમુદ્ધાતમાં.

આ સમુદ્ધાત તેજોવેરયાદ્ય ઊપધિવાળાલીલ કપારી મર્મજ પર્વાસ અને દેવાનેજ છે માટે તે અનુચારે નીચેનાં દારોની પ્રાપ્તિ વિચારવી.

(૧) મર્તિ ૩ (નરક વિના), (૨) દિગ્વિષ ૨ (૩) કાવ ૧ (૨૪),—મુગમ છે.

(૪) યોગ ૩-૧૧—આહારકદિક, આહારિકમિત્ર, અને કર્મજુલોગ વિના યેષ ૧૧ યોગ છે. અર્થ આહારકની રચના કરેલ મુનિ તેજો કાગ તેજોવેરયા પ્રગટ નકરે માટે આહારક દિક્ષેવનો નિષેધ છે.

(૧૩) સમ્યક્ત્વ ૩—શુદ્ધોપશમ શાપિક અને મિધ્યાત્વ એ ૩ સમ્યક્ત્વવાળા એવા તૈજસ્ સમુદ્ધાત કરી શકે.

(૧૪) સંપ્તિ ૧ (સંહિ), (૧૨) અઘારો ૨ (દિશિઆહાર ૬ દિશિનો અને દેવ સ્વરૂપ મરજુસમુદ્ધાતવત્.)—મુગમ છે.

(૧૭) ઝોલમેદ ૧-૧૧૨—તેજ લેહમાંથી સંહિપર્વાસરૂપ ૧ અવલેહ છે, અને પાંચસોત્રેસકમાંથી ૧૫ પર્વાસ કર્મજુમિત્રમર્મ મનુષ્ય, ૮૫ અનુગાન્તા પર્વાસદેવો, ૭ પર્વાસદારક, ૫ પર્વાસ-મર્મજનિર્વિચ, એ ૧૧૨ અવલેહ છે.

(૨૦) સક્ષિ ૪-૨ (હે૧૫૦ વિના)—મુગમ છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૩-મિથ્યોહનીય, આહારક ૨, જીનનામ, આનુપૂર્વિ ૪, એકેન્દ્રિય, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, આધારણ, અપર્યાપ્ત, નરક ૨, વિકલેન્દ્રિય ૩, અને આત્મ એ ૧૬ વિના શેષ ૧૦૩ નો ઉદય હોય.

(૨૫) ઉદોરણ ૮-૧૦૩—ઉદયવત્.

(૩૩) માય ૪-૪૨—ઉપશમ વિના ૪ મૂળભાવ છે, અને નરકગતિ તથા ઉપશમ સમ્યક્ત્વ એ એ વિના વેદના સમુદ્ધાતમાં કદા પ્રમાણે ૪૨ ઉત્તરભાવ છે.

(૩૪) અવગાહના—જન્મરહેહની જથ્થા અવગાહના ૨ હાય, અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સંજ્ઞિતુદય, અને સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના ઉત્તરરહેહાવગાહના તુદય બાણવી. કારણકે તેજન્ન સમુદ્ધાતમાં વળતો જીવ મરણસમુદ્ધાત કરે એમ સંભવતું નથી, પછી સત્ય શ્રી બુદ્ધુતગમ્ય. અને મહાકાંધમા વૈકિય શરીરની મહા રચના કરી વિશેષ અપકાર કરવા માટે હેવ વિગેરે તેજસવેશ્યા પણ મૂકે એવો સંભવ છે. માટે વૈકિય સમુદ્ધાત જેટલીજ સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના ગણી શકાય.

(૩૫) નિચિત્—જથ્થા ભવસ્થિતિ ૮ વર્ષ ૭ માસ જેટલી, અને ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ અન્યુત દેવની અપેક્ષાએ ૨૨ સાગરોપમ છે. મૈત્રેયક અને અનુત્તર દેવો લગ્નિધ નહિ દારવતા હોવાથી તેઓની અપેક્ષાએ તેજન્ન સમુદ્ધાતની ભવસ્થિતિ ન ગણાય. તથા કાયસ્થિતિ જન્મે પ્રકારે અન્તર્મુદૂર્ત છે—

શંકા—તેજવેશ્યા ૧૬ દેશ બાગવા સમર્થ છે તો અન્તર્મુદૂર્ત જેટલી સ્થિતિમાં ૧૬ દેશ કેમ બગી શકે ?

ઉત્તર—એમાં કંઈ વિરોધ નથી કારણ કે અન્તર્મુદૂર્ત કાગમાં આત્મા પોતાના પ્રદેશો સહિત તેજન્ન પ્રદેશ ૧૬ દેશ જેટલા સ્ત્રવમાં દેવાની દેશને દાહ ઉપચવી તેજન્ન પ્રદેશો સંહરી લે, અને

પણી તે ક્ષેત્ર અને તેટલા કાઠનુખી જાણતું રહે તો કાંઈ વિરોધ સમજાતો નથી, એ શક્તિવિષય II કે ઉપયોગમાં આવતો વિષય છે ? તે ધ્યાનદુશ્કૃતગમ્ય.

(૩૬) યોનિ—મનુષ્યની ૧૪ લાખ, તિર્યચ પશ્ચિન્દિયની ૪ લાખ અને દેવની ૪ લાખ મળી ૨૨ લાખ યોનિ છે. અને સમગ્રગુરુ સંસ્થાનવત્ સચિત્તાદિ લેહમાંની ૭ યોનિ છે.

કેષ ૨૧ દારોની પ્રાપ્તિ મરણસમુદ્ધાત ગુરુ વિચારની

કેવળીસમુદ્ધાનમાં.

કેવળીસમુદ્ધાનમાં ૩૧ દારો સંયોગીકેવળીવત્ બાલુષાં, અને કેવ ૫ દારો નીચે પ્રમાણે છે—

(૪) યોગ ૨—પહેલે અને આડમે સમયે ઔદારિકયોગ. બીજે પહે અને સાતમે સમયે ઔદારિકમિશ્રયોગ તથા ત્રીજે ચાલમે પાંચમે સમયે કાર્મણ્યયોગ છે.

(૫) કાદારો ૨—આહારી અને અનાહારીપત્ર એ બન્ને છે. પરંતુ દિયિમા ૬ દિયિનો, ચોથ વિનેરેમા ૧ લામઆહાર. આનોગાદિકમા ૧ અનાનોમિક આહાર, અને ત્રિચિત્તાદિ ૩ પ્રકારનો આહાર છે. વળી અનાહારીપત્ર ત્રીજે ચાલે અને પાંચમે સમયે છે.

(૨૮) વસ્ત્રકેવ ૧-૨—યોગમતિવત્

(૨૯) હવા ૦—કેવળીસમુદ્ધાત વખતે કે.કે ૧૫.૫ ન હોય.

(૩૫) સ્થિતિ—જગત્સ્થિતિ સંયોગીકેવળીપત્ર ન ગુરુ, અને કાર્મણ્યલિ બન્ને પ્રકારે ૮ સમયની છે.

જનિ સમુદ્ધાનમવકં ૩૬ કાર્મણ્યિ: સમાપ્ત.

(૨૦) સજ્જિ ૪-૨ (હે ૧૫૦ વિના)—મુગમ છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૩-મિત્રમોહનીય, આહારક ૨, જીનનામ, આનુપૂર્વિ ૪, એકેન્દ્રિય, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, આધારણ, અપર્યાપ્ત, તરક ૨, વિકલેન્દ્રિય ૩, અને આતપ એ ૧૬ વિના ગ્રેય ૧૦૩ ના ઉદય હોય.

(૨૫) ઉદીરણા ૮-૧૦૩—ઉદયવત્.

(૩૩) માય ૪-૪૨—ઉપશમ વિના ૪ મૂળભાવ છે, અને તરકગતિ તથા ઉપશમ સમ્યક્ત્વ એ બે વિના વેદના સમુદ્યાતમાં કદા પ્રમાણે ૪૨ ઉત્તરભાવ છે.

(૩૪) અવગાહના—જન્મદેહની જયન્ત્ય અવગાહના ૨ હાય, અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સંજિગુદ્ય, અને સમુદ્યાતકૃત અવગાહના ઉત્તરદેહાવગાહના ગુદ્ય બાળવી. કારણકે તેજન્ન સમુદ્યાતમાં જાતો જીવ મરણસમુદ્યાત કરે એમ સંભવતું નથી, પછી સત્ય શ્ર. ગદુત્તનગન્થ. અને મહાકાંધમ. વૈકિય ચરીરની મહા રચના કરી વિરોધ અપકાર કર્યા માટે દેવ વિગેરે તેજસવેશ્યા પણ મૂકે એવો સંભવ છે. માટે વૈકિય સમુદ્યાત જેટલીજ સમુદ્યાતકૃત અવગાહના ગણી શકાય.

(૩૫) ત્વિચિ—જયન્ત્ય ભવસ્થિતિ ૮ વર્ષ ૭ માસ જેટલી, અને ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ અન્યુત દેવની અપેક્ષાએ ૨૨ સાગરોપમ ૭ મેંચક અને અનુસર દેવો લગ્નિ નદિ ફોરવતા હોવાથી તેઓની અપેક્ષાએ તેજન્ન સમુદ્યાતની ભવસ્થિતિ ન મળાય. તથા કાવસ્થિતિ મળે પ્રકારે અન્નાર્મુદૂર્ત છે—

સકા—તેજોવેશ્યા ૧૬ દેશ જાગવા સમર્થ છે તો અન્નાર્મુદૂર્ત જેટલી સ્થિતિમા ૧૨ દેશ કેમ જગી શકે ?

ઉત્તર—એમાં કંઈ વિરોધ નથી કારણ કે અન્નાર્મુદૂર્ત કાગમાં આત્મા પોતાના પ્રદેશે શક્તિ તેજન્ પ્રદેશ ૧૬ દેશ જેટલા મેવમાં ફેરવાઈ દેશને ઠાઠ ઉપચવી તેજન્ પ્રદેશે નહીં લે, અને

પછી તે સેત્ર ગમે તેટલા કાળનુષી જમતું રહે તો કાંઈ વિરોધ નહીં થાય, એ શક્તિવિષય છે કે ઉપયોગમાં આવતો વિષય છે ? તેમાં બહુચિંતા નહીં.

(૩૬) યોગિ—મનુષ્યની ૧૪ લાખ, સિદ્ધિ ૫૦૦૦૦૦ની ૪ લાખ અને દેવની ૪ લાખ મળી ૨૨ લાખ યોગિ છે. અને સમગ્રનું સંસ્થાનવત્ સચિત્તાદિ લેહમાંની ૭ યોગિ છે.

એ ૨૧ દારોની પ્રાપ્તિ મનુષ્યસમુદાય તુલ્ય વિચારથી.

કેવળીસમુદાયમાં.

કેવળીસમુદાયમાં ૩૧ દારો સંયોગીકેવળીવત્ જલુષાં, અને એ ૫ દારો નીચે પ્રમાણે છે—

(૪) યોગ ૩—ખેલે અને આડમે સમયે ઔદારિકયોગ, બીજે છંદ્ર અને સાતમે સમયે ઔદારિકમિથયોગ તથા ત્રીજે ચામે પાચમે સમયે કાર્મલુયોગ છે.

(૫) આહારી ૨—આહારી અને અનાહારીપણ એ બન્ને છે. ૫૦૦૦ દિશિમા ૬ દિશિનો, એવા વિગેરેમા ૧ લોમઆહાર, આનેગાદિકમાં ૧ અનાલોમિક આહાર, અને સચિત્તાદિ ૩ પ્રકારનો આહાર છે. ૧૧ી અનાહારીપણ ત્રીજે ચામે અને ૫.ચમે સમયે છે.

(૨૮) સ્થાન ૨-૩—યોગપ્રાપ્તિવત્

(૨૯) પચાન ૦—કેવળીસમુદાય વપતે કોઈ પચાન ન હોય.

(૩૨) સ્થિતિ—સવસ્થિતિ સંયોગીગુણરૂપ ન તુલ્ય, અને કાવસ્થિતિ બન્ને પ્રકારે ૮ સમયની છે.

इति मनुस्मृत्यनुसारेण ३६ द्वारप्रतिः समाप्ता.

(૨૦) સજ્જિ ૪-૨ (હે૧૫૦ વિના)—મુગમ છે.

(૨૪) ઉદય ૮-૧૦૩-મિથ્યોદ્ગનીય, આહારક ૨, જીનનામ, આનુપૂર્વિ ૪, એકેન્દ્રિય, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, સાધારણ, અપર્યાપ્ત, નરક ૨, વિકલેન્દ્રિય ૩, અને આત્મ એ ૧૬ વિના શેષ ૧૦૩ નો ઉદય હોય.

(૨૫) ઉદોરણ ૮-૧૦૩—ઉદયવત્.

(૩૩) માય ૪-૪૨—ઉપશમ વિના ૪ મૂળભાવ છે, અને નરકગતિ તથા ઉપશમ સમ્યક્ત્વ એ બે વિના વેદના સમુદ્ધાતમાં કદા પ્રમાણે ૪૨ ઉત્તરભાવ છે.

(૩૪) અવગાહના—જન્મદેહની જ્યન્ય અવગાહના ૨ હાય, અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સંસિતુદ્ય, અને સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના કિત્તરદેહાવગાહના તુદ્ય બાજુવી. કારણકે તેજન્ સમુદ્ધાતમાં ૧૧ તો જીવ મરણસમુદ્ધાત કરે એમ સંભવતું નથી, પછી સત્ય પ્રાં બુદ્ધિગમ્ય અને મહાકાંધમા વૈકિય શરીરની મહા રચના કરી વિશેષ અપકાર કરવા માટે દેવ વિગેરે તેજસલેશ્યા પશુ મૂકે એવો સંભવ છે. માટે વૈકિય સમુદ્ધાત જેટલીજ સમુદ્ધાતકૃત અવગાહના મળી શકાય.

(૩૫) જિયતિ—જ્યન્ય ભવસ્થિતિ ૮ વર્ષ ૭ માસ જેટલી, અને ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ અચ્યુત દેવની અપેક્ષાએ ૨૨ સામરોપમ ૭. પ્રેમેયક અને અનુત્તર દેવો લગિધ નહિ ફેરવતા હોવાથી ૧એની અપેક્ષાએ તેજન્ સમુદ્ધાતની ભવસ્થિતિ ન ગણાય. તથા કાયસ્થિતિ મન્ને પ્રકારે અન્નર્મુદૂર્ત છે—

શંકા—તેજોલેશ્યા ૧૬ દેશ બાગવા સમર્થ છે તો અન્તર્મુદૂર્ત જેટલી સ્થિતિમા ૧૬ દેશ કેમ જગી શકે ?

ઉત્તર—એમાં ક.ઇ વિરોધ નથી કારણ કે અન્નર્મુદૂર્ત કાળમાં આત્મા પોતાના પ્રદેશો સહિત તેજન્ પ્રદેશ ૧૬ દેશ જેટલા ક્ષેત્રમાં ફેલાયી દેશને દાહ ઉપજાવી તેજન્ પ્રદેશો નંદરી લે, અને

૧૫૧ તે સેત્ર અને તેટલા કાળસુધી જગત્તું રહે તો કાંઈ વિરોધ
નહોતો નથી, એ સ્ફિટવિષય છે કે ઉપયોગમાં આવતો વિષય
છે? તેમાં બહુમતરમ્ય.

(૩૬) યોગ—મનુષ્યની ૧૪ લાખ, તિર્યગ પદ્મિનિયની ૪
લાખ અને દેવની ૪ લાખ મળી ૨૨ લાખ યોગિન છે. અને સમ
ચતુરસ્ર સંસ્થાનવત્ સચિત્તાદિ લેહમંત્રી ૭ યોગિન છે.

દેવ ૨૧ દારોની પ્રાપ્તિ મરણસમુદાયન નુકસ વિચારથી.

કેવળીસમુદયાતમાં.

કેવળીસમુદયાતમાં ૩૧ દારો સંયોગીકેવળીવત્ બલુષ. અને
દેવ ૪ દારો નીચે પ્રમાણે છે—

(૪) યોગ ૩—ખેલે અને આત્મે સમયે ઔદારિકયોગ.
બીજાં ૭૬ અને સાતમે સમયે ઔદારિકમિથયોગ તથા ત્રીજાં
પાંચમે સમયે કાર્મણ્યોગ છે.

(૧૫) કાશ્મારો ૨—અહારી અને અન્યહારીપત્તું એ બન્ને
છે. ૧૦૦૦ દિવિષ્ઠ ૬ દિવિભે, બેલ વિભેદેઠ ૧ લેહમઅહાર.
અનેઅદિકમાં ૧ અન્યલેહનિક અહાર. અને સચિત્તાદિ ૩
પ્રકારનો અહાર છે. ૧૪૧ અન્યહારીપત્તું ત્રીજે ચેલે અને
૫૫મે સમયે છે.

(૧૮) વચ્ચેનું ૧-૩—દેવપ્રાપ્તિવત્

(૨૧) વચ્ચે ૭—કેવળીસમુદયાત ૪૫મે ૩.૬ પાનન દેવ

(૩૦) મિથાનિ—સચિત્તાદિ સંયોગીકેવળીવત્ ૧-૫૫ ન નુકસ, અને
૧.૫૬૬૬૬૬ બન્ને પ્રા.૧ ૮ ૦૫૫૫૫ છે.

હવે મનુદયાતમયક ૩૧ દારોનાં નિઃ શબ્દાત.

(૩૩) ૫ આવમાં ૩૬ દારોની પ્રાપ્તિ.

ઉપશમ આવમાં.

ઉપશમ આવમાં ગતિ વિગેરે ૩૪ દારોની પ્રાપ્તિ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ નુકલ છે, અને એ ૨ દારો નીચે પ્રમાણે છે—

(૧૩) સમ્યક્ત્વ ૨—ઉપશમઆવમાં ઉપશમ સમ્યક્ત્વ તે (૧૫૪, ૫૨૦) ઉપશમપ્રેક્ષિમાં શ્રાવિકસમ્યક્ત્વ પણ છે માટે.

(૧૩) માત્ર ૪-૩૮—ઉપશમસમ્યક્ત્વમાં કહેલા ૩૭ આવમાં ૩૬ વિક સમ્યક્ત્વ અધિક ગણવાથી ૩૮ આવ હોય.

શુદ્ધોપશમ આવમાં.

શુદ્ધોપશમ આવમાં ગતિ વિગેરે ૨૭ દારો સર્વ ઉત્તરનેક નહિ છે, એ ૬ દારો નીચે પ્રમાણે.

(૧) જ્ઞાન ૪ (કેવળા વિના), (૧૦) દર્શન ૩ (કેવળા વિના), (૧૬) ગુણજ્ઞાન ૧૨ (૧ થી ૧૨)—સુખમ છે. કારણકે કેવળજ્ઞાનીને શુદ્ધોપશમમાત્ર ન હોય, માટે સર્વે ભેદ છાત્રસ્ય યોગ્ય દારો છે.

(૧૪) ઉદય ૮-૧૨—શુનતામ કર્મનો ઉદય નહિ હોવાથી.

(૧૫) ઉદ્ધારણા ૮-૧૨—ઉદયવાળી.

(૧૭) જ્ઞાન ૧૪—શુદ્ધજ્ઞાનના ઉદય ૨ ભેદ વિના.

૩૨. સમુદયાન ૬—કેવળીસમુદયાન વિના.

(૩૩) માત્ર ૭-૪૬—પાંચ શ્રાવિકસાનધિક સન્ધિ, અને કેવળજ્ઞાન તથા કેવળદર્શન વિના એ ૬ આવ છે.

(૩૪) વ્રતમાહત્તા—જન્મદહની બંને પ્રકારની અવતાદના બંને ઉત્તરેદહની જન્મ અવતાદના તથા સમુદયાનદૃષ્ટ અવતાદના ભેદનિવ નુકલ છે, અને ઉત્તરેદહની ઉન્નત અવતાદના ૫ ભેદ નિવ નુકલ છે.

(૩૨) સ્થિતિ—જ્યન્ય બાવસ્થિતિ ૨૫૧ નાવલિકા, ઉત્કૃષ્ટ બાવસ્થિતિ ૩૩ સામરોષમ, જ્યન્ય કાવસ્થિતિ અનાદિનાન્ત અને ઉત્કૃષ્ટ કાવસ્થિતિ અનાદિનનન્ત છે. અહિં દુયોપધમ-બાવનો અગ્રાવ થઈ પુનઃ દુયોપધમભાવ પ્રાપ્ત નહિ થતો હોવાથી જ્યન્ય કાવસ્થિતિ સાદિનાન્ત ન હોય.

દ્યુષ્ટિક બાવમાં.

ગતિ વિગેરે સર્વે દારો દ્યુષ્ટિક અભ્યક્તવ નુકષ છે.

આદ્યિક બાવમાં.

ગતિ વિગેરે સર્વે દારો સર્વ ઉત્તરભેદ સહિત છે.

પારિભ્રમિક બાવમાં.

ગતિ વિગેરે સર્વે દારો સર્વ ઉત્તરભેદ સહિત છે.

હતિ ભાવપંચકે ૩૬ દ્વારપ્રાપ્તિઃ સમાપ્તા.

(૩૪) અવગાહના દ્વારમાં ૩૬ દ્વારોનોપ્રાપ્તિ.

(૩૫) સ્થિતિ દ્વારમાં ૩૬ દ્વારોની પ્રાપ્તિ.

(૩૬) યોનિ દ્વારમાં ૩૬ દ્વારોની પ્રાપ્તિ.

એ ત્રણે દારોમાં અનુક્રમિત નિયમિત ઉત્તરભેદ નહિ હોવાથી દ્વારપ્રાપ્તિ કહેવી અશક્ય છે, અને ચોવિદ્વારમાં ભેદે ૧૨ ભેદ નિયમિત છે તોપણ અતિ આવશ્યક નહિ હોવાથી અને એ ભેદો જે જે જીવોમાં પ્રાપ્ત થાય છે તે તે જીવોને અનુચારે દ્વાર-પ્રાપ્તિ ૨૫૧ઃ સુમત્ત યકાલ તેથી હોવાથી, તેમજ એક વધી જવાના બાવથી અહિં દ્વારપ્રાપ્તિ લખવાનું ઈચ્છિત ધાર્જુ નથી.

• હતિ થો સંપેષણકોશીનામકંથે દ્વારાવતારનામ દ્વિર્નાયો વિનાયઃ સમાપ્તઃ ॥

संवेधलत्रीशीप्रथनी अगुद्धिशुद्धि.

पृ.सं.	ली.सं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
१	५	सद्गुरु	सद्गुरो
२	५	पद्मणी	पद्मणी
३	६	उभे तां	उभेतां
१३	१६	अर्थावबोध	अर्थावबोध
१६	१५	नास्तिपथायोगं	नास्तिपथायोगं
१८	१७	स	सं
	१७		२
१९	१	३५	३५
२०	११	दिग्	दि
५८	४	सुख	सुख
१	२	अने	अने
	८०	अने	अने
	४	योग	योग
१०	८९	वायुकाप्रभा	वायुकाप्रभा
८७	६	वेद	वेद
	१३	शक्ति ३५	शक्ति ३५
८८	१८	मल्लकर्म	मल्लकर्म
१००	८०	गवनामकर्म	गवनामकर्म
११८	३	धर्मध्यान	धर्मध्यान
	११	उने	उने
१२०	८८	ते	ते
१२३	११	मशार्त	मशार्त
१२४	१	सयोगि	सयोगि
१२५	१३	तनुयोगिनाम्	तनुयोगिनाम्
१३०	८	प्राप्तसने	प्राप्तसने
	१७	समयतुर	समयतुर
१३४	८	शोतोष्ण	शोतोष्ण
१३५	५	सद्गुरु	सद्गुरु

પ્રક્ર	શીર્ષ	અનુક્રિ.	શુદ્ધિ.
૬	૧૬	નિચિ	નિર્વૃત્ત
૮	૧૪	કુટિલ	કુટિ
.	૨૭	કરીરબા	કરીરબા
૧૪	૧૧	અનગત	અનગત
૧૬	૬	અઠ	અઠ
૧૭	૧૪	૬ મુદ્દાત	૬ મુદ્દાત
"	૧૮	અઠ	અઠ
૧૮	૬	ઉત્કૃષ્ટ	ઉત્કૃષ્ટ
૧૯	૧૭	મઘ	મઘ
"	૧૮	આદાર	આદાર
"	૧૬	પરિભ્રમણ	પરિભ્રમણ
૧૩૦	૧૩	શરીર	શરીર
૧૮૪	૪	૬ માતા	૬ માતા
૧૮૬	૨૭	અઠ	અઠ
૧૮૪	૬	ઉપવાસ	ઉપવાસ
૧૮૬	૨૪	૪	૨૪
૨૦૧	૧૧	અઠ	અઠ
૨૦૩	૨૦	૬૨	૬૨
૨૧૦	૨૧	નિમજ	નિમજ
૨૧૧	૨૬	અઠ	અઠ
૨૧૨	૭	૬૨	૬૨
૨૧૪	૨	શરીર	શરીર
"	૧૮	અનગત	અનગત
૨૧૬	૧૭	અઠ	અઠ
૨૧૮	૨	અઠ	અઠ
"	૨૪	અઠ	અઠ
૨૨૮	૪	અઠ	અઠ
૨૨૬	૧૦	અઠ	અઠ
૨૪૦	૬	અઠ	અઠ
૨૪૦	૪	અઠ	અઠ
૨૪૪	૨૬	અઠ	અઠ

